

Regeringens proposition till riksdagen med förslag till revidering av 17 kap. i rättegångsbalken och av den lagstiftning om bevisning i de allmänna domstolarna som har samband med den

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL

I denna proposition föreslås att rättegångsbalken ändras. Enligt propositionen ska de bestämmelser i rättegångsbalken som gäller bevisning i de allmänna domstolarna revideras. Bestämmelserna ska tillämpas vid handläggningen av tvistemål och brottmål i tings- och hovrätterna samt högsta domstolen.

I det kapitel i lagen som gäller bevisning föreslås en bestämmelse om bevisvärderingen och om vilken betydelse ett erkännande och en parts uppträdande har som bevis i samband med denna. Kapitlet ska innehålla allmänna bestämmelser om bevisbördan och beviströskeln i tvistemål och brottmål. I kapitlet bestäms det också om de utredningar som ska läggas fram i frågor som gäller tillämpning av lag. I kapitlet anges det vems uppgift det är att skaffa bevis och på vilka villkor domstolen får avvisa framlagd bevisning.

Bestämmelserna om skyldighet eller rätt att vägra vittna koncentreras till det kapitel som gäller bevisning. I kapitlet bestäms det om den tystnadsplikt i domstolen som hänför sig till statens säkerhet, domstolarna, medlarna och en persons tjänst. Ett rättsligt biträde, en yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården och en präst i ett registrerat religions-samfund ska i allmänhet vara skyldiga att hemlighålla uppgifter som de fått genom sin ställning.

Enligt förslaget har en parts närmaste släktingar samt make eller sambo eller någon som annars har en särskilt nära relation till parten rätt att vägra vittna. Om denna person är målsägande i ett brottmål och ska höras som vittne, kan domstolen besluta att tystnadsrätten ska slopas, om det finns skäl att misstänka att målsäganden inte själv har beslutat om att utöva tystnadsrätten. Detta utgör även ett undantag från rätten för var och en att inte medverka till utredningen av en närståendes skuld. Alla har dock rätt att vägra

vittna mot sig själva. Tystnadsrätten gäller även affärs- och yrkeshemligheter samt uppgifter som omfattas av källskydd.

Det föreslås att en videobandad berättelse som en målsägande i ett våldtäkts-, tvingande- eller utnyttjandebrott har avgett vid förundersökningen ska få användas som bevis, om den åtalades rätt till motförhör har garanterats vid förundersökningen. Detsamma gäller målsägande i åldern 15–18 år som är i behov av särskilt skydd.

Det föreskrivs om ett uttryckligt förbud mot att utnyttja bevis som fåtts genom tortyr. Ett bevis som har fåtts på något annat lagstridigt sätt ska inte få utnyttjas, om det finns vägande skäl för det med beaktande av ärendets natur, det sätt på vilket bevisningen skaffades, bevisningens betydelse för avgörandet av målet och övriga omständigheter. Om någon i något annat myndighetsförfarande än ett brottmål har avgett en utsaga eller överlämnat ett föremål som bevis vid hot om straff eller användning av tvångsmedel, får utsagan eller föremålet inte utnyttjas som bevis i ett brottmål, om förfarandena har ett sakligt och tidsmässigt samband med varandra.

I det kapitel som gäller bevisning föreslås det bestämmelser om olika bevismedel såsom förhör av en part, vittnen, sakkunniga, handlingar och syn. Möjligheten att höra en part under sanningsförsäkran slopas.

Det föreslås bli möjligt att vittna anonymt. I detta syfte föreslås det att lagen om rättegång i brottmål ändras. Enligt förslaget ska domstolen kunna bevilja ett vittne anonymitet genom ett särskilt förfarande, om det föreskrivna maximistraffet för brottet är fängelse i minst åtta år och förfarandet är nödvändigt för att skydda vittnet eller en närstående till honom eller henne mot ett allvarligt hot mot liv eller hälsa. Anonymiteten kan hävas genom domstolens beslut, om vittnet har gjort

sig skyldigt till ett brott när han eller hon avgav sin berättelse.

I det kapitel i rättegångsbalken som gäller bevisning föreslås det bestämmelser om kallelser, om bevisningsförfarandet vid huvudförhandlingen och utom denna, om bevisning till framtida säkerhet, om tvångsmedel, ersättningar och arvoden som hänför sig till bevisningen samt om sökande av ändring i ett avgörande som gäller bevisning.

I propositionen föreslås det också att målsägandens primära åtalsrätt för falsk angivelse slopas, varvid målsäganden har sekundär åtalsrätt i fråga om samtliga brott.

I propositionen ingår dessutom förslag till ändring av 25 andra lagar. Dessa ändringar är huvudsakligen av teknisk natur.

De föreslagna lagarna avses träda i kraft den 1 juli 2015.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL	1
INNEHÅLLSFÖRTECKNING	3
ALLMÄN MOTIVERING	8
1 INLEDNING	8
2 NULÄGE	9
2.1 Lagstiftning och praxis	9
2.1.1 Strukturen i rättegångsbalkens 17 kap. och allmänna bestämmelser	9
2.1.2 Skriftliga bevis	10
2.1.3 Vittnen	11
2.1.4 Sakkunniga	14
2.1.5 Syn	15
2.1.6 Partsförhör	15
2.1.7 Vittnnesskydd och anonym bevisning	16
2.2 Den internationella utvecklingen samt lagstiftningen i utlandet och i EU	17
2.3 Bedömning av nuläget	20
3 MÅLSÄTTNING OCH DE VIKTIGASTE FÖRSLAGEN	23
3.1 Målsättning	23
3.2 De viktigaste förslagen	23
3.2.1 Det lagtekniska genomförandet av förslaget	23
3.2.2 Allmänna bestämmelser	25
3.2.3 Skyldighet eller rätt att vägra vittna	25
3.2.4 Förbud mot att använda skriftliga berättelser och utnyttja bevis	27
3.2.5 Förhör av en part	29
3.2.6 Vittnen	30
3.2.7 Sakkunniga	33
3.2.8 Bevisningsförfarandet vid huvudförhandlingen	35
3.2.9 Bevisningsförfarandet utom huvudförhandlingen	36
3.2.10 Tvångsmedel	36
3.2.11 Ändringssökande	36
3.2.12 Anonym bevisning	37
3.2.13 Målsägandens åtalsrätt	39
4 PROPOSITIONENS KONSEKVENSER	41
5 BEREDNINGEN AV PROPOSITIONEN	42
6 SAMBAND MED ANDRA PROPOSITIONER	42
DETALJMOTIVERING	43
1. LAGFÖRSLAG	43
1.1. Rättegångsbalken	43
6 kap. Huvudförhandling i tvistemål	43
14 kap. Om handläggning av mål inför rätta	44
15 kap. Om rättegångsombud	44
17 kap. Om bevisning	44
Allmänna bestämmelser	44
Skyldighet eller rätt att vägra vittna	59

Förbud mot att använda skriftliga berättelser och utnyttja bevis	83
Förhör av en part	95
Vittnen	96
Sakkunniga.....	99
Handlingar och syneobjekt	100
Kallelser	103
Bevisningsförfarandet vid huvudförhandlingen.....	104
Bevisningsförfarandet utom huvudförhandlingen	114
Bevisning till framtida säkerhet.....	116
Tvångsmedel	117
Ersättningar och arvoden	120
Ändringssökande	121
24 kap. Om domstolens avgörande	123
25 a kap. Om inledande av förberedelsen av ett besvärssärende vid hovrätten och om tillstånd till fortsatt handläggning	123
26 kap. Om fortsatt handläggning av besvärssärenden i hovrätten.....	124
31 kap. Om extraordinärt ändringssökande.....	124
1.2. Lagen om rättegång i brottmål.....	125
1 kap. Om åtalsrätt	125
5 kap. Om väckande av åtal.....	125
6 kap. Om huvudförhandling.....	137
6 a kap. Rättegångsspråket.....	138
7 kap. Om behandlingen av brottmål där målsäganden ensam för talan.....	138
11 kap. Om domstolens avgörande	141
1.3. Lag om jäv för vittnen vid rättshandling och förrättning.....	142
1.4. Strafflagen	143
2 c kap. Om fängelse.....	143
15 kap. Om brott mot rättsskipning	143
1.5. Förundersökningslagen.....	145
7 kap. Förhör	145
9 kap. Förundersökningsmaterial	147
1.6. Tvångsmedelslagen	148
7 kap. Beslag samt kopiering av handlingar.....	148
8 kap. Genomsökning.....	149
10 kap. Hemliga tvångsmedel	150
1.7. Lagen om åklagarväsendet	151
1.8. Lagen om medling vid brott och i vissa tvister.....	152
1.9. Fängelselagen	152
19 kap. Anmälningar och lämnande av upplysningar	152
1.10 Lagen om säkerhetsutredning av olyckor och vissa andra händelser	152
1.11 Lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar.....	152
1.12 Lagen om bestridande av bevisningskostnader med statens medel.....	153
1.13 Lagen om rättsgenetisk faderskapsundersökning	154
1.14 Lagen om säkerställande av bevisning i tvistemål som gäller immateriella rättigheter	154
1.15 Lagen om sättande i kraft av de bestämmelser som hör till området för lagstiftningen i konventionen om ömsesidig rättslig hjälp i brottmål mellan Europeiska unionens medlemsstater och tillämpning av konventionen	154

1.16	Lagen om behörighet för och rättshjälp till tribunalen som behandlar brott som begåtts i det forna Jugoslavien	154
1.17	Lagen om skyldighet att i vissa fall inställa sig vid domstol i annat nordiskt land	154
1.18	Lagen om det nationella genomförandet av de bestämmelser som hör till området för lagstiftningen i rambeslutet om en europeisk bevisinhämtningsorder för att inhämta föremål, handlingar eller uppgifter som ska användas i straffrättsliga förfaranden och om tillämpning av rambeslutet	155
1.19	Lagen om sättande i kraft av de bestämmelser som hör till området för lagstiftningen i avtalet om samarbete mellan Europeiska gemenskapen och dess medlemsstater, å ena sidan, och Schweiziska edsförbundet, å den andra, om bekämpande av bedrägerier och annan olaglig verksamhet som skadar deras finansiella intressen	155
1.20	Lagen om dataskydd vid elektronisk kommunikation	155
1.21	Lagen om Institutet för hälsa och välfärd	155
1.22	Mentalvårdslagen	156
1.23	Lagen om köpvittnen	157
1.24	Lagen om skiljeförfarande	157
1.25	Lagen om offentlighet och sekretess i fråga om beskattningsuppgifter	157
1.26	Lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet	158
1.27	Lag om upphävande av 30 § 2 mom. i lagen om faderskap	159
2	IKRAFTTRÄDANDE	159
3	FÖRHÅLLANDE TILL GRUNDLAGEN SAMT LAGSTIFTNINGSORDNING	159
	LAGFÖRSLAG	164
	1. Lag om ändring av rättegångsbalken	164
	2. Lag om ändring av lagen om rättegång i brottmål	181
	3. Lag om jäv för vittnen vid rättshandlingar och förrättningar	185
	4. Lag om ändring av strafflagen	186
	5. Lag om ändring av 7 och 9 kap. i förundersökningslagen	188
	6. Lag om ändring av tvångsmedelslagen	190
	7. Lag om ändring av 25 a § i lagen om åklagarväsendet	192
	8. Lag om ändring av 21 § i lagen om medling vid brott och i vissa tvister	192
	9. Lag om ändring av 19 kap. 10 § i fängelselagen	193
	10. Lag om ändring av 40 § i lagen om säkerhetsutredning av olyckor och vissa andra händelser	193
	11. Lag om ändring av lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar	194
	12. Lag om ändring av 10 § i lagen om bestridande av bevisningskostnader med statens medel	195
	13. Lag om ändring av 22 § i lagen om rättsgenetisk faderskapsundersökning	195
	14. Lag om ändring av 5 § i lagen om säkerställande av bevisning i tvistemål som gäller immateriella rättigheter	196
	15. Lag om ändring av 2 § i lagen om sättande i kraft av de bestämmelser som hör till området för lagstiftningen i konventionen om ömsesidig rättslig hjälp i brottmål mellan Europeiska unionens medlemsstater och tillämpning av konventionen	196
	16. Lag om ändring av 8 § i lagen om behörighet för och rättshjälp till tribunalen som behandlar brott som begåtts i det forna Jugoslavien	197
	17. Lag om ändring av lagen om skyldighet att i vissa fall inställa sig vid domstol i annat nordiskt land	198

18. Lag om ändring av 7 § i lagen om det nationella genomförandet av de bestämmelser som hör till området för lagstiftningen i rambeslutet om en europeisk bevisinhämtningsorder för att hämta föremål, handlingar eller uppgifter som ska användas i straffrättsliga förfaranden och om tillämpning av rambeslutet.....	199
19. Lag om ändring av 2 § i lagen om sättande i kraft av de bestämmelser som hör till området för lagstiftningen i avtalet om samarbete mellan Europeiska gemenskapen och dess medlemsstater, å ena sidan, och Schweiziska edsförbundet, å den andra, om bekämpande av bedrägerier och annan olaglig verksamhet som skadar deras finansiella intressen.....	200
20. Lag om ändring av 13 f och 33 § i lagen om dataskydd vid elektronisk kommunikation	201
21. Lag om ändring av 3 a § i lagen om Institutet för hälsa och välfärd.....	202
22. Lag om ändring av mentalvårdslagen	203
23. Lag om ändring av 4 § i lagen om köpvittnen	205
24. Lag om ändring av 27 och 29 § i lagen om skiljeförfarande	205
25. Lag om ändring av lagen om offentlighet och sekretess i fråga om beskattningsuppgifter	206
26. Lag om ändring av 11 och 24 § i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet.....	207
27. Lag om upphävande av 30 § 2 mom. i lagen om faderskap.....	208
BILAGA.....	209
PARALLELLTEXT.....	209
1. Lag om ändring av rättegångsbalken	209
2. Lag om ändring av lagen om rättegång i brottmål	253
3. Lag om jäv för vittnen vid rättshandlingar och förrättningar.....	264
4. Lag om ändring av strafflagen	265
5. Lag om ändring av 7 och 9 kap. i förundersökningslagen	268
6. Lag om ändring av tvångsmedelslagen.....	272
7. Lag om ändring av 25 a § i lagen om åklagarväsendet.....	276
8. Lag om ändring av 21 § i lagen om medling vid brott och i vissa tvister.....	277
9. Lag om ändring av 19 kap. 10 § i fängelselagen	278
10. Lag om ändring av 40 § i lagen om säkerhetsutredning av olyckor och vissa andra händelser	279
11. Lag om ändring av lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar	280
12. Lag om ändring av 10 § i lagen om bestridande av bevisningskostnader med statens medel.....	282
13. Lag om ändring av 22 § i lagen om rättsgenetisk faderskapsundersökning... ..	283
14. Lag om ändring av 5 § i lagen om säkerställande av bevisning i tvistemål som gäller immateriella rättigheter.....	284
15. Lag om ändring av 2 § i lagen om sättande i kraft av de bestämmelser som hör till området för lagstiftningen i konventionen om ömsesidig rättslig hjälp i brottmål mellan Europeiska unionens medlemsstater och tillämpning av konventionen.....	285
16. Lag om ändring av 8 § i lagen om behörighet för och rättshjälp till tribunalen som behandlar brott som begåtts i det forna Jugoslavien	286

17. Lag om ändring av lagen om skyldighet att i vissa fall inställa sig vid domstol i annat nordiskt land.....	287
18. Lag om ändring av 7 § i lagen om det nationella genomförandet av de bestämmelser som hör till området för lagstiftningen i rambeslutet om en europeisk bevisinhämtningsorder för att inhämta föremål, handlingar eller uppgifter som ska användas i straffrättsliga förfaranden och om tillämpning av rambeslutet.....	289
19. Lag om ändring av 2 § i lagen om sättande i kraft av de bestämmelser som hör till området för lagstiftningen i avtalet om samarbete mellan Europeiska gemenskapen och dess medlemsstater, å ena sidan, och Schweiziska edsförbundet, å den andra, om bekämpande av bedrägerier och annan olaglig verksamhet som skadar deras finansiella intressen.....	290
20. Lag om ändring av 13 f och 33 § i lagen om dataskydd vid elektronisk kommunikation	291
21. Lag om ändring av 3 a § i lagen om Institutet för hälsa och välfärd.....	292
22. Lag om ändring av mentalvårdslagen	293
23. Lag om ändring av 4 § i lagen om köpvittnen	297
24. Lag om ändring av 27 och 29 § i lagen om skiljeförfarande	298
25. Lag om ändring av lagen om offentlighet och sekretess i fråga om beskattningssuppgifter	299
26. Lag om ändring av 11 och 24 § i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet.....	300
27. Lag om upphävande av 30 § 2 mom. i lagen om faderskap.....	302

ALLMÄN MOTIVERING

1 Inledning

Rättegångsbalkens (RB) 17 kap. är det viktigaste och med sina 75 paragrafer det mest omfattande nationella regelverket om bevisning. I sin gällande form trädde rättegångsbalkens 17 kap. i kraft vid ingången av 1949 (L 571/1948). I lagen infördes då den fria bevisteorin (fri bevisföring, fri bevisvärdering), som redan hade vunnit insteg i rättspraxis, medan de tidigare bestämmelserna om bevisning i 1734 års lag stödde sig på den legala bevisteorin (t.ex. två vittnen full bevisning, ett vittne halva bevisningen). Som utgångspunkt gäller bestämmelserna i kapitlet bevisningen i de allmänna domstolarna (tingsrätterna, hovrätterna och högsta domstolen) i tviste- och brottmål, men i sak är bestämmelserna till stora delar allmänna bestämmelser om bevisning, eftersom de med stöd av hänvisningsbestämmelser i hög grad tillämpas även i de övriga domstolarna och till vissa delar vid förundersökning av brott. I denna proposition beaktar man förundersökningslagen (805/2011) och tvångsmedelslagen (806/2011), vilka stiftades 2011 och träder i kraft vid ingången av 2014.

Rättegångsbalkens 17 kap. har ändrats i flera omgångar efter att det trädde i kraft. Bl.a. revideringen av bestämmelserna om rättegångsförfarandet i tvistemål 1991 (L 1052/1991) som ett led i tingsrättsreformen samt straffprocessreformen 1997 (L 690/1997) har medfört ändringar i kapitlet. Trots att dessa ändringar i rättegångsbalkens 17 kap. var rätt omfattande, var de närmast justeringar till följd av att övergången från det s.k. muntligt-protokollära förfarandet till en koncentrerad, omedelbar och muntligt rättegång.

Kapitlet har dessutom ändrats 2003 (L 369/2003), då man föreskrev om vissa medel för att trygga ställningen för vittnen och målsägande, och i samband med översynen av straffprocessen 2006 (L 244/2006), där den mest betydelsefulla ändringen är revideringen av bestämmelserna om sinnesundersökning. Grunderna för regleringen har således fortfarande samma form som 1948.

Förutom i rättegångsbalkens 17 kap. finns det också en del bestämmelser om bevisningsförfarandet i de övriga kapitlen i rättegångsbalken (t.ex. RB 6:8 och 26:24a). I lagen om rättegång i brottmål (698/1997; BRL) finns det en del bestämmelser om förfarandet vid bevisning (t.ex. BRL 6:7.2 och 6:8). Ett antal särskilda bestämmelser om bevisning i de allmänna domstolarna finns i andra lagar.

Under de senaste ca 25 åren har bestämmelserna om rättegång reviderats på ett heltäckande sätt. Rättegångsbalkens 17 kap. är den sista större helheten av viktig praktisk betydelse som ännu inte har reviderats, eftersom det som sagt inte har gjorts någon systematisk totalreform av kapitlet sedan 1948.

Av de icke-processuella bestämmelserna är det värt att notera strafflagens (39/1889; SL) 15 kap., där det föreskrivs om brott som riktar sig mot rättsvården. Syftet med många av kapitlets straffbestämmelser är att trygga att den bevisning som läggs fram vid en rättegång eller hos en annan myndighet är sanningenlig och fullständig. I kapitlet föreskrivs det om straff för osann utsaga (SL 15:1–5, 12–13), falsk angivelse (SL 15:6), bevisförvanskning (SL 15:7–8) och övergrepp i rättssak (SL 15:9). Av dessa har i synnerhet straffbestämmelserna om osann utsaga inför domstol en fast anknytning till bestämmelserna i rättegångsbalkens 17 kap.

På basis av hänvisningsbestämmelser tillämpas rättegångsbalkens 17 kap. också antingen som sådant eller till vissa delar i förvaltningsdomstolarna (förvaltningsprocesslagen, 586/1996, där det dessutom finns egna bestämmelser om bevisning, i synnerhet i 7 kap. men också på andra ställen) och i specialdomstolarna (L om riksätten och behandling av ministeransvarighetsärenden, 196/2001, 11 §, L om arbetsdomstolen, 646/1974, 38 §, L om rättegång i marknadsdomstolen, 100/2013, t.ex. 4 kap. 17 och 18 § samt 5 kap. 17 §, och lagen om försäkringsdomstolen, 132/2003, 16 §). Dessa behandlas inte närmare i propositionen.

2 Nuläge

2.1 Lagstiftning och praxis

2.1.1 Strukturen i rättegångsbalkens 17 kap. och allmänna bestämmelser

Rättegångsbalkens 17 kap., ”Om bevisning”, har delats in i sex avsnitt genom mellanrubriker. Det första har rubriken Om bevisning i allmänhet, medan de övriga underavsnitten gäller de olika bevismedlen: skriftliga bevis, vittnen, sakkunniga, syn och partsförhör. Dessa kan för det första grupperas i personbevisning eller personella bevismedel, dvs. parter, vittnen och sakkunniga. De övriga hör till de s.k. realbevisen, dvs. de reella bevismedlen. Det finns inte något särskilt avsnitt om bevisningsförfarandet, utan bestämmelser om dessa frågor finns skilt för varje bevismedel i det underavsnitt som gäller bevismedlet i fråga. I det första underavsnittet finns det en del allmänna bestämmelser om bevisningsförfarandet.

Domstolen ska fritt pröva bevisvärdet av bevisen, om inte det föreskrivs särskilt om beviskraften av ett bevis (RB 17:2). Till bevisprövningen hänför sig förutom fastställandet av bevisvärdet av ett bevis även frågan om huruvida en part har lagt fram så stark bevisning om en omständighet att den kan läggas till grund för en dom, dvs. huruvida beviströskeln har överskridits. Kapitlet anses inte innehålla reglering om beviströsklarna.

Till beviströskeln hänför sig vidare frågan om bevisbördan, dvs. vilkendera parten som ska lägga fram tillräckliga bevis för bevistemat så att ett faktum kan läggas till grund för domen och, om så inte har skett, till vems nackdel det ska vara att det saknas tillräckliga bevis.

I tvistemål ska käranden bevisa de omständigheter som stöder käromålet. Om svaranden anför någon omständighet till sin förman, ska svaranden på motsvarande sätt styrka den med bevis (RB 17:1.1). Visserligen fördelar sig bevisbördan i praktiken inte alltid på detta sätt. I brottmål har käranden bevisbördan (RB 17:1.2). Regleringen om bevisbördan gäller omständigheter som är omedelbart relevanta med tanke på käromålet (rättsfakta), t.ex. om en person har återbetalat

en skuld eller misshandlat någon annan person med knytnävsslag. En medelbart relevant omständighet (ett bevisfaktum) ska inte direkt bevisas, eftersom det handlar om ett bevis på grundval av vilket man drar slutsatser om existensen av det relevanta faktum som utgör bevistemat. Det kan t.ex. handla om ett kvitto som utfärdats av en borgenär eller en utsaga av ett ögonvittne. Dessutom finns det s.k. hjälpfakta, som inte direkt utgör bevis för temat, men som har betydelse när man bedömer bevisvärdet av ett bevis. Det kan t.ex. handla om hur långt borta vittnet befann sig från den plats där en misshandel skedde.

I vissa fall behöver ingen bevisning läggas fram. Det krävs inte bevis för en omständighet som är allmänt känd, dvs. notorisk, och inte heller för en omständighet som rätten på tjänstens vägnar har kännedom om (s.k. domstolsnotoritet, RB 17:3.1). En omständighet som en part har erkänt i ett tvistemål där förlikning är tillåten ska läggas till grund för domen (RB 17:4.1). Med erkännande avses en parts förklaring om att en omständighet som är till nackdel för parten är sann. En åtgärd av i viss mån samma slag är att medge talan, med vilket avses att en part meddelar att talan kan bifallas. I ett tvistemål där förlikning är tillåten bifalls talan på denna formella grund. Motsatsen till att bifalla talan är att avstå från talan, varvid parten meddelar att talan kan förkastas. I nämnda tvistemål avgörs målet genom att förkasta talan på denna grund.

Om ett erkännande görs i ett brottmål eller i ett tvistemål där förlikning inte är tillåten, har erkännandet betydelse som bevis. Detta gäller också när ett erkännande återkallas i ett tvistemål där förlikning är tillåten (RB 17:4). Ett erkännande har ofta ett mycket högt bevisvärde och kan också som sådant räcka för att överskrida beviströskeln i ett tvistemål där förlikning inte är tillåten och i ett lindrigt brottmål.

Bevisningen riktar sig mot ett faktum eller en erfarenhetssats som är av betydelse med tanke på saken, med vilket avses allmänna beroendeförhållanden mellan olika företeelser. T.ex. ger en borgenär utifrån allmän livserfarenhet inte något kvitto förrän skulden de facto har betalats. Däremot kan rättsfrågor inte vara föremål för motsvarande bevisning. Det

krävs inte bevis om vad lagen stadgar (RB 17:3.1). Domstolen är skyldig att känna till den inhemska lagstiftningen (jura novit curia-principen). Om utländsk lag ska tillämpas i saken och domstolen inte känner till dess innehåll, kan en part dock uppmanas att ge in en utredning (RB 17:3.2).

Domstolen kan också beakta en parts uppträdande som bevis, t.ex. i ett sådant fall när parten utan giltigt skäl underlåter att infinna sig i domstolen eller vägrar att besvara en framställd fråga (RB 17:5). Eftersom svaret i ett brottmål dock inte är skyldig att medverka till utredningen av sin egen skuld (det s.k. skyddet mot självinkriminering), får det att parten tiger enligt Europadomstolens praxis endast i undantagsfall beaktas till nackdel för honom eller henne.

Utgångspunkten är att parten ska lägga fram den bevisning som behövs i målet. Domstolen får dock, med vissa undantag som hänför sig till brottmål som gäller målsägandebrott och tvistemål där förlikning är tillåten, självant skaffa tilläggsbevisning (RB 17:8). I praktiken skaffar domstolarna sällan tilläggsbevisning självant. I tvistemål där förlikning är tillåten är det särskilt sällsynt att domstolen är aktiv. Domstolen kan hänvisa till eventuell tilläggsbevisning och överlåta på parten att överväga om han eller hon vill skaffa fram sådan. I rättspraxis har det dock inte godtagits att domstolen skaffar tilläggsbevisning till stöd för åtalet (HD 1995:44 och HD 1996:133).

Trots att utgångspunkten är fri bevisföring ska domstolen avvisa bevisning som en part vill ge in, om den gäller omständigheter som inte inverkar på saken eller om bevisning med avsevärt mindre besvär eller kostnader kan fås på något annat sätt (RB 17:7).

2.1.2 Skriftliga bevis

När det gäller skriftliga bevis är det ett meddelandes verbala innehåll, dvs. vad som står i det, som utgör bevisningen. Förutom pappersdokument kan också modernare elektroniska lagringsenheter vara skriftliga bevis. Inte heller det språk som används är av betydelse. Däremot är t.ex. vittnesutsagor som antecknats i förundersökningsprotokollet inte egentliga skriftliga bevis, utan dessa kan ka-

raktäriseras som personbevis i skriftlig form. Om däremot en handling används som bevis t.ex. för att utreda en hurdan skrivare den har skrivits ut från, är handlingen ett syneobjekt.

Ett skriftligt bevis ska visas upp i original, om inte domstolen nöjer sig med en kopia (RB 17:11b). Eftersom kvaliteten på kopiaerna är hög, nöjer sig domstolarna dock i praktiken regelmässigt med kopior, om inte någon rättighet som hänför sig till innehavet av en handling eller något annat särskilt skäl kräver att handlingen ska ges in i original. Om en handling innehåller sådant som man inte får vittna om eller som man har rätt att vägra vittna om, ska det ges in ett utdrag av handlingen som inte innehåller sådan information.

Domstolen kan också ålägga en part eller någon annan person att överlämna en handling för att användas som bevis, med vissa begränsningar som gäller den åtalade och en del andra personer (s.k. editionsplikt, RB 17:12). Förutom enskilda personer kan även myndigheter åläggas editionsplikt (HD 2011:27). En förutsättning för att utfärda ett föreläggande om edition är att handlingen kan antas ha betydelse som bevis. I praktiken förutsätts det för att ett editionsföreläggande ska kunna utfärdas också att en part kan specificera handlingen någorlunda exakt. I ett tvistemål är en part också skyldig att på motpartens begäran meddela om parten i sin besittning har ett sådant skriftligt bevis eller ett sådant föremål som motparten har specificerat tillräckligt ingående och som kan ha betydelse för målet (RB 5:20.2).

Innan domstolen utfärdar ett editionsföreläggande ska den ge personen i fråga tillfälle att bli hörd (RB 17:14). Domstolen kan förena editionsförelägget med vite eller bestämma att utmätningsmannen ska hämta det skriftliga beviset till domstolen. Personen i fråga har rätt till ersättning för besvär och kostnader (RB 17:16). I brottmål beslagtar polisen i allmänhet handlingen under förundersökningen med stöd av tvångsmedelslagen.

Ett beslut om ersättning med anledning av editionsplikt eller om att döma ut vite får överklagas genom separata besvär. Besvär utgör inte hinder för verkställande, om inte domstolen bestämmer annorlunda (RB

17:17). Övriga beslut som hänför sig till editionsplikt får överklagas i samband med avgörandet i huvudsaken.

2.1.3 Vittnen

Ett vittne kan karaktäriseras som en person som står utanför partskretsen i en rättegång och som redogör för fakta som han eller hon har observerat. Att stå till förfogande som vittne anses vara en allmän medborgerlig skyldighet, som man får eller ska vägra fullgöra endast på de grunder som föreskrivs särskilt.

Utgångspunkten är att alla utom parterna är vittnen (RB 17:18). Med en part jämställs partens lagliga företrädare (RB 17:64). Sådana personer är intressebevakare eller andra lagenliga företrädare för en fysisk person eller den som utövar beslutanderätten för en juridisk persons räkning över föremålet för rättegången, t.ex. en styrelsemedlem i ett aktiebolag (HD 1982 II 34), dock inte den som vid tidpunkten för rättegången var tidigare medlem (HD 1992:25), eller en suppleant (HD 1991:149) eller verkställande direktör (HD 1986 II 145). Man har som vittne kunnat höra en marknadsföringsdirektör och en ekonomichef i ett aktiebolag (HD 1922:25) och en representant för en fastighetsförmedlingsrörelse med provisionslön (HD 1991:91).

Utöver parterna finns det dock vissa andra personer som inte får höras som vittnen. Denna kategori kan kallas personer som ska höras. Den som blir bunden av domens rättskraft hör inte som vittne i ett tvistemål. I brottmål får inte den vittna som har 1) åtalats för samma gärning eller en gärning som står i omedelbart samband med den gärning som åtalet gäller, 2) förelagts strafforder eller ordningsbot för en gärning som avses i 1 punkten, 3) begått en gärning beträffande vilken en förundersökningsmyndighet med stöd av 3 kap. 9 § i förundersökningslagen har avstått från att vidta åtgärder för att ställa den misstänkte under åtal eller som åklagaren med stöd av 1 kap. 7 eller 8 § i lagen om rättegång i brottmål eller någon annan motsvarande paragraf har beslutat att inte väcka åtal för eller 4) är målsägande i ett brott utan att dock framställa några anspråk i saken. De

personer som avses i 1–3 punkten kallas i fortsättningen medmisstänkta till en part.

På personer som ska höras tillämpas de bestämmelser om kallelse, utevaro och förhör som gäller parter. På personer som ska höras tillämpas dock bestämmelserna om vittnesarvode (RB 17:18.3).

Domstolen prövar om den som inte har fyllt 15 år eller vars psykiska funktioner är störda lämpar sig som vittne (allmän vittnesbehörighet, RB 17:21). Dessutom ska det personliga hörandet ha väsentlig betydelse för att saken ska kunna redas ut och hörandet sannolikt inte orsaka personen sådant lidande eller annat men som kan skada personen eller hans eller hennes utveckling.

Trots att utgångspunkten enligt den fria bevisföringen är att all tänkbar bevisning ska få läggas fram vid en rättegång, har det i vissa fall ansetts finnas vägande skäl att göra undantag från denna princip. I dessa fall har det i lagen föreskrivits om rätt eller skyldighet att vägra vittna. I det förstnämnda fallet kan man tala om tystnadsrätt och i det senare om tystnadsplikt eller vittnesförbud.

Vissa nära anhöriga till en part har rätt att vägra vittna (RB 17:20). Dessa är 1) den som är eller varit gift eller är trolövd med en part, 2) den som står i rätt upp- eller nedstigande skyldskap till en part eller som är eller har varit gift med en person som står i ett sådant släktskapsförhållande till en part, samt 3) en parts syskon och deras makar samt en parts adoptant eller adoptivbarn.

Med make jämställs den som lever i ett registrerat partnerskap med en part (L om registrerat partnerskap, 950/2001, 8 §). Det finns inte några prejudikat av Högsta domstolen om sambors rätt att vägra vittna. I de lägre domstolarna har man uppenbart intagit varierande ståndpunkter till sambors rätt att vägra vittna.

I rättspraxis ansågs det i ett avgörande som gällde ett tvistemål att en närstående till en part som hade åberopats som vittne av parten och som hade samtyckt till att vittna, trots att personen i fråga hade tystnadsrätt, inte längre kunde vägra vittna när personen åberopades som vittne av motparten (HD 1985 II 93).

Ett vittne har dessutom tystnadsrätt om sådant som skulle medföra risk för åtal för personen själv eller en sådan nära anhörig som

nämns ovan. Ett vittne är inte heller skyldigt att avslöja en affärs- eller yrkeshemlighet, men domstolen får ålägga vittnet att vittna, om det finns synnerlig anledning till det (RB 17:24.1).

En redaktör eller någon annan i lagen om yttrandefrihet i masskommunikation (460/2003) avsedd upphovsman till ett meddelande som gjorts tillgängligt för allmänheten, utgivare eller utövare av programverksamhet får vägra besvara en fråga om vem som har lämnat de upplysningar som meddelandet grundar sig på samt en fråga som inte kan besvaras utan att det framgår vem som har givit upplysningarna. Motsvarande tystnadsrätt gäller även i fråga om vem som är upphovsman till ett meddelande. Domstolen kan dock ålägga en person att vittna, om saken gäller ett sekretessbrott eller ett brott för vilket det föreskrivna maximistraffet är fängelse i minst sex år (RB 17:24.2–4).

Vittnesmål får inte avfordras om tjänstehemligheter eller om omständigheter som äventyrar rikets trygghet (RB 17:23). Vittnesförbudet gäller även rättegångsombud och biträden samt läkare och vissa andra yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården om vad de har fått veta i sitt uppdrag. Den i vars intresse tystnadsplikten har påbjudits får dock samtycka till att vittna. Vittnesförbudet kan brytas, om åklagaren utför åtal för ett brott för vilket det föreskrivna maximistraffet är fängelse i minst sex år. En åtalads rättegångsbiträde kan dock inte åläggas att vittna. Vittnesförbudet gäller även i lagen om medling i tvistemål och stadfästelse av förlikning i allmänna domstolar (394/2011) avsedd medlare eller medlars biträde i tvistemål, utom om personen i fråga samtycker till att vittna eller synnerligen viktiga skäl kräver att personen vittnar.

Med stöd av RB 1:7 har det ansetts att ingen får höras som vittne om innehållet i domstolens beslutsöverläggning. Rättsläget är dock inte helt klart. Utanför rättegångsbalken finns det bestämmelser om tystnadsplikt för medlare i tvistemål, präster, åklagare, poliser, tjänstemän vid Brottsförhållningsverket och Olycksutredningscentralen samt andra med dem jämförbara personer.

I brottmål är utgångspunkten att om ett vittne har rätt eller skyldighet att vägra vittna

vid en rättegång, gäller samma rätt eller skyldighet också vid förundersökningen (förundersökningslagens 6 kap. 8 §). Användningen av tvångsmedel har begränsats på motsvarande sätt, även om begränsningen inte gäller i vissa fall (tvångsmedelslagens 7 kap. 3 § 1 mom.), medan tvångsmedel åter i vissa fall inte kan användas, trots att något motsvarande förbud inte finns i rättegångsbalken (tvångsmedelslagens 10 kap. 52 § 1 och 2 mom.).

Domstolen har hand om uppgiften att kalla vittnen, om denna inte anförtros en part (RB 17:26). Om den som har åberopats som vittne är närvarande vid domstolen, är han eller hon skyldig att genast vittna. I tvistemål är det i praktiken i stor utsträckning parterna som ser till att vittnena är närvarande, utan någon formell kallelse.

Ett vittne ska kallas att infinna sig vid vite, och underrättas om var och vid vilket klockslag sammanträdet hålls. I kallelsen ska också nämnas alla nödvändiga uppgifter om parterna och målet. Kallelsen ska delges vittnet personligen (RB 17:26).

Innan ett vittne hörs ska rättens ordförande fråga vittnet om vittnets namn, ålder, befattning och hemvist samt, vid behov, även göra sig underrättad om sådana omständigheter som utgör hinder för att avlägga vittnesed eller berättigar eller förpliktar vittnet att undandra sig vittnesmål. Detta gäller även sådant som kan inverka på vittnets trovärdighet. Om vittnet har tystnadsrätt men samtycker till att vittna, ska domstolen påminna vittnet om sanningsplikten (RB 17:28).

Ett vittne kan enligt eget val antingen avlägga ed eller avge försäkran (religionsfrihetslagen, 453/2003, 5 §, jfr RB 17:29). Ed eller försäkran ska dock inte tas emot av 1) den som inte har fyllt 15 år, 2) den vars psykiska funktioner är störda så att han eller hon inte har någon klar uppfattning om edens eller försäkrans betydelse eller 3) i brottmål av den som står i ett sådant förhållande till den åtalade som avses i RB 17:20 (RB 17:30). Innan förhöret av ett vittne inleds ska vittnet uppmärksamgöras på sin sanningsplikt och vikten av ed eller försäkran samt vid behov sin tystnadsrätt eller -plikt (RB 17:31).

Ett vittne ska avge sin utsaga muntligt (RB 17:32). En skriftlig berättelse av privat natur

som någon har avgett med anledning av en redan inledd eller förestående rättegång får åberopas endast om det föreskrivs i lag om saken eller om domstolen tillåter det av särskilda skäl. Ett intyg från arbetslöshetskassan om den tid under vilken en arbetstagare varit arbetslös ansågs inte vara en sådan berättelse (HD 1985 II 158). Inte heller en utsaga som antecknats i ett förundersökningsprotokoll eller någon annan handling eller upptagits på något annat sätt får användas, om inte något annat föreskrivits. En videobandad berättelse som har avgetts av en person som inte har fyllt 15 år eller en person vars psykiska funktioner är störda får dock användas i ett brottmål, om svaranden har getts tillfälle att ställa frågor under förundersökningen. Likaså är det enligt domstolens prövning tillåtet att använda en utsaga som upptagits, om en person som har hörts under förundersökningen inte kan höras vid huvudförhandlingen eller utom den (RB 17:11). Förundersökningsberättelsen användes i ett fall där tre utländska vittnen inte hade kunnat kallas till rättegången, trots att man hade gjort aktiva försök att få tag på dem, och hörandet inte heller kunde ordnas genom rättslig hjälp (HD 2007:101).

En utsaga som ett vittne har avgett under förundersökningen eller inför åklagaren eller domstolen får användas, om vittnet avviker från vad han eller hon tidigare har berättat eller inte vill yttra sig (RB 17:32). Trots att ett vittne som har rätt att vägra vittna i ett brottmål har avgett en utsaga under förundersökningen får utsagan inte användas, om vittnet åberopar sin tystnadsrätt vid rättegången. Ett vittnes rätt att vägra vittna kan inte heller omintetgöras genom att höra den som höll förundersökningsförhöret (HD 1995:66). Den förundersökningsberättelse som avgivits av en målsägande som inte hade några anspråk fick användas, när målsäganden inte ville yttra sig vid rättegången (HD 2000:71).

Ett vittne har s.k. positiv sanningsplikt. Ett vittne ska sanningsenligt berätta vad han eller hon vet om saken och besvara de frågor som ställs. Att lämna en osann uppgift eller förtiga information är straffbart som osann utsaga inför domstol, dock inte om vittnet rättar utsagan eller uppger det som han eller hon har förtigit innan hörandet avslutas eller om vittnet inte har kunnat uppfylla sin plikt utan att

löpa risk för att bli ställd till ansvar för ett brott som vittnet själv har begått (strafflagens 15 kap.). Det är inte en förutsättning för straffbarhet att ed har avlagts eller försäkran avgetts.

Huvudförhöret av ett vittne ska hållas av den part som åberopat vittnet, om inte domstolen bestämmer något annat. Vittnet ska självmant och vid behov genom att besvara frågor avge sin berättelse i ett sammanhang (RB 17:33). Enligt huvudregeln ska motförhöret hållas av motparten till den part som höll huvudförhöret.

Härefter ska domstolen och parterna få ställa frågor till vittnet. Om ingendera parten har åberopat vittnet, eller om båda parterna har gjort det, ska domstolen inleda vittnesförhöret eller anförtro någondera parten uppgiften. S.k. ledande frågor, dvs. frågor som genom sin form eller sitt framställningssätt inbjuder till ett visst svar, får inte ställas vid huvudförhöret. Domstolen ska avvisa frågor som inte hör till saken eller som är förvirrande eller annars olämpliga.

Ett vittne får inte vara närvarande vid handläggningen av målet i större utsträckning än vad förhöret av honom eller henne kräver. Vittnena ska höras var för sig, men om vittnenas berättelser är oklara eller motstridiga eller om det annars är skäl att höra vittnena mot varandra, är detta tillåtet (RB 17:33a).

Enligt huvudregeln ska ett vittne avge sin berättelse i parternas och allmänhetens närvaro. Ett vittne kan dock enligt domstolens prövning höras utan att en part eller någon annan person är närvarande, om förfarandet behövs för att vittnet eller en närstående till vittnet ska kunna skyddas för hot mot liv eller hälsa, i det fall att den som ska höras annars skulle låta bli att berätta vad han eller hon vet om saken eller i det fall att någon stör eller försöker vilseleda den som ska höras medan denne talar (RB 17:34). Ett vittne kan höras utan att allmänheten är närvarande bl.a. när det kommer fram känsliga eller sekretessbelagda uppgifter eller uppgifter som omfattas av tystnadsrätt eller -plikt eller när en person som inte har fyllt 15 år eller en person vars handlingsbehörighet har begränsats ska höras (lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar, 370/2007, 15 §).

Ett vittne kan enligt domstolens prövning höras med anlitande av videokonferens eller, i vissa fall, telefon, om vittnet är sjukt eller vittnets närvaro i domstolen av andra skäl skulle orsaka oskäligen kostnader eller oskäligen olägenhet i förhållande till betydelsen av beviset, om trovärdigheten av den berättelse som vittnet avger kan bedömas tillförlitligt utan att vittnet är personligen närvarande, om förfarandet behövs för att skydda någon på det sätt som anges ovan, eller om vittnet är yngre än 15 år eller vittnets psykiska funktioner är störda (RB 17:34a).

Om ett vittne har uteblivit utan laga förfall eller avlägsnar sig från domstolen utan lov, ska vittnet dömas till förelagt vite. Domstolen kan bestämma att vittnet ska hämtas till samma förhandling eller förelägga vite för en senare förhandling eller bestämma att vittnet ska hämtas till denna. Ett vittne som ska hämtas får tas i förvar i högst fem dygn. Domstolen kan också bestämma att ett vittne ska hämtas direkt till domstolen (s.k. förhandshämtning), om det på grund av hur vittnet uppför sig finns skäl att anta att vittnet inte kommer att följa en uppmaning att infinna sig till rättegången. Om en person kan hämtas till domstolen, ska ett förelagt vite inte dömas ut (RB 17:36).

Om ett vittne vägrar att avlägga ed eller avge försäkran eller utan giltigt skäl vägrar att avge vittnesmål (ett s.k. tredska vittne), ska domstolen sätta ut vite. Om vittnet inte låter sig rätta av det, kan domstolen bestämma att vittnet ska sättas i fängelse (s.k. påtryckningshäktning) i högst sex månader, dock inte längre än den tid saken är anhängig i domstolen i fråga. Om vittnet avstår från sin tredska, ska detta anmälas till rättens ordförande, och saken ska snarast möjligt tas till författ handläggning (RB 17:37).

Ett vittne har rätt att få skälig ersättning för kostnader för resor och uppehälle samt för ekonomisk förlust. Ett vittne har rätt till förskott (RB 17:40 och lagen om bestridande av bevisningskostnader med statens medel, 666/1972, 11 §).

Ett vittne får särskilt överklaga ett avgörande genom vilket vittnet har dömts till vite för utevaro eller tredska eller genom vilket det har förordnats att vittnet ska hämtas till domstolen eller förordnats om påtrycknings-

häktning, och likaså ett avgörande om vittnesarvode. Besvär utgör inte hinder för verkställande, om inte domstolen bestämmer annorlunda (RB 17:42). Övriga avgöranden som gäller vittnen får överklagas i samband med avgörandet i huvudsaken.

Enligt huvudregeln ska en huvudförhandling ordnas i hovrätten, om en part yrkar på det och bedömningen av tilltron till den muntliga bevisningen kräver det (RB 25a:11, 26:13–16). I bestämmelserna om huvudförhandling i hovrätten ingår en del bestämmelser om kallelse av vittnen och andra personer, följderna av utevaro samt upptagning av muntlig bevisning (RB 26:21, 23, 24 a och 28). Högsta domstolen kan hålla muntlig förhandling för att höra vittnen eller ta emot annan utredning (RB 30:20).

2.1.4 Sakkunniga

Om bedömningen av en fråga kräver särskild fackkunskap, får domstolen skaffa ett sakkunnigutlåtande av en myndighet eller tjänsteman eller någon annan person som är känd för redbarhet och skicklighet i ämnet (RB 17:44). En sakkunnig får inte stå i ett sådant förhållande till saken eller till en part att hans eller hennes tillförlitlighet kan anses förringad genom det (RB 17:47).

En sakkunnig redogör som utgångspunkt för erfarenhetssatser inom t.ex. ingenjörsvetenskaperna eller läkarvetenskapen. Skillnaden jämfört med ett vittne är dock inte alltid klart avgränsad, eftersom en sakkunnig ofta också redogör för fakta som han eller hon har observerat. Till skillnad från när det gäller vittnen, är det inte en allmän medborgerlig skyldighet att stå till förfogande som sakkunnig. I vissa fall föreskrivs det dock särskilt om en sådan skyldighet. T.ex. hör ärenden som gäller utlåtanden om sinness tillståndet hos svaranden i ett brottmål till nämnden för rättspsykiatriska ärenden vid Institutet för hälsa och välfärd (lagen om Institutet för hälsa och välfärd, 668/2008, 3 a §).

Domstolen ska höra parterna innan en sakkunnig utses. Om det inte finns några hinder för det, ska till sakkunnig utses en person som samtycker till uppdraget och som parterna är eniga om. Domstolen kan dessutom utse ytterligare en sakkunnig (RB 17:46).

En sakkunnig ska ge sitt utlåtande skriftligt. I utlåtandet ska den sakkunniga redogöra för vad han eller hon har fått fram vid undersökningen och ge ett motiverat svar på de frågor som har förelagts honom eller henne. Utlåtandet ska i regel läsas upp i domstolen (RB 17:51.2). Undantagsvis kan den sakkunniga höras direkt, utan att han eller hon avfattar ett skriftligt utlåtande i domstolen.

En sakkunnig som har gett ett skriftligt utlåtande ska höras i domstolen, om domstolen anser att det är nödvändigt eller om en part yrkar på det och det är uppenbart att det inte saknar betydelse att den sakkunniga hörs (RB 17:50). I detta fall ska den sakkunniga avlägga ed eller avge försäkran (RB 17:49). En sakkunnig kan göra sig skyldig till osann utsaga inför domstol på samma sätt som ett vittne. För straffbarhet förutsätts det inte att ed har avlagts eller försäkran avgetts. Vid muntligt hörande av en sakkunnig iaktas i regel samma regler som vid hörandet av ett vittne (RB 17:51.1). Hämtning eller påtryckningshäktning får dock inte användas mot en tredskande sakkunnig (RB 17:48.2).

Om ett utlåtande av en sakkunnig är otydligt eller ofullständigt eller innehåller motsägelser, och om bristen inte kan avhjälpas genom muntligt förhör, kan domstolen kräva ett nytt utlåtande av den sakkunniga som avgett utlåtandet eller en annan sakkunnig (RB 17:52).

En sakkunnig har rätt till skäligt arvode för sitt arbete och tidspillan samt till ersättning för behövliga kostnader (RB 17:53). I fråga om myndigheter och vissa andra avgivare av utlåtanden förutsätts det dock att det föreskrivs särskilt om rätten till ersättning.

Ändring i ett avgörande som gäller ersättningen till en sakkunnig eller genom vilket en sakkunnig har dömts till vite får sökas genom separata besvär (RB 17:54).

Om en part åberopar en sakkunnig som inte är utsedd av domstolen, tillämpas bestämmelserna om vittnen på den sakkunniga. På en sakkunnig som åberopats av en part tillämpas dock bestämmelserna i RB 17:50 om formen på sakkunnigutlåtandet och om muntligt hörande (RB 17:55).

2.1.5 Syn

Domstolen får förrätta syn på en fastighet eller någonstans där ett föremål befinner sig, om föremålet inte utan svårighet kan hämtas till domstolen. Domstolen får även förrätta syn på en plats (RB 17:56).

Vid syn gör man iakttagelser om ett föremåls fysiska egenskaper. Det är således inte fråga om bevisning i form av handlingar, där det väsentliga är den verbala redogörelsen i handlingen. Syneobjektet kan vara t.ex. ett fotografi eller ett ljudband, som man gör iakttagelser om genom att titta eller lyssna på. Detta slags objekt kan i allmänhet hämtas till domstolen utan problem, men när det gäller större föremål, t.ex. fordon eller stora maskiner, förrättas synen utanför domstolen. Omedelbar syn av en fastighet förrättas givetvis alltid på detta sätt. Vid syn av en plats kan det t.ex. vara fråga om att utreda ett brott som har begåtts i en lägenhet i ett bostadsaktiebolag.

Enligt huvudregeln är den som innehar ett föremål som har betydelse som bevismedel och utan svårighet kan hämtas till domstolen skyldig att hämta föremålet till domstolen (RB 17:57).

Parterna ska underrättas om anställande av syn eller besiktning. Om svaranden i ett brottmål är häktad, ska svaranden hämtas till domstolen, om domstolen anser att svarandens närvaro behövs (RB 17:58).

Om kostnaderna för förrättande av syn gäller i tillämpliga delar vad som föreskrivs om ersättningar till en sakkunnig (RB 17:59).

2.1.6 Partsförhör

En part kan förhöras i bevissyfte på två olika sätt. För det första kan en part förhöras fritt i bevissyfte (RB 17:61). En part i ett tvistemål anses ha s.k. positiv sanningsplikt (RB 14:1). En målsägande anses ha negativ sanningsplikt (BRL 6:5). Målsäganden är inte skyldig att avge en berättelse eller besvara frågor, men om målsäganden gör det, måste han eller hon hålla sig till sanningen. Svaranden i ett brottmål är inte skyldig att yttra sig eller hålla sig till sanningen. På förhör av en parts lagliga företrädare tillämpas bestämmelserna om parter (RB 17:64). I fråga om förhör av den som är under 15 år eller vars psykiska funktioner är störda gäller mot-

svarande begränsningar som för vittnen (RB 17:21).

För det andra kan en part höras under sanningsförsäkran om omständigheter som har synnerlig betydelse för avgörandet av målet. Parten ska då avge en sanningsförsäkran (RB 17:63) och ska vid hot om straff sanningsenligt berätta vad han eller hon vet, utan att förtiga någonting (strafflagens 15 kap.). Något sådant hot gäller inte när en part hörs fritt i bevissyfte. En part kan dock inte tvingas att avge en berättelse under sanningsförsäkran.

En part i ett tvistemål kan höras i bevissyfte, likaså målsäganden i ett brottmål (RB 17:61). En målsägande kan dock höras på detta sätt endast om huruvida och i vilken mån målsäganden har lidit skada på grund av brottet. Under sanningsförsäkran får dock inte den höras den som inte har fyllt 15 år eller den som till följd av störningar i de psykiska funktionerna saknar klar uppfattning om edens betydelse (RB 17:62). I faderskapsärenden är sanningsförsäkran förbjuden (lagen om faderskap, 700/1975, 30 § 2 mom. och 41 §).

Domstolen prövar om en part ska höras under sanningsförsäkran, och domstolen är inte bunden av parternas ståndpunkt ens om parterna är eniga. I praktiken hörs en part sällan under sanningsförsäkran. Målsägande hörs i praktiken uppenbart inte alls på detta sätt.

Vid förhör av en part iaktas i hög grad samma bestämmelser som vid förhör av ett vittne (RB 17:61 och 65).

2.1.7 Vittnesskydd och anonym bevisning

Vittnesskyddet är en fråga som hör nära samman med lagstiftningen om bevisning. Att stå till förfogande som vittne anses vara en allmän medborgerlig skyldighet, som man inte får göra undantag från utan en bestämmelse som berättigar till det. Som motvikt behövs det att man försöker säkerställa vittnenas säkerhet. Dessutom kan även andra personer som hörs i bevissyfte vid en rättegång behöva motsvarande skydd. Därför ska vittnesskyddet förstås så att det omfattar en vid personkrets.

Det finns ingen särskild lag om vittnesskydd. Det finns dock ett flertal bestämmel-

ser i lagstiftningen som åtminstone delvis syftar till att garantera vittnenas säkerhet. Följande bestämmelser eller författningar kan nämnas:

—Att hota en person som ska höras eller en närstående till honom eller henne är straffbart som övergrepp i rättssak (strafflagens 15 kap. 9 §).

—Besöksförbud kan meddelas för att skydda ett vittne (lagen om besöksförbud, 898/1998).

—För att skydda ett vittne eller någon annan som ska höras kan hörandet ske utan att allmänheten är närvarande (20 § i lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar).

—För att skydda ett vittne eller någon annan som ska höras kan hörandet ske utan att en part eller någon annan person är närvarande (17 kap. 34 § i rättegångsbalken) eller med hjälp av en videoförbindelse eller något annat motsvarande medel (17 kap. 34 a § i rättegångsbalken).

—En stödperson kan utses för en målsägande som inte för parts talan i sexualbrottsmål och fall av familjevåld (2 kap. i BRL).

—Kontaktuppgifterna för en part, ett vittne eller någon annan person som ska höras behöver inte uppges för motparten (5 kap. 3 och 9 § i BRL).

—Kontaktuppgifterna för ett vittne eller någon annan person som ska höras eller en angivare behöver inte lämnas ut bl.a. vid förundersökning (11 § 2 mom. 7 punkten och 24 § 1 mom. 31 punkten i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet, 621/1999).

—En rättegångshandling och en del av en dom som innehåller kontaktuppgifterna för ett vittne eller någon annan person som ska höras eller en angivare kan sekretessbeläggas (9 § 1 mom. 5 punkten och 24 § 1 mom. 1 punkten i lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar).

—Den som hör till polisens personal är inte skyldig att avslöja identiteten hos en person av vilken han eller hon i sitt anställningsförhållande har fått konfidentiell information (7 kap. 3 § i polislagen, 872/2011).

—Säkerhetskontroller vid domstolarna förbättrar säkerheten för dem som utträttat ärenden vid domstolarna (lagen om säkerhetskontroller vid domstolarna, 1121/1999).

—En polisman har rätt att kroppsvisitera personer som anländer till en rättegång eller som uppehåller sig i omedelbar närhet av den plats där en rättegång hålls och granska de saker de för med sig, för att förvissa sig om att de inte har med sig föremål som kan orsaka fara för dem som deltar i rättegången (2 kap. 12 § i polislagen).

—En polisman har rätt att avlägsna en person från en plats, om personen uppträder störande eller hotfullt, och att gripa personen och hålla honom eller henne i förvar en viss tid (2 kap. 10 § i polislagen). En polisman kan skydda en person eller bevaka en plats för att förebygga eller avbryta ett brott som riktar sig mot liv, hälsa, frihet eller hemfrid eller ett egendomsbrott.

—Det är tillåtet att ändra namn och hemvist, även till utlandet (namnlagen, 694/1985, 9 § 1 mom. i grundlagen).

—Enligt 36 § i lagen om befolkningsdatasystemet och Befolkningsregistercentralens certifikattjänster (661/2009) kan, om en person har grundad och uppenbar anledning att misstänka att hans eller hennes eller familjens hälsa eller säkerhet är hotad, en spärrmarkering på ansökan göras i befolkningsdatasystemet, varefter uppgifter endast får lämnas ut på vissa villkor till myndigheter.

—Enligt 12 § i lagen om befolkningsdatasystemet och Befolkningsregistercentralens certifikattjänster får en personbeteckning ändras, om ändringen är absolut nödvändig för att skydda personen i sådana situationer där hans eller hennes hälsa eller säkerhet är uppenbart och varaktigt hotad.

—Anmälan om att en frihetsberövad person har frigivits eller avlägsnat sig från en anstalt får lämnas till en person, om det finns grundad anledning att misstänka att den frigivne gör sig skyldig till ett brott som riktar sig mot denna persons liv, hälsa eller frihet eller mot en sådan persons liv, hälsa eller frihet som står honom eller henne nära (19 kap. 4 § i fängelselagen, 767/2005, 11 kap. 1 § 9 punkten i häktningsslagen, 768/2005 och 16 kap. 2 § i lagen om behandlingen av personer i förvar hos polisen, 841/2006).

—Detta urval medel är rätt heltäckande, även om de möjligheter som bestämmelserna ger antagligen kunde utnyttjas i ännu större omfattning.

Ett medel för att skydda ett vittne är att tillåta att vittnet vittnar anonymt, dvs. så att hans eller hennes identitet inte avslöjas för den åtalade och eventuellt andra personer som medverkar i rättegången. I de nordiska länderna är detta möjligt i Norge och Danmark, och det är dessutom möjligt i många EU-länder.

Frågor som hänför sig till vittnesskyddet behandlades i justitieministeriets arbetsgruppsbetänkande 2002:4 (Översyn av straffprocessen. Arbetsgruppens delbetänkande). I betänkandet avvisades dock tanken på att ta in bestämmelser om anonym bevisning i lagen.

Efter det föreslog dock en arbetsgrupp vid justitieministeriet att anonym bevisning ska bli möjlig (Anonym bevisning och polisens rätt att i en täckoperation delta i brottslig verksamhet, justitieministeriets arbetsgruppsbetänkande 2005:5). Betänkandet ledde dock inte till lagstiftning om anonym bevisning. I de nämnda betänkandena 2002:4 och 2005:5 behandlas bestämmelserna om vittnesskydd också till andra delar än när det gäller anonym bevisning.

2.2 Den internationella utvecklingen samt lagstiftningen i utlandet och i EU

Bestämmelserna om bevisning har av tradition betraktats som en ärendegrupp som det ska föreskrivas om i den nationella lagstiftningen. Den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (Europadomstolen) har haft detta som utgångspunkt och har inte ingripit i hur bevisningen ordnats i en medlemsstat, om inte ett fel eller en brist i bevisningen har lett till att kravet på en rättvis rättegång inte har uppfyllts.

En uttrycklig bestämmelse om bevisning finns i artikel 6(3d), som gäller brottmål, i den europeiska människorättskonventionen. Enligt punkten har den som anklagas för brott rätt att förhöra eller låta förhöra vittnen som åberopas mot honom och att för egenräkning få vittnen förhörda under samma förhållanden som de vittnen som åberopas mot honom. En motsvarande bestämmelse finns i artikel 14(3e) i Förenta Nationernas konvention om medborgerliga och politiska rättigheter. Enligt samma artikel har den som

anklagats för brott rätt att inte bli tvingad att vittna mot sig själv eller erkänna sig skyldig. Enligt den vedertagna tolkningen ingår detta s.k. skydd mot självinkriminering också i kraven i artikel 6(1) i den europeiska människorättskonventionen, trots att skyddet inte nämns uttryckligen i fördragstexten.

I Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna, som blir tillämplig när en medlemsstat i övrigt tillämpar unionsrätten (artikel 51) ingår det likaså bestämmelser om rättvis rättegång (artiklarna 47 och 48). Utgångspunkten är att rättigheterna i stadgan ska motsvara rättigheterna i den europeiska människorättskonventionen och ska ha samma innebörd och räckvidd som i konventionen (artikel 52).

En redogörelse för Europadomstolens praxis finns vid respektive punkt nedan samt, i vissa frågor, i publikationen justitieministeriets utredningar och anvisningar 65/2012 (Jämförelse av vissa bevisrättsliga frågor i Finland, Sverige, Norge och Danmark, nedan OMSO 65/2012).

I Europeiska unionens lagstiftning finns det inte heltäckande instrument om bevisning. Här kan dock nämnas rådets förordning om samarbete mellan medlemsstaternas domstolar i fråga om bevisupptagning i mål och ärenden av civil eller kommersiell natur (EG/1206/2001) och Europaparlamentets och rådets direktiv 2012/29/EU om fastställande av miniminormer för brottsoffers rättigheter och för stöd till och skydd av dem samt om ersättning av rådets rambeslut 2001/220/RIF.

I EU-ministerrådets resolution om skydd av vittnen inom ramen för kampen mot den organiserade internationella brottsligheten (23.11.1995, 95/C 327/04) uppmanas medlemsstaterna att tillförsäkra vittnen lämpligt skydd. Enligt punkt A.6 i resolutionen bör behörig myndighet ges möjlighet att på eget initiativ eller på vittnets begäran besluta att hemvist och allt som kan identifiera denne inte skall komma till någon annans kännedom än de berörda myndigheternas.

Europarådets ministerkommitté har behandlat frågan om anonym bevisning som en del av vittnesskyddet. I kapitel 3 i rekommendationen om hot mot vittnen och den tilltalades rätt till försvar (10.9.1997, rekommendation R (97) 13) behandlas anonym be-

visning i förhållande till den organiserade brottsligheten. Enligt punkt 10 i rekommendationen ska anonym bevisning ses som en exceptionell åtgärd. Vittnets identitet ska kunna kontrolleras i straffprocessen, och i förfarandet ska det säkerställas att svaranden har möjlighet att ifrågasätta vittnets behov av anonymitet, dennes trovärdighet och källan till vittnets vetskap. Enligt punkt 11 i rekommendationen ska anonym bevisning tillåtas bara om den juridiska myndigheten efter att ha hört parterna anser att vittnets liv eller frihet är allvarligt hotade eller – när det gäller en polisman som deltar i en täckoperation – polismannens eventuella fortsatta arbete är allvarligt hotat. Dessutom bör det förutsättas att bevisningen sannolikt blir betydelsefull och att vittnet verkar vara trovärdigt. I punkt 13 i rekommendationen konstateras det att en fällande dom inte endast eller till väsentlig del får grundas på uppgifter från anonyma vittnen.

En rättsjämförelse om anonym bevisning och praxis från Europadomstolen finns i betänkandet OMTR 2005:5 s. 13–23. I betänkandet konstateras sammanfattningsvis följande (s. 18): Den europeiska människorättskonventionen uppställer således inte några absoluta hinder för anonym bevisning. I Europadomstolen verkar det ha utformat sig en praxis enligt vilken det inte kan anses ha skett ett brott mot människorättskonventionen på grund av att en anonym vittnesutsaga har använts, om 1) domstolen i tillräcklig mån har utrett att hotet mot vittnet är reellt, 2) svaranden någon gång under rättegången har haft möjlighet att muntligt ställa frågor till vittnet och 3) en fällande dom inte endast eller till väsentlig del grundar sig på anonym bevisning. Dessutom krävs det mer vägande grunder än normalt för att i synnerhet en polismyndighet ska kunna vara anonym. Behovet av att skydda vittnet ska vägas mot den olägenhet som försvaret orsakas av anonymiteten.

Europadomstolen har dock senare i viss mån ändrat sin linje. Europadomstolen har i sitt avgörande *Al-Khawaja och Tahery mot Förenade kungariket* (stora kammaren 15.12.2011) ändrat den ståndpunkt som domstolen tidigare intog i avgörandet *Doorson mot Nederländerna* (26.3.1996) om att ano-

nym bevisning inte som enda eller avgörande bevis får läggas till grund för en fällande dom. Kravet har frångåtts också i en del andra fall, t.ex. när det saknats sedvanlig möjlighet att hålla motförhör. Europadomstolen har dock uppställt en del tilläggsriterier för när en fällande dom kan grunda sig på sådan bevisning utan att kraven på en rättvis rättegång kränks.

Europadomstolen har i princip ansett att en berättelse som ett frånvarande vittne tidigare har avgett och användningen av anonym bevisning är problem av samma typ, trots att de inte är identiska. Domstolen ska pröva om det finns godtagbara grunder för att höra en person anonymt. Som en sådan grund duger inte att personen allmänt är rädd för eventuella följder av att han eller hon vittnar. Om det utifrån en bedömning som sker på objektiva grunder finns orsak till rädsla på grund av hot eller andra åtgärder från den åtalade eller någon som handlar på hans eller hennes vägnar, finns det dock godtagbara grunder för anonym bevisning. Det krävs inte nödvändigtvis direkta hot eller åtgärder mot vittnet, utan det kan räcka att den åtalade eller någon som han eller hon har samarbetat med är "ökända". Att dra nytta av en rädsla som den åtalade själv skapar är inte förenligt med målsägandens och vittnenas rättigheter. Europadomstolen ansåg med anledning av ett sådant förfarande att den åtalade avstod från rätten till förhör enligt artikel 6(3d) i människorättskonventionen. Europadomstolen har allmänt konstaterat att en åtalad kan avstå från att höra vittnen. Avståendet ska dock göras uttryckligen eller annars vara klart.

Om det fanns giltiga skäl för den anonyma bevisningen får domen grundas på den, men den får i princip inte vara det enda eller avgörande beviset. Därför ska det prövas om den anonyma bevisningen är det enda eller avgörande beviset i målet. Om så är fallet, ska det ännu prövas om begränsningen av försvarets rättigheter har kompensrats tillräckligt. I ett positivt fall får man grunda en fällande dom endast eller till väsentlig del på den anonyma bevisningen. I ett negativt fall har det skett ett brott mot det absoluta kravet på en rättvis rättegång.

Europadomstolen har konstaterat att det är en grundläggande princip att den åtalade har

rätt att göra ett bevis som åberopas mot honom eller henne stridigt. Detta kräver i sig inte att försvaret känner till vittnets identitet så att den åtalade kan ifrågasätta vittnets trovärdighet och oklanderlighet. Snarare handlar det om att försvaret bör kunna pröva bevisningen och bedöma dess sanningsenlighet och tillförlitlighet så att den åtalade är närvarande antingen när utsagan avges eller i en senare fas av förfarandet.

I fallet *Ellis m.fl. mot Förenade kungariket* (beslut 10.4.2012) ansågs klagan uppenbart sakna grund. Bakgrunden till att anonymitet beviljades i brottmålet var att det handlade om gängrelaterat våld och vedergällningsmord som fortfarande pågick. De som medverkar i denna typ av brott litar i allmänhet på att ingen vågar vittna mot dem. Såväl målsägandens intresse som det allmänna intresset kräver utan tvekan att de som gör sig skyldiga till dessa brott ställs inför rätta. Att tillåta anonymitet är ett viktigt medel för att ingripa i gängrelaterade mord.

Europadomstolen uteslöt inte den möjligheten att den anonyma bevisningen var avgörande i målet. Begränsningen av försvarets rättigheter hade dock kompensats på behörigt sätt. Domaren, juryn, åklagaren och den åtalades rättegångsbiträde kunde se vittnet och göra iakttagelser om hur vittnets uppträdande. Domaren tog vid tre olika tillfällen ställning till anonymiteten och huruvida anonym bevisning skulle tillåtas. Detta visade att domaren hela tiden hade varit uppmärksam på saken. Domaren hade också avvisat hörandet av ett annat anonymt vittne. I de olika faserna hade domaren gett juryn noggranna anvisningar om hur den skulle förhålla sig till den anonyma bevisningen. Det hade funnits rikligt med bakgrundsmaterial i saken, som bl.a. gjorde det möjligt för försvaret att effektivt förhöra det anonyma vittnet och ifrågasätta vittnets tillförlitlighet.

Man har också ansett att det var en tillräcklig compensation att förhöret av det anonyma vittnet skedde inför domaren och att den åtalade, som hade ett biträde, efter det hade möjlighet att ställa frågor till vittnet och göra vittnets trovärdighet stridig. Den åtalade gjorde dock inte detta och ansågs därmed ha avstått från sin rätt till förhör. Den åtalade borde ha förstått att bevisningen i fråga kun-

de komma att användas mot honom (Sarkizov m.fl. mot Bulgarien 17.4.2012).

Europadomstolen ansåg i fallet Sarkizov att det inte fanns någon utredning om den nationella myndighetens prövning vid beviljandet av anonym bevisning. Domstolen ansåg dock att de anonyma vittnena hade anledning att frukta repressalier från kopplarna. Vittnena var i själva verket kopplerioffer, men i dessa fall fäster Europadomstolen inte någon uppmärksamhet vid en persons processuella ställning, utan vittne förstås i vid bemärkelse; också målsägande och sakkunniga samt andra personer som vittnar i domstolen kan vara vittnen (t.ex. Mirilashvili mot Ryssland 11.12.2008). Klagandenas påstående om att de lyckats avslöja de anonyma vittnenas identitet ansågs av domstolen vara irrelevant, eftersom det inte stödde klagandenas uppfattning om att anonymiteten försvagar möjligheterna att göra den framlagda bevisningen stridig.

I avgörandet Pesukic mot Schweiz (6.12.2012) hördes ett ögonvittne till ett drap som hade samband med narkotikahandel anonymt. Europadomstolen ansåg att detta var möjligt på grund av risken för repressalier, eftersom klaganden kände vittnet till utseendet och också de övriga vittnena visade rädsla när de gav graverande utsagor.

Europadomstolen ansåg att vittnets berättelse inte var det enda beviset, men att det hade ett avsevärt bevisvärde. Därför skulle det prövas om försvarets rättigheter hade kompenserats i tillräcklig utsträckning.

Anmärkningsvärt var att förhöret hölls av rättens ordförande. Ordföranden och åklagaren kände till vittnets identitet. Undersökningsledaren styrkte vittnets identitet vid rättegången. En polisman och åklagaren vittnade om vittnets rykte, straffregister och tillförlitlighet. Vittnet hördes i rättens ordförandes, jurys och en tolks närvaro, och dessa kunde således bilda sig en uppfattning om vittnet och de svar som vittnet gav. Klaganden och dennes biträde, åklagaren, målsägandena, en tolk och allmänheten befann sig i ett annat rum, till vilket det fanns en ljudförbindelse. Vittnets röst förvrängdes. Klagandens biträde fick genom en ljudlänk ställa följdfrågor, som vittnet besvarade i så stor utsträckning

som vittnet kunde göra utan att riskera att avslöja sin identitet.

Europadomstolen ansåg att försvarets rättigheter hade kompenserats tillräckligt och att artikel 6 i människorättskonventionen inte hade kränkts.

I fallet Papadakis mot Makedonien (26.2.2013) hördes en polis som deltagit i en täckoperation utan att polisens identitet avslöjades. Europadomstolen konstaterade att det inte var fråga om ett anonymt vittne, eftersom klaganden kände vittnet till utseendet efter att de båda hade deltagit i en diskussion om narkotikahandel. Vittnets berättelse ansågs vara avgörande bevis.

Vittnet hördes så att vittnets identitet inte avslöjades och utan att klaganden eller dennes biträde var närvarande. Försvaret hade inte möjlighet att ställa frågor direkt till vittnet. Försvaret fick en timme på sig att läsa vittnesutsagan i renskriven form och göra upp skriftliga frågor.

Europadomstolen ansåg att polisens anonymitet och möjligheten att använda polisen i täckoperationer också i fortsättningen skulle ha kunnat garanteras med mindre medel. Möjligheten att ställa frågor på det sätt som anges ovan ointetgjorde i själva verket möjligheten att göra vittnesberättelsen stridig. Försvarets rättigheter hade inte kompenserats tillräckligt och artikel 6 hade kränkts.

I publikationen OMSO 65/2012 finns det en internationell jämförelse om följande frågor: bevisvärderingen, bevisbördan och bevisröskeln, ansvaret för att skaffa bevis, förbudet mot onödigt bevisning, skyldigheten att vägra vittna, rätten att vägra vittna, förbudet mot att använda bevisning, de personella bevismedlen (parter, vittnen och personer som ska höras) samt ed och försäkran.

2.3 Bedömning av nuläget

Den reform av rättegångsbalkens 17 kap. som genomfördes på 1940-talet stödde sig till stora delar på den svenska lagstiftningen om bevisning (rättegångsbalk 1942:740), som stiftades samtidigt som rättegångsförfarandet grundades på principerna om muntlighet, omedelbarhet och koncentration och man frångick det s.k. muntligt-protokollära förfarandet. En motsvarande ändring, som beak-

tades på förhand när RB 17 kap. reviderades (RP 137/1945 rd s. 1), genomfördes i Finland 1993 i tvistemål och 1997 i brottmål. I samband med reformerna visade det sig inte finnas något särskilt behov av att ändra RB 17 kap., med undantag av vissa delar som gäller bevisningsförfarandet. Av den långa tid 17 kap. har varit i kraft kan man dra den slutsatsen att kapitlet allmänt taget har visat sig fungera bra.

Trots det som sägs ovan kan man konstatera att de lösningar som valts i bestämmelserna om bevisning till vissa delar kan ifrågasättas i ljuset av det nya rättegångsförfarandet. För det första ligger domstolens omfattande befogenheter att självant skaffa bevis inte helt i linje med att det tydligare än förut är parterna som ska ansvara för att kartlägga och skaffa bevisningen. Bl.a. är en part skyldig att redan i stämningsansökan och i civilrättslig mål dessutom vid hot om preklusion senast vid förberedelsen uppge de bevis som parten vill åberopa. Det är inte heller nödvändigtvis en fungerande lösning att domstolen ska utse en sakkunnig efter att ha hört parterna. När det gäller sakkunniga är situationen redan i dag i hög grad den att man skaffar sakkunnigbevisning genom att höra en person som vittne som åberopats av en part och inte som sakkunnig. De nuvarande lösningarna kan leda till att rättegången fördröjs. I detta sammanhang kan man även för vittnesförhörens del nämna regleringen om vem som ska ha det primära ansvaret för huvudförhöret i de olika ärendetyperna.

Anslutningen till den europeiska mänskiorättskonventionen 1991 har medfört ett behov av att frångå den ordagranna tolkningen av bestämmelserna i rättegångsbalkens 17 kap. Den åtalades tystnad kan inte beaktas i den mån som ordalydelsen i RB 17 kap. 5 § skulle möjliggöra utan mer begränsat, såsom framgår av detaljmotiveringen till 17 kap. 6 § i lagförslag 1 nedan. Avsaknaden av en möjlighet till motförhör har bedömts med stöd i Europadomstolens praxis (t.ex. HD 2000:71 och HD 2008:84). Europadomstolens praxis har spelat en avgörande roll vid tolkningen av räckvidden av skyddet mot självinkriminering (t.ex. avgörandena i plenum HD 2009:80 och HD 2010:41; se även HD 2012:45 och HD 2013:25 och vidare OMSO

65/2012 s. 44–45 och 52). Europadomstolens praxis har också varit av betydelse vid prövningen av frågan om ett bevis som skaffats på ett lagstridigt sätt inte har utnyttjats (t.ex. HD 2007:58 och HD 2012:45; se vidare OMSO 65/2012 s. 51 f.). Europadomstolen har ansett att regleringen om tystnadsplikten för advokater och de tvångsmedel som hänförs sig till den inte var tillräckligt exakt (Salinen m.fl. mot Finland 27.9.2005, Sorvisto mot Finland 13.1.2009 och Heino mot Finland 15.2.2011).

Vid revideringen av lagstiftningen bör man fästa uppmärksamhet vid Europadomstolens tolkningar av de ovan nämnda frågorna och även allmänt. Eftersom tolkningslinjerna å andra sidan grundar sig på enstaka fall och det inte är ovanligt att Europadomstolen ändrar sin linje, bör man i viss mån vara försiktig med att ta in Europadomstolens tolkningar i lagstiftningen. Om det emellertid har utformats en till innehållet klart avgränsad och vedertagen tolkningspraxis i enskilda fall, kan den nationella lagstiftningen ändras på motsvarande sätt.

Lagen om rättsgenetisk faderskapsundersökning (378/2005) är en speciallag om bevisning. Bestämmelser om bevisning finns också i författningar som gäller materiell lagstiftning, t.ex. lagstiftningen om vårdnad om barn och umgängesrätt. Den naturliga platsen för sådana särskilda bestämmelser är någon annanstans än i rättegångsbalkens 17 kap., där det är motiverat att ta in allmänna bestämmelser om bevisning i tviste- och brottmål. Det är motiverat att bedöma behovet av särskilda bestämmelser när man stiftar lagen i fråga eller gör ändringar i den. Därför räcker det i detta sammanhang att man gör de ändringar som konsekvensen kräver.

För vissa bestämmelsers del kan det ifrågasättas om de längre motsvarar samhällets värderingar och uppfattningar. T.ex. kan man beträffande RB 17 kap. 20 §, som gäller rätten för en nära anhörig att vägra vittna, fråga sig om kretsen av nära anhöriga å ena sidan är alltför vid och om det å andra sidan skulle vara befogat att uttryckligen föreskriva om en sådan rätt också för sambor och för familjemedlemmarna i s.k. ombildade familjer.

Från en lagteknisk synpunkt kan det påpekas att rättegångsbalkens 17 kap. till vissa

delar är föråldrat också i övrigt och att det finns luckor i kapitlet. Kapitlet uppfyller inte till alla delar de krav som ställs på lagstiftningen i dag när det gäller klarhet och exakthet samt skrivsätt. De talrika hänvisningarna till olika bestämmelser har dessutom gjort att författningshelhetens åskådlighet har blivit lidande och försvårat tillämpningen av bestämmelserna. Förhållandet mellan dels rättegångsbalkens 17 kap., dels de bestämmelser i anslutning till bevisning som finns i lagens 6 kap. och i lagen om rättegång i brottmål är inte till alla delar klart. Det kan anses som ett problem att principen om att koncentrera bestämmelserna om vittnesförbud och tystnadsrätt till rättegångsbalkens 17 kap. har urholkats.

I Finland har det inte gjorts några heltäckande undersökningar om huruvida det förekommer hot mot vittnen eller hur vanliga sådana hot är. Likaså saknas det exakta uppgifter om vilka personer dessa eventuella hot i verkligheten riktar sig mot, hur de påverkar vittnandet och i vilka fall anonymiteten kunde vara till nytta. En allmän bedömning är att verkliga hot förekommer sällan, trots att antalet vittnen som känner rädsla i sig har ökat något. Allmänt taget har man under de senaste åren kunnat märka att vittnena förhåller sig något mer motvilligt än förut till att höras vid rättegångar. Man begär allt oftare att få använda något medel för vittnesskydd. Den motvilliga inställningen har uppskattats bero dels på rädsla, dels på att man allt mer har börjat diskutera vittnesskyddet i offentligheten. Å andra sidan har ett problem när man utrett hoten mot vittnen varit att vittnena inte alltid vågar vända sig till myndigheterna när de hotas. Det har ansetts vara svårt att genom enstaka undersökningar eller uppgifterna i systemet för polisanmälan på ett heltäckande sätt utreda om det förekommer hot och således finns behov av anonym bevisning. Man kan dock konstatera att antalet anmälningar om övergrepp i rättssak (SL 15:9) har ökat. År 2001 registrerades 54 sådana anmälningar, år 2006 på motsvarande sätt 99 anmälningar och år 2010 169 anmälningar. Antalet utdömda straff var för sin del 29 år 2001, 34 år 2006 och 53 år 2010.

Man kan identifiera följande persongrupper som riskerar att utsättas för hot. De som i

praktiken oftast uppskattas bli utsatta för hot är medbrottslingar och personer i samma kriminella sammanslutning som den åtalade, när de misstänks samarbeta med myndigheterna. I praktiken är personer som hör till samma kriminella sammanslutning också en betydande grupp som kommer att ha behov av att vittna anonymt. Å andra sidan är det särskilt svårt att bedöma trovärdigheten hos dessa personer, eftersom de kan ha dolda motiv för att ändra sin berättelse. De kan ofta också uppskattas ha sådan information att det går att sluta sig till deras identitet på basis av innehållet i deras berättelse. En annan grupp som sannolikt hotas är poliser som har deltagit i täckoperationer eller bevisprovokationer genom köp. De kan bli hotade både i syfte att försvåra brottsutredningen och som hämnd.

För det tredje förekommer det sannolikt hot mot personer som ska höras i bevissyfte i fall av familjevåld, där motivet bakom hoten främst kan bedömas vara att förhindra utredningen av saken. När det handlar om familjevåld och medbrottslingar kan det dock vara lätt att sluta sig till vem vittnet är. Nyttan av anonymiteten är då diskutabel, trots att hotet är synnerligen reellt. I dessa situationer har de andra medlen för vittnesskydd större betydelse än anonymiteten.

Också s.k. tillfällighetsvittnen, dvs. utomstående personer som av en slump har blivit vittne t.ex. till en intern uppgörelse inom en organiserad kriminell sammanslutning, kan känna rädsla för att vittna. Det kan vara motiverat att det ska vara lättare att hemlighålla identiteten hos ett "tillfällighetsvittne" som hotats än identiteten hos en person som hör till samma kriminella sammanslutning som svaranden. Trovärdighetsbedömningen av ett tillfällighetsvittnes utsaga underlättas av att ett utomstående vittne mer sällan har dolda motiv för att ändra sin berättelse än en person som hör till svarandens närmaste krets. Hemlighållandet av ett tillfällighetsvittnes identitet äventyrar således inte alltid svarandens eller någon annan parts rättsskydd. Enligt Europadomstolens praxis kan sådana utomstående vittnen lättare få ett eventuellt skydd i form av anonymitet än t.ex. anställda vid polisen.

Å andra sidan betraktas den anonyma bevisningen som ett tänkbart medel, som kom-

pletterar de nuvarande metoderna, för att utreda allvarlig och organiserad brottslighet. I praktiken är det svårt att komma åt de situationer där ett vittne på grund av att vittnet utsätts för hot uppger att han eller hon inte minns någonting av det som hänt. Det har uppskattats att en möjlighet att vittna anonymt i en sådan situation kunde uppmuntra ett vittne som känner rädsla till att berätta om sina iakttagelser och därigenom kunde underlätta bevisansaffningen. Tillåtandet av anonym bevisning har också motiverats med behov som hänför sig till internationell rättslig hjälp, eftersom anonym bevisning är tillåten i flera andra EU-länder.

3 Målsättning och de viktigaste förslagen

3.1 Målsättning

Syftet med propositionen är att revidera rättegångsbalkens 17 kap. och de övriga bestämmelser om bevisning i de allmänna domstolarna som hänför sig till kapitlet så att de bildar en tydlig, konsekvent och ändamålsenlig helhet. Strävan är att göra varje bestämmelse tydlig och exakt. Man har försökt skapa så klara förhållanden som möjligt mellan bestämmelserna i olika kapitel eller lagar. Å andra sidan har man försökt undvika långa hänvisningskedjor. Eftersom vem som helst i princip kan komma att medverka i en rättegång, bör man försöka undvika sådana lösningar som gör regleringen svårförståelig eller svåröverskådlig. Målet bör vara att rättigheterna och skyldigheterna för alla dem som har del i saken uttrycks klart i lagen.

Ett mål har varit att i mån av möjlighet prioritera sådana regleringslösningar som gör rättegången smidigare, t.ex. genom att behovet av att ta upp samma bevisning flera gånger under samma rättegång minskar. Detta bidrar till en förnuftig användning av myndigheternas resurser. Parterna och andra som deltar i en rättegång orsakas mindre kostnader och besvär. Rent generellt ligger det i allas intresse att ärenden kan behandlas snabbt men grundligt. Det är fortfarande motiverat att hålla fast vid huvudregeln om en muntlig, omedelbar och koncentrerad rättegång.

I bestämmelserna har man strävat efter att beakta förändringarna i de rättsliga och samhälleliga förhållandena. Problemsituationer som har kommit fram i inhemsk rättspraxis har vid behov beaktats på lagnivå. Europadomstolens praxis har gett anledning att se över lagstiftningen på vissa punkter.

Syftet med den anonyma bevisningen är att säkerställa att man har tillgång till all den bevisning som behövs vid rättegången. Genom den försöker man främja utredningen av ärenden och materiellt riktiga domslut. Medlet är att hemlighålla ett vittnes identitet, för att säkerställa att vittnet kan berätta vad han eller hon vet utan att vare sig vittnet självt eller någon närstående till honom eller henne utsätts för hot mot liv eller hälsa. På detta sätt försöker man för sin del säkerställa att vittnen inte på grund av rädsla vägrar vittna eller ändrar eller återtar sin berättelse.

Den anonyma bevisningen är bara ett medel för att öka säkerheten för den som ska höras. Det ska också vara det medel för vittnesskydd som man tar till i sista hand och först om vittnets säkerhet inte i tillräckligt hög grad kan garanteras på något annat sätt. Nyttan av den anonyma bevisningen är även förenad med begränsningar och problem. T.ex. är många brottmål av den arten att parterna känner till eller lätt kan få reda på alla vittnenas identitet, och i dessa fall är anonymiteten inte till någon nytta. Till tillåtandet av anonym bevisning hänför sig också begränsningar som följer av kraven på en rättvis rättegång.

3.2 De viktigaste förslagen

3.2.1 Det lagtekniska genomförandet av förslaget

Rättegångsbalkens 17 kap. behåller också i framtiden sin ställning som det kapitel där de centrala bestämmelserna om bevisning i de allmänna domstolarna finns, och denna ställning stärks ytterligare. Bestämmelserna om bevisning koncentreras i ännu högre grad än förut till kapitlet. Det gäller bl.a. bestämmelserna om bevisprövning, bevisbörda och bevisröskel, skaffande av bevisning, undantag från den fria bevisföringen, bevismedel och bevisförfarande samt de bestämmelser som

har ett direkt samband med dessa frågor, dvs. bestämmelserna om kallelser, tvångsmedel, arvoden och ersättningar samt överklagande. Det har dock inte helt gått att undvika gränsdragningsvårigheter. T.ex. BRL 6:12, där det föreskrivs om upptagning av bevisning vid en ny huvudförhandling som hålls efter att behandlingen har varit avbruten alltför länge, är oförändrad. Orsaken till detta är att den har en väsentlig anknytning till den föregående paragrafen, där det föreskrivs om förutsättningarna för när en ny huvudförhandling ska hållas. Det finns inte heller någon naturlig plats för den nämnda 12 § i rättegångsbalkens 17 kap.

De bestämmelser om vittnesförbud och tystnadsrätt som har funnits i andra lagar samlas i 17 kap., vilket motsvarar situationen när det senast gjordes en totalrevidering av kapitlet. Å andra sidan har en del sådana bestämmelser också flyttats bort från kapitlet som antingen helt och hållet eller till sin huvudsakliga natur gäller annat än bevisning (t.ex. det föreslagna BRL 6:7.2, lagförslag 2).

Bestämmelser som hänför sig till bevisning finns på olika ställen i rättegångsbalken och lagen om rättegång i brottmål. En allmän om än grov gräns kan anses vara att bestämmelserna i rättegångsbalkens 17 kap. blir tillämpliga uttryckligen när man lägger fram bevisning vid huvudförhandlingen eller utom denna samt i frågor som har ett direkt samband med detta. Frågor som gäller kartläggning av bevisningen och förberedelse av bevisningen i övrigt hör i princip till rättegångens förberedelsefas, och därför finns den naturliga platsen för bestämmelserna om dessa frågor i 5 kap. i rättegångsbalken och 5 kap. i lagen om rättegång i brottmål. Å andra sidan är t.ex. bestämmelsen om avvisande av onödig bevisning av relevans redan vid förberedelsen.

Bestämmelserna i kapitlet kan i princip tillämpas i alla rättsinstanser. För tydlighetens skull har man dock gjort undantag från detta i ett sådant fall när en bestämmelse om bevisning blir tillämplig endast i en högre instans (den föreslagna RB 26:24a, som gäller hovrätten). Å andra sidan har utgångspunkten varit tingsrättsförfarandet, och således grundar sig t.ex. bestämmelserna om bevisningsförfarandet på muntlig förhandling och inte

på det skriftliga förfarande som allmänt iaktas i fullföljdsdomstolarna.

Som utgångspunkt gäller bestämmelserna i kapitlet såväl tvistemål som brottmål. Efter som alla bestämmelserna inte blir tillämpliga i båda måltyperna, framgår tillämpningsområdet av respektive bestämmelse. Om det inte nämns särskilt att en bestämmelse är begränsad till antingen tvistemål eller brottmål, gäller bestämmelsen båda måltyperna.

I fråga om tvistemål finns det dessutom en väsentlig indelning i mål i vilka förlikning är eller inte är tillåten. Denna indelning framgår också av tillämpningsområdet för vissa bestämmelser (t.ex. den föreslagna RB 17:7). Med tanke på tillämpningsområdet är indelningen av tvistemål i käromål och ansökningsärenden inte väsentlig. Således påverkas t.ex. domstolens rätt att självant skaffa bevis i ett tvistemål i vilket förlikning inte är tillåten inte av om målet behandlas som ett käromål enligt 5 och 6 kap. i rättegångsbalken eller som ett ansökningsärende enligt 8 kap. i den lagen.

Rättegångsbalkens gällande 17 kap. har delats in i sex avsnitt genom mellanrubriker. Den första mellanrubriken är "Bevisning i allmänhet". Kapitlets övriga avsnitt reglerar de olika bevismedlen: skriftliga bevis, vittnen, sakkunniga, syn och partsförhör. I samband med varje bevismedel föreskrivs det också om förfarandet vid användningen av bevismedlet i fråga.

Kapitlets struktur revideras. Meningen är att väsentligt minska antalet hänvisningar inom kapitlet. Man samlar regleringen om olika helheter, t.ex. ändringssökande, till särskilda underavsnitt, och inför ett system där ordningsföljden för paragraferna i huvudsak följer rättegångens faktiska gång, för att regleringen ska vara så konsekvent och lättillgänglig som möjligt. I framtiden är mellanrubrikerna följande:

- allmänna bestämmelser
- skyldighet eller rätt att vägra vittna
- förbud mot att använda skriftliga berättelser och utnyttja bevis
- förhör av en part
- vittnen
- sakkunniga
- handlingar och syneobjekt
- kallelser

- bevisningsförfarandet vid huvudförhandlingen
- bevisningsförfarandet utom huvudförhandlingen
- bevisning till framtida säkerhet
- tvångsmedel
- ersättningar och arvoden
- ändringssökande.

Den i kapitlet använda termen den som ska höras har inte någon självständig betydelse. Termen används för att den är kort, och i dessa fall anges det först i bestämmelsen vilka personer termen gäller. Den som ska höras avser då alla personer i den ställning som nämns tidigare i bestämmelsen. Om man i en paragraf endast nämner den som ska höras, avses med termen alla de personer som ska höras i bevissyfte, oberoende av deras processuella ställning.

3.2.2 Allmänna bestämmelser

I början av rättegångsbalkens 17 kap. föreslås det en allmän bestämmelse om fri bevisföring och fri bevisvärdering. Dessutom sägs det i paragrafen att den kontradiktoriska principen ska iakttas i fråga om bevisningen.

I ett tvistemål ska en part ha bevisbördan om en omständighet som parten åberopar som stöd för sitt yrkande eller motsättande, om inte något annat föreskrivs i lag eller följer av ärendets natur. När det gäller bevisröskeln är huvudregeln trovärdiga bevis, vilket uttrycker det beviskrav som iakttas redan i dag.

Det föreslås att den rätt som domstolen har enligt den gällande rätten att uppskatta beloppet av en skada, om det inte går att få tillräckliga bevis eller om sådana bevis endast med svårighet kan läggas fram eller om detta skulle orsaka kostnader som är oskäligen med hänsyn till ärendets natur, ska utvidgas till att även gälla andra privaträttsliga fordringar i pengar.

I brottmål föreslås det att det krav på att det inte ska finnas något rimligt tvivel om att svaranden är skyldig som redan tillämpas i domstolspraxis ska skrivas in som domströskel i lagen. På motsvarande sätt som i dag föreskrivs det att käranden ska ha bevisbördan.

Det föreslås att en uttrycklig bestämmelse om att en part får ge domstolen en skriftlig

utredning om hur lagen ska tillämpas i målet ska fogas till lagen. Den som ger en sådan utredning och också andra personer får enligt domstolens prövning även höras muntligt. De övriga bestämmelserna i kapitlet tillämpas dock inte på ett rättsvetenskapligt sakkunnigutlåtande och den som ger utlåtandet.

Domstolens rätt att självant skaffa ny bevisning begränsas. Domstolen ska inte längre ha denna rätt i tvistemål där förlikning är tillåten, till skillnad från i tvistemål där förlikning inte är tillåten och i brottmål. I lagen tar man även in den reglering som redan tillämpas i rättspraxis om att domstolen inte får skaffa bevis som är till nackdel för svaranden i ett brottmål. Domstolen ska dock ha rätt att självant inhämta sakkunnigutlåtanden, oberoende av ärendets natur.

Det föreslås att domstolens rätt att avvisa bevisning ska utvidgas, så att bevisning kan avvisas inte bara om den är onödig eller kan ersättas med bevisning som kan föras med mindre kostnader utan också om den kan ersättas med bevisning som är väsentligt mer tillförlitlig. En ny grund för att avvisa bevisning är att bevisningen inte kan tas upp trots att behöriga åtgärder har vidtagits och avgörandet inte bör fördröjas ytterligare.

I lagen tas det in en bestämmelse om den principiella utgångspunkten att var och en är skyldig att infinna sig i domstolen för att höras i bevissyfte och att överlämna föremål och handlingar för att användas som bevis samt tillåta syn. Det ska också framöver vara frivilligt att ställa upp som sakkunnig, om det inte föreskrivs annat någon annanstans.

Ny är också bestämmelsen om att rätten eller skyldigheten att vägra vittna gäller inte bara utsagor av parter som hörs i bevissyfte eller vittnen utan också sakkunnigutlåtanden och överlämnande av föremål och handlingar för att användas som bevis samt tillåtelse att förrätta syn. Denna rätt eller skyldighet gäller med andra ord alla slags bevis och är således bevismedelsneutral.

3.2.3 Skyldighet eller rätt att vägra vittna

I rättegångsbalkens 17 kap. samlas bestämmelserna om skyldighet eller rätt att vägra vittna vid en rättegång. Vid tillämpningen av dessa bestämmelser iakttar man

den s.k. principen om bevismedelsneutralitet, såsom det sägs ovan. Bestämmelserna om skyldighet eller rätt att vägra vittna är utformade framför allt med tanke på vittnena. Det är då inte heller tillåtet att vittna om ett visst tema genom något annat bevismedel, t.ex. en handling.

I detta underavsnitt behandlas främst frågan om de teman som en person inte får vittna om (bevistemaförbud) eller har rätt att vägra vittna om. Om det däremot är fråga om de bevismedel som inte får användas (bevismedelsförbud), finns bestämmelsen i fråga i underavsnittet om bevismedel. Indelningen är dock glidande, eftersom bevistemaförbudet i ett annat underavsnitt i många fall också är förenat med en personell begränsning. Enligt förslaget får t.ex. inte en parts rättsbiträde eller en anställd hos eller ett biträde till parten vittna om vissa frågor, men vittnesförbudet gäller inte andra personer. Till kategorin bevismedelsförbud kan man för det andra räkna förbudet mot att skaffa bevis på ett sådant sätt att en anhörigs rätt att vägra vittna kränks eller i strid med självinkrimineringskyddet. Bestämmelser om hur bevis inte får skaffas (bevismetodsförbud) finns i den föreslagna 48 §, där det föreskrivs om ett förbud mot vissa frågor.

I lagen föreslås en allmän bestämmelse om när tystnadsrätten eller -plikten enligt kapitlet ska åsidosättas. Skyldigheten eller rätten att vägra vittna gäller inte uppgifter i ett mål där åklagaren utför åtal för att uppgifterna har inhämtats, röjts eller använts på ett obehörigt sätt.

I lagen tas det in en uttrycklig bestämmelse om att ingen får vittna om domstolens beslutsöverläggning. Rättsläget är inte alldeles klart till dessa delar. Bestämmelserna om de vittnesförbud som gäller medlare och som finns i speciallagar överförs till samma sammanhang.

Regleringen om tjänstehemligheter preciseras så att om en tjänsteman inte enligt lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet (621/1999) eller lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar (370/2007) får lämna ut en handling eller annars röja en uppgift för en part, får tjänstemannen inte heller vittna om denna uppgift. Tjänstemannen har dock inte vittnesförbud, om något

annat bestäms i lag eller den till vars förmån tystnadsplikten har föreskrivits samtycker till vittnandet. Vittnesförbudet gäller dessutom också personer som har biträtt myndigheterna, t.ex. tjänsteleverantörer, och den som har fått uppgifter som ska hållas hemliga med stöd av ett tillstånd.

Det föreslås att bestämmelserna om den tystnadsplikt som på annat ställe i lag har föreskrivits för poliser, åklagare, tjänstemän inom fängsväsendet och tjänstemän vid Olycksutredningscentralen ska tas in i rättegångsbalken.

Regleringen om området för vittnesförbudet för rättegångsbiträden och -ombud preciseras till att gälla det som biträdet eller ombudet har fått veta vid skötseln av ett uppdrag i anslutning till en rättegång, vid lämnande av juridisk rådgivning som gäller huvudmannens rättsliga ställning vid förundersökning eller i någon annan handläggningsfas inför en rättegång eller vid lämnande av juridisk rådgivning som gäller inledande eller undvikande av rättegång.

Det föreskrivs om förbud för advokater, rättegångsbiträden som avses i lagen om rättegångsbiträden med tillstånd (715/2011) och offentliga rättsbiträden som avses i lagen om statliga rättshjälpsbyråer (258/2002) att utan lov vittna om en enskild persons eller en familjs hemlighet eller affärs- eller yrkeshemligheter som han eller hon har fått kännedom om i något annat uppdrag än ett sådant som avses i det föregående stycket. Domstolen får dock trots förbudet ålägga en person att vittna, om synnerligen viktiga skäl kräver det.

Det föreslås att det vittnesförbud som gäller läkare och vissa andra yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården ändras så att det gäller alla de yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården som avses i lagen om yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården (559/1994) eller i en förordning som har utfärdats med stöd av den. Vittnesförbudet omfattar känsliga uppgifter om en persons eller hans eller hennes familjs hälsotillstånd och andra hemligheter om en person eller hans eller hennes familj.

I domstolspraxis har man tvingats ta ställning till om en läkare får vittna om omständigheter som kommit fram i samband med vården av en avliden person och som påver-

kar bedömningen av personens rättsliga handlingsförmåga. I framtiden kan domstolen med stöd av en uttrycklig bestämmelse besluta att om den person till vars förmån det har föreskrivits om tystnadsplikt har avlidit, ska tystnadsplikten för en medlare, tjänsteman, läkare, advokat eller något annat rättsligt biträde åsidosättas, om synnerligen viktiga skäl kräver det.

Dessutom ska inte tystnadsplikten för en advokat eller något annat rättsligt biträde eller en läkare eller någon annan yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården gälla till den del uppgifterna är nödvändiga för att ordna försvar på grund av att det har framställts ett straffyrkande eller något annat yrkande som grundar sig på brott mot personen, eller för att utöva de rättigheter som personen har som målsägande.

Bestämmelser om tystnadsplikten för en präst när det gäller omständigheter som hör till bikthemligheten eller själavård finns i dag endast i lagstiftningen om den evangelisk-lutherska kyrkan och den ortodoxa kyrkan. Det föreslås att i lagen tas in en allmän bestämmelse enligt vilken en präst i ett registrerat religionssamfund som avses i religionsfrihetslagen eller någon annan person i motsvarande ställning inte får vittna om vad han eller hon har fått veta under bikt eller enskild själavård. Personen i fråga får dock samtycka till att vittna. De gällande särskilda bestämmelserna är oförändrade.

I lagen tas det in en bestämmelse enligt vilken var och en har rätt att inte vittna till den del detta skulle medverka till utredningen av hans eller hennes skuld. Den gällande bestämmelsen avser enligt ordalydelsen endast vittnen. Inom Europeiska unionen bereds ett direktivförslag som gäller bl.a. detta skydd mot självinkriminering och följderna av att man bryter mot det (se U 87/2013 rd; LaUU 4/2014 rd).

Det föreslås att regleringen om rätten för de närmaste anhöriga till en part att vägra vittna ändras så att denna rätt framöver ska gälla en parts make eller tidigare make eller sambo eller ett syskon eller en släkting i rätt upp- eller nedstigande led till parten. I lagen nämns inte längre särskilt vissa personer i svägerskapsförhållande eller en trolovad till en part, men i lagen föreslås det en allmän bestäm-

melse om rätt att vägra vittna för den som har någon motsvarande nära relation som de förstnämnda till en part som kan jämsättas med ett parförhållande eller släktskap.

En närstående dock inte rätt att vägra vittna, om han eller hon är målsägande i brottet och inte har några anspråk. En förutsättning för detta är att domstolen beslutar om att slopa tystnadsrätten i brottmålet på grund av att den närstående antagligen inte själv har beslutat om att utöva denna rätt.

Det föreslås att regleringen om närståendes rätt att vägra vittna ska preciseras så, att om en närstående samtycker till att vittna vid rättegången kan samtycket inte återkallas, om inte något annat följer av någon annan tystnadsplikt eller tystnadsrätt.

I anslutning till den anonyma bevisningen föreskrivs det att ett anonymt vittne har rätt att vägra vittna till den del detta kunde avslöja hans eller hennes identitet eller kontaktuppgifter. Andra personer är skyldiga att vägra vittna om dessa omständigheter.

Bestämmelserna om rätt och skyldighet att vägra vittna i förundersökningslagen (lagförslag 5) motsvarar huvudsakligen de motsvarande bestämmelserna i rättegångsbalken. Källskyddet ska dock fortfarande kunna brytas endast när det strängaste föreskrivna straffet för det brott som undersöks är fängelse i minst sex år.

Förbuden mot beslag och kopiering samt förbuden mot avlyssning och observation i tvångsmedelslagen (lagförslag 6) motsvarar vittnesförbuden och tystnadsrätten enligt rättegångsbalken, med de undantag som gäller källskyddet, affärs- och yrkeshemligheter samt vissa frihetsberövade personer.

3.2.4 Förbud mot att använda skriftliga berättelser och utnyttja bevis

Enligt den gällande rätten får berättelser av privat natur som någon har avgett med anledning av en rättegång samt utsagor som har antecknats i förundersökningsprotokollet eller upptagits på något annat sätt inte återopas som bevis vid en rättegång. Det har dock föreskrivits om vissa undantag från detta.

Enligt förslaget fogas till lagen en del nya grunder för att avvika från huvudregeln. För det första får man framöver använda en be-

rättelse av privat natur i ett tvistemål där förlikning är tillåten, om alla parterna samtycker till det. För det andra föreslås det, i enlighet med vad som har godkänts av Europadomstolen och i inhemsk rättspraxis, att en utsaga som har antecknats i förundersökningsprotokollet eller upptagits på ett motsvarande sätt ska få användas som bevis, om den som har avgett utsagan inte har kunnat nås trots att man har vidtagit behöriga åtgärder och avgörandet inte bör fördröjas ytterligare.

För det tredje utvidgas möjligheten att använda en berättelse som har avgetts vid förundersökningen och som har spelats in på en ljud- och bildupptagning. Enligt den gällande rätten får en sådan berättelse användas som bevis vid rättegången, om den som avgav berättelsen inte hade fyllt 15 år eller om hans eller hennes psykiska funktioner är störda och om den åtalade har getts rätt att ställa frågor till den som ska höras.

I artikel 24.1 a i Europaparlamentets och rådets direktiv 2012/29/EU om fastställande av miniminormer för brottsoffers rättigheter och för stöd till och skydd av dem samt om ersättning av rådets rambeslut 2001/220/RIF förutsätts det att medlemsstaterna i sin nationella lagstiftning säkerställer att när ett barn som är brottsoffer förhörs i samband med straffrättsliga förfaranden får audiovisuella upptagningar alltid göras och användas som bevisning vid straffrättsliga förfaranden. Med barn som är brottsoffer avses enligt artikel 2.1 c i direktivet alla personer som är yngre än 18 år. En motsvarande bestämmelse finns också i artikel 15 i Europaparlamentets och rådets direktiv 2011/36/EU (människohandel), i artikel 20 i Europaparlamentets och rådets direktiv 2011/92/EU (sexuella övergrepp mot barn och barnpornografi) och i artikel 35 i Europarådets konvention (CETS 201) om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp (L 539/2011; FördrS 87/2011).

Det förstnämnda direktivet trädde i kraft 15.11.2012, och det ska genomföras senast 16.11.2015. I detta sammanhang är det ändamålsenligt att komplettera lagstiftningen om bevisning när det gäller artikel 24.1 a. I direktivet ingår även andra punkter som hör till området för lagstiftningen, vilka genomförs senare.

I den nämnda artikel 24.1 a förutsätts det en möjlighet att göra en upptagning av förhöret och att använda upptagningen som bevis, men det förutsätts inte att detta ska vara obligatoriskt i samtliga fall. Det är inte befogat att ta in en tvingande bestämmelse i den nationella lagstiftningen, eftersom det inte finns något allmänt behov av förfarandet t.ex. i ett sådant fall när en 17-åring är offer för snatteri. Förfarandet knyts till brottets natur och offrets personliga egenskaper, dvs. om ett offer som är ett barn har ett specifikt skyddsbehov (se artikel 22).

Eftersom det förfarande som avses i artikel 24.1 a redan nu och också enligt förslaget allmänt är tillåtet i lagstiftningen när det gäller målsägande under 15 år, ska den nya bestämmelsen gälla målsägande i åldern 15–17 år.

Dessutom föreslås det att möjligheten att använda en förundersökningsberättelse som har spelats in på en ljud- och bildupptagning ska utsträckas till målsägande i sexualbrott som avses i 20 kap. 1–7 § i strafflagen, oberoende av personens ålder eller psykiska funktioner. En på detta sätt inhämtad och inspelad berättelse får användas, om åtalet gäller våldtäkt, grov våldtäkt, tvingande till samlag, tvingande till sexuell handling, sexuellt utnyttjande, sexuellt utnyttjande av barn eller grovt sexuellt utnyttjande av barn.

Förundersökningslagen kompletteras med bestämmelser om förhör av målsägande i åldern 15–17 år och målsägande i sexualbrott och om inspelning av förhöret. I den gällande rätten finns det inte heller i andra fall något hinder för att spela in ett förhör på en ljud- och bildupptagning.

I den gällande lagen finns det inte någon allmän bestämmelse om förbud mot att utnyttja bevis. I praktiken har man i rättspraxis tvingats avgöra frågan från fall till fall. Trots att en prövning från fall till fall gör det möjligt att i stor utsträckning beakta särdragen i det enskilda fallet och de omständigheter som hänför sig till möjligheten att utnyttja bevisningen, är en prövning från fall till fall å andra sidan inte ägnad att främja en enhetlig och förutsebar tolkningslinje. Det kan också anses att till förbudet mot att utnyttja bevisning hänför sig många olika slags både prak-

tiska och principiella frågor, som lagstiftaren bör ta ställning och utarbeta lagstiftning om.

Tidigare förhöll man sig med reservation till ett förbud mot att utnyttja bevisning, eftersom utgångspunkten var principen om fri bevisföring, dvs. att alla de bevis som påverkar saken bör få läggas fram vid rättegången. Tanken på att stifta ett förbud mot att utnyttja bevisning var främmande. Denna åsikt har dock fått ge vika, i synnerhet som en följd av att de grundläggande och mänskliga rättigheternas har fått ökad betydelse. T.ex. har man i Europa allmänt tagit in en bestämmelse om förbud mot att utnyttja bevisning i de färskas processlagarna (se OMSO 65/2012 s. 65–68).

Förbudet mot att utnyttja bevisning kommer särskilt att bedömas i två olika typer av fall. För det första kan man fråga sig hur möjligheten att utnyttja ett bevis påverkas av att beviset har fått på ett lagstridigt sätt. För det andra kan man fråga sig i vilken mån ett bevis som i sig har skaffats på ett lagligt sätt inte ska utnyttjas, om detta skulle äventyra ett av grundelementen för en rättvis rättegång, dvs. rätten för en person att inte medverka till utredningen av sin egen skuld eller det s.k. självinkrimineringsskyddet.

Det är klart att ett bevis som har skaffats på ett sådant sätt att den åtalades självinkrimineringskydd har kränkts inte ska utnyttjas. Å andra sidan är det dock tillåtet att t.ex. för beskattningen eller i något annat administrativt syfte skaffa uppgifter som belastar en person, t.o.m. genom tvång. Likaså är detta möjligt för att få uppgifter av en gäldenär som behövs för utredning av förmögenhet som ska utmätas eller av ett konkursbo. I lagen bör man ta ställning till möjligheten att utnyttja bevis som har fått i ett administrativt eller något annat motsvarande förfarande i brottmål, eftersom denna fråga är av stor praktisk betydelse, såsom framgår av de inhemskas domstolarnas och Europadomstolens avgörandepaxis. Även lagutskottet ansåg i sitt betänkande som gällde skyddet mot självinkriminering för konkursgäldenären i ett konkursförfarande att det är av största vikt att man vid revideringen av lagstiftningen om bevisning också går in på frågan om hur bevis kan användas med hänsyn till skyddet

mot självinkriminering (LaUB 12/2012 rd s. 5; RP 86/2012).

I lagen föreslås det en allmän bestämmelse om dessa två frågor. För det första ska bevis som har fått genom tortyr över huvud taget inte få utnyttjas. Bestämmelsen motsvarar de ståndpunkter som man har intagit i Finland och Europadomstolens praxis. Också Förenta Nationernas konvention mot tortyr, som är bindande för Finland, förutsätter ett utnyttjandeförbud.

I lagen tas för det andra in en allmän bestämmelse om förbud mot att utnyttja bevis som har fått på ett lagstridigt sätt. Huvudregeln är att bevis i allmänhet ska kunna utnyttjas, i enlighet med principen om fri bevisföring. Ett bevis ska dock inte utnyttjas, om det finns vägande skäl för det med beaktande av ärendets natur, hur allvarig den rättskränkning som hänför sig till sättet att skaffa beviset var, hur sättet att skaffa beviset påverkar dess tillförlitlighet, bevisets betydelse för avgörandet av målet och övriga omständigheter.

För det tredje föreskrivs det i lagen om förbud mot att utnyttja bevis med tanke på situationer när någon i ett annat förfarande än en straffprocess, t.ex. ett beskattningsförfarande, har avgett en utsaga eller t.ex. överlämnat handlingar som kan medföra risk för åtal. En förutsättning är att personen i fråga när utsagan avges eller bevisen överlämnas misstänks för ett brott eller ett brottmål annars är anhängigt som har en anknytning i sak till de omständigheter som ska utredas i det andra förfarandet. Enligt Europadomstolens praxis får sådana utsagor eller handlingar inte användas som bevis i ett brottmål.

3.2.5 Förhör av en part

Bestämmelserna om förfarandet vid fritt partsförhör är till största delen oförändrade. Däremot föreslås det att man slopar möjligheten att förhöra en part i ett tvistemål och målsäganden i ett brottmål om uppkomsten av en skada och om skadans belopp under sanningsförsäkringen. I propositionen ingår det således inte längre några bestämmelser om sanningsförsäkringen. De bestämmelser som finns om saken i speciallagar upphävs.

Den möjlighet att höra en person under sanningsförsäkran vid hot om straff som finns i den gällande lagen är tänkt som ett undantagsarrangemang, som kan användas när det ökar förvisningen om att en part talar sanning (RP 15/1990 rd s. 115). Fritt förhör är således tänkt att utgöra huvudregeln.

Som utgångspunkt kan presumptionen anses vara att en berättelse som har avgetts under hot om straff är mer tillförlitlig än en berättelse som någon har avgett när han eller hon har hörts fritt i bevissyfte. Det kan dock anses vara svårt att bedöma vilken betydelse en sanningsförsäkran i respektive fall har för bevisvärdet av en utsaga. Den fria bevisvärderingen gäller både berättelser som har avgetts utan sanningsförsäkran och berättelser som har avgetts under sanningsförsäkran.

Förhör under sanningsförsäkran kan ifrågasättas för att en part på ett visst sätt jämföras med ett vittne i ett ärende som gäller parten själv och hans eller hennes intressen. Till skillnad från vad som i regel är fallet när det gäller ett utomstående vittne kan en part råka i en konfliktsituation, när parten å ena sidan är skyldig att hålla sig till sanningen vid hot om straff medan partens utsaga å andra sidan kan vara avgörande för utgången i ärendet. Det kan anses problematiskt med tanke på en jämlik behandling av parterna att bara den ena parten hörs under sanningsförsäkran, trots att båda parterna skulle vara villiga till det. Om å andra sidan en av parterna erbjuder sig att bli hörd under sanningsförsäkran, kan även motparten känna sig förpliktad till det, mot sin vilja.

Förhör av målsägande kan anses vara särskilt problematiska, eftersom dessa omständigheter, trots att dessa förhör har begränsats till skador och deras belopp, kan vara av betydelse när man bedömer om brottsrekvisitet är uppfyllt eller hur straffet ska mätas ut. Den åtalade har inte någon möjlighet att avge en sanningsförsäkran, vilket leder till en viss obalans i fråga om parternas ställning. Om å andra sidan talan om skadestånd som grundar sig på brott förs på det sätt som föreskrivs om tvistemål, finns det inte något hinder för att höra båda parterna under sanningsförsäkran. Det är i viss mån inkonsekvent att processarten bestämmer om ett medel ska få användas. Dessutom föreskrivs det i den gäl-

lande lagen om lättnader när det gäller kravet på framläggande av bevis om beloppet av en skada. En sådan möjlighet ska finnas även framöver.

Det finns inga uppgifter om hur ofta sanningsförsäkran används. Det är emellertid klart att sanningsförsäkran används sällan. Särskilt sällsynt är det att en målsägande hörs under sanningsförsäkran.

Eftersom det föreslås att regleringen om sanningsförsäkran ska utgå ur rättegångsbalken, måste motsvarande ändring göras också i en del andra lagar. I strafflagens 15 kap. 1 och 4 §, vilka gäller osann utsaga inför domstol, slopas straffhotet i samband med utsagor som avgetts under sanningsförsäkran.

3.2.6 Vittnen

Regleringen om vittnen är i huvudsak oförändrad. Att vittna ska fortfarande vara en allmän medborgerlig skyldighet, som man får eller ska vägra fullgöra endast på de grunder som anges särskilt i lag.

I en internationell jämförelse indelas de personer som vid en rättegång berättar om sina iakttagelser i två kategorier, parter och vittnen. I Finland tillämpas dock en exceptionell modell, som har tagits från Sverige, där det utöver parter och vittnen dessutom finns ett slags mellankategori, som ovan har kallats den som ska höras (se också OMSO 65/2012 s. 70 f.). Den som ska höras är inte part utan står utanför partskretsen, men han eller hon är inte heller vittne, utan i regel tillämpas bestämmelserna om parter på personen. Den som ska höras är jävig som vittne.

Kategorin personer som ska höras kan förklaras med ett rättsligt kontinuum. Före den reform som genomfördes 1948 tillämpades i rättegångsbalken det legala bevissystemet, enligt vilket som känt ett vittne var halva bevisningen och två vittnen full bevisning. Eftersom vittnesberättelsens tillförlitlighet och beviskraft inte liksom i dag bedömdes fritt och från fall till fall, tog man i lagen in bestämmelser om vittnesjäv, genom vilka personer vars berättelser allmänt taget kunde anses otillförlitliga uteslöts ur vittneskretsen. Ett typiskt vittnesjäv grundade sig på att det potentiella vittnet hade en nära relation till en part eller till saken eller ett eget intresse i

ärendet. Det potentiella vittnet kunde således inte anses som en opartisk och neutral informationskälla, eftersom personen i fråga mer eller mindre kunde jämföras med en part. I regleringen kan man skönja drag av misstro mot domstolens förmåga att bedöma bevis i enlighet med den nya principen om fri bevisprövning.

Kategorin den som ska höras gör att gränsen blir oklar mellan vem som är part, dvs. i vems namn rättegången förs, och vem som i egenskap av vittne fungerar som informationskälla vid rättegången. En klart avgränsad och tydlig reglering talar för att det bara ska finnas två kategorier, parter och informationskällor, eftersom frågan om vilken ställning den som ska höras har kan lämna rum för tolkning. Det är sannolikt ofta svårt för den som ska höras att få grepp om sin ställning samt sina rättigheter och skyldigheter vid rättegången.

I ett tvistemål kan man höra den som domens rättsverkan utsträcker sig till. Utgångspunkten är att domen endast gäller rättsförhållandet mellan parterna och att domens verkningar endast gäller dem. En doms negativa rättskraftsverkan hindrar en part från att få saken prövad och avgjord på nytt i domstol.

En doms verkningar kan bara i undantagsfall rikta sig mot en person utanför partskretsen som inte har deltagit i rättegången och därför inte kunnat bevaka sina intressen och påverka domslutet. Det finns inte någon allmän bestämmelse om dessa situationer, utan frågan har främst blivit beroende av rättspraxis och rättslitteraturen. I praktiken handlar det om mycket olika typer av situationer. Man kan här nämna några av de fall som är viktigast i praktiken.

För det första utsträcker sig en doms rättskraft till personer som har en s.k. nödvändig processgemenskap. I vissa fall kan flera personer endast tillsammans åläggas det som yrkas i saken. T.ex. kan två eller flera personer äga en viss andel i ett gods i enlighet med lagen om vissa samäganderättsförhållanden (180/1958).

I ett sådant fall ska alla samägarna dock instämmas som svarande (RP 70/2008 rd s. 33). I rättslitteraturen har det ansetts att om detta dock inte har gjorts och om någon per-

son som har lämnats utanför rättegången lider men av domen, har det skett ett sådant rättegångsfel i saken som avses i 31 kap. 1 § 1 mom. 2 punkten i rättegångsbalken. Detta fall kan därför i praktiken inte anses vara av betydelse med tanke på hörandet i bevissyfte. I en sådan situation när det föreligger en nödvändig processgemenskap och någon av personerna i fråga för talan, får en annan medägare å andra sidan dock information om rättegången, om han eller hon kallas för att höras i bevissyfte vid denna. Personen i fråga kan då överväga om han eller hon vill bli part eller nöjer sig med rollen som vittne, med de skyldigheter som hänförs till den.

För det andra är en bolagsman i ett öppet bolag eller kommanditbolag bunden av en dom som meddelats mot bolaget. Domen är dock inte verkställbar mot bolagsmannen. Eftersom bolagsmannen inte har kunnat försvara sina rättigheter vid rättegången, måste en särskild dom för verkställigheten fås mot bolagsmannen, varvid han eller hon kan göra en invändning. Även i dessa fall kan bolagsmannen dock bedöma sin ställning på ovan nämnt sätt, om man vill höra honom eller henne i bevissyfte.

För det tredje binder rättskraften en konkursgäldenär, trots att en parts talan vid rättegången förs av konkursboet i fråga om den egendom som hör till detta. I dessa fall har konkursgäldenären otvivelaktigt ett intresse i saken. Å andra sidan är konkursgäldenären skyldig att lämna konkursboet de uppgifter som behövs för att reda ut boet, och man får använda tvångsmedel mot gäldenären för att skaffa dessa uppgifter. På motsvarande sätt kan det anses befogat att konkursgäldenären vid rättegången ska ha ställning som vittne. Konkursgäldenären har ändå samma allmänna rätt som ett vittne att tåga om omständigheter som kunde medföra risk för åtal för honom eller henne.

Grupptalan förs av konsumentombudsmannen som företrädare för de personer som anmält sig till gruppen. Dessa personer är formellt inte parter, men de likställs enligt 11 § i lagen om grupptalan (444/2007) med parter vid tillämpningen av bestämmelserna om hörande i rättegångsbalken, eftersom gruppmedlemmarnas anspråk är föremålet för rättegången (RP 154/2006 rd s. 23).

Enligt propositionen frångår man den reglering enligt vilken den som blir bunden av domens rättskraft i ett tvistemål likställs med en part. Dessa fall är sällsynta i praktiken, och det finns inte vägande grunder för undantagsregleringen. Sådan reglering finns inte heller i förebildslandet Sverige. I vissa fall kan rättskraften sträcka sig oändamålsenligt långt på ett sätt som är svårt att förutse och uppfatta. HD 1986 II 28: Då domens rättskraft i ett mål angående återvinning till konkursbo sträcker sig till konkursborgenärerna var den ansvariga bolagsmannen i ett kommanditibolag, som var konkursborgenär, jävig att vittna i återvinningsmålet.

Enligt propositionen ska bestämmelserna om vittnen tillämpas på de ovan nämnda personerna. När en grupp talan handläggs med stöd av den ovan nämnda särskilda bestämmelsen ska de som anmält sig till gruppen dock fortfarande höras i enlighet med de bestämmelser som gäller parter.

Till kategorin den som ska höras hör också sådana målsägande i brottmål som inte har några anspråk. För bestämmelsen talar det att det med tanke på parternas jämlighet vore problematiskt att höra en sådan målsägande som vittne, eftersom den åtalade inte kan höras som vittne. Dessutom kan målsägandens berättelse ha betydelse som bevis, om ett privaträttsligt yrkande som grundar sig på brott senare handläggs på det sätt som föreskrivs om tvistemål.

Å andra sidan kan man anmärka att det i en internationell jämförelse inte har ansetts vara problematiskt att höra ett brottsoffer som vittne i ett system där målsäganden inte alls eller bara i undantagsfall har åtalsrätt, t.ex. när åklagaren inte har väckt åtal. Även i dessa fall kan målsäganden trots det anses som den åtalades naturliga motpart. Det finska systemet har dock ändrats så att det i högre grad har börjat likna det ovan nämnda. Vid den tidpunkten när den gällande rättegångsbalken stiftades på 1940-talet hade målsäganden primär åtalsrätt, dvs. åtalsrätten var oberoende av och parallell med åklagarens åtalsrätt. Enligt den gällande BRL 1:14 har målsäganden primär åtalsrätt endast vid falsk angivelse. I fråga om andra brott har målsäganden sekundär åtalsrätt, som kan utövas när åtal inte har väckts eller förundersökning

hållits. Såsom det framgår nedan, föreslås det att målsägandens primära åtalsrätt för falsk angivelse ska slopas, så att målsäganden alltid har sekundär åtalsrätt.

Bevisvärdet av målsägandens berättelse ska bedömas från fall till fall genom fri bevisprövning. En formell ställning som vittne innebär inte automatiskt att utsagan är mer tillförlitlig än en utsaga av en part. Inte heller av ett vittne krävs det att vittnet är opartiskt i förhållande till parterna eller saken. Vittnet är en informationskälla, och bevisvärdet av hans eller hennes berättelse ska bedömas från fall till fall genom fri bevisprövning.

Jävisa som vittnen i brottmål är enligt 17 kap. 18 § i rättegångsbalken utöver de målsägande som nämns ovan även medmisstänkta i vid bemärkelse. Jävig som vittne är den som har åtalats för samma gärning eller en gärning som står i omedelbart samband med den gärning som åtalet gäller, den som har förelagts strafforder eller ordningsbot för samma gärning eller en gärning som står i omedelbart samband med den gärning som åtalet gäller, eller den som har begått en gärning för vars del det har fattats beslut om åtal eftergift av påföljdsnatur eller inte gjorts förundersökning. Om man vid rättegången handlägger ett brott, eller ett brott och ett brott som har ett omedelbart samband med det, ska samtliga åtalade höras som parter, om åtalen grundar sig på åtminstone ett för alla åtalen gemensamt faktum. Således ska t.ex. både den som åtalas för stöld och den som åtalas för häleri av den egendom som fått genom stölden höras som parter. Bestämmelsen har praktisk betydelse t.ex. i ett sådant fall när åtal har väckts för stöld och ett åtal för häleri av den egendom som har fått genom stölden handläggs i en annan rättegång. Den som åtalats för stölden kan inte vara vittne vid utredningen av häleribrottet. Det har inte någon betydelse om åtalet för stöld har avgjorts och avgörandet har vunnit laga kraft, och inte heller om åtalet har förkastats eller bifallits (RP 82/1995 rd s. 140).

Att en medmisstänkt är jävig som vittne har motiverats med att medmisstänkta kan ha motstridiga intressen. Också en medmisstänkt som skulle kunna höras som vittne skulle ha en mer fördelaktig ställning än en medmisstänkt som är åtalad, som inte kan

höras i denna ställning (RP 82/1995 rd s. 140). De medmisstänkts intressen kan också sammanfalla. Å andra sidan hörs en medmisstänkt inte heller som vittne med anledning av ett åtal mot honom eller henne själv utan med anledning av ett åtal mot en annan medmisstänkt. Medmisstänkta är medparter och inte motparter såsom en målsägande och en åtalad. Ett vittne är en informationskälla som inte förutsätts vara opartisk i förhållande till saken eller en part, såsom det konstateras ovan. När man hör en medmisstänkt bör man ändå fästa uppmärksamhet vid att ett åtal som gäller en annan misstänkt och bevisning som gäller detta indirekt kan påverka hans eller hennes egen sak. Bevisvärdet av en medmisstänkts utsaga ska avgöras från fall till fall genom fri bevisprövning.

Ovan har man kommit fram till att en målsägande som inte har några anspråk i ärendet i framtiden ska kunna höras som vittne. Av konsekvensskäl och för att systemet ska vara klart och tydligt bör detsamma även gälla medmisstänkta. En ovan nämnd målsägande är den åtalades naturliga motpart och har möjlighet att framställa yrkanden med anledning av brott mot den åtalade. En medmisstänkt har däremot inte en sådan ställning, och han eller hon har inte heller möjlighet att på ett framgångsrikt sätt framställa yrkanden enbart på grund av denna sin ställning.

På de grunder som anges ovan föreslås det att man slopar kategorin den som ska höras. I framtiden är det endast parter som inte kan vara vittnen. Alla andra personer kan vara vittne.

Å andra sidan talar de grunder som anges ovan för specialreglering när det gäller en målsägande som inte har några anspråk och medmisstänkta. Detta betyder att vissa bestämmelser om vittnen inte ska gälla dessa målsägande och medmisstänkta.

Rättegången och resultatet av den är ofta av betydelse för målsäganden, som är brottsoffer, trots att målsäganden inte framställer några anspråk. Från målsägandens synpunkt kan det anses oskäligt att uppställa en exakt likadan skyldighet att vittna och hålla sig till sanningen för honom eller henne som för en helt utomstående person, eftersom målsäganden kan befinna sig i en i motivationshänseende svår situation, om han eller hon å ena

sidan vid hot om straff är skyldig att hålla sig till sanningen och å andra sidan vill få den åtalade dömd.

När det gäller en medmisstänkt kan man på samma sätt konstatera att en rättegång som gäller en annan person kan ha betydelse i hans eller hennes sak. Det bör också betonas att ingen är skyldig att medverka till utredningen av sitt eget brott, vilket en obegränsad vittnes- och sanningsplikt kunde leda till. Enligt begränsningsbestämmelsen i 15 kap. 13 § i strafflagen tillämpas inte straffbestämmelserna om osann utsaga, om den som gett utsagan inte har kunnat hålla sig till sanningen utan att löpa risk för att bli ställd till ansvar för ett brott som han själv har begått.

Därför föreslås det att straffbestämmelserna om osann utsaga inte ska gälla målsäganden som inte har några anspråk och inte heller medmisstänkta. Likaså föreslås det att tvångsmedel, vite och påtryckningshåkte inte ska kunna användas mot dessa personer, om de inte samtycker till att vittna. Vidare ska försäkran inte tas emot av dessa personer, eftersom den förpliktande ordalydelsen i försäkran inte passar särskilt bra ihop med de ovan nämnda begränsningarna. De övriga bestämmelserna om vittnen ska dock tillämpas. De kan t.ex. åläggas att infinna sig till rättegången vid vite.

I förundersökningsfasen är en målsägande alltid part. Det föreslås inte ändringar i detta, eftersom det inte är motiverat att koppla målsägandens ställning till huruvida han eller hon har framställt anspråk. Vid förundersökningen ska man visserligen utreda målsägandens anspråk, men målsäganden vill då ännu inte nödvändigtvis ta ställning till saken. Dessutom är det möjligt att målsäganden inte nödvändigtvis längre framställer yrkanden vid rättegången, trots att han eller hon gjorde detta vid förundersökningen. Inte ens det att målsäganden vid förundersökningen anmäler att han eller hon inte har några anspråk hindrar alltid målsäganden från att framställa yrkanden vid rättegången (HD 2002:12).

3.2.7 Sakkunniga

Enligt rättegångsbalkens gällande 17 kap. utser domstolen en sakkunnig efter att ha hört parterna. Om parterna utser en sakkun-

nig, tillämpas på den sakkunniga med vissa undantag vad som föreskrivs om vittnen. Av detta följer att det inte direkt krävs redbarhet och skicklighet av en sakkunnig som har utsetts av en part, och den sakkunniga behöver inte heller vara opartisk i förhållande till saken eller en part, vilket krävs av en sakkunnig som utsetts av domstolen.

I praktiken är det parterna som sköter sakkunnigbevisningen, med undantag av sinnesundersökning av en åtalad, som endast domstolen får besluta om. Domstolarna utser endast sällan sakkunniga. Orsaken till detta kan vara att parterna å andra sidan ska återopasina bevis redan i stämningsansökan. Att utse en sakkunnig på det ovan nämnda sättet kan upplevas som ett långsamt och tungt förfarande. Det kan också anses vara ett problem att parternas möjligheter att påverka vem som utses till sakkunnig upplevs som begränsade. Regleringen är inte helt i linje med att man i dag anser att det är uttryckligen parternas uppgift att lägga fram den bevisning som behövs. Domstolarna skaffar också allmänt taget sällan bevisning självmant, trots att detta i sig vore möjligt i rätt stor utsträckning.

Nuläget kan anses vara otillfredsställande för det första för att en sakkunnig som utsetts av en part inte omfattas av de föreskrivna kompetens- och opartiskhetskraven. För det andra tillämpas på en sådan sakkunnig i huvudsak bestämmelserna om vittnen. En sådan sakkunnig hörs ofta också muntligt vid rättegången på samma sätt som ett vittne, trots att även denna sakkunniga får ge sitt utlåtande skriftligt.

När man tillämpar bestämmelserna om vittnen på en sakkunnig som utsetts av en part får den sakkunniga vara närvarande vid förhandlingen endast till den del det krävs för att höra honom eller henne. Det kan emellertid vara motiverat att en sådan sakkunnig är närvarande också annars under förhandlingen för att säkerställa att ärendet behandlas grundligt. Om t.ex. en sådan sakkunnig har undersökt fastigheten i ett sådant fall när någon vill häva ett fastighetsköp eller få ner köpesumman för fastigheten, är det motiverat att den sakkunniga är närvarande när man förrättar syn av fastigheten. Den sakkunniga kan på platsen redogöra närmare för sina tidigare iakttagelser och de slutsatser som han

eller hon dragit av dessa. Domstolen har då bättre förutsättningar att bedöma hur stor tyngd som ska läggas vid sakkunnigbevisningen. Europadomstolen har ansett att en konstellation där å ena sidan en sakkunnig som biträdde domstolen fick vara närvarande under hela rättegången och ställa frågor till dem som hördes och man å andra sidan tillämpade bestämmelserna om vittnen på en sakkunnig som utsetts av en part, utan någon sådan närvaro- och frågerätt, stred mot kraven på ett jämlikt bemötande av parterna och kraven på en rättvis rättegång (Bönisch mot Österrike 6.5.1985).

För det tredje betalas till en sådan sakkunnig också vittnesarvode och inte sådant arvode för arbete och tidsspillan eller sådan ersättning för skäliga kostnader som föreskrivits för sakkunniga. I rättspraxis har man konstaterat att bestämmelsen i fråga (RB 17:55) är så klar att inte ens en tolkning möjliggör avvikelse från den (HD 2004:83). Med tanke på bevisningens kvalitet kan det vara ett problem att en sakkunnig som utsetts av en part inte får betalt för arbete och tidsspillan. Detta kan även begränsa antalet sakkunniga som är redo att ta emot uppdraget.

Å andra sidan kan gällande praxis anses vara bra i det avseendet att rättegången blir snabbare, eftersom man känner till vem en part återopar som sakkunnig och har tillgång till sakkunnigutlåtandet redan i början av rättegången och eftersom domstolen inte heller särskilt behöver behandla frågan om att utse en sakkunnig.

För att domstolen ska ha beslutanderätt när det gäller att utse sakkunniga talar det att domstolen kan bedöma den sakkunnigas kompetens och opartiskhet och att parterna kan yttra sig om dessa omständigheter. Å andra sidan kan man fråga sig om domstolen alltid kan bedöma dessa frågor bättre än parterna och om inte en sådan kontroll i tillräckligt hög grad kunde genomföras under rättegången också i de fallen när en part själv har utsett den sakkunniga. Det ligger också i partens intresse att den sakkunnigbevisning som läggs fram är av hög kvalitet, eftersom tyngden i den framlagda bevisningen ändå kan ifrågasättas. Det har inte heller funnits några tecken på försök till missbruk. Domstolen ska i varje fall i sista hand pröva vil-

ken betydelse sakkunnigbevisningen har som bevis i saken.

Av dessa orsaker föreslås det att man slopar domstolens exklusiva rätt att utse en ”äkt” sakkunnig. Det är parterna som ska ansvara för att skaffa fram bevisningen, på samma sätt som när det gäller övriga bevismedel. Domstolen ska fortfarande självständigt kunna skaffa fram sakkunnigbevisning.

En part ska i stämningsansökan uppge den bevisning som kommer att läggas fram, dvs. bevis och bevisstema. Parten ska därför uppge att det är fråga om en sakkunnig. Domstolen är dock inte bunden av vad parten uppgett, om t.ex. en person som åberopats som vittne helt klart är en sakkunnig. Partens motpart kunde överväga om det finns anledning att ifrågasätta den framlagda sakkunnigbevisningen eller skaffa egen motbevisning.

För en sakkunnig gäller motsvarande kompetens- och opartiskhetskrav som enligt den gällande lagen. Det är i första hand den sakkunniga själv och den part som åberopat honom eller henne som ansvarar för att kraven uppfylls. Om det väcks misstankar hos motparten eller domstolen, kan man vid behov höra den sakkunniga i domstolen och skaffa en utredning om kompetens- och opartiskhetsfrågorna av honom eller henne.

Om det visar sig finnas brister i den sakkunnigas kompetens eller opartiskhet, beaktas dessa vid bedömningen av sakkunnigbevisningens bevisvärde. I de grövsta fallen kan domstolen avvisa bevisningen och vid behov uppmana parten att lägga fram ny bevisning eller själv skaffa sådan. Om inte parten följer domstolens uppmaning, kan domstolen beakta detta som bevis till nackdel för parten. Eftersom partens förfarande dessutom också kan beaktas när man beslutar om rättegångskostnaderna, behövs det inte några särskilda sanktioner för att kompetens- eller opartiskhetskraven inte har uppfyllts. En sakkunnig kan också göra sig skyldig till osann utsaga på det sätt som föreskrivs i strafflagens 15 kap.

Det föreslås att man slopar den möjlighet att i undantagsfall höra en sakkunnig muntligt direkt i domstolen som finns i den gällande lagen. En sakkunnig ska alltid ge sitt utlåtande skriftligt, så att motparten och domstolen får kännedom om beviset i början

av rättegången, vilket för sin del förbättrar motpartens möjligheter till försvar och för-
snabbar rättegången. I lagen kvarstår dock möjligheten att ta upp bevisning utom huvudförhandlingen när det behövs för att utarbeta ett sakkunnigutlåtande, vilken uppenbart sällan behövs i praktiken. En sakkunnig ska fortfarande kunna höras muntligt vid huvudförhandlingen, om det behövs för att avhjälpa fel eller brister i utlåtandet eller av något annat skäl.

Regleringen om sinnesundersökning är i övrigt oförändrad, men i mentalvårdslagen (1116/1990) görs det vissa kompletteringar som främst gäller sinnesundersökning av misstänkta.

3.2.8 Bevisningsförfarandet vid huvudförhandlingen

Det föreslås att bestämmelserna om bevisningsförfarandet vid huvudförhandlingen koncentreras till rättegångsbalkens 17 kap. De paragrafer om bevisning som finns i andra kapitel och i lagen om rättegång i brottmål upphävs i huvudsak.

Enligt förslaget slopar man den ed som vittnen och sakkunniga avlägger vid Gud, vilket man även har gjort i Sverige, Norge och Danmark (se OMSO 65/2012 s. 77–79). Alla ska i framtiden avge en försäkran på heder och samvete liksom i Sverige och Norge. Med tanke på ett likvärdigt bemötande av dem som ska höras och med tanke på religionsfriheten kan det anses motiverat att en person hörs under en neutral försäkran. Religionsfriheten och samvetsfriheten hör samman med tanken om ett pluralistiskt och tolerant samhälle.

Enligt 5 § i religionsfrihetslagen kan en person oberoende av om han eller hon hör till ett religionssamfund enligt eget val antingen avlägga ed eller avge försäkran. Enligt paragrafen ska försäkran alltid avges om den föreskrivits som den enda formen av förpliktelse. Grundlagsutskottet har konstaterat följande med anledning av den paragrafen (GrUB 10/2002 rd s. 6): ”Det allmänna kräver ed eller försäkran i olika situationer där det är nödvändigt att exempelvis understryka vissa principer som hänger samman med ett uppdrag eller försäkra att en given uppgift är rik-

tig. Det allmänna bör förhålla sig religiöst neutralt till en ceremoniell utfästelse av detta slag.”

Europadomstolen har ansett att det inte är godtagbart att en person måste redogöra för sin religiösa övertygelse när han eller hon avlägger ed (Dimitras m.fl. mot Grekland 3.6.2010). Ingen är över huvud taget skyldig att handla på ett sådant sätt att man av detta kunde dra slutsatser om hans eller hennes övertygelse (Alexandridis mot Grekland 21.2.2008). Uppgifter om någons religiösa övertygelse är enligt 11 § i personuppgiftslagen (523/1999) s.k. känsliga uppgifter. Dessa uppgifter omfattas också av särskilt skydd enligt Europarådets dataskyddskonvention (L 35/1992; FördrS 36/1992). En stat ska också vara neutral och opartisk i sina relationer till olika religionssamfund och vid utövandet av regleringsmakt som gäller dessa (t.ex. Metropolitan Church of Bessarabia m.fl. mot Moldavien 13.12.2001).

I praktiken kan det vara svårt för en person som hör till något annat religionssamfund än det evangelisk-lutherska att förstå vilken gud som avses i eden, i synnerhet om Bibeln finns i rättssalen. Det kan vara svårt att välja mellan ed och försäkrar, om eden uppfattas ha större tyngd än en försäkrar. Av detta kan följa ett obefogat tryck på att avlägga ed, trots att tanken inte varit att i lagen föreskriva om en sådan prioritetsordning. Användningen av enbart försäkrar främjar också ett smidigt förfarande.

Bestämmelserna om förfarandet preciseras i synnerhet när det gäller hörande av sakkunniga. Bestämmelserna om hur förhör ska hållas preciseras och ändras så att de blir smidigare än förut. Förutsättningarna för att hålla distansförhör utvidgas. Den reglering som gäller brottmål, enligt vilken bevisning under vissa förutsättningar kan tas upp trots att en part är frånvarande och denna bevisning enligt huvudregeln inte ska tas upp på nytt när parten är närvarande, utvidgas till att gälla tvistemål.

3.2.9 Bevisningsförfarandet utom huvudförhandlingen

Det föreslås att man samlar de situationer där bevisning får tas upp utom huvudför-

handlingen i samma paragraf. Bevisning ska fortfarande också få tas upp i en annan domstol. Möjligheten att höra parter, vittnen och sakkunniga utom huvudförhandlingen genom videokonferens är ny. Samma möjlighet står till förfogande också när bevisning ska tas upp för att utarbeta ett sakkunnigutlåtande.

I fortsättningen ska bevisning som har tagits upp utom huvudförhandlingen enligt huvudregeln inte tas upp på nytt vid denna. Domstolen ska vid behov vid huvudförhandlingen redogöra för det rättegångsmaterial som har kommit in vid bevisupptagning utom huvudförhandlingen.

3.2.10 Tvångsmedel

Det föreslås att påtryckningshäktningen ska begränsas till att enbart gälla situationer där ett vittne vägrar vittna. Påtryckningshäktningen får inte vara oskälig, och den ska styras av proportionalitetsprincipen. Det får inte bestämmas om påtryckningshäktning av ett vittne som är yngre än 18 år.

Domstolen ska minst varannan vecka självständigt behandla frågan om påtryckningshäktningen ska fortsätta, och den frihetsberövade ska då tillfrågas om han eller hon samtycker till att vittna. Rättsmedlet är s.k. processuell klagan i stället för besvär.

3.2.11 Ändringssökande

Huvudregeln ska fortfarande vara att ett beslut om bevisning får överklagas genom besvär i samband med huvudsaken. Ändring får dock sökas särskilt i ett beslut som gäller att döma ut vite, att döma någon att betala arvode eller ersättning till ett vittne eller en sakkunnig eller till en person som har lagt fram en handling eller ett föremål för domstolen och i ett beslut som gäller kostnader för hämtning.

I lagen föreslås det en ny bestämmelse om att domstolen kan bestämma att ett beslut ska överklagas särskilt och inte i samband med huvudsaken. En förutsättning för detta är att det med beaktande av beslutets innehåll inte skulle vara till någon nytta att överklaga beslutet i samband med huvudsaken och rättskyddet för personen i fråga förutsätter en

möjlighet till separat ändringssökande. Ett separat ändringssökande kunde komma i fråga också i andra fall, om det annars finns synnerligen vägande skäl för det.

Ett beslut om påtryckningshäktning, sinesundersökning eller hämtning får inte överklagas särskilt genom besvär. I stället får personen i fråga använda sig av processuell klagan, som gör det möjligt att pröva även sakinnehållet i beslutet på motsvarande sätt som besvär.

3.2.12 Anonym bevisning

I propositionen föreslås det att i lagen ska tas in bestämmelser om anonym bevisning. Den allmänna utgångspunkten ska fortfarande vara att ett vittne uppträder under eget namn både vid förundersökningen och under rättegången. Den anonyma bevisningen är ett avgränsat undantag från huvudregeln.

Ett vittne är anonymt, om vittnets identitet och kontaktuppgifter inte avslöjas. Definitionen avviker delvis från Europadomstolens tolkning av när ett vittne ska anses vara anonymt. Såsom det framgår av avgörandet Papadakis mot Makedonien 26.2.2013, som nämns i avsnitt 2.2 ovan, och t.ex. av avgörandet Lüdi mot Schweiz 15.2.1992, anser Europadomstolen inte att ett vittne är anonymt om den åtalade vet hur vittnet ser ut, t.ex. för att de tillsammans har fört diskussioner om att begå ett brott.

I den finska lagen kommer begreppet anonymt vittne således att vara något mer vidsträckt, eftersom ett sådant vittne enligt förslaget är anonymt. Utgångspunkten i lagstiftningen är dock att svaranden ska ha rätt att få veta ett vittnes namn och vara närvarande när vittnet hörs i domstolen. Det kan vara av betydelse att man känner till ett vittnes namn, eftersom detta för sin del gör det möjligt att bestrida vittnesberättelsens trovärdighet. Å andra sidan kan vittnets kontaktuppgifter hemlighållas. I det fallet när man använder något medel som hänför sig till vittnesskyddet, t.ex. förhör av ett vittne med hjälp av en videolänk eller så att svaranden inte är närvarande, känner svaranden dessutom ändå till vittnets identitet. När Europadomstolen i fallet Papadakis prövade de rättsskyddsgarantier som hänför sig till hörandet av ett sådant

vittne tillämpade domstolen samma kriterier som vid hörandet av ett anonymt vittne. Det är därför motiverat att tillämpa bestämmelserna om anonymitet på alla sådana vittnen vars identitet och kontaktuppgifter, som skulle möjliggöra avslöjandet av identiteten, inte röjs.

Anonym bevisning föreslås endast vara möjlig i det fåtal undantagsfall när det är nödvändigt för att det finns ett viktigt utredningsintresse och ett allvarligt hot mot vittnet. Den förutsättning enligt vilken anonymiteten ska vara nödvändig betyder att anonym bevisning ska användas endast om ett vittne inte kan skyddas i tillräckligt hög grad genom något annat medel.

Europadomstolen har inte tagit ställning till i hurdana brottmål anonym bevisning kan användas. I de ärenden som Europadomstolen har behandlat har det regelmässigt varit fråga om rättegångar som gällt allvarliga brottmål, eftersom den anonyma bevisningen i lagstiftningen i konventionsstaterna har begränsats till sådana mål.

Enligt förslaget kan anonym bevisning komma i fråga vid åtal som gäller ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst åtta år. Anonym bevisning ska således kunna användas förutom i mål som gäller brott mot liv också i mål som gäller bl.a. grov misshandel, grovt rån, grovt narkotikabrott och grov människohandel. För det andra är det tillåtet att använda anonym bevisning i mål som gäller människohandel och grovt koppleri, i enlighet med det som sägs ovan. Det föreskrivna maximistraffet för dessa båda brott är fängelse i sex år.

Den andra förutsättningen för att bevilja anonymitet är att förfarandet är nödvändigt för att skydda vittnet eller en närstående till honom eller henne mot ett allvarligt hot mot liv eller hälsa.

Enligt förslaget ska man fatta beslut om anonym bevisning i tingsrätten, i ett förfarande som är separat från förundersökningen och huvudförhandlingen. Beslutet om att bevilja anonymitet är till sin natur närmast ett straffprocessuellt ansökningsärende, där det finns en sökande och en motpart till sökanden. Det är i allmänhet åklagaren som är sökande, men för att parterna ska behandlas

lika ska även en misstänkt eller åtalad ha rätt att ansöka om anonymitet för ett vittne.

När åklagaren är sökande är motparten ett offentligt ombud, eftersom man inte kan avslöja det tilltänkta anonyma vittnets identitet för den misstänkte eller åtalade utan att äventyra vittnets säkerhet. Det offentliga ombudet ska bevaka den misstänktes eller åtalades intresse. Om däremot en misstänkt eller åtalad är sökande, är åklagaren motpart.

I domstolen ska frågan om det handlar om ett sådant brott som anges ovan och om anonymiteten är nödvändig för att skydda vittnet prövas inom stängda dörrar. För att anonymitet ska kunna beviljas förutsätts det också att personen i fråga vill vittna anonymt.

Om anonymitet beviljas, ska en särskild expedition utfärdas över beslutet. Det övriga materialet ska hållas hemligt i 60 år. Även om anonymitet inte beviljas, kan det bestämmas att rättegången ska hållas hemlig, om det behövs för att skydda det anonyma vittne för vars del det ansökts om anonymitet eller någon annan person.

Tingsrättens beslut för överklagas. Ändring får sökas av sökanden eller hans eller hennes motpart, dvs. i allmänhet åklagaren eller det offentliga ombudet. Den utsatta tiden för överklagande är kort, och besvären ska behandlas skyndsamt.

Ett avgörande om att bevilja anonymitet ska iaktas efter att det har vunnit laga kraft. Eftersom beslutet om beviljande av anonymitet inte oskäligt får fördröja rättegången, för vilken flera personer sannolikt har häktats, räcker det också med anonymitet som hovrätten har beviljat. Högsta domstolen kan dock bestämma att hovrättens beslut inte ska iaktas tills vidare.

Att avgörandet om anonymiteten är slutligt är nödvändigt med tanke på såväl vittnet som rättegången i huvudsaken. Den domstol som handlägger åtalsärendet kan inte pröva förutsättningarna för att bevilja anonymitet på nytt, utan den ska iakta det tidigare avgörandet. För att bestämmelserna om anonym bevisning ska vara till nytta i praktiken, måste vittnet kunna lita på att hans eller hennes identitet förblir hemlig efter det att anonymitet har beviljats. Situationen skulle vara oskälig för vittnet, om han eller hon först skulle beviljas anonymitet men ändå skulle åläggas

att avslöja sin identitet när åtalet handläggs. Det är viktigt att anonymiteten består också för att säkerställa att brottmålet kan handläggas utan avbrott och i en följd vid huvudförhandlingen, utan att man på nytt behöver gå in på frågor som gäller beviljandet av anonymitet.

Att domaren känner till vittnets identitet kunde minska de olägenheter som försvaret orsakas av att anonym bevisning tillåts. Om domaren känner till vittnets identitet, har domaren bättre möjligheter att övervaka att vittnet håller sig till sanningen och bedöma vittnets tillförlitlighet när bevisningen tas upp. Domaren kunde då också övervaka att man inte ställer sådana frågor till vittnet som kan avslöja hans eller hennes identitet.

När Europadomstolen har bedömt om försvaret har fått tillräcklig kompensation för den obalans som uppstått till följd av att man har tillåtit anonym bevisning har den bl.a. fäst uppmärksamhet vid om domaren har känt till vittnets identitet och kunnat bedöma trovärdigheten i vittnets berättelse.

Att den domare som behandlar huvudsaken inte känner till vittnets identitet kan å andra sidan ses som en garanti för att den anonyma bevisningen inte får en alltför stor tyngd. En annan lösning skulle vara problematisk också av den anledningen att det är en etablerad och viktig princip att en domare inte får använda privata uppgifter vid avgörandet av ett ärende. Om en domare skulle använda sådan information, skulle avgörandet delvis grunda sig på material som alla parterna inte har känt till och inte har kunnat kommentera vid rättegången. Situationen är en annan än i det beslut av Europadomstolen som behandlas ovan i avsnitt 2.2, Ellis m.fl. mot Förenade kungariket, där skuldfrågan avgjordes av en jury. Man kan dessutom ställa frågan om det kan uppstå en förhandsuppfattning om den åtalade hos domaren i ett sådant fall när det för domaren i ett ärende som gäller beviljande av anonym bevisning har lagts fram bevisning om hot som dock saknar betydelse i åtalsärendet. Domaren har inte heller information om omständigheter som hänför sig till ett vittnes identitet, t.ex. om huruvida vittnet är en polis som deltagit i en täckoperation eller en medmisstänkt, vilket kunde vara av betydelse vid bedömningen av bevisningen. Av

dessas orsaker föreslås det att den domare som har beslutat om anonymitet inte ska få handlägga åtalsärendet.

När ett åtal handläggs vid rättegången ska ett vittne höras anonymt, om åtalet gäller det brott för vilket anonymitet har beviljats och personen fortfarande vill bli hörd anonymt. I regel ska bestämmelserna om vittnen tillämpas. Straffbestämmelserna om osann utsaga inför domstol ska gälla anonyma vittnen.

I allmänhet kan huvudsaken handläggas offentligt. Försvaret har alltid rätt att ställa frågor till ett anonymt vittne under rättegången. T.ex. en anonym förundersökningsberättelse får inte utnyttjas.

Enligt propositionen kan ett anonymt vittne höras genom olika slags arrangemang. Den minsta avvikelsen jämfört med en normal rättegång är att man inte uppger det anonyma vittnets identitet och kontaktuppgifter. Ett anonymt vittne kan också höras med hjälp av en videoförbindelse eller dold bakom en skärm eller utan att svaranden är närvarande. Den mest omfattande åtgärden är att man hör vittnet på ett sådant sätt att han eller hon inte kan ses och så att vittnets röst förvrängs. Man ska använda de medel som i varje enskilt fall är nödvändiga för att hemlighålla det anonyma vittnets identitet.

I lagen föreskrivs det om de förutsättningar under vilka anonymiteten kan brytas. Detta kunde behövas t.ex. när ett anonymt vittne har gjort sig skyldigt till osann utsaga i åtalsärendet. En målsägande kan yrka på straff för ett anonymt vittne på basis av sin sekundära åtalsrätt, men i domstolen ska då ordnas ett slags förberedande behandling för att säkerställa att straffyrkandet inte används enbart som ett medel för att få reda på det anonyma vittnets identitet. Om domstolen anser att det finns förutsättningar för att väcka åtal, kan den besluta att det anonyma vittnets identitet och kontaktuppgifter ska avslöjas.

3.2.13 Målsägandens åtalsrätt

I samband med att rättegångsförfarandet i brottmål reviderades 1997 slopade man i huvudsak den primära åtalsrätten som målsäganden hade parallellt med åklagaren. Enligt huvudregeln har målsäganden sekundär åtalsrätt. En målsägande får väcka åtal, om åkla-

garen har beslutat att inte väcka åtal eller om förundersökningen inte har slutförts (1 kap. 14 § i lagen om rättegång i brottmål). Hos målsäganden kvarstod dock den primära åtalsrätten för tjänstebrott samt för falsk eller ostrykt angivelse, med vilket avses falsk angivelse som kriminaliseras i 15 kap. 6 § i strafflagen.

I grundlagens 118 § 3 mom., där det förutsetts att målsäganden ska ha primär åtalsrätt vid tjänstebrott, har man senare slopat detta krav genom en ändring som trädde i kraft 1.3.2012 (L 1112/2011). Ändringen motiverades på följande sätt (RP 60/2012 rd s. 47): ”Målsägandens åtalsrätt i ärenden som gäller tjänstebrott och rätt att kräva ersättning utgör för sin del garantier mot missbruk av offentlig makt och säkerställer medborgarnas möjlighet att delta i kontrollen av den offentliga maktutövningen. Huruvida rättsstatsprincipen förverkligas är dock inte beroende av om målsägandens åtalsrätt är primär eller sekundär. Båda arrangemangen garanterar tillräckliga rättsmedel när det gäller tillsynen över tjänsteansvaret och den offentliga maktutövningen. Därför är det inte motiverat att göra undantag från att allmänna åklagarens åtalsrätt i tjänstebrottsärenden är primär.”

I anslutning till grundlagsändringen slopade man målsägandens primära åtalsrätt för tjänstebrott och ändrade åtalsrätten i enlighet med huvudregeln (L 17–18/2012). Den ståndpunkt som citeras ovan upprepas i förarbetena till 1 kap. 14 § i lagen om rättegång i brottmål (RP 116/2011 rd s. 1–2 och LaUB 12/2011 rd s. 1–2).

Efter den ovan nämnda ändringen har målsäganden primär åtalsrätt endast när det gäller falsk angivelse. Åtalsrättsarrangemanget har motiverats med att det är ändamålsenligt att handlägga åtal beträffande huvudbrottet och falsk angivelse i ett sammanhang (RP 82/1995 rd s. 42). I praktiken är det fråga om att samma rättegångsmaterial kan gälla båda åtal. Den primära åtalsrätten begränsar sig dock inte till de fall där åtal handläggs i ett sammanhang, utan den är allmän.

Eftersom det har ett värde redan i sig att regleringen är enkel, kan det ifrågasättas om det finns orsak att upprätthålla det tudelade systemet i fråga om målsägandens åtalsrätt, när den primära åtalsrätten endast gäller ett

brott. Den ståndpunkt som citeras ovan är av betydelse också när det gäller falsk angivelse. Målsägandens primära åtalsrätt medför inga processekonomiska fördelar, om åtalsrätten utövas skilt från huvudbrottet eller om straffyrkandet för falsk angivelse framställs så sent under den straffprocess som gäller huvudbrottet, t.ex. vid huvudförhandlingen, att åtalet för falsk angivelse inte kan tas till behandling i samband med åtalet för huvudbrottet.

I praktiken utför en målsägande sällan åtal ensam. Polisen registrerade 325 anmälningar för falsk angivelse i strid med 15 kap. 6 § i strafflagen 2010. Det finns inga uppgifter om hur många av fallen som inte anmälades till åklagaren eller i fråga om hur många av dem det meddelades ett beslut om åtalseftergift. I tingsrätterna meddelades samma år 80 fällande domar där huvudbrottet var falsk angivelse. Antalet är något större än under de föregående åren: 2007 dömdes det ut 59 straff, 2008 73 straff och 2009 67 straff. Fallen av tillräknad falsk angivelse var 89 2010, vilket tyder på att brottet, förutom att det ofta är det enda brottet, oftast också är huvudbrottet i domen. Åtalet förkastades i 11 fall (12 % av åtalen). Fängelsestraff dömdes ut för falsk angivelse i 35 fall, och i 12 av fallen var straffen ovillkorliga. Bötesstraff dömdes ut i 45 fall. Längden på de ovillkorliga fängelsestraff som dömdes ut var i genomsnitt 6,3 månader och längden på de villkorliga straffen 3,9 månader.

Av siffrorna kan man för det första dra den slutsatsen att brott som gäller falsk angivelse behandlas rätt sällan i domstolarna. Av de förhållandevis stränga straffen kan man dra den slutsatsen att det är rätt sällsynt att en målsägande utför åtal på basis av BRL 1 kap. 14 § 2 mom. Det finns dock inte några exakta uppgifter om storleken av den sistnämnda gruppen av mål.

Till målsägandens åtalsrätt hänför sig också förslaget om att i lagen ta in reglering om anonym bevisning. I dessa fall är det särskilt viktigt att målsäganden har en sådan möjlighet att kontrollera myndigheternas verksamhet som avses i den ovan citerade motiveringstexten. Handläggningen av ärenden som gäller beviljande av anonym bevisning sker i allmänhet i hemlighet, utan att den som miss-

tänks för brottet eller svaranden i brottmålet deltar i den. Det är också viktigt att ett vittne som beviljas anonymitet har ett straffrättsligt ansvar för sina utsagor i domstolen. Därför utgår man i propositionen från att målsäganden har åtalsrätt i fråga om tjänstebrott som eventuellt har begåtts i förfarandet vid beviljande av anonymitet och brott som ett anonymt vittne har begått när han eller hon gav sin utsaga. Falsk angivelse kan vara ett sådant brott.

I förslaget utgår man från att målsäganden kan göra polisanmälan om ett ovan nämnt brott, varefter förundersökning och åtalsprövning kan utföras på normalt sätt. Om åklagaren anser att det finns förutsättningar för åtal och väcker åtal, bryts vittnets anonymitet. Om man dock kommer till något annat resultat i saken, kan målsäganden som utgångspunkt yrka på straff på normalt sätt i enlighet med 7 kap. i lagen om rättegång i brottmål. Samtidigt ska målsäganden yrka på att det anonyma vittnets identitet ska avslöjas, om åtalet gäller detta vittne eller om det annars är av betydelse i saken.

Å andra sidan kan man inte godkänna att målsägandens åtalsrätt missbrukas enbart för att ta reda på ett anonymt vittnes identitet. Därför föreslås det att man inför ett slags preliminär prövning i domstolen, där det utreds om det finns grunder i sak för målsägandens straffyrkande. Om domstolen anser att det inte ens finns förutsättningar för att väcka åtal i saken, ska den förkasta målsägandens straffyrkande. Om domstolen däremot anser att det finns sådana förutsättningar, ska den utfärda en stämning, av vilken även det anonyma vittnets identitet framgår. Efter det ska på handläggningen av ärendet tillämpas 7 kap. i lagen om rättegång i brottmål på normalt sätt.

Målsägandens primära åtalsrätt passar dåligt ihop med det förfarande som beskrivs ovan. I allmänhet skulle målsäganden uppenbart ha övermäktiga svårigheter att för domstolen lägga fram en tillräckligt stark utredning om att det finns förutsättningar att utfärda stämning.

På de grunder som nämns ovan föreslås det att målsägandens primära åtalsrätt för falsk angivelse ska slopas. I framtiden har målsä-

ganden således sekundär åtalsrätt i fråga om alla brott.

4 Propositionens konsekvenser

Propositionens konsekvenser för myndigheternas verksamhet kan för det första bedömas dels med tanke på framläggandet av bevis och kostnader för detta, dels med tanke på bevisningsförfarandet.

Enligt huvudregeln bestämmer parterna om hur mycket och hurdan bevisning som ska läggas fram. Domstolarna beslutar endast sällan självmant om framläggande av bevis. Domstolens åtgärder har även i övrigt endast begränsad betydelse för mängden och arten av den bevisning som ska läggas fram. Det föreslås att domstolens möjligheter att avvisa framlagd bevisning ska utvidgas i viss mån, men eftersom domstolarna i allmänhet är försiktiga med att utöva denna rätt, har propositionen inte några betydande konsekvenser för den bevisning som läggs fram. Också bestämmelserna om skyldighet och rätt att vägra vittna kan påverka den bevisning som läggs fram, men i huvudsak klarlägger ändringsförslagen endast det gällande rättsläget, och denna slags reglering har inte heller i övrigt några nämnvärda konsekvenser för mängden bevisning som läggs fram.

När det gäller bevismedlen kan ändringsförslagen ha konsekvenser genom att man i framtiden inte ska tillämpa bestämmelserna om vittnen utan bestämmelserna om sakkunniga på en sakkunnig som åberopats av en part. Detta kan i princip medföra tilläggs-kostnader, eftersom en sakkunnig har rätt till arvode för sitt arbete och tidsspillan, till skillnad från ett vittne.

Enligt förslaget föreskrivs det fortfarande i rättegångsbalkens 17 kap. på i huvudsak samma sätt som i dag om vem som ansvarar för bevisningskostnaderna. Bestämmelserna gäller dock endast det primära kostnadsansvaret. I sista hand avgörs frågan om vem som ska dömas att betala kostnaderna utifrån bestämmelserna i RB 21 kap. och BRL 9 kap. Enligt huvudregeln ska den förlorande parten ansvara för kostnaderna. Bestämmel-

serna om ersättning för rättegångskostnader är en separat regleringshelhet, som inte enbart begränsar sig till bevisningskostnader. I denna proposition föreslås det inte att de kapitlen ska ändras. Inte heller bestämmelserna om kostnader eller rättshjälp som betalas av statens medel föreslås bli ändrade.

Det föreslås vissa ändringar i bevisningsförfarandet som kan leda till kostnadsminskningar. För det första får man i ett tvistemål där förlikning är tillåten med parternas samtycke lägga fram en skriftlig vittnesberättelse som bevis, utan att höra vittnet vid huvudförhandlingen. Möjligheterna att höra en person genom videokonferens utvidgas. Också förutsättningarna för att ta upp bevisning utom huvudförhandlingen utvidgas, och videokonferens möjliggörs. Det föreslås inskränkningar i skyldigheten att vid huvudförhandlingen på nytt ta upp bevisning som har lagts fram utom huvudförhandlingen.

Nytt i propositionen är att det blir möjligt att vittna anonymt i ett brottmål. Enligt förslaget ska tingsrätten besluta särskilt om att bevilja anonymitet, och man kan uppskatta att några få, högst ett tiotal, sådana nya ärenden kommer till tingsrätterna varje år till följd av detta. I dessa fall medför i allmänhet också ersättningarna till offentliga ombud kostnader för staten. Antalet förhandlingar som gäller brytande av vittnens anonymitet kan uppskattas till några stycken per år.

Ordnanandet av utbildning för domare och åklagare samt andra berörda orsakar kostnader av engångsnatur.

På basis av det som sägs ovan kan man konstatera att propositionen inte har några nämnvärda konsekvenser för myndigheternas verksamhet. Propositionen har inga organisatoriska konsekvenser. Den har inte heller några nämnvärda konsekvenser för de kostnader som orsakas parterna i en rättegång.

Genom propositionen försöker man allmänt förbättra rättsskyddet genom att på ett mer heltäckande sätt än förut beakta bl.a. Europadomstolens praxis när det gäller kraven på en rättvis rättegång. När lagstiftningen utvecklas och kompletteras förbättras förutsägbarheten i rättskipningen.

Av de samhälleliga konsekvenserna kan man nämna att vittnesskyddet förbättras när ett vittne får vittna anonymt t.ex. i ett sådant

fall när någon hotar vittnet med våld som hämnd för att han eller hon vittnar. Tillåtet av anonym bevisning kan även bidra till att man får bevisning om allvarliga brott i sådana fall när detta annars skulle vara svårt eller t.o.m. omöjligt av den orsaken att vittnena inte vill komma fram på grund av rädsla eller av någon annan orsak.

I propositionen förbättras ställningen för sambor och ombildade familjer genom att de får motsvarande rätt att vägra vittna som makar och nära biologiska släktingar, under vissa förutsättningar. Ställningen för målsägande i ett våldtäkts-, tvingande- eller utnyttjandebrott samt målsägande i åldern 15–17 år som är i behov av särskilt skydd förbättras, så att en videobandad berättelse som målsäganden har avgett vid förundersökningen utan särskilda förutsättningar alltid ska kunna användas som bevis vid rättegången, om den åtalade har getts möjlighet till motförhör vid förundersökningen. Ställningen för personer som hör eller inte hör till olika religionssamfund förenhetligas genom att man slopar regeringen om ed, så att vittnen och sakkunniga i framtiden ska avge försäkran. Tystnadsplikten för präster utvidgas så att den förutom präster i evangelisk-lutherska kyrkan och ortodoxa kyrkan ska gälla också präster i andra registrerade religionssamfund.

5 Beredningen av propositionen

Den 15 oktober 2010 tillsatte justitieministeriet en kommission för att utarbeta ett förslag till revidering av rättegångsbalkens 17 kap. och den lagstiftning om bevisning i de allmänna domstolarna som hänför sig till det. Kommissionen överlämnade sitt betänkande ”Bevisning i allmänna domstolar” (Justitieministeriets betänkanden och utlåtanden 69/2012) den 9 november 2012. Till betänkandet hänför sig en utredning ”Jämförelse av vissa bevisrättsliga frågor i Finland, Sverige, Norge och Danmark” (Justitieministeriets utredningar och anvisningar 65/2012).

Betänkandet sändes på remiss till 65 myndigheter och organisationer, och dessutom hade högsta domstolen tillfälle att yttra sig. Sammanlagt 56 yttranden kom in. Ett sammandrag har publicerats över yttrandena (Bevisning i allmänna domstolar. Remis-

sammandrag. Justitieministeriets betänkanden och utlåtanden 30/2013).

Regeringens proposition har beretts vid justitieministeriet som tjänsteuppdrag utifrån betänkandet och de yttranden om betänkandet som kom in. De förslag som ingår i rättegångsbalkens 17 kap. 24 § (lagförslag 1) och förundersökningslagens 9 kap. 4 § (lagförslag 5) och som hänför sig till det s.k. offerdirektivet (Europaparlamentets och rådets direktiv 2012/29/EU om fastställande av miniminormer för brottsoffers rättigheter och för stöd till och skydd av dem samt om ersätande av rådets rambeslut 2001/220/RIF) har dock beretts vid justitieministeriet som tjänsteuppdrag, liksom även lagförslag 28 (lagen om ändring av 18 § i lagen om offentlighet och sekretess i fråga om beskattningsuppgifter), om vilken skatteförvaltningen har hört.

De ändringar som föreslås i mentalvårdslagen (lagförslag 22) har beretts i samarbete med social- och hälsovårdsministeriet samt Institutet för hälsa och välfärd.

6 Samband med andra propositioner

I regeringens proposition med förslag till lagstiftning om åtalsuppgörelse och till revidering av bestämmelserna om åtalseftergift (RP 58/2013 rd) föreslås det bestämmelser om förbud mot att utnyttja bevis i 1 kap. 10 a § och 5 b kap. 5 § i lagen om rättegång i brottmål (lagförslag 1). Förbuden ska gälla utsagor som en misstänkt eller åtalad har avgett vid en åtalsuppgörelse eller erkännanderättegång, när förfarandet inte har lett till framläggande av ett domsförslag och en dom genom vilken detta förslag godkänns.

I denna proposition föreslås det bestämmelser om ett allmänt förbud mot att utnyttja bevis i rättegångsbalken (17 kap. 25 § i lagförslag 1). Den allmänna bestämmelsen lämpar sig dock inte på utsagor som nämns i det föregående stycket, och propositionen har således inte några direkta konsekvenser för dem.

Nedan i 17 kap. 24 § 3 mom. 2 punkten i lagförslag 1 och 9 kap. 4 § 4 mom. i lagförslag 5 hänvisas det till 20 kap. 1–7 § i strafflagen. I fråga om dessa föreslås det att 3 § ska upphävas och att till kapitlet ska fogas en

ny 5 a § (RP 216/2013 rd). Om förslagen godkänns, bör hänvisningsbestämmelserna ändra.

I denna proposition föreslås det en ändring av 2 § i lagen om sättande i kraft av de bestämmelser som hör till området för lagstiftningen i konventionen om ömsesidig rättslig hjälp i brottmål mellan Europeiska unionens medlemsstater och tillämpning av konventionen (148/2004), där det hänvisas till en del bestämmelser i rättegångsbalkens 17 kap (lagförslag 15).

I regeringens proposition med förslag till lag om godkännande av det andra tilläggsprotokollet till den europeiska konventionen om inbördes rättshjälp i brottmål samt till lag om ändring av lagen om internationell rättshjälp i straffrättsliga ärenden och vissa andra lagar föreslås det också att den nämnda 2 § ska ändras (RP 213/2013 rd; RSv 23/2014 rd; lagförslag 4). Dessutom föreslås det att det ska stiftas en lag om sättande i kraft av de bestämmelser som hör till området för lag-

stiftningen i det andra tilläggsprotokollet till den europeiska konventionen om inbördes rättshjälp i brottmål och om tillämpning av tilläggsprotokollet (lagförslag 1). I lagens 3 § hänvisas det till rättegångsbalkens 17 kap.

I lagförslag 20 nedan föreslås det att lagen om dataskydd vid elektronisk kommunikation ska ändras. Till riksdagen har överlämnats en proposition där det föreslås att den lagen ska upphävas (RP 221/2013 rd).

I lagförslag 22 nedan föreslås det att 17 § i mentalvårdslagen (1116/1990) ska ändras. Paragrafen föreslås också bli ändrad i regeringens proposition om ändring av mentalvårdslagen (RP 199/2013 rd).

I förvaltningsprocesslagen finns det flera paragrafer där det hänvisas till rättegångsbalkens 17 kap. Det kommer att ges en särskild regeringsproposition om ändring av förvaltningsprocesslagen, så att ändringarna kan träda i kraft samtidigt som de lagar som avses i denna proposition.

DETALJMOTIVERING

1 Lagförslag

1.1 Rättegångsbalken

6 kap. Huvudförhandling i tvistemål

2 §. I 1 mom. föreskrivs det om i vilken ordning olika frågor ska behandlas vid huvudförhandlingen. Enligt 2 mom. ska parterna förhöras i bevissyfte innan någon annan muntlig bevisning tas upp i den fråga som förhöret gäller. Domstolen kan bestämma att bevisning som gäller någon viss omständighet ska tas upp före den övriga bevisningen.

Enligt 3 mom. får avvikelse från ordningsföljden enligt 1 och 2 mom. ske vid behov.

Det föreslås att paragrafen ändras så att en reglering som motsvarar 1 mom. kvarstår, kompletterad med ett omnämnande av att domstolen kan besluta något annat om behandlingsordningen. Bestämmelser om när en part ska höras finns i det nya 17 kap. 48 § i rättegångsbalken. Bestämmelsen om att bevisning som gäller någon viss omständighet ska tas upp före den övriga bevisningen kan anses vara onödig, eftersom domstolen enligt den nämnda 48 § 1 mom. kan besluta i vilken ordning bevisningen ska tas upp. Genom

ändringarna blir också regleringen i 3 mom. onödig.

7 §. I paragrafen föreskrivs det om de förutsättningar under vilka huvudförhandlingen får inledas trots att det i princip finns ett hinder för att hålla huvudförhandling. Paragrafen kompletteras med ett nytt 3 mom., där det hänvisas till det nya 17 kap. 55 § i rättegångsbalken, där det föreskrivs om bevisupptagning trots att en part är frånvarande.

8 §. Enligt paragrafen får domstolen ta upp muntlig bevisning trots att huvudförhandlingen har ställts in, om den som ska höras har infunnit sig och det kan antas att bevisningen inte behöver eller kan tas upp på nytt vid huvudförhandlingen, eller om den som ska höras inte kan inställa sig vid huvudförhandlingen utan sådana kostnader eller olägenheter som inte står i rimlig proportion till bevisningens betydelse. Samtidigt får målet även behandlas till övriga delar, om det är synnerligen viktigt för bevisupptagningen.

Paragrafen föreslås bli ändrad till en hänvisningsbestämmelse. Enligt paragrafen finns bestämmelser om bevisupptagning utom huvudförhandlingen trots att huvudförhandlingen har ställts in och om upptagning av bevisningen på nytt i 17 kap. i rättegångsbalken. I praktiken avser hänvisningen framför allt kapitlets 56 och 59 §.

14 kap. **Om handläggning av mål inför rätta**

1 §. Enligt paragrafen ska parterna i ett tvistemål hålla sig till sanningen då de redogör för de omständigheter som de åberopar i målet och då de uttalar sig om de omständigheter som motparten anför samt då de besvarar frågor.

Paragrafen föreslås bli ändrad så att i den fortfarande på samma sätt ska föreskrivas att parterna i ett tvistemål är skyldiga att hålla sig till sanningen när de redogör för de omständigheter som de åberopar i målet och när de uttalar sig om de omständigheter som motparten anför. I det nya 17 kap. 26 § i rättegångsbalken föreskrivs det att en part är skyldig att hålla sig till sanningen när parten hörs i bevissyfte.

15 kap. **Om rättegångsombud**

17 §. Enligt 1 mom. får ett ombud, ett rättegångsbiträde eller deras biträden inte olovligt röja en enskild persons eller en familjs hemlighet som huvudmannen anförtrott honom, eller någon annan sådan förtrolig omständighet som han fått kännedom om i sitt uppdrag. Paragrafen gäller den allmänna tystnadsplikten. Bestämmelser om vittnesförbud för de ovan nämnda personerna och om när vittnesförbudet kan brytas finns i 17 kap. 13 § 1 och 2 mom., till vilka även bestämmelserna i kapitlets 22 § hänför sig.

Momentet föreslås bli ändrat så att det av momentet tydligare än förut framgår vad som hör till ett rättegångsombuds eller -biträdes uppgifter. Skrivningen överensstämmer med det föreslagna 17 kap. 13 § 1 mom. i rättegångsbalken nedan. Dessutom förenhetligas tystnadsplikten till sin omfattning med tystnadsplikten för advokater och rättegångsbiträden med tillstånd. Till dessa delar hänvisas det till motiveringen till det nämnda 17 § 13 § 3 mom. Ändringen betyder att affärs- och yrkeshemligheter framöver nämns i paragrafen i stället för "någon annan sådan omständighet".

Dessutom ska tystnadsplikten även gälla tolkar, under de nämnda förutsättningarna. Bestämmelser om detta finns i dag i 6 a kap. 7 § i lagen om rättegång i brottmål.

I 2 mom. hänvisas det till strafflagen. Dess författningsnummer fogas till momentet.

17 kap. **Om bevisning**

Allmänna bestämmelser

1 §. Enligt 1 mom. har part rätt att för den domstol som prövar målet lägga fram all den bevisning parten önskar och att yttra sig om varje bevis som har lagts fram i domstolen, om inte något annat föreskrivs i lag.

I momentet uttrycks för det första den fria bevisföringens huvudregel, dvs. att en part får lägga fram alla de bevis parten önskar. Bestämmelsen motsvarar den gällande rätten, trots att det inte finns någon uttrycklig bestämmelse om saken. Bestämmelser om undantag finns bl.a. i 8 § nedan. Av bestämmelserna utanför det nu aktuella kapitlet kan man nämna preklusionsbestämmelserna i 5,

6, 25 och 30 § i rättegångsbalken, vilka är av praktisk betydelse.

För det andra bestäms det i momentet om bevisomedelbarheten. Enligt huvudregeln ska bevisen läggas fram omedelbart för den domstol som prövar och avgör målet. Det finns inte någon exakt motsvarande bestämmelse i rättegångsbalkens gällande 17 kap., men omedelbarhetsprincipen kommer till uttryck i flera olika bestämmelser. T.ex. enligt det kapitlets 8 a § ska bevis som utgångspunkt tas upp vid huvudförhandlingen.

För det tredje bestäms det i momentet att bevisföringen ska vara kontradiktorisk. Den allmänna utgångspunkten är att en part har rätt att yttra sig om all den bevisning som har lagts fram i domstolen. Bestämmelsen motsvarar delvis den gällande rättegångsbalkens 17 kap. 9 § 3 mom., enligt vilket en part som är närvarande ska ges tillfälle att yttra sig om varje bevis som anförts i domstolen.

Enligt 2 mom. ska domstolen efter att ha prövat de framlagda bevisen och andra omständigheter som har kommit fram vid handläggningen av målet avgöra vad som har bevisats eller inte bevisats i målet. Domstolen ska grundligt och opartiskt bedöma bevisvärdet av bevisen och de övriga omständigheterna genom fri bevisvärdering, om inte något annat föreskrivs i lag.

I momentet uttrycks den fria bevisteorin, som innefattar förutom den tidigare nämnda fria bevisföringen även fri bevisvärdering, dvs. att domstolen vid bevisprövningen fritt får bestämma beviskraften hos den bevisning som har lagts fram.

Momentet motsvarar i sak huvudsakligen den gällande rättegångsbalkens 17 kap. 2 §, enligt vars 1 mom. rätten efter samvetsgrann prövning av alla omständigheter som förekommit ska avgöra vad som ska anses vara sant i målet. Till skillnad från i dag sägs det i det föreslagna momentet tydligare att domstolen vid bevisprövningen ska beakta både de framlagda bevisen och andra omständigheter som kommit fram vid handläggningen av målet. Med andra omständigheter avses uttryckligen de omständigheter som nämns i 6 §.

I momentet sägs det inte längre att bevisprövningen ska vara "samvetsgrann". Skyldigheten att sköta tjänsteåligganden samvets-

grant följer i sig redan av 14 § i statstjänstemannalagen (750/1994). I momentet förutsätts det att bevisprövningen är grundlig och opartisk. Domstolen ska ta del av varje bevis särskilt och bedöma bevisningens betydelse även som en helhet, utan att favorisera någondera parten och utan förhandsuppfattningar när det gäller bevisvärdet av något bevis. Bevisprövningen ska vara objektiv och hålla för en kritisk granskning. Enligt 24 kap. 4 § i rättegångsbalken och 11 kap. 4 § i lagen om rättegång i brottmål är domstolen skyldig att motivera på vilken grund en tvistig omständighet har styrkts eller inte styrkts.

I det föreslagna momentet sägs det inte längre att rätten ska avgöra vad som ska anses vara "sant". Uttrycket kan anses vara ålderdomligt, och det hänvisar till den styrka som krävs av bevisningen, vilket det bestäms särskilt om i 2 § 2 mom. och 3 § 2 mom. I stället bestäms det om resultatet av bevisprövningen så, att domstolen ska avgöra om det har lagts fram så starka bevis för en omständighet att den ska läggas till grund för domen, eller om omständigheten inte har bevisats på detta sätt. I bestämmelsen anges det endast att en omständighet har bevisats eller inte har bevisats. Bestämmelsen har även en dimension som hänför sig till domarens beslutsskyldighet. Domstolen ska träffa ett avgörande i bevisfrågan. Det räcker inte att domstolen endast konstaterar att saken är oklar, utan att avgöra den (non liquet, det är oklart). Till dessa delar följer bestämmelsen till sin skrivning delvis de ovan nämnda paragraferna om skyldighet att motivera saken.

I momentet finns det på samma sätt som i den gällande lagen en hänvisning om att bestämmelser om bevisvärdet av bevis kan utfärdas särskilt. Hänvisningsbestämmelsen anses i allmänhet hänföra sig till erkännande och andra situationer där bevisning inte behövs, samt till legala presumptioner. Med dessa avses lagregler om att en omständighet som utgångspunkt ska anses vara sann på basis av en annan omständighet. Om en part påstår att sakläget är ett annat än vad den legala presumptionen anger, är det parten som har bevisbördan. T.ex. enligt 6 § i lagen om auktoriserade translatorer (1231/2007) är en översättning som utförts av en auktoriserad

translator laggill, om den inte visas vara felaktig.

2 §. I paragrafen bestäms det om bevisbördan och bevisröskeln i tvistemål (se även OMSO 65/2012 s. 15–17). Meningen är att bibehålla nuläget, även om det finns delvis ny reglering i 3 mom.

Enligt den gällande rättegångsbalkens 17 kap. 1 § 1 mom. är det käranden i ett tvistemål som ska bevisa de omständigheter som stöder käromålet. Om svaranden anför någon omständighet till sin förmån, ska även svaranden styrka omständigheten med bevis.

I allmänhet har det ansetts att bestämmelsen inte direkt avgör frågan om hur bevisbördan fördelas mellan parterna utan endast anger att utgångspunkten är att inte bara käranden utan även svaranden kan ha bevisbördan. Det finns inte någon allmängiltig bestämmelse om fördelningen av bevisbördan i tvistemål.

I det föreslagna 1 mom. sägs det att i ett tvistemål ska en part styrka de omständigheter som partens yrkande eller motsättande grundar sig på. Utgångspunkten är att en part också har bevisbördan för de omständigheter som parten har åberopsbördan för. Enligt 24 kap. 3 § 2 mom. i rättegångsbalken får domen i ett mål där förlikning är tillåten inte grundas på någon omständighet som en part inte har åberopat som stöd för sitt yrkande eller motsättande. Trots att bestämmelsen enligt skrivningen inte gäller tvistemål där förlikning inte är tillåten, är det motiverat att utgångspunkten i fråga om samtliga tvistemål ska vara att käranden eller sökanden ska ha bevisbördan för de omständigheter som han eller hon åberopar som stöd för sitt yrkande, och att motparten ska ha bevisbördan för s.k. motfakta. Det bör emellertid betonas att det inte alltid är samma part som har åberopsbördan och bevisbördan. I 4 mom. finns det en bestämmelse med tanke på dessa situationer.

Det uttryck som tidigare gällde bevisröskeln i tvistemål, ”full bevisning”, har senare i huvudsak frångåtts, och det har inte kommit något lika vedertaget uttryck i dess ställe. Enligt paragrafens 2 mom. krävs det för att en omständighet ska kunna läggas till grund för domen att parten har lagt fram trovärdiga bevis för omständigheten. Uttrycket ”trovärdi-

ga” anger således bevisröskelns höjd. Denna bevisröskel är huvudregeln, som man kan avvika från på det sätt som anges i 4 mom.

I dag kan bevisröskeln i tvistemål anses vara lägre än vad som krävs för en fällande dom i brottmål, men å andra sidan högre än sannolika skäl. I rättslitteraturen har bevisröskeln beskrivits med uttrycket någon slags rimlig bevisövertikt (Juha Lappalainen i publikationen Dan Frände ym., *Prosessioikeus*, 2012, s. 700). Den nya bevisröskel som tas in i lagen, ”trovärdiga bevis”, anger den bevisröskel som iakttas redan i dag. Meningen är således inte att ändra den styrka som krävs av bevisningen jämfört med i dag.

Det föreslagna 3 mom. motsvarar delvis den gällande rättegångsbalkens 17 kap. 6 §, där det sägs att trots att bevisning om en skadas belopp inte alls eller endast med svårighet kan fås, kan domstolen uppskatta skadan till ett skäligt belopp.

I den nya bestämmelsen sägs det att om det inte går att få trovärdiga bevis om beloppet av en privaträttslig fordran, eller om sådana bevis kan fås endast med svårighet eller till kostnader och besvär som är oskäligen beaktande av ärendets natur, ska domstolen uppskatta beloppet.

Med stöd av bestämmelsen kan domstolen uppskatta beloppet av en fordran, trots att det inte har lagts fram någon bevisning alls om detta eller, om bevisning har lagts fram, bevisningen inte är tillräckligt stark för att bevisröskeln ska överskridas. Syftet med bestämmelsen är att förhindra en sådan orättvis situation där det har lagts fram trovärdiga bevis för grunderna för en fordran och betalningsskyldigheten i sig är ostridig, men käromålet måste förkastas, eftersom det inte finns tillräckligt starka bevis om fordrans belopp.

Bestämmelsen gäller förutom beloppet av en skada även andra privaträttsliga fordringar, vilket utvidgar tillämpningsområdet. Bestämmelsen kunde t.ex. bli tillämplig när man bedömer med vilket belopp köpesumman för en vara ska sättas ned på grund av ett fel i varan, när man bestämmer beloppet av en grundlös förmån som fått genom olovlig användning av någon annan persons egendom som inte bestraffats eller när man uppskattar beloppet av avtalsvite i ett sådant fall

där beloppet har knutits till utebliven omsättning till följd av försenad leverans av ett produktionsmedel. Eftersom momentet gäller fordringar, är det endast tillämpligt på uppskattning av penningbelopp.

Momentet gäller även beloppet av skadestånd och andra privaträttsliga fordringar som grundar sig på brott. Bestämmelsen gäller inte offentligrättsliga påföljder som grundar sig på brott, utan man bör vid behov beskriva särskilt om uppskattningen av dem. I 10 kap. 2 § 2 mom. i strafflagen sägs det att om beloppet av den vinning ett brott har medfört inte alls eller endast med svårighet kan utredas, kan beloppet uppskattas med beaktande av brottets art, omfattningen av den brottsliga verksamheten och övriga omständigheter. Närmare bestämmelser om fastställande av dagsbotens belopp finns i 2 a kap. 2 § i strafflagen och den förordning som utfärdats med stöd av den.

Bestämmelsen ändrar inte den utgångspunkten att en part ska lägga fram den bevisning som finns att tillgå och att trovärdig bevisning om fordrans belopp ska läggas fram. T.ex. i sedvanliga mål som gäller handel med lös egendom, tjänster eller hyror finns det inte någon anledning att avvika från huvudregeln, förutom i vissa undantagsfall som sannolikt är sällsynta, eftersom beloppet var känt redan innan tvisten uppstod.

Momentet kan för det första tillämpas när det inte går att lägga fram någon bevisning alls om beloppet. T.ex. sveda och värk kan inte på ett objektivt sätt mätas i pengar, utan det är i sista hand domstolen som ska avgöra saken.

För det andra kan det handla om en situation där bevisning i viss mån kan läggas fram men det inte är möjligt att uppskatta det exakta beloppet på basis av den. Det kan vara fråga om en sådan situation när en produkt inte har kunnat fås ut på marknaden på grund av att leveransen av ett produktionsmedel har blivit försenad, men det i praktiken inte skulle vara realistiskt att kräva bevis för antalet produkter som inte kunde säljas på grund av dröjsmålet.

För det tredje blir momentet tillämpligt när det med beaktande av ärendets natur skulle vara oskäligt dyrt eller svårt att lägga fram tillräcklig bevisning. Med ärendets natur av-

ses särskilt ärendets omfattning och det intresse som tvisten gäller. I ett omfattande och svårt mål är det befogat att kräva heltäckande bevisning, och det kan således inte anses som ett oskäligt besvär att t.ex. höra några extra vittnen. Om bevisningen om beloppet å andra sidan skulle medföra kostnader som med beaktande av värdet av det intresse som tvisten gäller är mycket stora eller, i ett ärende som gäller ett obetydligt intresse, t.o.m. mångdubbla, kunde momentet bli tillämpligt. Jämförelsen ska göras från fall till fall.

Till skillnad från vad som är fallet i fråga om det gällande 17 kap. 6 § i rättegångsbalken, föreskrivs det inte i momentet om uppskattning till ett skäligt belopp. Meningen är att domstolen på basis av det material som har lagts fram vid prövningen ska komma fram till det objektivt sett mest motiverade resultatet. En uppskattning av fordran till ett skäligt belopp kunde leda till att man inte väljer det mest motiverade resultatet, utan nöjer sig med att fastställa fordran till det belopp som den åtminstone uppgår till. Inte heller den tidigare nämnda bestämmelsen om uppskattningen av vinningen av brott innehåller något skälighetselement. Det är konsekvent att å ena sidan beloppet av vinningen av brott och å andra sidan beloppet av motsvarande skada ska bedömas enligt samma måttstock.

Den möjlighet att uppskatta beloppet av en fordran som det föreskrivs om i momentet medför givetvis inte rätt att åsidosätta rättegångsbalkens 24 kap. 3 § 1 mom., enligt vilket domstolen inte får döma över något annat eller mera än vad en part har yrkat.

Enligt det föreslagna 4 mom. ska huvudregeln om bevisbördans fördelning i 1 mom. för det första iakttas, om det inte föreskrivs något annat i lag om bevisbördan. T.ex. i 72 § 1 mom. i betaltjänstlagen (290/2010) föreskrivs det om fördelningen av bevisbördan i två olika typer av fall: Om en betaltjänstanvändare nekar till att ha gett sitt samtycke till att en betalningstransaktion genomförs, ska användarens tjänsteleverantör kunna styrka att samtycket har getts på avtalat sätt. Om betaltjänstanvändaren hävdar att betalningstransaktionen inte har genomförts korrekt, ska tjänsteleverantören kunna styrka att betalningstransaktionen har registrerats och

kontoförts korrekt och inte påverkats av ett tekniskt fel eller någon annan bristfällighet.

För det andra ska huvudregeln i 1 mom. iakttas, om inte något annat följer av ärendets natur. En bevisbördenorm kan även uppstå i rättspraxis. Bland annat anses det att den som har fått egendom av någon annan har bevisbördan för att det är fråga om en gåva och inte t.ex. ett köp. I ett ärende som gäller avtalsbaserat skadestånd är det svaranden som har bevisbördan för att avtalsbrottet har skett trots att svarandens förfarande har varit korrekt och att han eller hon inte ansvarar för skadan. Vid prövningen av hur bevisbördan ska fördelas fäster man framför allt vikt vid den erfarenhetsmässiga sannolikheten och parternas bevismöjligheter.

Det kan också vara av betydelse hur väl den lagstiftning som gäller saken fungerar. Därför ska t.ex. en rättshandling som utgångspunkt anses giltig. Den som hävdar att en rättshandling belastas av en ogiltighetsgrund har bevisbördan.

Enligt det föreslagna 4 mom. ska bevisröskeln enligt 2 mom. för det första inte iakttas om det föreskrivs något annat i lag om styrkan av den bevisning som krävs, varvid det i allmänhet är fråga om ett lägre beviskrav än normalt. T.ex. föreskrivs det i 6 kap. 8 § i lagen om bostadsköp (843/1994) att en bostadsköpare i vissa fall rätt att hålla inne betalningen av köpesumman på grund av ett förväntat dröjsmål med överlåtelse av besittningen av bostaden till dess säljaren gör sannolikt att säljaren förmår fullgöra avtalet i tid. Enligt 4 kap. 15 § i samma lag är bostaden också behäftad med fel, om den inte överensstämmer med de uppgifter som säljaren har lämnat om bostaden före köpet och som kan antas ha inverkat på köpet.

För det andra ska enligt 4 mom. det som i 2 mom. föreskrivs om bevisröskeln iakttas, om inte något annat följer av ärendets natur. De grunder för fördelning av bevisbördan som behandlas ovan kunde vara av relevans också vid den prövning som gäller bevisröskeln höjd. I rättspraxis har man t.ex. med beaktande av bevismöjligheterna och ärendets natur nöjt sig med en svagare bevisning än normalt när det gäller orsakssambandet mellan ett vaccin och en sjukdom som orsa-

kades av vaccinet (HD 1995:53; se även HD 2001:26 och HD 2011:44).

Slutligen sägs det för tydlighetens skull i momentet att bestämmelserna om uppskattning av beloppet av en privaträttslig fordran i 3 mom. ska iakttas, om inte något annat föreskrivs i lag.

3 §. I paragrafen bestäms det om bevisbördan och om beviskravet i brottmål (se även OMSO 65/2012 s. 15–17).

Enligt 1 mom. ska käranden i ett brottmål styrka de omständigheter som kärandens straffyrkande grundar sig på. Bestämmelsen motsvarar i sak 17 kap. 1 § 2 mom. i den gällande rättegångsbalken. Momentet gäller framför allt bevisbördan för omständigheter som kan läggas till grund för en fällande dom. Av oskyldighetspresumtionen följer att det är åklagaren som ska ha bevisbördan i dessa frågor och att svaranden inte kan åläggas en skyldighet att bevisa sin oskuld. Enligt Europadomstolens praxis hindrar oskyldighetspresumtionen inte i sig användning av legala presumtioner i straffbestämmelser, inom vissa gränser (t.ex. Salabiaku mot Frankrike 7.10.1988).

Bestämmelsen kan tillämpas också i andra ärenden som kan anses som straffrättsliga än åtalsärenden, men det som föreskrivs i momentet hindrar inte att man bestämmer annorlunda om bevisbördan i fråga om vissa ärenden. En sådan bestämmelse finns i strafflagens 10 kap. 8 § 2 mom., som gäller subsidiär värdekonfiskation som döms ut i stället för sakkonfiskation. Enligt momentet döms värdet av ett föremål som det inte har gått att få tag på inte förverkat, om svaranden gör sannolikt att föremålet eller egendomen har förstörts eller förbrukats.

Enligt 2 mom. krävs det för en fällande dom att det inte finns något rimligt tvivel om att svaranden är skyldig. Motsvarande uttryck används i Sverige (utom rimligt tvivel) samt i Norge och Danmark. Uttrycket kommer ursprungligen från England (beyond reasonable doubt).

Också när det gäller brottmål var beviskravet tidigare ”full bevisning”. Numera anges bevisröskeln i rättspraxis i stället så att det inte ska finnas rimligt eller förnuftigt tvivel om att svaranden är skyldig. Högsta domstolen har sedan sitt avgörande HD 2002:47

börjat tillämpa "rimligt tvivel" som bevis-tröskel i brottmål. Samma bevis-tröskel tillämpas också i de lägre rättsinstanserna. Gällande praxis skrivs således in i lagen.

I justitieministeriets arbetsgruppsbetänkande 2005:5, som gällde anonym bevisning och polisens rätt att i en täckoperation delta i en kriminell sammanslutnings verksamhet, föreslogs det att man tar i bruk anonym bevisning. Arbetsgruppen föreslog då i enlighet med Europadomstolens praxis (t.ex. Doorson mot Nederländerna 26.3.1996) att en fällande dom inte enbart eller i huvudsak får grunda sig på anonym bevisning. Europadomstolen hade även i sin praxis ansett att en fällande dom inte får grundas på en vittnesberättelse som enda eller avgörande bevis, om inte försvaret har haft möjlighet att bestrida berättelsen vid rättegången eller tidigare under processen (t.ex. B. mot Finland 24.4.2007).

Europadomstolens avgörande Al-Khawaja och Tahery mot Förenade kungariket (stora kammaren 15.12.2011) innehåller dock en betydande linjeändring. Europadomstolen konstaterade att huvudregeln fortfarande är att all bevisning som utgångspunkt ska tas upp i den åtalades närvaro vid en kontradiktorisk rättegång. Undantag från detta kan dock göras i vissa fall, men inte heller då får den åtalades rättigheter kränkas.

I sitt avgörande prövade domstolen det för det första om det fanns godtagbara skäl för att vittnet hade uteblivit från rättegången. Ett dödsfall var ett sådant naturligt skäl. Att vittnet känner rädsla är också ett godtagbart skäl, om orsaken till rädslan är hot från eller någon annan verksamhet som bedrivs av en part eller någon som handlar i partens ställe och det inte enbart är fråga om en allmän rädsla hos vittnet. När det finns godtagbara skäl, kan bevisen läggas till grund för en fällande dom. För det andra bör man ytterligare pröva om en sådan berättelse är det enda eller avgörande beviset. Om så är fallet, ska man ännu för det tredje pröva om försvaret har fått tillräcklig kompensation för avsaknaden av möjlighet till motförhör.

I fallet ansågs det att ingen kränkning av konventionen hade skett, trots att den fällande domen åtminstone i avgörande grad grundade sig på den berättelse som målsäganden, som hade avlidit, avgett vid förundersök-

ningen (Al-Khawaja). I Europadomstolens praxis jämföras målsägandens berättelse i denna typ av fall med en vittnesberättelse. Å andra sidan fick vittnets tidigare utsaga, som var det avgörande beviset i målet, inte läggas till grund för en fällande dom, när det enda ögonvittnet inte hördes vid rättegången på grund av rädsla och det inte förelåg tillräckliga omständigheter för att trygga försvarets ställning (Tahery).

I enlighet med denna linje har det även ansetts vara ett godtagbart skäl att det inte har gått att få tag på ett vittne, trots att myndigheterna har vidtagit behöriga åtgärder (t.ex. Chmura mot Polen 3.4.2012). Det har ansetts godtagbart att ett vittne fått vittna anonymt när vittnet känt befogad rädsla (t.ex. Ellis m.fl. mot Förenade kungariket beslut 10.4.2012). Med beaktande av brottets natur ansågs det finnas godtagbara skäl för offret för ett sexualbrott (försök till våldtäkt) att utebli, när den nationella lagstiftningen tillät det (Aigner mot Österrike 10.5.2012).

Det kan anses vara oklart om ett bevis som har skaffats på ett lagstridigt sätt kan läggas till grund för en dom, om det är den enda eller avgörande bevisningen (se t.ex. Bykov mot Ryssland stora kammaren 10.3.2009, jfr Khan mot Förenade kungariket 12.5.2000). Såsom det konstateras i motiveringen till 6 § nedan, har Europadomstolen i sin praxis konstaterat att om den åtalades passivitet kan beaktas som bevis, får den dock inte som enda eller avgörande bevis läggas till grund för en fällande dom.

Ytterligare kan det konstateras att enligt Europadomstolens praxis är en rättegång som helhet orättvis, om någon har provocerats att begå ett brott som personen inte skulle ha begått om han eller hon inte hade provocerats (t.ex. Teixeira de Castro mot Portugal 9.6.1998, V. mot Finland 24.4.2007 och Ramanauskas mot Litauen stora kammaren 5.2.2008). Det har ansetts oförenligt med kraven i människorättskonventionerna att man vid rättegången har utnyttjat bevis som har fått genom tortyr (t.ex. Gäfgen mot Tyskland stora kammaren 1.6.2012) och, i vissa förhållanden, även genom behandling i strid med artikel 3 som är lindrigare än tortyr (t.ex. Jalloh mot Tyskland stora kammaren 11.7.2006 och Söylemez mot Turkiet

21.10.2006), eller bevis som har skaffats på ett sådant sätt att skyddet mot självinkriminering har kränkts (t.ex. Allan mot Förenade kungariket 5.11.2002 och Salduz mot Turkiet, stora kammaren 27.11.2008; se även HD 2012:45 och HD 2013:25).

I vissa fall ska åtalet förkastas för att kraven på en rättvis rättegång har kränkts, trots att det i sig har lagts fram tillräcklig bevisning till stöd för åtalet. Såsom det framgår ovan kan det i dessa fall handla om många olika typer av situationer. Europadomstolens praxis utvecklas fortlöpande och även linjeändringar förekommer. Det skulle vara ytterst krävande att utforma bestämmelsen så att den skulle omfatta alla de situationer som är värda att beakta, och bestämmelsen skulle sannolikt bli så allmän att man inte skulle kunna identifiera de väsentliga fallen enbart på basis av den. Det är således inte motiverat att föreslå att det stiftas en bestämmelse av den typen som finns i det tidigare nämnda arbetsgruppsbetänkandet 2005:5. Domstolarna och de övriga myndigheterna ska i varje fall beakta europadomstolens praxis.

4 §. Paragrafen gäller den s.k. jura novit curia-principen (domstolen känner lagen) och skyldigheten att skaffa en utredning om innehållet i en främmande stats lag. Paragrafen motsvarar huvudsakligen den senare delen i 1 mom. samt 2 och 3 mom. i 17 kap. 3 § i den gällande rättegångsbalken. I paragrafen används termen "utredning", eftersom det i den föreskrivs om att skaffa och lägga fram material som påverkar lagtolkningen. I paragrafen föreskrivs det inte om bevis eller bevisning i anslutning till fakta eller erfarenhetssatser, som det föreskrivs om i övrigt i kapitlet. Vid lagtolkningen handlar det om vad som med fog kan anses vara den rätta tolkningen av en bestämmelse och inte om huruvida det har lagts fram sådan bevisning som krävs om en, vanligtvis tidigare inträffad, händelse eller om giltigheten av en erfarenhetssats.

Enligt den gällande lagen krävs det inte bevis om vad lagen stadgar. Uttrycket ersätts med omnämmandet i 1 mom. av att domstolen tillämpar lagen på tjänstens vägnar, vilket uttrycker att jura novit curia-principen iakttas. Domstolen är inte bunden av parternas åsikter om lagtolkningsfrågor utan avgör en fråga

självständigt. Domstolen är också skyldig att känna till innehållet i nationell lag.

I en del fall kan domstolen begära utlåtande av en annan myndighet om hur lagen ska tillämpas. T.ex. kan domstolen enligt 55 § i upphovsrättslagen (404/1961) begära utlåtande av upphovsrättsrådet om tolkningen av den lagen. I vissa undantagsfall kan domstolen också vara skyldig att begära utlåtande. Enligt artikel 267 i fördraget om Europeiska unionens funktionssätt är domstolen i vissa fall skyldig att begära ett förhandsavgörande av Europeiska unionens domstol.

Det är relativt vanligt med rättsvetenskapliga sakkunnigutlåtanden, särskilt i tvistemål mellan företag, men i den gällande lagen finns det inte några bestämmelser om vare sig dessa eller hörande av personer i domstolen i lagtillämpningsfrågor. I praktiken har det funnits en strävan att höra den som gett ett rättsvetenskapligt sakkunnigutlåtande som vittne eller sakkunnig i domstolen. Lagen behöver därför förtydligas. Vid tillämpningen av bestämmelsen bör man dock vara uppmärksam på att de skriftliga utredningarna inte i sak blir ett medel för att kringgå muntlig rättegång.

I momentet finns en ny bestämmelse om att en part får ge in en skriftlig utredning om hur lagen ska tillämpas. Bestämmelsen är tillämplig på alla typer av mål. En sådan utredning kunde förutom utländsk lag även gälla nationell lag. Lagen ska i detta sammanhang uppfattas i vid bemärkelse, så att den överlag inbegriper allt det material i saken som är väsentligt för att avgöra en rättslig fråga, utöver den föreskrivna rätten t.ex. domstolsavgöranden och rättslitteratur.

Dessutom kan enligt momentet den som gjort en utredning eller någon annan person höras i domstolen, om domstolen anser att det är behövligt. Det är således tillåtet att den som gjort en utredning hörs i domstolen, varefter man muntligt hör en person som åberopats av motparten om samma lagtillämpningsfråga, även om denna person inte har gjort någon skriftlig utredning om saken.

Domstolen bestämmer efter prövning om muntligt förhör ska tillåtas. Utgångspunkten kan anses vara att muntligt förhör inte ska ordnas utan att man nöjer sig med den skriftliga utredningen. I en del fall kan det dock

anses behövligt med ett muntligt förhör. Det kan t.ex. handla om att man i den skriftliga utredningen inte har beaktat förändrade omständigheter eller sådana ställningstaganden till lagtillämpningsfrågan som är motstridiga sinsemellan men som kan motiveras. Där emot bör man förhålla sig restriktivt till att försöka rätta fel eller brister i den skriftliga utredningen genom ett muntligt förhör. Man bör förutsätta att en part som vill ge in en skriftlig utredning kontrollerar dess kvalitet.

Såsom det konstateras ovan, ska de övriga bestämmelserna i detta kapitel inte tillämpas på den som yttrar sig om en lagtillämpningsfråga. Denna person är inte ett sådant vittne eller en sådan sakkunnig som avses i kapitlet och inte heller något annat bevismedel (se även Europadomstolens avgörande Eskelinen m.fl. mot Finland 8.8.2006). Personen kan t.ex. inte vid vite kallas eller hämtas till domstolen och ska inte avge någon försäkran. Han eller hon kan inte heller göra sig skyldig till osann utsaga i sitt utlåtande om lagtillämpningsfrågan. I vissa fall kan den som gör en utredning dock stå i ett sådant förhållande till en parts biträde eller ombud som avses i 22 § 2 mom.

Den som gör en utredning har inte heller rätt till ersättning eller arvode med stöd av 65—67 §. I rättspraxis har det ansetts att kostnaderna för ett rättsvetenskapligt sakkunnigutlåtande inte är sådana bevisningskostnader som ersätts inom ramen för rätts hjälpen (HD 1985 II 147 och HD 1989:152). På grund av jura novit curia-principen kan utgångspunkten anses vara att kostnaderna för rättsvetenskapliga sakkunnigutlåtanden inte är sådana nödvändiga kostnader enligt RB 21:1 som den part som förlorar målet är skyldig att ersätta. I vissa undantagsfall kunde man dock avvika från detta i tvistemål och även i brottmål till den del ersättningsskyldigheten följer reglerna i 21 kap. i RB.

I vissa fall ska den finska domstolen tillämpa en främmande stats lag. Det handlar då ofta om ett tvistemål, där annan stats lag ska tillämpas utifrån en anknytningsbestämmelse inom den internationella privaträtten. Eftersom en finsk domstol inte är skyldig att känna till innehållet i en främmande stats lag, föreskrivs det i 2 mom. i motsvarighet till den gällande rätten att domstolen ska upp-

mana en part att ge in en utredning om innehållet i en främmande stats lag, om domstolen inte känner till det. Det finns inte heller något hinder för att domstolen skaffar en sådan utredning på eget initiativ. Lagtillämpningsfrågan ska givetvis tas upp vid rättegången, och detta är särskilt viktigt när domstolen har skaffat en utredning, så att domens innehåll inte kommer som en överraskning för parterna.

Domstolen ska i varje enskilt fall överväga hur omfattande utredningen ska vara. I avgörandet HD 1999:98 konstateras det att det i en del fall räcker att man känner till huvudprinciperna i en främmande stats lag, medan man i andra fall behöver den exakta ordalydelsen i en bestämmelse. Det är inte heller uteslutet att det behövs en mer omfattande utredning, t.ex. avgöranden av en främmande stats högsta domstol, eller att man stöder sig på rättslitteraturen (se HD 2011:97).

I momentet sägs det vidare att bestämmelser om domstolens skyldighet att skaffa en utredning om en främmande stats lag utfärdas särskilt. En sådan bestämmelse är t.ex. 4 § i lagen om godkännande av den i Köpenhamn 19.11.1934 mellan Finland, Danmark, Island, Norge och Sverige avslutade konventionen om arv, testamente och boutredning samt om sagda konventions verkställighet (253/1935).

I 3 mom. föreskrivs det i motsvarighet till den gällande rätten att om det inte finns någon utredning om innehållet i en främmande stats lag, ska finsk lag tillämpas. Dessutom tas det in en ny bestämmelse i momentet, enligt vilken det dock inte får vara till nackdel för svaranden i ett brottmål att det inte finns någon utredning.

Trots att finsk lag iakttas i brottmål, täcker den nya bestämmelsen de fall där brottet har begåtts utomlands men ärendet behandlas i Finland. Enligt 1 kap. 11 § i strafflagen tillämpas finsk lag i vissa fall endast om gärningen är straffbar också enligt lagen på gärningsorten och om en domstol i den främmande staten kunde ha dömt ut straff för gärningen.

Syftet med undantagsbestämmelsen är att säkerställa att det ovan nämnda kravet på dubbel straffbarhet inte förbigås och endast finsk lag tillämpas, om man inte får en utred-

ning om en främmande stats lag. Detta skulle strida mot den ovan nämnda strafflagsparagrafens syfte. Om det inte finns någon utredning om den främmande statens lag, ska åtalet inte bifallas och straff inte dömas ut, trots att gärningen är straffbar enligt finsk lag.

5 §. I 1 mom. föreskrivs det i motsvarighet till den första delen i det gällande 17 kap. 3 § 1 mom. i rättegångsbalken att det inte krävs bevis för en omständighet som är allmänt känd, dvs. notorisk. I samma bestämmelse sägs det dessutom att det inte krävs bevis för en omständighet som rätten på tjänstens vägnar har kännedom om. I fråga om notoriska omständigheter och erkännande, se även OMSO 65/2012 s. 12.

Den ovan nämnda s.k. domstolsnotoriteten anses innebära det som domaren har observerat i det mål som handläggs och det som domaren har fått kännedom om vid skötseln av sina övriga tjänsteåligganden. Bestämmelser om beaktande av de förnämnda iakttagelserna finns i kapitlets 1 och 6 §.

Domstolsnotoriteten kan anses vara vag till sitt innehåll till den del den gäller sådant som en domare har fått kännedom om vid skötseln av sina övriga tjänsteåligganden, och uppenbart har domstolsnotoriteten inte heller någon nämnvärd betydelse i praktiken. Dessutom kan domstolsnotoriteten gälla en omständighet som parterna inte alls känner till. Det finns risk för att en sådan omständighet inte tas upp vid rättegången. Därför tas det inte längre in någon bestämmelse om domstolsnotoriteten i lagen.

Paragrafens 2 och 3 mom. motsvarar huvudsakligen 17 kap. 4 § i den gällande rättegångsbalken. I ett tvistemål där förlikning är tillåten kan en omständighet som en part har erkänt läggas till grund för domen som sådan, utan att det krävs bevis. Om en part återkallar ett erkännande som har gjorts i ett sådant mål eller om en part gör ett erkännande i ett brottmål eller i ett tvistemål där förlikning inte är tillåten, ska domstolen pröva vilken verkan återkallandet av erkännandet eller erkännandet har som bevis.

I 2 mom. finns det emellertid en ny bestämmelse, som gäller tvistemål där förlikning är tillåten. I praktiken behöver parterna inte nödvändigtvis vara oeniga om sanningsenligheten hos en omständighet trots att ing-

endera av dem erkänner omständigheten vid rättegången. I dessa fall läggs det i praktiken inte fram bevisning om ostridiga omständigheter i domstolen.

Domstolen ska vid förberedelsen av ett tvistemål bl.a. utreda vad parterna är oense om (RB 5 kap. 19 § 2 punkten). I RB 24:4 sägs det för sin del att domstolen i domskälen ska redogöra för på vilken grund en tvistig omständighet har styrkts eller inte styrkts.

På grund av det som sägs ovan föreslås det att i 2 mom. skrivs in en regel om att det inte krävs bevis för en omständighet som parterna är eniga om. Här används inte uttrycket ostridig omständighet. I finsk rätt finns det inte någon bestridandebörda enligt vilken endast sådana omständigheter är stridiga som uttryckligen har bestridits. Enligt finsk rätt kan en omständighet således inte anses ostridig för att en part tiger om den. Därför förutsätts det i momentet att parterna är eniga om omständigheten, vilket domstolen vid behov uttryckligen ska klarlägga genom att använda sin frågerätt. Först när det är klart att parterna är eniga om omständigheten kan den läggas till grund för domen utan att det behövs bevisning.

6 §. I paragrafen föreskrivs det att domstolen kan beakta en parts förfarande som bevis (se även OMSO 65/2012 s. 13). Bestämmelsen hindrar inte att det t.ex. meddelas en tredskodom med stöd av RB 12:10 när en part uteblivit från sammanträdet, eftersom utevaron är en grund för att avgöra målet på formell grund utan att pröva saken materiellt, och bevisning tas därför inte ens upp.

Paragrafens 1 mom. motsvarar i praktiken den gällande rättegångsbalkens 17 kap. 5 §, men i bestämmelsen beskrivs det mer detaljerat än i dag vilka slags förfaranden som kan utgöra bevis.

En parts förfarande kan beaktas som bevis, om parten 1) inte infinner sig till rättegången trots att parten har kallats till den, eller avlägsnar sig därifrån utan lov, 2) inte yttrar sig om motpartens yrkande eller grunderna för det, trots en uppmaning från domstolen, 3) efter att ha hörts i bevissyfte inte avger en berättelse eller svarar på frågor, eller 4) inte iakttar en uppmaning från domstolen om att komplettera eller förtydliga sin framställning

eller inte uppfyller någon annan uppmaning av domstolen.

I samtliga de fall som avses i momentet förutsätts det att parten inte har haft godtagbart skäl för sitt förfarande för partens förfarande ska kunna beaktas som bevis. Om en part t.ex. har laga hinder för sin utevaro, saknar utevaron betydelse som bevis.

I 2 mom. sägs det att om svaranden i ett brottmål har förfarit på ett sätt som avses i 1 mom., får detta beaktas till nackdel för svaranden endast i den utsträckning det inte kränker hans eller hennes rätt att inte medverka till utredningen av sin egen skuld. Momentet ska således tillämpas i den utsträckning som det med stöd av Europadomstolens praxis är tillåtet att åberopa den åtalades tystnad som bevis till hans eller hennes nackdel.

Skyddet mot självinkriminering, dvs. rätten att inte medverka till utredningen av sin egen skuld, är ett element i en rättvis rättegång, som hör till de grundläggande och mänskliga rättigheterna. Av detta följer att svaranden i ett brottmål inte är skyldig att ge någon utsaga eller besvara frågor i bevissyfte. Utgångspunkten är därför att passivitet hos svaranden i ett brottmål inte ska anses som bevis till stöd för ett åtal.

Europadomstolen har i sin praxis ansett att förbudet mot att beakta den åtalades passivitet till nackdel för honom eller henne inte är kategoriskt, utan det kan vara tillåtet att göra undantag från förbudet när man beaktar alla de omständigheter som hänför sig till saken och till rättegången. Enligt Europadomstolens praxis kan den åtalades tystnad beaktas till nackdel för den åtalade, om omständigheterna klart kräver en förklaring av honom eller henne. T.ex. i fallet John Murray mot Förenade kungariket (8.2.1996) konstaterade Europadomstolen att den åtalades tystnad kunde beaktas till nackdel för honom, eftersom polisen hade påträffat honom i ett hus där en annan person hölls olagligt inspärrad. Klaganden lämnade aldrig någon förklaring. I fallet Liam Averill mot Förenade kungariket (6.6.2000) krävde situationen att den åtalade gav en förklaring, eftersom man hade funnit fibrer i hans hår och kläder som motsvarade fibrer från huvor och handskar som efter mordet hittades i flyktbilen. Trots att

klaganden hade lämnat en förklaring vid rättegången, fick hans tystnad vid polisförhöret beaktas som bevis.

Å andra sidan har Europadomstolen ansett att det är klart att en fällande dom inte kan grundas på den åtalades tystnad som enda eller avgörande bevis.

7 §. I paragrafen föreskrivs det om vem som ansvarar för att skaffa de bevis som behövs (se även OMSO 65/2012 s. 18–20). På motsvarande sätt som det föreskrivs i det gällande 17 kap. 8 § rättegångsbalken ska utgångspunkten fortfarande vara att parterna ska skaffa de bevis som behövs.

Enligt den paragrafen har domstolens möjlighet att självant skaffa bevis inte begränsats i tvistemål där förlikning inte är tillåten och inte heller i brottmål där det är fråga om något annat åtal än ett åtal som målsäganden driver i ett målsägandebrott, när det inte kan dömas ut annat eller strängare straff än fängelse i högst fyra år. I övriga brottmål och i tvistemål där förlikning är tillåten får domstolen inte mot parternas gemensamma vilja bestämma att ett nytt vittne ska höras eller en ny handling läggas fram.

I de reformer som gällt tvistemål och brottmål har man allt tydligare utgått från att parterna ska skaffa den bevisning som behövs. I brottmål gäller detta framför allt åklagaren. Det kan betraktas som ett undantag att domstolen skaffar bevisning. Det är dock inte onödigt med en bestämmelse om saken, eftersom det i brottmål och i tvistemål där förlikning inte är tillåten handlar om intressen som sträcker sig utöver partskretsen. Tvistemål där förlikning är tillåten saknar å andra sidan den dimensionen. Därför är det motiverat att parterna också ensamma ska få besluta om den bevisning som ska läggas fram. Enligt den nu aktuella paragrafen kan domstolen inte självant bestämma att nya bevis ska läggas fram i ett sådant mål, med de undantag som nämns nedan. I praktiken har domstolarna rent allmänt och särskilt i de ovan nämnda tvistemålen rätt sällan använt sig av rätten att skaffa bevis.

Enligt den föreslagna paragrafen får domstolen fortfarande utan några begränsningar skaffa bevis i tvistemål där förlikning inte är tillåten. Om ett mål innehåller element om vilka förlikning är tillåten, vilket kan vara

fallet i mål som gäller vårdnad om barn, finns det inga hinder för att domstolen även till dessa delar självmant skaffar bevis med tanke på barnets intresse.

Den tidigare nämnda begränsningen som gäller målsägandebrott är onödig i det avseendet att det inte finns några målsägandebrott för vilka det föreskrivna straffet är fängelse i mer än fyra år. Det är inte motiverat att brottmål ska ha olika ställning beroende på vem som driver målet och om det är fråga om ett målsägandebrott eller ett brott som hör under allmänt åtal, eftersom domstolens rätt att självmant skaffa bevis begränsas på det sätt som beskrivs nedan. Därför görs man inte längre någon skillnad mellan olika brottmål i bestämmelsen. I framtiden ska domstolen således självmant kunna skaffa ett nytt vittne eller en ny handling utan att det krävs parternas samtycke till det.

Trots att den gällande bestämmelsen är formulerad så att den i brottmål ger domstolen rätt att skaffa både bevis som talar mot åtalet och bevis som stöder detta, har man i rättspraxis intagit den ståndpunkten att det inte är domstolens uppgift att skaffa fram bevis som stöder åtalet (HD 1995:44 och HD 1996:133).

I enlighet med detta föreslås det att domstolen i ett brottmål får skaffa bevisning, om bevisningen sannolikt inte stöder åtalet. Begränsningen gäller endast bevisning som påverkar skuldfrågan, dvs. i praktiken bevisning som hänför sig till omständigheter som är väsentliga för att rekvisitet för brottet ska uppfyllas. Domstolen kan således självmant skaffa fram den åtalades straffregisterutdrag eller uppgifter om den åtalades inkomster, eftersom dessa kan vara av betydelse vid straffmätningen eller fastställandet av dagsbotens belopp.

Grundtanken med bestämmelsen är att domstolen inte ska skaffa ytterligare bevisning i syfte att kunna döma den åtalade. Å andra sidan kan man inte alltid på förhand säga till vems fördel det är att ett bevis läggs fram. Om man t.ex. hittar ett nytt ögonvittne som inte har hörts under förundersökningen, kan ögonvittnets berättelse vara både till fördel och till nackdel för den åtalade. Domstolen kan bestämma att vittnet ska höras, om det är mer sannolikt att vittnets berättelse är

till fördel för den åtalade än att den är till nackdel för honom eller henne. Syftet med bestämmelsen är inte att begränsa domstolens frågerätt, om någon omständighet i vittnets berättelse har blivit oklar.

Domstolen har rätt men inte skyldighet att skaffa ytterligare bevis under de förutsättningar som anges ovan. Vid prövningen av frågan ska man beakta ärendets natur, bevisningens betydelse, kostnaderna för att lägga fram bevisningen och i vilken mån handläggningen av målet fördröjs, samt naturligtvis även de omständigheter som anges nedan i 8 §. Domstolen ska dock som utgångspunkt låta skaffa eller själv skaffa bevis som är till fördel för svaranden i ett brottmål och bevis i ett tvistemål där förlikning inte är tillåten i sådana fall när ett vägande allmänt eller enskilt intresse annars förutsätter att bevis skaffas.

Som utgångspunkt ska domstolen, innan den självmant börjar skaffa ytterligare bevisning, göra parterna uppmärksamma på det eventuella nya beviset och ge parterna tillfälle att lägga fram det. Domstolen kan förfara på detta sätt också i ett tvistemål där förlikning är tillåten, och det är då parten själv som beslutar om han eller hon vill skaffa ytterligare bevisning. Å andra sidan ska domstolen, i enlighet med det som sägs ovan, inte vidta åtgärder vilkas syfte är att få en part att skaffa bevisning som stöder åtalet.

Det föreslås dock att domstolen också framöver ska ha rätt att inhämta sakkunnigutlåtanden, oberoende av målets art. I brottmål ska förbudet mot att skaffa bevisning som sannolikt stöder åtalet inte gälla sakkunnigutlåtanden, eftersom det i fråga om dessa kan vara särskilt svårt att på förhand bedöma om utlåtandet är till fördel eller nackdel för den åtalade.

I ett sakkunnigutlåtande behandlas i princip erfarenhetssatser vilka som sådana inte direkt är bevisning om s.k. rättsfakta. Ett sakkunnigutlåtande innehåller visserligen ofta information inte bara om erfarenhetssatser utan också om fakta samt slutsatser som fåtts vid tillämpning av erfarenhetssatser på fakta. Det finns inte några grunder för att utesluta dessa fakta och slutsatser, om detta över huvud taget alltid ens skulle vara möjligt, eftersom slutsatserna ofta är det väsentligaste innehål-

let i ett sakkunnigutlåtande med tanke på domstolens beslutsfattande. Syftet med sakkunnigutlåtandena är uttryckligen att belysa sådana frågor utanför domstolens sakkunskap som det krävs särskild kunskap om.

Dessutom kan man konstatera att det i vissa fall bara är domstolen som kan skaffa ett sakkunnigutlåtande. En part har inte nödvändigtvis möjlighet att göra detta. Eftersom domstolen har rätt att självmant inhämta sakkunnigutlåtanden, är det klart att en part kan begära att domstolen skaffar ett sakkunnigutlåtande. Det finns inte heller något hinder för att parterna begär att domstolen återoppar en sakkunnig, trots att de själva kunde göra det. I dessa fall får domstolen givetvis själv bestämma om den bifaller begäran.

I 17 kap. 58 § i den gällande rättegångsbalken föreskrivs det i anslutning till förrättandet av syn att om det krävs en ritning, plan-teckning eller någon annan bildlig framställning för att förtydliga saken bör den, om möjligt, anskaffas. Någon sådan särskild bestämmelse behövs inte längre. Under de förutsättningar som anges i den föreslagna 6 § kan domstolen beakta det att en part inte trots en uppmaning skaffar ett bevis och inte har giltiga skäl för sitt förfarande.

Den föreslagna paragrafen är till sin natur en allmän bestämmelse. T.ex. adoptionslagens (22/2012) 53 §, där det föreskrivs om domstolens skyldighet att inhämta all den utredning som behövs i ett ärende som gäller fastställande av adoption, är en särskild bestämmelse som åsidosätter den nu aktuella paragrafen.

8 §. I paragrafen föreskrivs det om de grunder på vilka domstolen ska avvisa framlagd bevisning (se även OMSO 65/2012 s. 21—24). Paragrafen motsvarar delvis 17 kap. 7 § i den gällande rättegångsbalken.

Enligt *1 punkten* ska domstolen avvisa bevisning som gäller en omständighet som inte inverkar på saken. Punkten kan anses självklar, och den motsvarar den gällande rätten.

Enligt *2 punkten* ska domstolen avvisa bevisning som annars inte behövs. Bestämmelsen motsvarar den gällande rätten till den delen att bevisning inte ska tillåtas om en omständighet som redan har bevisats. En omständighet som är allmänt känd eller som en part har erkänt i ett mål där förlikning är till-

låten ska läggas till grund för domen som sådan, utan att det krävs bevis. Detsamma gäller en sådan i 5 § 2 mom. avsedd omständighet som parterna är eniga om. Bevisning behövs inte heller när talan medges i ett tvistemål där förlikning är tillåten.

Punkten är även tillämplig på bevis som uppenbart saknar bevisvärde. Trots att det inte föreskrivs uttryckligen om detta i den gällande lagen, har det i rättslitteraturen ansetts att även sådana bevis ska avvisas.

Med stöd av punkten kan man även ingripa i situationer där en part lägger fram stora mängder bevis. I allmänhet får man tillräckligt heltäckande och tillförlitliga bevis om man hör några vittnen om temat. Punkten kunde tillämpas t.ex. när det föreslås att ett stort antal vittnen ska höras om en parts lämplighet som vårdnadshavare, eller när det finns en bild- och ljudupptagning av god kvalitet om den händelse som ska bevisas och det inte råder något tvivel om att upptagningen är äkta, men det trots det yrkas på att omfattande personbevisning ska läggas fram. Det är viktigt att bestämmelsen tillämpas på behörigt sätt i synnerhet i ett sådant fall när det är klart att syftet med att någon vill lägga fram omfattande bevisning är att förhåla rättegången eller öka motpartens rättegångskostnader.

Enligt *3 punkten* ska domstolen avvisa bevisning som kan ersättas med bevisning som kan föras med väsentligt mindre kostnader eller besvär. Bestämmelsen motsvarar i sak den gällande rätten.

Punkt 4 är ny. Enligt punkten ska domstolen avvisa bevisning som kan ersättas med bevisning som är väsentligt mer tillförlitlig. I den föreslagna nya bestämmelsen uttrycks principen om det bästa bevismaterialet, som innebär att om en och samma kunskapskälla kan utnyttjas på flera olika sätt, ska det säkraste beviset användas. Som utgångspunkt är ett muntligt förhör med ett vittne i rätten ett bättre bevis än en i förundersökningsprotokollet antecknad utsaga av samma person. På motsvarande sätt ska man i stället för ett hör-sägenvittne höra den person vars utsagor det gäller och lägga fram en handling för domstolen i stället för att höra den som har upprättat handlingen om dess innehåll.

Eftersom det förutsätts att den nya bevisningen är väsentligt mer tillförlitlig, ska punkten inte tillämpas om bevisen är i stort sett likvärdiga i detta avseende eller om det erbjudna beviset trots allt har en beaktansvärd beviskraft.

Jämfört med de övriga punkterna i paragrafen är den nu aktuella punkten exceptionell, eftersom bevis enligt den avvisas för att ersättas av lämpligare bevis. Domstolen kan också självständigt bestämma att ett lämpligare bevis ska läggas fram, om detta är möjligt enligt den föreslagna 7 §. I övriga fall är det på partens eget ansvar att skaffa lämpligare bevis. Domstolen bör göra parten uppmärksam på detta. Eftersom de nya bevisen ska skaffas efter att domstolen har tagit ställning till den bevisning som parten erbjudit, hindrar inte preklusionsreglerna att nya bevis läggs fram. Parten har giltiga skäl att återropa ny bevisning i stället för den som domstolen har avvisat.

Också *punkt 5* är ny. Enligt punkten ska domstolen avvisa bevisning som inte kan tas upp trots att behöriga åtgärder har vidtagits, om avgörandet inte bör fördröjas ytterligare.

När man tillämpar punkten bör man dels väga in vilken betydelse ett bevis har med tanke på avgörandet av målet i allmänhet och särskilt med tanke på den part som återoppar beviset. Å andra sidan bör man beakta motpartens intresse och också det allmänna intresset av att målet kan avgöras inom en skälig tid. En fråga som kan vara av betydelse är om det är möjligt att få ersättande bevisning.

I praktiken gäller punkten framför allt situationer där det inte går att få tag på ett vittne som ska höras i ett brottmål. Punkten blir tillämplig först när man aktivt har försökt få tag på beviset. T.ex. i fallet HD 2007:101 var omständigheterna sådana att bevisningen skulle ha avvisats med stöd av punkten. I fallet hade man i ett brottmål i ett förfarande med rättslig hjälp försökt få tag på tre vittnen som vistades utomlands. Kallelsen hade kunnat delges ett av vittnena, men även det vittnet uteblev från rättegången. Efter det försökte man höra vittnena med hjälp av video i ett förfarande med rättslig hjälp. Även i det fallet lyckades man delge ett av vittnena kallelsen, men inte heller det vittnet infann sig till videoförhöret. Högsta domstolen konsta-

terade att det var befogat att av vittnenas förfarande dra den slutsatsen att det sannolikt inte skulle gå att kalla vittnena för att höras, trots försök att göra detta.

En fråga som i väsentlig grad hänför sig till tillämpningen av punkten är om man får återropa något annat bevis i stället för ett bevis som det inte har gått att få tag på. Såsom det konstateras i fråga om punkt 4, hindrar preklusionsbestämmelserna inte att man återoppar nya bevis i en sådan situation.

I högsta domstolens fall HD 2007:101 var det också fråga om huruvida man i en sådan situation kunde använda en utsaga som antecknats i förundersökningsprotokollet som bevis. Högsta domstolen konstaterade att enligt Europadomstolens avgörandepraxis förutsätts det för att en utsaga som ett vittne som inte har kunnat påträffas ska få användas i rättegången att det har varit omöjligt att få tag på vittnet och att de behöriga myndigheterna aktivt har sökt efter vittnet (se även t.ex. Karpenko mot Ryssland 13.3.2012, Chmura mot Polen 3.4.2012, Salikhov mot Ryssland 3.5.2012 och Tseber mot Tjeckien 22.11.2012). I det nu aktuella fallet i högsta domstolen kunde vittnet inte höras vid huvudförhandlingen eller utom denna på det sätt som anges ovan, och förundersökningsberättelsen fick därför beaktas som bevis.

Generellt bör man förhålla sig i viss mån restriktivt till att avvisa bevis. I allmänhet är det motiverat att domstolen diskuterar omfattningen av bevisningen med parterna innan den avvisar bevisning på basis av paragrafen. I första hand bör man i mån av möjlighet försöka nå samförstånd, så att parterna frivilligt avstår från bevisning som är onödig eller annars ska avvisas.

9 §. I *1 mom.* anges huvudregeln att var och en är skyldig att infinna sig i domstolen för att höras i bevissyfte samt att överlämna föremål och handlingar till domstolen eller tillåta syn. Det kan föreskrivas om undantag genom lag.

Bestämmelsen motsvarar i sak den gällande rätten, trots att det inte finns någon sådan allmän bestämmelse i lagen som den som föreslås nu. Det anses t.ex. vara en allmän medborgerlig skyldighet att ställa upp som vittne. Enligt 17 kap. 18 § i den gällande rättegångsbalken kan alla utom den som är part

i målet och vissa andra personer som nämns i paragrafen höras som vittne, och enligt kapitlets 61 § kan en part förhöras i bevissyfte. I kapitlets 12 och 57 § föreskrivs det om en allmän skyldighet att överlämna handlingar och föremål för att användas som bevis i domstolen. Vidare sägs det i kapitlets 56 § att domstolen får förrätta syn på en fastighet eller på någon annan plats som nämns i lagen. Det är motiverat att ange huvudregeln i början av kapitlet också för åskådlighetens skull, eftersom det föreskrivs om undantag längre fram i kapitlet.

I den föreslagna 10 § och de därpå följande paragraferna föreskrivs det om vissa situationer där en person har skyldighet eller rätt att vägra vittna. Också i dessa fall ska den nämnda huvudregeln iakttas såtillvida att den som har kallats till en rättegång för att höras är skyldig att infinna sig. Om domstolen dock anser att det t.ex. föreligger ett ovillkorligt förbud mot att vittna, ska personen i fråga inte förhöras i bevissyfte. På motsvarande sätt behöver en handling inte överlämnas som bevis, om villkoren i 40 § inte är uppfyllda.

För åskådlighetens skull nämns i paragrafen alla de bevismedel som tas upp senare i kapitlet. I momentet nämns det därför dessutom att bestämmelser om skyldigheten att stå till förfogande som sakkunnig utfärdas särskilt. Till dessa delar motsvarar momentet rättsnormen i den senare delen i 17 kap. 46 § 2 mom. i den gällande rättegångsbalken. Sakkunniga anlitas för att bedöma frågor som kräver särskild sakkunskap. En sakkunnig uttalar sig i princip inte om fakta som är väsentliga med tanke på saken utan om erfarenhetssatser. Ett vittne berättar om iakttagelser som vittnet själv har gjort och kan därför i princip inte ersättas, men i allmänhet finns det flera personer som lämpar sig som sakkunnig. Eftersom möjligheten att få bevis inte är bunden till uttryckligen en viss person, är det inte motiverat att föreskriva om en allmän skyldighet att stå till förfogande som sakkunnig.

Paragrafens 2 mom. hänför sig till kapitlets följande underavsnitt. Om en person som hörs i domstolen antingen som part i bevissyfte eller som vittne har skyldighet eller rätt att vägra vittna, kan han eller hon inte heller

åläggas att överlämna ett föremål eller en handling för att användas som bevis eller att tillåta att syn förrättas för att skaffa bevis om en uppgift som ska hållas hemlig eller som omfattas av tystnadsrätt. Skyldigheten eller rätten att inte röja en sådan uppgift gäller också sakkunniga, och inte heller en sakkunnig kan meddelas ålägganden i syfte att få bevis på det sätt som sägs ovan. Svaranden i ett brottmål och den som står i ett sådant förhållande till honom eller henne som avses i 17 § 1 mom. är dock skyldig att tillåta syn.

I momentet uttrycks den neutralitet i fråga om bevismedlen som hänför sig till skyldigheten och rätten att vägra vittna. Med detta avses att om en person t.ex. vill åberopa sin tystnadsrätt i fråga om en affärs- eller yrkeshemlighet, får denna information inte heller skaffas genom sakkunnigutlåtanden eller bevismaterial i form av handlingar eller föremål. Det ska inte heller ordnas syn för att skaffa informationen.

I den gällande rätten finns det bestämmelser om bevismedelsneutralitet, men de är inte lika heltäckande. Syftet med bestämmelsen är att säkerställa att information som omfattas av tystnadsplikt eller tystnadsrätt inte skaffas på omvägar. Regleringen motsvarar den lösning som man gått in för i den norska civilprocesslagen.

Vid tillämpningen av bestämmelsen bör man beakta en hurdan skyldighet eller rätt att vägra vittna det är fråga om och vem rätten eller skyldigheten gäller. Om det är fråga om en affärs- eller yrkeshemlighet eller en hemlighet som gäller statens säkerhet enligt 10 § eller överläggningssekretessen enligt 11 § 1 mom., är tystnadsrätten eller -plikten om detta tema allmän.

Å andra sidan gäller t.ex. tystnadsplikten i fråga om en omständighet som hänför sig till rättegången enligt 13 § 1 mom. och 22 § 2 mom. en begränsad personkrets. Dessa personer får inte vittna om temat och kan inte heller åläggas att överlämna en handling eller ett föremål eller att tillåta syn, om detta skulle leda till att information som ska hållas hemlig skulle avslöjas. Om någon annan person än de som avses i de momenten, såsom en advokat eller en person som är anställd hos en advokat, har t.ex. en handling som innehåller sekretessbelagd information, kan

denna person emellertid åläggas att lägga fram handlingen. Vittnesförbudet gäller inte utomstående. Om en person har fått handlingen på ett lagstridigt sätt, ska man överväga ett förbud mot att utnyttja bevisningen.

I 17 och 18 § nedan föreskrivs det om tystnadsrätt för närstående och om rätten att inte medverka till utredningen av sin egen eller en närståendes skuld. När det gäller det sistnämnda skyddet mot s.k. självinkriminering har Europadomstolen i sin praxis ansett att en person inte genom tvång kan åläggas att ge utlåtanden eller överlämna bevis som skulle medverka till utredningen av hans eller hennes skuld, eller berätta var sådana bevis finns. Om man emellertid hittar bevis som är ofördelaktiga för en person t.ex. vid en husrannsakan, utan medverkan av personen i fråga, finns det inte något hinder för att använda bevisen.

Tystnadsrätten för närstående enligt 17 § och den tystnadsrätt som föreskrivits till förmån för en närstående i 18 § kan motiveras med de orsaker som behandlas i motiveringen till 17 § nedan, t.ex. skyddande av förtroliga relationer och undvikande av att det uppstår en konfliktsituation för vittnet. I ljuset av dessa omständigheter är det motiverat att införa reglering, som motsvarar skyddet mot självinkriminering, om att av tystnadsrätten följer att en person inte kan tvingas att vittna eller överlämna bevis. Detta kan även motiveras med det skydd för familjelivet som anges i grundlagens 10 § och i artikel 8 i människorättskonventionen. Om man hittar ett bevis utan medverkan av personen i fråga, får beviset dock utnyttjas. Enligt Europadomstolen hindrar skyddet mot självinkriminering att man skaffar bevisning genom att påverka en misstänkt eller åtalad persons vilja med tvång, men den misstänkte eller åtalade är dock skyldig att passivt tåla att tvångsmedel används för att skaffa bevis som går att få oberoende av hans eller hennes vilja (t.ex. Funke mot Frankrike 25.2.1993, Saunders mot Förenade kungariket 17.12.1996 och Jalloh mot Tyskland stora kammaren 11.7.2006).

Det skydd mot självinkriminering som förutsätts i den europeiska människorättskonventionen gäller endast personer som är misstänkta eller åtalade för brott. Enligt Eu-

ropadomstolen finns det i sig inte något hinder för att man genom nationell lag föreskriver om tystnadsrätt för närstående till en misstänkt eller åtalad, vilket man även har gjort i ett flertal av konventionsstaterna (t.ex. Unterpertinger mot Österrike 24.11.1986 och Hummer mot Tyskland 19.12.2012). Det finns åtminstone inte några grunder för att rätten för en person att inte medverka till utredningen av en närståendes skuld ska vara mer omfattande än motsvarande rätt för en misstänkt eller åtalad.

Därför föreskrivs det särskilt i momentet att svaranden i ett brottmål eller en närstående till honom eller henne är skyldig att tillåta syn i sin bostad, eftersom det i detta fall inte är fråga om att med tvång skaffa bevis av en närstående utan om att undersöka en plats som myndigheterna känner till. I dessa fall har beviset fått utan medverkan av svaranden eller en närstående till honom eller henne. Det handlar således inte om att undergräva förtroliga relationer eller annars inte beakta de bakomliggande orsakerna till de lagstiftningslösningar som har valts i 17 och 18 §. Regleringen kan understödjas också för att tystnadsrätten i dessa fall, till skillnad från när det gäller en affärs- eller yrkeshemlighet, inte avser ett sådant begränsat tema utan är helt allmän. Tystnadsrätten gäller överlag vilken omständighet som helst som stöder en persons skuld. Utan en särskild bestämmelse om saken kunde förrättandet av syn förhindras i stor utsträckning.

I 3 mom. föreskrivs det om ett allmänt undantag från den tystnadsplikt, dvs. de vittnesförbud, som ingår i kapitlet. Enligt momentet gäller den skyldighet eller rätt att vägra vittna som föreskrivs i detta kapitel inte uppgifter i ett mål där åklagaren utför åtal för att uppgifterna har inhämtats, röjts eller använts på ett obehörigt sätt. Undantaget kan anses vara naturligt på grund av sakens natur, och bestämmelsen kan anses klarlägga rättsläget.

Bestämmelsen är i många fall nödvändig för att straffansvaret ska förverkligas. Domstolen bör vara på det klara med hurdana uppgifter som har överlämnats och om de uppgifter som hållits hemliga t.ex. motsvarar de obehörigt röjda uppgifterna för att kunna bedöma om brottsrekvisiten uppfylls. Dessutom kan man konstatera att det intresse som

vittnesförbudet är avsett att skydda redan har kränkts genom att uppgifterna har inhämtats, röjts eller använts. Att uppgifterna röjs i samband med åtalet förvärrar knappast kränkningen, i synnerhet som domstolen i behövlig utsträckning ska behandla ärendet inom stängda dörrar och bestämma att rättegångsmaterialet ska hållas hemligt. Med beaktande av bestämmelsens syfte är det klart att vittnesförbudet åsidosätts endast vid rättegångar som gäller ett sådant åtal som avses i momentet. I övriga fall ska vittnesförbudet iakttas.

Bestämmelsen kunde bli tillämplig när åklagaren utför åtal för ett sekretessbrott. Enligt 38 kap. 1 § i strafflagen är det straffbart att i strid med tystnadsplikt som anges i lag eller förordning eller som en myndighet särskilt har ålagt med stöd av lag röja en omständighet som ska hållas hemlig och som man har fått kännedom om på grund av sin ställning, i sin befattning eller vid fullgörandet av ett uppdrag och att utnyttja en sådan hemlighet till sin egen eller någon annans nytta. Åtalet kunde t.ex. gälla sekretessbelagda uppgifter som en advokat eller läkare röjer utan lov. Åtalet kunde även gälla röjande av statshemlighet (SL 12:7-8), olovlig underrättelseverksamhet (SL 12:9), spioneri (SL 12:5-6) eller företagsspioneri (SL 30:4). Förteckningen är inte tänkt att vara uttömmande.

Momentet gäller även sådana uppgifter enligt detta kapitel som omfattas av tystnadsrätt. Bestämmelsen kommer uppenbart att ha liten praktisk betydelse, men den kunde bli tillämplig på företagsspioneri, brott mot företagshemlighet och missbruk av företagshemlighet enligt 30 kap. 4-6 § i strafflagen. Enligt 12 § i det kapitlet är dessa brott i princip målsägandebrott, men åklagaren kan dock väcka åtal för dem också utan att målsäganden framställer en åtalsbegäran, om ett synnerligen viktigt allmänt intresse kräver det. Enligt 19 § nedan får man vägra vittna om en affärs- eller yrkeshemlighet.

Om innehavaren av en hemlighet har framställt en åtalsbegäran för ett ovan nämnt brott, vill han eller hon sannolikt inte åberopa sin rätt att vägra vittna enligt 19 §. Eftersom åklagaren dock kan yrka på straff på basis av ett synnerligen viktigt allmänt intresse utan

en åtalsbegäran, och eftersom också andra personer än målsäganden kan höras i bevis-syfte, är det motiverat att föreskriva att tystnadsrätten inte gäller i de fall som avses i momentet.

För tydlighetens skull kan man konstatera att om en person har rätt att vägra vittna, har han eller hon å andra sidan också rätt att vittna. Om en person således har vittnat om en affärshemlighet trots tystnadsrätten i 19 §, har vittnandet inte varit obehörigt och är därför inte straffbart t.ex. med stöd av strafflagens 30 kap. 5 §. På motsvarande sätt är den kriminalisering av brott mot tystnadsplikten som avses i 5 c § i lagen om advokater inte tillämplig på ett fall där domstolen har brutit vittnesförbudet och ålagt en advokat att vittna på det sätt som anges i 13 § (se även HD 2003:137).

Det är klart att om tystnadsplikten åsidosätts med stöd av momentet, kan vilket bevismedel som helst användas för att lägga fram bevis om en uppgift.

Skyldighet eller rätt att vägra vittna

10 §. Enligt paragrafen får ingen vittna om en uppgift som ska hemlighållas på grund av statens säkerhet eller relationerna till andra stater eller internationella organisationer. Enligt 17 kap. 23 § 1 mom. 2 punkten i den gällande rättegångsbalken får vittnesmål inte avfordras någon om vad som för rikets trygghet eller skyddande av dess rättigheter eller intressen bör hemlighållas för en främmande stat.

Bestämmelsen motsvarar i sak den linje som man har tagit i Sverige, Norge och Danmark (se OMSO 65/2012 s. 27-30). I paragrafen nämns inte längre statens rättigheter eller intressen, eftersom det är svårt att precisera det närmare innehållet i och omfattningen av dessa. Den gällande bestämmelsen har också tolkats så att de uppgifter som enligt den ska hemlighållas är uppgifter för vars röjande man kunde döma ut straff för röjande av statshemlighet enligt 12 kap. 7 § i strafflagen. Enligt paragrafen får man inte röja uppgifter om någon omständighet som med hänsyn till Finlands yttre säkerhet har stadgats eller bestämts att hållas hemlig eller som enligt vad gärningsmannen vet är av en sådan

beskaffenhet att det är ägnat att allvarligt skada Finlands försvar, säkerhet, utrikesrelationer eller samhällsekonomi om den röjs.

Strafflagens 12 kap. 7 § kunde i sig ge ledning vid tolkningen av den nu aktuella paragrafen. Att det är straffbart att röja en uppgift är dock inte någon förutsättning för att uppställa ett vittnesförbud. I fråga om den gällande 17 kap. 23 § 1 mom. 2 punkten har det ansetts att de uppgifter som avses där faller under tystnadsplikten för tjänstehemlighet, om personen i fråga är tjänsteman eller har en ställning som kan jämföras med en tjänsteman.

Den nämnda 23 § 2 punkten och den föreslagna paragrafen är båda allmänna till sitt personella tillämpningsområde. Eftersom det emellertid handlar om statens säkerhet eller utrikesrelationer, som i princip bara tjänstemän och andra som är bundna av tystnadsplikt bör ha kännedom om, är det inte motiverat att vittnesförbudets omfattning ska vara beroende av om vittnet är en tjänsteman eller någon annan person som har fått kännedom om en omständighet som ska hållas hemlig t.ex. av en tjänsteman som bryter mot sin tystnadsplikt. Man kan förutsätta lojalitet och tystnad av en tjänsteman, men om det handlar om denna typ av ytterst känsliga uppgifter är det inte oskäligt att kräva detta även av andra personer, som i själva verket inte alls borde ha uppgifterna.

I 12 § 1 mom. nedan föreskrivs det allmänt om vittnesförbud som gäller tjänstehemligheter. Enligt momentet är utgångspunkten att om inte heller en part har rätt att få uppgifter om en omständighet som ska hållas hemlig på basis av offentlighetslagen, är uppgiften sekretessbelagd och ingen får vittna om den vid en rättegång. Det är därför motiverat att tystnadsplikten också för denna paragrafs del till sin omfattning ska överensstämma med det som sägs ovan. I praktiken görs det en jämförelse. Om en tjänsteman har tystnadsplikt om en omständighet som gäller statens säkerhet eller utrikesrelationer, ska vittnesförbudet även gälla andra personer.

Frågan om huruvida det föreligger vittnesförbud ska avgöras på basis av en hypotetisk tillämpning av offentlighetslagens 24 §, som gäller sekretessbelagda handlingar, och 11 § 2 mom. 1 punkt, som gäller handlingar som

en part inte får ta del av på grund av ett synnerligen viktigt allmänt intresse. När det gäller den nämnda 24 § 1 mom. bör man framför allt beakta 1 och 2 punkten (utrikesrelationer), 7 punkten (skyddsarrangemang), 8 punkten (beredskap för bl.a. undantagsförhållanden), 9 punkten (upprätthållande av statens säkerhet), 10 punkten (landets försvar) och 11 punkten (finans-, inkomst-, penning- och valutapolitiken). I sig förutsätts det inte för att vittnesförbud ska uppkomma att de uppgifter som ska hållas hemliga de facto har antecknats i en handling. Det räcker att uppgifterna skulle vara sekretessbelagda om de hade antecknats i handlingen.

11 §. I paragrafen föreskrivs det om vittnesförbud som gäller innehållet i domstolens beslutsöverläggning och uppgifter som en medlare har fått i ett medlingsförfarande (se även OMSO 65/2012 s. 25–26).

I 1 mom. föreskrivs det att ingen får vittna om innehållet i domstolens beslutsöverläggning. Vittnesförbudet kan anses vara behövt, eftersom det främjar ett öppet åsiktsutbyte i den diskussion som förs vid beslutsöverläggningen och främjar ett lyckat avgörande. Också domstolens oberoende talar för bestämmelsen.

I rättegångsbalkens 17 kap. föreskrivs det inte om tystnadsplikt i fråga om domstolens beslutsöverläggning. I rättspraxis har det på basis av rättegångsbalkens 1 kap. 7 §, som gäller domarens, konstaterats att en handling som hör till beslutsöverläggningen är sekretessbelagd (HD 1998:134, HD 2001:64, HD 2002:27). En klagan om att klaganden inte hade fått hovrättens föredragandes promemoria (S.E. mot Finland, beslut 14.10.1999) eller underrättats om de ställningstaganden som en läkarledamot vid försäkringsdomstolen hade gjort inför beslutsöverläggningen (t.ex. Markko mot Finland, beslut 13.12.2005) ansågs av Europadomstolen vara uppenbart ogrundad. I dessa fall var det fråga om domstolens interna icke-offentliga beslutsöverväganden. I avgörandet HD 2008:75 lades det dock fram bevisning om händelser under tingsrättens beslutsöverläggning.

Enligt 23 § i lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar och 15 § i lagen om offentlighet vid rättegång i förvaltnings-

domstolar (381/2007) sker domstolens beslutsöverläggning och omröstning utan att parterna och allmänheten är närvarande. Innehållet i överläggningen ska också hållas hemligt. Enligt 12 § 2 mom. 4 punkten i den förstnämnda lagen och 9 § 2 mom. 4 punkten i den senare lagen har inte heller en part rätt att ta del av handlingar som innehåller dessa uppgifter. Innehållet i överläggningssekretessen behandlas i avgörandet HFD 2011:73.

Det är motiverat att tolka momentet i överensstämmelse med de lagar som gäller offentligheten vid rättegång. Utgångspunkten ska vara att vittnesförbudet gäller de domstolar som nämns i lagarna. Om det har gått en så lång tid att uppgifterna inte längre är sekretessbelagda enligt de lagarna, åsidosätts å andra sidan också vittnesförbudet. Likaså kan man vid den närmare bedömningen av innehållet i överläggningssekretessen utnyttja de avgöranden som meddelats med stöd av de lagar som gäller offentligheten vid rättegång.

Enligt paragrafens 2 mom. får en medlare som avses i lagen om medling i tvistemål och stadfästelse av förlikning i allmänna domstolar (394/2011) inte i ett tvistemål vittna om vad han eller hon i sitt uppdrag har fått veta om det ärende som medlingen gällt, om inte skäl som är synnerligen viktiga med beaktande av ärendets natur, bevisningens betydelse för avgörandet av målet och följderna av att bevisningen läggs fram samt övriga omständigheter kräver det eller den till vars förmån tystnadsplikten har föreskrivits ger sitt samtycke till det.

Bestämmelsen motsvarar i sak 17 kap. 23 § 1 mom. 5 punkten i rättegångsbalken. I den gällande bestämmelsen krävs det särskilt viktiga skäl för att bryta vittnesförbudet. Samma krav finns också i en del andra bestämmelser om vittnesförbud.

I denna bestämmelse liksom i en del andra bestämmelser beskrivs det mer ingående än i dag vilka element som kan beaktas vid bedömningen av om det föreligger synnerligen viktiga skäl. Av betydelse är för det första ärendets natur. De tyngst vägande grunderna för att göra undantag från vittnesförbudet kan som utgångspunkt anses finnas i brottmål. Detsamma kan sägas om tvistemål där förlikning inte är tillåten, jämfört med tvistemål där förlikning är tillåten. Betydelsen av ären-

dets natur ska dock alltid avgöras från fall till fall.

En fråga som kan tillmätas betydelse är brottets grovhet. I allmänhet kan man säga att intresset av att ta reda på sanningen är större ju grövre brottmålet är. Särskilt viktigt är det att hindra att oskyldiga döms. I ett tvistemål kunde man lägga vikt vid ett hurtant och hur stort intresse det är fråga om. Vid bedömningen kunde man väga in inte bara det allmänna intresset utan även ett enskilt, dvs. främst en parts, intresse. Det är t.ex. viktigare att få bevisning i ett ärende som gäller skadestånd som söks på basis av en allvarlig miljöskada än i en tvist mellan två företag som gäller en obetald köpesumma för lös egendom.

Med bevisningens betydelse för avgörandet av målet avses hur väsentlig bevisningen i fråga är. Om det är uppenbart att ett bevis endast har ett begränsat bevisvärde, kan man lättare lämna det utanför rättegångsmaterialet. En annan fråga som kan vara av betydelse är om det går att få ersättande bevisning.

Följderna av att bevisningen läggs fram hänför sig till grunderna bakom vittnesförbudet. Frågan ska bedömas särskilt med tanke på den till vars förmån vittnesförbudet har föreskrivits. Om det vid framläggandet av ett bevis skulle komma fram omständigheter som är mycket känsliga för en part och som om de avslöjades kunde utsätta parten för missaktning eller ha andra skadliga följder för parten, kan beviset lämnas utanför rättegångsmaterialet. Detsamma gäller om avslöjandet av en uppgift kunde medföra betydande materiella skador. Vid prövningen är det också skäl att beakta att beviset efter att vittnesförbudet har brutits tas upp inom stängda dörrar och sekretessbeläggs. Å andra sidan kan man vid prövningen även beakta intresset för andra parter än den till vars förmån vittnesförbudet har föreskrivits, dvs. hurdan skada eller hurdana olägenheter det skulle medföra för en sådan part om beviset inte tas upp vid rättegången.

I bestämmelsen nämns dessutom övriga omständigheter. En sådan omständighet som ska beaktas vid prövningen kunde t.ex. vara kravet på att parterna ska behandlas likvärdigt och andra krav som hänför sig till en rättvis rättegång.

Enligt 3 mom. får en medlare som avses i lagen om medling i brott och i vissa tvister (1015/2005) inte vittna om vad han eller hon i sitt uppdrag har fått veta om det ärende som medlingen gäller, om inte skäl som är synnerligen viktiga med beaktande av ärendets natur, bevisningens betydelse för avgörandet av målet och följderna av att bevisningen läggs fram samt övriga omständigheter kräver det eller den till vars förmån tystnadsplikten har föreskrivits ger sitt samtycke till det.

Bestämmelsen motsvarar i huvudsak 21 kap. 1 § i den lagen. Nytt i bestämmelsen är dock att den till vars förmån vittnesförbudet har föreskrivits kan samtycka till vittnandet. Det är motiverat att man vid medlingar som avses i 2 och 3 mom. till dessa delar iakttar en enhetlig reglering, framför allt för att bägge förfarandena kan avse medling i tvistemål. Utgångspunkten ska vara att samtycke av båda parterna krävs, såsom konstateras när det gäller medling enligt 2 mom. (RP 284/2010 rd s. 33).

Bestämmelser om tystnadsplikt för en medlare som avses i 2 eller 3 mom. och som inte längre har denna ställning finns i 22 § 1 mom. Bestämmelser om tystnadsplikt för en medlars biträde finns i 22 § 2 mom., som behandlas nedan.

12 §. I paragrafen bestäms det om skyldighet att vägra vittna för tjänstemän och personer som kan jämnställas med tjänstemän (se även OMSO 65/2012 s. 27–30). I 1 mom. föreslås det en allmän bestämmelse om förbud mot att vittna om tjänstehemligheter. I 2 mom. finns det en särskild bestämmelse som gäller de anställda vid åklagarväsendet, förundersökningsmyndigheterna och fängvården. Den särskilda bestämmelsen i 3 mom. gäller tjänstemännen vid Olycksutredningscentralen och vissa andra personer som arbetar med säkerhetsutredningar.

Det föreslagna 1 mom. ersätter den gällande rättegångsbalkens 17 kap. 23 § 1 mom. 1 punkt, enligt vilken en tjänsteman eller den som valts eller förordnats att förrätta ett offentligt uppdrag eller en offentlig syssla inte får avfordras vittnesmål om sådant som han eller hon i denna egenskap är skyldig att hemlighålla.

När det i lagen föreskrivs om ett förbud mot att vid en rättegång vittna om en tjänstehemlighet så att denna individualiseras, vilket är fallet i 2 och 3 mom. nedan, är regleringen i princip problemfri. I merparten av fallen grundar sig regleringen dock på RB 17:23:1 1 punkt, enligt vilken en tjänsteman eller någon annan person som avses i bestämmelsen inte får avfordras vittnesmål om sådant som han eller hon är skyldig att hemlighålla i sitt uppdrag. Tjänstehemlighetens omfattning i sak framgår inte av bestämmelsen, utan det närmare innehållet i tystnadsplikten bestäms utifrån andra bestämmelser, framför allt offentlighetslagen. Dessa bestämmelser har dock i allmänhet inte utformats med tanke på tystnadsplikten vid rättegångar. Därför är det domstolen som i sista hand från fall till fall ska bestämma om tystnadsplikten också ska utsträckas till rättegången, dvs. om det föreligger vittnesförbud.

Principen om s.k. bevismedelsneutralitet är en viktig utgångspunkt i propositionen. Enligt denna princip får inga bevismedel alls läggas fram om ett tema, dvs. en omständighet, som omfattas av vittnesförbud. Omständigheten får inte behandlas i en muntlig berättelse av en part, ett vittne eller en sakkunnig, och sådana uppgifter ska inte heller tas in i ett skriftligt utlåtande av en sakkunnig. En handling som innehåller en sådan omständighet ska inte läggas fram som bevis, eller åtminstone ska punkten i fråga strykas ur handlingen eller täckas över. Man ska inte heller förrätta syn för att skaffa informationen.

Offentlighetslagen är en allmän lag om offentligheten i myndigheternas verksamhet. I lagen bestäms det om offentlighet och, på motsvarande sätt, sekretess för handlingar och om tystnadsplikt för anställda vid myndigheter. En sådan person har tystnadsplikt om en sekretessbelagd handling innehåller och om en uppgift som vore sekretessbelagd om den ingick i en handling (offentlighetslagens 23 §). I lagen föreskrivs det dock inte om tystnadsplikt för en sådan person vid en rättegång.

Begreppet handling i offentlighetslagen skiljer sig från motsvarande begrepp i rättegångsbalken. Det senare begreppet innefattar endast verbala redogörelser, medan det förra

dessutom också avser framställningar i bild (5 §). Vid tillämpningen av rättegångsbalken är en framställning i bild ett syneobjekt. Eftersom principen om bevisneutralitet dock tillämpas, saknar denna skillnad betydelse med tanke på vittnesförbudets omfattning.

För offentlighetslagens del kan man dela in handlingarna i offentliga och sekretessbelagda handlingar. En offentlig handling utgör givetvis inte något problem med tanke på vittnesförbuden. När det gäller sekretessbelagda handlingar kan man tala om offentlighet för allmänheten och partsoffentlighet.

Utgångspunkten för den senare är att en part har rätt att ta del av en handling i ett ärende som gäller parten, trots att handlingen ska hållas hemlig för andra personer (offentlighetslagens 11 § 1 mom.). Med part avses i momentet sökande, ändringssökande och andra vars rätt, fördel eller skyldighet ärendet gäller. En motsvarande definition av part tillämpas inom förvaltningsrätten och förvaltningsrättskipningen.

Det är inte motiverat att lämna sådana partsoffentliga handlingar utanför en rättegång där man uttryckligen behandlar ett ärende som påverkar en parts rätt, fördel eller skyldighet. Det räcker att en sådan handling kan behandlas utan att allmänheten är närvarande och sekretessbeläggas på basis av lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar.

Inte heller en part har dock rätt att ta del av alla handlingar, utan man har frångått detta i vissa fall, eftersom det har ansetts behövt att partens intresse får stå tillbaka för något tyngre vägande intresse. Bestämmelser om dessa begränsningar finns i offentlighetslagens 11 § 2 mom. Begränsningsgrunderna är av sådan natur att det är skäl att utsträcka sekretessen i fråga om uppgifterna även till rättegångar. Dessutom finns det risk för att någon kunde försöka kringgå begränsningsbestämmelsen genom att ordna en simulerad rättegång i syfte att skaffa sekretessbelagda uppgifter.

Med tanke på bevisanskaffningen kan det konstateras att myndighetshandlingar kan komma att användas som rättegångsmaterial på två olika sätt, så som framgår t.ex. av avgörandet HD 2011:27. För det första kan en part be om att få en handling av en myndig-

het i enlighet med offentlighetslagen och sedan lägga fram handlingen som bevis vid rättegången. För det andra kan den domstol som behandlar ärendet på begäran av en part eller i vissa fall också självant ålägga en myndighet att lägga fram en handling (s.k. editionsplikt).

På basis av det som sägs ovan verkar det vara konsekvent med en reglering där en parts rätt att få handlingar som ska användas som bevis vid en rättegång är av samma omfattning som i offentlighetslagen. Det saknar då betydelse om parten har bett om handlingen på basis av offentlighetslagen eller med stöd av reglerna om edition. Med tanke på bevismedelsneutraliteten vore det konsekvent att en tjänsteman eller någon annan motsvarande person som ska höras muntligt i rättegången har tystnadsplikt till den del en part inte har rätt att ta del av innehållet i en handling. Vidare kräver konsekvensen att vittnesförbudet även gäller uppgifter som enligt 11 § 2 mom. vore sekretessbelagda för en part om de ingick i en handling, på motsvarande sätt som i offentlighetslagens 23 §. Vittnesförbudet ska bestämmas utifrån uppgiftens art och inte den formella och kanske också slumpmässiga omständigheten om uppgiften ingår i en handling.

Vittnesförbudets sakliga innehåll bestäms således enligt offentlighetslagens 11 § 2 mom.

Hänvisningen till momentets 1 punkt betyder att om röjandet av uppgifter skulle strida mot ett synnerligen viktigt allmänt intresse, ett barns intresse eller ett annat synnerligen viktigt enskilt intresse, ska vittnesförbud gälla för uppgiften.

Ett synnerligen viktigt allmänt intresse kunde gälla sådana uppgifter i anslutning till statens säkerhet eller utrikesrelationer som behandlas i motiveringen till 10 § ovan (RP 30/1998 rd s. 67). En tjänsteman och de övriga personer som avses i detta moment är skyldiga att vägra vittna på motsvarande sätt som vad som i 10 § föreskrivs om vittnesförbud när det gäller uppgifter som ska hållas hemliga av orsaker som gäller statens säkerhet eller utrikesrelationer.

Ett exempel på sådana uppgifter är en uppgift enligt offentlighetslagens 24 § 1 mom. 2 punkt som gäller relationerna mellan Finland

och en annan stat och vars röjande skulle medföra skada eller olägenhet för Finlands internationella förhållanden. På motsvarande sätt ska vittnesförbudet gälla sådana uppgifter enligt det nämnda momentets 10 punkt som gäller försvarsmaktens utrustning, utom om det är uppenbart att utlämnandet av uppgifterna inte äventyrar försvarets intressen.

Ett synnerligen viktigt enskilt intresse kunde för sin del hänföra sig till en persons integritet eller säkerhet (RP 30/1998 rd s. 67). Det kunde t.ex. handla om en uppgift enligt offentlighetslagens 24 § 1 mom. 25 punkt som gäller en persons hälsotillstånd eller socialvårdsservice som personen har fått. Ett synnerligen viktigt intresse när det gäller barn kunde för sin del medföra ett förbud att vittna om att barnets far- eller morföräldrar har gjort en anmälan i ett barnskyddsärende, om röjandet av uppgiften skulle kunna leda till att en för barnets välbefinnande viktig vuxenrelation bryts.

I förarbetena till 11 § 2 mom. 1 punkten i offentlighetslagen (RP 30/1998 rd s. 67) konstateras det att det alltid krävs en bedömning från fall till fall om huruvida utlämnandet av upplysningar ur en handling står i strid med ett särskilt viktigt allmänt eller enskilt intresse. Vid helhetsbedömningen bör eftersträvas att sammanjämka det för individens rättsskydd centrala kravet att få reda på grunderna för ett avgörande som gäller en själv och viktiga intressen som gäller andra och å andra sidan att centrala samhälleliga målsättningar och syftena med regleringen förverkligas.

På motsvarande sätt måste man vid bedömningen av frågan om vittnesförbud ska uppställas på en sådan grund som anges i punkten överväga dels den betydelse ett förbud skulle ha för parten, dels den betydelse ett förbud skulle ha för den till vars förmån tystnadsplikten har föreskrivits. För partens del handlar det i detta fall givetvis inte om på vilken grund ett ärende har avgjorts utan om vilken betydelse ett vittnesförbud skulle ha vid en rättegång som gäller honom eller henne. Å andra sidan ska man även bedöma vilken betydelse röjandet av uppgifterna skulle ha för den till vars förmån tystnadsplikten har föreskrivits. I detta sammanhang kunde man använda de kriterier som anges ovan i

motiveringen till 11 § 2 mom. när man bedömer om det finns synnerligen viktiga skäl för att göra undantag från huvudregeln om tystnadsplikt och ålägga en person att vittna.

Hänvisningen till offentlighetslagens 11 § 2 mom. 2 punkt innebär ett förbud att vittna om uppgifter som fått eller inhämtats vid förundersökning eller polisundersökning, om utredningen skulle försvåras av att uppgifterna lämnas ut. Vittnesförbudet gäller givetvis inte uppgifter som har fått vid förundersökningen av ett brottmål som handläggs i domstolen. Uppgifter som omfattas av ett vittnesförbud kan endast gälla andra brott, vars förundersökning fortfarande pågår.

Enligt offentlighetslagens 11 § 2 mom. 3 punkt har inte heller en part rätt att ta del av uppgifter om en föredragningspromemoria eller någon annan därmed jämförbar handling så länge behandlingen av ärendet pågår vid myndigheten. I punkten finns det dessutom särskild reglering som hänför sig till studentexamen.

Handlingar av det slag som anges ovan och som har upprättats vid den domstol som handlägger ett ärende ska hållas hemliga för en part med stöd av 12 § i lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar. Ett vittnesförbud kan dock bli aktuellt på basis av denna punkt i offentlighetslagen, när det handlar om ett ärende som bereds av någon annan myndighet än en domstol, t.ex. ett utlåtande om sinnesundersökning.

Enligt offentlighetslagens 11 § 2 mom. 4 punkt har inte heller en part rätt att ta del av en handling som har upprättats eller skaffats av en myndighet i egenskap av delaktig i rättegång för förberedelse av en rättegång, om utlämnandet av uppgifter ur handlingen skulle strida mot ett offentligt samfunds eller någon offentlig maktutövers intresse vid rättegången.

Syftet med bestämmelsen är att tillförsäkra ett offentligt samfund samma rättigheter som andra parter i rättegången att själv få bestämma om de åtgärder samfundet vidtar inför rättegången. Om motparten skulle få information om dessa åtgärder, skulle det offentliga samfundet försättas i en sämre ställning än de övriga parterna. Å andra sidan får motparten information om åtgärderna under rättegången (RP 30/1998 rd s. 68).

Ett vittnesförbud kunde bli aktuellt när ett offentligt samfund under rättegången håller på att skaffa eller upprätta handlingar som ska användas vid rättegången. Vittnesförbudet skulle således hindra motparten från att på förhand få information om ett offentligt samfunds planer i fråga om rättegången. Motparten får givetvis informationen i fråga när det offentliga samfundet fogar handlingarna till rättegångsmaterialet.

Av hänvisningen till offentlighetslagens 11 § 2 mom. 5 punkt följer att vittnesförbudet i ett utskökningsärende ska gälla uppgifter före utmätning har förrättats och egendomen omhändertagits, om röjandet av uppgifterna skulle försvåra verkställigheten, samt andra uppgifter än sådana som gäller gäldenärens ekonomiska ställning, med vissa undantag som hänför sig till väckande av talan.

Enligt offentlighetslagens 11 § 2 mom. 6 punkt har en part inte rätt att få uppgifter om en annan anbudssökandes eller anbudsgivares affärs- eller yrkeshemligheter vid offentlig upphandling, men uppgift om det pris och andra faktorer som används vid anbudsjämförelsen ska dock lämnas.

I fråga om affärs- eller yrkeshemligheter gäller tystnadsrätt enligt den föreslagna 19 §. Av den nämnda 6 punkten följer dock att en person som avses i detta moment har tystnadsplikt i fråga om affärs- eller yrkeshemligheter, med de undantag som anges ovan.

Enligt offentlighetslagens 11 § 2 mom. 7 punkt har en part inte rätt att ta del av sekretessbelagd kontaktinformation om ett vittne, en målsägande eller en part eller någon som har gjort polisanmälan, barnskyddsanmälan eller någon annan därmed jämförbar anmälan som förutsätter myndighetsåtgärder, om utlämnandet av uppgifterna skulle äventyra säkerheten, intressena eller rättigheterna för vittnet, målsäganden eller parten eller för den som gjort anmälan. I 12 § 2 mom. 1 punkten i lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar, som behandlas nedan, hänvisas det till den punkten.

Vittnesförbudet ska således gälla den kontaktinformation som avses ovan. Det föreslås att till offentlighetslagens 11 § 2 mom. 7 punkt i enlighet med lagförslag 29 fogas handlingar som innehåller uppgifter med vars hjälp identiteten hos någon som med stöd av

lag vittnar anonymt i ett brottmål kan avslöjas. I 21 § föreslås ett vittnesförbud som gäller ett anonymt vittnes identitet och kontaktuppgifter.

Hänvisningen till offentlighetslagens 11 § 2 mom. 8 punkt innebär förbud mot att vittna om en sekretessbelagd del av den handling vars offentlighet ärendet gäller. Med andra ord har en part inte rätt att ta del av en sekretessbelagd handling endast för att han eller hon är part i det ärende som gäller behandlingen av hans eller hennes egen begäran om uppgifter. I dessa fall råder vittnesförbud.

När det gäller den personella omfattningen av förbudet mot att vittna om tjänstehemligheter har det gällande 17 kap. 23 § 1 mom. 1 punkt tolkats så vittnesförbudet anses gälla de tjänstemän, offentligt anställda arbetstagare samt personer som utövar offentlig makt eller sköter ett offentligt förtroendeuppdrag som avses i 40 kap. 11 § i strafflagen, även om rättsläget kan anses vara oklart när det gäller offentligt anställda arbetstagare.

Det väsentliga med tanke på tjänstehemligheten är ett tjänste- eller arbetsförhållande till ett offentligt samfund eller utövning av offentlig makt eller ett förtroendeuppdrag i ett offentligt samfund. Om det har föreskrivits om tystnadsplikt för någon enskild, t.ex. en bank, som inte utövar offentlig makt, följer av detta inte vittnesförbud med stöd av detta lagrum. I dessa fall följer vittnesförbud inte heller av att bestämmelserna om straff för sekretessbrott i 38 kap. 1 eller 2 § i strafflagen.

I sig kan det anses vara klart att vittnesförbudet ska omfatta personer som är anställda vid eller sköter ett förtroendeuppdrag hos ett offentligt samfund. Man ska inte fästa avseende vid om personen står i ett tjänste- eller arbetsförhållande till samfundet. Enligt offentlighetslagens 23 § 1 mom. har dessa personer tystnadsplikt.

Enligt paragrafens 2 mom. gäller detta även en praktikant eller någon annan som verkar hos en myndighet, den som verkar på uppdrag av en myndighet, den som är anställd hos den som utför ett myndighetsuppdrag och den som med stöd av lag eller ett tillstånd som utfärdats med stöd av lag har fått kännedom om en sekretessbelagd uppgift, om inte något annat följer av lagen eller till-

ståndet, och den till vilken en myndighet har meddelat sådana uppgifter som avses i momentet.

T.ex. den som administrerar ett datasystem kan vara en sådan person som avses ovan. För konsekvensens skull bör vittnesförbudet även gälla dessa personer. Å andra sidan följer av detta att regleringen om tystnadsplikt för anställda eller biträden enligt 22 § 2 mom. inte behöver utsträckas till att omfatta den nu aktuella punkten.

Enligt offentlighetslagens 26 § 1 mom. 2 punkt får en myndighet lämna ut uppgifter ur en sekretessbelagd handling med samtycke av den till skydd för vars intressen sekretessplikt har föreskrivits. I förarbetena till punkten sägs det att det i regel ankommer på myndigheten att avgöra om en handling är offentlig eller inte. Eftersom sekretess har föreskrivits för skyddande av ett privat intresse, kan den personen ge sitt samtycke till att handlingen lämnas ut, även om det är fråga om en myndighetshandling (RP 30/1998 rd s. 101). Såsom det framgår t.ex. av den föreslagna 13 och 14 § nedan, kan vittnesförbudet också i andra fall åsidosättas med tillstånd eller samtycke av den till vars förmån tystnadsplikten har föreskrivits. Reglering av motsvarande typ finns i 17 kap. 23 § 1 mom. 3-5 punkten i den gällande rättegångsbalken.

Det finns inte orsak att avvika från denna nuvarande linje heller i detta moment. Den till vars förmån tystnadsplikten har föreskrivits kan samtycka till vittnandet, när det är fråga om ett principiellt vittnesförbud som följer av tystnadsplikten när det gäller ett enskilt intresse enligt 1 punkten, en affärs- eller yrkeshemlighet enligt 6 punkten eller kontaktinformation enligt 7 punkten i offentlighetslagens 11 § ovan.

Vittnesförbudet åsidosätts också i det fallet att det föreskrivs särskilt i lag om undantag från förbudet, såsom t.ex. i 18 § i lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården (812/2000). Paragrafen åsidosätter det vittnesförbud som gäller tjänstehemlighet (RP 137/1999 rd; HFD 2010:42). En motsvarande bestämmelse finns i 16 § 3 mom. i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt (361/1983). Dessa två bestämmelser nämns som exempel. Vittnesförbudet kan även åsidosättas på basis av någon annan

motsvarande bestämmelse, såsom 4 § 2 mom. i lagen om ordnande av utredningar av sexual- och misshandelsbrott mot barn (1009/2008). Ett förslag om en sådan bestämmelse ingår också i lagförslag 27. Enligt offentlighetslagens 26 § 1 mom. 1 punkt får en myndighet lämna ut uppgifter ur en sekretessbelagd handling, om det i lag särskilt har tagits in uttryckliga bestämmelser om rätten att lämna ut eller att få uppgifter.

I offentlighetslagen föreskrivs det dessutom om en myndighets rätt att trots sekretess få handlingar som upprättats av en annan myndighet. Det är möjligt att en myndighet som är part i en rättegång har sådan sekretessbelagd information som motparten inte har rätt att få. Myndigheten ska inte ta upp sådant material vid rättegången, eftersom det hör till kraven på en rättvis rättegång att parterna behandlas jämlikt. Därför är det inte godtagbart att bland rättegångsmaterialet ta med sådant material som motparten inte känner till, och därför varken kan uttala sig om eller bestrida, eller som bara domstolen känner till (HD 2004:79).

Enligt offentlighetslagens 11 § 3 mom. gäller i fråga om offentligheten för en handling som ingår i rättegångsmaterialet vad som föreskrivs i lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar. I 12 § 2 mom. i den lagen föreskrivs det om sådana rättegångshandlingar som som en part inte har rätt att ta del av. Det är klart att man inte får vittna om de uppgifter som avses i momentet.

I momentets 1 punkt hänvisas det till offentlighetslagens 11 § 2 mom. 7 punkt, där det föreskrivs om hemlighållande av vittnens och vissa andra personers kontaktuppgifter. I överensstämmelse med det som sägs ovan kan det vittne eller den andra person vars kontaktinformation ska hållas hemlig samtycka till vittnandet.

Av hänvisningen till momentets 2 punkt följer att vittnesförbudet gäller uppgifter i en rättegångshandling som upprättas av den domstol som handlägger ett ärende innan de blir offentliga enligt lagens 8 §.

Med stöd av momentets 3 punkt har en part inte rätt att få uppgifter om vissa hemliga metoder för inhämtande av information enligt tvångsmedelslagen eller polislagen eller tullåtgärder enligt tullagen. På motsvarande

sätt får man inte heller vittna om dessa uppgifter.

Av hänvisningen till momentets 4 punkt följer att vittnesförbudet gäller rättegångshandlingar till den del de innehåller uppgifter om domstolens överläggning. Bestämmelsen hänför sig till den föreslagna 11 § 1 mom., enligt vilket ingen får vittna om innehållet i domstolens beslutsöverläggning. Momentet innehåller således inga personella begränsningar.

Även i dessa fall gäller vittnesförbudet inte bara sekretessbelagda uppgifter som har antecknats i en handling utan också uppgifter som vore sekretessbelagda om de ingick i handlingen.

Med avseende på momentet är 2 och 3 mom. särskilda bestämmelser, som ska tillämpas på de uppgifter som avses i momenten. När det gäller övriga uppgifter ska detta moment tillämpas på de personer som avses i 2 och 3 mom.

Enligt paragrafens 2 mom. har en person som avses i 25 a § 1 mom. i lagen om åklagarväsendet (439/2011) samt en anställd vid polisen eller vid någon annan myndighet som sköter brottsbekämpning skyldighet att vägra vittna om uppgifter som avses i 7 kap. 1 § 1 mom. i polislagen. En åklagare som avses i 25 a § 2 mom. i lagen om åklagarväsendet samt en anställd vid polisen eller vid någon annan myndighet som sköter brottsbekämpning har rätt att vägra vittna om uppgifter som avses i 7 kap. 3 § 1 mom. i polislagen. En tjänsteman vid Brottspåföljdsmyndigheten har rätt att vägra vittna om uppgifter som avses i 19 kap. 10 § 1 mom. i fängelselagen (767/2005).

Den som är anställd vid polisen eller åklagarväsendet får inte enligt 7 kap. 1 § i polislagen och 25 a § i lagen om åklagarväsendet lämna ut uppgifter som avslöjar identiteten hos en person som har lämnat information konfidentiellt eller deltagit i bevisprovokation genom köp eller en täckoperation, om utlämnandet av informationen kan äventyra den persons säkerhet som gett uppgifterna eller deltagit i bevisprovokation genom köp eller i en täckoperation, eller en närstående persons säkerhet. Tystnadsplikten gäller också när utlämnandet av uppgifterna om identiteten kan äventyra pågående eller framtida

inhämtande av information. Enligt polislagens 7 kap. 3 § 1 mom. har den som hör till polisens personal dessutom rätt att inte lämna ut information om identiteten hos en person av vilken han eller hon har fått konfidentiell information och inte heller om sekretessbelagda taktiska eller tekniska metoder. Det föreslås nedan att åklagaren ska ha motsvarande tystnadsrätt när åklagaren har fått informationen vid skötseln av uppgiften som undersökningsledare i brottmål som gäller en polisman (lagförslag 7).

Enligt polislagens 7 kap. 4 § kan en domstol bestämma att information som avses ovan ska lämnas ut, om en parts rätt att försvara sig på behörigt sätt eller på annat sätt bevaka sin rätt under rättegången annars kränks. Dessutom förutsätts det att allmänna åklagaren utför åtal för ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst sex år, eller för försök eller medverkan till ett sådant brott. Domstolen får inte ens då bestämma att den persons identitet som lämnat ut konfidentiell information eller deltagit i bevisprovokation genom köp eller täckoperation ska avslöjas, om det är uppenbart att dennes eller för denne närstående personers säkerhet därmed allvarligt skulle äventyras.

Det föreslås att reglering som i sak motsvarar den nämnda 4 § ska tas in i momentet. Polislagens 7 kap. 4 § blir oförändrad, eftersom man i de bestämmelser som gäller de övriga brottsbekämpande myndigheterna hänvisar till polislagen.

Momentet kan gälla också andra myndigheter än polisen, om de bestämmelser i polislagen som gäller saken blir tillämpliga också för andra brottsbekämpande myndigheters del. I 47 a § i tullagen (1466/1994) hänvisas det till polislagens 7 kap. 1 § 1 mom. och 3–5 §. I 41 § i gränsbevakningslagen (578/2005) samt i 4 § i lagen om fullgörande av polisuppgifter inom försvarsmakten (1251/1995) och i 2 § i lagen om militär disciplin och brottsbekämpning inom försvarsmakten (RP 30/2013 rd), som föreslås ersätta den lagen, hänvisas det till polislagen.

Enligt 19 kap. 10 § 1 mom. i fängelselagen har en tjänsteman vid Brottspåföljdsmyndigheten rätt att i en rättegång eller vid förundersökning under vissa förutsättningar hemlighålla identiteten i fråga om en fånge som

lämnat tjänstemannen förtroliga upplysningar. Enligt paragrafens 2 mom. kan domstolen dock bestämma att identiteten i fråga om den fänge som lämnat upplysningen ska röjas när åklagaren driver åtal för ett brott på vilket kan följa fängelse i sex år eller strängare straff, förutsatt att brottsutredningen ovillkorligen kräver detta och att röjandet av uppgifterna på goda grunder inte kan antas allvarligt äventyra säkerheten för den som lämnade upplysningarna eller för någon nära anhörig eller annan närstående till honom eller henne.

Enligt förslaget ändras regleringen om tystnadsrätt så att tystnadsrätten kan brytas under samma förutsättningar som tystnadsrätten eller tystnadsplikten för den som är anställd vid polisen eller åklagarväsendet. I 19 kap. 10 § 1 mom. i fängelselagen görs det vissa ändringar, och i paragrafens 2 mom. hänvisas det till det nu aktuella kapitlet på det sätt som framgår av lagförslag 9.

Paragrafens 3 mom. motsvarar i sak 40 § 1 mom. i lagen om säkerhetsutredning av olyckor och vissa andra händelser (525/2011). Enligt momentet får en tjänsteman vid Olycksutredningscentralen, en medlem av en utredningskommission eller någon annan person som deltar i en säkerhetsutredning inte vittna om vad han eller hon i sitt uppdrag har fått veta om en olycka. Domstolen får dock ålägga personen att vittna, om skäl som är synnerligen viktiga med beaktande av ärendets natur, bevisningens betydelse för avgörandet av målet och följderna av att bevisningen läggs fram samt övriga omständigheter kräver det.

Den nämnda 40 § ändras till en hänvisningsbestämmelse i enlighet med lagförslag 10.

Enligt 22 § 1 mom. nedan kvarstår tystnadsplikten för en person som avses i denna paragraf, trots att personen inte längre befinner sig i den ställning i vilken omständigheten i fråga kom till hans eller hennes kännedom.

13 §. I det föreslagna 1 mom. bestäms det om skyldighet att vägra vittna för rättegångsbiträden och -ombud. Momentet motsvarar delvis 17 kap. 23 § 1 mom. 4 punkten i den gällande rättegångsbalken (se även OMSO 65/2012 s. 31–33).

Före avgörandet HD 2003:119 kan området för skyldigheten att vittna anses ha varit oklart när det gäller frågan om huruvida vittnesförbudet omfattar advokatsekreteresserna rent allmänt. Högsta domstolen har ansett (HD 2003:119 och HD 2003:137) att den nämnda punkten som utgångspunkt endast gäller omständigheter som hänför sig till en pågående eller förväntad rättegång och inte allmän juridisk rådgivning, trots att ett rättegångsbiträde eller -ombud enligt rättegångsbalkens 15 kap. inte olovligen får röja en enskild persons eller en familjs hemlighet som huvudmannen anförtrott honom, eller någon annan förtrolig omständighet, och en advokat enligt 5 c § i lagen om advokater inte utan lov får röja en enskild persons eller en familjs hemlighet eller en affärs- eller yrkeshemlighet. En motsvarande bestämmelse finns i dag också i 8 § 1 mom. 4 punkten i lagen om rättegångsbiträden med tillstånd.

I en del relativt nya lagar har man eftersträvat en exaktare reglering. Enligt 25 § i lagen om Finansinspektionen (878/2008) har Finansinspektionen i regel inte rätt att av en advokat som avses i lagen om advokater eller av dennes biträde få uppgifter, handlingar eller upptagningar om advokatens klienter eller att granska dessa och inte heller av någon annan få uppgifter, handlingar eller upptagningar som erhållits i samband med uppdrag som rättegångsombud eller rättegångsbiträde eller att granska dessa. Till uppdraget som rättegångsombud eller rättegångsbiträde hänförs, utöver egentliga uppdrag i anslutning till rättegång, också juridisk rådgivning som gäller en klients rättsliga ställning vid förundersökningen av ett brott eller någon annan fas av behandlingen av ett ärende inför en rättegång samt inledande eller undvikande av rättegång. En motsvarande bestämmelse finns i 4 § i lagen om förhindrande och utredning av penningtvätt och av finansiering av terrorism (503/2008).

I 1 mom. föreskrivs det om tystnadsplikten för rättegångsbiträden och -ombud. Bestämelsen har det innehåll som framgår av de ovan nämnda paragraferna. Ett rättegångsbiträde eller -ombud får inte olovligen vittna om vad han eller hon har fått veta vid skötseln av ett uppdrag i anslutning till en rättegång, vid lämnande av juridisk rådgivning

som gäller huvudmannens rättsliga ställning vid förundersökning eller i någon annan handläggningsfas inför en rättegång eller vid lämnande av juridisk rådgivning som gäller inledande eller undvikande av rättegång.

I bestämmelsen nämns således inte längre huvudmannens samtycke, utan i stället förutsätts det mer allmänt lov. Ett biträde eller ombud får givetvis inte röja uppgifter som huvudmannen har lämnat honom eller henne om omständigheter som gäller huvudmannen själv. Det är emellertid möjligt att ett biträde vid förlikningsförhandlingar inför en rättegång t.ex. har fått kännedom om motpartens affärshemligheter eller har fått känsliga uppgifter om en enskild person. Det är inte motiverat att ett biträdes huvudman ska kunna samtycka till att röja uppgifter som väsentligt påverkar motpartens ställning och hemligheter som hänför sig till den. I detta fall är det tillbörligt att tillståndet ska ges av den part som hemligheten eller uppgiften gäller. Arrangemanget främjar uppkomsten av förtroende och samförstånd mellan parterna, eftersom en part kan lämna ut uppgifter utan att behöva vara rädd för att motparten senare använder uppgifterna till partens nackdel.

Vittnesförbudet ska dessutom även gälla tolkar, under de nämnda förutsättningarna. Bestämmelser om detta finns i dag i 6 a kap. 7 § i lagen om rättegång i brottmål.

I 2 mom. föreslås en bestämmelse som motsvarar rättegångsbalkens 17 kap. 23 § 3 mom. och enligt vilken ett rättegångsbiträde eller -ombud dock får åläggas att vittna om en uppgift som avses i 1 mom. i ett mål där åklagaren utför åtal för ett brott för vilket det föreskrivna straffet är fängelse i minst sex år. Enligt den föreslagna 22 § 3 mom. jämföras försök och medverkan till ett brott med ett fullbordat brott. En åtalads rättegångsbiträde eller -ombud kan dock inte åläggas att vittna. Förbudet gäller både den rättegång där personen i fråga har varit biträde och andra rättegångar.

Vittnesförbudet för tolkar åsidosätts under samma förutsättningar som vittnesförbudet för rättegångsombud och -biträden. Eftersom vittnesförbudet dock är ovillkorligt när det gäller rättegångsombudet eller -biträdet för en åtalad, ska det ovillkorliga vittnesförbudet för tolkar på motsvarande sätt gälla de upp-

gifter som det biträdet eller ombudet är skyldigt att inte vittna om. Om en tolk t.ex. har deltagit i förhandlingar där den åtalade och dennes biträde har diskuterat hur försvaret ska ordnas med anledning av åtalet, är tolken skyldig att vägra vittna om de uppgifter enligt 1 mom. som han eller hon har fått kännedom om under förhandlingarna. Regleringen motsvarar den gällande rätten.

Enligt 3 mom. får en advokat eller ett rättegångsbiträde som avses i lagen om rättegångsbiträden med tillstånd eller ett offentligt rättsbiträde som avses i lagen om statliga rättshjälpsbyråer (258/2002) inte olovligen vittna om en enskild persons eller en familjs hemlighet eller affärs- eller yrkeshemligheter som han eller hon har fått kännedom om i något annat uppdrag än ett sådant som avses i 1 mom. Domstolen får dock ålägga en advokat, ett rättegångsbiträde med tillstånd eller ett offentligt rättsbiträde att vittna i ett mål där åklagaren utför åtal för ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst sex år. Dessutom får vittnesförbudet brytas, om skäl som är synnerligen viktiga med beaktande av ärendets natur, bevisningens betydelse för avgörandet av målet och följderna av att bevisningen läggs fram samt övriga omständigheter kräver det.

Det uppdrag som avses i momentet är till sin karaktär juridisk hjälp i ärenden utanför en rättegång, t.ex. upprättande av testamente eller hjälp med att delta i avtalsförhandlingar och upprätta avtal vid företagsköp. Väsentligt med tanke på momentet är det förtroendeförhållande som råder mellan den som lämnar juridisk hjälp och hans eller hennes huvudman, och att den förstnämnda personens verksamhet till sin karaktär ska vara oberoende av andra som står utanför detta förtroendeförhållande. Till denna verksamhet hör å andra sidan inte t.ex. medlemskap i styrelsen för någon förening som bedriver hobbyverksamhet.

Bestämmelsen är ny, och den motsvarar delvis den reglering som finns i Sverige, Norge och Danmark (se OMSO 65/2012 s. 33). De ovan nämnda personerna kan när de lämnar rättslig hjälp få kännedom om känsliga uppgifter t.ex. om en persons hälso- tillstånd eller privatliv eller om en familjs interna angelägenheter. Syftet med bestämmelsen

är att skydda de förtroliga relationerna mellan en klient och en advokat eller någon annan juridisk rådgivare. Genom bestämmelsen strävar man efter att en klient vid behov kan vända sig till en advokat eller någon annan motsvarande person och lämna honom eller henne all behövlig information, utan att behöva vara rädd för att informationen alltför lätt kan avslöjas för utomstående.

Vittnesförbudet är dock inte ovillkorligt. Med beaktande av regleringen i 2 mom. är det konsekvent att vittnesförbudet som utgångspunkt ska brytas, om åklagaren utför åtal för ett brott för vilket det föreskrivna straffet är fängelse i minst sex år, eller för försök eller medverkan till ett sådant brott. I motiveringen till 11 § ovan behandlas de omständigheter som är av betydelse när man överväger att bryta vittnesförbudet på grundval av synnerligen viktiga skäl.

Momentet bör tolkas i överensstämmelse med Europeiska unionens domstols avgörande C-550/07 (Akzo Nobel Chemicals och Akros Chemicals mot Kommissionen m.fl.). Domstolen konstaterade att man inte kunde åberopa advokatsekretessen i förhållandet mellan en advokat och ett företag när advokaten är knuten till företaget genom ett anställningsförhållande. En sådan advokat är inte oberoende av sin arbetsgivare på samma sätt som en advokat som arbetar på en utomstående advokatbyrå. Detsamma är även tillämpligt på rättegångsbiträden med tillstånd. Enbart det att ett offentligt rättsbiträde står i ett tjänsteförhållande till ett offentligt samfund är inte i sig av betydelse när biträdet ger enskilda personer rättslig hjälp.

Även bestämmelserna i 15 och 22 § hänför sig till det vittnesförbud som behandlas i denna paragraf.

14 §. Enligt 1 mom. får en läkare eller någon annan yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården som avses i lagen om yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården eller i en förordning som utfärdats med stöd av den inte vittna om känsliga uppgifter om en enskild persons eller familjs hälsotillstånd eller någon annan hemlighet som gäller en enskild person eller familj och som han eller hon har fått kännedom om på grund av sin ställning eller uppgift, om inte den till vars förmån tystnadsplikten har föreskrivits ger

sitt samtycke till det. Den författning på lägre nivå som det hänvisas till är förordningen om yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården (564/1994).

Enligt 17 kap. 23 § 1 mom. i den gällande rättegångsbalken gäller vittnesförbudet läkare, apotekare och barnmorskor om vad de har erfarit på grund av sin ställning och vad som bör hemlighållas till följd av sakens natur. Dessutom gäller vittnesförbudet ett biträde till en sådan yrkesutbildad person. Bestämmelser om detta finns i det föreslagna 22 § 2 mom. nedan.

I momentet nämns läkare som ett belysande exempel på den personkrets som vittnesförbudet gäller. I övrigt hänvisas det till författningarna om yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården. I momentet nämns således inte längre andra enskilda yrken.

Enligt 2 § 1 mom. i lagen om yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården avses med yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården den som med stöd av denna lag har erhållit rätt att utöva yrke eller tillstånd att utöva yrke, samt den som med stöd av denna lag har rätt att använda i förordning av statsrådet avsedd yrkesbeteckning för en yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården. Bl.a. läkare, tandläkare, farmaceuter, provisorer, sjukskötare, barnmorskor, hälsovårdare, närvårdare, psykologer, psykoterapeuter, fysioterapeuter, optiker och kiropraktiker är yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården. Beteckningen apotekare används inte i författningarna, men däremot nog farmaceut och provisor.

I den nämnda lagen anges det vem som kan arbeta som yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården. Lagens syfte är bl.a. att säkerställa att de yrkesutbildade personerna inom hälso- och sjukvården har den utbildning och andra sådana färdigheter som yrkesutövningen förutsätter. Man övervakar också den verksamhet som dessa personer bedriver. Enligt 17 § i den nämnda lagen har en yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården tystnadsplikt. Personen får inte utan tillstånd till utomstående yppa en enskild persons eller familjs hemlighet som han eller hon har fått kännedom om på grund av sin ställning eller uppgift. Tystnadsplikten

kvarstår efter det att yrkesutövningen har upphört. Redan dessa omständigheter visar att de personer som avses i lagen och förordningen kan lämna hälso- och sjukvårdsservice på ett sätt som godkänns av samhället.

Uppgifter om en persons hälsotillstånd hör till kärnan i integritetsskyddet. Dessutom är det skäl att fästa uppmärksamhet vid skyddet av förtroendeförhållandet mellan en patient och en läkare eller någon annan person som avses i momentet, för att patienten ska kunna få den vård och medicinering som patienten behöver utan att behöva vara rädd för att uppgifter om honom eller henne kommer ut.

Väsentligt med tanke på tryggheten av förtroendet och integriteten är att känsliga uppgifter kan komma fram under hela den tid vårdrelationen varar, från det första läkarbesöket tills patienten får vård och rehabilitering och senare läkemedelsbehandling. Det är därför inte motiverat att binda vittnesförbudet till en persons yrkesbeteckning. T.ex. kan en psykolog eller en psykoterapeut men också en yrkesutbildad person som sköter rehabiliteringen av en patient och personer som arbetar på apotek få känsliga uppgifter om patienten. Det är därför inte yrkesbeteckningen som är det väsentligaste utan arten av de uppgifter som en yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården har fått. Det är klart att man inte kan godkänna att vittnesförbudet kringgås t.ex. genom att man i stället för att höra den läkare som ordinerat behandlingen hör den som ger behandlingen i praktiken, t.ex. en fysioterapeut.

I avgörandet HD 2011:91 konstateras det att sakens natur tolkas så att vittnesförbudet gäller omständigheter vars röjande skulle vara skadligt för patienten. Å andra sidan betonar domstolen i sitt avgörande skyddet av integriteten och ett konfidentiellt informationsutbyte och anser att tystnadsplikten ska tolkas såsom i den gällande lagen om någon sådan förutsättning som gäller sakens natur, utan denna ersätts med känsliga uppgifter om en persons hälsotillstånd eller någon annan hemlighet som gäller en person eller familj. De begrepp som används förenhetligas således med 9 § 1 mom. 2 punkten i lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar. Enligt den punkten är en rättegångshandling

sekretessbelagd till den del den innehåller känsliga uppgifter om omständigheter som har samband med någons hälsotillstånd.

Utgångspunkten ska fortfarande vara den ståndpunkt som högsta domstolen har intagit i sitt avgörande, dvs. att vittnesförbudet gäller uppgifter vars röjande skulle vara skadligt för patienten. Vittnesförbudet ska således inte gälla uppgifter som enligt en objektiv bedömning är klart fördelaktiga för en patient. På grund av förtroendeförhållandet och integritetsskyddet ska man dock fästa särskild vikt vid patientaspekten, i synnerhet som det inte alltid går att säga vilket slags uppgifter som det utifrån vad som är allmänt godtagbart kan anses vara skadligt att avslöja och vilka uppgifter patienten själv anser att är skadliga för honom eller henne om de avslöjas.

Någon annan hemlighet kunde gälla t.ex. uppgifter om en familjemedlems hälsotillstånd, privatliv, social- eller barnavård eller uppgifter som annars är känsliga.

I 2 mom. föreskrivs det att en person som avses i 1 mom. kan åläggas att vittna i ett mål där åklagaren utför åtal för ett brott för vilket det föreskrivna straffet är fängelse i minst sex år. Momentet motsvarar i sak den gällande rätten.

Till det vittnesförbud som behandlas i denna paragraf hänför sig även bestämmelserna i 15 § och 22 §.

15 §. I paragrafen föreskrivs det om de förutsättningar under vilka en person som avses i 11 § 2 eller 3 mom., 12 § 1 mom. eller 13 eller 14 § kan vittna i vissa fall, trots vittnesförbudet. Det föreslagna 1 mom. gäller medlare, tjänstemän och andra personer som avses i 12 § 1 mom., rättsliga biträden samt läkare och andra yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården. Det föreslagna 2 mom. gäller rättsliga biträden och yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården. Dessutom ska vittnesförbudet kunna åsidosättas i fråga om den som är anställd hos eller har biträtt en sådan person. I de fall som avses i de nämnda 11 § 2 och 3 mom., 12 § 1 mom. samt 13 och 14 § åsidosätts vittnesförbudet också om den till vars förmån vittnesförbudet har föreskrivits samtycker till vittnandet.

I 1 mom. föreskrivs det att trots 11 § 2 och 3 mom. och 13 och 14 § får domstolen ålägga en person som avses i någon av de bestämmelserna att vittna, om den till vars förmån tystnadsplikten har föreskrivits har avlidit och skäl som är synnerligen viktiga med beaktande av ärendets natur, bevisningens betydelse för avgörandet av målet och följderna av att bevisningen läggs fram samt övriga omständigheter kräver det.

I lagen föreskrivs det inte om hur vittnesförbudet påverkas av att den till vars förmån tystnadsplikten har föreskrivits har avlidit. Däremot bestäms det i 13 § 3 mom. 5 punkten i lagen om patientens ställning och rättigheter (785/1992) att uppgifter trots huvudregeln om tystnadsplikt får lämnas ur journalhandlingarna om den hälso- och sjukvård som en avliden person fått under sin livstid till den som behöver uppgifterna för att utreda eller tillgodose viktiga intressen eller rättigheter, i den mån uppgifterna är nödvändiga för detta ändamål.

I rättspraxis har man tagit ställning till frågan om tystnadsplikten för en läkare kan åsidosättas när den sekretessbelagda informationen gäller en sedermera avliden person. I ett avgörande som gällde ett testamente, HD 1986 II 14, konstaterades det att en testator bör vara beredd på att frågan om testators själsverksamhet vid upprättandet av testamentet kan bli aktuell efter testators död. Sakens natur hindrade inte att medicinsk bevisning lades fram. En motsvarande ståndpunkt intogs i avgörandet HD 1984 II 60, som gällde en sedermera avliden persons rättsliga handlingsförmåga (se även HD 1983 II 30).

Såsom det framgår av dessa avgöranden, kan en avliden persons arvingar eller andra personer ha ett motiverat intresse av att få uppgifter om sekretessbelagda omständigheter som gäller den avlidne. En avliden person kan självfallet inte samtycka till vittnandet, och enligt de ovan nämnda avgörandena överförs inte rätten att samtycka till vittnandet på någon annan när en person avlider. Det är motiverat att en yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården trots vittnesförbudet ska kunna höras vid en rättegång i vissa fall, på samma sätt som uppgifter om en avliden person i vissa fall kan lämnas ut med

stöd av den ovan nämnda s.k. patientlagens 13 § 3 mom.

Också en advokat eller en med en advokat jämförbar person som har skött den avlidnes angelägenheter kan ha sådana uppgifter om i synnerhet den avlidnes ekonomiska förhållanden som en arvinge eller någon annan person behöver för att reda ut dödsboet eller vidta någon annan åtgärd. Om den avlidne har deltagit i medling som avses i 11 § 2 eller 3 mom., kan en arvinge också behöva få information om vad som har hänt vid medlingen, i synnerhet om ärendet inte är slutbehandlat.

En del av de uppgifter som myndigheterna innehar är sådana att de enligt 11 § 2 mom. 1 punkten i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet ska hållas hemliga även för parterna på grund av ett synnerligen viktigt enskilt intresse, och de omfattas av vittnesförbudet. Vittnesförbudet åsidosätts dock, om den till vars förmån tystnadsplikten har föreskrivits samtycker till vittnandet. En sådan uppgift som omfattas av vittnesförbud kan vara väsentlig t.ex. för att klarlägga en avliden persons rättsliga handlingsförmåga eller för att reda ut ett dödsbo.

Däremot åsidosätts inte vittnesförbudet efter att en person har avlidit, trots att tystnadsplikten för en präst enligt 16 § åsidosätts, om den till vars förmån tystnadsplikten har föreskrivits samtycker till vittnandet. Det som anförtröts en präst under bikt eller annars under själavård är i princip av mycket personlig natur, och den som anförtror sig åt en präst har uppenbart nästan alltid den uppfattningen att uppgifterna inte kommer ut ens efter hans eller hennes död.

Efter det att en person har avlidit är utgångspunkten att tystnadsplikten åsidosätts endast om en arvinge eller avkomling till den avlidne eller någon med dessa jämförbar person kan visa att han eller hon har ett rättsligt intresse av att få sekretessbelagda uppgifter. Det rättsliga intresset kunde framför allt gälla omständigheter som hänför sig till den avlidnes efterlämnade eller tidigare egendom. Dessutom kan man vid den medling som avses i 11 § 3 mom. ha behandlat frågan om den avlidne såsom målsägande har velat framställa en åtalsbegäran och väcka åtal. Denna fråga är av betydelse med tanke på om

den avlidnes anhöriga har rätt att utöva åtalsrätten såsom målsägande i ett sådant fall som avses i 1 kap. 17 § 2 mom. i lagen om rättegång i brottmål.

I paragrafens 2 mom. föreskrivs det att trots 13 och 14 § får en person som avses i någon av de paragraferna vittna till den del uppgifterna är nödvändiga för att ordna försvar på grund av att det har framställts ett straffyrkande eller något annat yrkande som grundar sig på brott mot personen eller någon som står i ett sådant förhållande till honom eller henne som avses i 22 § 2 mom., eller för att utöva de rättigheter som personen har som målsägande.

I en sådan situation skulle det ställas oskäligen krav på som har tystnadsplikt om man höll fast vid vittnesförbudet. Ofta handlar det också om att ett förtroendeförhållande mellan en yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården eller ett rättsligt biträde och hans eller hennes klient kränks av klienten.

I den gällande lagen föreskrivs det inte om under vilka förutsättningar vittnesförbudet ska åsidosättas, om en person som har tystnadsplikt misstänks för brott. I rättspraxis (HD 2006:61) har det i fråga om tystnadsplikten för advokater konstaterats att det enligt 5 c § i lagen om advokater kan vara lovligt att röja en advokathemlighet endast om det är nödvändigt för att avvärja en rättslig fara mot advokaten som uppstått på grund av huvudmannens förfarande och, på grund av det, ett behov av att försvara sig mot denna fara.

Bestämmelsen medför inte rätt att röja alla de uppgifter som omfattas av vittnesförbudet utan endast de uppgifter som det är nödvändigt att röja för att försvaret ska kunna ordnas på ett effektivt sätt. Till övriga delar finns det inte grunder för att frånga tystnadsplikten.

För att vittnesförbudet ska kunna åsidosättas krävs det dessutom som utgångspunkt att den som har tystnadsplikt har ställning som åtalad för brott. Det saknar betydelse om det är åklagaren eller målsäganden som driver åtalet. I avgörandet HD 2006:61 yrkade en advokats huvudman på straff för sekretessbrott samt på skadestånd. Eftersom rätten att röja en uppgift för att ordna en persons försvar å andra sidan ska vara tillräckligt heltäckande, föreslås det att vittnesförbudet ska

åsidosättas också när det inte yrkas att en person som avses i 13 eller 14 § döms till straff utan det framställs något annat yrkande som grundar sig på brott mot honom eller henne. Det kunde t.ex. handla om ett yrkande på förverkande eller något annat yrkande på en offentligrättslig påföljd som grundar sig på brott, eller om skadestånd eller något annat privaträttsligt yrkande som grundar sig på brott.

För det andra ska vittnesförbudet åsidosättas till den del uppgifterna är nödvändiga för att utöva de rättigheter som en person har som målsägande. Det kan bli fråga om att röja omständigheter som är nödvändiga för att en målsägande ska kunna framställa en åtalsbegäran och utöva sin åtalsrätt. På motsvarande sätt kan man röja uppgifter som är nödvändiga med tanke på grunderna för en målsägandes privaträttsliga anspråk och den bevisning som gäller dem.

I personellt avseende gäller befrielsen från vittnesförbudet enligt momentet de personer som avses i 13 eller 14 §. Momentet blir tillämpligt för det första när ett yrkande som grundar sig på brott har framställts mot t.ex. en advokat eller en läkare eller när en sådan person är målsägande. För det andra är en person som avses i 13 eller 14 § berättigad att vittna när ett yrkande har framställts mot en person som står i ett sådant förhållande till honom eller henne som avses i 22 §, eller när en person som står i ett sådant förhållande till honom eller henne som avses i 22 § 2 mom. har ställning som målsägande. Det är motiverat att föreskriva att vittnesförbudet ska kunna åsidosättas också i fråga om anställda och biträden som avses i 22 § 2 mom., eftersom dessa har samma tystnadsplikt som de personer som avses i 13 och 14 §. Det skulle vara orättvist om t.ex. en anställd inte skulle ha möjlighet att ordna sitt försvar eller utöva sina rättigheter som målsägande på samma sätt som sin förman.

I övrigt finns bestämmelser om åsidosättande av vittnesförbudet i 22 § 2 mom.

16 §. I paragrafen föreskrivs det om tystnadsplikten för en präst och personer som kan jämföras med en präst. Enligt 17 kap. 23 § 2 mom. i den gällande rättegångsbalken föreskrivs det särskilt om tystnadsplikten för en präst. Sådana bestämmelser finns i två la-

gar, för det första i kyrkolagen (1054/1993), vars 5 kap. 2 § gäller präster och 6 kap. 29 § lektorer, och för det andra i lagen om ortodoxa kyrkan (985/2006), vars 110 § gäller präster, biskopar och diakoner. Tystnadsplikten vid rättegång gäller uppgifter som fåtts vid skriftermål eller syndabekännelse eller annars vid själavård. Enligt den sistnämnda paragrafen får en präst inte heller vittna om identiteten hos en person som har anförtrott sig åt honom eller henne.

När det gäller tystnadsplikten för präster i andra religiösa samfund kan rättsläget kritiseras. Det finns inga prejudikat om huruvida vittnesförbudet utsträcker sig till dessa samfund, och även ställningstagandena i rättslitteraturen är delade. Situationen kan anses vara problematisk t.ex. för katolska kyrkans del, där bikthemligheten anses vara synnerligen förpliktande. Såsom det konstateras i allmänna motiveringen, ska en stat enligt den tolkningslinje som man intagit i fråga om den europeiska människorättskonventionen förhålla sig neutral och opartisk till olika religionssamfund och vid utövandet av regleringsmakt som gäller dem (t.ex. Metropolitan Church of Bessarabia m.fl. mot Moldavien 13.12.2001).

I 1 mom. föreskrivs det att en präst i ett registrerat religionssamfund som avses i religionsfrihetslagen (453/2003) eller någon annan person i motsvarande ställning inte får vittna om vad han eller hon har fått veta under bikt eller enskild själavård, om inte den till vars förmån tystnadsplikten har föreskrivits ger sitt samtycke till det. Att regleringen allmänt utsträcks till religiösa samfund motsvarar de lösningar som man har valt i Sverige, Norge och Danmark (se OMSO 65/2012 s. 36–38).

Vittnesförbudet gäller endast uppgifter som fåtts vid bikt eller enskild själavård. I praktiken förutsätts det att samtalet mellan en präst eller en motsvarande person och den som anförtrott sig åt honom eller henne förs på tu man hand. Vittnesförbudet gäller även ömsesidig korrespondens och meddelanden som den som anförtrott sig åt en präst ensidigt har skickat. Det är inte fråga om enskild själavård, om andra personer än de ovan nämnda är närvarande vid samtalen eller annars får kännedom om vad som hänt under själavården. För att vittnesförbud ska uppkomma

krävs det också att det religiösa samfundet betraktar den enskilda själavården som en konfidentiell förrättning och uppgifterna om den stannar enbart mellan prästen och den som anförtrott sig åt honom eller henne.

Vittnesförbudet ska endast gälla registrerade religiösa samfund. Dessa samfund kan anses vara etablerade och godkända av samhället. Det är inte motiverat att utsträcka vittnesförbudet till att omfatta samfund som är kortvariga eller tillfälliga eller vars värden kan ifrågasättas. Enligt religionsfrihetslagen kan ett samfund avregistreras under vissa förutsättningar. Bestämmelsen ska endast kunna tillämpas på präster i religiösa samfund som finns i Patent- och registerstyrelsens register under rättegången.

I personellt avseende gäller tystnadsplikten präster och personer i motsvarande ställning i ett samfund. I sig saknar det betydelse vilken benämning i samfundet en person har och om det är fråga om en präst eller en lekman. Tystnadsplikten bestäms enligt om personen i fråga enligt det religiösa samfundets stadgar eller etablerade praxis har rätt att ta emot bikt eller ge annan enskild själavård.

I momentet föreslås det dock att den till vars förmån tystnadsplikten har föreskrivits kan ge sitt samtycke till att en präst eller en person i motsvarande ställning vittnar om vad han eller hon har fått veta under själavård. Med den förstnämnda personen avses den som biktat sig eller annars anförtrott sig åt en präst. Eftersom prästens eller en annan motsvarande person vittnesmål kan vara till fördel för den som biktat sig, kan denna person ges rätt att besluta om vittnesförbudet.

I 2 mom. föreskrivs det dock att bestämmelser om tystnadsplikt i den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland och den ortodoxa kyrkan i Finland utfärdas särskilt. Dessa kyrkor är i sig sådana religiösa samfund som avses i religionsfrihetslagen. Eftersom det emellertid redan finns särskilda bestämmelser om vittnesförbud i de lagar som gäller dessa två samfund, såsom anges ovan, är det inte befogat att föreslå en ändring av de bestämmelserna i detta sammanhang. Dessutom kan kyrkolagen endast ändras på initiativ av evangelisk-lutherska kyrkans kyrkomöte. Den nu aktuella bestämmelsen är således inte tillämplig inom dessa två kyrkor.

17 §. I paragrafen föreskrivs det om rätten för en närstående till en part att vägra vittna. Tystnadsrätt har enligt 17 kap. 20 § i den gällande rättegångsbalken den som är eller har varit gift eller trolovad med en part, en släkting i rätt upp- eller nedstigande led till en part och den som är eller har varit gift med en sådan släkting, samt en parts syskon och deras makar och en parts adoptant eller adoptivbarn. Närmare om den gällande rätten samt om den nordiska regleringen, se OMSO 65/2012 s. 39–44.

Syftet med bestämmelsen är att skydda de förtroendefulla och nära relationerna mellan en part och en närstående till honom eller henne. Denna relation kunde äventyras om en närstående alltid skulle vara skyldig att berätta om sådant som har anförtröts honom eller henne i förtroende eller som han eller hon har fått kännedom om i familjelivet och som skulle kunna vara till skada eller annars känsligt för parten. En skyldighet att vittna skulle försätta den närstående i en svår konfliktsituation, om han eller hon tvingades välja mellan att ljuga eller att sanningsenligt lämna uppgifter som eventuellt skadar parten. I ett sådant fall kunde också berättelsens trovärdighet ifrågasättas. Dessa omständigheter talar för att närstående ska ha tystnadsrätt även i fortsättningen.

I 1 mom. föreslås det att till kretsen av närstående som ska ha tystnadsrätt ska höra en parts make eller tidigare make samt nuvarande sambo, syskon, släkting i rätt upp- eller nedstigande led samt en person som har någon annan motsvarande nära relation till parten som kan jämföras med ett parförhållande eller släktskap. Den senare delen av momentet motsvarar regleringsmodellen i Sverige, Norge och Danmark.

Den gällande paragrafen har delvis föräldrats på grund av rättsliga och samhällsliga förändringar. Adoptivföräldrar och adoptivbarn behöver inte nämnas särskilt, eftersom ett adoptivbarn enligt adoptionslagstiftningen anses som adoptivföräldrarnas barn. Förloving har inte längre några större rättsverkningar i lagstiftningen. Dessa nämns därför inte längre i den nya bestämmelsen, utan rätten att vägra vittna när det gäller ett adoptivbarns biologiska föräldrar och trolovade ska bedömas med stöd av bestämmelsens senare

del. Å andra sidan ersätts det att trolovade stryks framför allt av bestämmelsen om tystnadsrätt för sambor.

Det kan anses som en allmän samhällslig utveckling att betydelsen av släktskapsförhållanden minskar, med undantag av kärnfamiljen. Därför är det fortfarande motiverat att en nuvarande och tidigare make, med vilka jämföras den som lever eller har levt i ett registrerat partnerskap med parten (lagen om registrerat partnerskap 8 §), barn och deras avkomlingar, föräldrar samt deras föräldrar och far- och morföräldrar samt syskon ska ha rätt att vägra vittna. Å andra sidan kan en sväger till en part inte automatiskt betraktas som en särskilt närstående person. En sådan persons rätt att vägra vittna ska bedömas utifrån den senare delen av momentet.

Nytt är att det föreskrivs om en rätt att vägra vittna för sambor. I rättspraxis har det uppenbart getts olika svar på frågan om en sambo kan beviljas tystnadsrätt utan stöd i lag (se Finlex-fallen Helsingfors HR 2007:22 och Vasa HR 2013:1). I rättslitteraturen har man regelmässigt ansett att sambor ska ha denna rätt.

I dag är det synnerligen vanligt att man bor ihop under äktenskapsliknande förhållanden, utan att ingå äktenskap eller registrera partnerskap. Ca var femte familj i Finland är en s.k. sambofamilj (RP 37/2010 rd s. 4). Ofta kan sådana samboförhållanden jämföras med t.ex. ett äktenskap när man beaktar syftet med rätten att vägra vittna. Dessutom har samboförhållandena i allt högre grad fått rättslig betydelse i lagstiftningen, vilket bl.a. framgår av lagen om upplösning av sambors gemensamma hushåll (26/2011).

Man bör avgöra från fall till fall om ett samboförhållande är sådant att det med tanke på sambornas praktiska liv och på känslomässig nivå kan betraktas som en sådan förtroendefull och nära relation att det inte är motiverat att kräva att en sambo vittnar vid en rättegång som gäller den andra sambon. Enligt motiveringen till den ovan nämnda lagen har ett samboförhållande ansetts bestå av tre grundelement, en parrelation där det finns ett känslomässigt band till partnern, ett gemensamt hushåll och samboende (RP 37/2010 rd s. 20 och 21).

För att ett förhållande ska kunna anses som ett samboförhållande förutsätts det enligt 3 § i den nämnda lagen att samborna har bott i gemensamt hushåll i minst fem år eller har eller har haft ett gemensamt barn eller har eller har haft gemensam vårdnad om ett barn.

Samma krav gäller inte för att en sambo ska ha rätt att vägra vittna, eftersom syftet med den nämnda lagen är att klarlägga egenomsförhållandena efter att samboförhållandet upphört. När man överväger om en person ska anses som sambo med tanke på det nu aktuella momentet är givetvis bl.a. boendeförhållandena, hur länge förhållandet varat och om samborna har gemensamma barn eller gemensam vårdnad om barn eller ska få barn av betydelse. Gemensamt för den nämnda lagen och det nu aktuella momentet är att sambornas kön inte har någon betydelse med tanke på tillämpningen av lagen. Samboende som grundar sig på vänskap, ekonomisk nödvändighet eller släktskap utgör inte ett samboförhållande (RP 37/2010 rd s. 20). Med tanke på tystnadsrätten är det befogat att förutsätta att parförhållandet har varat så länge att parterna kan anses ha stadgat sig. En kort tids sällskapande utgör således i princip inte grund för rätt att vägra vittna.

Enligt momentet är det bara en parts nuvarande sambo som har tystnadsrätt. Huvudregeln är trots allt fri bevisföring, och det ska finnas vägande skäl för att avvika från denna. Framför allt kortvariga samboförhållanden och samboförhållanden som upphört för länge sedan utgör inte längre en tillräcklig grund för tystnadsrätt. I dessa fall kan det dessutom uppstå bevisvärigheter, också om det enligt den föreslagna 23 § 1 mom. nedan är den person som åberopar rätten att vägra vittna som har bevisbördan i fråga om denna rätt. Det är betydligt lättare att lägga fram bevis om läget vid tidpunkten för rättegången än om sådant som hänt för många år sedan. Det går lätt att få bevis om ett äktenskap eller ett registrerat partnerskap, även om detta har upplösts för länge sedan. Det finns dessutom risk för att man utan grund åberopar i synnerhet ett samboförhållande som har upphört.

Också ett samboförhållande som har upphört kan dock utgöra en grund för rätt att vägra vittna, särskilt om de tidigare samborna har gemensamma barn. Frågan bedöms ut-

ifrån den senare delen i momentet, där det föreskrivs om tystnadsrätt för en personkrets som inte har bestämts på förhand. Rätten att vägra vittna kunde grunda sig på att en part och ett vittne har en nära relation som kan jämföras med ett äktenskap eller ett registrerat partnerskap. Det kunde t.ex. vara fråga om ett ovan nämnt samboförhållande som har upphört eller någon annan känslomässig relation mellan parterna som kan jämföras med ett samboförhållande, men som ändå i regel inte räknas som ett samboförhållande främst av den anledningen att parterna helt och hållet eller för det mesta bor åtskilt. När man överväger om bestämmelsen blir tillämplig kan man beakta hur länge en relation som börjat eller upphört har varat och när relationen har börjat eller upphört samt om parterna har eller ska få gemensamma barn.

En nära relation som kan jämföras med släktskap kunde det framför allt vara fråga om i s.k. ombildade familjer. I en ombildad relation kan familjen t.ex. bestå av två vuxna i en parrelation samt barn som dessa har fått innan de inledde sin parrelation och som inte är deras gemensamma barn. Den ena föräldern kan då jämföras med den biologiska föräldern till sin partners barn, oberoende av om de nya parterna är gifta eller lever i ett registrerat partnerskap (styvmor och styvfar). På motsvarande sätt kan barnen till de olika biologiska föräldrarna i en sådan familj eller deras föräldrar eller barnbarnen jämföras med motsvarande biologiska släktingar, dvs. syskon eller släktingar i rätt upp- eller nedstigande led. Också relationer som grundar sig på fosterföräldraskap kan utgöra grund för vittnesförbud.

Bestämmelsen gäller som utgångspunkt inte andra släktskaps- eller svägerskapsförhållanden. I vissa fall, t.ex. om flera generationer med makar bor tillsammans, kan tystnadsrätt uppkomma. Tystnadsrätt uppkommer inte heller enbart på den grunden att vittnet är en närstående till en parts lagliga företrädare eller ombud eller biträde.

I 2 mom. föreskrivs det att om en person som avses i 1 mom. och som har tystnadsrätt samtycker till att vittna, kan han eller hon inte återkalla sitt samtycke, om inte något annat följer av någon annan tystnadsplikt eller tystnadsrätt enligt detta kapitel. I avgö-

randet HD 1985 II 93 konstaterade domstolen att ett vittne som hade samtyckt till att vittna inte hade rätt att vägra besvara frågor som ställdes av motparten till den part som åberopat vittnet. Domstolen ska underrätta ett vittne om tystnadsrättens innebörd i enlighet med 43 §. Om ett vittne samtycker till att vittna men under förhörets gång vägrar fortsätta sin berättelse, kan de tvångsmedel som är tillämpliga på ett vittne som tredskas användas mot vittnet.

Ett vittne får dock vägra vittna till den del han eller hon har tystnadsplikt eller -rätt på någon annan grund än tystnadsrätten för närstående. För tystnadspliktens del har bestämmelsen tagits in i lagen främst för att lagen ska vara komplett, eftersom tystnadsrätten för närstående inte kan motivera undantag från tystnadsplikten. Bestämmelsens praktiska betydelse kunde främst ligga i att ett vittne kunde tåga till den del vittnet självt eller en närstående till honom eller henne skulle riskera åtal eller en affärs- eller yrkeshemlighet skulle avslöjas till följd av vittnesmålet.

18 §. Enligt 1 mom. har var och en rätt att vägra vittna till den del detta skulle medföra risk för åtal för personen själv eller någon som står i ett sådant förhållande till honom eller henne som avses i 17 § 1 mom. eller medverka till utredningen av deras skuld.

I paragrafen föreskrivs det om det s.k. skyddet mot självinkriminering, dvs. rätten att inte medverka till utredningen av sitt eget brott, vilket är en av de grundläggande processuella och mänskliga rättigheterna som garanteras i grundlagens 21 § 1 mom. (RP 309/1993 rd s. 79) och i artikel 6 stycke 1 i den europeiska människorättskonventionen, även om det inte uttryckligen nämns i det stycket, i artikel 14 stycke 3 g i Förenta nationernas konvention om medborgerliga och politiska rättigheter och i artikel 47 stycke 2 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna (se OMSO 65/2012 s. 44–47).

Bestämmelser om skyddet mot självinkriminering finns också i början av 17 kap. 24 § 1 mom. i rättegångsbalken, där det sägs att ett vittne får undandra sig att yppa en omständighet eller besvara en fråga som vittnet inte skulle kunna yttra sig om utan att utsätta

sig själv eller en närstående som har rätt att vägra vittna för åtal.

Trots att det föreskrivs om självinkrimineringsskyddet på det sätt som anges ovan, är bestämmelsen så viktig att den bör tas med i kapitlet om bevisning. Bestämmelsen formuleras så att den motsvarar den gällande tolkningen. Bestämmelsen täcker därför också andra personer än vittnen, eftersom t.ex. sväranden i ett brottmål har rätt att inte vittna mot sig själv. Dessutom nämns förutom risken för åtal också medverkan till utredningen av en persons skuld, eftersom bestämmelsen givetvis också ska vara tillämplig när åtal redan har väckts.

Rätten att inte behöva vittna ska fortfarande också gälla sådana närstående till en person som har rätt att vägra vittna. Trots att människorättskonventionerna inte förutsätter skydd för närstående, har en sådan bestämmelse sedan gammalt funnits såväl i finsk som i svensk, norsk och dansk lag (se OMSO 65/2012 s. 42–44). Bestämmelsen behövs fortfarande av de orsaker som anges i motiveringen till den föregående paragrafen.

I paragrafens 2 mom. föreskrivs det om undantag från tystnadsrätten för närstående enligt 17 § och 1 mom. Om det är fråga om ett brottmål och den närstående till parten är en målsägande som inte har några anspråk, ska bestämmelserna om vittnen tillämpas på honom eller henne. Utan denna undantagsbestämmelse skulle den närstående ha tystnadsrätt.

I momentet föreskrivs det dock att domstolen i ett brottmål kan besluta att en närstående som hörs som vittne och som är målsägande i brottet men inte har några anspråk inte har tystnadsrätt, om det finns skäl att misstänka att personen inte själv har beslutat om att utöva denna rätt.

Europadomstolen har konstaterat att närstående kan ges denna rätt, vilket även har skett i många av konventionsstaterna, trots att artikel 6 stycke 1 i människorättskonventionen endast förutsätter att en person ska ha rätt att vägra vittna mot sig själv. Det finns inte heller något hinder för att använda den förundersökningsberättelse som en närstående som senare vägrar vittna vid rättegången har avgett, om kraven på en rättvis rättegång i övrigt är uppfyllda (t.ex. Hummer mot

Tyskland 19.7.2012). I detta fall konstaterade Europadomstolen emellertid att det skett en överträdelse av konventionen, eftersom de närstående, vars berättelser utgjorde avgörande bevis för den fällande dom som meddelades, inte samtyckte till att vittna vid rättegången och försvaret inte hade haft möjlighet att hålla motförhör under förundersökningen, och försvarets rättigheter inte hade kompensats i tillräcklig grad.

Enligt den gällande rätten ska man i fråga om en målsägande som inte har några anspråk i ärendet inte tillämpa bestämmelserna om vittnen utan bestämmelserna om parter för tystnadsrättens del. Målsäganden är således inte skyldig att avge någon berättelse. Om en sådan målsägande emellertid avger en berättelse under förundersökningen men tiger under rättegången, får förundersökningsberättelsen användas som bevis (HD 2000:71). I avgörandet saknade det betydelse att målsäganden stod i ett sådant förhållande till den åtalade att hon i egenskap av vittne skulle ha haft rätt att vägra vittna på grund av närståendeskyddet. Om en sådan närstående däremot har ställning som vittne, får förundersökningsberättelsen inte användas, om personen vägrar vittna vid rättegången (HD 1995:66). Förhöret med den polis som tog emot förundersökningsberättelsen godkändes inte heller, eftersom detta i sak skulle ha inneburit att närståendeskyddet skulle ha brutits.

I propositionen är avsikten inte att ingripa i den linje som framgår av avgörandet HD 1995:66. Utan en särskild reglering skulle detta dock innebära att man inte längre skulle kunna tillämpa den tolkning som framgår av avgörandet HD 2000:71 på en målsägande som är närstående till en åtalad och som inte har några anspråk, eftersom bestämmelserna om vittnen ska tillämpas på målsäganden på det sätt som föreslås i denna proposition.

Under de senaste åren har oron vuxit över familjevåldet och våldet i parrelationer, och numera anses det att brott som begås inom familjen inte är någon privat angelägenhet utan att samhället ska skydda dessa brottsoffer, som i allmänhet är kvinnor och andra personer i en svagare ställning. Detta ska ske bl.a. genom att ändra lagstiftningen (t.ex. RP 78/2010 rd s. 3–4 och 10–13). Som exempel

kan nämnas ändringen av 21 kap. 16 § i strafflagen (L 441/2011), genom vilken man ändrade regleringen av åtalsrätten för lindrig misshandel så att om gärningen har riktat sig mot en närstående till förövaren, är den lindriga misshandeln inte längre ett målsägandebrott utan ett brott som hör under allmänt åtal. Finland undertecknade 11.5.2011 Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och våld i hemmet. En av utgångspunkterna i konventionen är att konventionsstaterna ska förebygga, undersöka, bestraffa och gottgöra brott som begås av aktörer som är oberoende av staterna, dvs. enskilda personer, när brotten hör till deras tillämpningsområde.

Såsom det konstateras i de förarbeten som gäller ändringen av åtalsrätten, hänför sig till misshandel i nära relationer oberoende av könet ofta fysiskt och psykiskt underkuvande som påverkar en målsägandes omdömesförmåga. Förövaren kan utnyttja ett maktförhållande inom familjen eller någon annan krets av anhöriga och utöva påtryckning så att offret avstår från att yrka på straff (RP 78/2010 rd s. 11).

Det är klart att om den som ska höras har rätt att vägra vittna, ska personen själv besluta om saken. Tystnadsrätten för närstående grundar sig på att en närstående som eventuellt befinner sig i en i motivationshänseende svår situation självständigt kan överväga att antingen vittna eller tåga samt hur detta påverkar den nära relationen. Man kan inte acceptera någon som helst påtryckning i detta avseende. I praktiken har den som utövar påtryckning alltid fördel av att vittnet tiger, eftersom det skulle komma fram omständigheter som är ofördelaktiga för honom eller henne, så uppenbart lönar sig påtryckning i många fall. Möjligheten att ålägga en närstående att vittna kunde även allmänt förhindra obehöriga åtgärder i syfte att utöva påtryckning för att få en målsägande att tåga. Bestämmelsen kan rentav ha en brottsförebyggande effekt, när en person inte kan vara säker på att kunna få offret att tåga.

I denna proposition utgår man från att en målsägande som inte har några anspråk i ärendet är ett vittne, på det sätt som sägs ovan. Av de orsaker som nämns ovan är det dock motiverat att föreskriva att en närståen-

de som är målsägande inte alltid har sådan tystnadsrätt som en sådan närstående till en part som har ställning som vittne.

Utgångspunkten för regleringen är att en närstående har tystnadsrätt, men att domstolen under de förutsättningar som anges i momentet kan bestämma att tystnadsrätt inte föreligger i fallet i fråga. Syftet är uttryckligen att beslutet ska fattas av en myndighet, vilket kan förhindra hämndåtgärder mot en närstående, när det inte är den närståendes åsikt som sådan som avgör frågan om huruvida tystnadsrätten ska utövas.

För att tystnadsrätten ska åsidosättas räcker det att det finns skäl att anta att den närstående personen inte självständigt har beslutat om att utöva tystnadsrätten. Tröskeln ”skäl att anta” är rätt låg. Tröskeln motsvarar t.ex. den lägre tröskeln för häktning som finns i 2 kap. 11 § 2 mom. i tvångsmedelslagen. På grund av de omständigheter som anges ovan bör tröskeln inte vara hög. Dessutom kan det vara svårt att få bevis om påtryckningsåtgärderna, eftersom sannolikheten är stor för att de i allmänhet vidtas när ingen utomstående är närvarande och den som utsätts för påtryckningen troligtvis ofta är motvillig att berätta om dem. I allmänhet kommer domstolen uppenbart att vara hänvisad till en helhetsbedömning som görs på basis av de omständigheter som kommit fram i saken. Om en närstående t.ex. har avgett en berättelse under förundersökningen, kan domstolen självfallet också använda sig av sin frågerätt och fråga personen om orsaken till att han eller hon vill tiga.

En målsägande som inte har några anspråk får dock inte genom tvångsmedel åläggas att vittna, trots att målsäganden inte har tystnadsrätt, eftersom vissa personer som ska höras enligt den gällande rätten i enlighet med det som föreslås i propositionen inte ska omfattas av de tvångsmedel som i övrigt utsträcks till vittnen. Om en sådan person inte samtycker till att vittna trots domstolens beslut, kan domstolen dock beakta personens uppträdande som bevis. Om personen har avgett en berättelse vid förundersökningen, kan denna användas som bevis, i enlighet med vad som föreslås i 47 § 2 mom. Det finns inte heller något hinder för att höra den polis som undersökt saken som vittne om vad

målsäganden har berättat under förundersökningen eller annars.

Trots att momentet uppenbart kommer att ha stor betydelse vid våldsbrott som begås i parförhållanden, ska dess tillämpningsområde gälla närstående personer allmänt. Brottet kan ha riktats mot ett barn, som inte självständigt kan besluta om utövandet av tystnadsrätten, och barnets lagliga företrädare vågar på grund av påtryckning kanske inte heller styra barnet så att det berättar om saken. Inte heller arten av det brott som behandlas är av någon betydelse med tanke på tillämpningen av momentet.

Om det är en närstående till den åtalade som är brottsoffret, ska tystnadsrätten för närstående åsidosättas under de förutsättningar som anges i momentet. Om brottet har riktats mot någon annan person, har en närstående således tystnadsrätt. Detta gäller även situationer där en närstående t.ex. har bevittnat att en annan närstående som har tystnadsrätt har utsatts för brott.

19 §. I paragrafen föreskrivs det att en person får vägra vittna om en affärs- eller yrkeshemlighet, om inte skäl som är synnerligen viktiga med beaktande av ärendets natur, bevisningens betydelse för avgörandet av målet och följderna av att bevisningen läggs fram samt övriga omständigheter kräver att han eller hon hörs som vittne. Angående affärs- eller yrkeshemlighet, se närmare OMSO 65/2012 s. 73).

Bestämmelsen motsvarar i sak den senare delen av 17 kap. 24 § 1 mom. i den gällande rättegångsbalken. I den föreslagna paragrafen nämns dock de omständigheter som ska beaktas när man överväger att bryta tystnadsrätten. Utöver vad som sägs i motiveringen till 11 § 2 mom. ovan, ska man fästa särskild uppmärksamhet vid vilka följder avslöjandet av en affärs- eller yrkeshemlighet skulle ha för den som innehar hemligheten och, å andra sidan, vilken betydelse det skulle ha som bevis att hemligheten avslöjas.

20 §. I paragrafen föreskrivs det om det s.k. källskyddet (se närmare OMSO 65/2012 s. 48—50). Bestämmelsen motsvarar i sak regleringen i 17 kap. 24 § i den gällande rätten, men i fråga om skrivningen i den har man följt de lösningar som finns i andra liknande bestämmelser.

I 1 mom. sägs det att när ett meddelande enligt lagen om yttrandefrihet i masskommunikation (460/2003) har gjorts tillgängligt för allmänheten, får meddelandets upphovsman, utgivaren och utövaren av programverksamheten vägra vittna om vem som har lämnat de upplysningar som meddelandet grundar sig på samt om upphovsmannens identitet.

Enligt 2 mom. får en person som avses i 1 mom. dock åläggas att vittna i ett mål där åklagaren utför åtal för ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst sex år eller som gäller upplysningar som lämnats i strid med tystnadsplikten på ett straffbart sätt.

Bestämmelser om tystnadsrätt för den som är anställd hos en person som nämns ovan i 1 mom. finns i 22 § 2 mom. När man tolkar förutsättningen om ett straff på sex år bör man dock beakta 22 § 3 mom.

21 §. I lagförslag 2 nedan föreslås det att domstolen i vissa brottmål ska kunna besluta att ett vittne ska höras anonymt, dvs. utan att avslöja vittnets identitet och kontaktuppgifter. Dessutom föreskrivs det om anonyma vittnen i 33 § nedan och i vissa andra bestämmelser.

Trots att det i sig redan av beslutet att bevilja ett vittne anonymitet följer att vittnet inte har skyldighet att avslöja sin identitet och sina kontaktuppgifter, är det motiverat att ta in en uttrycklig bestämmelse om detta i samband med de övriga paragraferna som gäller rätten och skyldigheten att vägra vittna. Dessutom är en uttrycklig bestämmelse befogad för att domstolen enligt den föreslagna 43 § nedan ska informera vittnet i fråga om de omständigheter som hänför sig till tystnadsrätten.

Därför föreskrivs det i paragrafens 1 mom. att ett anonymt vittne har rätt att vägra vittna till den del detta kunde avslöja hans eller hennes identitet eller kontaktuppgifter. Såsom det framgår av 33 § nedan och av 5 kap. 11 b § 2 mom. i lagförslag 2, förutsätts det för att ett vittne ska kunna beviljas anonymitet att vittnet själv önskar få anonymitet och att vittnet inte heller senare beslutar sig för att vittna under eget namn. I överensstämmelse med detta ska ett anonymt vittne ha rätt men inte skyldighet att vägra vittna om omständigheter som eventuellt kunde leda till

att vittnets identitet eller kontaktuppgifter avslöjas.

Ett vittne som höras anonymt är som utgångspunkt skyldigt att berätta om sina iakttagelser och om andra omständigheter som hänför sig till trovärdigheten hos vittnets berättelse. Hur mycket ett vittne kan avslöja om vad han eller hon har fått kännedom om kan dock variera från fall till fall. När det gäller s.k. tillfällighetsvittnen kunde det räcka att vittnet låter bli att berätta sitt namn och var han eller hon bor. En person som hör till svarandens närmaste krets eller en polis som deltar i en täckoperation kan tvingas hemlighålla sin ställning också i övrigt.

Tystnadsrätten avser således inte enbart frågor som direkt gäller ett anonymt vittnes identitet eller kontaktuppgifter. Ett anonymt vittne får dessutom låta bli att besvara en fråga, om svaret indirekt kunde leda till att vittnets identitet eller kontaktuppgifter avslöjas.

Utgångspunkten är givetvis att domstolen enligt 48 § ska avvisa sådana frågor som inte hör till saken och som eventuellt ställts i avsikt att avslöja ett anonymt vittnes identitet eller kontaktuppgifter. Å andra sidan kan en del frågor i sig gälla relevanta omständigheter men kunde om de besvarades leda till att vittnet avslöjas. T.ex. frågan om var ett anonymt vittne som bevittnat ett brott befann sig vid tidpunkten för brottet är i sig i allmänhet motiverad, eftersom den avser ett s.k. hjälpfaktum som gäller vittnets möjligheter att göra iakttagelser. En sådan omständighet har i regel betydelse när man bestämmer bevisvärdet av vittnets berättelse. Ett anonymt vittne kunde t.ex. besvara frågan genom att säga att han eller hon stod och tittade ut genom fönstret i vardagsrummet i sitt egna hemshus. Frågan får lämnas obesvarad, om man på basis av svaret kunde dra den slutsatsen att det finns bara ett eller några få egna hemshus från vilka brottet har kunnat iakttas. I detta fall skulle det vara relativt lätt att lista ut vem det är som har avgett utsagan. På motsvarande sätt behöver ett anonymt vittne inte besvara frågor som ställs i syfte att utesluta personer ur den krets till vilken det anonyma vittnet antas höra, eller som i sak skulle leda till detta. Det kunde t.ex. handla om det anonyma vittnets personliga egenskaper, t.ex. synförmågan.

Enligt 2 mom. är alla andra än det anonyma vittnet skyldiga att vägra vittna om ett anonymt vittnes identitet och kontaktuppgifter. Bestämmelsen behövs för att skydda ett anonymt vittne, trots att sådana frågor i allmänhet inte behövs för att utreda ett ärende. Ett vittne som inte känner till dessa omständigheter kan givetvis inte ens besvara frågor som gäller temat. I momentet finns den tanken inbyggd att vittnesförbudet endast kan gälla den som de facto kan avge vittnesmål om saken.

Bestämmelsen gäller alla andra personer, och det har ingen betydelse hur personen i fråga har fått kännedom om det anonyma vittnets identitet eller kontaktuppgifter. Vittnesförbudet gäller både när en person har fått uppgifterna i tjänsten, t.ex. vid skötseln av uppgiften som undersökningsledare i ett brottmål, och när uppgifterna har fåtts i något annat sammanhang. Som utgångspunkt har det inte heller någon betydelse om parterna uppger att de känner till ett anonymt vittnes identitet (se Europadomstolens dom Sarkizov m.fl. mot Bulgarien 17.4.2012) eller att denna är allmänt känd. I sista hand måste frågan bedömas utifrån om det anonyma vittnet har velat avstå från sin anonymitet. Om ett anonymt vittne genom sitt eget handlande, t.ex. genom att berätta för medierna att han eller hon är ett anonymt vittne, klart har visat att vittnet avstår från sin anonymitet, finns det inte längre några grunder för att hålla fast vid anonymiteten. Om vittnet däremot har berättat om saken i förtroende för sin make eller om informationen har kommit ut utan vittnets medverkan, påverkas inte anonymiteten.

Bestämmelsen bör tolkas utifrån sitt syfte, dvs. skyddet av anonyma vittnen. T.ex. kan svaranden i ett brottmål påstå sig känna till ett anonymt vittnes identitet enbart i syfte att få denna information eller bekräftelse för en misstanke. Trots att en annan formulering används i momentet än i 1 mom., lämpar sig det som konstaterades i fråga om 1 mom. ovan som utgångspunkt även vid prövningen av vittnesförbudets omfattning.

I 3 mom. tas det in en hänvisning av informativ natur till 7 kap. 5 a § i lagen om rättegång i brottmål. Enligt den kan ett vittnes anonymitet under vissa förutsättningar brytas genom ett domstolsbeslut. Det är klart att om

ett vittnes anonymitet har brutits på detta sätt, gäller inte längre tystnadsrätten eller -plikten enligt 1 och 2 mom. ovan.

22 §. I paragrafen har man samlat reglering som kompletterar och preciserar en del av de tidigare bestämmelserna, för att undvika uppreppning. Paragrafen motsvarar i huvudsak den gällande rätten.

I 1 mom. föreskrivs det att en skyldighet eller rätt att vägra vittna enligt 11 § 2 eller 3 mom., 12 §, 13 § 1 eller 3 mom., 14 § 1 eller 3 mom. eller i 16 § eller 20 § 1 mom. kvarstår även om personen inte längre befinner sig i den ställning i vilken omständigheten i fråga kom till hans eller hennes kännedom. Sekretessintresset åsidosätts inte enbart på den grunden att t.ex. en åtalads biträde, en läkare eller en utövare av programverksamhet övergått till andra uppgifter.

Enligt 2 mom. har den som har fått information som avses i 11 § 2 eller 3 mom., 13 § 1 eller 3 mom., 14 § 1 eller 3 mom. eller 20 § 1 mom. när han eller hon var anställd hos eller annars biträdde en person som avses i bestämmelsen i fråga motsvarande skyldighet eller rätt att vägra vittna som de personer som avses i de bestämmelserna.

Man ska inte kunna kringgå tystnadsplikten eller tystnadsrätten genom att i stället för att höra de personer som avses i de ovan nämnda bestämmelserna höra personer som har bistått dem. I momentet nämns för det första anställda, t.ex. en advokats sekreterare eller en tandskötare som assisterar en tandläkare. Med den som biträtt en person avses således andra än anställda. Det kan t.ex. handla om en självständig översättare som anlitas av en advokat. Bestämmelsen täcker också de fall när en advokat konsulterar en kollega om en rättsfråga som gäller huvudmannens sak eller en läkare konsulterar en annan läkare om en sjukdom hos en patient som läkaren vårdar.

I momentet föreskrivs det för tydlighetens skull särskilt att den som har varit anställd hos eller biträtt en ovan nämnd person kan åläggas att vittna under de förutsättningar som anges i 15 § 1 mom. Således kan t.ex. en sjukskötare som har biträtt en läkare höras om omständigheter som hänför sig till upprättandet av en avlidens testamente i syfte att utreda den avlidnes rättsliga handlingsförmåga.

Slutligen föreskrivs det i momentet att den som har varit anställd hos eller biträtt en ovan nämnd person får vittna under de förutsättningar som anges i 15 § 2 mom. Ett biträde får vittna, när det är nödvändigt för att ordna försvar på grund av att det har framställts ett yrkande som grundar sig på brott mot en person som avses i 13 eller 14 § eller för att utöva de rättigheter som den personen har som målsägande. Ett biträde får också vittna, om yrkandet riktar sig mot någon annan person som biträtt en person som avses i 13 eller 14 § eller om en sådan annan person är målsägande. Om t.ex. en advokat och en annan advokat som har biträtt honom eller henne åtalas för samma gärning, får den förstnämnda advokatens sekreterare vittna i fråga om bägge åtalena, i den utsträckning det är nödvändigt för att ordna advokaternas svar.

I 3 mom. sägs det att vid tillämpningen av 12 § 2 mom., 13 § 2 mom., 14 § 2 mom. eller 20 § 2 mom. beaktas inte vad som i 6 kap. 8 § i strafflagen bestäms om lindrigare straffskala.

I de nämnda paragraferna i rättegångsbalken föreskrivs det att tystnadsplikten eller tystnadsrätten får brytas, om det föreskrivna strängaste straffet för brottet är fängelse i minst sex år. Dessutom föreskrivs det i 20 § 2 mom. att ett sekretessbrott utgör en grund för att bryta tystnadsrätten.

I 6 kap. 8 § i strafflagen föreskrivs det bl.a. att straffet för försök eller medhjälp till ett brott ska mätas ut enligt en lindrigare skala, så att gärningsmannen kan dömas till högst tre fjärdedelar av det maximala fängelse- eller bötesstraffet för brottet. Detta ska inte beaktas vid tillämpningen av de ovan nämnda bestämmelserna i rättegångsbalken. Momentet betyder i sak detsamma som regleringen i den gällande lagen om att vittnesplikt i vissa fall föreligger, om åklagaren utför åtal för ett brott för vilket det föreskrivna straffet är fängelse i minst sex år eller för ett sekretessbrott eller för försök till eller delaktighet i ett sådant brott.

23 §. I 1 mom. föreskrivs det att om en person vägrar vittna, ska han eller hon uppge grunden för sin vägran och göra de omständigheter som stöder den sannolika. Momentet

motsvarar i sak 17 kap. 25 § i den gällande rättegångsbalken.

Med stöd av momentet kunde man t.ex. förutsätta att en parts tidigare sambo, som behandlas i motiveringen till 17 § ovan, lämnar en redogörelse för omständigheter som hänför sig till samboförhållandet och till tiden efter att detta upphörde utifrån vilka domstolen kunde pröva om det är fråga om en sådan nära relation som med stöd av 17 § utgör grund för tystnadsrätt. På motsvarande sätt kunde man förutsätta bevis t.ex. om frågan om en person befinner sig i en sådan ställning eller har varit anställd hos eller biträtt en person som befinner sig i en sådan ställning att vittnesförbudet ska utsträckas till honom eller henne. Bevisröskeln är "sannolika skäl", dvs. bevisövertikt.

Å andra sidan ska det nu aktuella momentet tillämpas försiktigt, så att den som är skyldig att lägga fram bevis inte i själva verket tvingas avslöja information som ska hållas hemlig eller som omfattas av tystnadsrätt. Särskilt problematiska i detta avseende är framför den information som avses i 18 §, som skulle medföra risk för åtal för en person eller medverka till utredningen av personens skuld, och de omständigheter som avses i 21 §, vilka skulle avslöja ett anonymt vittnes identitet eller kontaktuppgifter.

Om man skulle hålla fast vid den ovan nämnda regeln som sådan, kunde detta i realiteten lätt leda till att skyddet mot självinkriminering eller det motsvarande skyddet för närstående kringgås. En person skulle då t.ex. tvingas lägga fram bevis för att en närstående har förfarit på ett sådant sätt att han eller hon riskerar åtal, varefter tystnadsrätt skulle uppkomma. Å andra sidan grundar sig redan det faktum att ett vittne har beviljats anonymitet på ett hot om hämnåtgärder. Som utgångspunkt kan man anta att det ofta kommer att göras försök ta reda på ett anonymt vittnes identitet och att alla tips som finns att få kommer att utnyttjas för att göra detta. I många fall kommer domstolen uppenbart inte på förhand att kunna bedöma om ett svar kan utnyttjas för att avslöja ett anonymt vittnes identitet, medan vittnet självt däremot i regel kan bedöma saken, liksom i allmänhet även det vittne som känner till hans eller hennes identitet.

Därför föreslås i 2 mom. en bestämmelse där det föreskrivs om undantag från 1 mom., så att om en person vägrar vittna på en grund som avses i 18 eller 21 §, godtas vägran, om inte personen klart har misstagit sig om innehållet i rätten eller skyldigheten att vägra vittna eller vägran annars är klart ogrundad.

Utgångspunkten är att en vägran ska godkännas som sådan och att det inte kan krävas en sådan utredning som avses i 1 mom. av den som vägrar vittna. Det är dock inte motiverat att det alltid ska räcka med enbart ett meddelande om att man vägrar vittna och en hänvisning till bestämmelsen i fråga. Domstolen ska beakta ärendets natur och de övriga omständigheter som hänför sig till ärendet, anknytningarna mellan ärendet och vittnet samt en hurdan fråga som har ställts till vittnet och hurdana bevis man väntar sig att få av honom eller henne.

Eftersom det krävs att saken är ”klar” för att avvisa vägran, är tröskeln för avvisande dock hög. För det första kan vägran avvisas endast om personen uppenbart missuppfattat innehållet i tystnadsrätten eller -plikten. När det gäller skyddet mot självinkriminering kan man konstatera att vägran inte kan gälla ett förfarande från vittnets sida som är etiskt betänkligt eller pinsamt för vittnet självt men som dock inte är klart straffbart. Det finns inte heller grund för vägran, trots att en person anser att rätten att vägra vittna gäller ett brott som för hans eller hennes del klart är preskriberat eller som misstänks ha begåtts av en närstående till honom eller henne som har avlidit.

I övrigt kan en vägran klart sakna grund i ett sådant fall när frågan är av den arten att det är klart en person genom att besvara den inte kan medverka till utredningen av sitt eget eller en närstående persons brott. Frågan kunde t.ex. gälla vem vittnets nuvarande arbetsgivare är eller när vittnets äktenskap har upphört.

Eftersom syftet med tystnadsrätten och -plikten i 21 § är att skydda ett anonymt vittne, bör man noga överväga om en vägran baserar sig på ett misstag eller annars saknar grund. Såsom det framgår av motiveringen till 21 § ovan, kan också någon sådan omständighet i anslutning till ett anonymt vittnes person som saknar betydelse med tanke

på det ovan nämnda skyddet mot självinkriminering eller närståendeskyddet avslöja ett anonymt vittnes identitet. Därför bör man vara särskilt försiktig med att avvisa en vägran. Vägran ska självfallet avvisas i ett sådant fall när ett vittne över huvud taget inte har beviljats anonymitet, trots att vittnet eventuellt har ansökt om sådan, eller när ett anonymt vittne har avstått från att åberopa anonymitet eller ett vittnes anonymitet har brutits med stöd av ett domstolsbeslut.

Förbud mot att använda skriftliga berättelser och utnyttja bevis

24 §. Enligt 1 mom. får en skriftlig berättelse av privat natur som någon har avgett med anledning av en redan inledd eller förestående rättegång i regel inte åberopas som bevis. En berättelse får dock åberopas som bevis, om 1) parterna samtycker till att berättelsen används som bevis i ett tvistemål där förlikning är tillåten, 2) svaranden bestrider ett sådant yrkande av käranden som nämns i 5 kap. 14 § och som grundar sig på ett löpande skuldebrev, en växel eller en check och i samband med sitt svaromål ger in berättelsen till domstolen för att styrka sannolika skäl för bestridandet,

3) något annat föreskrivs på annat ställe i lag, eller 4) domstolen av särskilda skäl tillåter det.

Punkt 2, 3 och 4 i momentet motsvarar i sak den gällande 11 § i rättegångsbalkens 17 kap. I punkt 1 ingår ny reglering. Enligt den gällande rätten kan parterna inte på ett sätt som binder domstolen komma överens om att ett vittne inte ska höras muntligt, utan vittnets berättelse ska tas upp i skriftlig form. Å andra sidan tyr man sig i hög grad till skriftliga vittnesberättelser vid skiljeförfaranden, även om den som avgett berättelsen ofta också hörs muntligt.

I 7 § ovan föreslås det att regleringen om ansvaret för bevisanskaffningen ska ändras, så att det är endast parterna som beslutar om vilka bevis som ska läggas fram i ett tvistemål där förlikning är tillåten. Domstolen kan inte längre självständigt skaffa bevis i ett sådant mål, med undantag av sakkunnigutlåtanden. Mindre besvär för parterna och en snabbare rättegång talar för att skriftliga vittnesutsagor

ska tillåtas i dessa mål, särskilt i sådana fall när det skulle vara problematiskt att höra ett vittne personligen på grund av sjukdom eller av någon annan orsak. Parternas rättsskydd kränks inte, eftersom alla parterna ska samtycka till att en skriftlig vittnesberättelse används. I praktiken ger en part inte sitt samtycke förrän parten har kunnat ta del av den skriftliga berättelsen och konstatera att vittnet inte behöver höras muntligt för ett motförhör eller av någon annan orsak.

Punkten hindrar inte att en part som har gett sitt samtycke till att en skriftlig vittnesberättelse används senare åberopar den som avgett berättelsen som muntligt vittne. I detta fall är det fråga om ett nytt bevis, vars tillåtande domstolen ska ta ställning till i enlighet med preklusionsbestämmelserna och 8 §.

Enligt 2 mom. får en utsaga som antecknats i ett förundersökningsprotokoll eller i någon annan handling eller som upptagits på något annat sätt inte åberopas som bevis i domstolen, utom om något annat föreskrivs på annat ställe i lag den som har avgett utsagan inte kan höras vid huvudförhandlingen eller utom denna, eller om personen i fråga inte har kunnat nås trots att man har vidtagit behöriga åtgärder och avgörandet inte bör fördröjas ytterligare.

De två första grunderna för undantag motsvarar den gällande lagen. Nytt är däremot att tillåta en upptagning av en utsaga av en person som inte har kunnat nås för att påskynda rättegången.

I 8 § 5 punkten ovan föreslås det en ny bestämmelse om att domstolen för att förhindra dröjsmål får avvisa bevisning som inte kan tas upp trots att behöriga åtgärder har vidtagits. I praktiken blir denna grund tillämplig när någon som har åberopats som vittne inte har kunnat nås, men hans eller hennes i förundersökningsprotokollet antecknade berättelse dock finns att tillgå. På motsvarande sätt kan man använda material som har tagits upp i tingsrätten, om en person inte kan nås för huvudförhandlingen i hovrätten. I dessa fall är det motiverat att tillåta att den tidigare utsagan används. Därför kan en upptagning användas som bevis, om den som har avgett utsagan inte har kunnat nås trots att man har vidtagit behöriga åtgärder och avgörandet inte bör fördröjas ytterligare. Till dessa delar

hänvisas det till motiveringen till 8 § 5 punkten.

Enligt 3 mom. finns det dock tre olika typer av fall där man kan använda en förundersökningsberättelse som har videobandats eller lagrats genom någon annan jämförbar bild- och ljudupptagning som bevis. En ytterligare förutsättning är att den åtalade har haft behörig möjlighet att ställa frågor till den förhörde.

Som bevis kan användas en utsaga som har avgetts av 1) någon som inte har fyllt 15 år eller vars psykiska funktioner är störda, 2) en målsägande i åldern 15—17 år som behöver särskilt skydd i synnerhet med beaktande av hans eller hennes personliga omständigheter och brottets natur eller 3) en målsägande i ett sexualbrott som avses i 20 kap. 1—7 § i strafflagen som inte vill infinna sig för att höras vid rättegången.

Momentets 1 punkt motsvarar vad som föreskrivs i den gällande 11 § i rättegångsbalkens 17 kap. De övriga punkterna är nya.

I enlighet med vad som sägs i allmänna motiveringen, införs genom momentets 2 punkt den lagstiftning som förutsätts i artikel 24.1 a i Europaparlamentets och rådets direktiv 2012/29/EU om fastställande av miniminormer för brottsoffers rättigheter och för stöd till och skydd av dem samt om ersättande av rådets rambeslut 2001/220/RIF.

Enligt punkten kan en berättelse av en målsägande i åldern 15—17 år som har spelats in på video vid förundersökningen användas som bevis, om man har garanterat försvarets rätt till motförhör. En förutsättning är att målsäganden behöver särskilt skydd. Vid bedömningen av detta beaktar man i synnerhet målsägandens personliga omständigheter och brottets natur. Dessa omständigheter behandlas i artikel 22 och skälen 55—58 i direktivet.

Särskilt målsägande som har utsatts för ett brott som begåtts med diskriminerande motiv som kan ha koppling till framför allt deras personliga särdrag och målsägande vars förhållande eller beroendeställning till förövaren gör dem särskilt sårbara kan behöva skydd. Sådana omständigheter som kan vara av betydelse är etniskt ursprung, religion och andra personliga egenskaper. Också en mål-

sägandes hälsotillstånd eller funktionshinder kan orsaka ett behov av särskilt skydd.

Man bör beakta om målsäganden är särskilt sårbar för sekundär eller upprepade viktigmisering, hot eller vedergällning. Dessutom bör man fästa uppmärksamhet vid brottets allvar och den skada som har åsamkats målsäganden. Också ängslan och rädsla som målsäganden känner i samband med straffrättsliga förfaranden ska beaktas.

Med tanke på behovet av särskilt skydd är brottstypen och gärningsomständigheterna av betydelse. Av de olika brottstyperna kan i synnerhet sexuellt våld eller utnyttjande, våld i nära relationer eller könsbaserat våld, hatbrott, människohandel, brott som har samband med organiserad brottslighet och terroristbrott orsaka ett behov av särskilt skydd.

Till momentets 3 punkt hänför sig Europadomstolens tolkning enligt vilken det ska finnas godtagbara skäl för att använda en skriftlig vittnesberättelse i stället för att höra vittnet personligen. Domstolen har i sitt avgörande *Aigner mot Österrike* (10.5.2012) konstaterat att rättegångar som gäller sexualbrott har vissa specifika drag. Dessa drag framhävs när målsäganden är minderårig. En rättegång av detta slag är en stor påfrestning för målsäganden särskilt när han eller hon inte vill möta svaranden öga mot öga. Man bör fästa vikt vid skyddet av målsäganden och vid att hans eller hennes integritet respekteras.

Europadomstolen konstaterade att det i fallet handlade om försök till våldtäkt. Målsäganden hördes inte vid rättegången, men undersökningsdomaren hade hört personen i den misstänktes och dennes biträdes närvaro, och dessa hade kunnat ställa frågor till målsäganden. Domstolen ansåg att det förelåg godtagbara skäl med beaktande av särdragen i rättegångar som gäller sexualbrott och behovet av att skydda målsäganden. Domstolen konstaterade vidare att man enligt den nationella lagstiftningen fick avstå från att höra målsäganden vid rättegången.

På samma grunder som de som Europadomstolen nämner är det också befogat att tillåta att en berättelse som en målsägande i ett våldtäkts-, tvingande- eller utnyttjandebrott som avses i 20 kap. 1—7 § i strafflagen har avgett vid förundersökningen och som

har videobandats får användas som bevis vid rättegången, eftersom dessa brott kränker den sexuella självbestämmanderätten eller riktar sig mot barn, vilket betyder att målsäganden behöver särskilt skydd. Målsäganden ska tillfrågas om han eller hon vill vittna vid rättegången. Om svaret är nekande eller om det är befogat av något annat skäl, ska den upptagning som gjorts vid förundersökningen användas som bevis, om de övriga villkoren är uppfyllda.

I fallet *Aigner* ansågs det också att den berättelse som målsäganden hade avgett under förundersökningen fick vara avgörande bevis, eftersom målsäganden hade förhörts i den åtalades och dennes biträdes närvaro och biträdet hade ställt frågor till målsäganden. Enligt punkten ska försvaret ges tillfälle att ställa frågor vid förundersökningen. Enligt Europadomstolens praxis finns det således inte något hinder för att en videobandad berättelse kunde vara det enda eller avgörande beviset i ett mål.

Å andra sidan konstaterade Europadomstolen i fallet *Vronchenko mot Estland* (18.7.2013) att en överträdelse av konventionen hade skett vid en rättegång som gällde ett sexualbrott mot ett barn, där målsägandens videobandade förundersökningsberättelse var avgörande bevis. Europadomstolen klandrade i sig inte den domstol som behandlade målet för att den inte hade yrkat på att målsäganden skulle höras personligen utan följt de sakkunnigutlåtanden som getts av en psykolog och en psykiater, enligt vilka det skulle ha varit skadligt för målsägandens hälsa att höra målsäganden personligen. Felet var att försvaret inte gavs tillfälle att ställa frågor till målsäganden, inte ens genom förhørsledaren, trots att förundersökningsmyndigheterna hade utgått från att målsäganden inte skulle höras vid rättegången.

I momentet föreskrivs det att en förutsättning för att en upptagning av en berättelse ska få användas är att den åtalade har haft behörig möjlighet att ställa frågor. Kravet på behörig möjlighet är nytt. Grunden för tillägget är att en berättelse som avgetts vid förundersökningen och det förfarande som iakttas där i sak ersätter bevisningen i domstolen. I förundersökningsfasen bör man således se till att den åtalade i så stor utsträckning som

möjligt har haft samma möjligheter att hålla motförhör som vad som bestäms i 48 eller 49 §.

Till den nu aktuella punkten hänför sig bestämmelsen i 9 kap. 4 § i förundersökningslagen, som föreslås bli ändrad nedan. Enligt den bestämmelsen ska förhör med målsägande och vittnen spelas in som en ljud- och bildupptagning, om avsikten är att förhørsberättelsen ska användas som bevis vid rättegång och den förhörde på grund av sin unga ålder eller störningar i de psykiska funktionerna sannolikt inte kan höras personligen utan att orsakas men. Konsekvens- och ändamålsenlighetsskäl förutsätter att motsvarande reglering utsträcks till att även gälla sådana målsägande i sexualbrott som avses i punkten (lagförslag 5).

25 §. Paragrafen är en allmän bestämmelse om förbud mot att använda bevis. Paragrafen gäller alla slags bevis. Det saknar med andra ord betydelse om det är fråga om ett personellt bevis eller ett föremål.

Någon motsvarande bestämmelse finns inte i den gällande lagen, även om det i 129 § 1 mom. i avfallslagen (646/2011) finns en särskild bestämmelse om förbud mot bevismaterial, och sådana bestämmelser också har föreslagits i anslutning till införandet av åtalsuppgörelse (RP 58/2013 rd; se inhemska ställningstaganden till förbudet och från rättsjämförande synpunkt OMSO 65/2012 s. 55 ff).

Enligt ordalydelsen gäller paragrafen domstolen. I ett brottmål ska förbuden mot att utnyttja bevis givetvis dock också beaktas vid förundersökningen och åtalsprövningen. Bevis som klart omfattas av ett förbud ska inte skaffas vid förundersökningen och inte heller användas vid åtalsprövningen eller åberopas som bevis vid rättegång. Eftersom det dock i sista hand är domstolen som beslutar om ett förbud mot att utnyttja bevis, är det i oklara fall ofta motiverat att föra frågan om ett bevis ska utnyttjas till domstolen för prövning. Detta gäller särskilt när prövningen av om ett bevis ska utnyttjas ska göras med stöd av den allmänna bestämmelsen i 3 mom., för att det ska bildas rättspraxis och så att omfattningen av förbudet ska preciseras med tiden.

Åtminstone när åklagaren är part är det motiverat att förutsätta att åklagaren fäster dom-

stolens uppmärksamhet vid omständigheter som gäller möjligheten att utnyttja ett bevis som han eller hon har åberopat. Också någon annan part kan fästa uppmärksamhet vid frågan. Det är dock domstolen ensam som beslutar om ett förbud mot att utnyttja bevis, och domstolen kan fatta beslutet på eget initiativ.

Avgörandet i frågan om ett bevis får utnyttjas är av det slaget att man antingen förkastar förbudet eller uppställer ett förbud. I det senare fallet lämnas antingen beviset i sin helhet eller en del av det, t.ex. den del av en upptagning av televälssning som omfattas av vittnesförbud, utanför rättegångsmaterialet och beaktas inte alls vid bevisprövningen. I det förstnämnda fallet prövas bevisvärdet av beviset i princip på vanligt sätt, och grunderna för förbudet har därför inte någon betydelse i detta fall. En del omständigheter som är väsentliga med tanke på förbudet mot att utnyttja ett bevis kan i praktiken dock också inverka på den egentliga bevisprövningen.

Domstolen ska vid behov träffa ett särskilt avgörande om huruvida ett bevis får utnyttjas. Såsom det föreslås i 68 § nedan, ska ett sådant avgörande enligt huvudregeln överklagas i samband med huvudsaken. Domstolen kan dock även besluta att avgörandet ska överklagas särskilt.

I 1 mom. föreskrivs det om ett allmänt och ovillkorligt förbud mot att utnyttja bevisning. Enligt momentet får domstolen inte utnyttja bevis som har fått genom tortyr.

Tortyr är en av de allvarligaste formerna av kränkning av de grundläggande och mänskliga rättigheterna. Förbudet mot tortyr finns omnämnt i bl.a. grundlagens 7 § 2 mom., artikel 3 i den europeiska människorättskonventionen och i artikel 7 FN-konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter. Dessutom har Finland förbundit sig till två internationella överenskommelser mot tortyr. Dessa är Förenta nationernas konvention mot tortyr och annan grym, omänsklig och förnedrande behandling eller bestraffning (FördrS 59–60/1989) samt Europarådets konvention om förhindrande av tortyr och omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning (FördrS 16—17/1991).

Enligt artikel 15 i FN:s konvention ska varje konventionsstat säkerställa att ett uttalan-

de, som konstateras ha gjorts till följd av tortyr, inte ska åberopas som bevis i ett rättsligt förfarande utom mot en person som anklagas för tortyr såsom bevis för att uttalandet gjorts.

När konventionen sattes i kraft nationellt konstaterades det att finsk lagstiftning och rättspraxis uppfyller konventionens krav och att nuvarande praxis i själva verket förhindrar bevisföring som grundar sig på tortyr. Förbudet mot bevisning ansågs inte vara förenligt med vårt system, som bygger på fri bevisprövning, och man befarade att ett förbud av det slag som det hade varit fråga om kunde få en mer omfattande inverkan på bevisföringen än vad som varit avsett (RP 36/1989 rd s. 4). FN:s kommitté mot tortyr har rekommenderat att lagstiftningen kompletteras på det sätt som avses i artikeln (senast 3.6.2011).

Europadomstolen har ansett att rättegången blir orättvis om ett erkännande som fåtts genom tortyr fogas till rättegångsmaterialet eller ett bevisföremål som fåtts på detta sätt används (t.ex. Gäfgen mot Tyskland stora kammaren 1.6.2010). Det finns veterligen ingen finsk rättspraxis om frågan, men högsta domstolen har i två prejudikat som gällde andra frågor hänvisat till förbudet mot att utnyttja bevis som fåtts genom tortyr (HD 2007:58 och HD 2012:45).

I momentet definieras inte tortyr. I de förarbeten till grundlagen som gäller förbudet mot tortyr beskrivs tortyr som behandling som leder till mycket allvarligt fysiskt och psykiskt lidande (RP 309/2003 rd s. 51).

I 11 kap. 9 a § i strafflagen kriminaliseras som tortyr bl.a. det att en tjänsteman tillfogar en annan person svårt fysiskt eller psykiskt lidande för att få information eller en bekännelse av den personen eller en tredje person.

Europadomstolen har vid tolkningen av artikel 3 i människorättskonventionen ansett att den nedsättande behandlingen ska överskrida en viss nivå för att kunna betraktas som tortyr. I allmänhet har domstolen betonat omständigheterna i det aktuella fallet, behandlingens art och omständigheterna i samband med den, hur länge behandlingen varat och de psykiska och fysiska följderna av den. Även faktorer som hänför sig till offret kan vara av betydelse (om Europadomstolens

rättspraxis när det gäller artikel 3, se RP 76/2009 rd s. 13–17 samt de nyare fallen Stefanou mot Grekland 22.4.2010, Gäfgen mot Tyskland stora kammaren 1.6.2010, Kopylov mot Ryssland 29.7.2010, El Shennawy mot Frankrike 20.1.2011, Yazgül Yilmaz mot Turkiet 1.2.2011, Bocharov mot Ukraina 17.3.2011, Bekirski m.fl. mot Bulgarien 2.9.2010 och Korobov mot Ukraina 21.7.2011, Portmann mot Schweiz 11.10.2011, Borbola Kiss mot Ungern 26.6.2012, Aleksahin mot Ukraina 19.7.2012).

Europadomstolen ansåg i sitt avgörande El Haski mot Belgien (25.9.2012) i ett fall som gällde ett bevis som hade skaffats i Marocko att den nationella domstolen borde ha bestämt om ett förbud mot att utnyttja beviset. Domstolen konstaterade att om en annan stats rättsordning inte ger verkliga garantier för att ett påstående om tortyr eller annan omänsklig eller förnedrande behandling utreds på ett oberoende, opartiskt och seriöst sätt, ska beviset inte användas om den åtalade påstår att beviset har skaffats genom sådan behandling. Det räcker att den åtalade visar att det fanns en verklig risk (real risk) för att beviset skaffades på ett sätt som är förbjudet i artikel 3.

I artikel 1 i den ovan nämnda FN-konventionen mot tortyr finns det en definition av tortyr: varje handling genom vilken stark smärta eller svårt lidande, fysiskt eller psykiskt, uppsåtligen tillfogas någon (om de internationella krigsförbrytartribunalernas rättspraxis se RP 76/2009 rd s. 10–13).

Såsom det sägs ovan, har det i praktiken visat sig vara svårt att exakt definiera tortyr på ett allmänt plan. Utgångspunkten kan anses vara att tortyr vid tolkningen av förbudet mot bevisning ska ha samma innehåll som i 11 kap. 9 a § i strafflagen (se RP 76/2009 rd s. 28–29). På motsvarande sätt som det som har konstaterats i fråga om 11 kap. 9 a § i strafflagen (RP 76/2009 rd s. 29) bör man också i fråga om den nu aktuella bestämmelsen beakta Europadomstolens och de internationella krigsförbrytartribunalernas praxis vid tolkningen av tortyr.

Trots att den nämnda kriminaliseringen endast gäller tjänstemän, finns det ingen orsak att begränsa förbudet mot bevisning till en-

dast de fall där en tjänsteman eller, i vidare bemärkelse, någon vid utövningen av offentlig makt, har skaffat bevis genom tortyr. Tortyr är inte tillåten under några omständigheter (RP 309/1993 rd s. 51), och t.ex. i de internationella domstolarnas praxis har det inte krävts att en företrädare för det allmänna skulle ha varit med för att ett förfarande ska betraktas som tortyr (RP 76/2009 rd s. 11). För den som torterats har det i allmänhet knappast någon större betydelse om det är en tjänsteman eller en enskild som har torterat honom eller henne. Det är inte heller godtagbart att låta den som skaffat ett bevis genom att tortera någon annan dra nytta av beviset genom att tillåta att det används. T.ex. Europadomstolen har också ansett att ett bevis som fåtts genom tortyr som utgångspunkt är mycket otillförlitligt, eftersom tortyroffren sannolikt nästan alltid är villiga att säga det som torteraren vill höra för att få slut på tortyren (t.ex. Othman mot Förenade kungariket 9.5.2012).

På dessa grunder saknar det betydelse med tanke på tillämpningen av förbudet mot bevisning om en tjänsteman har gjort sig skyldig till tortyren eller en företrädare för det allmänna på något annat sätt har medverkat till förfarandet, eller om tortyren har utförts av en enskild person självmant eller på initiativ av någon annan enskild, utan medverkan av det allmänna. Det saknar också betydelse om syftet med tortyren från början var att få bevis eller om det fanns någon annan orsak till den. Förbudet gäller likaväl tvistemål som brottmål.

Med tanke på förbudet mot bevisning har det inte heller någon betydelse till vems fördel eller nackdel beviset skulle vara. I allmänhet används ett bevis som fåtts genom tortyr givetvis till den torterades nackdel. Att den torterade har yttrat något som är till fördel för honom eller henne själv saknar betydelse, eftersom personen får lägga fram sådana för sig själv fördelaktiga bevis också annars. Tortyren påverkar inte denna rätt. Förbudet mot bevisning gäller både yttranden som fåtts genom tortyr av vittnen och yttranden som fåtts genom tortyr av en åtalads medbrottslingar (bland Europadomstolens avgöranden se t.ex. Kaciu och Kotorri mot Albanien 23.6.2013).

Å andra sidan kan man inte godkänna att bevis som fåtts genom tortyr används t.ex. så att en person som stöd för sin egen oskuld i ett brottmål åberopar att en annan person under tortyr har erkänt den gärning som åtalet gäller. Förbudet mot bevisning är motiverat också för att ett bevis som har fåtts genom tortyr som utgångspunkt är otillförlitligt, såsom konstateras ovan.

Det är klart att man får använda ett yttrande som fåtts genom tortyr mot en person som åtalas för tortyren, som bevis för att ett sådant yttrande har gjorts, såsom det förutsätts i artikel 15 i FN:s konvention mot tortyr. Syftet med förbudet mot bevisning är inte att skydda torteraren. I dessa fall handlar det om att bevisa själva tortyren och inte om att ett bevis som fåtts genom tortyr senare ska användas som bevis för någon omständighet som inte gäller tortyren i sig.

I 2 mom. föreskrivs det om ett förbud mot bevisning som hänför sig till självinkrimineringen. Momentet är en allmän bestämmelse. I 129 § 1 mom. i avfallslagen finns det en särskild bestämmelse om förbud mot att använda information som fåtts vid administrativ tillsyn i ett ärende som gäller brott eller administrativ sanktionsavgift. Samma myndighet ansvarar för tillsynen och beslutar om den administrativa sanktionsavgiften.

I 18 § ovan föreslås det bestämmelser om skyddet mot självinkriminering vid en brottmålsrättegång, dvs. rätten att inte medverka till utredningen av sin egen skuld. Självinkrimineringsskyddet gäller även förundersökning (t.ex. Europadomstolens stora kammars dom *Salduz mot Turkiet* 27.11.2008; HD 2012:45). Enligt momentet får ett bevis som skaffats i strid med 18 § inte användas som bevis.

Självinkrimineringsskyddets betydelse upphör emellertid inte här. Enligt Europadomstolens praxis kränks detta skydd i vissa fall också om ett yttrande som gjorts i något annat förfarande utnyttjas vid en brottmålsrättegång. I fallet *Marttinen mot Finland* (21.4.2009) påpekade Europadomstolen att en utredningsutredning och ett misstänkt konkursbrott gällde samma omständigheter och att det vid den aktuella tidpunkten varken fanns reglering eller etablerad rättspraxis om att uppgifter som fåtts vid utredningsut-

redningen inte kunde användas som bevis i brottmålet. Det hade skett ett brott mot artikel 6(1) i människorättskonventionen, när klaganden hade ålagts att lämna uppgifter vid utredningen. Det finns också flera avgöranden av högsta domstolen om saken (t.ex. HD 2009:27, HD 2009:80, HD 2010:49, HD 2011:46 och HD 2012:16).

Man kan komma till ett resultat som motsvarar förbudet mot bevisning också genom en s.k. brandväggsbestämmelse. I bägge fallen är det fråga om att ett självinkriminerande yttrande som gjorts i något annat förfarande lämnas utanför rättegångsmaterialet eller inte alls beaktas när ett brottmål avgörs. Enligt 3 kap. 73 § i utskökningsbalken (705/2007) får uppgifter som har inhämtats hos en utskökningsgäldenär för utskökningsärendet inte lämnas ut, om de medför risk för att gäldenären åtalas för något annat brott än ett brott i samband med utskökningsförfarandet. Enligt kapitlets 91 § är det förbjudet för den som ansöker om utskökningsärendet att använda sådana uppgifter i avsikt att åtal väcks mot gäldenären. Det är motiverat att betrakta bestämmelsen om förbud mot bevisning och brandväggsbestämmelsen som bestämmelser som kompletterar varandra och inte som sådana regleringslösningar som utesluter varandra.

Det är befogat att i lagen ta in en allmän bestämmelse om när uppgifter som inhämtats i något annat förfarande än vid förundersökning eller rättegång eller något med dessa jämförbart förfarande inte ska utnyttjas på grund av självinkrimineringskyddet. Det är då möjligt att ålägga en person att lämna uppgifterna i det andra förfarandet, eftersom det för att självinkrimineringskyddet ska vara effektivt räcker att uppgifterna inte senare används som bevis i ett brottmål, såsom framgår ovan. Dessa uppgifter har i regel skaffats på ett lagligt sätt, och situationen avviker således från det som i övrigt föreskrivs i paragrafen.

För det första ska man enligt momentet inte utnyttja bevis som skaffats i strid med 18 §. Förbudet innefattar bevis som i strid med paragrafen har inhämtats hos den som misstänks för brott under förundersökningen eller rättegången. Rätten att inte vittna mot sig själv är ett av de mest centrala elementen i en rättvis rättegång, och i Europadomstolens

praxis har utgångspunkten ansetts vara att bevis som har erhållits i strid med denna rätt inte ska användas som stöd för åtalet (se t.ex. Allan mot Förenade kungariket 5.11.2002; Jalloh mot Tyskland stora kammaren 11.7.2006; Brusco mot Frankrike 14.10.2010; se även HD 2012:45).

Dessutom ska förbudet mot bevisning, trots att människorättskonventionen inte förutsätter det, gälla bevis som har skaffats på ett sätt som kränker rätten att tåla för en närstående som står i ett sådant förhållande till en misstänkt eller svarande som avses i 17 § 1 mom. (jfr HD 1995:66). I vissa fall kan domstolen i enlighet med 18 § 2 mom. frånta en närstående rätten att tåla, och bestämmelsen om förbud mot bevisning blir då inte tillämplig.

I allmänhet ska förbudet mot bevisning gälla muntliga eller skriftliga yttranden. Å andra sidan gäller självinkrimineringskyddet även annat graverande material (t.ex. Jalloh mot Tyskland stora kammaren 11.7.2006). Således strider det också mot självinkrimineringskyddet att med tvång skaffa föremål för att använda dem som bevis (t.ex. Europadomstolens avgörande Funke mot Frankrike 25.2.1993, där domstolen hade dömt klaganden till straff och ålagt honom att överlämna vissa dokument som gällde tillgångar i utlandet, när han inte hade samtyckt till att överlämna handlingarna trots att tullmyndigheten yrkade på det). I dessa fall omfattas även handlingarna och föremålen av förbudet mot bevisning.

I praktiken skulle skyddet mot självinkriminering kränkas om en person mot sin vilja skulle förpliktas att aktivt medverka till utredningen av sin egen skuld. Däremot är en person skyldig att passivt tåla att bevis skaffas. Det finns inte något hinder för att använda tvångsmedel mot en person och använda bevis som skaffats på detta sätt, om bevisen existerade och fanns tillgängliga oberoende av honom eller henne. En person är skyldig att tåla husrannsakan och beslag, utandningsprov och blod-, urin- och röstprov samt vävnadsprov för DNA-test (t.ex. fallet Jalloh). Å andra sidan är en person t.ex. inte skyldig att vid husrannsakan uppge lösenordet till sin dator eller avslöja var ett föremål finns.

Om en misstänkt eller svarande eller en närstående till en misstänkt eller svarande

frivilligt går med på att vittna, finns det givetvis inte något förbud mot att utnyttja bevisningen. Till detta hänför sig i sak frågan om personen har varit medveten om att han eller hon har tystnadsrätt. I 7 kap. 10 § i förundersökningslagen finns det bestämmelser om underrättelser om dessa frågor. En annan fråga som hör nära samman med självinkrimineringskyddet är möjligheten att ordna försvar och framför allt att anlita ett biträde. Artikel 6(3c) i människorättskonventionen gäller detta. Om det främst handlar om en kränkning av möjligheten att ordna försvar, avgörs frågan om förbudet mot att utnyttja bevisning med stöd av 3 mom. (se även HD 2012:45 och HD 2013:25).

Förbudet mot bevisning gäller endast bevis som skaffats i strid med självinkrimineringskyddet. Å andra sidan kan också svarandens tystnad utnyttjas som bevis, såsom det föreskrivs i 6 § 2 mom., varvid det inte i egentlig mening är fråga om att skaffa bevis utan snarare om utebliven bevisning, dvs. svarandens yttrande och de slutsatser som kunde dras av det.

För det andra föreskrivs det i momentet att bevis som i sig har skaffats lagligt i något annat förfarande än ett sådant som gäller ett brottmål inte får utnyttjas under vissa förutsättningar. Förbudet gäller bevis som har fått av en person i något annat förfarande än vid en förundersökning eller rättegång i ett brottmål vid hot om tvångsmedel eller annars mot personens vilja, om personen vid tidpunkten i fråga var misstänkt eller svarande i ett brottmål eller om en förundersökning eller rättegång var anhängig i det brott som han eller hon åtalades för och det skulle ha stridit mot 18 § att skaffa beviset i brottmålet.

Enligt Europadomstolens praxis hindrar självinkrimineringskyddet inte att en person avkrävs uppgifter i något annat förfarande vid hot om straff eller någon påföljd som kan jämföras med ett straff eller vid vite eller hot om något annat tvångsmedel, såsom påtryckningshåkte. Exempel på sådana andra förfaranden är utrednings- och konkursförfarandena, beskattningsförfarandena samt vissa förfaranden av administrativa tillsynsmyndigheter. Dessa förfaranden kallas nedan administrativa förfaranden. Syftet med förfarandena är t.ex. att få utredning om en gäldenär

närs tillgångar för att betala skulder eller att få uppgifter som behövs för att verkställa beskattning eller för att kontrollera om villkorsvillkor som uppställt av myndigheterna iakttas. Till skillnad från när det gäller 1 mom. ovan och 3 mom. är det fråga om uppgifter som myndigheterna har skaffat i enlighet med lagen.

Det är fråga om att utnyttja information som fått i ett administrativt förfarande vid en senare brottmålsrättegång. Om uppgifterna lämnas frivilligt i det administrativa förfarandet, är det inte förbjudet att använda dem. Förbudet mot att utnyttja uppgifterna gäller de situationer där uppgifterna har skaffats mot en persons vilja. I momentet nämns som exempel hot om tvångsmedel. Andra motsvarande medel är hot om straff eller sanktioner som kan jämföras med ett straff och användning av ett sådant medel eller tvångsmedel. Också tvång eller påtryckning i strid med lagen för att få bevis kan medföra ett förbud mot att utnyttja uppgifterna.

Den bestämmelse som nu behandlas gäller således inte utnyttjandet av utsagor i ett brottmål, som det föreskrivs om i början av momentet. Den punkt som nu behandlas gäller inte heller utnyttjandet av uppgifter som fått i ett förfarande som kan jämföras med en straffprocess. Det är då närmast fråga om att bestämma en administrativ betalningspåföljd av straffkaraktär. Det är befogat att gränsdragningskriteriet ska vara huruvida saken omfattas av tillämpningsområdet för termen "anklagelse" i artikel 6 i den europeiska människorättskonventionen (om gränsdragningskriterierna se t.ex. Europadomstolens avgöranden Engel m.fl. mot Nederländerna 8.6.1976 och Ruotsalainen mot Finland 16.6.2009). Självinkrimineringskyddet ska då iakttas på motsvarande sätt som när det gäller en rättegång i brottmål, och det självinkriminerande beviset ska inte utnyttjas. Det föreskrivs dock inte uttryckligen om detta i momentet, eftersom det följer av förbudet mot ne bis in idem att ett brottmål där det är fråga om något som redan har behandlats i ett förfarande som kan jämföras med ett brottmål inte ska komma till domstol för behandling.

Förbudet mot bevisning i momentet gäller uppgifter som en person har lämnat i något

annat förfarande än en straffprocess för att uppnå syftet med förfarandet. Den information som har lämnats ska således för det första vara av betydelse i det andra förfarandet. Om t.ex. någon som gör en deklaration för att tull ska fastställas enligt tullagen (1466/1994) berättar att han eller hon har gjort sig skyldig till ett brott mot liv och avslöjar var det redskap som användes för att begå gärningen finns, saknar uppgifterna relevans med tanke på fastställandet av tullen, och sådana uppgifter kan inte krävas med hot om straff i tullförfarandet. Därför kan personens bekännelse och det upphittade hjälpmedlet vid brottet användas som bevis vid en senare straffprocess.

Vidare förutsätter förbudet mot bevisning att informationen är av betydelse inte bara i det andra förfarandet utan också i brottmålet. Kravet på en anknytning i sak framgår av hänvisningen till självinkrimineringskyddet i 18 §. Det är klart fråga om en anknytning i sak om en person vid ett beskattningsförfarande berättar vilka inkomster han eller hon inte har deklarerat, eftersom denna information direkt gäller en omständighet som hör till rekvisitet för skattebedrägeri. Ett gränsdragningskriterium kan anses vara att de fakta som ska utredas är av betydelse både i brottmålet och med tanke på uppnåendet av syftet med andra förfarandet. Enligt Europadomstolens avgörande Elomaa mot Finland (beslut 16.3.2010) gjordes utredningsutredningen 1996, och förundersökningarna inleddes 1997 och 1998. I Finansinspektionens anmälan om penningtvätt (brottsrubriceringen var då häleri) nämndes visserligen 1994 klagandens namn och att klaganden hade överfört egendom på en annan person, men klaganden misstänktes dock inte för penningtvätt, eftersom detta skulle ha förutsatt mottagande av egendom. Klagan saknade uppenbart grund. Se också fallet Marttinen, som behandlas ovan.

En ytterligare förutsättning för att ett förbud mot bevisning ska uppkomma är dessutom att brottmålet var anhängigt när personen gav sin utsaga eller överlämnade något annat bevis i det administrativa förfarandet. Enligt Europadomstolens praxis ska det finnas en tidsmässig anknytning mellan förfarandena,

såsom det t.ex. framgår av de ovan behandlade fallen Marttinen och Elomaa.

Den tidsmässiga anknytningen kan för det första framgå t.ex. av att en person är misstänkt eller svarande när han eller hon i det administrativa förfarandet tvingas lämna de uppgifter som är av betydelse också med tanke på brottmålet i fråga.

För det andra finns det en sådan tidsmässig anknytning som krävs när en person inte har ställning som misstänkt eller svarande, men en straffprocess dock är att vänta när personen lämnar uppgifter i det administrativa förfarandet (t.ex. Weh mot Österrike 8.4.2004). Det finns en tidsmässig anknytning, om det samtidigt som en person gav uppgifter i det administrativa förfarandet också pågick en förundersökning om det brott som en person senare åtalades för. Medan den förstnämnda tidsmässiga anknytningen förutsätter att personen vid förundersökningen formellt hade ställning som misstänkt, räcker det i fråga om den nu aktuella punkten att åtminstone en förundersökning pågick för det brott som senare ledde till att åtal väcktes. Personens formella ställning vid förundersökningen har inte någon betydelse, liksom inte heller det att personen inte på något sätt hade kommit upp vid förundersökningen vid tidpunkten för det administrativa hörandet.

Givetvis uppfylls kravet på tidsmässig anknytning också när brottet i fråga var föremål för åtalsprövning, trots att detta inte sägs uttryckligen i momentet. Också i ett sådant fall förutsätter förbudet mot bevisning givetvis att förfarandena har en anknytning i sak.

Å andra sidan konstaterade Europadomstolen i fallet Weh att en bilägares skyldighet att uppge vem som har framfört fordonet vid en viss tidpunkt inte innefattade lämnande av självinkriminerande uppgifter, eftersom klaganden inte ens misstänktes för fortkörning och någon rättegång således inte var att vänta (se också O'Halloran och Francis mot Förenade kungariket stora kammaren 29.6.2007 samt Lückhof och Spanner mot Österrike 10.1.2008).

Europadomstolen har dock i avgörandet J.B. mot Schweiz (3.5.2001) utsträckt självinkrimineringskyddet tidsmässigt till en tidigare tidpunkt. Fallet är emellertid exceptionellt i det avseendet att förfarandena tjä-

nade dels fastställandet av skatter, dels bestämmande av skatteförhöjning och böter. Förfarandena hade inte tydligt klassificerats som antingen ett förfarande som gällde fastställande av skatt eller ett förfarande som gällde sanktioner till följd av undvikande av skatt. Förfarandena hade med andra ord blandats ihop. Självinkrimineringskyddet kränktes när uppgifter krävdes efter att förfarandet hade inletts.

Momentet lämpar sig inte direkt för en sådan situation som anges ovan. Vid behov ska det föreskrivas särskilt om dessa situationer genom lag. Såsom det sägs ovan finns det i avfallslagen en särskild bestämmelse om förbud mot bevisning, när samma myndighet både fungerar som en administrativ myndighet och bestämmer avgifter av sanktionskaraktär. I varje fall ska domstolen i ett sådant fall beakta Europadomstolens praxis.

Förbud mot bevisning i ett brottmål uppkommer endast när samma person i det andra förfarandet har lämnat bevis som såväl i sak som tidsmässigt har en anknytning till brottmålet. Däremot finns det inte något hinder för att använda uppgifter som fåtts i det administrativa förfarandet, om den misstänkte eller den åtalade är någon annan person än den som har lämnat uppgifter i det administrativa förfarandet. Detta motsvarar högsta domstolens ståndpunkt i avgörandena HD 2010:41 och HD 2012:16. I anslutning till det förstnämnda fallet ansåg Europadomstolen att ingen kränkning av konventionen hade skett (Huhtamäki mot Finland 24.9.2012).

För det tredje finns det i slutet av momentet en begränsning som förtydligar att en del bevis inte ska omfattas av förbudet. Om en person i något annat förfarande än vid handläggningen av ett brottmål eller ett därmed jämförelsbart förfarande i samband med fullgörandet av en lagstadgad skyldighet har avgett en utsaga som strider mot sanningen eller en handling som är felaktig eller som till sitt innehåll strider mot sanningen eller ett föremål som är felaktigt eller förfalskat, får dessa utnyttjas som bevis i ett brottmål som gäller det förfarande som stred mot denna skyldighet.

Till tillämpningsområdet för momentets senare del hör inte bevis som fåtts vid förundersökning eller rättegång i ett brottmål. Ut-

anför tillämpningsområdet blir också andra sådana förfaranden som Europadomstolen jämför med brottmål. Utanför blir med andra ord anklagelser för brott enligt artikel 6(1) i människorättskonventionen. I fråga om dessa gäller självinkrimineringskyddet, och personen i fråga har således inte skyldighet att hålla sig till sanningen eller att över huvud taget avge någon berättelse. Europadomstolen har ansett att till området för anklagelser för brott hör bl.a. skatteförhöjning (Jussila mot Finland 23.11.2006) och uttagande av tredubbel bränsleavgift med anledning av att en person i sin bil hade använt ett bränsle som beskattades lindrigare än diesel (Ruotsalainen mot Finland 16.6.2009).

Om någon t.ex. lämnar felaktig information om sina inkomster i ett beskattningsförfarande eller om sin förmögenhet i ett utredningsförfarande, är lämnandet av felaktiga uppgifter i sig ett brott, och det handlar inte om att i strid med självinkrimineringskyddet med tvång skaffa bevis om ett brott som misstänks ha begåtts tidigare (t.ex. Allen mot Förenade kungariket beslut 10.9.2002). Ut-sagan kan således användas i ett skattebrottsmål som bevis till stöd för åtalet.

Det är dessutom klart att det inte är förbjudet att lägga fram bevis om att en person har begått ett brott genom att inte berätta om någon omständighet i ett annat myndighetsförfarande eller inte har överlämnat ett dokument eller ett föremål. Det föreskrivs dock inte om detta i momentet, eftersom man i det andra myndighetsförfarandet i detta fall över huvud taget inte har fått beviset, och ännu mindre använt det i en straffprocess som gäller ett tidigare brott.

I 3 mom. finns det en allmän bestämmelse om förbud mot att utnyttja bevis som fåtts på ett lagstridigt sätt. Bestämmelsen gäller både tvistemål och brottmål, även om den sannolikt har större betydelse i brottmål. Domstolen ska inte utnyttja dessa bevis, om det finns vägande skäl för det med beaktande av ärendets natur, hur allvarlig den rättskränkning som hänför sig till sättet att skaffa beviset var, hur sättet att skaffa beviset påverkar dess tillförlitlighet, bevisets betydelse för avgörandet av målet och övriga omständigheter.

Bestämmelsen är beroende av prövning. Såsom det framgår av skrivningen i momen-

tet, är utgångspunkten att ett bevis kan utnyttjas, vilket konsekvent följer av principen om fri bevisföring. Ett bevis ska dock inte utnyttjas, om det finns vägande skäl för det. I momentet föreskrivs det uttryckligen om de omständigheter som ska beaktas vid prövningen, men förteckningen är inte uttömmande, utan även andra omständigheter kan tillmätas betydelse. När man överväger ett förbud mot bevisning ska man väga in alla de omständigheter som påverkar saken i varje enskilt fall. En allmän utgångspunkt kan då anses vara intresset av att reda ut saken som en synpunkt som talar för att bevisen ska utnyttjas och, å andra sidan, de negativa konsekvenserna av att bevisen utnyttjas som en synpunkt som talar för ett förbud. Det kan hända att utnyttjandet av beviset skulle kränka en eller flera grundläggande eller mänskliga rättigheter eller en individs andra rättigheter eller rättsskydd.

Som utgångspunkt ska momentet gälla alla bevis som har fått på ett lagstridigt sätt. Lagstridigheten kan yttra sig som ett straffbart förfarande eller som ett förfarande som är förbjudet i processuell eller materiell lagstiftning och som har förenats med någon annan sanktion eller som inte alls har sanktionerats. För myndigheternas del kan det handla om att överskrida befogenheterna.

Det följer dock av sakens natur att de vittnesförbud och förbud mot att använda bevis om vilka det föreskrivs ovan i detta kapitel i sak ska tillämpas i stället för bestämmelsen om förbud mot att utnyttja bevisning. Det skulle vara meningslöst att föreskriva om självständiga vittnesförbud eller förbud mot användning av bevis, om frågan om att utnyttja bevisen ändå skulle avgöras med stöd av det nu aktuella momentet. Den rättsliga påföljden för ett förfarande som strider mot vittnesförbudet eller förbudet mot att använda bevis är helt följdriktigt ett förbud mot utnyttjande eller användning.

I kapitlet föreskrivs det också om tystnadsrätt i vissa situationer. Som utgångspunkt är det befogat att jämställa dessa fall med vittnesförbud, eftersom det i lagen på sätt och vis föreskrivs om ett vittnesförbud, som personen i fråga upphäver när han eller hon samtycker till att vittna.

I rättspraxis har utgångspunkten varit att ett bevis som strider mot vittnesförbudet eller ett förbud mot att använda bevis eller som kränker tystnadsrätten inte får användas eller utnyttjas (t.ex. HD 2008:84 och HD 2009:88).

Förbudet mot att utnyttja bevisning saknar dock inte alltid relevans i ett fall som gäller vittnesförbud eller tystnadsrätt. Om vittnesförbudet eller tystnadsrätten kan brytas, kan det uppstå en situation där beviset i sig kan utnyttjas efter att detta har skett. Om ett bevis emellertid har skaffats på ett olagligt sätt, ska man med stöd av det nu aktuella momentet överväga ett förbud mot att utnyttja beviset. Om å andra sidan den till vars förmån vittnesförbudet har föreskrivits ger sitt samtycke till att beviset används men det kommer fram att samtycket har getts t.ex. med anledning av ett olaga hot, är det inte fråga om äkta samtycke, och vittnesförbudet åsidosätts inte.

Vid tolkningen av momentet ska begreppet lag i uttrycket på ett lagstridigt sätt ges en vid innebörd, på samma sätt som när det gäller tolkningen av oriktig tillämpning av lag som en grund för återbrytande i rättegångsbalkens 31 kap. Förutom riksdagslagarna innefattar begreppet lag också nationella författningar på lägre nivå, EU:s lagstiftning och internationella överenskommelser som är bindande för Finland. I princip kan också en stark och etablerad enhetlig rättspraxis komma i fråga, om den till sin styrka kan betraktas som sedvanerätt.

Vid bedömningen av om ett bevis kan utnyttjas ska man fästa uppmärksamhet vid Europadomstolens praxis. Domstolen har konstaterat att huvudregeln är att frågan om huruvida ett bevis kan utnyttjas ska avgöras på nationell nivå. Tortyr samt kränkning av skyddet mot självinkriminering, vilka nämns ovan, är dock av den arten att Europadomstolen har ansett att utnyttjandet av bevis som har fått på detta sätt utgöra ett konventionsbrott.

Det kan anses vara en allmän utgångspunkt att ett bevis som stöder en åtalad persons oskuld får utnyttjas. Med hänvisning till motiveringen till 1 mom. ovan är det dock skäl att förhålla sig reserverat till att utnyttja bevis som fått genom sådan behandling som närmar sig tortyr. Såsom det konstateras ovan,

är ett bevis som skaffats på detta sätt som utgångspunkt otillförlitligt.

I momentet nämns ärendets natur som första prövningsgrund. Intresset av att reda ut brottet är en faktor som talar för att ett bevis ska kunna utnyttjas, såsom sägs ovan. Detta intresse väger tyngre ju allvarigare brottet är. Utöver den straffskala som ska tillämpas kan man också lägga vikt vid brottets art. Om brottet är av sådan natur att gärningen allvarligt äventyrar den allmänna säkerheten eller djupt ingriper i de mest centrala grundläggande rättigheterna, kunde detta tala för att beviset ska utnyttjas.

I ett tvistemål ska man fästa uppmärksamhet förutom vid det objektiva värdet av tvisteföremålet också vid sakens betydelse för parterna i allmänhet. I tvistemål där förlikning inte är tillåten kan man fästa vikt vid grunderna för att ärendet har ansetts vara ett sådant ärende. Till detta hör bl.a. huruvida avgörandet i saken påverkar utomstående personer, t.ex. ett barns intresse, eller vilken betydelse saken har för såväl ett enskilt intresse som det allmänna intresset.

Som en annan grund för prövningen nämns i momentet hur allvarlig den rättskränkning som hänför sig till sättet att skaffa beviset var. När man överväger detta bör man lägga vikt vid vilken rätt som har kränkts vid bevisanskaffningen och hur allvarlig kränkningen är. Ju närmare den omänskliga eller förnedrande behandlingen ligger tortyr, desto mer vägande grunder finns det för att förbjuda utnyttjandet av bevisningen (om Europadomstolens avgöranden se motiveringen till 1 mom.). Såsom det konstateras i motiveringen till 3 mom. ovan, har användningen av bevis som fått genom förnedrande behandling under vissa omständigheter lett till att rättegången varit orättvis, trots att det inte har varit fråga om tortyr. I fallet Jalloh tvingade man klaganden att kräkas upp en påse narkotika som han hade svalat genom att föra ner ett ämne i klagandens mage via näsan, trots att klaganden motsatte sig det. I fallet ansågs det att de bevis som fått på detta sätt var väsentliga och att det allmänna intresset inte krävde att en person som hade bedrivit gatuhandel med narkotika i liten skala dömdes. I fallet Söylemez var det väsentliga, förutom att beviset hade skaffats på ett omänskligt och för-

nedrande sätt, också att klaganden inte hade möjlighet att få ett rättsligt biträde i fängelset.

T.ex. när det gäller den personliga integriteten kan man konstatera att den kroppsvisitation som avses i tvångsmedelslagen är en mindre ingripande åtgärd än kroppsbesiktning. Olovlig observation kan anses vara en större rättskränkning än olovlig avlyssning med tanke på integritetsskyddet.

Att skaffa bevis genom brott kan anses vara särskilt klandervärt. Detta gäller i synnerhet när någon begår ett uppsåtligt brott i syfte att skaffa bevis. När man överväger hur allvarlig rättskränkningen är kan man även i övrigt lägga vikt vid om beviset avsiktligt har skaffats på ett lagstridigt sätt, med vetskap om att inget lagligt sätt står till buds. Om man t.ex. företar husrannsakan med vetskap om att det inte finns grunder för det enligt lagen, talar detta i högre grad för ett förbud mot att utnyttja bevisningen än om det i sig finns lagliga grunder för husrannsakan men denna företas i strid med de förfaringsätt som anges i lagen. Förbiseende av formaliteter eller obetydliga fel eller brister ska dock inte medföra förbud mot att utnyttja bevisningen. Om lagstiftningen är svårtolkad eller oklar, kan detta å andra sidan beaktas.

I momentet föreskrivs det i sig inte om huruvida det har någon betydelse vem som har skaffat beviset på ett olagligt sätt. Eftersom myndigheternas verksamhet dock ska grunda sig på lagen, kan man förutsätta att de känner till sina befogenheter och handlar inom ramen för dem. Det är naturligtvis inte godtagbart att en myndighet använder en enskild person som mellanhand för att skaffa olagliga bevis. Om en enskild person har förfarit lagstridigt utan att handla för en myndighets räkning, kan detta i övriga fall i regel beaktas som en omständighet som i viss mån talar för att bevisen får utnyttjas.

Enligt Europadomstolens etablerade praxis är rättegången orättvis, om någon till följd av anstiftan begår ett brott som han eller hon annars inte skulle ha begått (det s.k. agent provocateur-fallet, se t.ex. Teixeira de Castro mot Portugal 19.6.1998 och Ramanauskas mot Litauen stora kammaren 5.2.2008). Med utgångspunkt i finsk rättspraxis är det naturligt att förbjuda utnyttjandet av bevis som

fått till följd av en brottsprovokation, även om Europadomstolen även har pekat på andra alternativ och konstaterat att frågan i princip ska avgöras på nationell nivå (t.ex. Bannikova mot Ryssland 4.11.2010).

Den tredje prövningsgrunden i momentet är hur sättet att skaffa beviset påverkar dess tillförlitlighet. Ovan har det redan hänvisats till att bevis som har fått genom tortyr eller nedsättande behandling som närmar sig tortyr redan som utgångspunkt är otillförlitliga. Även annan påtryckning eller enträgna övertalningsförsök eller utfrågningar kan leda till att en person är redo att berätta vad någon vill höra.

Denna punkt har betydelse framför allt när man bedömer tillförlitligheten i en parts eller ett vittnes eller, i allmänhet sannolikt i mindre grad, en sakkunnigs berättelse. I sig förlovar ett redan befintligt bevisföremål som har skaffats på ett lagstridigt sätt inte nödvändigtvis alls sin trovärdighet på grund av det sätt på vilket det har skaffats. Å andra sidan kan sättet att skaffa beviset ge anledning att ifrågasätta huruvida föremålet är äkta eller oförändrat.

Som en fjärde prövningsgrund nämns i momentet bevisets betydelse för avgörandet av målet. Om t.ex. beviset är hörsägenbevisning med svagt bevisvärde och det finns annan och bättre bevisning i saken, kunde detta tala för ett förbud mot att utnyttja bevisningen. Å andra sidan kan en berättelse av en part eller ett ögonvittne eller ett hjälpmedel vid brott vara ett centralt bevis i ett allvarligt brottmål, varvid brottutredningsintresset talar för att beviset ska utnyttjas.

Övriga omständigheter som ska beaktas kunde vara sådana följer av att ett bevis läggs fram som inte direkt hänför sig till utredningen av ärendet. Det kunde tillmätas betydelse huruvida rättskränkningen blir större av att beviset används eller om ”skadan redan har skett”, varvid det i detta avseende inte längre har någon betydelse om beviset utnyttjas.

Man kunde beakta om beviset i vilket fall som helst också skulle ha fått på laglig väg. Om t.ex. förundersökningsmyndigheten genom att lagligt observera en misstänkt har fått reda på ett gömställe för narkotika i teringen med sådan exakthet att narkotikan

ofrånkomligen hade hittats om man hade sökt efter den, kunde narkotikan användas som bevis, även om man de facto hittade gömman genom att fästa en spårningsanordning vid narkotikapartiet utan att det fanns förutsättningar för det enligt lagen. Att en spårningsanordning används på ett lagstridigt sätt medför i sig inte heller i andra fall automatiskt ett förbud mot att utnyttja bevisningen, utan saken ska avgöras från fall till fall.

En annan omständighet som ska beaktas kunde vara hur den part som beviset är tänkt att användas mot förhåller sig till att beviset utnyttjas. Här krävs det dock försiktighet, eftersom ett godkännande av ett lagstridigt förfarande i efterskott inte i sig omintetgör rättskränkningen och eftersom många rättskränkningar är av sådan natur att den som kränkts inte ens kan samtycka till dem på förhand på ett giltigt sätt. Å andra sidan kan en förhandsbedömning ge vid handen att det är oklart vilken betydelse ett bevis har eller att beviset i något visst avseende är fördelaktigt för parten. I dessa fall kunde beviset utnyttjas.

Förhör av en part

26 §. I paragrafen föreskrivs det för det första att parterna får höras i bevissyfte. Bestämmelsen motsvarar 17 kap. 61 § 1 mom. i den gällande rättegångsbalken. Parter i ett brottmål är åklagaren och en målsägande som har anspråk i ärendet samt den åtalade eller någon annan svarande. I ett tvistemål är käranden och svaranden parter. I ett ansökningsärende som avses i rättegångsbalkens 8 kap. är sökanden och den som har del i saken parter. Av de orsaker som anges i allmänna motiveringen frångår man förhör av parter under sanningsförsäkringen.

För det andra föreskrivs det i paragrafen om sanningsplikt för parterna i ett tvistemål. Enligt den gällande tolkningen har en part i ett tvistemål s.k. positiv sanningsplikt på samma sätt som ett vittne. Parten ska vid behov avge en berättelse självant, och parten får inte ge felaktiga uppgifter eller hemlighålla sådana uppgifter som hänför sig till målet. Parten är även skyldig att besvara frågor.

I paragrafen tas det in en uttrycklig bestämmelse om sanningsplikten för parterna i

ett tvistemål. Enligt bestämmelsen ska en part i ett tvistemål hålla sig till sanningen när parten avger sin berättelse och besvarar frågor.

För en målsägandes del är den vedertagna tolkningen å sin sida att målsäganden har s.k. negativ sanningsplikt. En målsägande är inte skyldig att avge en berättelse eller besvara frågor (HD 2000:71). Om målsäganden gör det, får han eller hon inte ge felaktiga uppgifter och inte heller hemlighålla sådana uppgifter som hänför sig till målet. Det tas in en bestämmelse i paragrafen även om detta. Enligt den ska en målsägande hålla sig till sanningen när målsäganden redogör för saken och besvarar frågor. Bestämmelsen motsvarar bestämmelsen om målsägandens sanningsplikt under förundersökningen och tolkningen av den (förundersökningslagens 7 kap. 6 §; RP 14/1985 rd s. 28).

På motsvarande sätt stryks regleringen av sanningsplikten i 14 kap. 1 § i rättegångsbalken och i 6 kap. 5 § 3 mom. i lagen om rättegång i brottmål. Brott mot sanningsplikten föreslås fortfarande inte vara straffbart. Ett sådant brott kan givetvis beaktas vid bevisprövningen.

Om en målsägande inte har några anspråk, ska bestämmelserna om vittnen tillämpas på honom eller henne, med vissa undantag. Om målsäganden emellertid senare framställer ett straffyrkande eller ett privaträttsligt anspråk i saken eller söker ändring i enlighet med 1 kap. 14 § 1 mom. i lagen om rättegång i brottmål, ändras målsägandens ställning från vittne till part. Man kan då iaktta rättsnormen i HD 1987:62, enligt vilken en berättelse som en målsägande avgett som vittne ska tillmätas samma betydelse som en parts utsaga. Det är dock inte fråga om sådant kringgående av lag som avses i rättsfallet, när en målsägande som framställer ett straffyrkande eller söker ändring utövar sina lagliga rättigheter.

Svaranden i ett brottmål är inte skyldig att yttra sig och har inte heller någon sanningsplikt.

27 §. I paragrafen föreskrivs det i motsvarighet till 17 kap. 21 § i den gällande rättegångsbalken om förhör i bevissyfte av en part som inte har fyllt 15 år eller vars psykiska funktioner är störda.

28 §. Enligt paragrafen ska vid förhör av en laglig företrädare för en part iaktas vad som föreskrivs om förhör av en part. På samma sätt som i 17 kap. 64 § i den gällande rättegångsbalken ska med en part jämföras partens lagliga företrädare, såsom partens intressebevakare eller verkställande direktören för ett aktiebolag som är part. Paragrafen gäller inte ett rättegångsombud eller en motsvarande företrädare. En särskild bestämmelse om hörande av ett rättegångsombud eller -biträde som vittne finns i 31 § 2 mom.

Vittnen

29 §. Enligt 1 mom. får var och en som inte är part i målet höras som vittne. Skyldigheten att ställa upp som vittne har i allmänhet karaktäriserats som en allmän medborgerlig skyldighet. Europadomstolen har konstaterat att skyldigheten att ställa upp som vittne i ett brottmål är en normal medborgerlig skyldighet i ett rättsstatligt demokratiskt samhälle (Voskuil mot Nederländerna 22.2.2008 och Van Der Heijden mot Nederländerna 3.4.2012, stora kammaren). Undantag från skyldigheten att stå till förfogande som vittne kan göras endast på grunder som föreskrivs i lag (9 § 1 mom.).

På det sätt som anges i allmänna motiveringen slopar man den tredelning i parter, vittnen och personer som ska höras som finns i den gällande rätten. Framöver kommer den sistnämnda gruppen inte längre att finnas, utan en målsägande som inte har några anspråk och medmisstänkta ska höras som vittnen. I fråga om dessa personer ska dock gälla en reglering som till vissa delar avviker från den som gäller övriga vittnen (se de föreslagna 44 § 2 mom. och 64 § 1 mom. samt lagförslag 4).

För att åskådliggöra detta föreskrivs det i 2 mom. att en målsägande som inte har några anspråk i ärendet ska höras som vittne. På målsäganden i ett brottmål tillämpas dock inte vad som i 44 § bestäms om vittnesförsäkringen och i 63 § om tvångsmedel när ett vittne vägrar att vittna.

Vidare ska för åskådliggörelsen skull enligt 3 mom. vad som bestäms i 2 mom. även tillämpas 1) på den som har åtalats för samma gärning eller en gärning som står i omedel-

bart samband med den gärning som åtalet gäller, 2) på den som har förelagts strafforder eller ordningsbot för en gärning som avses i punkt 1 och 3) på den som har begått en gärning som med stöd av 3 kap. 9 § i förundersökningslagen inte överlämnas till åklagaren för prövning eller som åklagaren med stöd av 1 kap. 7 eller 8 § i lagen om rättegång i brottmål eller någon annan motsvarande bestämmelse om åtgärdseftergift har beslutat att inte väcka åtal för.

Bestämmelserna om osann utsaga inför domstol ska enligt lagförslag 4 inte tillämpas på vittnen som avses i 2 och 3 mom.

30 §. I paragrafen hänvisas det till 27 § när det gäller förhör av ett vittne som inte har fyllt 15 år eller vars psykiska funktioner är störda. Regleringen motsvarar 17 kap. 21 § i den gällande rättegångsbalken.

31 §. I 1 mom. föreskrivs det att om domaren i målet eller någon annan person som avses i 13 kap. 2 § 1 mom. i rättegångsbalken åberopas som vittne, ska frågan om han eller hon behöver höras avgöras med iakttagande i tillämpliga delar av vad som i 13 kap. 9 § i rättegångsbalken bestäms om avgörande av en invändning om jäv.

Momentet motsvarar delvis den första delen av 17 kap. 19 § i rättegångsbalken, där det sägs att om en domare åberopas till vittne, ska han pröva på sin domared om han vet något om saken.

Enligt 13 kap. 4 § 3 punkten i rättegångsbalken är en domare jävig i ett ärende i vilket domaren är eller har varit vittne. Domaren kan då över huvud taget inte ha någon annan roll än vittnets i ärendet och kan inte ta ärendet till behandling i egenskap av domare. I vissa undantagsfall kan en domare dock åberopas som vittne under rättegången. Detta kan t.ex. bero på att talan ändras på ett tillåtet sätt. Å andra sidan kan åberopandet användas i chikansyfte, t.ex. för att förhåla rättegången. Därför ska inte enbart det att en domare åberopas som vittne automatiskt leda till att domarens ställning ändras till vittne, utan frågan om domaren behöver höras som vittne ska avgöras från fall till fall.

Denna situation kan i hög grad jämföras med en invändning om jäv, eftersom domaren slutar handlägga målet om beslutet är positivt och fortsätter i sin uppgift om beslutet

är negativt. Därför ska frågan om en domare ska höras som vittne avgöras med iakttagande i tillämpliga delar av vad som bestäms om avgörandet av en fråga om jäv. Enligt huvudregeln ska frågan avgöras av någon annan än den domare som åberopats som vittne.

Om domaren är att betrakta som vittne, kan han eller hon således inte längre fortsätta som domare på grund av jäv. Domstolen ska på tjänstens vägnar se till att handläggningen av målet fortsätter i en domför sammansättning.

Enligt 13 kap. 2 § 1 mom. i rättegångsbalken ska bestämmelserna om domarjäv också tillämpas på bl.a. nämndemän och föredragande i domstolen. Redan för konsekvensens skull förutsätts det att regleringen utsträcks till att även gälla sådana personer som avses i 2 § 1 mom.

I 2 mom. föreskrivs det för det första att om åklagaren i målet eller en parts rättegångsombud eller -biträde åberopas som vittne, ska domstolen pröva om personen i fråga behöver höras.

För åklagarens del motsvarar bestämmelsen i sak den senare delen i 17 kap. 19 § i den gällande rättegångsbalken. Däremot finns det inte sådan reglering för biträdenas och ombudens del. Man bör dock utgå från att ett biträde eller ett ombud som åläggs att vittna inte längre kan fortsätta i sitt uppdrag, med beaktande av det förtroendeförhållande som råder mellan personen i fråga och hans eller hennes huvudman.

Det skulle också vara problematiskt att fortsätta i uppdraget av den anledningen att vittnet till sin karaktär är en i förhållande till ärendet och parterna utomstående informationskälla. Om en parts biträde eller ombud skulle utöva talan och företa processhandlingar vid sidan av eller i stället för parten och avge en vittnesutsaga som påverkar avgörandet av saken, skulle detta leda till att de olika aktörernas roller vid rättegången skulle bli oklara. Även om ett biträde eller ett ombud åläggs att vittna, ska detta inte påverka den tystnadsplikt som avses i 13 § ovan.

I momentet föreskrivs dessutom att om åklagaren eller en parts rättegångsbiträde eller -ombud åläggs att vittna, ska han eller hon avsäga sig sitt uppdrag. Domstolen ska då ge personen i fråga, dvs. i praktiken åkla-

garen eller en annan parts huvudman, tillfälle att ersätta den åklagare eller det biträde eller ombud som har ålagts att vittna med en annan person.

32 §. Enligt paragrafen ska republikens president inte kallas för att höras som vittne. I bestämmelsen uttrycks den i många länder vedertagna ståndpunkten att ett lands statsöverhuvud eller en därmed jämställbar person är befriad från uppdraget att vara vittne. Bestämmelsen motsvarar 17 kap. 22 § i den gällande rättegångsbalken.

Bestämmelsen hindrar inte att presidenten om han eller hon så önskar kan samtycka till att avge en vittnesutsaga i domstolen. Dessutom har det i rättspraxis ansetts att en skriftlig utsaga som presidenten avgav för en rättegång kunde användas som bevis. I ett sådant fall kan det anses vara fråga om ett särskilt skäl enligt 24 § 1 mom. 2 punkten.

I en sådan situation bör man dock garantera försvarets rätt att hålla motförhör, t.ex. genom att göra det möjligt att ställa och besvara frågor skriftligt. Europadomstolen ansåg att ett brott mot konventionen hade begåtts, när en fällande dom i ett brottmål huvudsakligen hade grundat sig på uttalanden av en prins som hörde till kungahuset och försvaret inte hade haft möjlighet att förhöra honom (Bricmont mot Belgien 7.7.1989). Å andra sidan konstaterade Europadomstolen att det i konventionsstaterna finns särskild reglering om förhör och vittnesförfaranden när det gäller högt uppsatta personer. En sådan reglering grundar sig på objektiva skäl och står som sådan inte i strid med artikel 6 i människorättskonventionen. Europadomstolen har inte avgjort några liknande fall efter den linjeändring som gjordes i fallet Al Khawaja och Tahery; angående detta, se motiveringen till 3 § ovan.

33 §. I paragrafen föreskrivs det om anonyma vittnen. Med anonym bevisning avses att ett vittne höras om att hans eller hennes identitet eller kontaktuppgifter avslöjas. Bestämmelser om beviljande av anonymitet finns i 5 kap. 11 a —11 e § i lagförslag 2 och bestämmelser om undanröjande av anonymiteten i 7 kap. 5 a § i samma lagförslag. I detta kapitel finns reglering om anonyma vittnen i 21 § ovan samt i 43, 44 och 53 § nedan. Dessutom finns det reglering om offentlig-

hetsfrågor i anslutning till anonyma vittnen i lagförslag 11 och 26.

En förutsättning för att höra en person som anonymt vittne är enligt paragrafens 1 punkt för det första att det enligt 5 kap. 11 a–11 e § i lagen om rättegång i brottmål har bestämts att vittnet ska höras anonymt. Vid handläggningen av åtalet ska de förutsättningar för att bevilja anonymitet som avses i 5 kap. 11 a § i BRL inte längre prövas. Ett vittne som har beviljats anonymitet ska kunna lita på att anonymiteten består.

I 2 punkten förutsätts det att beslutet om att höra ett vittne anonymt har vunnit laga kraft eller att beslutet ska iakttas enligt 5 kap. 11 e § 3 mom. i lagen om rättegång i brottmål. Enligt momentet ska ett beslut av hovrätten genom vilket anonym bevisning har bifallits genast iakttas, om inte fullföljdsdomstolen bestämmer något annat.

Enligt 3 punkten är en förutsättning för att höra ett vittne anonymt att vid huvudförhandlingen undersöks det brottmål för vars utredning vittnet har beviljats anonymitet. Syftet med bestämmelsen är att klarlägga att anonym bevisning inte kan användas vid utredning av andra brott än de för vars del man har beslutat att höra ett vittne anonymt. T.ex. i ett sådant fall när ett vittne har hörts anonymt vid förundersökningen och vittnets utsaga har använts för att rikta in brottsutredningen kan det hända att det under utredningens gång kommer fram också andra brott och att vittnet kunde lämna sådan information som behövs vid utredningen av dessa. För att bibehålla förfarandets exceptionella karaktär är det dock viktigt att den anonyma bevisningen inte utvidgas och blir ett medel för att utreda sådana brott som det inte var meningen att förfarandet skulle innefatta.

Efter att ett vittne har beviljats anonymitet kan det också framgå att det brott om utreds trots allt inte är så grovt som man först ansåg. Det är t.ex. inte fråga om grov misshandel utan den lindrigare grundformen misshandel, som inte uppfyller brottskriteriet för att bevilja anonymitet. I sig hindrar det att ett vittne har beviljats anonymitet inte åklagaren från att yrka på straff för den lindrigare gärningsformen, dvs. grundformen av misshandel. Vittnet kan då emellertid inte höras anonymt, utan man ska i praktiken antingen höra vitt-

net utan anonymitet eller avstå från att höra vittnet.

Åklagarens straffyrkande är avgörande för om ett anonymt vittne kan användas. Med tanke på anonymiteten saknar det betydelse om domstolen efter att ha tagit upp bevisningen dömer till straff för en lindrigare gärning för vars del anonymitet inte skulle ha beviljats. Om åklagaren överklagar och yrkar på straff i enlighet med det ursprungliga åtalet, behåller vittnet sin anonymitet i fullföljdsinstanserna. Om åklagaren emellertid ändrar sitt straffyrkande så att det gäller ett sådant brott att anonymitet inte kan beviljas i fråga om åtalet, kommer anonym bevisning inte på fråga.

Enligt 4 punkten förutsätts det dessutom för att ett vittne ska kunna höras anonymt vid huvudförhandlingen att vittnet fortfarande yrkar på att höras så att hans eller hennes identitet inte avslöjas. Särskilt i en situation där ett vittne har beviljats anonymitet redan i början av förundersökningen, kan omständigheterna när huvudförhandlingen inleds ha förändrats så att vittnet inte längre yrkar på anonymitet i rätten. Vittnet ska före huvudförhandlingen tillfrågas om han eller hon fortfarande yrkar på att få höras i skydd av anonymitet. Det är i praktiken åklagaren som ska sköta denna uppgift, eftersom åklagaren känner till det anonyma vittnets identitet och kontaktinformation. Domstolen ska därför nöja sig med åklagarens uppgift om att vittnet fortfarande yrkar på anonymitet.

Sakkunniga

34 §. Enligt paragrafen ska sakkunniga höras om erfarenhetssatser som kräver särskild kunskap och om tillämpningen av dessa erfarenhetssatser på de omständigheter som framkommit i ärendet. Bestämmelsen motsvarar delvis 44 § 1 mom. i det gällande 17 kap. Såsom det konstateras i allmänna motiveringen, ska bestämmelserna om sakkunniga tillämpas oavsett om det är domstolen eller en part som har åberopat den sakkunnige.

Enligt den nämnda 44 § 1 mom. kan en myndighet, en tjänsteman eller någon annan person vara sakkunnig. Bestämmelsen har tolkats så att såväl myndigheter som enskilda personer kan anlitas som sakkunniga. Dessa

nämns inte särskilt i paragrafen, men det är inte meningen att ändra rättsläget. Om det är en myndighet som ger ett sakkunnigutlåtande, ska man även ange en fysisk person som kan ge närmare upplysningar om saken. Uppgiften behövs, om det visar sig finnas orsak att hålla ett muntligt förhör.

Den som ger ett rättsvetenskapligt sakkunnigutlåtande i enlighet med 4 § 1 mom. ovan eller som hörs i domstolen i en lagtillämpningsfråga är inte en sådan sakkunnig som avses i bestämmelsen. Inte heller en person som i enlighet med den paragrafens 2 mom. ger en utredning om utländsk rätt är en sådan sakkunnig som avses i denna paragraf. Bestämmelserna i detta underavsnitt ska således inte tillämpas på dessa personer.

Domstolen tillämpar allmänna erfarenhetssatser på tjänstens vägnar. Av en sakkunnig förutsätts det särskilda kunskaper, som i praktiken förvärvas genom utbildning eller erfarenhet eller båda. Typiska sakkunniga är t.ex. läkare och varukontrollörer och fackmän med teknisk sakkunskap, t.ex. byggnadsingenjörer. Sakkunnigbevisningen gäller vanligtvis DNA-, blod-, handstils-, röst- eller fiberprov eller frågan om en handling (HD 1999:74) eller något annat bevis är äkta och inte har ändrats, eller arten av egendom och dess skick.

I vissa fall blir man tvungen att överväga om en person som ska höras vid rättegången ska betraktas som vittne eller sakkunnig, eftersom valet mellan dessa alternativ avgör vilka bestämmelser som ska tillämpas på informationskällan. Bestämmelserna skiljer sig delvis från varandra. Exempelvis ska en sakkunnig i första hand ge ett skriftligt utlåtande, medan ett vittne för sin del i regel ska höras muntligt i domstolen.

Syftet med skrivningen i paragrafen är att ange att sakkunnigbevisningen främst gäller erfarenhetssatser. Ett vittne berättar vanligtvis om sina egna iakttagelser. Det är emellertid rätt vanligt att samma person berättar inte bara om erfarenhetssatser utan också om fakta som han eller hon har observerat.

På gränsdragningen kunde man tillämpa regeln om att erfarenhetssatserna kommer före iakttagelserna när det gäller sakkunniga, medan iakttagelserna kommer före erfarenhetssatserna när det gäller vittnen. Urvals-

grunden kunde vara huruvida en informationskälla kan ersättas med en annan utan att bevisningen för den skull blir sämre, åtminstone inte i princip, eller om informationskällan har gjort sådana unika iakttagelser som i princip ingen annan har gjort och därför inte kan ersättas med en annan informationskälla utan att bevisningen blir lidande. Skillnaden mellan ett vittne och en sakkunnig har bedömts på motsvarande sätt i Sverige (Högsta domstolen i Sverige, avgörande NJA 2011 s. 241).

T.ex. är en läkare som vårdat ett knivhuggningsoffer som hämtats till en akutmottagning som utgångspunkt vittne, eftersom läkaren har gjort unika iakttagelser om offrets skador och om hur offret svarat på vården samt huruvida offret har kunnat tala och vad offret i så fall har sagt, samt om de övriga omständigheterna. Om offret emellertid avlider och det görs en obduktion, är den rättsläkare som utfört obduktionen sakkunnig, eftersom obduktionen även kunde ha utförts av en annan rättsläkare. Rättsläkarens person saknar i princip betydelse med tanke på skötseln av sakkunniguppdraget och den bevisning som fås.

35 §. Enligt 1 mom. ska en sakkunnig vara känd för redbarhet och skicklighet inom sitt område. I 17 kap. 44 § 1 mom. i den gällande rättegångsbalken föreskrivs det i sak på samma sätt om kravet på redbarhet och skicklighet.

Enligt 2 mom. får den som står i ett sådant förhållande till ärendet eller till en part att hans eller hennes opartiskhet äventyras inte vara sakkunnig. Bestämmelsen motsvarar 17 kap. 47 § i den gällande rättegångsbalken.

36 §. I 1 mom. föreskrivs det att en sakkunnig ska ge sitt utlåtande skriftligt. Enligt 17 kap. 50 § 1 mom. i den gällande rättegångsbalken ska ett utlåtande av en sakkunnig som regel vara skriftligt, men domstolen kan tillåta att utlåtandet ges muntligen. I samma moment föreskrivs det om de uppgifter som ska ingå i ett sakkunnigutlåtande.

Sakkunnigbevisningen är av sådan natur att den ofta kan förstås bättre i skriftlig form. Till skillnad från när det gäller vittnen, finns det vid denna bevisning inte heller något behov av att kunna iaktta den som avger en muntlig berättelse för att kunna dra slutsatser

av personens beteende med tanke på bevisningens trovärdighet. Därför ska det inte anses vara behövligt med en möjlighet att direkt kunna höra en sakkunnig muntligt.

I lagen föreskrivs det inte längre närmare om kraven på innehållet i ett sakkunnigutlåtande. Det följer redan av ärendets natur att en sakkunnig i behövlig utsträckning i sitt utlåtande ska lämna en redogörelse för vad han eller hon har fått fram i undersökningen samt ett motiverat utlåtande i de frågor som har förelagts honom eller henne, vilket förutsätts i 17 kap. 50 § 1 mom. i den gällande rättegångsbalken.

I 2 mom. föreskrivs det om muntligt hörande av en sakkunnig. En sakkunnig ska höras muntligt, om 1) det behövs för att undanröja oklarheter, brister eller motstridigheter i hans eller hennes utlåtande, 2) domstolen anser att det behövs av någon annan orsak, eller 3) en part begär det och det är uppenbart att det inte saknar betydelse att den sakkunnige hörs. Momentets 2 och 3 punkt motsvarar 17 kap. 50 § 2 mom. i den gällande rättegångsbalken.

Momentets 1 punkt inbegriper t.ex. de fall där ett hörande behövs för att det inte i sakkunnigutlåtandet lämnas en tillräcklig redogörelse för vad den sakkunniga har fått fram eller för att svaren på de frågor som förelagts den sakkunniga är oklara eller motstridiga. Punkten ersätter delvis regleringen i 17 kap. 52 § i den gällande rättegångsbalken. Domstolen har med stöd av 7 § rätt att självmant skaffa ett nytt sakkunnigutlåtande i stället för ett sakkunnigutlåtande som har visat sig vara bristfälligt, och det föreskrivs inte särskilt om detta såsom i den nämnda 52 §.

37 §. Bestämmelsen om sinnesundersökning i paragrafen har i övrigt samma lydelse som 17 kap. 45 § i den gällande rättegångsbalken, men regleringen om ändringssökande i den paragrafens 5 mom. flyttas till 69 §.

Handlingar och syneobjekt

38 §. I 1 mom. föreskrivs det i sak i motsvarighet till den gällande rätten att som bevisning kan för domstolen läggas fram föremål eller handlingar. Domstolen kan för att skaffa bevisning också förrätta syn av ett föremål som inte utan svårighet kan hämtas till

domstolen eller av fast egendom eller en plats eller något annat objekt. Uttrycket ”syn av en plats” ersätter uttrycket ”plats, där något inträffat” i 17 kap. 56 § i den gällande rättegångsbalken. Förutsättningen plats där något inträffat är problematisk t.ex. när man förrättar syn i en bostad i ett bostadsaktiebolag för att klarlägga om bostadens skick motsvarar det som man kom överens om vid köpet.

Syn av något annat objekt fogas till lagen för att göra regleringen heltäckande. Det kunde t.ex. handla om ett elektroniskt register, hur ett program för administrering av detta register fungerar och hur information lagras i registret, såsom i avgörandet HFD 2009:39.

Sådan särskild syn som avses i momentet ska hållas i de fall när syneobjektet inte kan läggas fram för domstolen och således inte heller som sådant fogas till rättegångsmaterialet. T.ex. handlingar, kartor, fotografier och ljud- och bildupptagningar kan i regel läggas fram för domstolen och fogas till rättegångsmaterialet. Vid ett överklagande behöver man inte heller till dessa delar hålla en särskild syneförrättning, utan domstolen kan ta upp denna bevisning och bekanta sig med den också i ett skriftligt förfarande.

I motsvarighet till den gällande rätten kan skillnaden mellan en handling och ett syneobjekt beskrivas så att det vid bevisning i form av en handling är fråga om att bedöma innehållet i en skriven text, dvs. ett verbalt meddelande. Varken språket eller framställningssättet har någon betydelse. Handlingen kan vara skriven i koder eller chiffer och ha pappersform eller elektronisk form. Vid en syn gör man för sin del sinnesförmålor om ett objekts fysiska egenskaper. De framställningar i bild, exempelvis fotografier, som definieras som handlingar i 5 § i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet är med avseende på den nu aktuella paragrafen syneobjekt.

Ett föremål kan samtidigt vara både en bevishandling och ett syneobjekt. T.ex. i ett mål som gäller ett utpressningsbrott kan ordalydelsen i ett brev å ena sidan ha betydelse som bevis med tanke på uppfyllandet av den förutsättning i brottsrekvisitet som gäller hot, och å andra sidan kan det att utskriften på

brevpappret överensstämmer med utskriften från en skrivare som den åtalade har i sin besittning tala för att den åtalade är skyldig. I det förra fallet är brevet en bevishandling och i det senare fallet ett syneföremål.

I 17 kap. 13 § i den gällande rättegångsbalken sägs det att om en innehavare av en handling på grund av ett rättsförhållande mellan honom och en part eller annars enligt lag är skyldig att ge ut handlingen eller låta någon annan ta del av den, gäller detta även i fråga om handlingens företeende i en rättegång.

Ovan i kapitlet har man samlat bestämmelserna om de fall när det föreligger skyldighet eller rätt att inte använda en handling som bevis. Det är inte motiverat att man ska kunna göra undantag från skyldigheten eller rätten att vägra vittna med anledning av ett rättsförhållande mellan parterna. Bestämmelsen har uppenbart inte heller tillämpats i praktiken. Det föreslås därför inte att någon motsvarande bestämmelse ska tas in i lagen. Avsikten med detta är inte att ändra rättsförhållandena mellan parterna utanför rättegången.

Enligt 2 mom. får bevis som avses i 1 mom. läggas fram eller skaffas trots att uppgifter som ska hållas hemliga eller som omfattas av tystnadsrätt framgår av handlingen eller föremålet eller ett annat syneobjekt, om beviset utan oskäligen olägenheter kan behandlas så att uppgifterna inte kommer fram. Bestämmelsen motsvarar delvis rättegångsbalkens 17 kap. 11 b § 2 mom., enligt vilket man kan lämna ett utdrag av handlingen där denna uppgift inte ingår.

Syftet med bestämmelsen är att genomföra principen om fri bevisföring i så hög grad som möjligt. Man ska dock inte ställa oskäliga krav på den som innehar handlingen eller föremålet eller någon annan egendom.

T.ex. kan man lösgöra en sådan del av ett föremål som innehåller en affärshemlighet. På motsvarande sätt kan man täcka över den delen av en produktionsmaskin som är fast monterad i en byggnad som innehåller sådan information. Av en handling kan man antingen ge ett sådant utdrag som avses ovan eller täcka över de delar som ska hållas hemliga. Domstolen kan, såsom i fallet HD 2011:27, bestämma att av handlingarna ska ges utdrag,

vilka ska göras så att det av den handling som överlämnas framgår hur långa de textavsnitt som ska hållas hemliga är och var i dokumentet de finns, eller annars närmare förordna om hur beviset ska behandlas.

39 §. Enligt 17 kap. 11 b och 15 § i den gällande rättegångsbalken är utgångspunkten att en handling som ska användas som bevis ska lämnas till domstolen i original, om inte domstolen tillåter att en kopia eller en bestyrkt kopia av handlingen läggs fram.

Med dagens teknik går det att få kopior av handlingar som i praktiken är lika bra som originalet och som domstolarna regelmässigt godkänner som bevis. Därför är utgångspunkten enligt paragrafen att en kopia av en handling får läggas fram. Domstolen kan emellertid bestämma att en handling ska läggas fram i original, om handlingen t.ex. hänför sig till en särskild rättighet eller om originalet bör granskas närmare för att klarlägga om den har ändrats på ett obehörigt sätt. Domstolen får också förutsätta att en kopia ska vara bestyrkt, trots att det inte längre föreskrivs särskilt om detta. I ett sådant fall är det fråga om att ersätta ett bevis med ett mer tillförlitligt bevis, på det sätt som avses i 8 § 4 punkten. Om det inte längre går att få tag på originalet, t.ex. om en handling i elektronisk form har förstörts, måste man å andra sidan nöja sig med en utskrift av handlingen som gjorts innan handlingen förstördes.

40 §. Enligt 1 mom. kan domstolen bestämma att ett föremål eller en handling ska läggas fram för domstolen eller att syn ska hållas, om föremålet eller handlingen kan ha betydelse som bevis eller förrättandet av syn kan ha betydelse för att få bevis.

Bestämmelsen motsvarar i sak den gällande rätten när det gäller handlingar och föremål som ska hämtas till domstolen. Det är motiverat att utsträcka motsvarande reglering också till syn, eftersom det inte föreskrivs om dessa frågor i den gällande lagen.

Bestämmelsen är allmän till sitt tillämpningsområde, vilket betyder att inte bara parter utan också andra personer kan åläggas skyldigheter med stöd av den. Bestämmelsen gäller även myndigheter, eftersom det, vilket högsta domstolen har konstaterat när det gäller handlingar, i dag kan anses vara svårt att motivera att myndigheterna ges en annan och

mer skyddad ställning än andra, trots att det förut även har funnits delade meningar om saken (HD 2011:27). Såsom det framgår av avgörandet, är ett alternativt sätt att skaffa bevis att begära beviset direkt av myndigheten i fråga. Man ska i första hand gå till väga på detta sätt.

I 2 mom. sägs det att innan domstolen meddelar ett åläggande enligt 1 mom. ska personen i fråga ges tillfälle att bli hörd. Vid behov kan personen höras på det sätt som föreskrivs om förhör av en part eller hörande av ett vittne och även annan bevisning tas emot.

Med personen i fråga avses den som innehar en handling eller ett föremål som ska hämtas till domstolen samt den som har en fastighet eller en plats i sin besittning eller annars bestämmer om syneobjektet.

I dag föreskrivs det i lagen endast om hörande av den som innehar en handling eller ett föremål som ska hämtas till domstolen. Det är dock motiverat att utsträcka regleringen till att omfatta även de övriga personer som nämns ovan, eftersom förrättandet av syn påverkar deras rättigheter.

Hörandet kan ske förutom skriftligt även muntligt i domstolen. I momentet föreskrivs det dessutom uttryckligen att den berörda personen kan höras i domstolen. Detta bör ske framför allt när personen i fråga förklarar att överlämnandet av ett föremål eller en handling eller förrättandet av syn saknar betydelse som bevis eller åberopar en grund för tystnadsplikt eller tystnadsrätt. Om en persons uppfattning emellertid är uppenbart motiverad, finns det inte någon anledning att hålla ett muntligt förhör.

Enligt 3 mom. får domstolen vid behov ålägga personen i fråga att fullgöra sin skyldighet vid vite. Domstolen kan även bestämma att en utmätningsman ska hämta handlingen eller föremålet till domstolen, varvid 3 kap. i utsökingsbalken ska iakttas i tillämpliga delar. Domstolen har rätt att få handräckning av polisen för att säkerställa förrättandet av syn.

Momentet motsvarar i sak den gällande rätten när det gäller handlingar och föremål som ska hämtas till domstolen. För att klarlägga utmätningsmannens befogenheter hänvisas det i momentet till utsökingsbalkens 3 kap.,

som innehåller allmänna bestämmelser om förfarandet vid utsökning. En utmättningsman har således bl.a. rätt att söka efter egendom (kapitlets 49 och 50 §), få upplysningar (t.ex. 52 och 66 §), använda maktmedel (82 och 83 §), få handräckning av polisen (108 §) och anlita sakkunniga för att klarlägga om det handlar om ett objekt som avses i domstolens förordnande (109 §).

Det är skäl att komplettera den gällande rätten i fråga om syn. Domstolen kan förelägga vite samt få handräckning av polisen för att säkerställa förrättandet av syn. Som utgångspunkt ska vite först föreläggas. Om en person emellertid fortsätter sin tredska, kan syn förrättas med polisens hjälp, så att polisen svarar för tillträdet till förrättningsplatsen t.ex. genom att öppna ett lås. Med stöd av bestämmelsen är det också möjligt att be polisen att säkerställa syneförrättningen, om det t.ex. finns anledning att tro att fastighetsinnehavaren försöker förhindra denna.

Kallelser

41 §. Enligt 17 kap. 26 § 1 mom. i den gällande rättegångsbalken är ett vittne som är närvarande i domstolen skyldigt att genast vittna. I 1 mom. ändras och utvidgas regleringen så att om en part som ska höras i bevissyfte eller den som åberopats som vittne eller sakkunnig är närvarande i domstolen, får han eller hon genast höras.

Utgångspunkten är fortfarande att om den som ska höras är närvarande i domstolen, är han eller hon skyldig att genast avge sin vittnesberättelse eller annars ge sitt utlåtande i bevissyfte. Svaranden i ett brottmål ska dock ges behörigt tillfälle att förbereda sitt försvar. Hit hör bl.a. att svaranden överväger om han eller hon över huvud taget vill bli hörd i bevissyfte. Därför kan svaranden enligt momentet genast höras, men vid behov ska förhöret av honom eller henne i bevissyfte skjutas fram till en senare tidpunkt. Också i andra situationer kan det vara behövligt att ge parterna tid, t.ex. för att de ska kunna besluta om vilka frågor de ska ställa till vittnen eller sakkunniga.

Momentet hänför sig också till att det i tvistemål regelmässigt och i vissa fall även i brottmål är en part eller dennes biträde eller

ombud som under fria former kallar den som ska höras till platsen.

Enligt 2 mom. ska domstolen vid behov kalla vittnen och sakkunniga, om inte denna uppgift har anförtrotts parterna på den grund som anges i 11 kap. 2 § eller om inte något annat följer av 5 kap. 19 § i lagen om rättegång i brottmål. Momentet motsvarar i övrigt den gällande rättegångsbalkens 17 kap. 26 § 3 mom., men för åskådlighetens skull fogas till momentet en hänvisning till lagen om rättegång i brottmål. I den nämnda paragrafen föreskrivs det bl.a. om kallelser som delges av åklagaren.

I motsvarighet till den gällande lagen föreskrivs det dessutom i momentet att den som ska höras ska kallas att infinna sig vid vite, som domstolen förelägger, och att kallelsen ska delges personligen på det sätt som anges i 11 kap. 3, 3 b eller 4 §.

I 3 mom. föreskrivs det om de uppgifter som ska lämnas i kallelsen. Momentet motsvarar huvudsakligen 17 kap. 26 § 4 mom. och 48 § 2 mom. i den gällande rättegångsbalken. Momentet gäller kallelse av vittnen och sakkunniga. I kallelsen ska det anges vilken dag och vid vilket klockslag samt var sammanträdet hålls. Där ska också nämnas alla behövliga uppgifter om parterna och målet. Dessutom ska i kallelsen meddelas vad som bestäms i 62 eller 64 § och i 65 § 3 mom.

Den nämnda 62 § gäller de tvångsmedel som enligt huvudregeln får tillämpas på vittnen och den nämnda 64 § de tvångsmedel som får tillämpas på vittnen som är yngre än 15 år eller vars psykiska funktioner är störda samt på sakkunniga. Den nämnda 65 § 3 mom. gäller betalning av ersättning i förskott till ett vittne för resekostnader och uppehälle.

I 4 mom. tas det in en bestämmelse där det sägs att om ett förhör som avses i 52 § eller i 56 § 2 mom., dvs. ett förhör genom video eller per telefon, hålls hos en myndighet, kan på förhöret tillämpas vad som föreskrivs om påföljderna av att en part som ska höras i bevissyfte eller ett vittne eller en sakkunnig är frånvarande och om de tvångsmedel som får riktas mot dem. I kallelsen ska lämnas de uppgifter som anges i 3 mom., och dessutom ska det meddelas hur förhöret verkställs.

En motsvarande reglering har tagits in i 26 kap. 24 a § 3 mom. när det gäller huvudförhandling i hovrätten. Medan regleringen i det momentet är tvingande, föreslås det här av ändamålsenlighetsskäl att saken ska avgöras av domstolen på basis av prövning.

Enligt 5 mom. iakttas i fråga om kallelse till syn i tillämpliga delar vad som ovan i denna paragraf och på annat ställe föreskrivs om kallelse till sammanträde. Syftet med momentet är att klarlägga rättsläget så, att kallelse till syn kan ske på motsvarande sätt som till sammanträde. Momentet ersätter 17 kap. 58 § 1 mom. i den gällande rättegångsbalken, enligt vilket domstolen ska underrätta parterna om förrättandet av syn. Enligt samma moment ska domstolen förordna att en häktad ska hämtas till förrättningen, om domstolen prövar att den häktades närvaro är behövlig. Det finns inte något behov av en sådan särskild bestämmelse.

42 §. I paragrafen föreskrivs det i sak i motsvarighet till 17 kap. 26 a och 51 § 1 mom. i den gällande rättegångsbalken om kallelse av vittnen och sakkunniga som befinner sig utomlands. För att ange att paragrafen är subsidiär, tas i 1 mom. in ett omnämnande av att paragrafen ska iakttas, om inte annat följer av någon annan lag, Europeiska unionens lagstiftning eller en internationell överenskommelse som är bindande för Finland.

Regleringen i den nämnda 26 a § om att justitieministeriet utfärdar närmare föreskrifter om kallens innehåll, stryks eftersom den är onödig. Det finns dock inte något hinder för att justitieministeriet utfärdar anvisningar om saken och t.ex. utformar en mall för kallelsen, eftersom domstolarna inte är skyldiga att följa dessa anvisningar eller använda sig av mallen.

Det finns inte heller framöver något hinder för att en part under fria former kallar ett vittne eller en sakkunnig som befinner sig utomlands till ett sammanträde.

Bevisningsförfarandet vid huvudförhandlingen

43 §. I 1 mom. föreskrivs det att innan ett vittne eller en sakkunnig hörs ska domstolens ordförande fråga personen om hans eller

hennes namn och vid behov försäkra sig om personens identitet. Vid behov ska ordföranden fråga om det finns något hinder för att avge försäkran och om den som ska höras har skyldighet eller rätt att vägra vittna. Ordföranden ska vid behov underrätta sig om omständigheter som påverkar personens trovärdighet.

Momentet motsvarar i huvudsak 17 kap. 28 § 1 mom. i den gällande rättegångsbalken. Av orsaker som gäller vittnesskyddet ska man dock inte längre fråga den som ska höras om hans eller hennes ålder, befattning eller hemvist. De uppgifterna har inte heller annars någon större betydelse med tanke på bedömningen av ett vittnes tillförlitlighet. I stället för att be den som ska höras om dessa uppgifter ska rättens ordförande vid behov försäkra sig om personens identitet, t.ex. genom att be honom eller henne att visa upp en identitetshandling för ordföranden på ett sådant sätt att endast domstolen får de behövliga uppgifterna. Om vittnets ålder eller befattning eller boningsort dock kan påverka hans eller hennes trovärdighet, får domstolen fråga vittnet om dessa omständigheter, på motsvarande sätt som om andra omständigheter som påverkar trovärdigheten.

Regleringen utvidgas till att utöver vittnen gälla även sakkunniga. Domstolen kan således fråga en sakkunnig om omständigheter som påverkar hans eller hennes kompetens och ojävighet.

Den skyldighet att anteckna uppgifterna i protokollet som anges i den ovan nämnda 28 § 1 mom. kan anses vara onödig. De omständigheter som påverkar ett vittnes trovärdighet eller skyldighet eller rätt att vägra vittna är till sin natur sådana att de ska tas in i domskälen eller motiveringen till beslutet. Å andra sidan ska i protokollet tas in de uppgifter som behövs för att individualisera ett vittne eller en sakkunnig, såsom den exakta födelsetiden eller boningsorten, om inte dessa uppgifter framgår av det övriga rättegångsmaterialet. Bestämmelser om sekretess för dessa uppgifter finns på annat ställe i lag.

I 2 mom. sägs det att om ett vittne eller en sakkunnig som ska höras har rätt att vägra vittna, ska ordföranden upplysa personen i fråga om detta och berätta att han eller hon har samma skyldighet att hålla sig till san-

ningen som andra vittnen och sakkunniga, om han eller hon inte vill använda sig av denna rätt. Ordföranden ska dessutom vid behov även i övrigt redogöra för innehållet i en tystnadsplikt eller tystnadsrätt som gäller den som ska höras.

Momentet motsvarar i sak det som bestäms i 17 kap. 28 § 2 mom. och i den senare delen av 31 § i den gällande rättegångsbalken. Även till dessa delar utvidgas regleringen till att utöver vittnen gälla även sakkunniga.

Enligt 17 kap. 27 § i den gällande rättegångsbalken kan domstolen förelägga ett vittne att granska handlingar eller vidta vissa andra åtgärder i syfte att friska upp minnet. Domstolen har även befogenhet att använda tvångsmedel för att se till att föreläggandet fullgörs.

Bestämmelsen tillämpas inte i praktiken. Det är synnerligen svårt att övervaka om ett föreläggande av domstolen iaktas. Dessutom verkar det vara en oskäligt sträng åtgärd med tanke på sakens natur att använda vite eller rentav påtryckningshärskning för att tvinga någon att iaktta ett föreläggande. Det föreslås därför inte att någon motsvarande bestämmelse ska tas in i den nya lagen. Det finns dock inte något hinder för att domstolen ger en sådan uppmaning att friska upp minnet som nämns ovan. I dessa fall kan tvångsmedel emellertid inte användas.

I 3 mom. föreslås för konsekvensens skull en i sig självklar bestämmelse om att ett anonymt vittne inte är skyldigt att uppge sin identitet. Domstolen ska inte heller utreda personens identitet, eftersom den anonyma bevisningen genomförs så att domstolen inte får reda på det anonyma vittnets identitet eller kontaktuppgifter. Däremot ska domstolen försäkra sig om att personen i fråga har beviljats anonymitet för utredningen av det mål som behandlas. Detta görs med den persons medverkan på vars yrkande anonymitet har beviljats i enlighet med 5 kap. 11 a § i lagen om rättegång i brottmål, och genom att utnyttja den expedition som avses i 11 d § 2 mom. i det kapitlet.

44 §. I 1 mom. bestäms det om skyldigheten för ett vittne att avge en försäkran samt om formuläret för försäkran (se även OMSO 65/2012 s. 77–79). Om inte något annat föl-

jer av 2 mom., ska domstolen också ta emot försäkran.

Eden slopas av de orsaker som anges i allmänna motiveringen. I övrigt motsvarar momentet 17 kap. 29 § i den gällande rättegångsbalken. Det görs dock språkliga ändringar i formuläret för försäkran.

I 2 mom. föreskrivs det om de personer som inte ska avge någon försäkran. Sådana personer är enligt punkt 1 och 2 i momentet den som inte har fyllt 15 år och den vars psykiska funktioner är störda så att man märker att han eller hon inte har någon klar uppfattning om innebörden i försäkran. Regleringen motsvarar 17 kap. 30 § 1 och 2 punkten i den gällande lagen.

Enligt den nämnda 30 § 3 punkt ska ed eller försäkran inte tas emot av en närstående till den åtalade, som har rätt att vägra vittna. Bakgrunden till bestämmelsen var att det vid den tidpunkten när paragrafen stiftades dömdes ut strängare straff för osann utsaga, om denna hade getts under ed eller försäkran. Genom bestämmelsen försökte man beakta den konfliktsituation som kan uppstå när en närstående till en part å ena sidan vill skydda den närstående parten men å andra sidan måste hålla sig till sanningen vid hot om straff. När en närstående till en part hördes utan ed i en sådan situation, var straffet för en osann utsaga relativt lindrigt.

När det gäller de olika gärningsformerna av osann utsaga, som kriminaliseras i strafflagens gällande 15 kap., gör man inte längre någon skillnad mellan om ett vittne som har hörts i domstolen har hörts under ed eller försäkran eller inte. Att närstående ges en annan ställning än andra personer när det gäller försäkran kan därför inte längre motiveras med dessa omständigheter. En närstående har i vilket fall som helst rätt att vägra vittna. Om en närstående samtycker till att vittna, har han eller hon också rätt att vägra vittna till den del detta skulle medföra risk för åtal för honom eller henne själv eller en närstående som är målsägande. Om en närstående som är målsägande och inte har några anspråk hörs som vittne, tillämpas inte straffbestämmelserna om osann utsaga i domstolen. Det föreslås därför inte längre någon motsvarande bestämmelse i lagen.

Enligt momentets 3 punkt ska försäkran i ett brottmål inte tas emot av en målsägande som inte har några anspråk i ärendet och inte heller av vissa andra personer som har åtalats för den gärning som åtalet gäller eller en gärning som står i samband med den, eller som annars har en nära anknytning till en sådan gärning. De personer som avses i punkten är sådana som enligt 17 kap. 18 § i den gällande rättegångsbalken utgör ett slags grupp mellan parter och vittnen. Enligt den gällande rätten ska ed eller försäkran inte tas emot av dem.

De personer som avses i punkten är enligt förslaget vittnen, men på dem ska inte tillämpas bestämmelserna om tvångsmedel med anledning av en vägran att vittna, och inte heller bestämmelserna om osann utsaga (den föreslagna 63 § och det föreslagna 15 kap. 13 § 2 mom. i strafflagen). Med beaktande även av formuläret för försäkran, där det bl.a. förutsätts att ett vittne berättar allt, utan att förtiga någonting, faller det sig inte naturligt att kräva försäkran av de personer som avses i punkten. Det skulle snarare verka motstridigt om man skulle förutsätta en positiv sanningsplikt i fråga om en försäkran av en sådan person men ändå inte skulle använda tvångsmedel.

Enligt momentets 4 punkt ska försäkran inte tas emot av ett anonymt vittne. Utan en särskild bestämmelse skulle domstolen eventuellt i onödan och med äventyrande av anonymiteten tvingas klarlägga ett anonymt vittnes status för att avgöra om försäkran ska tas emot eller inte. Om domstolen skulle konstatera att försäkran inte ska tas emot av vittnet, kunde det i vissa fall vara lätt att av detta dra den slutsatsen att vittnet inte kan vara någon annan än en målsägande som inte har några anspråk i ärendet eller någon annan person som avses i 3 punkten. Formuläret för försäkran, där det förutsätts att personen säger sitt namn, passar dessutom dåligt ihop med vittnesanonymiteten.

Huruvida en försäkran avges eller inte påverkar inte straffbarheten hos en osann utsaga som avgetts av ett anonymt vittne, utan på vittnet tillämpas bestämmelserna i strafflagens 15 kap. på samma sätt som på andra vittnen.

45 §. I paragrafen sägs det att innan en sakkunnig hörs ska han eller hon avge föl-

jande försäkran: Jag N.N. lovar och försäkrar på heder och samvete att jag enligt bästa förstånd ska fullgöra det sakkunniguppdrag som jag fått.

Bestämmelsen motsvarar delvis 17 kap. 49 § i den gällande rättegångsbalken. På motsvarande sätt som det som föreslås när det gäller vittnen ovan, ska sakkunniga inte längre avlägga ed utan endast försäkran.

Formuläret i paragrafen motsvarar formuläret enligt den gällande lagen i sådana fall när en sakkunnig hörs muntligt direkt i domstolen. I fortsättningen ska det inte föreskrivas särskilt om anpassning av formen för försäkran i de fall där den sakkunniga först har gett ett skriftligt utlåtande och därefter hörs i domstolen. Trots att det i 33 § ovan föreslås att en sakkunnig alltid ska ge sitt utlåtande skriftligt, och utöver det kan höras muntligt i domstolen, täcker det föreslagna formuläret för försäkran i tillräcklig utsträckning både det skriftliga utlåtandet och en muntlig utsaga.

Enligt den nämnda 49 § behöver den som anlitas som sakkunnig på grund av innehav av en offentlig tjänst eller befattning eller ett offentligt uppdrag inte avlägga ed eller avge försäkran. Bestämmelsen har motiverats med att en sådan person handlar under tjänsteansvar och det därför inte behövs någon särskild påminnelse om sakkunniguppdraget. I dag verkar det emellertid inte befogat att dessa personer ska ha en annan ställning än andra sakkunniga. Dessutom kan den gällande regleringen leda till gränsdragningsproblem om t.ex. när det är fråga om skötsel av ett offentligt uppdrag. Avgivandet av försäkran har inte heller någon betydelse med tanke på sanningsplikten och det straffhot som hänför sig till den.

Enligt paragrafen ska en sakkunnig inte avge någon försäkran, om han eller hon endast ger ett skriftligt utlåtande och inte hörs muntligt. En särskild bestämmelse som är av betydelse i praktiken är 23 § 1 mom. i lagen om yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården. Enligt det momentet ska en legitimerad läkare eller tandläkare som utfärdar rättsmedicinska intyg och utlåtanden samt andra intyg som ska företes inför domstol eller någon annan offentlig myndighet bestyrka dessa med orden "vilket jag härmed på heder

och samvete försäkrar". Vidare ska enligt momentet ett på detta sätt styrkt intyg eller utlåtande gälla utan edlig bekräftelse, om inte domstolen eller myndigheten av särskilda skäl förordnar att det ska styrkas med muntlig ed eller försäkran.

Eftersom bestämmelsen också gäller andra myndigheter än domstolar, och eftersom det i den förutsäts bekräftelse som motsvarar försäkran, föreslås bestämmelsen inte bli ändrad i detta sammanhang. Om en sådan person som avses i momentet hörs som sakkunnig i domstolen, ska momentet iakttas som en specialbestämmelse. En sådan person som avses i momentet ska avge försäkran enligt denna paragraf, om domstolen anser att särskilda skäl förutsätter det.

46 §. I paragrafen sägs det att innan ett vittne eller en sakkunnig avger sin berättelse, ska domstolens ordförande påminna honom eller henne om sanningsplikten och, om försäkran har avgetts, om vikten av den.

För vittnenas del motsvarar bestämmelsen i sak den första delen i 17 kap. 31 § i den gällande rättegångsbalken. Regleringen utvidgas till att även gälla sakkunniga.

Regleringen i den senare delen i den nämnda 31 § om att ett vittne ska uppmärksamgöras på innehållet i det gällande 17 kap. 23 och 24 §, som gäller tystnadsplikt eller –rätt, tas in i 43 § 2 mom. Det finns inte något hinder för att domstolen vid behov på nytt redogör för innehållet i tystnadsplikten eller tystnadsrätten i denna fas, trots att det inte längre föreskrivs uttryckligen om saken i lagen.

47 §. Enligt 1 mom. ska part som hörs i bevissyfte och ett vittne avge sin utsaga muntligt. En skriftlig berättelse får inte åberopas, men den som hörs får dock använda skriftliga anteckningar till stöd för minnet.

För vittnenas del motsvarar momentet 17 kap. 32 § 1 mom. i den gällande rättegångsbalken. Motsvarande bestämmelse utsträcks till att uttryckligen gälla även parter som hörs i bevissyfte. Momentet gäller inte sakkunniga, eftersom dessa redan har gett sitt utlåtande skriftligt och det muntliga hörandet i regel är av sådan natur att det kompletterar samt korregerar och klarlägger det skriftliga utlåtandet.

I 2 mom. sägs det att om den som hörs i sin muntliga utsaga avviker från vad han eller

hon tidigare har berättat för domstolen, åklagaren eller en förundersökningsmyndighet eller inte avger någon utsaga, får den tidigare berättelsen användas som bevis till den del den muntliga utsagan avviker från den tidigare berättelsen eller den som hörs inte har avgett någon utsaga.

Momentet motsvarar i sak 17 kap. 32 § 2 mom. i den gällande rättegångsbalken. Bestämmelsen utsträcks dock till att utöver vittnen uttryckligen gälla även parter som hörs i bevissyfte. Bestämmelsen gäller inte sakkunniga.

Utgångspunkten ska fortfarande vara att den tidigare berättelsen inte ska användas som bevis. Den tidigare berättelsen ska utnyttjas endast när den som hörs i sin utsaga avviker från vad han eller hon tidigare har berättat för domstolen eller inte avger någon utsaga. I motsvarighet till nuläget avses med detta både att den som hörs inte över huvud taget yttrar sig och att han eller hon tiger om någon viss fråga.

Om ett vittne som har tystnadsrätt har avgett en berättelse vid förundersökningen men vägrar att vittna vid rättegången, får förundersökningsberättelsen fortfarande inte användas (HD 1995:66). I 18 § 2 mom. föreskrivs det om undantag när det gäller tystnadsrätten för närstående. I dessa fall finns det inte något hinder för att utnyttja förundersökningsberättelsen, såsom det konstateras ovan i motiveringen till det momentet.

Bestämmelser om i vilken utsträckning den tidigare berättelsen ska gås igenom i domstolen finns i 54 § nedan.

48 §. I paragrafen föreskrivs det om förhör av parter. Paragrafen motsvarar delvis 17 kap. 33 § i den gällande rättegångsbalken. Såsom det framgår även av 49 §, ska också en målsägande som är vittne och som inte har några anspråk i ärendet höras på det sätt som föreskrivs i denna paragraf.

I 1 mom. sägs det att parterna i ett tvistemål och målsäganden och svaranden i ett brottmål ska förhöras på det sätt som anges i denna paragraf innan någon annan muntlig bevisning tas upp. Bestämmelsen motsvarar till dessa delar 6 kap. 7 § 2 mom. i lagen om rättegång i brottmål, enligt vilket parterna i ett brottmål ska förhöras innan någon annan muntlig bevisning tas upp i den fråga som

förhöret gäller. I tvistemål är huvudregeln att parterna ska förhöras innan någon annan muntlig bevisning tas upp, men man kan dock avvika från denna huvudregel (RB 6:2).

Enligt momentet kan domstolen dock bestämma att annan muntlig bevisning ska tas upp innan parterna hörs. Bevisning ska således kunna tas emot skilt för respektive bevis-tema. T.ex. kan man i ett brottmål först till alla delar ta upp den muntliga bevisning som gäller omständigheter som kan läggas till grund för straffansvar genom att först höra målsäganden och den åtalade samt vittnena. Efter det kan man i samma ordning ta upp den muntliga bevisning som gäller hurdan och hur stor skada det brott som åtalet gäller har orsakat. I vissa fall kan det också vara motiverat att först höra en sakkunnig om erfarenhetssatser som är av betydelse med tanke på saken. Dessutom kan t.ex. en part och ett vittne höras mot varandra i enlighet med den föreslagna 50 §.

Enligt momentet ska förhöret hållas på det sätt som bestäms nedan i paragrafen. Vid behov kan man dock avvika från bestämmelserna i 2-4 mom., som gäller huvudförhör och motförhör samt rätten att ställa frågor efter dessa. I vissa fall kan detta vara ändamålsenligt för att främja berättelsens klarhet och undvika upprepningar. Det är dock inte motiverat att utsträcka möjligheten att göra undantag till 5 eller 6 mom.

Det är i sista hand domstolen som beslutar om undantag ska göras. I vissa fall kan det t.ex. vara motiverat att i samband med huvudförhöret fråga om orsakerna till att någon avviker från förundersökningsberättelsen. I vissa fall kan det vara motiverat att domstolen åtar sig att hålla huvudförhandlingen när det handlar om en fientlig part, trots att parten har ett biträde. Om det finns flera känd- eller svarandeparter i målet, kan det vara motiverat att en person, t.ex. åklagaren eller ett av biträdena till parterna i ett tvistemål, sköter huvudförhöret av alla motparterna.

I 2 mom. föreskrivs det om hur huvudförhöret ska hållas. I ett tvistemål ska huvudförhöret av en part hållas av partens biträde. I ett brottmål ska huvudförhöret av svaranden hållas av svarandens biträde. Huvudförhöret av målsäganden ska hållas av målsägandens biträde eller av åklagaren. Av detta följer att

huvudförhöret av en målsägande som hörs som vittne och som inte har några anspråk, och således inte heller något biträde, ska skötas av åklagaren. I paragrafen nämns inte särskilt hur förhöret ska hållas i ett sådant fall när målsäganden ensam för talan i ett brottmål, men i dessa fall kan målsäganden jämsställas med åklagaren.

Om inte en part i ett tvistemål eller svaranden i ett brottmål har något biträde, ska huvudförhöret hållas av domstolen eller, i ett brottmål, även av åklagaren. I ett brottmål är det motiverat att utgå från att åklagaren sköter förhöret. Domstolen kan sköta huvudförhöret t.ex. när den som ska höras förhåller sig uppenbart fientligt till åklagaren.

Vid huvudförhöret ska den som hörs självmant och vid behov genom att besvara frågor avge sin berättelse i ett sammanhang. Bestämmelsen motsvarar den gällande rätten. Om det vållar svårigheter för den som hörs att avge sin berättelse i ett sammanhang, kan man genom att ställa frågor hjälpa honom eller henne att fortsätta sin berättelse. Det finns inte heller något hinder för att ställa precis-erande eller kompletterande frågor till den som hörs medan han eller hon avger sin berättelse, om personen uttrycker sig oklart eller förbigår väsentliga frågor i sin berättelse.

I 3 mom. föreskrivs det om motförhöret. Enligt momentet ska motförhöret skötas av motparten till den part som höll huvudförhöret. En målsägande som inte har några anspråk i ärendet är ett vittne och således inte en motpart till en part. Därför föreskrivs det särskilt att motförhör av målsäganden i fråga ska hållas av åklagarens motpart.

Om motparten inte är närvarande, ska motförhöret hållas av domstolen eller, i ett brottmål, även av åklagaren. Om åklagaren har hållit huvudförhöret, ska domstolen således sköta motförhöret.

Enligt 4 mom. får man ställa frågor till den som hörs efter motförhöret. Den part som skötte huvudförhöret ska ges tillfälle att ställa sina frågor först. Efter det får de övriga parterna och domstolen ställa sina frågor. Domstolen bestämmer närmare om i vilken ordning frågorna ska ställas.

I 5 mom. föreskrivs det i sak i motsvarighet till 17 kap. 21 § 3 mom. i den gällande rättegångsbalken om förhör av den som inte har

fyllt 15 år eller vars psykiska funktioner är störda.

Utgångspunkten är att förhöret ska hållas av domstolen, som dock av särskilda skäl kan anförtro en part uppgiften. Parterna ska ges tillfälle att ställa frågor till den som hörs antingen genom domstolens förmedling eller, om domstolen anser att det är lämpligt, direkt till den som hörs. Vid behov kan förhöret hållas någon annanstans än i domstolens sessionssal.

I 6 mom. sägs det i motsvarighet till den gällande rätten att det är förbjudet att ställa ledande frågor vid huvudförhöret. Domstolen ska fortfarande också avvisa frågor som inte hör till saken eller som är förvirrande eller annars olämpliga.

49 §. I paragrafen föreskrivs det om förhör av vittnen och sakkunniga. Enligt 1 mom. ska förhör av vittnen och sakkunniga hållas på det sätt som bestäms nedan i 2 mom. samt i 48 § 3–6 mom. Vid behov kan man dock avvika från 2 mom. och 48 § 3 och 4 mom. Till dessa delar kan det hänvisas till motiveringen till 48 §. En målsägande som inte har några anspråk i ärendet ska förhöras med stöd av 48 §.

I 2 mom. föreskrivs det i motsvarighet till 17 kap. 33 § 1 mom. i den gällande rättegångsbalken att den part som åberopat den som ska höras ska sköta huvudförhöret av personen i fråga.

I momentet föreskrivs det särskilt om hur huvudförhöret ska hållas, om domstolen har åberopat den som ska höras eller om båda parterna har gjort det. I ett sådant fall ska domstolen besluta om vilkendera parten som ska sköta huvudförhöret, om inte det ska anses lämpligast att domstolen sköter förhöret. Bestämmelsen avviker från 17 kap. 33 § 4 mom. i den gällande rättegångsbalken, där det sägs att förhöret i ett sådant fall i första hand ska hållas av domstolen, som dock kan anförtro en part uppgiften. Det är en naturlig utgångspunkt att huvudförhöret hålls av käranden, varvid syftet är att få en utredning om de omständigheter som stöder käromålet och i fråga om vilka käranden har bevisbördan.

50 §. I 1 mom. sägs det att om flera personer hörs i bevisssyfte i ett mål, ska de höras var för sig. Personerna får dock höras mot

varandra, om deras utsagor eller utlåtanden är oklara eller motstridiga eller om det behövs av någon annan orsak.

I början av 17 kap. 33 a § i den gällande rättegångsbalken finns det en i sak motsvarande bestämmelse, som enligt skrivningen dock enbart gäller vittnen. Eftersom ett motförhör kan behövas t.ex. i ett sådant fall när man har anlitat två sakkunniga och dessa har varit av olika åsikt eller när ett vittne och en part berättar om samma händelse på väsentligt olika sätt, ska bestämmelsen utvidgas till att gälla alla personer som hörs i bevisssyfte.

I 2 mom. föreskrivs det för det första i motsvarighet till den senare delen i den ovan nämnda 33 a § att ett vittne inte får vara närvarande i större utsträckning än vad förhöret av honom eller henne som vittne kräver. I allmänhet ska ett vittne vara närvarande bara under den tid han eller hon avger sin berättelse. Vid handläggningen av målet kan ett vittne vara närvarande under den delen av rättegången som syftar till att förbereda vittnesförhöret. Det kan t.ex. vara fråga om att man vid rättegången spelar upp en bild- eller ljudupptagning och det på grund av upptagningens längd eller av någon annan orsak inte är ändamålsenligt att ta upp den särskilt varje gång innan en person som ska höras i bevisssyfte förhörs. Ett vittne får dock inte vara närvarande när en annan person hörs i bevisssyfte.

För det andra utvidgas bestämmelsen så att även sakkunnigas närvaro begränsas, på motsvarande sätt som vittnens närvaro har begränsats i dag. Eftersom en sakkunnig ofta redogör inte bara för erfarenhetssatser utan också för egna iakttagelser, påminner den sakkunnigas ställning till de sistnämnda delarna om ett vittnes. Syftet med de begränsningar som gäller ett vittnes närvaro är att vittnets berättelse inte ska påverkas av annan bevisning som läggs fram i saken. På samma sätt är det motiverat att sträva efter att en sakkunnig ska berätta om sina iakttagelser utan yttre påverkan. Eftersom t.ex. motförhöret å andra sidan kunde underlättas av att en sakkunnig är närvarande när en annan sakkunnig hörs, ska domstolen kunna tillåta att en sakkunnig är närvarande vid rättegången i större utsträckning.

För det tredje kan domstolen tillåta att en målsägande som inte har några anspråk i ärendet är närvarande innan han eller hon hörs. Eftersom en sådan målsägande fortfarande kan ha åtalsrätt och rätt att framställa ett privaträttsligt anspråk som grundar sig på brott, är det motiverat att målsäganden ska kunna delta i handläggningen i större utsträckning än andra vittnen för att bevaka sina rättigheter. Bestämmelsen ersätter 6 kap. 8 § i lagen om rättegång i brottmål, där det sägs att domstolen för tryggnad av bevisningen kan besluta att en målsägande som inte har anspråk i målet inte får vara närvarande vid handläggningen förrän han eller hon ska höras för utredningen av målet. I lagförslag 2 nedan föreslås det att den paragrafen ska upphävas. En sådan målsägande ska få vara närvarande efter att ha hörts.

51 §. I paragrafen föreskrivs det om upptagning av personbevisning vid huvudförhandlingen utan att en part eller någon annan person är närvarande. Paragrafen motsvarar i huvudsak 17 kap. 34 § i den gällande rättegångsbalken. Den hänvisning till strafflagens 15 kap. 10 § som finns i paragrafen och som anger kretsen av närstående till den som ska höras i situationer där det handlar om hot, föreslås bli ersatt med en hänvisning till 17 § 1 mom. i det nu aktuella kapitlet. I praktiken förblir rättsläget i stort sett oförändrat.

I paragrafen tas det också in ett uttryckligt omnämnande av att en person kan höras skyddad på ett sådant sätt att det inte finns någon synkontakt mellan honom eller henne och en part eller någon annan person. I förarbetena till det nämnda 17 kap. 34 § konstateras det att förhindrande av synkontakt är tillåtet som ett lindrigare förfarande än att avlägsna en person ur rättssalen också utan en särskild bestämmelse (RP 190/2002 rd s. 27). I dag används skärmar regelmässigt i domstolarna. Eftersom det är motiverat att nämna skydd mot synkontakt nedan i 53 §, som gäller anonym bevisning, är det för konsekvensens skull befogat att föreskriva om skyddet även i denna paragraf.

I den nämnda 34 § föreskrivs det att en målsägande kan delta i rättegången utan att en person är närvarande också annars än vid ett förhör i bevissyfte. Eftersom det i sak då inte är fråga om bevisning, överförs re-

gleringen oförändrad i sak till 6 kap. 7 § i lagen om rättegång i brottmål.

52 §. I paragrafen föreskrivs det om upptagning av personbevisning genom förmedling av en bild- och ljudförbindelse. Paragrafen motsvarar i huvudsak 17 kap. 34 a § i den gällande rättegångsbalken. På samma sätt som när det gäller 51 § ovan ersätts den hänvisning till strafflagens 15 kap. 10 § som finns i paragrafen med en hänvisning till 17 § 1 mom. På samma sätt som det föreslås vid 51 §, ska bestämmelserna om en målsägandes möjligheter att delta i rättegången genom förmedling av en bild- och ljudförbindelse i framtiden finnas i 6 kap. 7 § i lagen om rättegång i brottmål.

Enligt den nämnda 34 a § 1 mom. 1 punkt kan en bild- och ljudförbindelse användas, om domstolen anser att det är lämpligt och den som ska höras inte kan infinna sig personligen vid huvudförhandlingen utan att det uppstår oskäligen kostnader eller oskäligen olägenhet i förhållande till betydelsen av beviset. Regleringen ändras så att en distansförbindelse kan användas i dessa fall, om den som ska höras inte kan närvara utan att det uppstår betydande kostnader eller olägenheter. Meningen är att utvidga området för distansförhör, eftersom det kan anses vara ett oändamålsenligt strängt kriterium att förutsätta oskälighet, då man i regel ändå står i kontakt med den som ska höras genom en bild- och ljudförbindelse. Domstolen ska ändå pröva från fall till fall om ett distansförhör kan anses vara lämpligt.

53 §. På samma sätt som ett vanligt vittne ska ett anonymt vittne kunna höras så att parterna och allmänheten är närvarande. Den enda skillnaden jämfört med ett vanligt vittne är då att det anonyma vittnets identitet inte kommer fram. Eftersom det emellertid kan finnas ett behov av att ordna förhöret på något annat sätt för att skydda ett anonymt vittne, föreskrivs det i paragrafen om särskilda arrangemang för att höra ett anonymt vittne. I sak är paragrafen en särskild bestämmelse i förhållande till 51 och 52 §.

Enligt 1 mom. ska domstolen besluta om hur vittnet ska höras. Det vore bra om man på förhand kunde diskutera saken med den part som har ansökt om att en person ska höras anonymt, eftersom denna part i allmänhet

kan anses veta hurdana arrangemang som behövs för att trygga vittnets anonymitet. För att närmare bestämma hur förhöret ska ordnas kan det vara motiverat att hålla ett muntligt förberedelsesammanträde där parterna får ta ställning till frågan. Den part som har skaffat ett vittne anonymitet kunde diskutera frågan med vittnet.

En förutsättning för att momentet ska kunna tillämpas är att åtgärden är nödvändig för att hemlighålla vittnets identitet. Bedömningen av om åtgärden är nödvändig ska göras utifrån syftet med anonymiteten, dvs. att säkerställa att vittnets identitet kan hållas hemlig för en part som hotar vittnet eller att uppgifter om vittnets identitet inte sprids på något annat sätt. Vid förhöret ska man använda den metod som innebär det lindrigaste undantaget från öppenheten vid bevisningen men som ändå är tillräcklig för att trygga anonymiteten. Momentet medför inte rätt att göra undantag från kravet på muntlig bevisning.

För det första kan en person skyddas mot synkontakt t.ex. med en skärm. Denna metod ska användas, om enbart ett hemlighållande av vittnets namn inte räcker för att avvärja hotet. För det andra kan en person höras per telefon eller genom förmedling av en videoförbindelse eller någon annan lämplig teknisk dataöverföring. Behovet av att höra en person på detta sätt kan aktualiseras t.ex. när personen inte kan närvara i tingsrätten av orsaker som gäller hans eller hennes säkerhet eller hälsa. Förhöret kan också skötas från en annan ort. För det tredje är det tillåtet att förhöra en person genom en förbindelse där rösten förvrängs. Denna metod ska användas i situationer där den hotande parten bedöms kunna känna igen en person på basis av hans eller hennes röst. Det är också möjligt att ordna förhöret så att domstolen har en bild- och ljudförbindelse med vittnet och övriga personer har en förbindelse där vittnets röst förvrängs.

Ett anonymt vittne åberopas i allmänhet av allmänna åklagaren, som sköter huvudförhöret enligt 49 §. Å andra sidan kan även domstolen sköta huvudförhöret, oberoende av vem som har åberopat vittnet, om domstolen anser att det är lämpligt.

Enligt 2 mom. ska parterna ges tillfälle att ställa frågor till den som hörs. Den anonyma bevisningen får inte ordnas så att parterna inte har möjlighet till mötförhör. Domstolen kan med stöd av 6 kap. 5 § 1 mom. i lagen om rättegång i brottmål bestämma närmare om hur mötförhöret av ett anonymt vittne ska ordnas.

Såsom det konstateras i motiveringen till 21 § ovan, ska domstolen i enlighet med 48 och 49 § avvisa frågor som uppenbart inte hör till saken eller som är förvirrande eller annars olämpliga och vars enda syfte är att ta reda på ett anonymt vittnes identitet eller kontaktuppgifter. Å andra sidan får ett anonymt vittne i enlighet med 21 § 1 mom. tala till den del vittnets berättelse skulle vara av betydelse som bevis i målet men ett vittnesmål skulle äventyra vittnets anonymitet.

I praktiken ska ordföranden inte bara i enlighet med 43 § utan också som en del av processledningen påminna ett anonymt vittne om att han eller hon inte behöver berätta om omständigheter av vilka det går att sluta sig till vittnets identitet. Ansvar för att övervaka att avslöjande frågor inte ställs till ett vittne kan inte läggas enbart på vittnet självt. Rättens ordförande ska också sträva efter att övervaka att det inte ställs sådana frågor till ett vittne som om de besvarades kunde avslöja vittnets identitet. Också den part som har skaffat det anonyma vittnet, dvs. i allmänhet åklagaren, ska kontrollera arten av de frågor som ställs och vid behov ingripa i dem.

I praktiken kunde man t.ex. gå till väga så att rättens ordförande ställer frågorna till vittnet. Man kunde också före varje fråga hos parterna försäkra sig om huruvida vittnet kan besvara frågan utan att avslöja sin identitet. Vittnet självt får då dessutom tid att överväga om han eller hon kan besvara en fråga utan att avslöja sin identitet.

Domstolen kan också bestämma att de frågor som ska ställas till ett anonymt vittne ges in till domstolen och de övriga parterna på förhand. Man kan då redan i förväg bedöma om frågorna är behöriga och vilken betydelse de har med tanke på att säkerställa vittnets anonymitet. I vissa fall kan det visa sig att de frågor som ges in på förhand är onödiga eller otillräckliga. I ett sådant fall kan man hålla en paus i rättegången, under

vilken parten formulerar de tillägsfrågor som behövs och domstolen och de övriga parterna ges tillfälle att ta del av dem innan vittnesförhøret fortsätter. Domstolen ska se till att det finns tillräckligt med tid för att förbereda sig för motförhøret och att det också annars garanteras tillräckliga förutsättningar för att tillgodose rätten till motförhøret (jfr Europadomstolens dom Papadakis mot Makedonien 26.2.2013, som behandlas i avsnitt 2.2 i allmänna motiveringen).

Enligt 51 § 3 mom. ovan iakttas i fråga om hørande av en person utan att allmänheten är närvarande lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar. Å andra sidan ska den lagen enligt lagförslag 11 inte iakttas i fråga om handläggningsoffentlighet vid förhøret av ett anonymt vittne, om förhandling inom stängda dörrar är nödvändig för att hemlighålla vittnets identitet. I 3 mom. sägs det att trots 51 § 3 mom. ska ett anonymt vittne høras utan att allmänheten är närvarande, om det är nödvändigt för att hemlighålla det anonyma vittnets identitet. För att hålla förhandling inom stängda dörrar på någon annan grund iakttas lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar.

Utgångspunkten är att när ett anonymt vittne høras, ska man göra endast de undantag från det normala förfarandet som är nödvändiga för att förhindra att vittnets identitet avslöjas. Ett anonymt vittne kan således høras så att endast vittnets namn och kontaktuppgifter förblir hemliga, medan de som är närvarande vid sammanträdet kan se och tala med personen på normalt sätt. Detta förfarande kunde komma i fråga när svaranden inte känner åklagarens vittne från förut och det inte finns skäl att anta att vittnet senare kan identifieras på basis av sitt utseende. Å andra sidan kan risken för att det anonyma vittnets identitet avslöjas öka avsevärt om allmänheten är närvarande. Därför är det bättre att man hør vittnet på det sätt som nämns ovan, men utan att allmänheten är närvarande.

Å andra sidan ökar uppenbart inte risken för att det anonyma vittnets identitet avslöjas trots att allmänheten är närvarande, om man t.ex. använder en skärm för att dölja vittnet eller om vittnets röst förvrängs. Därför är det inte motiverat att hør ett anonymt vittne

inom stängda dörrar. Snarare talar förfarandets exceptionella natur för att handläggningen ska vara offentlig.

54 §. Enligt paragrafen ska ett sakkunnigutlåtande, en handling, ett syneobjekt samt en berättelse eller en utsaga som avses i 24 § eller i 47 § 2 mom. presenteras vid huvudförhandlingen till de delar som är behøvliga med tanke på bevisningen.

Bestämmelsen ersätter regleringen i 17 kap. 32 § 2 mom. och 51 § 2 mom. i den gällande rättegångsbalken, som gäller uppläsning av förundersøkningsberättelser och andra utsagor som har avgetts inför en myndighet samt sakkunnigutlåtanden vid huvudförhandlingen. Bestämmelser om när en förundersøkningsberättelse eller någon annan motsvarande utsaga får användas som bevis finns framöver i 24 § och 47 § 2 mom.

Enligt 17 kap. 8 e § 3 mom. i den gällande rättegångsbalken kan domstolen bestämma att ett skriftligt bevis som har tagits upp utom huvudförhandlingen tas upp vid huvudförhandlingen utan att det läses upp endast om domstolens medlemmar känner till dess innehåll, parterna samtycker till det och det också annars kan anses lämpligt.

Med tanke på en smidig rättegång kan det betraktas som ett missförhållande att den i lagen föreskrivna skyldigheten att läsa upp handlingar, berättelser och utlåtanden är oändamålsenligt omfattande. Det kan t.ex. hända att en handling eller ett sakkunnigutlåtande är mycket omfattande men att endast en liten del av handlingen eller utlåtandet har betydelse som bevis i målet. För att säkerställa en kontradiktorisk bevisning räcker det att en part presenterar de delar av berättelsen eller utlåtandet som behøvs med tanke på bevisföringen. Den bevisning som påverkar saken blir då en del av rättegångsmaterialet, och parterna kan yttra sig om den. Det kan också hända att det inte råder någon oenighet mellan parterna om en handling och dess innehåll eller att man har fått tillräcklig klarhet om handlingen redan när den som upprättade handlingen förhørades. Om domstolen konstaterar att så är fallet, behøver handlingen över huvud taget inte gås igenom.

Av dessa orsaker och för att regleringen ska vara konsekvent och heltäckande föreslås det att paragrafen ska gälla sakkunnigutlå-

tanden, handlingar, i 24 § avsedda skriftliga berättelser av privat natur som någon har avgett med anledning av en rättegång samt ut-sagor i förundersökningsprotokollet och i andra handlingar. Trots det som sägs ovan är det behövligt att nämna 47 § 2 mom. särskilt, eftersom momentet bl.a. gäller berättelser av vilka det gjorts en upptagning under rättegången. På motsvarande sätt kan man titta på bara en viss och eventuellt ganska kort del av bandet från en säkerhetskamera som är syneobjekt för att klarlägga om den åtalade kan identifieras på bandet.

55 §. I paragrafen föreskrivs det om upptagning av bevisning vid huvudförhandlingen trots att en part är frånvarande.

I brottmål får enligt 6 kap. 3 § 2 mom. i lagen om rättegång i brottmål huvudförhandling inledas trots att en part har uteblivit, om parten har uppmanats att vid vite infinna sig personligen i domstolen och det trots att behandlingen måste skjutas upp finns anledning att anta att någon ny huvudförhandling inte behöver hållas, och uppskovet inte medför någon betydande olägenhet för behandlingen av målet.

Vid en sådan huvudförhandling kan domstolen enligt 3 a § i det nämnda kapitlet förhöra en annan part eller höra vittnen och sakkunniga, om parten i samband med stämningen har underrättats om att bevisningen kan tas upp även om han eller hon är frånvarande. Målet får behandlas även till övriga delar, om det är nödvändigt för att målsägandens privaträttsliga anspråk ska kunna behandlas eller bevis tas upp.

Vidare sägs det i 3 a § att bevisningen inte tas upp på nytt när huvudförhandlingen fortsätter efter att ha varit uppskjuten, men domstolen ska för en part som har varit frånvarande redogöra för det rättegångsmaterial som har kommit in i målet i partens utevaro. Bevisningen ska dock tas upp på nytt när parten är närvarande, om parten har haft laga förfall för sin utevaro men inte har kunnat anmäla detta i tid, eller om domstolen anser att det är nödvändigt av något särskilt skäl. På begäran av en part ska bevisningen tas upp på nytt, om parten inte har underrättats om den i samband med stämningen.

Enligt 17 kap. 9 § 1 mom. i rättegångsbalken kan bevis tas upp i tvistemål trots att en

part utan laga förfall har uteblivit från handläggningen. I brottmål kan bevis tas upp trots att svaranden utan laga förfall har uteblivit från handläggningen endast om domstolen finner det lämpligt.

I samma paragrafs 2 mom. sägs det att om bevis har tagits upp i en parts utevaro, ska beviset tas upp på nytt när parten är närvarande, om det inte finns något hinder för detta och något annat inte följer av 7 § eller av 6 kap. 3 a § i lagen om rättegång i brottmål. Om beviset inte tas upp på nytt, ska domstolen redogöra för detta på basis av rättegångsmaterialet i målet.

I tvistemål ska bevis med andra ord tas upp på nytt, om det inte är fråga om onödiga bevis. För brottmålen del överlappar regleringen i de nämnda 3 a och 9 § delvis varandra.

Det föreslås för det första att i paragrafen tas in den reglering i sak som gäller brottmål och som finns i 6 kap. 3 a § i lagen om rättegång i brottmål, varvid den paragrafen upphävs i enlighet med lagförslag 2 och en hänvisning till den nu aktuella paragrafen fogas till 3 § i samma kapitel. Uttrycket ”i samband med stämningen” i den gällande lagen ersätts dock med uttrycket ”i kallelsen”.

Den reglering som gäller brottmål utvidgas till att även gälla tvistemål. Den gällande regleringen är onödigt kategorisk och oändamålsenlig, eftersom det endast är bevis som inte inverkar på saken och andra bevis som domstolen kan avvisa som inte behöver tas upp på nytt. Regleringen främjar inte heller en snabb handläggning eller bevisupptagning vid huvudförhandlingen i en parts utevaro, trots att en part uttryckligen med tanke på dessa situationer ska underrättas om möjligheten att ta upp bevisning. En annan olägenhet med regleringen är att den som ska höras i bevissyfte måste kallas till domstolen minst två gånger. Detta medför även extra kostnader.

Det förfarande som avses i paragrafen ska således också gälla bevisupptagning i ett tvistemål i en parts utevaro. I paragrafen hänvisas det till 6 kap. 7 §, där det föreskrivs om att huvudförhandlingen får inledas, trots att det föreligger ett hinder. Till den paragrafen fogas det ett nytt moment, där det hänvisas

till den nu aktuella paragrafen om bevisupptagning trots en parts utevaro.

Bevisningsförfarandet utom huvudförhandlingen

56 §. I paragrafen samlas bestämmelserna om när bevisning får tas upp utom huvudförhandlingen. Bestämmelser om när sådan bevisning ska tas upp på nytt finns i 59 §. I den gällande lagen föreskrivs det om dessa frågor i 6 kap. 8, 12 och 17 § och 17 kap. 15, 41, 48 a, 51, 56 a, 61 och 65 § i rättegångsbalken och i 6 kap. 4 och 12 § i lagen om rättegång i brottmål. Trots att detta inte nämns särskilt i paragrafen, kan bevisning på det sätt som i dag föreskrivs i RB 17:41 tas upp där den som ska höras befinner sig, om han eller hon är sjuk.

Enligt 1 mom. 1 punkten får ett bevis tas upp utom huvudförhandlingen, om huvudförhandlingen ställs in och det kan antas att ett vittne, en sakkunnig eller en part i ett tvistemål eller en målsägande som hörs i bevis syfte i ett brottmål inte behöver eller kan höras på nytt vid huvudförhandlingen, eller den som ska höras inte kan infinna sig vid huvudförhandlingen utan att det uppstår kostnader eller olägenheter som är betydande i förhållande till bevisningens betydelse. Punkten motsvarar 6 kap. 8 § 1 mom. i rättegångsbalken och 6 kap. 4 § 1 mom. i lagen om rättegång i brottmål. I punkten förutsätts det dock inte längre oskäligen kostnader eller olägenheter. Tröskeln ska vara betydande kostnader eller olägenheter, på samma sätt som den förutsättning som föreslås för distansförhör i 52 §.

Enligt 2 punkten får ett bevis tas upp utom huvudförhandlingen, om en part som ska höras i bevis syfte eller ett vittne eller en sakkunnig inte kan närvara vid huvudförhandlingen på grund av sjukdom eller av något annat skäl, eller om personen i fråga inte kan infinna sig vid huvudförhandlingen utan att det uppstår kostnader eller olägenheter som är betydande i förhållande till bevisningens betydelse.

Punkten motsvarar 17 kap. 41 §, 51 § 1 mom. och 61 § 1 mom. i den gällande rättegångsbalken. Även här ska tröskeln vara be-

tydande i stället för oskäligen kostnader eller olägenheter.

Enligt momentets 3 punkt får ett bevis tas upp utom huvudförhandlingen, om en handling inte kan läggas fram eller syn förrättas vid huvudförhandlingen, eller om detta skulle orsaka kostnader eller olägenheter som är betydande i förhållande till bevisningens betydelse.

Punkten motsvarar 17 kap. 15 § 1 mom. och 56 a § i den gällande rättegångsbalken. Tröskeln ska vara betydande i stället för oskäligen kostnader eller olägenheter. I fråga om handlingar föreslås det i 39 § ovan att det enligt huvudregeln ska räcka att en kopia av en handling läggs fram. Eftersom domstolen dock kan bestämma att en handling ska läggas fram i original, behövs bestämmelsen fortfarande, t.ex. med tanke på värdefulla och ömtåliga handlingar som kunde skadas oömkalligt om de transporterades till domstolen och lades fram där.

Enligt 4 punkten får ett bevis tas upp utom huvudförhandlingen, om det före huvudförhandlingen är behovligt att höra en part eller någon annan person eller ta emot någon annan utredning för att reda ut en omständighet om vilken en sakkunnig ska höras. Punkten motsvarar i sak 17 kap. 48 a § i den gällande rättegångsbalken.

När en utredning kan tas emot blir det möjligt för en sakkunnig att ge sitt utlåtande så att detta kan beaktas vid huvudförhandlingen (RP 15/1990 rd s. 113). Bestämmelsen behövs fortfarande, trots att det föreslås att regleringen ska ändras så att en sakkunnig i fortsättningen inte längre ska utses av domstolen utan återopas av en part.

I 2 mom. ingår ny reglering. Enligt momentet kan personbevisning tas upp utom huvudförhandlingen genom videokonferens eller på något annat sätt som anges i 52 §, där de som deltar i sammanträdet har sådan kontakt att de kan tala med och se varandra. Den gällande bestämmelsen om videokonferens i 17 kap. 34 a § i rättegångsbalken gäller enligt skrivningen endast huvudförhandlingen.

Distansförhör kommer i fråga för det första på basis av 1 mom. 2 punkten. Förutsättningarna i punkten motsvarar de förutsättningar för att hålla distansförhör vid huvudförhand-

lingen som anges i 52 § 1 mom. 1 och 2 punkten.

För det andra kommer distansförhör i fråga i de fall som avses i 4 punkten, dvs. när bevisning tas upp på förhand för att utarbeta ett sakkunnigutlåtande. I dessa fall tas bevisningen vid behov också upp vid huvudförhandlingen.

I bägge fallen krävs det dessutom att domstolen anser att det är lämpligt att personen i fråga hörs genom videokonferens. Kravet på omedelbar bevisning förutsätter som utgångspunkt att en person i första hand är på plats vid sammanträdet och avger sin berättelse där. I vissa fall kunde detta dock innebära sådana praktiska svårigheter att en videokonferens kommer i fråga. Momentet kunde t.ex. bli tillämpligt när ett vittne har kommit från ett fjärran land till Finland under sin semester och man inte hinner höra vittnet vid sammanträdet ens utom huvudförhandlingen på grund av vittnets snabba avresa. Momentet kunde även bli tillämpligt i ett sådant fall när den som ska höras lider av någon sjukdom som påverkar hans eller hennes hälsa på ett oförutsägbart sätt. En videokonferens kunde ordnas också med kort varsel, när det konstateras att personens hälsa tillåter att han eller hon avger en berättelse.

I 3 mom. sägs det att om det är synnerligen viktigt för utredningen av målet, får ett mål handläggas utom huvudförhandlingen även till övriga delar. Regleringen motsvarar 6 kap. 8 § och 17 kap. 15, 41, 51, 56 och 61 § i den gällande rättegångsbalken och 6 kap. 4 § i lagen om rättegång i brottmål.

57 §. Enligt paragrafen ska domstolen kalla parterna till en förhandling enligt 56 § 1 mom. 2–4 punkten som hålls för bevisupptagning utom huvudförhandlingen. I kallelsen ska det nämnas att förhandlingen kan hållas trots att en part uteblir. Bestämmelsen motsvarar i sak 17 kap. 8 b § i den gällande rättegångsbalken. Paragrafen gäller också förhandlingar som hålls i enlighet med 58 §.

58 §. I paragrafen föreskrivs det om förberedandet vid bevisupptagning i någon annan domstol än den där målet är anhängigt. I paragrafen tas det in bestämmelser som motsvarar 17 kap. 8 a § 2 mom. samt 8 c och 8 d § i den gällande rättegångsbalken.

Det föreslås dock en ändring i paragrafen. Enligt den gällande lagen ska den domstol som gör en framställning om bevisupptagning sända alla handlingar i målet till den domstol som upptar beviset, om detta är möjligt utan olägenhet.

Skyldigheten att översända handlingar är onödigt omfattande, trots begränsningen i bestämmelsen. Den andra domstolens uppgifter begränsar sig till att ta upp beviset, och den ska inte till övriga delar bedöma det mål som handläggs i den andra domstolen. Skyldigheten att översända handlingar begränsas därför till de handlingar i målet som behövs för att beviset ska kunna tas upp.

59 §. I paragrafen föreskrivs det om när bevisning som har tagits upp utom huvudförhandlingen ska tas upp på nytt vid huvudförhandlingen. Med tanke på tillämpningen av paragrafen saknar det betydelse om bevisningen har tagits upp i den domstol som handlägger målet eller i en annan domstol som lämnat handräckning.

Enligt 17 kap. 8 e § 1 mom. i den gällande rättegångsbalken ska ett bevis som har tagits upp utom huvudförhandlingen tas upp på nytt vid huvudförhandlingen, om det inte finns något hinder för detta och beviset inte är sådant att domstolen avvisar det som onödigt eller av något annat skäl.

Såsom det konstateras ovan i motiveringen till 55 §, är en sådan regelmässig skyldighet att ta upp bevisning en andra gång både alltför omfattande och oändamålsenlig. Enligt 57 § ska det nämnas i kallelsen att förhandlingen kan hållas trots att en part uteblir. Därför föreslås det i 1 mom. i överensstämmelse med 55 § att bevisningen enligt huvudregeln inte ska tas upp på nytt vid huvudförhandlingen. Bevisningen ska dock tas upp på nytt när parten är närvarande, om parten har haft laga hinder för sin utevaro men inte har kunnat anmäla detta i tid, eller om domstolen anser att det behövs av något särskilt skäl. Det kan vara befogat att ta upp bevisningen på nytt för att främja bevisomedelbarheten, om det går en lång tid från det att bevisningen har tagits upp utom huvudförhandlingen tills huvudförhandlingen hålls.

I 17 kap. 8 e § i den gällande rättegångsbalken sägs det att om ett bevis inte tas upp på nytt vid huvudförhandlingen, ska domsto-

len redogöra för det på basis av det rättegångsmaterial som har kommit in vid bevisupptagningen. Med tanke på en smidigare rättegång föreslås det i 2 *mom.* att regleringen ändras så att domstolen vid behov vid huvudförhandlingen ska redogöra för det rättegångsmaterial som har kommit in vid bevisupptagning utom huvudförhandlingen.

En allmän redogörelseskyldighet behövs inte när parterna eller deras ombud har varit närvarande vid bevisupptagningen utom huvudförhandlingen. Det är tillbörligt att domstolen frågar parterna om det ännu finns anledning att återkomma till rättegångsmaterialet.

Om en part däremot har varit frånvarande, kan utgångspunkten vara regleringen i 55 § 2 *mom.*, enligt vilken domstolen ska redogöra för den bevisning som har tagits upp i partens uteläge.

60 §. I paragrafen föreskrivs det i sak i motsvarighet till 17 kap. 11 a § i den gällande rättegångsbalken att bestämmelser om bevisupptagning utomlands utfärdas särskilt.

Bevisning till framtida säkerhet

61 §. Enligt 1 *mom.* ska på ansökan av någon som saken gäller i domstolen höras ett vittne eller en sakkunnig eller läggas fram en handling eller ett föremål eller förrättas syn i ett tvistemål där rättegång ännu inte har inletts, om sökandens rätt kan vara beroende av att beviset tas upp eller syn förrättas. En ytterligare förutsättning är att det finns risk för att vittnet eller den sakkunnige endast med svårighet kan höras senare eller att något annat bevis går förlorat eller endast med svårighet kan läggas fram senare, eller att syn endast med svårighet kan förrättas senare. Med något annat bevis avses handlingar samt föremål och andra syneobjekt.

Paragrafen motsvarar delvis 17 kap. 10 § 1 *mom.* i den gällande rättegångsbalken. Med tvistemål enligt paragrafen avses också ansökningsärenden enligt rättegångsbalkens 8 kap. I brottmål ska det inte heller framöver vara möjligt att ta upp bevisning till framtida säkerhet.

I den gällande lagen föreskrivs det inte om begränsningar när det gäller vilka bevismedel som kan utnyttjas vid bevisupptagning till

framtida säkerhet. Bestämmelsen har dock tolkats så att den inte är tänkt för förhör av en part, eller rättare sagt av en person som väntas bli part. Formellt finns det ingen part när bestämmelsen tillämpas, eftersom det inte heller finns något anhängigt mål. Dessutom verkar det egendomligt och onödigt att en part i en kommande rättegång skulle låta förhöra sig själv eller någon annan part, och att den berättelse som då avges senare skulle utnyttjas som bevis. Därför nämns de bevismedel som paragrafen gäller i momentet.

I 2 *mom.* föreskrivs det i motsvarighet till den gällande rätten att om någon annan persons rätt är beroende av bevisningen, kan han eller hon vid behov kallas till förhandlingen.

Enligt 17 kap. 10 § i den gällande rättegångsbalken är den som ska höras inte skyldig att inställa sig vid någon annan domstol än den underrätt inom vars domkrets personen i fråga är bosatt eller vistas. Det föreslås att regleringen kompletteras och görs smidigare. Enligt 3 *mom.* ska beviset tas upp i den tingsrätt som är allmänt forum för den som ska höras eller innehavaren av handlingen eller föremålet, eller i den tingsrätt till vilken personen i fråga samtycker till att komma.

Det allmänna forum som avses i momentet är, i enlighet med 10 kap. 1 § i rättegångsbalken, tingsrätten på den ort där den som ska höras eller den som innehar ett bevisföremål har sitt hemvist eller sin vanliga vistelseort. Om personen i fråga inte har sitt hemvist eller sin vanliga vistelseort i Finland, kunde bevisupptagningen ordnas i det subsidiära forum som avses i 18 § 1 *mom.* 1 punkten i det kapitlet. Om inte heller den punkten blir tillämplig, ska beviset i sista hand tas upp vid Helsingfors tingsrätt, i enlighet med den paragrafens 2 *mom.*

Enligt momentet kan förhöret även hållas i den tingsrätt till vilken personen i fråga samtycker till att komma. Det finns ingen anledning att utesluta dessa tingsrätter från de tillåtna handlägningsplatserna.

I 4 *mom.* sägs det att sökanden svarar för kostnaderna för bevisning till framtida säkerhet. I 17 kap. 10 § i den gällande rättegångsbalken föreskrivs det endast att kostnaderna för en person som avses i 2 *mom.* ska ersättas av sökanden. Eftersom det är klart att sökanden ska svara för ersättningen och arvudet till

t.ex. ett vittne eller en sakkunnig som ska höras, ges bestämmelsen om kostnadsansvar en allmän form.

Tvångsmedel

62 §. I paragrafen föreskrivs det i sak i motsvarighet till 17 kap. 36 § i den gällande rättegångsbalken att ett vittne kan föreläggas vite samt hämtas till domstolen och tas i förvar i detta syfte.

Enligt 17 kap. 39 § i den gällande rättegångsbalken får domstolen t.o.m. på tjänstens vägnar ålägga ett vittne att ersätta en part för rättegångskostnader som parten har orsakats på grund av vittnets tredska. Det föreslås inte längre någon sådan bestämmelse i lagen. Bestämmelsen tillämpas inte i praktiken. Från vittnets synpunkt kan det dessutom anses betänkligt att vittnet tvingas ersätta kostnader vars belopp vittnet inte på förhand känner till, i motsats till när det gäller förelagt vite. Trots att paragrafen upphävs, finns det i sig inte något hinder för att ett vittne krävs på ersättning för sådana kostnader i enlighet med de allmänna skadeståndsrättsliga bestämmelserna och principerna som ett separat ärende.

63 §. I paragrafen föreskrivs det om de tvångsmedel som kan användas mot ett vittne som tredska. Paragrafen motsvarar delvis 17 kap. 37 § i den gällande rättegångsbalken. Av de orsaker som anges ovan i motiveringen till 43 § föreskrivs det dock inte i paragrafen om användning av tvångsmedel i situationer där domstolen har förelagt ett vittne att t.ex. granska anteckningar för att friska upp minnet. Tvångsmedel kan inte heller längre användas när ett vittne vägrar att avge en försäkran. Eftersom avgivandet av försäkran till skillnad från förut inte har någon rättslig betydelse vid tillämpningen av straffbestämmelserna om osann utsaga inför domstol, kan tvångsmedel anses vara ett strängt påtryckningsmedel för få ett vittne att avge en försäkran.

Tillämpningsområdet för tvångsmedel begränsas till situationer där ett vittne obehörigen vägrar avge vittnesmål. Enligt den terminologi som används i propositionen innefattar vägran att avge vittnesmål både de fall där ett vittne inte går med på att säga någon-

ting över huvud taget och de fall där vittnet vägrar besvara någon viss fråga.

Givetvis ska tvångsmedel användas endast i de fall när ett vittne obehörigen vägrar avge vittnesmål. Om ett vittne har rätt eller skyldighet att vägra vittna, kan tvångsmedel inte användas. I vissa fall kan frågan vara oklar. Till dessa delar hänvisas det till motiveringen till 23 § och 69 § 3 mom.

I första hand ska man använda uppmaningar i fri form och andra muntliga övertalningsmetoder för att få ett vittne som tredska att vittna. I allmänhet är det befogat att göra vittnet uppmärksam på att tvångsmedel kan användas.

Om detta emellertid inte leder till något resultat, ska enligt *1 mom.* vite vara det primära tvångsmedlet när ett vittne tredska. Om vittnet inte låter sig rätta av ett av domstolen förelagt vite, ska domstolen döma ut vitet. Det finns inte något hinder för att på nytt förelägga och döma ut vite, vilket i praktiken betyder att vitesbeloppet höjs. Om vittnet fortsätter sin tredska, kan domstolen besluta om påtryckningshäftning av vittnet.

I momentet tas det in vissa prövningskriterier som gäller användningen av påtryckningshäftning. Allmänt kan det konstateras att påtryckningshäftningen inte får vara ett oproportionerligt eller oskäligt medel i det enskilda fallet. Det är också möjligt att trots att det i sig har funnits grunder för att bestämma om påtryckningshäftning av ett vittne, kan frihetsberövandet ha varat så länge att häftningen inte längre ska anses vara proportionerlig eller att den blir oskälig. Dessa synpunkter ska beaktas när domstolen tar frågan om påtryckningshäftningen ska fortsätta till ny behandling på det sätt som anges nedan.

När man överväger påtryckningshäftning ska man för det första fästa uppmärksamhet vid ärendets natur. En omständighet som talar mot påtryckningshäftning kan anses vara att det handlar om ett relativt litet ekonomiskt intresse eller om ett lindrigt brott. I en viktig statusfråga som hänför sig till en person eller i ett allvarligt brottmål kommer påtryckningshäftning lättare i fråga.

Det andra prövningskriteriet är vittnesberättelsens betydelse för avgörandet av målet. Påtryckningshäftning kommer bättre i fråga

när ett vittne är det enda ögonvittnet än när vittnet främst skulle berätta om någon omständighet som påverkar straffmätningen, eller när det går att få bevisning som kompenserar en utebliven vittnesberättelse eller det annars finns mycket bevisning i saken.

För det tredje har vittnets personliga förhållanden betydelse. Vittnets ålder eller sjukdom, barn som vittnet försörjer eller andra personliga förhållanden kan betyda att påtryckningshäktning inte kan anses vara skälig.

För det fjärde kan man även beakta övriga omständigheter. Påtryckningshäktning kan vara eller bli oskälig, om ett vittne i sig inte ska betraktas som en sådan närstående till någondera parten som avses i 17 § 1 mom. men har en nästan jämförbar ställning. En övrig omständighet kan också vara att vittnet skulle ha grundad anledning att frukta för sitt liv eller sin hälsa om vittnet skulle avge en berättelse, och vittnet inte kan skyddas genom att använda en distansförbindelse eller på något annat sätt.

Enligt 2 mom. kan påtryckningshäktningen vara i högst sex månader, i motsvarighet till den gällande rätten. Detta är den absoluta maximitiden. Påtryckningshäktningen får dock inte vara längre än vad som är nödvändigt för att fullgöra skyldigheten att vittna. Efter att vittnet har samtyckt till att vittna och avgett sin berättelse, finns det givetvis inte längre några grunder för påtryckningshäktningen. Det ska också bestämmas att påtryckningshäktningen ska avslutas, om den part som åberopat vittnet avstår från att höra vittnet, om besvären återkallas i besvärinstansen eller om vittnets berättelse inte längre behövs som bevis i målet. I motsvarighet till den gällande rätten får påtryckningshäktningen dock inte vara längre än den tid som målet är anhängigt i domstolen i fråga.

I momentet finns det dessutom en bestämmelse som i sak motsvarar den gällande rätten där det sägs att om vittnet samtycker till att vittna, ska handläggningen av målet fortsätta så snart som möjligt. När ett vittne avstår från att tåga, ska vittnet i praktiken underrätta en tjänsteman på den plats där vittnet är berövat friheten eller sitt biträde om saken. Det är deras skyldighet att se till att domstolen så snart som möjligt underrättas om att

vittnet har ändrat åsikt. Domstolen ska på eget initiativ så snabbt som möjligt ordna en förhandling där vittnet kan avge sin berättelse. Om den förhandlingen fördröjs, kan det lätt hända att det blir oskäligt att fortsätta häktningen och att man därför måste frige vittnet och ålägga honom eller henne att infinna sig för att höras vid den fortsatta handläggningen.

I 3 mom. ingår det ny reglering. Enligt momentet ska domstolen minst varannan vecka på nytt behandla frågan om påtryckningshäktningen ska fortsätta. Den som berövats sin frihet ska höras personligen om huruvida han eller hon samtycker till att vittna.

Vid behandlingen ska domstolen fråga personen om han eller hon samtycker till att vittna. Om vittnet fortsätter att tredska, ska man vid behandlingen pröva om det fortfarande finns grunder för att fortsätta påtryckningshäktningen, såsom det konstateras ovan.

Ny behandling ordnas på tjänstens vägnar och förutsätter inte någon begäran från vittnet i fråga. Å andra sidan har vittnet inte rätt att få saken behandlad oftare än vad som förutsätts i momentet. Ett vittne har, på det sätt som föreslås i 69 §, rätt att anföra klagan inte bara över beslutet om påtryckningshäktning utan också över ett beslut om att fortsätta häktningen.

Det får inte gå mer än två veckor mellan behandlingarna. Tidsfristen är absolut. Om den regelmässiga sista dagen för den nya behandlingen skulle infalla t.ex. på Kristi himelfärdsdagen, ska behandlingen ordnas senast den föregående onsdagen. Å andra sidan kan domstolen ordna en ny behandling också tidigare, om det har kommit fram nya uppgifter som påverkar saken.

Enligt momentet iakttas vid handläggningen av ärendet i övrigt i tillämpliga delar vad som föreskrivs i 3 kap. i tvångsmedelslagen. Sådana bestämmelser som är av betydelse i praktiken är bestämmelserna om att ärendet kan behandlas i tingsrätten på den ort där en person hålls i förvar och att domstolen är domför i en sammansättning med en domare. Ett vittne som har berövats sin frihet ska ges tillfälle att anlita ett biträde. Behandlingen kan också ordnas som en videokonferens, men detta ska betraktas som ett sekundärt al-

ternativ till att vittnet är personligen närvarande.

I den gällande lagen föreskrivs det inte om ställningen för en person för vars del det har beslutats om påtryckningshåktning. För att avhjälpa denna brist föreslås det i 4 mom. att på ett vittne för vars del det har beslutats om påtryckningshåktning tillämpas lagen om behandlingen av personer i förvar hos polisen (841/2006) med beaktande av grunden för frihetsberövandet. Regleringen motsvarar det som i 123 § 6 mom. i utlänningslagen (301/2004) bestäms om en utlännings som tagits i förvar och som placerats i polisens eller gränsbevakningsväsendets häkteslokaler.

64 §. I 1 mom. föreskrivs det för det första i motsvarighet till 17 kap. 38 § 1 mom. i den gällande rättegångsbalken att 62 och 63 § inte ska tillämpas på ett vittne som inte har fyllt 15 år eller vars psykiska funktioner är störda. Om ett sådant vittne uteblir utan laga hinder kan vittnet inte föreläggas vite och ett förelagt vite kan inte dömas ut, och det kan inte heller beslutas om påtryckningshåktning av vittnet på grund av att vittnet tredskas. Vittnet får dock hämtas till domstolen.

I momentet sägs det dessutom att 63 §, där det föreskrivs om tvångsmedel mot ett vittne som tredskas, inte ska tillämpas på de personer som avses i 44 § 2 mom. 3 punkten. Det är fråga om målsägande som ska höras som vittne i brottmål och som inte har några anspråk i ärendet samt vissa personer som kan jämföras med medmisstänkta. Dessa personer kan kallas att infinna sig i domstolen vid vite och hämtas till domstolen, men vite eller påtryckningshåkte enligt 63 § kan inte användas mot dem.

I momentet finns det en ny bestämmelse om att det inte får bestämmas om påtryckningshåktning av ett vittne i åldern 15-17 år. Trots att påtryckningshåktning inte helt och hållet kan jämföras med fängelse som döms ut som påföljd för brott, har ett frihetsberövande som regel alltid särskilt skadliga konsekvenser för en minderårig. Därför får den som begått ett brott när han eller hon var minderårig enligt strafflagens 6 kap. 9 § 2 mom. dömas till ovillkorligt fängelse endast om det finns vägande skäl. Att ett vittne tredskas kan som utgångspunkt betraktas som mindre klandervärt än att begå ett brott

för vilket ett ovillkorligt fängelsestraff döms ut.

När man beaktar dessa omständigheter och att vite också får användas när ett vittne i åldern 15—17 år tredskas, är det inte motiverat att använda påtryckningshåktning mot ett minderårigt vittne. Dessutom torde det vara ytterst sällsynt att man skulle ha använts påtryckningshåktning, som inte heller annars används särskilt ofta, mot ett minderårigt vittne. Lagändringen kommer därför knappast heller i framtiden att ha någon nämnvärd praktisk betydelse.

I 2 mom. föreskrivs det att en sakkunnig kan dömas till förelagt vite på grund av utelämnande eller något annat skäl som anges i 62 §. Momentet motsvarar 17 kap. 48 § 2 mom. i den gällande rättegångsbalken. Det får dock inte bestämmas att en sakkunnig ska hämtas till domstolen.

Enligt den nämnda 48 § 2 mom. kan vite användas mot en sakkunnig som tredskas, men det kan inte beslutas om påtryckningshåktning av honom eller henne. Det är problematiskt att jämföra en sakkunnig med ett vittne i detta avseende, eftersom det är en allmän skyldighet att vara vittne, medan uppdraget som sakkunnig enligt huvudregeln grundar sig på frivillighet.

Det har också fästs uppmärksamhet vid att det inte främjar ett gott slutresultat om man använder tvång vid tillsättandet av uppdraget som sakkunnig. I ett sådant fall är det snarare motiverat att ty sig till en annan sakkunnig.

På dessa grunder slopas möjligheten att använda vite mot en sakkunnig som tredskas, och inte heller de tvångsmedel som avses i 63 § kan användas mot en sakkunnig.

I 3 mom. föreskrivs det i huvudsak i motsvarighet till den gällande rätten att om den som har åberopat ett vittne eller en sakkunnig avstår från att förhöra denna person eller om frågan om hörande annars förfaller, får vite som har förelagts vittnet eller den sakkunnige enligt 62 eller 63 § inte dömas ut, och påtryckningshåkte får inte användas mot vittnet. Såsom det konstateras ovan i motiveringen till 2 mom., får vite enligt 63 § i fortsättningen inte användas mot en sakkunnig som tredskas.

I momentet tas det in en preciserande bestämmelse om att vittnet dock ska svara för

kostnaderna för hämtning, om föreläggandet om hämtning meddelades innan man avstod från förhöret eller frågan om hörande förföll. Enligt 2 mom. får det inte bestämmas att en sakkunnig ska hämtas till domstolen.

Ersättningar och arvoden

65 §. I 1 mom. föreskrivs det om ett vittnes rätt till ersättning. Momentet motsvarar 17 kap. 40 § 1 mom. i den gällande rättegångsbalken.

Enligt 2 mom. ska en enskild part som har åberopat ett vittne svarar ersättningen till vittnet. Om ett vittne har åberopats av flera parter, svarar de solidariskt för ersättningen. Om domstolen självmant har kallat ett vittne, ska de enskilda parterna solidariskt betala ersättning till vittnet. Bestämmelser om ersättning som ska betalas till ett vittne av statens medel utfärdas särskilt.

Bestämmelsen motsvarar 17 kap. 40 § 2 och 3 mom. i den gällande rättegångsbalken. Nytt är dock bestämmelsen där det sägs att om ett vittne har åberopats av flera enskilda parter, svarar de solidariskt för ersättningen.

I 3 och 4 mom. föreskrivs det om ett vittnes rätt att få ersättning i förskott och om följderna av underlåtelse att betala förskottet. Momenten motsvarar 17 kap. 40 § 4 och 5 mom. i den gällande rättegångsbalken.

66 §. I 1 mom. föreskrivs det om en sakkunnigs rätt till skäligen ersättning och arvode för behövliga kostnader. Momentet motsvarar 17 kap. 53 § 1 mom. i den gällande rättegångsbalken. Den regeln ska fortfarande gälla som säger att om utlåtande har getts av en myndighet eller en innehavare av en offentlig tjänst eller befattning eller av någon som har förordnats att ge utlåtanden inom området i fråga, betalas arvode och ersättning endast om det föreskrivs särskilt om det.

I 2 mom. föreskrivs det om vem som ska svara för arvodet och ersättningen till en sakkunnig. I 17 kap. 53 § 2 mom. i den gällande rättegångsbalken bestäms det för det första att de enskilda parterna i ett tvistemål ansvarar för ersättningen, och parterna i ett brottmål där målsäganden ensam för talan jämföras i momentet med enskilda parter. I övriga fall svarar staten för kostnaderna.

Skrivningen i momentet förenhetligas med 65 §. I momentet gör man inte längre den indelning som nämns ovan, utan det föreskrivs endast om ansvar för en enskild part och staten. Detta innebär inte någon ändring i sak. Parterna i ett brottmål där målsäganden ensam för talan jämföras fortfarande med enskilda parter.

I 3 mom. föreskrivs det om arvodet till en sakkunnig. Enligt 17 kap. 53 § 3 mom. i den gällande rättegångsbalken kan rätten vid behov förordna att ersättningen till en sakkunnig eller en del av den ska betalas i förskott. Ansvaret för förskottet fördelas enligt 2 mom., men förskottet kan också betalas av statens medel, om domstolen självmant har förordnat den sakkunnige i ett mål där en enskild part för talan.

Regleringen ändras så att en sakkunnig som utgångspunkt ska ha rätt att få ersättning för behövliga kostnader i förskott på samma sätt som ett vittne. Syftet är att skydda den som har samtyckt till uppdraget som sakkunnig mot eventuella förluster, om den som ansvarar för hans eller hennes kostnader senare inte betalar dessa. Ett annat syfte med bestämmelsen är att öka beredskapen hos potentiella sakkunniga att samtycka till uppdraget. Det ska fortfarande inte vara möjligt att få förskott på arvode.

Den person som avses i 2 mom. ska ansvara för förskottet. Domstolen ska pröva om förskottet är tillräckligt. Domstolen betalar dock inte förskott på tjänstens vägnar, utan man ska ansöka om förskottet.

Enligt 4 mom. finns bestämmelser om återbetalning till staten av en ersättning som har betalats i förskott av statens medel i 21 kap. 13 §. Bestämmelsen motsvarar 17 kap. 53 § i den gällande rättegångsbalken. I momentet tas det dessutom in en hänvisning till 9 kap. 1 § i lagen om rättegång i brottmål, som gäller rättegångskostnaderna i mål där talan förs av åklagaren.

Enligt 5 mom. iakttas i fråga om kostnader för förrättande av syn i tillämpliga delar vad som bestäms ovan i denna paragraf. Momentet motsvarar i sak 17 kap. 59 § i den gällande rättegångsbalken.

67 §. I 1 mom. föreskrivs det att om någon annan än en part har ålagts att lägga fram ett föremål eller en handling som avses i 38 §

för domstolen, har denna person rätt att få skäligen ersättning för sina kostnader. Momentet motsvarar den första delen av 17 kap. 16 § 1 mom. samt 17 kap. 57 § i rättegångsbalken.

Enligt den nämnda 16 § 1 mom. ska den enskilda part som yrkat på att handlingen eller föremålet ska läggas fram svara för ersättningen. I 2 mom. förenhetligas regleringen med den reglering som tas in i 65 och 66 §. Enligt momentet ska en enskild part som har åberopat handlingen eller föremålet som bevis svara för ersättningen. Om handlingen eller föremålet har åberopats som bevis av flera parter, svarar de solidariskt för ersättningen. Om domstolen själv har åberopat handlingen eller synföremålet som bevis, ska de enskilda parterna solidariskt betala arvode och ersättning. I övriga fall betalas ersättning av statens medel.

I 3 mom. hänvisas det på samma sätt som i 17 kap. 16 § 2 mom. i den gällande rättegångsbalken till 21 kap. 13 § och till 9 kap. 1 § i lagen om rättegång i brottmål.

Ändringssökande

68 §. I paragrafen samlas bestämmelserna om sökande av ändring i ett beslut om bevisning. Bestämmelser om ändringssökande finns också i 69 §. De gällande bestämmelserna om ändringssökande finns i 17 kap. 17, 42 och 54 § i rättegångsbalken. Bestämmelserna i denna paragraf gäller dock inte sökande av ändring i ett beslut om ett vittnes anonymitet, eftersom det föreskrivs särskilt om ändringssökandet i den föreslagna 11 e § i 5 kap. i lagen om rättegång i brottmål.

Enligt 1 mom. ska huvudregeln fortfarande vara att ett beslut som gäller bevisning får överklagas i samband med huvudsaken. Ett beslut som gäller bevisning får således inte överklagas genom separata besvär. Enligt 25 kap. 1 § 3 mom. i rättegångsbalken får ändring i en tingsrätts avgöranden under rättegången sökas endast om detta är uttryckligen tillåtet. Likaså är utgångspunkten att ett sådant avgörande inte kan vara föremål för extraordinärt ändringssökande. Högsta domstolen har i fråga om ett beslut genom vilket en part ålades att förete en handling konstaterat att beslutet inte var ett sådant slutligt avgörande enligt 31 kap. 16 § i rättegångsbalken

som skulle ha kunnat undanröjas genom klagan på grund av domvilla (HD 1998:129).

I momentet föreskrivs det emellertid om de undantagsfall där ändring får sökas separat. I motsvarighet till den gällande rätten får ett beslut om att döma ut vite enligt 1 punkten överklagas särskilt. På samma sätt som i den gällande rätten handlar det här om beslut om att döma ut ett vite som förelagts ett vittne, en sakkunnig eller den som är skyldig att lägga fram en handling eller ett föremål.

Vidare får man, på samma sätt som enligt den gällande rätten, separat överklaga beslut som gäller kostnader för hämtning enligt 2 punkten, arvode eller ersättning till ett vittne eller en sakkunnig enligt 3 punkten eller ersättning till en person som har lagt fram en handling eller ett föremål för domstolen enligt 4 punkten.

Enligt 2 mom. ska ett beslut iakttas trots överklagandet, om inte den domstol som fattade beslutet eller fullföljdsdomstolen bestämmer något annat. Bestämmelsen motsvarar den gällande rätten.

I 3 mom. ingår ny reglering. Trots att huvudregeln enligt 1 mom. är att ett beslut som gäller bevisning ska överklagas i samband med huvudsaken, kan domstolen i avvikelse från detta bestämma att beslutet får överklagas separat. Den som beslutet gäller får då bestämma om han eller hon vill förfara på detta sätt. Ändringsansökan ska behandlas skyndsamt.

Till skillnad från avgörandet HD 1998:129, som behandlas i motiveringen till 1 mom., ansåg högsta domstolen att det i ett faderskapsmål där en avliden mans bröder ålades att ge ett blodprov för att fastställa mannens påstådda faderskap var fråga om ett sådant slutligt avgörande enligt rättegångsbalkens 31 kap. 16 § som man kunde ingripa i genom extraordinärt ändringssökande (HD 1999:50; se även HD 2011:27). Högsta domstolen konstaterade att personen i fråga där söka ändring i samband med huvudsaken. Detta hindrar dock inte att det redan kan ha skett en kränkning av personens frihet och personliga integritet. Behovet av rättsskydd för den som ålagts att genomgå en undersökning förutsätter att personen i fråga, eftersom det inte finns någon omedelbar besvärsmöj-

lighet, genom klagan får söka ändring i tingsrättens beslut om att ge ett blodprov.

Ett separat ändringssökande medför oundvikligen att rättegången fördröjs och kostnaderna stiger. Också domstolens resurser går åt till att behandla ändringsansökningarna. Ett separat ändringssökande kunde också användas i chikansyfte för att förhåla behandlingen och öka motpartens rättegångskostnader. Därför finns det inte grunder för att tillåta separat ändringssökande i fråga om alla beslut som gäller bevisning. Å andra sidan är det, såsom framgår av avgörandet HD 1999:50, befogat att tillåta separat ändringssökande i vissa undantagsfall.

Av de orsaker som nämns ovan är det befogat att den domstol som behandlar saken ska ha rätt att bestämma om ändring ska få sökas separat, på samma sätt som i 16 kap. 3 § 3 mom. i rättegångsbalken. Även en part eller någon annan person som beslutet gäller kan ansöka om rätt att separat få söka ändring i beslutet, men det är i sista hand domstolen som avgör saken. Innan domstolen tillåter separat ändringssökande ska den höra dessa personer.

Frågan om separat ändringssökande ska tillåtas ska avgöras från fall till fall. Domstolen kan bestämma att ett beslut får överklagas separat, om det med beaktande av beslutets innehåll inte skulle vara till någon nytta att överklaga beslutet i samband med huvudsaken och rättsskyddet för personen i fråga förutsätter en rätt till särskilt överklagande, eller om det annars finns synnerligen vägande skäl för det.

Som utgångspunkt ska man förhålla sig försiktigt till att bevilja möjlighet till separat ändringssökande. Bevisningen är i regel förknippad med sådana skyldigheter som orsakar en person besvär eller kostnader. Som exempel kan nämnas skyldigheten att infinna sig i domstolen för att höras i bevissyfte och att överlämna föremål eller handlingar till domstolen och tillåta syn. En möjlighet att söka ändring separat i ett avgörande som gäller en sådan skyldighet kan endast komma i fråga i exceptionella situationer. När ett vittne t.ex. har kommit till en rättegång och avgett sin berättelse, kan ett överklagande av beslutet om att höra vittnet givetvis inte längre omintetgöra det besvär som vittnet orsa-

kats, men å andra sidan förutsätter vittnets rättsskydd som utgångspunkt inte att ändring i beslutet får sökas på förhand. Å andra sidan kunde man i vissa fall komma till en annan slutsats när det gäller en i 27 eller 30 § avsedd ung person eller person vars psykiska funktioner är störda.

Ett separat ändringssökande kunde i allmänhet främst komma i fråga när det gäller ett beslut om att avvisa bevisning med stöd av 8 § eller på basis av ett beslut om rätt eller skyldighet att vägra vittna. Dessa beslut, som gäller bevisningens omfattning, är i regel av den naturen att ett bristfälligt eller felaktigt förfarande i den lägre domstolen kan korrigeras i fullföljdsinstansen, och det finns således inte något behov av separat ändringssökande. Om t.ex. den högre domstolen anser att den lägre domstolen i enlighet med 14 § 1 mom. borde ha avstått från att höra en yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården, kan den högre domstolen lämna denna persons berättelse utan avseende. Separat ändringssökande med anledning av ett beslut om att avvisa bevisning kunde komma i fråga, om beviset är av avgörande betydelse med tanke på ärendet och endast kan läggas fram under en begränsad tid. I annat fall kan fullföljdsdomstolen ta upp beviset, om den kommer fram till att bevisningen ska tillåtas. Om det däremot verkar uppenbart att fullföljdsdomstolen kommer att återförvisa målet, ska man överväga att erbjuda en möjlighet att söka ändring separat.

Ett separat ändringssökande kunde behövas när domstolen inte godkänner en invändning om att det föreligger vittnesförbud eller tystnadsrätt och ett vittnesmål skulle leda till att synnerligen känslig information skulle komma fram. I sådana fall kan man behandla målet inom stängda dörrar och förordna att rättegångshandlingarna ska hållas hemliga, varvid alla som deltar i handläggningen har tystnadsplikt. Trots det kan det t.ex. vara fråga om information som är synnerligen farlig med tanke på statens säkerhet och som inte ska lämnas ut ens till en sluten personkrets. På motsvarande sätt kunde ett separat ändringssökande också komma i fråga när en person som åläggs editionsplikt påstår att informationen i handlingen i fråga utgör en synnerligen värdefull affärshemlighet.

Med tanke på skyddet av nära relationer kunde ett separat ändringssökande komma i fråga när en person åberopar rätten för närstående att vägra vittna i ett synnerligen allvarligt brottmål och personens ställning verkar oklar i ljuset av den allmänna bestämmelsen i slutet av 17 § 1 mom.

Ett separat ändringssökande kunde tillåtas på basis av synnerligen vägande skäl i fråga om beslut som juridiskt lämnar rum för tolkning och som kunde leda till att en omfattande ny behandling av ärendet måste göras, om fullföljdsdomstolen intar en annan ståndpunkt.

Rättsmedlet är besvär. Personen i fråga ska således anmäla missnöje och anföra besvär i enlighet med de allmänna bestämmelserna. I annat fall fortsätter handläggningen av målet. Det finns inte längre någon möjlighet att överklaga beslutet i samband med avgörandet i huvudsaken.

69 §. Paragrafen utgör en särskild bestämmelse i förhållande till 68 §, och i den föreskrivs det om en möjlighet att anföra klagan över vissa avgöranden som meddelats på basis av detta kapitel. Det handlar om s.k. processuell klagan, genom vilken man på samma sätt som genom besvär kan bestrida grunderna för domstolens avgörande på såväl rättsliga som faktamässiga grunder. Enligt paragrafen finns det ingen tidsbegränsning för klagan. Klagan ska behandlas skyndsamt.

I paragrafen föreskrivs det för det första att den som har förordnats till sinnesundersökning får anföra klagan över beslutet om undersökningen, i motsvarighet till 17 kap. 45 § 4 mom. i den gällande rättegångsbalken.

Nytt är för det andra att ett vittne för vars del det har beslutats om påtryckningshåkning eller hämtning har möjlighet att anföra klagan över beslutet. Enligt 17 kap. 42 § i den gällande rättegångsbalken ska ändring i dessa beslut sökas genom besvär. Eftersom det vid påtryckningshåkning sannolikt blir fråga om ett rätt kortvarigt frihetsberövande, och eftersom ett förordnande om hämtning å andra sidan riktar sig mot en persons handlingsfrihet och den som ska hämtas kan tas i förvar i högst fem dagar, är det smidiga rättsmedlet klagan motiverat. Processuell klagan används som rättsmedel också i t.ex. häktningssärenden enligt tvångsmedelslagen

och i ärenden som gäller påtryckningshåkning enligt 4 kap. 11 § i konkurslagen (120/2004).

24 kap. Om domstolens avgörande

2 §. Enligt den första meningen i paragrafens 1 mom. får i domen beaktas endast det rättegångsmaterial som har lagts fram vid huvudförhandlingen.

I enlighet med det som sägs ovan kan bevisning tas upp utom huvudförhandlingen, i enlighet med 17 kap. 56—58 §. Enligt det kapitlets 59 § 1 mom. ska ett bevis som har tagits upp utom huvudförhandlingen enligt huvudregeln inte tas upp på nytt vid huvudförhandlingen. Därför kompletteras regleringen i den första meningen med en ny mening som kommer efter den och där det sägs att i domen får dock även beaktas ett bevis som har tagits upp utom huvudförhandlingen och som med stöd av 17 kap. 59 § 1 mom. inte ska tas upp på nytt vid huvudförhandlingen.

Den reglering i momentet som hänför sig till en ny huvudförhandling är oförändrad.

25 a kap. Om inledande av förberedelsen av ett besvärssärende vid hovrätten och om tillstånd till fortsatt handläggning

10 §. I paragrafen sägs det att tillstånd till fortsatt handläggning behövs bl.a. om ändringsyrkandet endast gäller rättegångskostnader, kostnader som betalats av statsmedel eller vite som dömts ut.

Till paragrafen fogas en hänvisning till 17 kap. 68 § 1 mom. 2—4 punkten och 3 mom. i rättegångsbalken. Tillstånd till fortsatt handläggning behövs, om ändringsyrkandet gäller ett i det nämnda 1 mom. avsett beslut om förordnande om eller kostnader för hämtning, arvode eller ersättning till ett vittne eller en sakkunnig eller ersättning till en person som har lagt fram ett föremål för domstolen. Dessa ärenden är av motsvarande typ som de som nämns ovan i 1 mom.

Dessutom krävs det också tillstånd till fortsatt handläggning när domstolen med stöd av det nämnda 3 mom. i avvikelse från huvudregeln har bestämt att ett beslut som gäller

bevisning får överklagas separat. I dessa fall kommer det uppenbart i allmänhet att vara fråga om tolkningen av en bestämmelse om skyldighet eller rätt att vägra vittna. Tillstånd till fortsatt handläggning ska beviljas t.ex. när det finns anledning att betvivla att tingsrättens domslut är riktigt.

26 kap. Om fortsatt handläggning av besvärssärenden i hovrätten

23 §. I paragrafen föreskrivs det om kallelse av personer som ska höras i bevissyfte till hovrätten. I 2 mom. föreskrivs det om vad kallelsen ska innehålla. Momentet föreslås bli ändrat till en hänvisningsbestämmelse. Enligt momentet finns bestämmelser om de uppgifter som ska lämnas i kallelsen i 17 kap. 41 § 3 mom. I sak är de uppgifter som ska lämnas desamma som enligt den gällande rätten.

24 a §. Ett vittne, en sakkunnig eller en part som hörts i tingsrätten kan enligt paragrafens 2 mom. vid huvudförhandlingen i hovrätten höras i bevissyfte också per telefon eller med anlitande av någon annan för ändamålet lämplig ljud- eller bildöverföringsmetod, om förfarandet kan anses lämpligt och om tilltron till utsagan på ett tillförlitligt sätt kan bedömas utan att vittnet, den sakkunniga eller parten är personligen närvarande.

En allmän bestämmelse om videokonferens finns i 17 kap. 34 a § i den gällande rättegångsbalken. I det nya 17 kap. 52 § föreslås det reglering som i huvudsak motsvarar den paragrafen. För den gällande rättens del har det i någon mån ansetts vara oklart vilket förhållandet mellan det nu aktuella momentet och 34 a § är. Därför hänvisas det i momentet först till den nya 52 §, och efter det finns i momentet motsvarande reglering som i dag. I hovrätten ska således tillämpas den allmänna bestämmelsen i 52 § samt den nu aktuella särskilda bestämmelsen, som möjliggör distansförhör delvis i en större omfattning än den allmänna bestämmelsen.

31 kap. Om extraordinärt ändrings-sökande

7 §. I paragrafen föreskrivs det om förutsättningarna för att återbryta en dom i ett tvistemål. Enligt 1 mom. 2 punkten är en sådan resningsgrund bl.a. att en part som hörts under sanningsförsäkran uppsåtligen har avgett en osann utsaga, som kan antas ha inverkat på utgången i målet.

Eftersom det föreslås att bestämmelserna om att höra en part under sanningsförsäkran ska upphävas, ska punkten ses över på motsvarande sätt. Dessutom görs det vissa ändringar i ordalydelsen i punkten för att modernisera en del ålderdomliga uttryck.

8 §. I paragrafen föreskrivs det om förutsättningarna för att återbryta en dom i ett brottmål till förmån för den åtalade. I paragrafens 2 punkt föreskrivs det på motsvarande sätt som ovan i 7 § om en osann utsaga som en part som hörts under sanningsförsäkran har avgett. I punkten görs motsvarande ändringar som de som nämns vid den föregående punkten.

Eftersom det i kapitlets 8 a, 9 och 9 c § hänvisas till den nu aktuella paragrafens 2 punkt, inverkar ändringen i sak på motsvarande sätt även på de resningsgrunder som föreskrivs i dessa paragrafer.

Övergångsbestämmelse. Enligt den allmänna principen ska en processlag tillämpas genast efter att den har trätt i kraft, om inte något annat föreskrivs. Det skulle vara problematiskt att ändra tystnadsplikten eller rätten mitt under rättegången eller i överklagandefasen, eftersom ändringarna skulle påverka rättegångsmaterialets omfattning t.ex. i ett sådant fall när en närstående till en part skulle ha tystnadsrätt enligt den gällande lagen men inte enligt den nya lagen, eller tvärtom. Det föreslås därför att på ett ärende som har blivit anhängigt före lagens ikraftträdande tillämpas de bestämmelser om tystnadsplikt och -rätt vid en rättegång som gällde vid ikraftträdandet.

I propositionen föreslås det att bestämmelserna om påtryckningshåkte ska ändras. I praktiken kan det visa sig att det inte längre finns förutsättningar för påtryckningshåkte enligt den nya lagen, till skillnad från enligt den gällande lagen. Därför föreslås det att i

lagen tas in en bestämmelse där det sägs att om en person befinner sig i påtryckningshärskte när denna lag träder i kraft, ska domstolen utan dröjsmål höra honom eller henne personligen och besluta om påtryckningshärskningen ska fortsätta.

1.2 Lagen om rättegång i brottmål

1 kap. Om åtalsrätt

14 §. Av 1 mom. framgår det att målsäganden enligt huvudregeln har sekundär åtalsrätt, dvs. målsäganden får väcka talan, om åklagaren har beslutat att inte väcka åtal eller om förundersökningen inte har slutförts. Enligt 2 mom. har målsäganden dock primär åtalsrätt vid falsk eller ostrykt angivelse. På de grunder som anges i allmänna motiveringen föreslås det att momentet ska upphävas. Till följd av detta förenhetligas regleringen av målsägandens åtalsrätt, så att målsägandens åtalsrätt alltid är sekundär.

5 kap. Om väckande av åtal

4 §. Enligt den gällande skrivningen i paragrafen ska åklagaren i anslutning till stämningsansökan eller så snart som möjligt efter att åtalet har väckts tillställa domstolen en utskrift av förundersökningsprotokollet samt de skriftliga handlingar och föremål som han vill åberopa som bevis och övriga handlingar som behövs för behandlingen av målet.

I rättspraxis har det varit oklart huruvida domstolen kan bestämma på vilket sätt och i vilken form åklagaren ska ge in det material som avses i bestämmelsen till domstolen. Högsta domstolen har nu konstaterat att det hör till domstolens processledningsbefogenheter att utfärda ett sådant föreläggande och att åklagaren är skyldig att iakttä föreläggandet (HD 2013:91). För tydlighetens skull föreslås det att detta också nämns uttryckligen i lagen.

Det föreslås att paragrafen ändras så att åklagaren ska ge in bevis och övrigt material på det sätt som domstolen bestämmer. Tingsrätten kan t.ex. bestämma att skriftliga bevis ska ges in skilt från det övriga förundersökningsmaterialet eller ordnat på ett visst sätt i skriftlig eller elektronisk form. I synnerhet i

omfattande brottmål är det för att rättegången ska kunna ordnas på behörigt sätt nödvändigt att alla parterna har klart för sig vilka handlingar som åklagaren åberopar som skriftliga bevis och vad som ska bevisas med dem.

För att betona bevisens betydelse ändras ordföljden så att bevisen nämns först i bestämmelsen och förundersökningsprotokollet först efter det. Ett alternativ skulle vara att förundersökningsprotokollet inte längre skulle ges in till domstolen till den del det inte åberopas. Det är emellertid fortfarande behövligt att ge in protokollet, eftersom detta kan åberopas senare under rättegången. Det är också möjligt att den åtalade inte har något biträde, varvid hans eller hennes rättsskydd förutsätter att domstolen har tillgång till hela förundersökningsprotokollet.

I lagen föreslås det inga nya processuella sanktioner för den händelse att åklagaren inte förfar på det sätt som domstolen bestämmer. Det ingår i åklagarens tjänsteplikt att följa domstolens förelägganden.

Beslut om anonym bevisning. Till kapitlet fogas en ny mellanrubrik före de nya 11 a—11 e §. I de nya paragraferna är det delvis fråga om samma sak som i kapitlets 11 §, som gäller förberedelse av bevisupptagningen. I de nya paragraferna föreskrivs det om huruvida ett vittne ska beviljas anonymitet. Det är fråga om en särskild form av bevisning, och bestämmelserna om förutsättningar, förfarande, offentlighet, beslut och överklagande i paragraferna gäller endast anonym bevisning. Bestämmelserna utgör en separat helhet. Det föreslås att bestämmelser om när man kan bryta anonymiteten ska tas in i den nya 5 a § i 7 kap.

11 a §. I paragrafen föreskrivs det om förutsättningarna för att bevilja anonym bevisning. Enligt 1 mom. kan domstolen på skriftlig ansökan av åklagaren eller den misstänkte eller svaranden i ett brottmål besluta att höra en person som vittne så att hans eller hennes identitet och kontaktuppgifter inte avslöjas (*anonymt vittne*). Det finns två villkor för att bevilja anonymitet, vilka båda ska vara uppfyllda för att begäran om anonym bevisning ska kunna bifallas.

I propositionen föreslås det att bestämmelserna om anonym bevisning endast ska vara tillämpliga på vittnen. Eftersom en part är

den person i vars namn rättegången förs, kan parten inte vara anonym. Å andra sidan förutsätts det som utgångspunkt av en sakkunnig att han eller hon samtycker till uppdraget, och samtycket ska således även innefatta tillåtelse att uppgge den sakkunnigas identitet.

I lagförslag 1 ovan föreslås det att bestämmelserna om vittnen ska tillämpas på en målsägande som inte har några anspråk i saken och på vissa personer som har en liknande ställning som medmisstänkta (lagförslag 1, 17 kap. 29 §). Sådana personer ska således kunna höras anonymt. Detta kommer dock sannolikt att vara sällsynt redan av den orsaken att den förhördes identitet i dessa situationer ofta ändå kommer att avslöjas på grund av innehållet i den förhördes berättelse eller på grund av hans eller hennes ställning. I dessa fall skulle anonymiteten inte minska hotet mot vittnet, och det finns därför inte några förutsättningar för att bevilja vittnet anonymitet. Emellertid kan det t.ex. i ett omfattande koppleribrott finnas ett stort antal målsägande, och anonym bevisning är då möjlig.

Bestämmelserna om anonym bevisning ska också tillämpas på poliser som genomför täckoperationer. Det kan finnas behov av att bevilja en polis anonymitet i en situation där polisen har deltagit i en täckoperation och man behöver höra honom eller henne som vittne, antingen vid förundersökning eller vid en rättegång. I propositionen föreslås det inte att en polis ska tillåtas vara anonym enbart för att polisens identitet behöver hemlighållas för att säkerställa att en pågående täckoperation kan fortsätta. I ljuset av Europadomstolens avgörande Van Mechelen m.fl. mot Nederländerna (23.4.1997) skulle det med tanke på kraven i människorättskonventionen vara diskutabelt att förutsättningarna för att bevilja en polis anonymitet skulle vara lindrigare än för andra personer, så att det inte skulle krävas ett hot mot liv eller hälsa för polisens del. Å andra sidan är det möjligt att ansöka om anonymitet redan i en tidig fas av förundersökningen. I de fall där anonymitet har beviljats i samband med utredning av vissa brott som har varit föremål för undersökning, skulle en polis i skydd av denna anonymitet kunna fortsätta täckoperationen för att utreda andra brott. Det finns inte något

hinder för att senare ansöka om anonymitet på nytt, vid utredning av andra brott, när förundersökningströskeln överskrids.

Utgångspunkten för förslagen är att om det finns förutsättningar för anonym bevisning, kan anonymitet beviljas redan vid förundersökningen av brottet. Det är då åklagaren eller den misstänkte som ska ansöka om anonymitet. Den valda lösningen förutsätter att förundersökningsmyndigheterna och åklagarna bedriver ett nära samarbete när de överväger om man ska ansöka om anonymitet. Det är motiverat med en möjlighet att ansöka om anonymitet redan i förundersökningsfasen för att ett vittne redan när vittnet hörs vid förundersökningen ska veta om hans eller hennes identitet kommer att avslöjas eller inte. Detta kunde främja utredningen av ärendet och bidra till att den anonyma bevisningen även kan användas för att rikta in förundersökningen. Om ett vittne kan höras anonymt redan vid förundersökningen, kan man lättare än i dag också komma andra bevis på spåren. Ju mer heltäckande den övriga bevisning som fåtts vid förundersökningen är, desto mindre är behovet att senare kalla det anonyma vittnet till rättegången. På grund av kraven på en rättvis rättegång bör man också försöka undvika att höra ett anonymt vittne vid huvudförhandlingen. Den bevisning som behövs till stöd för åtalet ska i huvudsak grunda sig på annan än anonym bevisning. De problem som hänför sig till anonym bevisning beror framför allt på kraven på en rättvis rättegång, i enlighet med det som sägs nedan.

Innan man fattar beslut om anonymitet har polisen förhört personen i fråga, och det har upprättats ett protokoll, som ska hållas hemligt, över förhöret. Ett vittne är skyldigt att berätta vad han eller hon vet om saken, även om vittnet inte beviljas anonymitet. I praktiken är det dock svårt att komma åt de situationer där den som ska höras åberopar glömska, trots att ett vittne i sig inte befrias från skyldigheten att vittna om ansökan om anonymitet avslås. Det kan hända att ett vittne som hotas inte går med på att berätta någonting vid förundersökningen, om han eller hon inte är säker på att få vara anonym. Man bör således kunna få ett lagakraftvunnet avgö-

rande om anonymiteten redan i förundersökningsfasen.

Trots att det skulle vara önskvärt med tanke på huvudförhandlingen att det finns ett lagakraftvunnet beslut om anonymiteten, kan man besluta om saken också senare, om det t.ex. kommer fram nya vittnen först då. Å andra sidan bör man kunna besluta om anonymitet för ett vittne t.ex. så sent som i överklagandefasen. Även då ska ärendet behandlas av tingsrätten, vars beslut får överklagas på normalt sätt. Det är lämpligast att ärendet ska handläggas i tingsrätten. Ett beslut om att bevilja anonymitet får då också överklagas på normalt sätt.

Enligt förslaget är det åklagaren som ska yrka på anonym bevisning, men i enlighet med principen om jämlikhet i medel ska även en misstänkt och en svarande ges motsvarande möjlighet att yrka på anonymitet för ett vittne. De situationer där en svarande har behov av att ansöka om anonymitet för ett vittne som svaranden har åberopat kommer dock uppenbart att vara sällsynta i praktiken. Det är emellertid möjligt att det finns behov av att hemlighålla ett vittnes identitet för en medåtalad, om vittnet berättar omständigheter som är fördelaktiga för den misstänkte som var sökande men berättelsen samtidigt inverkar i motsatt riktning för den medåtalades del.

Ett vittne har inte själv rätt att yrka på anonymitet hos domstolen, utan vittnet ska be åklagaren att göra ansökan. Detta är motiverat för att åklagaren i allmänhet känner till det brott som behandlas och också kan övervaka att bestämmelserna inte missbrukas, så att man inte ansöker om anonymitet i en situation där det är klart att bestämmelserna inte är tänkta att tillämpas. Om det enligt åklagarens bedömning finns förutsättningar för att bevilja anonymitet, ska åklagaren ansöka om anonymitet hos domstolen.

Inte heller en målsägande har rätt att yrka på anonymitet för ett vittne som målsäganden har åberopat, utan målsäganden ska först framställa en begäran hos åklagaren om att höra ett vittne anonymt. Om det finns förutsättningar för att höra ett av målsäganden åberopat vittne anonymt, stöder denna bevisning i allmänhet också det åtal som åklagaren driver. Med tanke på kravet på jämlikhet i

medel är det inte nödvändigt att målsäganden ska ha en självständig, av åklagaren oberoende rätt att ansöka om anonymitet för ett vittne som han eller hon åberopar.

I 1 punkten föreskrivs det om de förutsättningar som hänför sig till brottet. Brottsmisstanken eller åtalet ska gälla ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst åtta år eller ett brott som är straffbart enligt 20 kap. 9 a § eller 25 kap. 3 § i strafflagen eller försök eller medverkan till ett sådant brott.

Enligt betänkandet om anonym bevisning (justitieministeriets arbetsgruppsbetänkande 2005:5) skulle användningen av denna bevisning ha förutsatt att det föreskrivna strängaste straffet för brottet var fängelse i minst tio år. Sådana brott är t.ex. folkmord, grovt landsförräderi, grovt spioneri, grovt högförräderi, grov våldtäkt, grovt sexuellt utnyttjande av barn, mord, dråp, grov misshandel, grovt rån, grov människohandel, människorov, grovt sabotage, grovt äventyrande av andras hälsa, kapning, vissa grova brott som begåtts i terroristiskt syfte, grov penningförfalskning och grovt narkotikabrott.

Vid bedömningen av i hurdana ärenden anonym bevisning ska tillåtas handlar det om en intresseavvägning: i vilka fall är det så viktigt att utreda ett ärende att man i viss mån måste ge avkall på de grundläggande principerna för rättegången. En allmänt godtagbar utgångspunkt kan anses vara att intresset av att utreda ett brott är större ju grövare brottet är. Enligt förslaget kommer anonym bevisning endast i fråga vid rättegångar som gäller de allra grövsta brotten. Här föreslås det i avvikelse från det tidigare nämnda betänkandet att gränsen ska vara åtta år. Detta straffmaximum tillämpas i fråga om vissa terroristbrott, som det föreskrivs om i strafflagens 34 a kap. Sådana brott är bl.a. främjande av en terroristgrupps verksamhet, meddelande av utbildning för ett terroristbrott, rekrytering för ett terroristbrott och finansiering av terrorism. Brottnas natur och deras anknytning till en eventuell terroristgrupps verksamhet talar för en utvidgning av användningsområdet för anonym bevisning, trots att dessa brott sällan har förekommit i Finland.

Det är inte en tillräcklig grund för anonym bevisning att den anonyma bevisningen i sig skulle vara en användbar utredningsmetod eller ett medel för att styrka åtalet, eller att det skulle vara arbetskrävande att bevisa brottet utan anonym bevisning. Därför har man i förslaget stannat för att inte, utöver de brott som nämns ovan, ta in en särskild förteckning i lagen över brott för vars del anonym bevisning är möjlig. Ett undantag är brott som gäller människohandel och grovt koppleri, för vars utredning anonym bevisning föreslås vara tillåten. Dessa brott är typiskt allvarlig organiserad brottslighet, och det förekommer ofta allvarliga hot i samband med dem. De är ofta också av internationell karaktär, och kretsen av personer som hörs i bevis syfte kan därför vara så stor att identiteten hos den som hörs inte nödvändigtvis avslöjas på basis av hans eller hennes berättelse eller ställning. I dessa fall kunde man förbättra vittnets säkerhet genom anonymiteten. I slutrapporten av styrgruppen för handlingsplanen mot människohandel rekommenderas det att man fäster uppmärksamhet vid målsägandenas och vittnenas säkerhet såväl vid rättegången som före och efter denna (inrikesministeriets publikationer 17/2011 s. 58).

Som måttstock för brottets grovhet används straffskalan för brottet och särskilt det föreskrivna maximistraffet för brottet. Eftersom den anonyma bevisningen innebär ett undantag från en central och etablerad princip som gäller bevisrätten i en rättsstat, är det skäl att sätta tröskeln högt. Enligt förslaget ska anonym bevisning kunna komma i fråga för det första när åtalet gäller ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst åtta år. Anonym bevisning ska således kunna användas förutom i mål som gäller brott mot liv också i mål som gäller bl.a. grova narkotikabrott och grov människohandel. För det andra är det tillåtet att använda anonym bevisning i mål som gäller människohandel och grovt koppleri, i enlighet med det som sägs ovan. Det föreskrivna maximistraffet för de brotten är fängelse i sex år.

Man har märkt att det har förekommit hot mot vittnen också i samband med ekonomisk brottslighet. De vanligaste brotten som kan klassificeras som ekonomiska brott är de grova gärningsformerna av skattebedrägerier

och bedrägerier samt oredlighet som galdenär. Det föreskrivna maximistraffet för dessa brott är fängelse i fyra år. Vid ekonomiska brott har det förekommit hot mot t.ex. skatteinspektörer och bokförare. I dessa fall skulle anonymiteten sällan vara till någon nytta, eftersom innehållet i dessa personers vittnesberättelser i allmänhet avslöjar deras identitet. Om tillämpningsområdet för anonym bevisning skulle utsträckas till dessa brott, kunde det dessutom anses att det för konsekvensens skull och för att systemet ska vara rättvist från vittnenas synpunkt även bör utsträckas till andra brott av samma allvarlighetsgrad.

I strafflagen kriminaliseras ett stort antal gärningar som kan bestraffas med maximalt fyra års fängelse. Möjligheten till anonym bevisning är ett nytt och med tanke på de grundläggande principerna för rättegångsförfarandet i Finland problematiskt medel för vittnesskydd. Anonym bevisning ska också vara det medel som man tar till i sista hand för att skydda vittnen. Därför är det motiverat att tillämpningsområdet ska vara snävt och begränsa sig till fall där anonym bevisning ska anses som ett nödvändigt medel för att skydda ett vittne. Å andra sidan utgör de ekonomiska brotten ofta organiserad brottslighet och har samband med narkotika- eller våldsbrottslighet. Enligt förslaget är det möjligt att ansöka om anonymitet vid utredningen av de grova gärningsformerna av de sistnämnda brotten. På dessa grunder föreslås det inte i denna proposition någon möjlighet att tillåta anonym bevisning vid utredning av ekonomiska brott.

I praktiken kunde man använda sig av anonym bevisning i mål som gäller allvarlig organiserad brottslighet. Tillämpningsområdet kan dock inte begränsas enbart till allvarlig organiserad brottslighet, eftersom det kan förekomma allvarliga hot mot vittnen också i samband med annan än organiserad brottslighet. Dessutom kan det vara svårt eller omöjligt att visa att ett allvarligt brott som utreds har samband med verksamhet som bedrivs av en organiserad kriminell sammanslutning. Å andra sidan kan detta sakna betydelse från vittnets synpunkt.

För att klarlägga anonymitetens omfattning är det behövligt att ange vem som är misstänkt eller åtalad för brottet. Om flera perso-

ner medverkat till brottet, ska man sträva efter att nämna dem alla. Det kan dock räcka att brottet individualiseras, om t.ex. uttryckligen klarläggandet av de misstänkta identitet skulle förutsätta att anonymitet beviljas. Om brottet har individualiserats tillräckligt noggrant, kunde det på motsvarande sätt godtas att man vid handläggningen av ett åtal som gäller en medverkande som klarlagts senare stöder sig på ett tidigare beslut om att godkänna anonym bevisning.

Det är möjligt att ett vittne beviljas anonymitet men åtal dock väcks för ett brott på basis av vilket anonymitet inte kan beviljas. I ett sådant fall får vittnet dock inte höras anonymt i åtalsärendet enligt 17 kap. 33 § 3 punkten i lagförslag 1.

Av samma orsaker som det är skäl att tillåta anonym bevisning endast i mål som gäller grova brott, ska även hotet mot ett vittne vara allvarligt för att vittnet ska kunna höras anonymt. Att vittnet uppger att han eller hon är rädd för den misstänkte eller fruktar att ett vittnesmål kan leda till hämndåtgärder berättigar ännu inte till att höra vittnet anonymt. Anonym bevisning är möjlig endast om en person enligt en objektiv bedömning har grundad anledning att vara rädd för att utsättas för ett brott mot liv eller ett allvarligt brott mot hälsan om han eller hon vittnar. Ett hot om brott mot egendom möjliggör där emot inte anonym bevisning. Anonym bevisning är möjlig på basis av ett hot inte bara mot vittnet självt utan också mot en närstående till vittnet. Man kan påverka ett vittne lika effektivt genom att hota vittnets närstående som genom att hota vittnet självt.

En förutsättning för att bevilja anonymitet är enligt *punkt 2* i momentet att förfarandet är nödvändigt för att skydda vittnet eller en person som står i ett sådant förhållande till vittnet som avses i 17 kap. 17 § 1 mom. i lagförslag 1 mot ett allvarligt hot mot liv eller hälsa. Med att förfarandet är nödvändigt avses att den anonyma bevisningen är det medel som kommer i sista hand och som man kan tillgripa först när de övriga åtgärderna för att skydda vittnet inte räcker och vittnet eller en närstående till honom eller henne inte kan skyddas på något annat sätt. Man ska alltid först överväga lindrigare medel, t.ex. upptagning av bevis utan att en part eller någon an-

nan person är närvarande eller med hjälp av en distansförbindelse, i enlighet med de föreslagna 51 eller 52 § i rättegångsbalkens 17 kap.

Den personkrets som ska skyddas föreslås för det första bestå av det anonyma vittnet självt. För det andra kunde personer som står i ett sådant förhållande till vittnet som avses i 17 kap. 17 § 1 mom. i rättegångsbalken komma i fråga. Det är motiverat att skydda ett vittnes närstående för att det är typiskt att hotet även kan rikta sig mot t.ex. familjemedlemmarna till den som ska höras. De personer som avses i momentet är en parts make eller tidigare make eller nuvarande sambo, syskon, släktingar i rätt upp- eller nedstigande led och personer som har någon annan motsvarande nära relation till parten som kan jämföras med ett parförhållande eller släktskap.

Med allvarligt hot avses både hotets art och dess sannolikhet. Som ett allvarligt hot kan främst betraktas att någon utsätts för ett brott mot liv eller ett brott som orsakar offret en allvarlig kroppsskada. Frågan om hot ska dock inte bedömas utifrån vissa enskilda element i brottsbeskrivningen. Vid ett hot om grov misshandel förutsätts det således inte nödvändigtvis att även det rekvisit som gäller en helhetsbedömning av brottet ska bedömas vara uppfyllt. Å andra sidan kan anonym bevisning inte komma i fråga enbart på den grunden att en person som avses i paragrafen t.ex. utsätts för skadegörelse, utan hotet ska rikta sig mot personens liv eller hälsa.

Enbart en subjektiv rädsla från vittnets sida är inte en tillräcklig grund för anonymitet, utan hotet ska bedömas objektivt. För att anonymitet ska kunna beviljas förutsätts det att vittnet enligt en objektiv bedömning har grundad anledning att frukta att vittnet självt eller en närstående till honom eller henne kommer att utsättas för ett allvarligt brott mot liv eller hälsa, om vittnet vittnar under eget namn i målet. Hotet ska bedömas på samma sätt som i de situationer som avses i 17 kap. 51 § i rättegångsbalken (se RP 190/2002 rd s. 26). Man kan inte göra det möjligt att höra ett vittne anonymt enbart på basis av en allmän känsla av otrygghet hos vittnet eller av bekvämlighetsskäl.

I sista hand ska beslutet om anonymitet fattas med beaktande av Europadomstolens praxis. Såsom det framgår av avsnitt 2.2 i allmänna motiveringen, förutsätter Europadomstolen att det finns ett godtagbart skäl för den anonyma bevisningen, vilket för den anonyma bevisningens del i praktiken är att avvärja ett allvarligt hot mot vittnet. Det ska även läggas fram tillräckliga bevis för saken. Till dessa delar kan det hänvisas förutom till de avgöranden som nämns i avsnitt 2.2 i allmänna motiveringen och i justitieministeriets arbetsgruppsbetänkande 2005:5 också till avgörandena Krasniki mot Tjeckien 28.2.2006.

Dessutom förutsätts det för att anonymitet ska kunna beviljas att den kan bedömas minska hotet mot vittnet eller en närstående till vittnet. Anonymiteten ska med andra ord vara till nytta. Om det t.ex. är sannolikt att ett vittnes identitet kommer att avslöjas även om vittnet hörs anonymt, ska tillstånd till anonym bevisning inte beviljas. Vittnets identitet kan avslöjas t.ex. genom innehållet i vittnets berättelse, vittnets ställning eller något särdrag som hänför sig till vittnets person.

Enligt 2 mom. ska det av ansökan eller dess bilagor framgå vem den person som det yrkas att ska höras som anonymt vittne är, en utredning över personens vilja att bli hörd som anonymt vittne samt de omständigheter och bevis som sökanden åberopar som stöd för sitt yrkande.

Det väsentliga är att det läggs fram en utredning av vilken det framgår att det är fråga om ett brott som avses i 1 mom. 1 punkten och att förfarandet är nödvändigt för att skydda det anonyma vittnet eller en närstående till honom eller henne mot ett allvarligt hot, så som förutsätts i 2 punkten. När det gäller brottet kunde utredningen, beroende på i vilken fas av handläggningen ärendet befinner sig, omfatta åtalet eller utkastet till åtal samt sådant förundersökningsmaterial som har kommit på basis av vilket man kan fastställa brottets art.

För det andra ska det ges en utredning över de omständigheter, t.ex. hot om våldshandlingar, som behandlas i motiveringen till 2 mom. ovan. Det kunde t.ex. bli fråga om en dom eller polisanmälan om brott som har riktats mot vittnet och som svaranden eller hans eller hennes medbrottslingar är ansvariga för.

Till ansökan ska det också fogas uppgifter om de personer som ska höras vid behandlingen av ärendet i sammanträde och vilka teman de ska höras om, samt motsvarande uppgifter om de övriga bevisen.

11 b §. Enligt 1 mom. ska tingsrätten fatta beslut om anonym bevisning. Ärendet handläggs vid den tingsrätt som är behörig i åtalsärendet eller där handläggningen av ärendet lämpligen kan ske.

Den domstol som är behörig i åtalsärendet bestäms enligt 4 kap. i BRL. Om huvudsaken ännu inte har blivit anhängig, ska ansökan således handläggas i den tingsrätt som sannolikt är behörig i den kommande rättegången.

Tingsrätten ska fatta beslut om anonym bevisning också när åtalet handläggs i hovrätten eller i högsta domstolen i första instans. Av regleringen följer att det är möjligt att överklaga beslutet både i hovrätten och i högsta domstolen. Dessutom är det naturligt att handlägga ärendet i tingsrätten, eftersom sammanträdet kan ordnas snabbt i en domstol nära sökanden. Sannolikt kan även bevisningen i ärendet lättare läggas fram i tingsrätten. När man dessutom beaktar för vilka brott det är möjligt att väcka ett åtal där ett vittne hörs anonymt vid handläggningen, är det synnerligen osannolikt att åtalet skulle handläggas i första instans någon annanstans än i tingsrätten.

Av bestämmelsen följer också att om det i samband med att huvudsaken överklagas kommer fram ett nytt vittne som det yrkas att ska höras anonymt, ska tingsrätten avgöra frågan om anonymitet.

I vissa fall kan det också vara behövligt att handlägga frågan om anonymitet någon annanstans än i den tingsrätt som redan handlägger åtalet eller som skulle vara behörig att handlägga detta. T.ex. kan handläggningen ordnas obemärkt i en större tingsrätt, och samtidigt kan man förhindra att en misstänkt eller åtalad kan förutse handläggningen och få information om att ett vittne beviljas anonymitet. Därför ska ärendet också kunna handläggas i någon annan tingsrätt än den som är behörig i åtalsärendet, om ärendet lämpligen kan handläggas där.

Enligt 2 mom. handlägger ordföranden en ansökan om anonym bevisning i tingsrätten. Bestämmelsen tas in i lagen för tydlighetens

skull, eftersom det de facto handlar om förberedelse av en bevisningsfråga, som även annars enligt 2 kap. 5 § 1 mom. 2 punkten i rättegångsbalken ska handläggas i en endomarsammansättning. Med beaktande av detta och av att anonymitet endast kan beviljas i förhållandevis grova brottmål, ska ordföranden vara en lagman eller en tingsdomare.

I fullföljdsdomstolarna ska ärendet handläggas i den ordinarie sammansättningen.

Vidare kan enligt momentet sammanträdet även hållas vid en annan tid och på en annan plats än vad som föreskrivs om domstolens sammanträde. Behandlingen kan således hållas t.ex. i domarens tjänsterum utom tjänstetid.

I 3 mom. föreskrivs det att den domare som har beslutat om anonym bevisning inte får handlägga det brottmål i vilket det anonyma vittnet i fråga ska höras. Således får t.ex. den tingsdomare som har fattat beslut om att bevilja en person anonymitet inte handlägga det åtal där personen i fråga hörs.

Momentet gäller också domarna i fullföljdsdomstolarna. Om t.ex. tingsrätten har avslagit ett yrkande om anonymitet men yrkandet har bifallits i hovrätten, får den domare i hovrätten som fattade beslut om att bifalla yrkandet inte handlägga åtalet.

Om anonymitet inte har beviljats, tillämpas inte den nu aktuella paragrafen. Frågan om huruvida den domare som avlog ansökan om anonym bevisning får delta i handläggningen av åtalet ska bedömas enligt bestämmelserna om domarjäv i 13 kap. i rättegångsbalken. Av jävsgrunderna kunde bestämmelsen i det kapitlets 7 § 2 mom. om att det finns anledning att misstänka att domaren har en förhandsinställning i saken på grund av ett tidigare avgörande bli tillämplig.

11 c §. I paragrafen föreskrivs det om förberedelsen och handläggningen i sammanträde av samt handläggningsoffentligheten för ett ärende som gäller anonym bevisning.

Enligt 1 mom. ska domstolen handlägga en ansökan om anonym bevisning utan dröjsmål. Bestämmelsen behövs, eftersom förundersökningen, åtalsprövningen eller handläggningen av huvudsaken i domstolen i praktiken kunde avbrytas, tills man har fått klarhet i frågan om anonym bevisning ska tillåtas. Ärendet ska handläggas skyndsamt

också av den anledningen att anonym bevisning endast ska användas vid handläggningen av allvarliga brott. I dessa fall har den misstänkte eller svaranden ofta häktats.

I praktiken är det omöjligt att utreda om de föreskrivna villkoren för anonymitet är uppfyllda utan att avslöja vittnets identitet. Den som kan tänkas hota vittnet kan därför inte vara närvarande vid handläggningen av ärendet. I praktiken kommer det i allmänhet att vara så att åklagaren ansöker om anonymitet för ett vittne för att skydda vittnet mot en misstänkt eller svarande. De sistnämnda personerna kan således varken höras i saken eller informeras om den på något annat sätt.

Domstolen ska utan dröjsmål förordna ett offentligt ombud för att bevaka den misstänktes eller svarandens intressen, om inte han eller hon själv har framställt ett yrkande om anonym bevisning, samt informera ombudet om innehållet i ansökan och dess bilagor. För att skydda det anonyma vittnet kan domstolen lämna informationen så att ombudet får ta del av materialet i domstolens lokaler, där ombudet ska göra de anteckningar som han eller hon behöver genom att använda en förkortning för vittnet av vilken det inte går att sluta sig till vittnets identitet. Det offentliga ombudet ska ges tillräckligt med tid för att förbereda sig i ärendet.

Det offentliga ombudet ska representera en misstänkt svarande endast när frågan om huruvida anonym bevisning ska tillåtas avgörs. Det offentliga ombudet kan inte till alla delar bevaka den misstänktes rättsskydd lika bra som svaranden eller dennes biträde. Eftersom den misstänkte inte kan vara närvarande vid handläggningen av ärendet, är systemet med offentligt ombud dock det lämpligaste sättet att bevaka svarandens intressen. Det offentliga ombudet är också av betydelse så till vida att det uppkommer ett tvåpartsförhållande och en möjlighet till överklagande i rättegången.

Det kunde också vara möjligt att ordna det så att den misstänktes eller svarandens biträde skulle kunna delta i handläggningen i ett åtalsärende. Detta arrangemang skulle dock vara problematiskt. I allmänhet vill biträdena sannolikt inte ens delta i handläggningen av ärendet eller få information om denna. Ett biträde ska främja sin huvudmans intresse och

ha hans eller hennes förtroende. Biträdet kunde dock råka i en besvärlig mellanhand, om han eller hon har sådan information som inte får användas för att ordna försvaret och som inte får avslöjas för huvudmannen. Biträdet kunde också bli utsatt för påtryckning på för att få reda på informationen, och biträdet skulle då tvingas överväga att avstå från sitt uppdrag. Å andra sidan finns det ingen orsak att för ett nytt biträde avslöja uppgifter som hänför sig till ett ärende som gäller beviljande av anonymitet, om ärendet redan har avgjorts slutligt. Dessutom kunde vittnet uppleva att hans eller hennes identitet inte hålls hemlig för den misstänkte, om dennes ombud ändå känner till vittnets identitet. Det är således bättre att den misstänktes eller svarandens intresse ska bevakas av ett offentligt ombud, som å andra sidan inte deltar i handläggningen av åtalet.

Vidare sägs det i momentet att åklagaren ska höras med anledning av den misstänktes eller svarandens ansökan om anonym bevisning. Enligt momentet kan domstolen även själv skaffa annan utredning, om det behövs för utredningen av ärendet och inte äventyrar syftet med handläggningen.

Utgångspunkten är att domstolen inte har någon anledning att skaffa ytterligare utredningar på eget initiativ när åklagaren är sökande. Om domstolen så önskar, kan den fästa åklagarens uppmärksamhet vid eventuella fel eller brister i det material som åklagaren har tillhandahållit. Om däremot den misstänkte eller svaranden är sökande, kan domstolen ha större anledning att utreda saken, eftersom sökandens möjligheter att ge in sådant material som är relevant i ärendet kan vara begränsade. När man vid handläggningen av ärendet prövar förutsättningarna för att bevilja anonymitet, är det inte fråga om sådan bevisanskaffning till stöd för åtalet som domstolen enligt den gällande rätten och 17 kap. 7 § i lagförslag 1 ska avhålla sig från.

Domstolen får skaffa utredningar på eget initiativ endast på så sätt att syftet med handläggningen inte äventyras. Det är klart att man inte kan höra en misstänkt eller åtalad om åklagarens ansökan när man prövar frågan om att bevilja ett vittne anonymitet. Man ska också avstå från att skaffa andra utredningar, om det finns anledning att misstänka

att vittnets identitet eller kontaktinformation avslöjas som en följd av att utredningen skaffas.

I 2 mom. föreslås det för det första en bestämmelse om vem som ska ha rätt att vara närvarande när ärendet behandlas. Ärendet ska i sin helhet behandlas och även beslutet avkunnas utan att allmänheten är närvarande. Till dessa delar är bestämmelsen en särskild bestämmelse i förhållande till lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar.

Parterna har naturligtvis närvarorätt. I praktiken är det i allmänhet åklagaren som är sökande, och ett offentligt ombud bevakar i egenskap av motpart den misstänktes eller åtalades intresse. Om den misstänkte eller svaranden är sökande, har åklagaren såsom motpart rätt att vara närvarande vid handläggningen. Som utgångspunkt har ingen annan rätt att delta i handläggningen av ärendet.

Enligt momentet kan domstolen dock höra den person som det yrkas att ska höras anonymt. Hörandet ska vara huvudregel, eftersom domstolen då samtidigt som den får reda på om det finns förutsättningar för att bevilja anonymitet också kan försäkra sig om att personen i fråga förstår vad anonymiteten innebär och vill att den ska beviljas. Till skillnad från vad som sägs i föregående stycke om sökanden och dennes motpart, har denna person inte en sådan ställning att han eller hon kan jämföras med en part, utan personen hörs i bevissyfte. I praktiken ska personen höras om den förutsättning som gäller hot enligt 11 a § 1 mom. 2 punkten, eftersom han eller hon inte kan påverka åklagarens bedömning av vilket brott det är fråga om och inte heller ska höras i syfte att få bevis om att den misstänkte eller svaranden har gjort sig skyldig till ett brott.

Vidare sägs det i momentet att domstolen kan höra också en annan person än en misstänkt eller svarande, som inte har yrkat på anonym bevisning, om det behövs för utredningen av ärendet och hörandet inte äventyrar syftet med handläggningen. Man kunde t.ex. höra den undersökningsledare eller utredare som ansvarar för utredningen av ett brott som avses i 11 a § 1 mom. eller som kan berätta t.ex. om huruvida den misstänkte hör till en våldsam kriminell sammanslutning

eller om andra omständigheter som hänför sig till hotbedömningen. Vid sammanträdet kunde man naturligtvis också gå igenom skriftliga bevis och bevisföremål, trots att detta inte bestäms uttryckligen i momentet.

Enligt 3 mom. tillämpas på det offentliga ombudet 10 kap. 44–46 § i tvångsmedelslagen i tillämpliga delar. Paragraferna gäller ett offentligt ombuds uppgifter, tystnadsplikt och behörighetsvillkor samt arvode och ersättning.

11 d §. Enligt 1 mom. tillämpas denna paragraf på offentlighet och sekretess för de rättegångshandlingar som gäller ett beslut om anonym bevisning. Bestämmelser om offentlighet vid muntlig förhandling i ett ärende som gäller anonym bevisning finns i 11 c § 2 mom.

I ett ärende som gäller anonym bevisning ska domstolen upprätta ett beslut i fråga om vars innehåll ska iakttas 11 kap. 6 §, i enlighet med hänvisningsbestämmelsen i 11 kap. 13 § 3 mom. Av beslutet ska således framgå bl.a. domstolens namn, parterna, grunderna för deras yrkanden, de bevis som har lagts fram samt utgången i ärendet och motiveringen. I motiveringen ska domstolen särskilt bedöma den förutsättning om hot som avses i 11 a § 1 mom. 2 punkten.

Beslutet kan inte upprättas utan att avslöja den persons identitet för vilken man har ansökt om anonymitet. Å andra sidan kan man inte heller ge avkall på dessa uppgifter, eftersom de är nödvändiga för parterna och fullföljdsdomstolarna. För att skydda ett tilltänkt anonymt vittne måste man därför i lagen ta in bestämmelser om offentligheten för beslutet och det rättegångsmaterial som hänför sig till det. De allmänna bestämmelserna i lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar lämpar sig inte på ett naturligt sätt, och det föreskrivs därför särskilt om offentligheten för rättegångshandlingarna på detta ställe.

Av de orsaker som anges ovan föreskrivs det i 2 mom. att beslutet om anonym bevisning och det rättegångsmaterial som hänför sig till beslutet ska hållas hemliga.

Momentet gäller den s.k. offentligheten för allmänheten. Bestämmelsen gäller inte en åklagare, misstänkt eller svarande som varit sökande. Också det offentliga ombudet och åklagaren i egenskap av sökandens motpart

och part har rätt att ta del av beslutet och rättegångsmaterialet. Bestämmelser om hur detta material ska ges in till fullföljdsdomstolen finns i 11 e § 1 mom.

Bestämmelser om undantag från sekretessen finns i 3 mom.

I 3 mom. föreskrivs det om när de rättegångshandlingar som gäller ett beslut om anonym bevisning blir offentliga, om inte domstolen bestämmer något annat med stöd av 4 mom.

Enligt punkt 1 i momentet blir, av de grundläggande uppgifter om rättegången som avses i 4 § i lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar, domstolens namn och ärendets art offentliga genast när ärendet blivit anhängigt vid domstolen.

Enligt punkten ska de s.k. diarieuppgifterna hållas hemliga. Diarieuppgifter är bl.a. uppgifterna om domstolen, ärendets art, handlägningsfasen och tidpunkten för det muntliga sammanträdet samt parterna. Trots att diarieuppgifterna i regel är offentliga, är det för att man på ett heltäckande sätt ska kunna skydda ett anonymt vittne eller den som ansöker om att få vara anonymt vittne behövligt att han eller hon inte kan spåras med diarieuppgifternas hjälp.

Uppgifterna om domstolens namn och ärendets art är dock alltid offentliga. Ärendets art är beslutet om anonym bevisning. När det gäller de grundläggande uppgifterna om rättegången har man i lagstiftningen intagit en ståndpunkt enligt vilken undantag från offentligheten kan göras endast på synnerligen vägande grunder. Det är inte godtagbart att rättskipningen är hemlig. Man kan inte förorda en reglering som skulle innebära att det finns rättegångar som det inte ges någon information alls om till andra än domstolen och parterna. Med tanke på genomskinligheten i rättskipningen är det synnerligen viktigt att det finns åtminstone någon offentlig information om alla de ärenden som handläggs i domstolarna. Denna information behövs också för att kartlägga och utöva tillsyn över lagstiftningens funktionsduglighet och dess konsekvenser samt för att föra statistik. Dessa omständigheter är också viktiga för att bedöma när och till vilka delar de grundläggande uppgifterna om rättegången samt beslutet

och det rättegångsmaterial som hänför sig till beslutet blir offentliga.

För att ett anonymt vittne ska kunna skyddas krävs det att man på ett heltäckande sätt hindrar att vittnets identitet avslöjas. Uppgifterna om domstolens namn och ärendets art främjar som utgångspunkt inte möjligheterna att få reda på identiteten hos ett anonymt vittne eller den som ansöker om att få vara anonymt vittne. Det är dock i sig möjligt att redan uppgiften om att ett ärende om anonym bevisning har väckts i en viss domstol kunde göra det möjligt att ta reda på vem personen i fråga är. I ett sådant fall bör man utnyttja möjligheten enligt 11 b § 1 mom. och väcka ansökan om anonym bevisning i en tingsrätt där det inte finns risk för att saken avslöjas i samband med handläggningen. För att avvärja hotet kan det också räcka att sammanträdet hålls på en annan plats och vid en annan tid än normalt, i enlighet med 11 b § 2 mom.

I momentets 2 *punkt* föreskrivs det när och i vilken omfattning det material som anges i 1 mom. blir offentligt i ett sådant fall när anonym bevisning har beviljats. Det krävs en omfattande sekretess för att skydda ett anonymt vittne och eventuellt även andra personer, men å andra sidan är offentlighet huvudregeln, som man inte ska avvika från mer än nödvändigt.

Ett beslut om att bifalla anonym bevisning och det rättegångsmaterial som hänför sig till beslutet samt de grundläggande uppgifterna om rättegången ska hållas hemliga i 60 år. Skyddet av ett anonymt vittne förutsätter en lång sekretesstid. Av de uppgifter som finns i rättegångshandlingarna och de grundläggande uppgifterna om rättegången blir uppgifterna om ärendets art och namnet på den domstol som har avgjort ärendet, sökanden och dennes motpart samt ett ärende som avses i 11 a § 1 mom. 1 punkten och för vars utredning anonymitet har yrkats dock offentliga när anonymitet har beviljats och avgörandet har vunnit laga kraft. Domstolen ska dock med stöd av 4 mom. 1 punkten kunna avvika från detta i fråga om uppgifterna om sökanden och dennes motpart.

I momentets 3 *punkt* föreskrivs det om när ett beslut om att inte bifalla anonym bevisning och det rättegångsmaterial som hänför sig till beslutet blir offentliga. Momentet gäl-

ler utöver beslut genom vilka ansökan om anonymitet har avslagits även andra beslut genom vilka handläggningen av ärendet upphör utan att anonymitet beviljas.

Utgångspunkten är att beslutet och rättegångsmaterialet blir offentliga när ärendet har avgjorts och avgörandet har vunnit laga kraft. Om villkoren för att bevilja anonymitet inte har uppfyllts, finns det i regel inte längre efter att detta har fastställts något behov av sekretess för att skydda det tilltänkta anonyma vittnet.

Det är dock möjligt att redan uppgiften om att en person vill vittna anonymt, om den blir offentlig, leder till repressalier eller har andra allvarliga följder. Bestämmelser om sekretess på denna grund finns i 4 mom. 2 punkten.

I momentets 4 *punkt* föreskrivs det om när rättegångshandlingarna blir offentliga med anledning av ett brott som hänför sig till anonym bevisning. Om den misstänkta har varit anonymt vittne eller om det annars är nödvändigt att avslöja hans eller hennes identitet och kontaktuppgifter för att utreda brottet och uppgifterna inte ska hemlighållas av någon annan orsak, blir rättegångshandlingarna offentliga när åklagaren väcker åtal eller domstolen har beslutat att utfärda stämning enligt 7 kap. 5 a § för ett sådant brott och beslutet har vunnit laga kraft. Till dessa delar hänvisas det till motiveringen till den paragrafen och 5 mom. 2 punkten.

I 4 *mom.* föreskrivs det för det första att sekretesstiden för de rättegångshandlingar som det föreskrivs att ska hållas hemliga med stöd av denna paragraf är 60 år. Såsom det konstateras ovan förutsätter ett heltäckande skydd av ett anonymt vittne och även av andra personer en lång sekretesstid.

För det andra kan domstolen också bestämma att de rättegångshandlingar som gäller ett beslut om anonym bevisning ska hållas hemliga i högst 60 år i två typer av fall.

Momentets 1 *punkt* hänför sig till 3 mom. 2 punkten, där det föreskrivs om när rättegångshandlingarna blir offentliga i de fall där anonymitet har beviljats.

De handlingar som blir offentliga är inte av den arten att man på basis av dem skulle kunna få reda på ett anonymt vittnes identitet. Ett offentliggörande av sökandens och dennes motparts identitet skulle emellertid

kunna leda till att personen i fråga skulle utsättas för hot eller våld eller andra åtgärder vars syfte är att tvinga honom eller henne att uppge det anonyma vittnets identitet och kontaktinformation. Med tanke på en sådan situation ska domstolen kunna bestämma att uppgifterna om sökanden och dennes motpart ska hållas hemliga i högst 60 år, om det är nödvändigt för att skydda en persons liv eller hälsa.

Såsom det konstateras ovan i motiveringen till 3 mom. 3 punkten kunde uppgiften om att en person är beredd att vittna anonymt, om den blir offentlig, leda till repressalier eller ha andra allvarliga följder, trots att anonymitet inte har beviljats. Därför ska enligt momentets 2 punkt domstolen kunna bestämma att beslutet och det rättegångsmaterial som hänför sig till det ska hållas hemliga i högst 60 år till behövliga delar, om det är nödvändigt för att skydda en persons liv eller hälsa.

Domstolen ska avgöra från fall till fall vilken del av materialet som behöver hemlighållas. Det kommer sannolikt i allmänhet att bli fråga om att skydda en person som har ansökt om anonymitet, och de uppgifter som ska sekretessbeläggas är då personens identitet och kontaktinformation samt övriga omständigheter utifrån vilka det är möjligt att få reda på hans eller hennes identitet. Också ett sådant ärende enligt 11 a § 1 mom. 1 punkten som ansökan om anonymitet gällde kunde vara en sådan omständighet. Det är t.ex. möjligt att domstolen inte har beviljat anonymitet för att detta inte är motiverat i brottmålet i fråga, eftersom det anonyma vittnets identitet ändå oundvikligen skulle ha kommit fram och anonymiteten därför inte skulle ha skyddat det anonyma vittnet eller en närstående till honom eller henne så som förutsätts i 11 a § 1 mom. 2 punkten.

I undantagsfall kan det också vara behovligt att bestämma att avgörandet ska hållas hemligt för att skydda andra personer, vilket är möjligt med stöd av 1 punkten.

I 5 mom. sägs det att trots det som föreskrivs ovan i denna paragraf om sekretess för rättegångshandlingarna, ska domstolen lämna ut handlingarna i två typer av fall.

För att genomföra anonymiteten föreskrivs det i 1 punkten att det ska ges en expedition över beslutet om att bifalla anonym bevis-

ning. Eftersom beslutet ska hållas hemligt för att skydda det anonyma vittnet, ska beslutet i sig inte användas för att genomföra den anonyma bevisningen. I detta syfte ska domstolen ge sökanden en expedition över beslutet om att bifalla anonym bevisning, där ärendet och vittnet har individualiserats så att person- och kontaktuppgifterna har täckts över på lämpligt sätt. I praktiken kunde ärendet individualiseras genom att man hänvisar till förundersökningsprotokollet eller till ett anhängigt brottmål. Personen kunde individualiseras t.ex. genom att man hänvisar till ett eventuellt förhørsprotokoll som har upprättats vid förundersökningen.

Expeditionen ersätter för de anonyma vittnenas del de föreskrivna kraven för stämningsansökan, enligt vilka i stämningsansökan ska uppges de bevis som kommer att läggas fram, vittnets telefonnummer och övrig kontaktinformation. I praktiken ska expeditionen ges in till den domstol som handlägger åtalet och till förundersökningsmyndigheten, eftersom ärendet fortfarande kan vara i förundersökningsfasen och eftersom beviljandet av anonymitet i varje fall har betydelse för hemlighållandet av förundersökningsmyndighetens handlingar. I praktiken är det den som ansöker om anonymitet samt, även i de fall när anonymitet har beviljats på ansökan av den misstänkte eller svaranden, åklagaren som ansvarar för förhört av det anonyma vittnet i domstolen, eftersom den domstol som handlägger åtalet inte känner till det anonyma vittnets identitet och därför inte kan försäkra sig om att rätt person hörs anonymt.

Expeditionen ska ges först när ärendet har avgjorts och avgörandet har vunnit laga kraft, dvs. när de ordinära rättsmedlen inte längre kan användas. Hovrätten ska dock i enlighet med det som föreslås i 11 e § 3 mom. utfärda en expedition när hovrätten bifaller anonym bevisning, även om beslutet då ännu inte har vunnit laga kraft.

I 2 punkten föreskrivs det om rätt för en anhållningsberättigad tjänsteman som leder förundersökningen, åklagaren och domstolen att ta del av ett beslut om anonym bevisning och det rättegångsmaterial som hänför sig till beslutet, trots det som föreskrivs ovan i paragrafen. Beslut om att lämna ut materialet fattas av domstolen i fråga, med iakttagande av

vad som föreskrivs om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar.

Om ett anonymt vittne gör sig skyldig till ett brott när han eller hon yttrar sig i domstolen, fråntas personen inte straffansvar på grund av att han eller hon vittnar anonymt. Det är också möjligt att ett brott begås i det ärende som gäller beviljande av anonymitet. I praktiken kunde det vara fråga om ett tjänstebrott från domarens eller åklagarens sida. Också ett offentligt ombud kan göra sig skyldigt till ett brott i samband med handläggningen av ärendet, liksom även den som hörs i bevisyfte vid handläggningen.

Om skyldigheten att hemlighålla de uppgifter som avses ovan i paragrafen skulle vara absolut, skulle det i praktiken vara omöjligt att utreda sådana brottsmisstankar som anges ovan. Man skulle inte ens kunna höra det anonyma vittnet, eftersom man inte känner till hans eller hennes identitet. För det andra skulle det, om brottsmisstanken skulle gälla ett brott som begåtts vid handläggningen av det ärende som gäller beviljande av anonymitet, vara omöjligt att utreda brottsmisstanken, eftersom man inte vet vad som har beslutats i ärendet och på vilken grund, eller vad som i övrigt har hänt vid handläggningen av ärendet. Därför måste man göra ett undantag från sekretessbestämmelserna, så att det inte uppstår omständigheter under vilka det genom dem i praktiken är möjligt att begå brott utan något hot om straff.

T.ex. kan en part i en rättegång där ett vittne har hörts anonymt göra en polisanmälan om att vittnet har avgett en osann utsaga. Förundersökningsmyndigheten kan också börja utreda saken på eget initiativ. I praktiken kan man inte utreda frågan om osann utsaga, eftersom man inte känner till det anonyma vittnets identitet. Därför ska förundersökningsmyndigheten ha rätt att få det material som annars ska hemlighållas med stöd av paragrafen. På motsvarande sätt ska åklagaren få materialet för att kunna fatta beslut i förundersökningsfasen eller vid åtalsprövningen. Även domstolen behöver materialet, om målsäganden själv väcker åtal och man därför måste ta ställning till frågan om att bryta anonymiteten i enlighet med det föreslagna 7 kap. 5 a §.

Det nu aktuella momentet ska också tillämpas på de fall där det finns anledning att utreda om det har begåtts ett brott vid ett förfarande som gäller anonym bevisning och som har inletts av en misstänkt eller en åtalad eller om ett sådant anonymt vittne har gjort sig skyldig till ett brott när han eller hon avgav sin utsaga.

Justitiekanslern och justitieombudsmannen har enligt grundlagens 111 § 1 mom. rätt att få de upplysningar som de behöver för sin laglighetskontroll.

11 e §. I paragrafen föreskrivs det om sökande av ändring i ett beslut om anonym bevisning. Ett beslut om att inte bifalla anonym bevisning får överklagas av sökanden, dvs. åklagaren eller den misstänkte eller svaranden i ett brottmål. Ett positivt beslut får överklagas av ett offentligt ombud som är åklagarens motpart eller av åklagaren, när den misstänkte eller svaranden var sökande.

Enligt den föreslagna 11 b § ska tingsrätten pröva ansökan om anonym bevisning i första instans. Av de orsaker som framgår av motiveringen till 11 c § ovan ska ett ärende som gäller anonym bevisning handläggas snabbt. S.k. processuell klagan lämpar sig således inte som rättsmedel, eftersom det inte finns någon tidsfrist för klagan. Inte heller besvär med ordinära besvärstider är ett lämpligt rättsmedel, eftersom det kunde dröja oskäligt länge innan handläggningen har avslutats och man har fått ett lagakraftvunnet avgörande.

På grund av förfarandets speciella natur och skyndsamhet föreslås det en kortare tidsfrist för överklagande än normalt, sju dagar. Detta kan även motiveras med att det inte handlar om en brottmålsrättegång och om att besluta om en persons skuld, utan endast om en processuell fråga om anonym bevisning. Det krävs då inte någon lång handläggningstid för att avgöra ärendet. Också enligt 35 § i lagen om utlämning för brott mellan Finland och de övriga nordiska länderna (1383/2007) är den utsatta tiden för besvär sju dagar. Besvärstiden är densamma enligt 39 § i lagen om utlämning för brott mellan Finland och de övriga medlemsstaterna i Europeiska unionen (1286/2003).

Enligt 1 mom. får tingsrättens beslut om anonym bevisning överklagas hos hovrätten genom besvär utan att anmäla missnöje. Be-

svärsskriften ska ges in till den domstol som fattade beslutet inom sju dagar från det att beslutet avkunnades. För tydlighetens skull sägs det i momentet att missnöje inte ska anmälas. Detta är i praktiken onödigt, eftersom den utsatta tiden är densamma sju dagar. Tingsrätten ska utan dröjsmål skicka besvärsskriften och akten i ärendet till hovrätten.

I 2 mom. föreskrivs det att ändringssökandens motpart har rätt att skriftligt bemöta besvären. Bemötandet ska ges in till den domstol som fattade beslutet inom sju dagar från utgången av besvärstiden. Bemötandet ska sändas till fullföljdsdomstolen utan dröjsmål. Tiden för att ge in bemötandet är densamma som enligt de ovan nämnda utlämningslagarna.

Motparten ska själv övervaka att beslutet överklagas. Såsom det framgår av den föreslagna 11 d §, har motparten rätt att få information om beslutet och om det rättegångsmaterial som hänför sig till beslutet. Motparten har således naturligtvis rätt att få information om besvärsskriften och eventuella bilagor till den.

Enligt den föreslagna bestämmelsen i 3 mom. får hovrättens beslut överklagas hos högsta domstolen genom besvär, genom att ansöka om besvärstillstånd så som föreskrivs i 30 kap. i rättegångsbalken. Ett beslut av hovrätten om att bifalla anonym bevisning ska dock iakttas genast, om inte högsta domstolen bestämmer något annat. Enligt de allmänna principerna är det den part som beslutet har gått emot som får överklaga hovrättens beslut.

I fråga om besvär hos högsta domstolen iakttas de allmänna bestämmelserna. Exempelvis är besvärstiden således 60 dagar. Besvären ska dock enligt 4 mom. behandlas skyndsamt.

Det finns inte någon anledning att avvika från huvudregeln i detta fall. En kort besvärstid skulle vara besvärlig även från ändringssökandens synpunkt, eftersom han eller hon utöver besvären också ska avfatta en ansökan om besvärstillstånd och motivera denna. I stället för att föreskriva om en särskild besvärstid föreslås det att hovrättens beslut ska iakttas genast, om anonymitet har beviljats. Ett vittne kan således höras anonymt på basis

av hovrättens avgörande. Hovrätten ska utfärda en sådan expedition som avses i 11 d § 2 mom. över beslutet om att bevilja anonymitet.

Högsta domstolen får dock med anledning av ett överklagande bestämma att hovrättens beslut om att bevilja anonymitet inte ska iakttas. Högsta domstolen får besluta detta på eget initiativ. Även ändringssökanden får framställa en begäran om saken hos högsta domstolen.

Med anledning av överklagandet kan högsta domstolen anse att det inte finns grunder för att bevilja ett vittne anonymitet. Om vittnet redan har hörts anonymt, följer av högsta domstolens avgörande i princip att vittnet ska höras på nytt utan anonymitet. Den part som har åberopat det anonyma vittnet kan då överväga om han eller hon fortfarande vill åberopa personen i fråga som vittne. Om vittnet inte har hörts, kan parten besluta om man vill höra vittnet utan anonymitet.

Enligt 4 mom. ska besvären behandlas skyndsamt. Kravet gäller ändringssökandet i dess helhet.

6 kap. Om huvudförhandling

3 §. I 2 mom. föreskrivs det om de förutsättningar under vilka huvudförhandlingen får inledas trots att svaranden är frånvarande.

Det föreslås att till paragrafen fogas ett nytt 3 mom. med en förtydligande hänvisning. Enligt momentet finns bestämmelser om bevisupptagning vid en huvudförhandling som avses i 2 mom. i 17 kap. 55 § i rättegångsbalken.

3 a §. I paragrafen föreskrivs det om bevisupptagning vid en huvudförhandling som har inletts med stöd av 3 § 2 mom. Eftersom det föreslås bestämmelser om detta i 17 kap. 55 § i rättegångsbalken, föreslås det att paragrafen upphävs.

4 §. I paragrafen föreskrivs det om upptagning av personbevisning trots att huvudförhandlingen har ställts in. Eftersom det föreslås bestämmelser om detta i 17 kap. 56 § i rättegångsbalken, och eftersom även vissa andra bestämmelser i det kapitlet blir tillämpliga, föreslås det att paragrafen ändras till en hänvisningsbestämmelse. Enligt paragrafen finns bestämmelser om bevisupptagning

utom huvudförhandlingen trots att huvudförhandlingen har ställts in och om upptagning av bevisningen på nytt vid huvudförhandlingen i 17 kap. i rättegångsbalken.

5 §. Enligt 3 mom. ska målsäganden i ett brottmål hålla sig till sanningen då han redogör för de omständigheter som han åberopar i målet och då han yttrar sig om de omständigheter som motparten anför samt då han besvarar frågor.

Framöver kommer det att finnas bestämmelser om målsägandens skyldighet att hålla sig till sanningen i 17 kap. 26 § i rättegångsbalken. På en målsägande som inte har några anspråk i ärendet ska bestämmelserna om vittnen tillämpas, med vissa undantag. Därför föreslås det att paragrafen ska ändras så att det i den föreskrivs om målsägandens skyldighet att hålla sig till sanningen när målsäganden redogör för de omständigheter som han eller hon åberopar i målet och yttrar sig om de omständigheter som motparten anför.

7 §. I 2 mom. föreskrivs det om förhör av parterna i bevissyfte. Det föreslås att reglering om detta ska tas in i rättegångsbalkens 17 kap. I momentet föreskrivs det framöver att målsäganden till övriga delar än när han eller hon avger sin berättelse i bevissyfte, kan delta i handläggningen så att en part eller någon annan person inte är närvarande eller genom att anlita en distansförbindelse, med iakttagande av tillämpliga delar av 17 kap. 51 eller 52 § i rättegångsbalken. En motsvarande reglering finns i dag i rättegångsbalkens 17 kap. Eftersom det i de fall som avses här inte är fråga om bevisning, överförs regleringen till detta moment.

6 a kap. Rättegångsspråket

7 §. Enligt 1 mom. ska vad som i rättegångsbalken föreskrivs om tystnadsplikt för ett rättegångsbiträde och skyldighet för ett rättegångsbiträde att vägra vittna, tillämpas på en tolk. Bestämmelsen hänvisar till rättegångsbalkens 15 kap. 17 § och 17 kap. 23 §.

På det sätt som sägs i allmänna motiveringen koncentreras regleringen om vittnesförbud till rättegångsbalkens 17 kap. Man kan ta in annan reglering om tystnadsplikt för tolkar i det nämnda 15 kap. 17 § och på det sättet undvika en hänvisningsbestämmelse.

Det föreslås därför att regleringen i momentet flyttas i sak oförändrad till 15 kap. 17 § och 17 kap. 13 § i rättegångsbalken.

Den hänvisning till strafflagen som finns i paragrafens 2 mom. blir onödig med anledning av ändringarna. På dessa grunder föreslås det att paragrafen ska upphävas.

7 kap. Om behandlingen av brottmål där målsäganden ensam för talan

1 §. Enligt paragrafens 3 mom. kan svaret utan stämning väcka åtal mot målsäganden för falsk eller ostyrkt angivelse. Momentet hänför sig till att målsäganden enligt 1 kap. 14 § 2 mom. har primär åtalsrätt när det gäller brotten i fråga. Eftersom det nämnda 2 mom. föreslås bli upphävt på det sätt som föreslås ovan i allmänna motiveringen och i motiveringen till det momentet, är en sådan särskild bestämmelse onödig. Paragrafens 3 mom. föreslås därför bli upphävt.

Utfärdande av stämning i ett ärende som gäller ett anonymt vittne. Det föreslås att före den nya 5 a § fogas en ny mellanrubrik. Paragrafen är en särskild bestämmelse jämfört med paragraferna före och efter den, och den gäller endast de fall där målsäganden för talan mot ett anonymt vittne eller talan grundar sig på handläggningen av beviljandet av anonymitet.

5 a §. Såsom det konstateras ovan föreslås det att regleringen av målsägandens åtalsrätt ska ändras så att man slopar den primära åtalsrätten för falsk angivelse, varvid målsägandens åtalsrätt alltid är sekundär och åklagaren har den primära åtalsrätten.

Ett anonymt vittne har motsvarande skyldighet att hålla sig till sanningen som andra vittnen. Bestämmelserna om osann utsaga inför domstol är även tillämpliga på anonyma vittnen. Ett anonymt vittne är som utgångspunkt ett svagare bevismedel än andra vittnen, eftersom inte alla de personer som deltar i handläggningen av ärendet känner till det anonyma vittnets identitet, och de t.ex. inte alltid kan se vittnet och således inte har samma möjligheter som i vanliga fall att kontrollera om vittnets utsaga är trovärdig och sanningsenlig. De särskilda förhållandena

kan få det anonyma vittnet att tro att han eller hon inte har motsvarande skyldigheter som vittnen i allmänhet. För att undvika missförstånd är det därför särskilt viktigt att man informerar ett anonymt vittne om hans eller hennes skyldigheter och om straffhoten. Syftet med anonymiteten är endast att skydda personen mot de hot som riktar sig mot honom eller henne. Däremot kan anonymiteten inte skydda vittnet mot straffansvar.

Om man misstänker att ett anonymt vittne har gjort sig skyldigt till ett brott kan man göra polisanmälan, som behandlas på normalt sätt. I det föreslagna 5 kap. 11 d § ovan föreskrivs det om utlämnande av sekretessbelagt material i detta syfte. Om åklagaren väcker åtal, blir materialet offentligt på motsvarande sätt som åklagarens rättegångsmaterial i också andra åtalsärenden.

Om åklagaren har beslutat att inte väcka åtal eller om det föreligger någon annan förutsättning för det enligt 1 kap. 14 § 1 mom., kan målsäganden använda sig av sin sekundära åtalsrätt.

Det är också möjligt att någon har gjort sig skyldig till ett brott när man fattat beslut om anonym bevisning på det sätt som anges i det föreslagna 5 kap. 11 a–11 e §. Också i detta fall kan man gå till väga på ovan nämnt sätt. Även i dessa fall kan målsäganden använda sig av sin sekundära åtalsrätt.

Å andra sidan bör man beakta att någon kan försöka missbruka målsägandens åtalsrätt. Trots att det är klart att inget brott har begåtts, kan man försöka använda åtalsrätten som ett knep för att få reda på ett anonymt vittnes identitet. För att förhindra detta är det behövligt att föreskriva om ett särskilt förfarande genom vilket man kan kontrollera att det finns grund för målsägandens åtal.

Utgångspunkten är att bestämmelserna i 7 kap. i BRL ska tillämpas i de fall där målsäganden ensam för talan. Det föreskrivs dock om en extra fas i förfarandet i de fall när målsägandens talan gäller ett brott som hänförs sig till anonym bevisning. I denna fas ska domstolen efter det att målsäganden har lämnat in sin stämningsansökan pröva om det finns förutsättningar för att utfärda en stämning där det anonyma vittnets identitet och kontaktuppgifter avslöjas.

I 1 mom. sägs det att om målsäganden väcker åtal för ett brott som misstänks ha begåtts vid handläggningen av ett ärende som gäller beviljande av anonymitet enligt det föreslagna 5 kap. 11 a–11 e § eller mot ett anonymt vittne på grund av innehållet i en utsaga som vittnet avgett inför domstolen, ska målsäganden ge in en stämningsansökan till domstolen. I momentet nämns för tydlighetens skull skyldigheten att ge in en stämningsansökan. I den ska lämnas de uppgifter som avses i kapitlets 2 §, även om målsäganden givetvis inte kan åberopa det anonyma vittnet som svarande eller bevis under vittnets namn.

Enligt momentet ska målsäganden dessutom yrka på att det anonyma vittnets identitet och kontaktuppgifter röjs, om den som misstänks för brottet är ett anonymt vittne eller om målsäganden anser att det av någon annan orsak är nödvändigt att röja uppgifterna för att utreda brottet. Det sistnämnda betyder i praktiken att om svaranden skulle vara någon annan person i ett brott som misstänks ha begåtts vid handläggningen av ett ärende som gäller beviljande av anonymitet, är det anonyma vittnet en nödvändig del av bevisningen för detta brott. Om brottet kan utredas på behörigt sätt utan att man bryter anonymiteten, ska domstolen inte bifalla yrkandet. Om målsäganden inte yrkar på att ett anonymt vittnes identitet ska avslöjas för att skaffa bevisning, blir den nu aktuella paragrafen över huvud taget inte tillämplig.

I 2 mom. föreskrivs det om skaffande av utredning för att avgöra frågan om att utfärda stämning. Utredningen gäller huruvida det finns förutsättningar för att väcka åtal eller, om det anonyma vittnet inte har angetts som svarande, huruvida det är nödvändigt att röja hans eller hennes identitet för att utreda brottet. De allmänna förutsättningarna för att väcka åtal är att gärningen uppfyller rekvisitet för något brott, att gärningen inte har preskriberats och att det finns sannolika skäl till stöd för att den misstänkte är skyldig. Anonymitet som har beviljats ett vittne enligt bestämmelserna i 5 kap. utsträcker sig givetvis inte till detta brott. Dessutom ska domstolen beakta den allmänna bestämmelsen om förutsättningarna för att utfärda stämning i 5 §.

För det första ska domstolen höra åklagaren. I praktiken ska man höra den åklagare som har fattat det beslut om åtal eftergift eller begränsning av förundersökningen med anledning av vilket målsäganden använder sig av sin sekundära åtalsrätt. Åklagaren kan redogöra för det material som har kommit in vid förundersökningen och för grunderna för sitt avgörande även i övrigt.

Dessutom ska domstolen höra den som misstänks för brottet. Om denna person är någon annan än det anonyma vittnet, ska även han eller hon höras. Hörandet behövs för det första för att man ska kunna fråga det anonyma vittnet om han eller hon fortfarande vill hålla fast vid sin anonymitet. För det andra kan man av personen få utredning om de två frågor som nämns ovan. Det är klart att den som misstänks för brott omfattas av skyddet mot självinkriminering, även om det i det förfarande som avses i denna paragraf inte är fråga om att pröva ett åtal.

Dessutom kan domstolen höra målsäganden om förutsättningarna för att väcka åtal eller om förutsättningarna för att bryta anonymiteten i övrigt. Domstolen kan även skaffa annan utredning. Det kunde t.ex. handla om förundersökningsmaterialet. Domstolen kunde även höra t.ex. förundersökningsledaren eller utredaren.

I momentet föreskrivs det vidare om att domstolen kan ordna muntlig förhandling, om det behövs för att utreda ärendet. Ärendet ska handläggas utan att allmänheten och målsäganden är närvarande, om det är nödvändigt för att förhindra att det anonyma vittnets identitet och kontaktuppgifter avslöjas.

Man ska ännu i denna fas av förfarandet säkerställa att det anonyma vittnets identitet hålls hemlig.

Enligt 17 kap. 7 § i lagförslag 1 ovan får domstolen inte skaffa sådana bevis som sannolikt är till nackdel för svaranden. Bestämelsen ska dock inte tillämpas på det förfarande som avses i denna paragraf, eftersom det handlar om förutsättningarna för att utfärda stämning. Dessutom är målsägandens möjligheter att på eget initiativ skaffa heltäckande bevisning begränsade när materialet ska hållas hemligt.

I 3 mom. sägs det att om det finns förutsättningar för att väcka åtal eller om det ano-

nyma vittne som misstänks för brott samtycker till att hans eller hennes identitet och kontaktuppgifter röjas, ska domstolen fatta beslut om att utfärda stämning. Ett sådant beslut ska dock inte fattas, om något annat följer av kapitlets 5 §. Enligt paragrafen ska domstolen avvisa talan, om stämningsansökan varit bristfällig och målsäganden inte har avhjälpt bristen trots att han eller hon har uppmanats att göra detta. Å andra sidan kan domstolen beakta ärendets särskilda natur och målsägandens svårigheter att upprätta en stämningsansökan, eftersom det material som hänför sig till ärendet till stora delar är sådant att det ska hållas hemligt. Domstolen kan således på det sätt som anges i 2 mom. försöka få klarhet i saken av målsäganden. Ett beslut om att avvisa talan vinner inte rättskraft på samma sätt som en dom.

Enligt 5 § ska talan också avvisas om stämningsansökan är så bristfällig att den inte duger som grund för en rättegång, eller om domstolen av något annat skäl inte kan pröva talan. I fråga om dessa kan man hänvisa till det som sägs ovan om hörande av målsäganden.

Vidare kan domstolen enligt 5 § förkasta en talan som är uppenbart oggrundad genom en dom, utan att utfärda stämning. Talan är uppenbart oggrundad t.ex. när det påstås att ett anonymt vittnes berättelse har uppfyllt rekvisitet för ett brott på ett sätt som är uppenbart omöjligt, t.ex. att personen har gjort sig skyldig till stöld när han eller hon har avgett sin berättelse i domstolen.

Om domstolen beslutar att utfärda en stämning där anonymiteten bryts, ska det upprättas ett särskilt beslut om detta, där man ännu inte avslöjar det anonyma vittnets identitet eller kontaktuppgifter. Åklagaren får överklaga detta avgörande genom besvär hos hovrätten och ett beslut som hovrätten har fattat i första instans genom besvär hos högsta domstolen, utan att begära besvärstillstånd. Vid överklagandet ska åklagaren se till att det anonyma vittnets identitet och kontaktuppgifter inte avslöjas.

Ett beslut om att utfärda stämning ska iaktas efter det att beslutet har vunnit laga kraft på det sätt som anges i 5 kap. 11 d § 3 mom. 4 punkten. När beslutet vinner laga kraft, ska domstolen utfärda en stämning i vilken det

anonyma vittnets identitet och kontaktuppgifter röjas.

Om domstolen beslutar att utfärda en stämning som gäller någon annan person än ett anonymt vittne och samtidigt beslutar att inte avslöja ett anonymt vittnes identitet och kontaktuppgifter, ska det upprättas ett särskilt beslut över detta där anonymiteten givetvis inte bryts. Målsäganden får överklaga beslutet om att inte avslöja uppgifterna på det sätt som i momentet föreskrivs om åklagarens överklagande.

I 4 mom. sägs det att om det inte finns förutsättningar för att väcka åtal och det anonyma vittnet inte samtycker till att hans eller hennes identitet och kontaktuppgifter avslöjas, ska domstolen förkasta talan genom en dom, utan att utfärda stämning. Denna dom får överklagas på normalt sätt.

Domen och det rättegångsmaterial som hänför sig till saken ska hållas hemliga för allmänheten och även för en part till den del de innehåller uppgifter som kunde avslöja det anonyma vittnets identitet eller kontaktuppgifter. Sekretesstiden är 60 år.

Samma regler ska tillämpas även på ett beslut av domstolen om att utfärda en stämning som gäller någon annan person än ett anonymt vittne och att inte avslöja ett anonymt vittnes identitet och kontaktuppgifter samt på det rättegångsmaterial som hänför sig till beslutet.

I 5 mom. föreskrivs det att den domare som har fattat beslut om att utfärda stämning inte får handlägga talan. Till dessa delar hänvisas det i tillämpliga delar till motiveringen till 5 kap. 11 b § 3 mom. ovan.

Ett ärende som gäller att bryta anonymiteten utgör förberedelse av ett åtal, och ärendet ska därför avgöras av tingsrättens ordförande. Ordföranden ska vara en lagman eller en tingsdomare.

11 kap. Om domstolens avgörande

2 §. Enligt den första meningen i paragrafens 1 mom. får i domen beaktas endast det rättegångsmaterial som har lagts fram vid huvudförhandlingen.

I enlighet med det som sägs ovan i lagförslag 1 kan bevisning tas upp utom huvudförhandlingen, i enlighet med 17 kap. 56—58 §

i rättegångsbalken. Enligt det kapitlets 59 § 1 mom. ska ett bevis som har tagits upp utom huvudförhandlingen enligt huvudregeln inte tas upp på nytt vid huvudförhandlingen. Därför kompletteras regleringen i den första meningen med en mening som kommer efter den och där det sägs att i domen får dock även beaktas ett bevis som har tagits upp utom huvudförhandlingen och som med stöd av 17 kap. 59 § 1 mom. inte ska tas upp på nytt vid huvudförhandlingen.

Den reglering i momentet som hänför sig till en ny huvudförhandling är oförändrad.

3 §. Enligt paragrafen får domstolen döma endast för den gärning som straffyrkandet gäller eller en gärning för vilken domstolen enligt lagen självant får påföra straff. Eftersom domstolen enligt den gällande rätten inte har rätt att självant påföra straff, föreslås det att den del av momentet som gäller detta ska strykas. I övrigt är paragrafen oförändrad.

4 §. I 1 mom. föreskrivs det om skyldigheten att motivera en dom. Enligt 2 mom. är domen i ett brottmål antingen friande eller fällande.

Det föreslås att paragrafen ändras så att i bestämmelserna i 2 mom. tas in i 1 mom. och bestämmelserna i 1 mom. tas in i 2 mom. Skrivningen i bestämmelserna ändras inte. Nytt i paragrafen är bestämmelsen om en särskilt skyldighet att motivera domar i 3 mom.

Europadomstolen har bl.a. i fallet al-Khawaja och Tahery, som behandlas i allmänna motiveringen, konstaterat att trots att bevisningen enligt huvudregeln ska tas upp i den åtalades närvaro och personen i fråga ska höras muntligt i bevissyfte, kan man göra undantag från detta om det finns godtagbara skäl. En utsaga eller en skriftlig berättelse av ett anonymt vittne kan beaktas som bevis och kan även utgöra enda eller avgörande bevis för en fällande dom, om försvarets rättigheter har kompenserats tillräckligt. Europadomstolen har förutsatt att domstolen avfattar en utförlig motivering om dessa frågor.

I momentet föreskrivs det för det första att om ett anonymt vittne har hörts i målet, ska domstolen särskilt motivera vilken betydelse vittnets utsaga har som bevis i saken och vil-

ka åtgärder som vidtogs för att trygga försvarrets rättigheter.

Domstolen ska för det första på ett strukturerat och grundligt sätt bedöma de frågor som hänför sig till den anonyma vittnesutsagens tillförlitlighet och bevisvärde. Man ska uttryckligen ta ställning till om vittnesutsagan är det enda eller avgörande beviset. Vid bedömningen av detta ska även betydelsen av den övriga bevisningen behandlas på ett heltäckande sätt. Det är viktigt att bedöma bevisen också med tanke på till vilka delar de stöder åtalet och till vilka delar de är till fördel för den åtalade. Denna skyldighet är allmän, men i motiveringen ska man särskilt ta ställning till förswarets åsikt om den anonyma bevisningens betydelse. Att en omständighet är ostridig påverkar inte direkt motiveringskyldigheten.

För det andra ska domstolen i motiveringen noggrant redogöra för vilka åtgärder som har vidtagits i syfte att trygga försvarrets rättigheter. Att bevilja ett vittne anonymitet är det medel som ska användas i sista hand för att skydda vittnet, och också förhöret av ett anonymt vittne vid rättegången ska ske på ett sådant sätt att förswarets rättigheter begränsas i så liten utsträckning som möjligt. Motiveringsskyldigheten gäller därför det sätt på vilket förhöret hålls och varför detta alternativ har valts. Det kan också vara av betydelse hur förhöret har hållits under förundersökningen och om försvaret har haft möjlighet att hålla motförhör, samt vilka åtgärder andra myndigheter och försvaret har vidtagit.

Den ovan nämnda motiveringsskyldigheten gäller även situationer där utöver vittnet inte heller målsäganden hörs personligen vid rättegången. I praktiken utnyttjar man en skriftlig eller videobandad berättelse som avgetts vid förundersökningen, i stället för att hålla muntligt förhör. I fråga om en målsägande eller ett vittne som är frånvarande förutsätts det också motivering om varför han eller hon inte har hörts personligen. Å andra sidan ska man i domen ange på vilka grunder det finns godtagbara skäl för att avvika från huvudregeln.

Grunden för frånvaron påverkar omfattningen av motiveringsskyldigheten. Om t.ex. domstolen tillämpar 17 kap. 25 § 2 mom. 4 punkten i lagförslag 1 ovan, ska man i moti-

veringen grundligt behandla frågan om på vilket sätt man har försökt få den frånvarande personen till domstolen för att höras och varför man har gett upp försöken att få tag på honom eller henne. Om samma punkt där emot blir tillämplig för att ett vittne eller en målsägande har avlidit, räcker det att denna omständighet uppges i motiveringen.

Den ovan nämnda frågan om när det finns godtagbara skäl för att tillåta anonym bevisning ska bedömas i ett förfarande enligt 5 kap. 11 a — 11 e § i lagförslag 2.

Övergångsbestämmelse. Enligt de processrättsliga principerna ska man vid en rättegång alltid iakta de bestämmelser om rättegångsförfarandet som är i kraft vid tidpunkten i fråga. Eftersom det föreslås att målsägandens primära åtalsrätt för falsk angivelse ska ändras så att den blir sekundär, behövs det en övergångsbestämmelse med tanke på de situationer där målsäganden har väckt åtal på basis av sin primära åtalsrätt innan lagen trädde i kraft.

Med tanke på målsäganden vore det inte skäligt att han eller hon skulle förlora sin åtalsrätt mitt under en rättegång. Därför föreslås det i propositionen att målsägandens åtalsrätt ska bestämmas enligt den lag som gällde när målsäganden framställde sitt straffyrkande. En målsägande som har väckt åtal före lagens ikraftträdande behåller sin rätt enligt den tidigare lagen att yrka på straff för svaranden och själv föra talan.

1.3 Lag om jäv för vittnen vid rättshandling och förrättning

I 17 kap. 43 § i den gällande rättegångsbalken föreskrivs det om jäv för ett vittne vid en rättshandling eller förrättning. Såsom det framgår längre fram behövs regleringen, och den bör inte upphävas när rättegångsbalkens 17 kap. revideras.

Regleringen hänför sig dock i sak till privaträttsliga rättshandlingar och vissa myndighetsförrättningar och inte till rättegångar. Systematiskt finns bestämmelsen i dag på ett oväntat ställe, vilket ökar risken för att lagtillämparen inte lägger märke till den. Detta talar för att bestämmelsen ska flyttas bort från rättegångsbalken. Å andra sidan finns det inte någon naturlig plats för bestämmel-

sen i någon av de gällande lagarna. Därför föreslås det att det stiftas en särskild lag om saken, såsom man gjorde i Sverige när den svenska processuella lagstiftningen reviderades (Lag 1946:805 med särskilda bestämmelser angående vittne vid vissa rättshandlingar).

1 §. I paragrafen sägs det att om enligt lag en rättshandling ska bevitnas av ett ojävigt vittne eller ett ojävigt vittne ska vara närvarande vid en förrättning, är ett vittne jävigt om

1) vittnet är delaktigt i rättshandlingen eller rättshandlingen ingår till hans eller hennes förmån, 2) vittnet är part i förrättningen eller förrättningen gäller hans eller hennes rätt, 3) vittnet är make eller tidigare make eller nuvarande sambo eller ett syskon eller en släkting i rätt upp- eller nedstigande led till en person som avses i 1 eller 2 punkten eller har någon annan med ett parförhållande eller släktskap jämförbar nära relation till en person som avses i 1 eller 2 punkten, 4) vittnet står i ett förhållande som avses i 3 punkten till den som har till uppgift att utföra förrättningen eller att medverka till att rättshandlingen ingår, eller 5) vittnet inte har fyllt 15 år eller hans eller hennes psykiska funktioner är störda så att han eller hon uppenbart inte förstår innebörden av att vara vittne.

Sådana i paragrafen avsedda bestämmelser där det förutsätts ett ojävigt vittne men inte anges jävsgrunder är bl.a. 66 §, som gäller äktenskapsförord och vissa andra rättshandlingar, i äktenskapslagen (234/1929) och 3 kap. 26 §, som gäller vittnen vid verkställighetsförrättningar, i utskökningsbalken. I bestämmelserna om förundersökningsvittne och köpvittne hänvisas det till 17 kap. 43 § i den gällande rättegångsbalken. Hänvisningarna ändras till att gälla denna lag (lagförslag 5 och 23).

Paragrafen motsvarar i sak huvudsakligen den gällande regleringen. I 17 kap. 17 § i lagförslag 1 ovan föreslås det ändringar i fråga om vilka av en parts närstående som får vägra vittna. En motsvarande reglering införs även här, på samma grunder som det föreslås ändringar i regleringen av den nämnda rätten för vittnen att vägra vittna.

2 §. I paragrafen föreskrivs det om lagens subsidiaritet. Om det föreskrivs annat någon

annanstans om jäv för ett vittne, ska de bestämmelserna iakttas i stället för denna lag. Sådana bestämmelser finns t.ex. i 10 kap. 4 §, som gäller testamentsvittne, i ärvdabalken (40/1965) och i 8 §, som gäller den som är behörig att bevittna en fullmakt, i lagen om intressebevakningsfullmakt (648/2007).

3 §. I paragrafen föreskrivs det om ikraftträdandet på vanligt sätt. Om ett vittne har varit ojävigt enligt de bestämmelser som gällde före lagens ikraftträdande, påverkar lagen inte detta retroaktivt.

1.4 Strafflagen

2 c kap. Om fängelse

11 §. Avtjänande av hela strafftiden i fängelse. I 1 mom. 3 punkten hänvisas det till bestämmelsen om sinnesundersökning i rättegångsbalkens 17 kap. 45 § 3 mom. Eftersom samma reglering framöver enligt lagförslag 1 ska finnas i det kapitlets 37 § 3 mom., ändras hänvisningen på motsvarande sätt.

15 kap. Om brott mot rättskipning

1 §. *Osann utsaga inför domstol.* I paragrafen kriminaliseras osann utsaga inför domstol. Brottet kan enligt 1 mom. begås av ett vittne eller en sakkunnig (punkt 1), en part vid förhör under sanningsförsäkran (punkt 2) samt någon annan som hörs under ed eller försäkran (punkt 3).

I lagförslag 1 ovan föreslås det att en part framöver inte längre ska kunna höras under sanningsförsäkran utan endast fritt i bevissyfte. I den gällande lagen föreskrivs det inte om straffhot när det gäller sådant hörande, och det finns inte heller framöver grunder för att föreskriva om skyldighet för en part som hörs i bevissyfte att hålla sig till sanningen under hot om straff. Därför stryks momentets 2 punkt, där det föreskrivs om partsutsagor som lämnas under sanningsförsäkran.

För vittnens och sakkunnigas del nämns i 1 punkten inte ed eller försäkran, och ed eller försäkran är inte en förutsättning för straffbarhet. Därför behöver 1 punkten inte ändras. Punkt 3 blir för sin del tillämplig bl.a. när en konkursgäldenär i domstol med ed eller försäkran styrker att boförteckningen är riktig i

enlighet med 4 kap. 6 § 2 mom. i konkurslagen. Eftersom det fortfarande kommer att kvarstå reglering som gäller ed inför domstol i lagstiftningen, är det inte motiverat att ändra 3 punkten.

Enligt 2 mom. gäller straffhotet för osann utsaga också när någon hörs vid huvudförhandling med hjälp av videokonferens, telefon eller någon annan i 17 kap. 34 a § i rättegångsbalken avsedd lämplig teknisk dataöverföring utan att han eller hon är personligen närvarande. Hänvisningen i paragrafen ändras på grund av lagförslag 1 till att gälla 17 kap. 52 § i rättegångsbalken i det förslaget.

I momentet nämns inte längre huvudförhandling, eftersom distansförhör är möjligt också utom huvudförhandlingen enligt 17 kap. 56 § i lagförslag 1. För tydlighetens skull hänvisas det i momentet till den paragrafen. Det är straffbart att avge en osann utsaga vid distansförhör som sker vid huvudförhandlingen eller utom denna.

4 §. Oaktsam osann utsaga. Av de orsaker som anges i motiveringen till 1 § ovan stryks det straffhot som hänför sig till den berättelse som en part avger under sanningsförsäkran ur paragrafen

10 §. Underlåtenhet att anmäla grovt brott. I 1 mom. finns det en straffbestämmelse om underlåtenhet att anmäla grovt brott. Enligt 2 mom. döms dock inte den till straff för underlåtenhet att anmäla grovt brott som för att förhindra brottet borde ha angivit make, syskon, släkting i rätt upp- eller nedstigande led eller den som har gemensamt hushåll med honom eller en person som annars är närstående på grund av ett med dessa jämförbart personligt förhållande.

Det är inte skäligt att förutsätta att alla ska anmäla brott, eftersom den som är närstående till en person som förbereder ett brott befinner sig i en från rättslig och etisk synpunkt besvärlig konfliktsituation (RP 6/1997 rd s. 43). En motsvarande konfliktsituation skulle vara för handen om en närstående till en part tvingades vittna om ett brott som parten har begått. Den närstående personen skulle tvingas överväga mellan att å ena sidan avge en osann utsaga för att skydda parten och bevara sina familje- eller släktskapsrelationer och å andra sidan berätta sanningen, vilket

skulle skada parten och kunde äventyra dessa relationer.

Av dessa orsaker finns det i 17 kap. 20 § i den gällande rättegångsbalken och i 17 kap. 17 § i lagförslag 1 en bestämmelse om en närståendes rätt att vägra vittna. Det är konsekvent att den personkrets som inte är skyldig att ange en person enligt den nu aktuella paragrafen och å andra sidan den personkrets som även får vägra vittna vid en rättegång som gäller ett sådant brott ska vara enhetlig. Därför ändras momentet så att kretsen av närstående i momentet definieras på samma sätt som i den nämnda 17 §.

13 §. Begränsningsbestämmelse. Enligt paragrafen tillämpas bestämmelserna om osann utsaga inte, om den som avgett utsagan rättar denna eller uppger det som han eller hon har förtigit innan hörandet eller förhöret avslutas, eller om den som avgett utsagan inte har kunnat hålla sig till sanningen utan att löpa risk för att bli ställd till ansvar för ett brott eller en med ett brott jämförbar lagstridig gärning som personen själv har begått.

I paragrafen föreslås ett nytt 2 mom., enligt vilket bestämmelserna om osann utsaga inför domstol inte tillämpas på vissa vittnen som hörs i ett brottmål.

I lagförslag 1 ovan utgår man från att det inte längre ska finnas någon sådan mellangrupp, s.k. personer som ska höras, som anges i 17 kap. 18 § i den gällande rättegångsbalken utan att bestämmelserna om vittnen ska tillämpas, med vissa undantag. Sådana i den gällande lagen avsedda personer som ska höras är bl.a. en målsägande som inte har några anspråk samt de personer som avses i 17 kap. 44 § 2 mom. 3 punkten i lagförslag 1 som har åtalats för samma gärning eller som annars har en motsvarande nära anknytning till det brott som behandlas vid rättegången.

På dessa personer ska enligt lagförslag 1 inte tillämpas bestämmelserna om vittnesförsäkran, och de kan inte genom tvångsmedel åläggas att vittna. En målsägande som inte har några anspråk i ärendet är dock ett brottsoffer och kan i det avseende jämsställas med en part som är den åtalades motpart. Det är svårt att förutsätta att en sådan målsägande förhåller sig på ett motsvarande objektivt sätt till saken som en helt och hållet utomstående person.

Eftersom personen å andra sidan har en nära anknytning till det brott som utreds, påminner personens förhållande till saken i någon mån om en åtalads ställning. Att jämföra en sådan person med ett helt och hållet utomstående vittne vid rättegången är också problematiskt, eftersom personen kan ha ett motiv att hemlighålla något eller lämna uppgifter som strider mot sanningen åtminstone av den anledningen att han eller hon i annat fall eventuell skulle medverka till utredningen av sin egen skuld.

Eftersom det av de orsaker som anges ovan inte är skäligt att föreskriva om sanningsplikt för dessa personer, ska bestämmelserna om osann utsaga inför domstol inte tillämpas på dem.

1.5 Förundersökningslagen

7 kap. Förhör

7 §. Hinder för att höra någon som vittne. Enligt 2 mom. beslutar undersökningsledaren om vittnesförhör eller förhör i bevis syfte med den som avses i 17 kap. 21 § i rättegångsbalken. I paragrafen avses personer som är under 15 år och personer vars psykiska funktioner är störda.

Eftersom det enligt lagförslag 1 föreskrivs i 17 kap. 27 § i rättegångsbalken om förhör av en sådan part och i kapitlets 30 § om förhör av ett sådant vittne, ändras hänvisningen så att den gäller dessa paragrafer.

8 §. Vittnens skyldighet att berätta vad de vet och rätt att vägra vittna. I 1 mom. föreskrivs det om ett vittnes sanningsplikt och att om ett vittne i en rättegång som gäller det brott som undersöks skulle ha rätt att eller skyldighet att vägra vittna, har vittnet samma rätt eller skyldighet också vid en förundersökning.

I det föreslagna 1 mom. föreskrivs det fortfarande om ett vittnes sanningsplikt. Dessutom hänvisas det i momentet uttryckligen till de bestämmelser i rättegångsbalkens 17 kap. om rätt eller skyldighet att vägra vittna som blir tillämpliga även vid förundersökning. Dessa bestämmelser är 10—14 eller 16—21 §. Skyldigheten eller rätten att vägra vittna gäller dessutom också de anställda och biträden som avses i 17 kap. 22 § 2 mom. I mo-

mentet hänvisas det också till den sistnämnda paragrafens 1 mom., enligt vilket skyldigheten eller rätten att vägra vittna kvarstår även om personen i fråga inte längre är i den ställning där han eller hon fick kännedom om omständigheten.

I momentet hänvisas det inte till 17 kap. 15 § 2 mom. i rättegångsbalken. Enligt det åsidosätts det i 13 eller 14 § avsedda vittnesförbudet för advokater och andra juridiska rådgivare och yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården samt deras anställda och biträden till den del uppgifterna är nödvändiga för att ordna försvar på grund av att det har framställts ett straffyrkande eller något annat yrkande som grundar sig på brott mot personen, eller för att utöva de rättigheter som personen har som målsägande. Under dessa förutsättningar får en anställd eller ett biträde även vittna enligt kapitlets 22 § 2 mom., om saken gäller en person som avses i 13 eller 14 § eller någon annan som har varit anställd hos eller annars biträtt en sådan person. Med andra ord är det i de fall som avses i 15 § 2 mom. fråga om en rätt att vittna trots 13 och 14 §. De ovan nämnda personerna kan således höras som vittnen vid förundersökningen inom de ramar som anges i 15 § 2 mom.

I det föreslagna 2 mom. föreskrivs det om undantag från den rätt eller skyldighet att vägra vittna som anges i 1 mom. Momentet ersätter de gällande undantagen, om vilka det föreskrivs i den nu aktuella paragrafens 3 och 4 mom. I det föreslagna momentet har man utgått från att undantagen från rätten eller skyldigheten att vägra vittna till sin omfattning ska vara desamma som vid rättegång. Ett undantag ska dock fortfarande vara att källskyddet åsidosätts vid förundersökningen, när utredningen gäller ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst sex år. Till skillnad från vad som gäller vid rättegång ska källskyddet inte åsidosättas vid förundersökningen, om utredningen gäller ett sekretessbrott. Förundersöknings- och tvångsmedelskommissionen (justitieministeriets kommittébetänkande 2009:2) föreslog att källskyddet för sekretessbrottens del under vissa förutsättningar skulle kunna åsidosättas även vid förundersökning, men i den regeringsproposition som

gällde saken ingick inte något sådant förslag (RP 222/2010 rd s. 166). Det har inte senare framkommit något som skulle ge anledning att bedöma saken på ett annat sätt.

I momentet hänvisas det till bestämmelserna i fråga i rättegångsbalken. För det första är enligt 1 punkten ett vittne trots 1 mom. skyldigt att vittna, om en i 17 kap. 11 § 2 eller 3 mom., 12 § 1 mom., 13 § 1 eller 3 mom., 14 § 1 mom. eller 16 § 1 mom. i rättegångsbalken avsedd person till vars förmån tystnadsplikten har föreskrivits samtycker till att vittna. De lagrummen gäller tystnadsplikten för medlare, tjänstemän och andra sådana personer, rättegångsombud och -biträden samt advokater och vissa andra juridiska rådgivare, läkare och andra yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården samt präster och motsvarande personer i vissa registrerade religionssamfund.

Enligt det föreslagna 17 kap. 15 § 1 mom. får domstolen bryta vittnesförbudet i det fallet att den till vars förmån tystnadsplikten har föreskrivits har avlidit, om vissa synnerligen viktiga skäl kräver det. Denna möjlighet gäller dock inte vittnesförbudet i 16 § 1 mom. Såsom det konstateras i motiveringen till 15 § 1 mom., kunde det främst bli fråga om att bryta vittnesförbudet för att reda ut den avlidnes ekonomiska förhållanden, på grund av att arvingarna har ett rättsligt intresse i saken. Därför finns det inte något behov av en sådan möjlighet att bryta vittnesförbudet vid förundersökning. Allmänt taget är det befogat att, på samma sätt som i andra motsvarande paragrafer, ge domstolen rätten att besluta om möjligheten att bryta vittnesförbudet, som är beroende av prövning.

Enligt momentets 2 punkt är ett vittne, trots tystnadsrätten eller tystnadsplikten, skyldigt att vittna vid en undersökning som gäller ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst sex år, eller försök eller medverkan till ett sådant brott, och domstolen vid en rättegång som gäller brottet skulle kunna förplikta personen att vittna med stöd av 17 kap. 12 § 2 mom., 13 § 2 eller 3 mom., 14 § 2 mom. eller 20 § 2 mom. i rättegångsbalken.

Den nämnda 12 § 2 mom. gäller de anställda vid förundersökningsmyndigheten och åklagarväsendet samt vissa tjänstemän inom

fångvården. För att tystnadsplikten eller -rätten ska åsidosättas krävs det för det första att det föreskrivna straffet för det brott som utreds är fängelse i minst sex år. Dessutom förutsätts det för att vittnesplikt ska uppkomma att de övriga villkoren i 12 § 2 mom. är uppfyllda.

För att vittnesplikt ska uppkomma för de övriga personer som avses i punkten, rättegångsombud och -biträden och vissa andra juridiska rådgivare, läkare och andra yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården samt utövare av programverksamhet och andra personer som avses i 20 §, räcker det att det föreskrivna strängaste straffet för det brott som utreds är fängelse i minst sex år.

Det föreslagna 17 kap. 22 § 1 mom. i rättegångsbalken ska tillämpas även vid förundersökning. Enligt momentet kvarstår en rätt eller skyldighet att vägra vittna även om personen inte längre befinner sig i den ställning i vilken omständigheten i fråga kom till hans eller hennes kännedom. Enligt 2 mom. utsträcker sig rätten eller skyldigheten att vägra vittna även till vissa personer som varit anställda hos eller biträtt en sådan person som avses ovan.

Enligt momentets 3 punkt är ett vittne skyldigt att vittna vid en undersökning som gäller ett brott i fråga om vilket det inte föreligger rätt eller skyldighet att vägra vittna i domstolen med stöd av 17 kap. 9 § 3 mom. i rättegångsbalken. Enligt det momentet gäller den skyldighet eller rätt att vägra vittna som föreskrivs i kapitlet inte uppgifter i ett mål där åklagaren utför åtal för att uppgifterna har inhämtats, röjts eller använts på ett obehörigt sätt. Såsom det konstateras i detaljmotiveringen till momentet, är det för att förverkliga straffansvaret nödvändigt att trots vittnesförbudet eller tystnadsrätten utreda vilket slags uppgifter det handlar om. Det bör på samma sätt vara möjligt att få dessa uppgifter för att förundersökningen ska kunna hållas på behörigt sätt.

Av de orsaker som behandlas ovan föreslås det att i paragrafen görs ett undantag som gäller källskyddet. På basis av det ska en sådan person som avses i 20 § 1 mom. inte vara skyldig att vittna. Undantaget påverkar inte personens skyldighet att vittna med stöd av 2 punkten.

Enligt 3 mom. är ett vittne skyldigt att lägga fram handlingar och annat material som vittnet innehar och som är av betydelse för förundersökningen, om de allmänna villkoren för beslag är uppfyllda och det inte finns något hinder för beslaget enligt 7 kap. 3 § i tvångsmedelslagen. Bestämmelsen ersätter den gällande paragrafens 2 mom., enligt vilket ett vittne har en sådan skyldighet att lägga fram handlingar och material, om vittnet har skyldighet att berätta vad han eller hon vet och bevismaterialet är av betydelse för förundersökningen.

Enligt den föreslagna bestämmelsen i 4 mom. ska 2 och 3 mom. inte tillämpas på ett vittne som står i ett sådant förhållande till den misstänkte som avses i 17 kap. 17 § 1 mom. i rättegångsbalken. Genom bestämmelsen säkerställer man att en närstående till en misstänkt inte åläggs att vittna eller överlämna bevismaterial mot sin vilja. Enligt den ståndpunkt som man har intagit i reformen ska en närstående till en part inte tvingas att aktivt handla på ett sätt som skadar parten. En närstående är dock skyldig att passivt tåla att en polis t.ex. förrättar husrannsakan och i samband med den beslagtar bevismaterial.

9 §. Vittnesförhör inför domstol. I 1 mom. föreskrivs det att om ett vittne vägrar vittna trots att vittnet kan vara skyldigt att göra det, kan grunden för vägran utredas i domstol. I paragrafen görs en teknisk justering som beror på ändringen av 8 §.

11 §. Förhörsvittne. I paragrafen föreskrivs det bl.a. om att ett förhörsvittne ska vara ojävigt i enlighet med 17 kap. 43 § i rättegångsbalken. Eftersom det föreslås att regleringen i den paragrafen stryks i rättegångsbalken och tas in i den nya lagen om jäv för ett vittne vid en rättshandling eller förrättning i lagförslag 3, ändras hänvisningen så att den gäller den lagen.

9 kap. Förundersökningsmaterial

4 §. Inspelning av förhör för att användas som bevis. I paragrafen föreskrivs det bl.a. att förhör med målsägande och vittnen ska spelas in som en ljud- och bildupptagning, om avsikten är att förhørsberättelsen ska användas som bevis vid rättegång och den förhörde på grund av sin unga ålder eller störningar i

de psykiska funktionerna sannolikt inte kan höras personligen utan att orsakas men. Den misstänkte ska ges tillfälle att ställa frågor till den som förhörs. Frågorna kan ställas antingen direkt eller genom förmedling av den misstänktes biträde eller förhørsledaren.

Paragrafen hänför sig till att en sådan upptagning kan användas som bevis i ett åtalsärende, om svaranden har getts tillfälle att ställa frågor till den som förhörs. Förhöret i förundersökningsfasen ersätter förhöret av personen i fråga vid rättegången. Målet bör vara en kontradiktorisk bevisning som i så hög grad som möjligt motsvarar förfarandet vid en rättegång.

Kraven på en rättvis rättegång förutsätter att den misstänkte har rätt att ställa frågor om alla de omständigheter som har kommit fram. Eftersom förhöret vid förundersökningen kan ersätta det förhör vid rättegången som avses i 17 kap. 48 eller 49 § i lagförslag 1, ska förhöret i så hög grad som möjligt ordnas på samma sätt även vid förundersökningen. Det ligger även i målsägandens intresse att förhöret inte blir bristfälligt, eftersom detta kan ha stor inverkan på hur ärendet avgörs.

Enligt 2 mom. ska den misstänkte ges tillfälle att ställa frågor till den som förhörs. Till bestämmelsen fogas ett omnämnande av att möjligheten att ställa frågor ska gälla alla de omständigheter som är av betydelse med tanke på utredningen av ärendet. Det är t.ex. möjligt att det kommer fram nya omständigheter som är av betydelse med tanke på ärendet när den misstänktes frågor ställs till den som förhörs. Den misstänkte bör ha rätt att ställa frågor också om dessa omständigheter. Syftet med ändringen är att betona att den misstänkte vid förundersökningen ska ha möjlighet att hålla motförhör till alla delar.

I paragrafen finns ett i sak nytt 4 mom., som hänför sig till 17 kap. 24 § 2 mom. 2 och 3 punkten i lagförslag 1.

I den nämnda 2 punkten föreslås det att om en målsägande i åldern 15–17 år som behöver särskilt skydd, i synnerhet med beaktande av hans eller hennes personliga omständigheter och brottets natur, vid förundersökningen har avgett en berättelse som har videobandats eller lagrats genom någon annan jämförbar bild- och ljudupptagning, får berättelsen användas som bevis i rättegången, om den åta-

lade hade behörig möjlighet att ställa frågor till den förhörde. På motsvarande sätt föreslås det i 3 punkten att en berättelse som en målsägande i ett sexualbrott som avses i 20 kap. 1—7 § i strafflagen har avgett får användas som bevis vid rättegången, om den har upptagits på ovan nämnt sätt och den åtalade hade rätt att ställa frågor till honom eller henne vid förundersökningen. Av konsekvensskäl och på praktiska grunder krävs det att regleringen i paragrafen utvidgas till att gälla målsägande i de sexualbrotten. Därför fogas till paragrafen ett nytt 4 mom., enligt vilket vad som föreskrivs i paragrafen i tillämpliga delar ska tillämpas även på förhör och upptagning av förhör av en målsägande i åldern 15—17 år samt en målsägande i ett sexualbrott som avses i 20 kap. 15—17 § i strafflagen.

Eftersom den sistnämnda målsäganden kan vara myndig, kan detta beaktas när förhöret ordnas. I ett sådant fall finns det t.ex. inte ett lika stort behov av att ställa frågor genom förmedling av förhørsledaren som när den som förhörs inte är myndig. När man ordnar förhöret kan man även beakta de omständigheter som gjort att en målsägande i åldern 15-17 år har ansetts vara i behov av särskilt skydd. I övrigt hänvisas det till motiveringen till 17 kap. 24 § 2 mom. 2 och 3 punkten.

1.6 Tvångsmedelslagen

7 kap. *Beslag samt kopiering av handlingar*

3 §. Förbud mot beslag och kopiering. Enligt denna paragraf får ett meddelande mellan den som misstänks för brott och en närstående till honom eller henne som har rätt att vägra vittna inte tas i beslag eller kopieras, om meddelandet innehas av någon av dem. Förbuden åsidosätts dock om det strängaste föreskrivna straffet för det brott som undersöks är fängelse i minst sex år. Förbuden gäller även när en handling kan antas innehålla sådant som en person har rätt eller skyldighet att vägra vittna om vid en rättegång och handlingen innehas av den som har rätt eller skyldighet att vägra vittna eller av den till vars förmån tystnadsplikten eller -rätten har föreskrivits. Förbuden åsidosätts, om tyst-

nadsplikten eller -rätten skulle kunna brytas i domstol. Dessutom sägs det i paragrafen att en handling, trots det som sägs ovan, får hållas i beslag eller som kopia, om den inte kan lösgöras från det övriga som tagits i beslag.

Det föreslås att paragrafen ändras så att förbuden mot beslag och kopiering som utgångspunkt ska motsvara det som i 17 kap. i lagförslag 1 föreslås om vittnesförbud och tystnadsrätt som ska iakttas i domstol.

Enligt 1 mom. får handlingar eller andra objekt som avses i 1 § inte tas i beslag eller kopieras, om de innehåller sådant som en person med stöd av 17 kap. 10—14 §, 16, 20 eller 21 § i rättegångsbalken har skyldighet eller rätt att vägra vittna om. I momentet konstateras för tydlighetens skull att vid tillämpningen av förbuden också gäller det nämnda 17 kap. 22 § 1 och 2 mom. Enligt det förstnämnda momentet kvarstår rätten eller skyldigheten i de fall som avses i momentet, även om personen i fråga inte längre är i den ställning där han eller hon fick kännedom om en omständighet, t.ex. om en läkare har gått i pension. Dessutom gäller tystnadsrätten eller -plikten biträden och anställda.

Förbuden mot beslag och kopiering utvidgas till att uttryckligen gälla också andra objekt än handlingar. Detta är en konsekvent följd av att man i propositionen har infört principen om s.k. bevismedelsneutralitet när det gäller rätten och skyldigheten att vägra vittna. I praktiken kommer uppenbart förbudet mot beslag och kopiering sannolikt sällan att tillämpas på andra objekt än handlingar och data.

Såsom det framgår ovan, kan man framöver ta i beslag också ett meddelande mellan en misstänkt och en person som står i ett sådant förhållande till honom eller henne som avses i 17 kap. 17 § 1 mom. i rättegångsbalken, trots att meddelandet innehas av någon av dem. Det väsentliga är dock att den misstänkte eller den närstående personen inte aktivt kan tvingas överlämna objektet för att tas i beslag eller kopieras. På motsvarande sätt kan man inte heller kräva att personen uppger var ett föremål finns eller t.ex. ger lösenordet till en dator, så att man kan komma åt en fil och kunna använda den som bevis.

I 2 mom. föreskrivs det om ytterligare förutsättningar för förbud mot beslag och kopie-

ring i vissa fall, som ska föreligga utöver förutsättningarna i 1 mom.

I momentet sägs det att om tystnadsplikten eller -rätten grundar sig på rättegångsbalkens 17 kap. 11 § 2 eller 3 mom. (överläggningssekretess), 13 § (rättsliga biträden), 14 § (yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården), 16 § (präster och med dem jämställbara personer) eller 20 § (utövare av programverksamhet och med dem jämställbara personer), förutsätter förbuden dessutom att objektet innehas av en person som avses i bestämmelsen i fråga eller av någon som står i ett sådant förhållande till honom eller henne som avses i det kapitlets 22 § 2 mom. (anställda och biträden), eller av den till vars förmån tystnadsplikten eller -rätten har föreskrivits.

I vid mening är det i dessa fall fråga om ett förtroendeförhållande, där de uppgifter som lämnats och tagits emot skyddas från utomstående. Å andra sidan har t.ex. en person som vårdats av en läkare rätt att berätta om sin sjukdom och om den vård som han eller hon har fått för utomstående. Bestämmelserna i rättegångsbalken medför inte rätt eller skyldighet att vägra vittna för en sådan person. På motsvarande sätt kan man, om den som har fått vård lämnar ut uppgifter om vårdrelationen i skriftlig form till en utomstående, ta handlingen i beslag av den personen.

Om en handling som innehåller uppgifter om en vårdrelation stjäls av vårdmottagaren och man vill använda handlingen som bevis, ska frågan bedömas med tanke på huruvida man ska tillåta användning av ett bevis som har fått på ett lagstridigt sätt.

Den förutsättning som gäller innehav betyder att personen i fråga har faktisk bestämmanderätt över objektet (se HD 2001:91, där det ansågs att en person som kände till ett gömställe för narkotika hade innehaft narkotikan). Det är också fråga om innehav av ett objekt som ska tas i beslag t.ex. när en advokat har skapat en fil som ligger i en s.k. molntjänst, dvs. på en server som administreras av en operatör och som används via internet, och advokaten kan använda filen med hjälp av sin användaridentifikation. Att utöver advokaten också tjänsteleverantören kan göra ändringar i filen eller radera den möj-

liggör inte beslag, så länge filen inte är allmänt tillgänglig. Tjänsteleverantören är en sådan i 17 kap. 22 § 2 mom. i lagförslag 1 avsedd person som biträder advokaten och som har motsvarande skyldighet att vägra vittna som sin kund, dvs. advokaten.

I 3 mom. föreslås det bestämmelser med tanke på de fall där det inte råder förbud mot beslag eller kopiering trots 1 eller 2 mom.

Momentets 1, 3 och 4 punkt motsvarar det som i 7 kap. 8 § 2 mom. i förundersökningslagen i det föregående lagförslaget föreslås om skyldigheten för ett vittne att vittna trots att utgångspunkten är att vittnet har tystnadsplikt eller -rätt.

I fråga om det föreslagna 17 kap. 15 § 2 mom. i rättegångsbalken kan det konstateras att det är fråga om en rätt att vittna trots kapitlets 13 och 14 §. Beslag och kopiering är tillåtet inom de ramar som anges i momentet.

Enligt momentets 2 punkt är beslag och kopiering tillåtet när en person som avses i det föreslagna 17 kap. 20 § 1 mom. i rättegångsbalken samtycker till beslaget eller kopieringen.

I 4 mom. föreskrivs det i motsvarighet till den gällande rätten att en handling trots förbudet mot beslag eller kopiering får hållas i beslag eller som kopia, om den inte kan lös-göras från det övriga som tagits i beslag. Det föreslås att detta utöver handlingar ska gälla även andra objekt.

Nytt i momentet är bestämmelsen om att en handling eller något annat objekt får tas i beslag trots begränsningarna i denna paragraf, om det finns skäl att anta att handlingen eller objektet har berövats någon genom ett brott. Bestämmelsen behövs för att myndigheterna ska kunna omhänderta ett objekt och på detta sätt säkerställa att objektet kan återlämnas till den rättmätige ägaren eller innehavaren.

Momentet kan givetvis inte användas för att kringgå förbudet mot beslag eller kopiering. Ett objekt som har tagits i beslag eller kopierats får inte utnyttjas vid förundersökning (RP 222/2010 rd s. 285).

8 kap. Genomsökning

1 §. *Definitioner.* Enligt 3 mom. avses med särskild husrannsakan genomsökning av ett sådant utrymme beträffande vilket det finns

anledning att anta att genomsökningen kommer att omfatta information som de som avses i 17 kap. 23 § 1 mom. i rättegångsbalken inte får vittna om i rättegång eller som de som avses i 24 § 2 eller 3 mom. i nämnda kapitel får vägra röja och som med stöd av 7 kap. 3 § i denna lag inte får tas i beslag eller kopieras.

Till särskild husrannsakan hänför sig sådan i förhållande till sådan vanlig, dvs. allmän, husrannsakan som avses i paragrafens 2 mom. särskild reglering bl.a. om vem som ska besluta om husrannsakan, om genomsökningsombud och om undersökning av det material som fåtts vid husrannsakan. Avsikten med bestämmelserna är att skydda tystnadsplikten eller -rätten (RP 222/2010 rd s. 300).

Det föreslås att 3 mom. ändras så att hänvisningen till rättegångsbalkens 17 kap. ändras till att gälla dess 10—14, 16, 20 och 21 §, om vilka det föreskrivs i lagförslag 1. Enligt förslaget ska särskild husrannsakan således innefatta de fall där det kan antas att genomsökningen kommer att omfatta information om omständigheter som bör hemlighållas för rikets trygghet (10 §), domstolens beslutsöverläggning och medling (11 §), tjänstehemligheter (12 §), uppgifter som anförtrots ett rättegångsombud eller någon annan som lämnat juridisk hjälp (13 §) eller en läkare eller någon annan yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården (14 §) eller en präst (16 §), uppgifter som omfattas av källskydd (20 §) eller om ett anonymt vittnes identitet och kontaktuppgifter (21 §). Nya grunder för särskild husrannsakan jämfört med den gällande lagen är 11 §, till den del den gäller medling, eventuellt en del av de situationer som avses i 12 § samt de situationer som avses i 16 och 21 §.

10 kap. Hemliga tvångsmedel

52 §. Förbud mot avlyssning och observation. I 1 mom. föreskrivs det om förbud mot att rikta teleavlyssning, inhämtande av information i stället för teleavlyssning, teknisk avlyssning och optisk observation mot meddelanden mellan en misstänkt och de personer som anges i momentet. Enligt momentets

1 punkt gäller förbudet meddelanden mellan en misstänkt och dennes rättegångsbiträde.

Det har ansetts vara ett problem att det i praktiken när ett tvångsmedel används kan vara svårt att veta vem som ska anses vara den misstänktes rättegångsbiträde. Inte heller ett rättegångsbiträdes uppgifter kan avgränsas exakt, även om man i det föreslagna 17 kap. 13 § 1 mom. i rättegångsbalken har försökt precisera regleringen till dessa delar. Det har ansetts vara ett problem att ett rättegångsbiträdes uppgifter tolkas så snävt att förbudet inte på behörigt sätt tillgodoser kraven på en rättvis rättegång. Å andra sidan har bestämmelsen om förbud mot avlyssning och observation dock tolkats så att den utöver rättegångsombud även gäller andra rättsliga biträden till en misstänkt.

Man kan notera att tystnadsplikten för ett rättegångsombud eller -biträde, med undantag av en försvarare i ett brottmål, enligt 17 kap. 23 § i den gällande rättegångsbalken bryts, om åklagarens åtal gäller ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst sex år. För tvångsmedlens del har ingen sådan bestämmelse tagits in i lagen. Man kan ytterligare konstatera att de personer som avses i det nämnda 3 mom. antingen står under tillsyn eller handlar under tjänsteansvar.

På basis av de omständigheter som anges ovan föreslås det för att klarlägga rättsläget att punkten ska ändras, så att förbudet gäller meddelanden mellan en misstänkt och hans eller hennes rättsliga biträde som avses i 17 kap. 13 § 1 eller 3 mom. i rättegångsbalken. Det förstnämnda momentet gäller rättegångsombud och -biträden, medan 3 mom. gäller advokater, rättegångsbiträden med tillstånd och offentliga rättsbiträden som sköter eller har skött någon annan uppgift än en sådan som hänför sig till en rättegång. Dessutom föreskrivs det i punkten, i överensstämmelse med det vittnesförbud som tagits in i det föreslagna 17 kap. 22 § 2 mom. i rättegångsbalken, att förbuden mot observation och avlyssning även ska gälla meddelanden mellan en misstänkt och den som är anställd hos eller biträder ett sådant rättsligt biträde som avses ovan.

Förbudet ska även gälla tolkar som avses i 13 § 1 mom. I praktiken är det fråga om sam-

tal som förs mellan den misstänkte och hans eller hennes rättegångsbiträde och som tolkas av en tredje person. I den nämnda paragrafens 3 mom. nämns inte tolkar. I praktiken biträder tolken i de fall som avses i momentet det rättsliga biträdet, och saken ska således bedömas enligt 22 § 2 mom.

Till övriga delar föreslås momentet inte bli ändrat i sak. Hänvisningen till rättegångsbalken i momentets 2 punkt, som gäller meddelanden mellan en misstänkt och en präst, ändras i enlighet med lagförslag 1 till en hänvisning till 17 kap. 16 § i rättegångsbalken.

I 2 mom. föreskrivs det om de förbud mot observation och avlyssning som ska iakttas om inte det föreskrivna strängaste straffet för brottet är fängelse i minst sex år. Förbuden gäller meddelanden mellan å ena sidan en misstänkt och å andra sidan en närstående till denne eller en läkare eller någon annan yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården eller en redaktör eller någon annan person som har rätt att titta på en källa. I momentet görs de ändringar i paragrafhänvisningarna som följer av lagförslag 1.

Det föreslås inga ändringar i 3 mom., där det föreskrivs om vad man ska göra med förbudet material, eller 4 mom., där det föreskrivs om åsidosättande av förbudet i ett sådant fall när båda parterna i ett meddelande är misstänkta. Man kan således t.ex. avlyssna ett telefonsamtal mellan en misstänkt och dennes advokat, om de båda är misstänkta för ett sådant brott som anges i momentet och det finns behörigt tillstånd till teleavlyssning för båda telefonerna.

1.7 Lagen om åklagarväsendet

25 a §. Tystnadsplikt. I paragrafen sägs det att bestämmelserna i 7 kap. 1, 4 och 5 § i polislagen (872/2011) om tystnadsplikt för personer som hör till polisens personal tillämpas också på personalen inom åklagarväsendet. Den förstnämnda paragrafen gäller uppgifter om identiteten hos den som har lämnat information konfidentiellt eller deltagit i bevisprovokation genom köp eller en täckoperation, om utlämnandet av informationen kan äventyra denna persons eller en närstående persons säkerhet. För det andra gäller 4 § utlämnande av information under en rättegång,

och för det tredje gäller 5 § skyldighet att lämna ut information vid utredning av ett brott som en ovan nämnd person misstänks ha begått i denna ställning.

Det föreslås att den ovan nämnda bestämmelsen ändras så att hänvisningen till 4 § stryks. Motsvarande reglering tas in i 3 mom. Dessutom korrigeras polislagens författningsnummer (872/2011) i den finska versionen.

Till paragrafen fogas ett nytt 2 mom., enligt vilket en åklagare har tystnadsrätt i fråga om de uppgifter som avses i 7 kap. 3 § 1 mom. i polislagen. Dessa är uppgifter om identiteten hos den som har lämnat konfidentiell information samt sekretessbelagda taktiska och tekniska metoder. En åklagare har tystnadsrätt endast om åklagaren har fått uppgifterna när han eller hon har varit undersökningsledare enligt 2 kap. 4 § i förundersökningslagen. Med undantag av ärenden som behandlas genom ordningsbots- eller strafforderförfarande är åklagaren undersökningsledare när en polis misstänks ha begått ett brott i samband med tjänsteutövningen eller när allvarligheten hos något annat brott som en polisman misstänks ha begått eller ärendets art förutsätter det. Åklagaren är förundersökningsledare trots att också någon annan person än en polisman är misstänkt i ärendet. En åklagare som är undersökningsledare har samma befogenheter som en polisman som hör till befälet när han eller hon sköter motsvarande uppdrag.

Det är fråga om att utvidga den nuvarande tystnadsrätten för den som hör till polisens personal till att gälla åklagare som är undersökningsledare, och tystnadsrätten ska inte gälla åklagare i övrigt och inte alls annan personal inom åklagarväsendet. Åklagaren ska inte utföra åtalsprövning eller driva åtal i fråga om ett brott i fråga om vilket han eller hon har varit förundersökningsledare, utan en annan åklagare ska anlitas för dessa uppgifter.

En effektiv brottsutredning förutsätter bl.a. att den myndighet som utreder ett brott vid behov kan hemlighålla uppgifter om identiteten hos en person som har lämnat konfidentiell information. Att garantera ett sådant skydd kan ibland vara en förutsättning för att den som innehar uppgifterna över huvud ta-

get vågar berätta om dem för den brottsutredande myndigheten.

En åklagare som är undersökningsledare i fråga om ett brott som en polis misstänks ha begått bör ha samma ställning som en undersökningsledare som hör till förundersökningsmyndigheterna och som ansvarar för utredningen av något annat brott. Att en åklagare som är undersökningsledare i dag inte har samma tystnadsrätt som polismän försämrar åklagarens möjligheter att vara undersökningsledare. Detta försvagar för sin del även tilltron till att en förundersökning som görs med anledning av ett brott som en polis misstänks ha begått utförs på behörigt sätt.

En åklagare ska ha motsvarande skyldighet enligt 7 kap. 5 § i polislagen att lämna ut information som den som hör till polisens personal. Paragrafen gäller uppgifter som behövs för att fatta beslut om att inleda en förundersökning eller för att göra förundersökning i ett sådant fall när den som har deltagit i bevisprovokation genom köp eller en täckoperation eller som har lämnat information konfidentiellt misstänks ha gjort sig skyldig till ett brott i den ställningen.

Enligt det nya 3 mom. finns bestämmelser om skyldighet för dem som hör till åklagarväsendets personal att vittna vid en rättegång trots tystnadsplikt eller tystnadsrätt som avses i 1 eller 2 mom. i det föreslagna 17 kap. 12 § 2 mom. i rättegångsbalken. Momentet ersätter hänvisningen till polislagens 7 kap. 4 §.

1.8 Lagen om medling vid brott och i vissa tvister

21 §. Vittnesförbud och förbud mot att åberopa uppgifter. I 1 mom. föreskrivs det om vittnesförbud för medlare. Eftersom det framöver enligt lagförslag 1 kommer att föreskrivas om detta för medlarens del i 11 § 3 mom. och för medlarens biträdes del i 22 § 2 mom. i rättegångsbalkens 17 kap., ändras momentet till en hänvisning till de lagrummen.

1.9 Fängelselagen

19 kap.

Anmälningar och lämnande av upplysningar

10 §. Tystnadsrätt. I 1 mom. föreskrivs det att en tjänsteman vid Brottsförhållningsmyndigheten som arbetar med verkställigheten av fängelsestraff har rätt att inte röja identiteten i fråga om den fänge som lämnat tjänstemannen förtroliga upplysningar, när tjänstemannen hörs som vittne i en rättegång eller vid förundersökning. I 2 mom. föreskrivs det om de förutsättningar under vilka domstolen dock kan ålägga tjänstemannen att vittna.

Det föreslås att paragrafen ändras så att det i 1 mom. bestäms allmänt om tystnadsrätt för en tjänsteman. En ovan nämnd tjänsteman har rätt att inte röja identiteten i fråga om den fänge som lämnat tjänstemannen förtroliga upplysningar under ett tjänsteuppdrag, om upplysningarna gäller ett brott för vilket det strängaste föreskrivna straffet är minst fyra års fängelse eller gäller ett narkotikabrott enligt 50 kap. 1–4 § i strafflagen. Tjänstemannen har dock inte rätt att förtiga uppgifterna, om den som lämnat uppgiften samtycker till att hans eller hennes identitet röjs eller om det är uppenbart att röjandet av dessa uppgifter inte äventyrar hans eller hennes, en nära anhörigs eller någon annan närståendes säkerhet.

I 2 mom. hänvisas det till det föreslagna 17 kap. 12 § 2 mom. i rättegångsbalken. Såsom det framgår av motiveringen till lagförslaget ovan, kan tjänstemannens tystnadsrätt brytas under motsvarande förutsättningar som tystnadsrätten för en anställd vid förundersökningsmyndigheten eller åklagarväsendet.

1.10 Lagen om säkerhetsutredning av olyckor och vissa andra händelser

40 §. Vittnesförbud. I paragrafen föreskrivs det om vittnesförbud för dem som deltar i en säkerhetsutredning. Eftersom bestämmelser om vittnesförbudet i enlighet med lagförslag 1 framöver kommer att finnas i 17 kap. 12 § 3 mom. i rättegångsbalken, ändras paragrafen till en hänvisning till det momentet.

1.11 Lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar

2 §. Lagens tillämpningsområde. Det föreslås att till paragrafen fogas ett nytt 4 mom., där det sägs att bestämmelser om offentlighet för de rättegångshandlingar som gäller ett beslut om anonym bevisning finns i 5 kap. 11 d § i lagen om rättegång i brottmål (689/1997) och bestämmelser om offentlighet vid muntlig förhandling av ett sådant ärende i 11 c § i det kapitlet.

Dessutom sägs det i momentet att bestämmelser om offentlighet för de rättegångshandlingar som gäller avslöjande av ett anonymt vittnes identitet och om offentlighet vid muntlig förhandling av ett sådant ärende finns i 7 kap. 5 a § i den lagen.

I de paragraferna föreskrivs det uttömmande om dessa omständigheter, och den nu aktuella lagen ska inte tillämpas till dessa delar.

Vidare föreskrivs det i momentet att bestämmelser om förhör med ett anonymt vittne i ett brottmål utan att allmänheten är närvarande för att hemlighålla vittnets identitet finns i 17 kap. 53 § i rättegångsbalken. I fråga om ordnande av förhandling inom stängda dörrar på någon annan grund iakttas denna lag.

15 §. Förhandling inom stängda dörrar. I paragrafen föreskrivs det om de förutsättningar under vilka domstolen kan bestämma att den muntliga förhandlingen i ett ärende helt eller till behövliga delar ska ske utan att allmänheten är närvarande.

Enligt punkt 7 kan domstolen bestämma om förhandling inom stängda dörrar, om i ärendet någon förpliktas att röja en omständighet eller att till besiktning lägga fram ett föremål eller en rättegångshandling som personen enligt lag får vägra röja eller lägga fram till besiktning, eller om någon förpliktas att besvara en fråga som personen annars får vägra besvara, eller om en rättegångshandling som ska läggas fram innehåller meddelanden mellan den åtalade och någon som står i ett sådant förhållande till den åtalade som avses i 17 kap. 20 § i rättegångsbalken eller innehåller sådant som den som avses i 23 § i nämnda kapitel inte får vittna om vid rättegång eller den som avses i 24 § i nämnda kapitel får vägra röja.

Punkten gäller således situationer där för domstolen läggs fram bevis, antingen muntligt eller i form av reella bevis, om uppgifter

som omfattas av vittnesförbud eller tystnadsrätt som får brytas. Punkten föreslås bli ändrad så att den tanke som framgår av den gällande punkten uttrycks i en mer allmän form. Enligt punkten får en förhandling hållas inom stängda dörrar, om en person trots ett förbud mot att vittna som föreskrivs i 17 kap. i rättegångsbalken åläggs att vittna eller att lägga fram ett föremål eller en handling till besiktning, eller om en person trots en rätt att vägra vittna som föreskrivs i det kapitlet samtycker till att vittna eller till att lägga fram ett föremål eller en handling till syn.

20 §. Begränsning av allmänhetens närvarorätt. Enligt 1 mom. får domstolen begränsa allmänhetens närvaro vid offentlig förhandling, om det är nödvändigt för att ett vittne, någon annan som ska höras eller en part eller den som står i ett i 15 kap. 10 § 2 mom. i strafflagen avsett förhållande till någon av de nämnda personerna ska kunna skyddas för hot mot liv eller hälsa.

I lagförslag 4 föreslås det att nämnda 10 § 2 mom. ska ändras så att det i sak motsvarar det föreslagna 17 kap. 17 § 1 mom. i rättegångsbalken. I momentet anges de närstående till en part som har rätt att vägra vittna. Hänvisningar till momentet finns i de föreslagna 51 och 52 § i rättegångsbalkens 17 kap., i vilka det föreskrivs om hörande av en person utan att en part eller någon annan person är närvarande eller genom videokonferens.

Av konsekvensskäl föreslås det att det nu aktuella momentet ska ändras så att i det hänvisas till 17 kap. 17 § 1 mom. i rättegångsbalken i stället för till 15 kap. 10 § 2 mom. i strafflagen.

1.12 Lagen om bestridande av bevisningskostnader med statens medel

10 §. I paragrafen sägs det att ändring i domstols beslut eller dom angående ersättning för kostnaderna för bevisning söks genom besvär på det sätt som föreskrivs i 17 kap. 42 § rättegångsbalken. Eftersom det enligt lagförslag 1 framöver ska föreskrivas om överklagande av ett sådant beslut i det kapitlets 68 §, ändras hänvisningen på motsvarande sätt.

1.13 Lagen om rättsgenetisk faderskapsundersökning

22 §. Ersättning för ekonomisk förlust. I paragrafen hänvisas det till rättegångsbalkens 17 kap. 40 §, som gäller ersättningen till ett vittne. Eftersom det enligt lagförslag 1 framöver ska föreskrivas om detta i det kapitlets 65 §, ändras hänvisningen på motsvarande sätt.

1.14 Lagen om säkerställande av bevisning i tvistemål som gäller immateriella rättigheter

5 §. Verkställighet av beslut om säkringsåtgärder. I 1 mom. föreskrivs det bl.a. att utmätningsmannen vid behov får anlita sakkunniga som hjälp när ett beslut om säkringsåtgärd verkställs. I fråga om jäv för sakkunniga gäller vad som föreskrivs i 17 kap. 47 § rättegångsbalken.

Eftersom det enligt lagförslag 1 framöver ska föreskrivas om jäv för sakkunniga i 17 kap. 35 § 1 mom., föreslås det att hänvisningen ändras på motsvarande sätt.

1.15 Lagen om sättande i kraft av de bestämmelser som hör till området för lagstiftningen i konventionen om ömsesidig rättslig hjälp i brottmål mellan Europeiska unionens medlemsstater och tillämpning av konventionen

2 §. Delgivning per post. I 2 mom. hänvisas det bl.a. till rättegångsbalkens 17 kap. 26 a och 51 §, som gäller kallelse av vittnen och sakkunniga utom landet. Eftersom det enligt lagförslag 1 framöver ska föreskrivas om detta i rättegångsbalkens 17 kap. 42 §, föreslås det att hänvisningen ändras till att gälla den paragrafen. Hänvisningen till 15 § 3 mom. i lagen om internationell rättshjälp i straffrättsliga ärenden (4/1994) ändras till en hänvisning till paragrafens 4 mom., till vilket regleringen i 3 mom. har överförts genom lagen 543/2007.

1.16 Lagen om behörighet för och rätts hjälp till tribunalen som behandlar brott som begåtts i det forna Jugoslavien

8 §. Vittnens och sakkunnigas skyldigheter. Det föreslås att 2 mom. ändras så att hänvisningen till rättegångsbalkens 17 kap. 36 och 37 § om tvångsmedel mot vittnen ändras till en hänvisning till det kapitlets 62 och 63 §, i motsvarighet till det som föreslås i lagförslag 1.

Paragrafens 3 mom. ändras så att den föråldrade hänvisningen till osann utsaga i 17 kap. 1 § i strafflagen ändras till att gälla strafflagens 15 kap.

Termen "allmänna åklagaren" i 4 mom. ändras i enlighet med gällande praxis till "åklagaren".

1.17 Lagen om skyldighet att i vissa fall inställa sig vid domstol i annat nordiskt land

3 §. I paragrafen sägs det att om ett vittne uteblir utan laga förfall, tillämpas vad som föreskrivs i 17 kap. 36 och 39 § i rättegångsbalken. Ett vittne får dock inte förordnas att hämtas till domstolen, om vittnet inte befinner sig här i landet. I den nämnda 36 § föreskrivs det om vite som kan föreläggas ett vittne och om hämtning av ett vittne till domstolen samt i 39 § om skyldighet för ett vittne att ersätta rättegångskostnader som vittnet orsakat genom förfallolös utevaro eller annan tredska.

Det föreslås att paragrafen ska ändras så att i den hänvisas till rättegångsbalkens 17 kap. 62 §, där det enligt lagförslag 1 föreskrivs om vite och hämtning. I det lagförslaget föreslås det inte längre bestämmelser om skyldighet för att vittne att ersätta rättegångskostnader, och det finns således inte längre någon sådan hänvisning i paragrafen. I paragrafen kvarstår förbudet mot att förordna om hämtning av ett vittne som befinner sig utomlands.

4 §. Enligt paragrafen får ett vittne inte åläggas att vittna, om detta skulle strida mot bestämmelserna i 17 kap. 20, 23 eller 24 §

rättegångsbalken eller motsvarande bestämmelser i det land där vittnet är bosatt.

Det föreslås att paragrafen ändras så att i den hänvisas allmänt till rättegångsbalkens 17 kap. Enligt lagförslag 1 finns bestämmelser om skyldighet och rätt att vägra vittna i det kapitlets 9–22 §.

5 §. I paragrafen föreskrivs det bl.a. att den som ska kallas att höras som vittne är skyldig att lägga fram en handling för domstolen, med de begränsningar som framgår av 17 kap. 12 § i rättegångsbalken eller motsvarande bestämmelser i det land där vittnet är bosatt.

Hänvisningen till rättegångsbalken ändras till att gälla hela kapitlet.

8 §. I 2 mom. hänvisas det till lagen om fri rättegång. Eftersom den lagen har upphävts genom rättshjälpslagen (257/2002), korrigeras hänvisningen till att gälla den lagen. Skrivningen i momentet ändras även i övrigt på motsvarande sätt.

9 §. I 2 mom. hänvisas det bl.a. till rättegångsbalkens 16 kap. när det gäller följderna av att en målsägande uteblir från domstolen. Eftersom det i dag föreskrivs om detta i 8 kap. i lagen om rättegång i brottmål, ändras hänvisningen i enlighet med detta. Dessutom hänvisas det till rättegångsbalkens 12 kap. i fråga om följderna när en part i ett mål som gäller faderskap eller vårdnad om barn uteblir. Eftersom bestämmelser om dessa påföljder enligt den gällande rätten också finns i rättegångsbalkens 8 kap., kompletteras hänvisningen med det kapitlet.

1.18 Lagen om det nationella genomförandet av de bestämmelser som hör till området för lagstiftningen i rambeslutet om en europeisk bevisinhämtningsorder för att inhämta föremål, handlingar eller uppgifter som ska användas i straffrättsliga förfaranden och om tillämpning av rambeslutet

7 §. Grunder för vägran. Enligt 1 mom. 2 punkten ska verkställighet av en bevisinhämtningsorder vägras, om det finns grundad anledning att misstänka att bevismaterial som avses i ordern innehåller uppgifter om vilka

det enligt 17 kap. 23 § i rättegångsbalken inte får avges vittnesmål.

Det föreslås att punkten ändras så att hänvisningen gäller hela 17 kap. i rättegångsbalken.

1.19 Lagen om sättande i kraft av de bestämmelser som hör till området för lagstiftningen i avtalet om samarbete mellan Europeiska gemenskapen och dess medlemsstater, å ena sidan, och Schweiziska edsförbundet, å den andra, om bekämpande av bedrägerier och annan olaglig verksamhet som skadar deras finansiella intressen

2 §. I 2 mom. finns en motsvarande bestämmelse som i det moment som behandlas i lagförslag 15 ovan. Det föreslås att momentet ändras på motsvarande sätt.

1.20 Lagen om dataskydd vid elektronisk kommunikation

13 f §. Särskilda begränsningar av behandlingsrätten i fall av missbruk. I 1 mom. hänvisas det till bestämmelserna om källskydd i 17 kap. 24 § 2 och 3 mom. i rättegångsbalken, och sägs att automatisk sökning inte får användas eller andra sådana åtgärder vidtas för att få reda på sådana uppgifter som avses i de momenten. Hänvisningen ändras till att gälla rättegångsbalkens 17 kap. 20 § 1 mom., där det enligt lagförslag 1 framöver ska föreskrivas om källskydd på motsvarande sätt.

33 §. Styrnings- och övervakningsmyndigheternas rätt att få uppgifter. I hänvisningen i 6 mom. görs en likadan ändring som i 13 f § 1 mom. Myndigheterna har inte rätt att få uppgifter som omfattas av källskyddet.

1.21 Lagen om Institutet för hälsa och välfärd

3 a §. Nämnden för rättspsykiatriska ärenden. Enligt 2 mom. behandlar och avgör nämnden bl.a. utlåtandeärenden som avses i 17 kap. 45 § i rättegångsbalken och som gäller en persons sinnestillstånd eller farlighet.

Eftersom det enligt lagförslag 1 framöver ska föreskrivas om sinnesundersökning i rättegångsbalkens 17 kap. 37 §, ändras hänvisningen till att gälla den paragrafen.

1.22 Mentalvårdslagen

Genom de ändringar i rättegångsbalkens 17 kap. 45 § som trädde i kraft 2006 blev det möjligt att remittera en misstänkt person till sinnesundersökning redan innan förundersökningen avslutades. Tidigare kunde det endast bestämmas om sinnesundersökning av åtalade.

Domstolen kan på framställning av åklagaren, den misstänkte eller den misstänktes intressebevakare i vissa fall förordna om undersökning av den misstänktes sinnestillstånd redan under förundersökningen eller före huvudförhandlingen, om den misstänkte har erkänt att han eller hon har gjort sig skyldig till en straffbar gärning eller om det annars är klart att en sinnesundersökning behövs.

Bestämmelser om sinnesundersökning finns i mentalvårdslagen, som dock inte ändrades i samband med de ändringar som 2006 gjordes i rättegångsbalken. Eftersom man i mentalvårdslagen inte har beaktat de ändringar som gäller förordnande till sinnesundersökning under förundersökningen, har regleringen varit bristfällig efter det. Detta har medfört praktiska problem.

Det föreslås att mentalvårdslagen ändras så att de för vars del det bestäms om sinnesundersökning ska vara i samma ställning oberoende av om de remitteras till sinnesundersökning under förundersökningen eller efter att åtal har väckts. Samtidigt klarläggs bestämmelserna om de uppgifter och befogenheter som Institutet för hälsa och välfärd har i anslutning till sinnesundersökning.

6 §. Vård på statens sinnessjukhus. Det föreslås att 3 mom. ändras så att beslut som gäller intagning på ett statligt sinnessjukhus av en misstänkt eller åtalad eller en person som på grund av sitt sinnestillstånd inte dömts till straff fattas av Institutet för hälsa och välfärd så som föreskrivs i 17 §. I annat fall fattas beslutet om intagning på ett statligt sinnessjukhus samt beslutet om avslutande av vården och utskrivning från sjukhuset av överläkaren för det statliga sinnessjukhuset.

Skillnaden jämfört med den gällande 17 § 1 mom. är att även misstänkta nämns särskilt i bestämmelsen.

3 kap. Sinnesundersökning av en person för vars del det har beslutats om sinnesundersökning och vård oberoende av personens vilja. I dag är rubriken för 3 kap. i mentalvårdslagen "Sinnesundersökning av åtalade och vård oberoende av den åtalades vilja". Det föreslås att kapitelrubriken ändras så att den framöver också ska gälla personer för vars del det har beslutats om sinnesundersökning vid förundersökningen. Rubriceringen motsvarar då de innehållsmässiga ändringar som föreslås i mentalvårdslagens 3 kap.

15 §. Intagning för sinnesundersökning. Om domstolen med stöd av det föreslagna 17 kap. 37 § i rättegångsbalken bestämmer att en misstänkt eller åtalads sinnestillstånd ska undersökas, får personen i fråga trots bestämmelserna i mentalvårdslagen 2 kap. tas in på sjukhus för sinnesundersökning och hållas kvar där oberoende av sin vilja. I dag möjliggör skrivningen i mentalvårdslagen inte att personer som remitteras till sinnesundersökning under förundersökningen tas in på sjukhus eller hålls kvar där, vilket betyder att undersökningen i deras fall kan slutföras endast om personen i fråga samtycker till att tas in på sjukhuset och samarbetar vid sinnesundersökningen.

16 §. Sinnesundersökning. Det föreslås att skrivningen i 1 mom. ändras så att när domstolen har beslutat om sinnesundersökning av en misstänkt eller åtalad, ska den utan dröjsmål sända handlingarna till Institutet för hälsa och välfärd. Det föreslås att även en misstänkt ska nämnas i momentet, för att handlingarna ska sändas till Institutet för hälsa och välfärd också när en person remitteras till sinnesundersökning i förundersökningsfasen, dvs. innan man har fattat beslut om att väcka åtal. Institutet för hälsa och välfärd bestämmer var undersökningen ska utföras och, om den utförs någon annanstans än på ett sjukhus, vem som ska utföra den. I paragrafen tas också in omnämnanden av misstänkta, vid sidan av åtalade.

17 §. Vård oberoende av en persons vilja efter avslutad sinnesundersökning. I 1 mom. sägs det att om det när sinnesundersökningen

har utförts finns förutsättningar för att bestämma att personen i fråga ska tas in för vård oberoende av sin vilja, ska Institutet för hälsa och välfärd bestämma att han eller hon tas in för vård oberoende av sin vilja. Även de ändringar som görs i denna bestämmelse betyder i sak att de som remitteras till sinnesundersökning i förundersökningsfasen beaktas i skrivningen i lagen.

I 2 mom. sägs det att om domstolen efter att Institutet för hälsa och välfärd har fattat ett beslut om vård på det sätt som avses i 1 mom. konstaterar att en misstänkt som har förordnats till sinnesundersökning är oskyldig till den misstänkta gärningen, förfaller det beslut som Institutet för hälsa och välfärd har fattat. Beslut om eventuell vård fattas då i ett förfarande enligt mentalvårdslagens 2 kap., som inleds genom att man skriver en observationsremiss.

I övrigt är paragrafen oförändrad i sak.

17 a §. Högspecialiserad psykiatrisk sjukhusvård. Det föreslås att skrivningen i 1 mom. ändras så att Institutet för hälsa och välfärd ska bestämma att vård av den som har förordnats till sinnesundersökning oberoende av hans eller hennes vilja ska inledas på ett sjukhus som har den beredskap och särskilda sakkunskap som vården förutsätter. Bestämmelsen gäller framöver alla personer för vars del det har bestämts om sinnesundersökning oberoende av om de har remitterats till undersökningen i förundersökningsfasen eller först efter det att åtal har väckts.

18 §. Utskrivning efter sinnesundersökning. Paragrafen ändras så att i den beaktas även de som remitteras till sinnesundersökning under förundersökningen. Om det utifrån sinnesundersökningen är uppenbart att det inte finns förutsättningar för beslut om vård oberoende av personens vilja av den som förordnats till sinnesundersökning, får personen i fråga med samtycke av Institutet för hälsa och välfärd efter eget önskemål skrivas ut från sjukhuset redan innan institutet har gett sitt utlåtande.

Om Institutet för hälsa och välfärd i det utlåtande som avses i 16 § 3 mom. konstaterar att det inte finns förutsättningar att bestämma att en person som har förordnats till sinnesundersökning ska tas in för vård oberoende av sin vilja, ska personen i fråga efter eget

önskemål utan dröjsmål skrivas ut från sjukhuset.

1.23 Lagen om köpvittnen

4 §. Jäv för köpvittne. Enligt paragrafen gäller i fråga om jäv för ett köpvittne det som i 17 kap. 43 § i rättegångsbalken föreskrivs om vittnesjäv.

Eftersom det föreslås att regleringen i den nämnda 43 § ska tas in i lagen om jäv för ett vittne vid en rättshandling eller förrättning i lagförslag 3, ändras hänvisningen så att den gäller den lagen.

1.24 Lagen om skiljeförfarande

27 §. Enligt 2 mom. har skiljemännen inte rätt att förelägga vite eller besluta om andra tvångsmedel. De har inte heller rätt att ta emot ed eller försäkran eller sanningsförsäkran.

Eftersom man enligt lagförslag 1 slopar eden och hörandet av parter under sanningsförsäkran, stryks omnämmandena av ed och sanningsförsäkran i momentet.

29 §. I 1 mom. föreskrivs det bl.a. om att en part kan förhöras under sanningsförsäkran i domstolen. Av de orsaker som anges i det föregående stycket stryks detta omnämmande i momentet. En part kan fortfarande förhöras i domstolen i bevissyfte.

1.25 Lagen om offentlighet och sekretess i fråga om beskattningsuppgifter

19 a §. Rätt att vittna vid en rättegång trots tystnadsplikten. Enligt lagens 18 § 2 mom. kan Skatteförvaltningen utan hinder av sekretessskyldigheten på eget initiativ till åklagar- och förundersökningsmyndigheter lämna ut beskattningsuppgifter som behövs för förundersökning, åtal och domstolsbehandling av sådana brott som nämns i 18 § i lagen om Skatteförvaltningen (237/2008). Uppgifter kan lämnas ut för utredning av ett skattebrott eller något annat brott som hänför sig till beskattning eller av ett bokföringsbrott. Enligt lagens 19 § 1 mom. 1 punkt kan Skatteförvaltningen utan hinder av sekretessskyldigheten i enskilda fall på begäran lämna ut beskattningsuppgifter jämte identifieringsupp-

gifter om den skattskyldige till åklagar- och förundersökningsmyndigheter för förebyggande, utredning och åtal av brott.

Varken i den ovan nämnda 18 § 2 mom. eller i den ovan nämnda 19 § 1 mom. 1 punkten föreskrivs det dock om rätt att vittna om sådana uppgifter vid en rättegång. För att säkerställa att det vittnesförbud som gäller tjänstehemligheter i 17 kap. 12 § 1 mom. i rättegångsbalken i lagförslag 1 ovan inte hindrar att en sådan omständighet röjs vid en rättegång, ska enligt paragrafen det nämnda vittnesförbudet i 12 § 1 mom. inte gälla rätten att vittna om de ovan nämnda omständigheterna i brottmålet i fråga. Den som är eller har varit anställd hos Skatteförvaltningen eller någon annan som verkar eller har verkat hos Skatteförvaltningen eller på uppdrag av Skatteförvaltningen eller som är eller har varit anställd hos någon som utför ett uppdrag hos Skatteförvaltningen får vittna om beskattningsuppgifter som avses i 18 § 2 mom. och 19 § 1 mom. 1 punkten vid en rättegång som gäller brottmålet i fråga.

1.26 Lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet

11 §. *En parts rätt att ta del av en handling.* I 1 mom. föreslås det en ny 6 a-punkt, enligt vilket en part eller en parts ombud eller biträde inte har rätt att ta del av sekretessbelagda uppgifter med vars hjälp identiteten hos någon som med stöd av lag vittnar anonymt i ett brottmål kan avslöjas. Sekretessbelagda är enligt punkten en ansökan om ett beslut om anonym bevisning och de handlingar som hänför sig till beredningen av ansökan och handlingar som hänför sig till ett ärende som gäller avslöjande av ett anonymt vittnes identitet samt sådana sekretessbelagda uppgifter i rättegångshandlingar som gäller dessa ärenden på basis av vilka identiteten hos ett anonymt vittne eller någon som det yrkats att ska få vittna anonymt kan avslöjas, om inte något annat följer av 5 kap. 11 d § i lagen om rättegång i brottmål (689/1997).

En part har således en mer omfattande rätt att ta del av handlingar än en utomstående har enligt 24 §. I övrigt ska 6 a-punkten tillämpas på samma sätt som den 31 a-punkt som fogas till den paragrafens 1 mom.

I momentets 7 punkt görs en teknisk justering som beror på den nya 6 a-punkten.

Bestämmelsen ålägger myndigheterna en skyldighet att inte lämna ut uppgifter som avslöjar ett anonymt vittnes identitet till en part. Bestämmelsen blir tillämplig både i de fall när det är meningen att höra en person anonymt och i de fall när en person har beviljats anonymitet. I praktiken genomförs begränsningen av en parts rätt att ta del av uppgifter så att man täcker över de omständigheter i den berättelse som den som hörts anonymt har avgett som kan avslöja hans eller hennes identitet.

24 §. *Sekretessbelagda myndighetshandlingar.* Det föreslås att 1 mom. kompletteras så att handlingar som innehåller uppgifter med vars hjälp identiteten hos någon som med stöd av lag vittnar anonymt i ett brottmål kan avslöjas är sekretessbelagda myndighetshandlingar. Sekretessbelagda är enligt den nya 31 a-punkten en ansökan om ett beslut om anonym bevisning och de handlingar som hänför sig till beredningen av ansökan och de handlingar som hänför sig till ett ärende som gäller avslöjande av ett anonymt vittnes identitet samt de rättegångshandlingar som gäller dessa ärenden, om inte något annat följer av 5 kap. 11 d § i lagen om rättegång i brottmål.

För att skydda ett anonymt vittne eller en person för vars del det har sökts om anonymitet ska det material som hänför sig till ärendet vid behov hållas hemligt oberoende av om man tillämpar denna lag eller lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar.

Utgångspunkten ska vara att innan en sådan ansökan om att bevilja ett vittne anonymitet som avses i 5 kap. 11 a § i BRL görs ska åklagarens och övriga myndigheters handlingar vara sekretessbelagda tills frågan om att bevilja anonymitet har avgjorts.

Bestämmelsen ska tillämpas i överensstämmelse med den ovan nämnda 11 d §. Om materialet ska hållas hemligt med stöd av paragrafen eller enligt ett domstolsförordnande, är övriga myndigheters material hemligt på motsvarande sätt. Om materialet däremot blir offentligt i enlighet med den paragrafen, ska motsvarande material vara offentligt också enligt den nu aktuella punkten.

Övriga myndigheters handlingar som hänför sig till brytandet av ett vittnes anonymitet ska hållas hemliga på motsvarande sätt som rättegångshandlingar ska hållas hemliga med stöd av 7 kap. 5 a § i BRL. Sådana handlingar kan innehåsa t.ex. av åklagaren, som ska höras i det ärende som gäller brytande av anonymiteten. Om domstolen bryter anonymiteten, åsidosätts sekretessen på motsvarande sätt som det som föreskrivs i 5 kap. 11 d § 3 mom. 4 punkten i BRL.

I offentlighetslagen föreslås inte några särskilda bestämmelser om sekretesstiden med tanke på anonym bevisning. Sekretesstiden ska således bestämmas enligt vad som i offentlighetslagens 31 § 2 mom. föreskrivs om sekretess för skyddande av privatlivet.

1.27 Lag om upphävande av 30 § 2 mom. i lagen om faderskap

1 §. Enligt paragrafen upphävs i lagen om faderskap 30 § 2 mom., där det sägs att parter eller företrädare för dem inte får höras under sanningsförsäkran. Förbudet gäller rättegångar om fastställande och, genom hänvisningsbestämmelsen i 41 §, även upphävande av faderskap. Eftersom det i lagförslag 1 föreslås att en part eller hans eller hennes företrädare inte längre ska kunna höras under sanningsförsäkran, oberoende av ärendets natur, är momentet onödigt.

2 §. I paragrafen föreskrivs det om lagens ikraftträdande.

2 Ikraftträdande

Man bör reservera tid för utbildning och information. Lagarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2015.

3 Förhållande till grundlagen samt lagstiftningsordning

Den föreslagna regleringen är av betydelse med tanke på en rättvis rättegång. Bestämmelser om en rättvis rättegång finns i grundlagens 21 §. I paragrafens 2 mom. sägs det att offentligheten vid handläggningen, rätten att bli heard, rätten att få motiverade beslut och rätten att söka ändring samt andra garan-

tier för en rättvis rättegång och god förvaltning ska tryggas genom lag.

Förteckningen i momentet är inte tänkt att vara uttömmande. Bestämmelsen i grundlagen hindrar inte att man genom lag föreskriver om mindre undantag från garantierna för en rättvis rättegång, förutsatt att undantagen inte ändrar rättsskyddsgarantiernas ställning som huvudregel eller äventyrar individens rätt till en rättvis rättegång. Lagstiftningen får dock inte äventyra någons rättsskydd (se RP 309/1993 rd s. 78–79).

Till en rättvis rättegång hör också bl.a. de rättigheter som enligt artikel 6 i den europeiska människorättskonventionen och artikel 14 i konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter särskilt garanteras den som åtalas för ett brott. Element i en rättvis rättegång är bl.a. rätten att förhöra eller låta förhöra vittnen samt lika möjligheter för parterna (RP 309/1993 rd s. 79; GrUU 5/1999 rd s. 6; GrUU 7/2000 rd s. 6 och GrUU 31/2005 rd s. 4).

Europadomstolen har i sin praxis intagit en ståndpunkt enligt vilken frågor som gäller bevisning som utgångspunkt ska regleras i den nationella lagstiftningen. Bevisupptagningen och de omständigheter som hänför sig till den är sådana frågor. Det är de nationella domstolarnas sak att bedöma den bevisning som de får. Europadomstolen prövar dock om rättegången som en helhet har varit rättvis, med beaktande även av det sätt på vilket bevisningen har fått. Domstolen fäster då uppmärksamhet inte bara vid den åtalades rättigheter utan också vid det offentliga intresset och målsägandenas intressen, som hänför sig till frågan om huruvida åtalet har drivits på behörigt sätt, och, vid behov, vid vittnenas rättigheter.

När det gäller bestämmelserna om bevisning har frågan om den åtalades rätt att förhöra eller låta förhöra vittnen och om lika möjligheter för parterna aktualiserats i praktiken. Enligt Europadomstolens etablerade praxis är utgångspunkten att bevisen ska lägga fram i den åtalades närvaro. Man kan dock göra undantag från denna regel om det finns godtagbara skäl, men den åtalades rättigheter ska dock respekteras. Detta förutsätter i allmänhet att försvaret har en genuin möjlighet att göra ett bevis stridigt.

Europadomstolen har fäst särskild uppmärksamhet vid hur domstolarna motiverar sitt avgörande i sådana fall när man gör undantag från huvudregeln om att bevisningen ska tas upp i den åtalades närvaro. Det väsentliga är att domstolen i sitt avgörande antecknar sina ställningstaganden om vittnets trovärdighet och vittnesberättelsens tillförlitlighet, inklusive relevanta påståenden av försvaret om dessa frågor, samt om de slutsatser som kan dras av dessa. Trots att bevisprövningen som utgångspunkt hör till den nationella domstolen, kan man på detta sätt visa att prövningen inte har varit godtycklig eller att domstolen inte har överskridit sin prövningsrätt på något annat sätt (t.ex. Peltonen mot Finland beslut 11.5.1999; Sievert mot Tyskland 19.7.2012). I lagen föreslås en bestämmelse om en särskild motiveringsskyldighet om man avviker från regeln om att en person som hörs i bevissyfte ska höras muntligt (11 kap. 4 § 3 mom. i lagförslag 2).

Anonym bevisning, med vilken här avses att ett vittne hörs utan att hans eller hennes identitet eller kontaktuppgifter avslöjas samt eventuella andra åtgärder som tryggar anonymiteten, ska granskas dels som en särskild helhet utgående från kraven på en rättvis rättegång, dels som separata helheter när det gäller fattandet av beslut om anonymitet (5 kap. 11 a — 11 e § i lagförslag 2) och handläggningen av själva huvudsaken när anonym bevisning tas upp (17 kap. 33, 43 och 53 § i lagförslag 1). I avsnitt 2.2 i allmänna motiveringen ovan behandlas Europadomstolens praxis när det gäller anonym bevisning.

Att vittna anonymt ska vara det medel som används i sista hand för att skydda ett vittne. En förutsättning för att ett vittne ska kunna beviljas anonymitet är att förfarandet är nödvändigt för att skydda vittnet eller en person som står i ett sådant förhållande till honom eller henne som avses i 17 kap. 17 § 1 mom. i rättegångsbalken mot ett allvarligt hot mot liv eller hälsa. Anonym bevisning kan användas endast vid grova brott.

För svaranden i ett brottmål är det av betydelse med tanke på hans eller hennes försvar huruvida ett vittne hörs anonymt, eftersom ett anonymt vittnesmål begränsar svarandens möjligheter att hålla ett fullskaligt motförhör

och att kontrollera det anonyma vittnets berättelse och göra denna stridig.

Rätten att bli hörd är en av de rättigheter som tryggas i grundlagens 21 § 2 mom. (RP 309/1993 rd s. 78). Grundlagsutskottet har konstaterat att ingens rättsskydd får äventyras genom lagstiftning. Om saken bedöms vara av betydelse för en part eller någon utomstående, är möjligheten att bli hörd en väsentlig rättssäkerhetsgaranti som man kan avvika från endast av mycket vägande skäl. (GrUU 12/2002 rd s. 6, GrUU 13/2003 rd s. 5 och GrUU 8/2004 rd s. 3).

Enligt förslaget ska en brottsmisstänkt eller svaranden i ett brottmål dock inte höras när man beslutar om anonymitet, eftersom ett hot mot ett vittne i praktiken inte kan undersökas utan att avslöja vittnets identitet. Att ett vittne ska kunna skyddas mot ett eventuellt hot är ett vägande skäl för att avvika från skyldigheten att höra en person. Genom den anonyma bevisningen försöker man trygga den rätt till liv, trygghet och personlig integritet som garanteras i grundlagens 7 § för ett vittne och hans eller hennes närstående. Av samma orsak måste även offentligheten vid rättegången begränsas. Frågan om att tillåta anonym bevisning gäller främst förfarandet, vilket minskar betydelsen av detta undantag. Man tar inte i det sammanhanget ställning till svarandens skuld, utan den frågan avgörs vid den rättegång som gäller huvudsaken.

Av orsaker som gäller svarandens rättsskydd föreslås det att tingsrätten alltid ska besluta om anonym bevisning. Åklagaren ska ansöka om anonymitet för ett vittne, men för att parterna ska behandlas lika ska ansökan även få göras av en misstänkt eller åtalad.

I allmänhet kommer ansökan om anonym bevisning att göras av åklagaren, och ett offentligt ombud ska då utses för att bevaka den misstänktes eller svarandens intresse. Det offentliga ombudet ska informeras om innehållet i ansökan och dess bilagor. Det offentliga ombudet ska bevaka svarandens rättsskydd i ett ärende som gäller tillåtande av anonymitet. Ombudet ska vara närvarande vid handläggningen av ärendet och i sak ska ha samma rättigheter som en part. Det offentliga ombudet får också överklaga tingsrättens avgörande.

Enligt förslaget kan domstolen höra den som det yrkas att ska vittna anonymt. Även annan utredning om förutsättningarna för att bevilja ett vittne anonymitet får läggas fram i saken. I ärendet tar man inte ställning till skuldfrågan utan enbart till förutsättningarna för att bevilja anonymitet.

Ett åtalsärende i vilket man hör ett anonymt vittne kan i allmänhet behandlas offentligt. Försvaret har alltid rätt att ställa frågor till ett anonymt vittne under rättegången och att göra tillförlitligheten i vittnets berättelse stridig. Ett anonymt vittne är skyldigt att besvara alla frågor, om inte svaret avslöjar hans eller hennes identitet. Det personliga hörandet av ett anonymt vittne kan inte ersättas med förundersökningsberättelsen.

I propositionen föreslås det olika slags arrangemang som kan vidtas när man hör ett anonymt vittne. Den minsta avvikelsen jämfört med en normal rättegång är att man inte uppger det anonyma vittnets identitet och kontaktuppgifter. Ett anonymt vittne kan också höras med hjälp av en videoförbindelse eller så att vittnet skyddas av en skärm eller utan att svaranden är närvarande. Den mest omfattande åtgärden är att hörandet sker utan synkontakt och vittnets röst förvrängs. Man ska använda de medel som är nödvändiga för att hemlighålla det anonyma vittnets identitet i det enskilda fallet.

Användningen av dessa medel kan i viss mån försvaga svarandens förutsättningar att ordna sitt försvar och minska den verkliga möjligheten att göra trovärdigheten i vittnets berättelse stridig. Också jämlikheten för parterna i processen kan rubbas, eftersom det i allmänhet endast är åklagaren som känner till identiteten hos den som hörs. Det är vanligtvis åklagaren som kommer att ansöka om anonymitet.

Någon officiell instans som deltar i rättegången måste dock ha uppgifter om ett anonymt vittnes identitet. I praktiken behöver åklagaren ha uppgifterna för att kunna ordna förhöret av vittnet. Åklagaren kan kontrollera att rätt person hörs anonymt och se till att det inte ställs sådana frågor till ett anonymt vittne som avslöjar hans eller hennes identitet och att vittnets identitet inte avslöjas t.ex. när han eller hon kommer till sammanträdet.

Ett annat alternativ kunde vara att domstolen skulle få veta det anonyma vittnets identitet. Detta föreslås dock inte i propositionen. Enligt förslaget får den domare som har fattat beslutet om att bevilja ett vittne anonymitet inte vara domare i åtalsärendet, och den domare som handlägger ärendet informeras inte om det anonyma vittnets identitet.

Att domaren inte känner till ett vittnes identitet kan ses som en garanti för att den anonyma bevisningen inte får en alltför stor tyngd. Det är en tungt vägande och etablerad princip att en domare inte får använda privat information vid avgörandet av ett ärende. Om en domare skulle använda sådan information, skulle avgörandet delvis grunda sig på material som alla parterna inte har känt till och som de inte har kunnat kommentera vid rättegången. En domare kan inte heller uppge sådana omständigheter i domskälen, om de skulle leda till att ett anonymt vittnes identitet skulle avslöjas. Inte heller fullföljdsdomstolen skulle då kunna kontrollera domens riktighet till dessa delar.

Europadomstolen har visserligen fäst uppmärksamhet bl.a. vid om domaren har känt till vittnets identitet och kunnat bedöma trovärdigheten i vittnets berättelse när domaren har tagit ställning till om försvaret har fått tillräcklig kompensation för den obalans som uppstått till följd av att man har tillåtit anonym bevisning (se det i avsnitt 2.2. i allmänna motiveringen behandlade fallet *Ellis m.fl.*, där skuldfrågan dock avgjordes av en jury). Europadomstolen har dock inte uppställt som villkor för att tillåta anonym bevisning att domaren känner till det anonyma vittnets identitet. Försvarets rättigheter kan kompenseras även på något annat sätt.

Grundlagsutskottet har, på det sätt som behandlas närmare nedan, ansett att det inte är förenligt med kraven på en rättvis rättegång att åklagaren har tystnadsrätt t.ex. om hur ett bevis har fått fram (GrUU 67/2010 rd s. 6). Vid anonym bevisning känner åklagaren till skillnad från motparten i allmänhet till det anonyma vittnets identitet. Denna information kan anses nödvändig, av de orsaker som anges ovan. Åklagaren har inte rätt att avslöja ett anonymt vittnes identitet utan har tystnadsplikt (17 kap. 21 § 2 mom. i lagförslag 1,

lagförslag 29). Förslaget är inte problematiskt i detta avseende.

Bedömda som en helhet är de avsteg som görs från kraven på en rättvis rättegång till följd av den anonyma bevisningen obetydliga. Tillämpningsområdet för den anonyma bevisningen avgränsas noga i lagen, och det finns godtagbara grunder för den med tanke på de grundläggande fri- och rättigheterna. Från samhällelig synpunkt behövs den anonyma bevisningen för att man ska kunna förverkliga det straffrättsliga ansvaret vid allvarlig brottslighet. Genom anonymiteten strävar man efter att främja möjligheterna att reda ut den materiella sanningen och därmed en rättvis rättegång. Man kan t.ex. få mer objektiv information om hur en täckoperation har framskridit genom att höra en polisman som har deltagit i operationen vid en muntlig och omedelbar rättegång än om endast den information som undersökningsledaren har gett om täckoperationen åberopas som bevis.

Den föreslagna regleringen uppfyller således kraven på en rättvis rättegång.

Det föreslås att åklagaren ska ha tystnadsrätt i fråga om de uppgifter som avses i 7 kap. 3 § 1 mom. i polislagen och som åklagaren har fått när han eller hon har varit undersökningsledare enligt 2 kap. 4 § i förundersökningslagen (lagförslag 7). De uppgifter som avses i det nämnda 7 kap. 3 § 1 mom. gäller identiteten hos en person som har lämnat konfidentiell information samt taktiska och tekniska metoder. Enligt det nämnda 2 kap. 4 § i förundersökningslagen är åklagaren undersökningsledare när en polisman misstänks ha begått ett brott i samband med tjänsteuppdrag eller när en polisman misstänks ha begått något annat brott och brottets allvarlighet eller ärendets art förutsätter det, dock inte om ärendet behandlas i ordningsbets- eller strafforderförfarande. Åklagaren kan vara undersökningsledare också när det utöver en polisman finns någon annan misstänkt för brottet. Enligt paragrafen har åklagaren samma befogenheter som en till polisbefälet hörande polisman som är undersökningsledare.

I samband med revideringen av förundersöknings-, tvångsmedels- och polislagstiftningen föreslogs det en något mer omfattande tystnadsplikt än i den gällande rätten när

det gäller identiteten hos en person som har lämnat någon som hör till polisens personal information konfidentiellt eller deltagit i bevisprovokation genom köp eller en täckoperation, om utlämnandet av informationen kan äventyra denna persons säkerhet eller säkerheten för en närstående till honom eller henne (RP 224/2010 rd s. 151). Dessutom föreslogs det i motsvarighet till den gällande rätten att den som hör till polisens personal ska ha tystnadsrätt i fråga om uppgifter som gäller identiteten hos en person som lämnat uppgifter konfidentiellt och taktiska och tekniska metoder (RP 224/2010 rd s. 151). Samtidigt föreslogs det att åklagarväsendets personal ska ha motsvarande tystnadsrätt och tystnadsplikt som polispersonalen.

Riksdagens grundlagsutskott hade inget att anmärka i fråga om tystnadsplikten för den som hör till åklagarväsendets eller polisens personal. Förslagen godkändes i enlighet med propositionen. Bestämmelserna om tystnadsrätt i polislagens 7 kap. 3 §, som gäller den som hör till polisens personal, godkändes likaså i den föreslagna formen.

Däremot förkastades förslaget om tystnadsrätt för åklagarna. Grundlagsutskottet menade att den föreslagna regleringen inte skulle vara förenlig med den rättvisa rättegång som nämns i grundlagens 21 §, eftersom den åklagare som varit den åtalades motpart i en straffprocess efter åtalsprövningen enligt lag rent av skulle ha rätt att hemlighålla t.ex. hur ett bevis fåtts fram (GrUU 67/2010 rd s. 6).

Tystnadsrätten i det lagförslag som förkastades gällde alla som hör till åklagarväsendet utan några begränsningar, och inte heller tjänsteuppdragets art hade någon betydelse. Den tystnadsrätt som nu föreslås gäller enbart åklagarna, och den omfattar endast uppgifter som åklagaren har fått i uppdraget som undersökningsledare. I sak har åklagaren då rollen som polis och inte den vanliga åklagarrollen, till vilken det hör att fatta beslut om att väcka åtal och att driva åtalet i domstolen.

Den åklagare som har varit undersökningsledare beslutar inte om att väcka eller driva åtal för brottet i fråga. Efter att förundersökningen har avslutats ansvarar en annan åklagare för åtalsprövningen och drivandet av åtalet, och denna åklagare har samma förun-

dersökningsmaterial till sitt förfogande som den åtalade. Det kan således inte bli fråga om att den åklagare som sköter åtalet skulle ha information som får hemlighållas för motparten vid rättegången.

Av de orsaker som anges ovan har den föreslagna tystnadsrätten för åklagaren begränsats så att den inte strider mot de krav på en rättvis rättegång som anges i grundlagens 21 §.

Regeringen anser att lagförslagen kan behandlas i vanlig lagstiftningsordning. Eftersom den föreslagna lagstiftningen om anonym bevisning är av ny typ och eftersom saken har principiell betydelse, är det befogat att begära grundlagsutskottets utlåtande om förslaget.

Med stöd av vad som anförts ovan föreläggs riksdagen följande lagförslag:

1.

Lag**om ändring av rättegångsbalken**

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i rättegångsbalken 6 kap. 2 och 8 §, 14 kap. 1 §, 15 kap. 17 §, 17 kap., 24 kap. 2 § 1 mom., 25 a kap. 10 §, 26 kap. 23 § 2 mom. och 24 a § 2 mom. samt 31 kap. 7 § 1 mom. 2 punkten och 8 § 2 punkten,

sådana de lyder, 6 kap. 2 § och 24 kap. 2 § 1 mom. i lag 768/2002, 6 kap. 8 § i lag 1052/1991, 14 kap. 1 § i lag 595/1993, 15 kap. 17 § 1 i lag 585/1995, 25 a kap. 10 § i lag 650/2010, 26 kap. 23 § 2 mom. i lag 165/1998, 24 a § 2 mom. i lag 381/2003 samt 31 kap. 7 § 1 mom. 2 punkten och 8 § 2 punkten i lag 109/1960, och
fogas till 6 kap. 7 §, sådan den lyder i lag 1052/1991, ett nytt 3 mom. som följer:

6 kap.

Huvudförhandling i tvistemål

2 §

Vid huvudförhandlingen ska, om inte domstolen beslutar annat, målet behandlas i följande ordning:

- 1) när sammanträdet inleds ska domstolen i ett sammandrag kort redogöra för resultatet av förberedelsen och förhöra sig om huruvida de yrkanden som framställts vid förberedelsen fortfarande motsvarar parternas uppfattning,
- 2) parterna ska i tur och ordning motivera sin uppfattning och yttra sig om de grunder som motparten har anfört,
- 3) domstolen ska ta upp bevis, samt
- 4) parterna ska slutföra sin talan.

7 §

Bestämmelser om bevisupptagning vid en huvudförhandling som avses i denna paragraf trots en parts utevaro finns i 17 kap. 55 §.

8 §

Bestämmelser om bevisupptagning utom huvudförhandlingen trots att huvudförhandlingen har ställts in och om upptagning av bevisningen på nytt finns i 17 kap.

14 kap.

Om handläggning av mål inför rätta

1 §

I ett tvistemål ska parterna hålla sig till sanningen när de redogör för de omständigheter som de åberopar i målet och när de uttalar sig om de omständigheter som motparten anför.

15 kap.

Om rättegångsombud

17 §

Ett rättegångsombud eller rättegångsbiträde eller deras biträden eller en tolk får inte olovligt röja en enskild persons eller en familjs hemlighet eller affärs- eller yrkeshemligheter som han eller hon har fått kännedom om

- 1) vid skötseln av ett uppdrag i anslutning till en rättegång,

2) vid lämnande av juridisk rådgivning som gäller huvudmannens rättsliga ställning vid förundersökning eller i någon annan handläggningsfas inför en rättegång,

3) vid lämnande av juridisk rådgivning som gäller inledande eller undvikande av rättegång.

Till straff för brott mot tystnadsplikten enligt 1 mom. döms enligt 38 kap. 1 eller 2 § i strafflagen (39/1889), om inte gärningen utgör brott enligt 40 kap. 5 § i strafflagen eller om inte strängare straff för den föreskrivs någon annanstans i lag.

17 kap.

Om bevisning

Allmänna bestämmelser

1 §

En part har rätt att för den domstol som prövar målet lägga fram all den bevisning parten önskar och att yttra sig om varje bevis som har lagts fram i domstolen, om inte något annat föreskrivs i lag.

Domstolen ska efter att ha prövat de framlagda bevisen och andra omständigheter som har kommit fram vid handläggningen av målet avgöra vad som har bevisats eller inte bevisats i målet. Domstolen ska grundligt och opartiskt bedöma bevisvärdet av bevisen och de övriga omständigheterna genom fri bevisvärdering, om inte något annat föreskrivs i lag.

2 §

I ett tvistemål ska en part styrka de omständigheter som partens yrkande eller motsättande grundar sig på.

För att en omständighet ska kunna läggas till grund för domen krävs det att parten har lagt fram trovärdiga bevis för omständigheten.

Om det inte går att få trovärdiga bevis om beloppet av en privaträttslig fordran, eller om sådana bevis kan fås endast med svårighet eller till kostnader och besvär som är oskäligen beaktande av ärendets natur, ska domstolen uppskatta beloppet.

Bestämmelserna i 1 och 2 mom. iaktas, om inte det föreskrivs något annat i lag om

bevisbördan eller styrkan av den bevisning som krävs eller om inte något annat följer av ärendets natur. Bestämmelserna i 3 mom. iaktas, om inte något annat föreskrivs i lag.

3 §

I ett brottmål ska kändanden styrka de omständigheter som kändandens straffyrkande grundar sig på.

För en fällande dom krävs det att det inte finns något rimligt tvivel om att svaranden är skyldig.

4 §

Domstolen tillämpar lagen på tjänstens vägnar. En part får ge domstolen en skriftlig utredning om hur lagen ska tillämpas. Den som gjort utredningen eller någon annan person kan höras personligen i domstolen, om domstolen anser att det behövs.

Om en främmande stats lag ska tillämpas i målet och domstolen inte känner till dess innehåll, ska domstolen uppmana parten att lämna in utredning om lagen. I fråga om domstolens skyldighet att på tjänstens vägnar skaffa utredning om innehållet i en främmande stats lag föreskrivs särskilt.

Saknas utredning om innehållet i en främmande stats lag, ska finsk lag tillämpas. Avsaknaden av utredning får dock inte vara till nackdel för svaranden i ett brottmål.

5 §

För en omständighet som är allmänt känd krävs det inte bevis.

I ett tvistemål där förlikning är tillåten krävs det inte heller bevis för en omständighet som en part har erkänt eller en omständighet som parterna är eniga om.

Om ett erkännande har gjorts i ett tvistemål där förlikning inte är tillåten eller i ett brottmål, eller om en part återkallar ett erkännande som avses i 2 mom., prövar domstolen vilken verkan erkännandet eller återkallandet av erkännandet har som bevis.

6 §

Domstolen prövar vilken verkan en parts förfarande har som bevis, om parten utan godtagbart skäl

1) inte infinner sig till rättegången trots att parten har kallats till den, eller avlägsnar sig därifrån utan lov,

2) inte yttrar sig om motpartens yrkande eller grunderna för det, trots en uppmaning från domstolen,

3) inte avger en berättelse eller svarar på frågor när parten hörs i bevissyfte, eller

4) inte iakttar en uppmaning från domstolen om att komplettera eller förtydliga sin framställning eller underlåter att följa någon annan uppmaning.

Om svaranden i ett brottmål har förfarit på ett sätt som avses i 1 mom., får detta beaktas till nackdel för svaranden endast i den utsträckning det inte kränker svarandens rätt att inte medverka till utredningen av sin egen skuld.

7 §

Parterna ska inhämta den bevisning som behövs i målet. Domstolen får självmant besluta om att skaffa bevis i ett tvistemål där förlikning inte är tillåten. I ett brottmål får domstolen inhämta bevisning, om bevisningen sannolikt inte stöder åtalet. Domstolen har dock rätt att självmant inhämta sakkunnigutlåtanden, oberoende av målets art.

8 §

Domstolen ska avvisa bevisning som

1) gäller en omständighet som inte inverkar på saken,

2) annars inte behövs,

3) kan ersättas med bevisning som kan föras med väsentligt mindre kostnader eller besvär,

4) kan ersättas med bevisning som är väsentligt mer tillförlitlig, eller

5) inte kan tas upp trots att behöriga åtgärder har vidtagits, om avgörandet inte bör fördröjas ytterligare.

9 §

Var och en är skyldig att infinna sig i domstolen för att höras i bevissyfte samt att överlämna föremål och handlingar till domstolen som bevis eller tillåta syn, om inte något annat föreskrivs i lag. I fråga om skyldigheten

att stå till förfogande som sakkunnig föreskrivs särskilt.

Om en person som hörs i domstolen, antingen som part i bevissyfte eller som vittne eller sakkunnig, har skyldighet eller rätt att vägra vittna, har han eller hon inte heller skyldighet att överlämna ett föremål eller en handling för att användas som bevis eller att tillåta att syn förrättas för att skaffa bevis om en uppgift som ska hållas hemlig eller som omfattas av tystnadsrätt. Svaranden i ett brottmål och den som står i ett sådant förhållande till honom eller henne som avses i 17 § 1 mom. är dock skyldig att tillåta syn.

Den skyldighet eller rätt att vägra vittna som föreskrivs nedan i detta kapitel gäller inte uppgifter i ett mål där åklagaren utför åtal för att uppgifterna har inhämtats, röjts eller använts på ett obehörigt sätt.

Skyldighet eller rätt att vägra vittna

10 §

Ingen får vittna om uppgifter som är sekretessbelagda på grund av statens säkerhet eller därför att de gäller Finlands relationer till andra stater eller till internationella organisationer.

11 §

Ingen får vittna om innehållet i domstolens beslutsöverläggning.

En medlare som avses i lagen om medling i tvistemål och stadfästelse av förlikning i allmänna domstolar (394/2011) får inte i ett tvistemål vittna om vad han eller hon i sitt uppdrag har fått veta om det ärende som medlingen gällt, om inte skäl som är synnerligen viktiga med beaktande av ärendets natur, bevisningens betydelse för avgörandet av målet och följderna av att bevisningen läggs fram samt övriga omständigheter kräver det eller den till vars förmån tystnadsplikten har föreskrivits ger sitt samtycke till det.

En medlare som avses i lagen om medling vid brott och i vissa tvister (1015/2005) får inte vittna om vad han eller hon i sitt uppdrag har fått veta om det ärende som medlingen gällt, om inte skäl som är synnerligen viktiga med beaktande av ärendets natur, bevisningens betydelse för avgörandet av målet och följderna av att bevisningen läggs fram samt

övriga omständigheter kräver det eller den till vars förmån tystnadsplikten har föreskrivits ger sitt samtycke till det.

12 §

Tjänstemän och offentligt anställda arbetstagare samt de som utövar offentlig makt eller sköter ett offentligt förtroendeuppdrag och andra personer som har tystnadsplikt enligt 23 § i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet (621/1999) får inte vittna om innehållet i en handling eller rättegångshandling som ska hemlighållas för en part med stöd av 11 § 2 mom. i den lagen eller 12 § 2 mom. i lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar (370/2007). De får inte heller vittna om något som med stöd av någondera av dessa bestämmelser vore sekretessbelagt om det ingick i en handling, om inte den till vars förmån tystnadsplikten har föreskrivits ger sitt samtycke till det. Bestämmelserna i 16 § 3 mom. i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt (361/1983), 18 § 1 mom. i lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården (812/2000) eller någon annan motsvarande paragraf enligt vilken det är tillåtet att röja sekretessbelagda uppgifter vid en rättegång ska dock tillämpas i stället för det som föreskrivs ovan i detta moment.

En person som avses i 25 a § 1 mom. i lagen om åklagarväsendet (439/2011) samt en anställd vid polisen eller vid någon annan myndighet som sköter brottsbekämpning är skyldig att vägra vittna om uppgifter som avses i 7 kap. 1 § 1 mom. i polislagen (872/2011). En åklagare som avses i 25 a § 2 mom. i lagen om åklagarväsendet (439/2011) samt en anställd vid polisen eller vid någon annan myndighet som sköter brottsbekämpning har rätt att vägra vittna om uppgifter som avses i 7 kap. 3 § 1 mom. i polislagen. En tjänsteman vid Brottsförhållningsmyndigheten har rätt att vägra vittna om uppgifter som avses i 19 kap. 10 § 1 mom. i fängelselagen (767/2005). Domstolen får dock ålägga personen att vittna, om

1) åklagaren utför åtal för ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst sex år,

2) en parts rätt att försvara sig på behörigt sätt eller att annars på behörigt sätt bevaka sin rätt under rättegången skulle kränkas om uppgifterna inte lämnades, och

3) röjandet av den persons identitet som lämnat ut konfidentiell information eller tips eller deltagit i bevisprovokation genom köp eller en täckoperation uppenbart inte skulle allvarligt äventyra säkerheten för denna person eller en närstående till honom eller henne.

En tjänsteman vid Olycksutredningscentralen, en medlem av en utredningskommission eller någon annan person som avses i lagen om säkerhetsutredning av olyckor och vissa andra händelser (525/2011) och som deltar i en säkerhetsutredning får inte vittna om vad han eller hon i sitt uppdrag har fått veta om en olycka. Domstolen får dock ålägga en person som avses ovan att vittna, om skäl som är synnerligen viktiga med beaktande av ärendets natur, bevisningens betydelse för avgörandet av målet och följderna av att bevisningen läggs fram samt övriga omständigheter kräver det.

13 §

Ett rättegångsombud, ett rättegångsbiträde eller en tolk får inte olovligen vittna om vad han eller hon har fått veta

1) vid skötseln av ett uppdrag i anslutning till en rättegång,

2) vid lämnande av juridisk rådgivning som gäller huvudmannens rättsliga ställning vid förundersökning eller i någon annan handläggningsfas inför en rättegång,

3) vid lämnande av juridisk rådgivning som gäller inledande eller undvikande av rättegång.

Domstolen får ålägga någon annan person som avses i 1 mom. än ett rättegångsombud eller rättegångsbiträde för svaranden i ett brottmål eller en tolk att vittna i ett mål där åklagaren utför åtal för ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst sex år.

En advokat, ett rättegångsbiträde som avses i lagen om rättegångsbiträden med tillstånd eller ett offentligt rättsbiträde får inte olovligen vittna om en enskild persons eller en familjs hemlighet eller affärs- eller yrkeshemligheter som han eller hon har fått kännedom

om i något annat uppdrag än ett sådant som avses i 1 mom. Domstolen får dock ålägga personen att vittna i ett mål där åklagaren utför åtal för ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst sex år, eller om skäl som är synnerligen viktiga med beaktande av ärendets natur, bevisningens betydelse för avgörandet av målet och följderna av att bevisningen läggs fram samt övriga omständigheter kräver det.

14 §

En läkare eller någon annan yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården som avses i lagen om yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården (559/1994) eller i en förordning som utfärdats med stöd av den får inte vittna om känsliga uppgifter om en enskild persons eller familjs hälsotillstånd eller någon annan hemlighet som gäller en enskild person eller familj och som han eller hon har fått kännedom om på grund av sin ställning eller uppgift, om inte den till vars förmån tystnadsplikten har föreskrivits ger sitt samtycke till det.

Domstolen får ålägga en person som avses i 1 mom. att vittna i ett mål där åklagaren utför åtal för ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst sex år.

15 §

Trots 11 § 2 och 3 mom., 12 § 1 mom. och 13 och 14 § får domstolen ålägga en person som avses i någon av de bestämmelserna att vittna, om den till vars förmån tystnadsplikten har föreskrivits har avlidit och skäl som är synnerligen viktiga med beaktande av ärendets natur, bevisningens betydelse för avgörandet av målet och följderna av att bevisningen läggs fram samt övriga omständigheter kräver det.

Trots 13 och 14 § får en person som avses i någon av de paragraferna vittna till den del uppgifterna är nödvändiga för att ordna försvaret på grund av att det har framställts ett straffyrkande eller något annat yrkande som grundar sig på brott mot personen eller någon som står i ett sådant förhållande till honom eller henne som avses i 22 § 2 mom., eller för att utöva de rättigheter som personen har som målsägande.

16 §

En präst i ett registrerat religionssamfund som avses i religionsfrihetslagen (453/2003) eller någon annan person i motsvarande ställning får inte vittna om vad han eller hon har fått veta under bikt eller enskild självård, om inte den till vars förmån tystnadsplikten har föreskrivits ger sitt samtycke till det.

I fråga om tystnadsplikt i den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland och den ortodoxa kyrkan i Finland gäller dock särskilda bestämmelser.

17 §

En parts make eller tidigare make eller nuvarande sambo, syskon, släkting i rätt upp- eller nedstigande led eller den som har någon annan motsvarande nära relation till parten som kan jämföras med ett parförhållande eller släktskap får vägra vittna.

Om en person som avses i 1 mom. samtycker till att vittna i domstol, får samtycket inte återkallas, om inte något annat följer av någon annan tystnadsplikt eller tystnadsrätt enligt detta kapitel.

18 §

Var och en har rätt att vägra vittna till den del detta skulle medföra risk för åtal för personen själv eller någon som står i ett sådant förhållande till honom eller henne som avses i 17 § 1 mom. eller medverka till utredningen av hans eller hennes skuld eller en persons skuld som står i ett sådant förhållande till honom eller henne som nämns ovan.

Trots vad som i 17 § och ovan i denna paragraf föreskrivs om tystnadsrätt för den som står i ett sådant förhållande till en part som avses i 17 § 1 mom., kan domstolen i ett brottmål besluta att en målsägande som hörs som vittne och inte har några anspråk inte har tystnadsrätt, om det finns skäl att misstänka att personen inte själv har beslutat om att utöva denna rätt.

19 §

En person får vägra vittna om en affärs- eller yrkeshemlighet, om inte skäl som är synnerligen viktiga med beaktande av ärendets natur, bevisningens betydelse för avgörandet av målet och följderna av att bevisningen

läggs fram samt övriga omständigheter kräver att han eller hon vittnar.

20 §

När ett meddelande enligt lagen om yttrandefrihet i masskommunikation (460/2003) har gjorts tillgängligt för allmänheten, får meddelandets upphovsman, utgivaren och utövaren av programverksamheten vägra vittna om vem som har lämnat de upplysningar som meddelandet grundar sig på samt om upphovsmannens identitet.

Domstolen får ålägga en person som avses i 1 mom. att vittna i ett mål där åklagaren utför åtal för ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst sex år eller som gäller straffbart brott mot tystnadsplikten.

21 §

Ett anonymt vittne som avses i 33 § får vägra vittna till den del detta skulle kunna röja hans eller hennes identitet eller kontaktuppgifter.

Alla andra än det anonyma vittnet är skyldiga att vägra vittna till den del detta skulle kunna röja det anonyma vittnets identitet eller kontaktuppgifter.

Bestämmelser om röjande av ett anonymt vittnes identitet genom beslut av domstol finns i 7 kap. 5 a § i lagen om rättegång i brottmål.

22 §

En skyldighet eller rätt att vägra vittna enligt 11 § 2 eller 3 mom., 12 §, 13 § 1 eller 3 mom., 14 § 1 mom., 16 § eller 20 § 1 mom. kvarstår även om personen i fråga inte längre befinner sig i den ställning i vilken omständigheten i fråga kom till hans eller hennes kännedom.

Den person som har fått information som avses i 11 § 2 eller 3 mom., 13 § 1 eller 3 mom., 14 § 1 mom. eller 20 § 1 mom. när han eller hon var anställd hos eller annars biträdde den som avses i bestämmelsen i fråga har motsvarande skyldighet eller rätt att vägra vittna som den som avses i bestämmelsen i fråga. Personen kan dock åläggas att vittna under de förutsättningar som anges i 15 § 1 mom. Han eller hon får även vittna under de förutsättningar som avses i 15 § 2 mom., om

saken gäller en person som avses i 13 eller 14 § eller någon annan som har varit anställd hos eller annars biträtt en sådan person.

Vid tillämpningen av bestämmelserna i 12 § 2 mom., 13 § 2 mom., 14 § 2 mom. eller 20 § 2 mom. om minimistraff beaktas inte vad som i 6 kap. 8 § i strafflagen bestäms om lindrigare straffskala.

23 §

Om en person vägrar vittna, ska han eller hon uppge grunden för sin vägran och göra de omständigheter som stöder den sannolika.

Om en person dock vägrar vittna på en grund som avses i 18 eller 21 §, godtas vägran, om inte personen klart har misstagit sig beträffande innehållet i rätten eller skyldigheten att vägra vittna eller vägran annars är klart ogrundad.

Förbud mot att använda skriftliga berättelser och utnyttja bevis

24 §

En skriftlig berättelse av privat natur som någon har avgett med anledning av en redan inledd eller förestående rättegång får inte åberopas som bevis i domstolen, utom om

1) parterna samtycker till att berättelsen används som bevis i ett tvistemål där förlikning är tillåten,

2) svaranden bestrider ett yrkande enligt 5 kap. 14 § som grundar sig på ett löpande skuldebrev, en växel eller en check och i samband med sitt svaromål ger in berättelsen till domstolen för att styrka sannolika skäl för bestridandet,

3) något annat föreskrivs på annat ställe i lag,

4) domstolen av särskilda skäl tillåter det.

En utsaga som antecknats i ett förundersökningsprotokoll eller i någon annan handling eller som upptagits på något annat sätt får inte åberopas som bevis i domstolen om inte något annat föreskrivs i lag, utom om den som har avgett utsagan inte kan förhöras vid huvudförhandlingen eller utom denna, eller om personen i fråga inte har kunnat nås trots att man har vidtagit behöriga åtgärder och avgörandet inte bör fördröjas ytterligare.

När det gäller följande personer får förhör som vid förundersökningen har videobandats eller lagrats genom någon annan jämförbar bild- och ljudupptagning dock åberopas som bevis, om den åtalade har getts behörig möjlighet att ställa frågor till den förhörde:

1) någon som inte har fyllt 15 år eller vars psykiska funktioner är störda,

2) en målsägande i åldern 15—17 år som behöver särskilt skydd i synnerhet med beaktande av hans eller hennes personliga omständigheter och brottets natur,

3) en målsägande i ett sexualbrott som avses i 20 kap. 1—7 § i strafflagen som inte vill infinna sig för att höras vid rättegången.

25 §

Domstolen får inte utnyttja bevis som har fått genom tortyr.

Ett bevis som har skaffats i strid med tystnadsrätten enligt 18 § får inte utnyttjas i ett brottmål. Förbudet mot att utnyttja bevis gäller även ett bevis som i något annat förfarande än vid en förundersökning eller rättegång i brottmål har fått av en person genom hot om användning av tvångsmedel eller annars mot personens vilja, om personen vid tidpunkten i fråga var misstänkt för brott eller svarande i ett brottmål eller om en förundersökning eller rättegång var anhängig med anledning av det brott som personen åtalades för och det skulle ha stridit mot 18 § att skaffa beviset i brottmålet. Om en person dock i något annat förfarande än vid handläggningen av ett brottmål eller ett därmed jämförbart förfarande i samband med fullgörandet av en lagstadgad skyldighet har avgett en utsaga som strider mot sanningen eller gett in en handling som är falsk eller till sitt innehåll osann eller ett felaktigt eller förfalskat föremål, får dessa utnyttjas som bevis i ett brottmål som gäller det förfarande som stred mot denna skyldighet.

Domstolen får inte heller utnyttja bevis som har fått på ett lagstridigt sätt, om det finns vägande skäl för det med beaktande av ärendets natur, hur allvarlig den rättskränkning som hänför sig till sättet att skaffa beviset var, hur sättet att skaffa beviset påverkar dess tillförlitlighet, bevisets betydelse för avgörandet av målet och övriga omständigheter.

Förhör av en part

26 §

Parterna får förhöras i bevissyfte. En part i ett tvistemål ska hålla sig till sanningen när parten avger sin berättelse och besvarar frågor. En målsägande i ett brottmål ska tala sanning när målsäganden redogör för saken och besvarar frågor.

27 §

En part som inte har fyllt 15 år eller vars psykiska funktioner är störda får höras i bevissyfte, om domstolen anser att det är lämpligt och om

1) det är av väsentlig betydelse för att saken ska kunna redas ut att parten hörs personligen, och

2) hörandet sannolikt inte orsakar den som ska höras sådant lidande eller annat men som kan skada personen i fråga eller hans eller hennes utveckling.

Domstolen ska vid behov förordna en stödperson för den som ska höras. På stödpersonen tillämpas vad som i 2 kap. i lagen om rättegång i brottmål (689/1997) bestäms om förordnande av en stödperson för en målsägande.

28 §

Vid förhör av en laglig företrädare för en part iakttas vad som föreskrivs om förhör av en part.

Vittnen

29 §

Var och en som inte är part i målet får höras som vittne.

En målsägande som inte har några anspråk i ärendet ska höras som vittne i ett brottmål. På målsäganden tillämpas dock inte vad som i 44 § bestäms om vittnesförsäkran och i 63 § om tvångsmedel när ett vittne vägrar att vittna.

Vad som bestäms i 2 mom. ska i ett brottmål även tillämpas

1) på den som har åtalats för samma gärning eller en gärning som står i omedelbart samband med den gärning som åtalet gäller,

2) på den som har förelagts strafforder eller ordningsbot för en gärning som avses i punkt 1,

3) på den som har begått en gärning som med stöd av 3 kap. 9 § i förundersökningslagen inte överlämnas till åklagaren för prövning eller som åklagaren med stöd av 1 kap. 7 eller 8 § i lagen om rättegång i brottmål eller någon annan motsvarande bestämmelse om åtgärdseftergift har beslutat att inte väcka åtal för.

30 §

På ett vittne som inte har fyllt 15 år eller vars psykiska funktioner är störda tillämpas vad som i 27 § bestäms om en part som förhörs i bevissyfte.

31 §

Om domaren i målet eller någon annan person som avses i 13 kap. 2 § 1 mom. åberopas som vittne, ska frågan om han eller hon behöver höras avgöras med iakttagande av vad som i 13 kap. 9 § bestäms om avgörande av en invändning om jäv.

Om åklagaren i målet eller en parts rättegångsbiträde eller rättegångsombud åberopas som vittne, ska domstolen pröva om personen i fråga behöver höras. Om åklagaren, rättegångsbiträdet eller rättegångsombudet åläggs att vittna, ska han eller hon avsäga sig sitt uppdrag. Domstolen ska då ge personen i fråga eller hans eller hennes huvudman tillfälle att ersätta den som har av sagt sig uppdraget med någon annan person.

32 §

Republikens president ska inte kallas för att höras som vittne.

33 §

I ett brottmål får ett vittne höras utan att hans eller hennes identitet eller kontaktuppgifter avslöjas (anonymt vittne), om

1) det enligt ett beslut som har fattats utifrån 5 kap. 11 a — 11 e § i lagen om rättegång i brottmål har bestämts att vittnet ska höras anonymt,

2) beslutet har vunnit laga kraft, eller beslutet ska iakttas enligt 11 e § 3 mom. i det kapitlet,

3) vid huvudförhandlingen prövas ett åtal för det brott för vars utredning vittnet har beviljats anonymitet, och

4) vittnet yrkar på att höras så att hans eller hennes identitet inte avslöjas.

Sakkunniga

34 §

Sakkunniga ska höras om erfarenhetssatser som kräver särskild kunskap och om tillämpningen av dessa erfarenhetssatser på de omständigheter som framkommit i ärendet.

35 §

En sakkunnig ska vara känd för redbarhet och skicklighet inom sitt område.

Den som står i ett sådant förhållande till ärendet eller till en part att hans eller hennes opartiskhet äventyras får inte vara sakkunnig.

36 §

En sakkunnig ska ge sitt utlåtande skriftligt.

En sakkunnig ska höras muntligt i domstolen, om

1) det behövs för att undanröja oklarheter, brister eller motstridigheter i hans eller hennes utlåtande,

2) domstolen anser att det behövs av någon annan orsak, eller

3) en part begär det och det är uppenbart att det inte saknar betydelse att den sakkunnige höras.

37 §

Domstolen kan bestämma att sinnestillståndet hos en svarande i ett brottmål ska undersökas, om

1) domstolen i en mellandom enligt 11 kap. 5 a § i lagen om rättegång i brottmål har konstaterat att svaranden har förfarit på ett sådant straffbart sätt som anges i åtalet,

2) det är motiverat att svarandens sinnestillstånd undersöks, och

3) svaranden samtycker till sinnesundersökningen eller svaranden är häktad eller åtalas för ett brott som kan medföra strängare straff än fängelse i ett år.

Domstolen kan på framställning av åklagaren, den misstänkte eller den misstänktes intressebevakare under de förutsättningar som anges i 1 mom. 2 och 3 punkten förordna om undersökning av den misstänktes sinnestillstånd redan under förundersökningen eller före huvudförhandlingen, om den misstänkte har erkänt att han eller hon har gjort sig skyldig till en straffbar gärning eller om det annars är klart att en sinnesundersökning behövs. Bestämmelser om domstolens beslutförhet och om hur sammanträdet får hållas när ett beslut som avses i detta moment fattas finns i 3 kap. 1 § 2 mom. i tvångsmedelslagen (806/2011).

Innan ett beslut om avtjänande av hela strafftiden i fängelse enligt 2 c kap. 11 § i strafflagen fattas, ska den åtalade förordnas att genomgå sinnesundersökning. Domstolen ska samtidigt begära ett utlåtande om huruvida den åtalade ska anses vara synnerligen farlig för någon annans liv, hälsa eller frihet.

För ny behandling enligt 2 c kap. 12 § i strafflagen av frågan om avtjänande av hela strafftiden i fängelse ska Helsingfors hovrätt begära ett utlåtande om huruvida den som förordnats att avtjäna hela strafftiden ska anses vara synnerligen farlig för någon annans liv, hälsa eller frihet.

I fråga om sinnesundersökning och intagning på sjukhus i detta syfte föreskrivs särskilt.

Handlingar och syneobjekt

38 §

Som bevisning kan för domstolen läggas fram föremål och handlingar. Domstolen kan för att skaffa bevis förrätta syn av ett föremål som inte utan svårighet kan hämtas till domstolen eller av fast egendom eller en plats eller något annat objekt.

Bevis som avses i 1 mom. får läggas fram eller skaffas trots att uppgifter som omfattas av sekretess eller av tystnadsrätt framgår av en handling eller ett föremål eller något annat syneobjekt, om beviset utan oskäligen olägenheter kan behandlas så att uppgifterna inte kommer fram.

39 §

Om inte domstolen bestämmer att en handling ska läggas fram i original, får en kopia av handlingen läggas fram.

40 §

Domstolen kan förordna att ett föremål eller en handling ska läggas fram för domstolen eller att syn ska hållas, om föremålet eller handlingen kan ha betydelse som bevis eller förrättandet av syn kan ha betydelse för att få bevis.

Innan domstolen meddelar ett förordnande enligt 1 mom. ska personen i fråga ges tillfälle att bli hörd. Vid behov kan personen höras på det sätt som föreskrivs om förhör av en part eller hörande av ett vittne och även annan bevisning tas emot.

Domstolen får vid behov ålägga personen i fråga att fullgöra sin skyldighet vid vite. Domstolen kan även bestämma att en utmättningsman ska hämta handlingen eller föremålet till domstolen, varvid 3 kap. i utskönningsbalken ska iakttas. Domstolen har rätt att få handräckning av polisen för att säkerställa förrättandet av syn.

Kallelser

41 §

Om en part som ska höras i bevissyfte eller den som åberopats som vittne eller sakkunnig är närvarande i domstolen, får han eller hon genast höras.

Vid behov ska domstolen kalla vittnen och sakkunniga, om inte denna uppgift har anförtratts parterna på den grund som anges i 11 kap. 2 § eller om inte något annat följer av 5 kap. 19 § i lagen om rättegång i brottmål. Den som ska höras ska kallas att infinna sig vid vite, som domstolen förelägger, och kallelsen ska delges personligen på det sätt som anges i 11 kap. 3, 3 b eller 4 §.

I kallelsen ska det anges vilken dag och vid vilket klockslag samt var sammanträdet hålls. Där ska också nämnas alla behövliga uppgifter om parterna och målet. Dessutom ska i kallelsen lämnas de uppgifter som avses i 62 eller 64 § och i 65 § 3 mom.

Om ett förhör som avses i 52 § eller i 56 § 2 mom. hålls hos en myndighet, kan på förhöret tillämpas vad som föreskrivs om påföljderna av att en part som ska höras i bevis-

syfte eller ett vittne eller en sakkunnig är frånvarande och om de tvångsmedel som får riktas mot dem. I kallelsen ska lämnas de uppgifter som anges i 3 mom. och meddelas hur förhöret verkställs.

I fråga om kallelse till syn av en person som avses i 1 mom. iakttas vad som ovan i denna paragraf och annanstans föreskrivs om kallelse till sammanträde.

42 §

Om inte annat följer av någon annan lag, Europeiska unionens lagstiftning eller en internationell överenskommelse som är bindande för Finland, ska domstolen sköta kallelsen, när en kallelse ska delges ett vittne eller en sakkunnig utanför Finland. Domstolen ska sända kallelsen för delgivning till myndigheterna i det land där vittnet eller den sakkunnige vistas. I kallelsen ska anges vilken dag kallelsen senast ska delges.

På ett vittne eller en sakkunnig som inte finner sig i Finland trots att en kallelse har delgivits honom eller henne i en främmande stat enligt en begäran om rättslig hjälp tillämpas inte vad som i 62 § bestäms om påföljderna för att utebli utan laga hinder, om inte personen i fråga efter det frivilligt har kommit till Finland och inte har iakttagit en här i landet delgiven kallelse att infinna sig för att höras vid domstol.

Bestämmelser om skyldighet för vittnen och sakkunniga att komma från ett annat nordiskt land till Finland för att höras i finsk domstol finns i lagen om skyldighet att i vissa fall inställa sig vid domstol i annat nordiskt land (349/1975).

Bevisningsförfarandet vid huvudförhandlingen

43 §

Innan ett vittne eller en sakkunnig hörs ska domstolens ordförande fråga personen om hans eller hennes namn och vid behov försäkra sig om personens identitet. Vid behov ska ordföranden fråga om det finns något hinder för att avge försäkran och om den som ska höras har skyldighet eller rätt att vägra vittna. Ordföranden ska vid behov underrätta sig om omständigheter som påverkar personens trovärdighet.

Om ett vittne eller en sakkunnig har rätt att vägra vittna, ska ordföranden upplysa personen i fråga om detta och underrätta personen om att han eller hon har samma sanningsplikt som andra vittnen och sakkunniga, om han eller hon inte vill använda sig av denna rätt. Ordföranden ska dessutom vid behov även i övrigt redogöra för innehållet i en tystnadsplikt eller tystnadsrätt som gäller den som ska höras.

Ett anonymt vittne är inte skyldigt att uppges sin identitet.

44 §

Innan ett vittne hörs ska vittnet avge följande försäkran: Jag N.N. lovar och försäkrar på heder och samvete att jag ska vittna och säga hela sanningen i denna sak, utan att förtiga, lägga till eller ändra någonting.

Försäkran avges inte

- 1) av den som inte har fyllt 15 år,
- 2) av den vars psykiska funktioner är störda så att han eller hon uppenbart inte förstår innebörden av försäkran,
- 3) i ett brottmål
 - a) av en målsägande som inte har några anspråk i ärendet,
 - b) av den som har åtalats för samma gärning eller en gärning som står i omedelbart samband med den gärning som åtalet gäller,
 - c) av den som har förelagts strafforder eller ordningsbot för en gärning som avses i b-punkten,
 - d) av den som har begått en gärning som med stöd av 3 kap. 9 § i förundersökningslagen inte överlämnas till åklagaren för prövning eller som åklagaren med stöd av 1 kap. 7 eller 8 § i lagen om rättegång i brottmål eller någon annan motsvarande bestämmelse om åtgärdseftergift har beslutat att inte väcka åtal för,
- 4) av ett anonymt vittne.

45 §

Innan en sakkunnig hörs ska han eller hon avge följande försäkran: Jag N.N. lovar och försäkrar på heder och samvete att jag enligt bästa förstånd ska fullgöra det sakkunniguppdrag som jag fått.

46 §

Innan ett vittne eller en sakkunnig avger sin berättelse, ska domstolens ordförande påminna honom eller henne om sanningsplikten och, om försäkran har avgetts, om vikten av den.

47 §

En part som hörs i bevissyfte och ett vittne ska avge sin utsaga muntligt. En skriftlig berättelse får inte åberopas, men den som hörs får dock använda skriftliga anteckningar till stöd för minnet.

Om den som hörs i sin muntliga utsaga avviker från vad han eller hon tidigare har berättat för domstolen, åklagaren eller en förundersökningsmyndighet eller inte avger någon utsaga, får den tidigare berättelsen användas som bevis till den del den muntliga utsagan avviker från den tidigare berättelsen eller den som hörs inte har avgett någon utsaga.

48 §

I ett tvistemål ska parterna och i ett brottmål målsäganden och svaranden förhöras innan någon annan muntlig bevisning tas upp, om inte domstolen av särskilda skäl beslutar något annat. Förhöret hålls på det sätt som bestäms nedan i denna paragraf. Vid behov kan man dock avvika från 2–4 mom.

I ett tvistemål ska huvudförhöret av en part hållas av partens biträde. I ett brottmål ska huvudförhöret av svaranden hållas av svarandens biträde. Huvudförhöret av målsäganden ska hållas av målsägandens biträde eller av åklagaren. Om inte en part i ett tvistemål eller svaranden i ett brottmål har något biträde, ska huvudförhöret hållas av domstolen eller, i ett brottmål, även av åklagaren. Vid huvudförhöret ska den som hörs självmant och vid behov med stöd av frågor avge sin berättelse i ett sammanhang.

Motförhöret ska hållas av motparten till den part som höll huvudförhöret. Motförhör av en målsägande som inte har några anspråk i ärendet ska hållas av åklagarens motpart. Om motparten inte är närvarande, ska motförhöret hållas av domstolen eller, i ett brottmål, även av åklagaren.

Efter motförhöret har domstolen och parterna rätt att ställa frågor till den som hörs.

Den part som höll huvudförhöret ska ges tillfälle att ställa sina frågor först.

Domstolen ska förhöra den som inte har fyllt 15 år eller vars psykiska funktioner är störda, om inte den anser att det finns särskilda skäl att uppgiften ska anförtros en part. Parterna ska ges tillfälle att ställa frågor till den som hörs antingen genom domstolens förmedling eller, om domstolen anser att det är lämpligt, direkt till den som hörs. Vid behov kan förhöret hållas någon annanstans än i domstolens sessionssal.

Frågor som genom sitt innehåll, sin form eller sitt framställningssätt inbjuder till ett visst svar får inte ställas vid huvudförhöret. Vid ett motförhör och när kompletterande frågor ställs är sådana frågor tillåtna, när avsikten är att klarlägga i vilken mån vittnets berättelse motsvarar det verkliga händelseförloppet. Domstolen ska avvisa frågor som inte hör till saken eller som är förvirrande eller annars olämpliga.

49 §

Förhör av vittnen och sakkunniga hålls på det sätt som bestäms i 2 mom. samt i 48 § 3–6 mom. Vid behov kan man dock avvika från 2 mom. och 48 § 3 och 4 mom. En målsägande som inte har några anspråk i ärendet ska dock höras i enlighet med 48 §.

Huvudförhöret ska hållas av den part som åberopar den som ska höras. Om domstolen har åberopat den som ska höras, eller om båda parterna har gjort det, ska domstolen besluta om vilkendera parten som ska hålla huvudförhöret, om inte det ska anses lämpligast att domstolen håller förhöret.

50 §

Om flera personer hörs i bevissyfte i ett mål, ska de höras var för sig. Personerna får dock höras mot varandra, om deras utsagor eller utlåtanden är oklara eller motstridiga eller om det behövs av någon annan orsak.

Den som har åberopats som vittne eller sakkunnig får inte vara närvarande vid handläggningen av målet i större utsträckning än vad förhöret av honom eller henne kräver. Domstolen kan dock vid behov tillåta att en sakkunnig är närvarande vid övriga delar av handläggningen av målet. Vid behov kan domstolen även tillåta att en målsägande som

inte har några anspråk i ärendet är närvarande vid handläggningen innan han eller hon hörs i bevissyfte. En sådan målsägande får vara närvarande efter att ha hörts.

51 §

En part som ska höras i bevissyfte samt ett vittne och en sakkunnig kan höras vid huvudförhandlingen skyddad på ett sådant sätt att han eller hon inte kan ses, eller så att en part eller någon annan person inte är närvarande, om domstolen anser att detta är lämpligt och förfarandet behövs

1) för att den som hörs eller någon som står i ett sådant förhållande till honom eller henne som avses i 17 § 1 mom. ska kunna skyddas mot hot mot liv eller hälsa,

2) i det fallet att den som hörs annars skulle låta bli att berätta vad han eller hon vet om saken, eller

3) i det fallet att någon stör eller försöker vilseleda den som hörs medan han eller hon talar.

Parterna ska ges tillfälle att ställa frågor till den som hörs.

Bestämmelser om hörande av en person utan att allmänheten är närvarande finns i lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar.

52 §

En part som ska höras i bevissyfte samt ett vittne och en sakkunnig kan höras vid huvudförhandlingen utan att han eller hon är personligen närvarande, med anlitande av videokonferens eller någon annan lämplig teknisk dataöverföring där de som deltar i sammanträdet har sådan kontakt att de kan tala med och se varandra, om domstolen anser att detta är lämpligt och

1) den som hörs inte personligen kan närvara vid huvudförhandlingen på grund av sjukdom eller av något annat skäl,

2) den som hörs inte kan infinna sig personligen vid huvudförhandlingen utan att det uppstår kostnader eller olägenheter som är betydande i förhållande till bevisningens betydelse,

3) trovärdigheten av den berättelse som den som hörs avger kan bedömas tillförlitligt utan att han eller hon är personligen närvarande vid huvudförhandlingen,

4) förfarandet behövs för att den som hörs eller någon som står i ett sådant förhållande till honom eller henne som avses i 17 § 1 mom. ska kunna skyddas mot hot mot liv eller hälsa, eller

5) den som hörs inte har fyllt 15 år eller hans eller hennes psykiska funktioner är störda.

I de fall som avses i 1 mom. 1—3 punkten kan personen i fråga dock även höras per telefon.

Parterna ska ges tillfälle att ställa frågor till den som hörs.

53 §

Om det är nödvändigt för att hemlighålla ett anonymt vittnes identitet, kan domstolen i ett brottmål besluta att vittnet ska höras vid huvudförhandlingen skyddad på ett sådant sätt att han eller hon inte kan ses eller så att svaranden inte är närvarande, eller med anlitande av telefon- eller videoförbindelse eller genom något annat lämpligt tekniskt kommunikationsmedel så att vittnet självt inte är personligen närvarande. När det anonyma vittnet hörs kan vittnets röst också ändras så att han eller hon inte kan identifieras genom den.

Parterna ska ges tillfälle att ställa frågor till ett anonymt vittne.

Trots 51 § 3 mom. ska ett anonymt vittne höras utan att allmänheten är närvarande, om det är nödvändigt för att hemlighålla det anonyma vittnets identitet.

54 §

Ett sakkunnigutlåtande, en handling, ett syneobjekt samt en berättelse eller en utsaga som avses i 24 § eller i 47 § 2 mom. ska vid huvudförhandlingen presenteras i den utsträckning det behövs.

55 §

När en huvudförhandling har inletts med stöd av 6 kap. 7 § i denna lag eller 6 kap. 3 § 2 mom. i lagen om rättegång i brottmål kan domstolen trots en parts utevaro förhöra en annan part i bevissyfte eller höra vittnen och sakkunniga, om parten i kallelsen har under rättats om att bevisningen kan tas upp trots att han eller hon uteblir. Vid behov får målet behandlas även till övriga delar.

När huvudförhandlingen fortsätter efter att ha varit uppskjuten ska domstolen för parten redogöra för det rättegångsmaterial som har kommit in i målet i partens utelämnande.

Bevisningen tas inte upp på nytt när parten är närvarande. Bevisningen ska dock tas upp på nytt om parten begär det och parten har haft laga hinder för sin utelämnande men inte har kunnat anmäla detta i tid, eller om domstolen anser att det behövs av något särskilt skäl. Om det under huvudförhandlingen med stöd av 1 mom. har lagts fram bevisning som parten inte underrättats om i kallelsen, ska bevisningen tas upp på nytt på partens begäran.

Bevisningsförfarandet utom huvudförhandlingen

56 §

Ett bevis får tas upp utom huvudförhandlingen, om

1) huvudförhandlingen ställs in och det kan antas att ett vittne, en sakkunnig eller en part i ett tvistemål eller en målsägande som hörs i bevissyfte i ett brottmål inte behöver eller inte kan höras på nytt vid huvudförhandlingen, eller den som ska höras inte kan infinna sig vid huvudförhandlingen utan att det uppstår kostnader eller olägenheter som är betydande i förhållande till bevisningens betydelse,

2) en part som ska höras i bevissyfte eller ett vittne eller en sakkunnig inte kan närvara vid huvudförhandlingen på grund av sjukdom eller av något annat skäl eller inte kan infinna sig vid huvudförhandlingen utan att det uppstår kostnader eller olägenheter som är betydande i förhållande till bevisningens betydelse,

3) en handling inte kan läggas fram eller syn förrättas vid huvudförhandlingen, eller detta skulle orsaka kostnader eller olägenheter som är betydande i förhållande till bevisningens betydelse,

4) det före huvudförhandlingen är behovligt att höra en part eller någon annan person eller ta emot annan utredning för att reda ut en omständighet om vilken en sakkunnig ska höras.

Om ett bevis tas upp med stöd av 1 mom. 2 eller 4 punkten, kan personen i fråga höras utan att han eller hon är personligen närva-

rande, genom videokonferens eller något annat lämpligt tekniskt kommunikationsmedel där de som deltar i sammanträdet har sådan kontakt att de kan tala med och se varandra, om domstolen anser att detta är lämpligt.

Om det är synnerligen viktigt för utredningen av målet, får ett mål handläggas utom huvudförhandlingen även till övriga delar.

57 §

Domstolen ska kalla parterna till en förhandling enligt 56 § 1 mom. 2–4 punkten som hålls för bevisupptagning utom huvudförhandlingen. I kallelsen ska det nämnas att förhandlingen kan hållas trots att en part uteblir.

58 §

Om ett bevis tas upp utom huvudförhandlingen med stöd av 56 § 1 mom. 2–4 punkten eller om ingen huvudförhandling hålls, kan beviset även tas upp vid en annan domstol.

Om domstolen beslutar att ett bevis ska tas upp vid en annan domstol, ska den göra en framställning om bevisupptagning hos den andra domstolen och samtidigt kort redogöra för målet och vad som ska styrkas med beviset. Samtidigt ska den sända de handlingar i målet som behövs för att ta upp beviset till den domstol som ska ta upp beviset.

Den domstol som tar upp bevis på framställning av en annan domstol bestämmer när bevisupptagningen ska ske.

Den domstol som har tagit upp beviset ska sända det rättegångsmaterial som har kommit in vid bevisupptagningen till den domstol där huvudrättegången hålls.

59 §

Ett bevis som har tagits upp utom huvudförhandlingen ska inte tas upp på nytt vid huvudförhandlingen. Bevisningen ska dock tas upp på nytt om en part som har varit frånvarande begär det och parten har haft laga hinder för sin utelämnande men inte har kunnat anmäla detta i tid, eller om domstolen anser att bevisningen behöver tas upp på nytt av särskilda skäl.

Domstolen ska vid behov vid huvudförhandlingen redogöra för det rättegångsmaterial som har kommit in vid bevisupptagning utom huvudförhandlingen.

60 §

I fråga om bevisupptagning utomlands föreskrivs särskilt.

Bevisning till framtida säkerhet

61 §

På ansökan av någon som saken gäller ska i tingsrätten höras ett vittne eller en sakkunnig eller läggas fram en handling eller ett föremål eller förrättas syn i ett tvistemål där rättegång ännu inte har inletts, om sökandens rätt kan vara beroende av att beviset tas upp eller syn förrättas. En ytterligare förutsättning är att det finns risk för att vittnet eller den sakkunnige endast med svårighet kan höras senare eller att något annat bevis går förlorat eller endast med svårighet kan läggas fram senare, eller att syn endast med svårighet kan förrättas senare.

Om någon annan persons rätt är beroende av bevisningen, kan han eller hon vid behov kallas till förhandlingen.

Beviset tas upp i den tingsrätt som är allmänt forum för den som ska höras eller innehavaren av handlingen eller föremålet, eller i den tingsrätt till vilken personen i fråga samtycker till att infinna sig.

Den som ansökt om bevisning som avses i denna paragraf ska stå för kostnaderna för bevisningen.

Tvångsmedel

62 §

Ett vittne som uteblir utan laga hinder eller avlägsnar sig utan lov ska dömas till förelagt vite, och om domstolen inte beslutar att fortsätta handläggningen av målet senare kan den bestämma att vittnet genast ska hämtas till domstolen. Om domstolen beslutar att handläggningen av målet ska fortsätta vid ett senare sammanträde, ska den förelägga vittnet ett högre vite eller vid behov bestämma att vittnet ska hämtas till det senare sammanträdet. Ett vittne som ska hämtas får tas i förvar. Ett vittne får inte vara berövat sin frihet längre än fem dygn, transporttiden inräknad. Frihetsberövandet får ändå inte vara längre än vad som är nödvändigt för att säkerställa rättegången.

Om det på grund av hur ett vittne eller någon annan som ska höras personligen i bevis syfte uppför sig finns anledning att anta att han eller hon inte kommer att iakta en kallelse att infinna sig i domstolen, kan domstolen bestämma att personen i fråga ska hämtas till sammanträdet.

Om en person som avses i 1 eller 2 mom. hämtas till domstolen, får ett förelagt vite inte dömas ut.

En person som förordnats bli hämtad till domstolen med stöd av denna paragraf ska stå för kostnaderna för hämtningen.

63 §

Om ett vittne obehörigen vägrar avge vittnesmål, ska domstolen vid vite förelägga vittnet att fullgöra sin skyldighet. Om vittnet vägrar iakta domstolens föreläggande, ska domstolen döma ut vitet. Om vittnet fortfarande vägrar iakta föreläggandet, kan domstolen med beaktande av ärendets natur, vittnesberättelsens betydelse för avgörandet av målet, vittnets personliga förhållanden och övriga omständigheter genom påtryckningshäktning ålägga vittnet att fullgöra sin skyldighet.

Vittnet får inte hållas i påtryckningshåkte längre än vad som är nödvändigt för att fullgöra skyldigheten att vittna och inte mer än högst sex månader. Påtryckningshäktningen får dock inte vara längre än den tid som målet är anhängigt i domstolen i fråga. Om vittnet samtycker till att vittna, ska handläggningen av målet fortsätta så snart som möjligt.

Domstolen ska minst varannan vecka på nytt behandla frågan om påtryckningshäktningen ska fortsätta. Den som berövats sin frihet ska höras personligen om huruvida han eller hon samtycker till att vittna. Vid handläggningen av ärendet iakttas i övrigt i tillämpliga delar 3 kap. i tvångsmedelslagen.

På ett vittne som är föremål för påtryckningshäktning tillämpas lagen om behandlingen av personer i förvar hos polisen (841/2006) med beaktande av grunden för frihetsberövandet.

64 §

Bestämmelserna i 62 eller 63 § ska inte tillämpas på ett vittne som inte har fyllt 15 år

eller vars psykiska funktioner är störda. Ett sådant vittne får dock hämtas till domstolen. Påtryckningshäktning får inte användas mot ett vittne som är yngre än 18 år. Bestämmelserna i 63 § tillämpas inte på ett vittne som avses i 29 § 2 eller 3 mom.

Bestämmelserna i 62 § ska tillämpas på en sakkunnig. Det får dock inte bestämmas att en sakkunnig ska hämtas till domstolen.

Om den som har åberopat ett vittne eller en sakkunnig avstår från att förhöra denna person eller om frågan om hörande annars förfaller, får vite som har förelagts vittnet enligt 62 eller 63 § eller som har förelagts den sakkunnige enligt 62 § inte dömas ut, och påtryckningshäkte får inte användas mot vittnet. Vittnet ska dock svara för kostnaderna för hämtning, om föreläggandet om hämtning meddelades innan man avstod från förhöret eller frågan om hörande förföll.

Ersättningar och arvoden

65 §

Ett vittne har rätt att få skälig ersättning för behövliga kostnader för resor och uppehålle samt för ekonomisk förlust.

En enskild part som har åberopat ett vittne svarar ersättningen till vittnet. Om ett vittne har åberopats av flera parter, svarar de solidariskt för ersättningen. Om domstolen självmant har kallat ett vittne, ska de enskilda parterna solidariskt betala ersättning till vittnet. I fråga om ersättning som betalas till vittnen av statens medel föreskrivs särskilt.

Ett vittne som har åberopats av en enskild part har rätt att i förskott få ersättning för kostnader för resor och uppehålle. Förskottet ska betalas av den som enligt 2 mom. ska betala ersättningen till vittnet. I samband med kallelsen ska vittnet underrättas om rätten till förskott. Domstolen ska pröva om förskottet är tillräckligt.

Om en part som är skyldig att betala förskott underlåter att på begäran betala förskott till ett vittne, är vittnet inte skyldigt att inställa sig i domstolen. Parten har inte heller efter det rätt att yrka att vittnet ska höras, om det skulle fördröja målet.

66 §

En sakkunnig har rätt till skäligt arvode för sitt arbete och för tidsspillan samt till ersättning för behövliga kostnader. Om utlåtande har getts av en myndighet eller en innehavare av en offentlig tjänst eller befattning eller av någon som har förordnats att ge utlåtanden inom området i fråga, ska arvode och ersättning betalas endast om det föreskrivs särskilt om det.

En enskild part som har åberopat en sakkunnig svarar för arvodet och ersättningen till den sakkunnige. Om en sakkunnig har åberopats av flera parter, svarar de solidariskt för arvodet och ersättningen. Om domstolen självmant har åberopat en sakkunnig, ska de enskilda parterna solidariskt betala arvode och ersättning till den sakkunnige. I övriga fall betalas arvodet och ersättningen av statens medel.

En sakkunnig har rätt att i förskott få ersättning för behövliga kostnader. Förskottet ska betalas av den som enligt 2 mom. ska betala ersättningen till den sakkunnige. Domstolen ska pröva om förskottet är tillräckligt.

Bestämmelser om återbetalning till staten av en ersättning som har betalats i förskott av statens medel finns i 21 kap. 13 § i denna lag och i 9 kap. 1 § i lagen om rättegång i brottmål.

Bestämmelserna i denna paragraf ska också tillämpas på kostnader för förrättande av syn.

67 §

Om någon annan än en part har ålagts att lägga fram ett föremål eller en handling som avses i 38 § för domstolen, har denna person rätt att få skälig ersättning för sina kostnader.

För ersättningen svarar den enskilda part som har åberopat handlingen eller syneföremålet som bevis. Om handlingen eller syneföremålet har åberopats som bevis av flera parter, svarar de solidariskt för ersättningen. Om domstolen självmant har åberopat handlingen eller syneföremålet som bevis, svarar de enskilda parterna solidariskt för ersättningen. I övriga fall betalas ersättningen av statens medel.

I fråga om återbetalning till staten av en ersättning som har betalats av statens medel tillämpas 21 kap. 13 § i denna lag och 9 kap. 1 § i lagen om rättegång i brottmål.

Ändringssökande

68 §

Ett beslut som gäller bevisning får överklagas i samband med huvudsaken. Ändring i beslutet får dock sökas separat, om beslutet gäller

- 1) att döma ut vite,
- 2) att döma någon att betala kostnader för hämtning,
- 3) arvode och ersättning till ett vittne eller en sakkunnig,
- 4) ersättning till en person som har lagt fram en handling eller ett föremål för domstolen.

Beslutet ska iakttas även om överklagas, om inte den domstol som fattade beslutet eller fullföljdsdomstolen bestämmer något annat.

Trots 1 mom. kan domstolen bestämma att ett beslut får överklagas separat, om det med beaktande av beslutets innehåll inte skulle vara till någon nytta att överklaga beslutet i samband med huvudsaken och rättsskyddet för personen i fråga förutsätter en rätt till separat överklagande, eller om det annars finns synnerligen vägande skäl för det. Ändringsansökan ska behandlas skyndsamt.

69 §

Ett beslut om sinnesundersökning eller påtryckningshäktning eller ett förordnande om hämtning får inte överklagas separat. Klagan över beslutet får anföras av den som har förordnats till sinnesundersökning, det vittne för vars del det beslutats om påtryckningshäktning eller det vittne för vars del det beslutats om hämtning. Det finns ingen tidsbegränsning för anförande av klagan. Klagan ska behandlas skyndsamt.

24 kap.

Om domstolens avgörande

2 §

I domen får beaktas endast det rättegångsmaterial som har lagts fram vid huvudförhandlingen. I domen får dock även beaktas ett bevis som har tagits upp utom huvudför-

handlingen och som med stöd av 17 kap. 59 § 1 mom. inte ska tas upp på nytt vid huvudförhandlingen. Om en ny huvudförhandling har hållits, får i domen endast beaktas det som då har lagts fram. I domen får också beaktas det rättegångsmaterial som har lagts fram vid en komplettering av huvudförhandlingen enligt 6 kap. 14 §.

25 a kap.

Om inledande av förberedelsen av ett besvärssärende vid hovrätten och om tillstånd till fortsatt handläggning

10 §

Om ändringsyrkandet endast gäller rättegångskostnader, kostnader som betalats avstatsmedel, vite som dömts ut eller slutsatsen i ett beslut som avses i 17 kap. 68 § 1 mom. 2—4 punkten eller 3 mom., behövs tillstånd till fortsatt handläggning. Tillstånd till fortsatt handläggning behövs också när ändringsyrkandet gäller enbart beslut om verkställighet av reststraff på grund av brott mot övervakningsföreskrifterna.

26 kap.

Om fortsatt handläggning av besvärssärenden i hovrätten

23 §

Bestämmelser om de uppgifter som ska lämnas i kallelsen finns i 17 kap. 41 § 3 mom.

24 a §

Utöver vad som föreskrivs i 17 kap. 52 §, får ett vittne, en sakkunnig eller en part som hörts i tingsrätten höras i bevissyfte vid huvudförhandlingen i hovrätten per telefon eller med anlitande av någon annan lämplig ljud- eller bildöverföringsmetod, om domstolen anser att detta är lämpligt och om tilltron till utsagan på ett tillförlitligt sätt kan bedömas

utan att vittnet, den sakkunnige eller parten är personligen närvarande. Parterna ska ges tillfälle att ställa frågor till den som hörs.

31 kap.

Om extraordinärt ändringssökande

7 §

Laga kraft vunnen dom i tvistemål må återbrytas:

2) om en skriftlig handling som har använts som bevis har varit falsk eller med den persons vetskap som har gett handlingen till sitt innehåll osann eller om ett vittne eller en sakkunnig uppsåtligen har avgett en osann utsaga, och handlingen eller utsagan kan antas ha inverkat på utgången,

8 §

Laga kraft vunnen dom i brottmål må till förmån för den åtalade återbrytas:

2) om en skriftlig handling som har använts som bevis har varit falsk eller med den persons vetskap som har gett handlingen till sitt innehåll osann eller om ett vittne eller en sakkunnig uppsåtligen har avgett en osann utsaga, och handlingen eller utsagan kan antas ha inverkat på utgången,

Denna lag träder i kraft den 20 .

I ärenden som har blivit anhängiga före ikraftträdandet av denna lag iakttas de bestämmelser om tystnadsplikt och tystnadsrätt vid rättegång som gällde vid ikraftträdandet.

Om en person befinner sig i påtryckningshåkte när denna lag träder i kraft, ska domstolen utan dröjsmål höra honom eller henne personligen och besluta om påtryckningshåktningen ska fortsätta.

2.

Lag**om ändring av lagen om rättegång i brottmål**

I enlighet med riksdagens beslut

upphävs i lagen om rättegång i brottmål (689/1997) 1 kap. 14 § 2 mom., 6 kap. 3 a och 8 §, 6 a kap. 7 § samt 7 kap. 1 § 3 mom., av dem 1 kap. 14 § 2 mom. sådant det lyder i lag 455/2011, 6 kap. 3 a § sådan den lyder i lag 243/2006 och 6 a kap. 7 § sådan den lyder i lag 769/2013,

ändras 5 kap. 4 §, 6 kap. 4 §, 5 § 3 mom. och 7 § samt 11 kap. 2 § 1 mom. och 3 och 4 §, *fogas* till 5 kap. nya 11 a—11 e § och en ny mellanrubrik före dem, till 6 kap. 3 §, sådan den lyder i lag 243/2006, ett nytt 3 mom. och till 7 kap. en ny 5 a § och en ny mellanrubrik före den som följer:

5 kap.

Om väckande av åtal

4 §

Åklagaren ska i samband med stämningsansökan, eller så snart som möjligt efter att åtalet har väckts, på det sätt som domstolen bestämmer ge in till domstolen de skriftliga handlingar och föremål som åklagaren vill åberopa som bevis, en utskrift av förundersökningsprotokollet och övriga handlingar som behövs för behandlingen av målet.

Beslut om anonym bevisning

11 a §

Domstolen kan på skriftlig ansökan av åklagaren eller den misstänkte eller svaranden besluta att höra en person som vittne i ett brottmål så att hans eller hennes identitet och kontaktuppgifter inte avslöjas (anonymt vittne), om

1) brottsmisstanken eller åtalet gäller ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst åtta år eller ett brott som är straffbart enligt 20 kap. 9 a § eller 25 kap. 3 § i strafflagen eller försök eller medverkan till ett sådant brott, och

2) förfarandet är nödvändigt för att skydda det anonyma vittnet eller en person som står i ett sådant förhållande till vittnet som avses i 17 kap. 17 § 1 mom. i rättegångsbalken mot ett allvarligt hot mot liv eller hälsa.

Ansökan eller dess bilagor ska innehålla uppgift om vem den person som det yrkas att ska höras som anonymt vittne är, en redogörelse för personens vilja att bli hörd som anonymt vittne samt uppgift om de omständigheter och bevis som sökanden åberopar som stöd för sitt yrkande.

11 b §

Beslut om anonym bevisning fattas av tingsrätten. Ärendet handläggs vid den tingsrätt som är behörig i åtalsärendet eller där handläggningen av ärendet lämpligen kan ske.

I tingsrätten handläggs ansökan om anonym bevisning av tingsrättens ordförande. Sammanträdet kan även hållas vid en annan tid och på en annan plats än vad som föreskrivs om domstolens sammanträde.

Den domare som har beslutat om anonym bevisning får inte handlägga det brottmål i vilket det anonyma vittnet i fråga ska höras.

11 c §

Domstolen ska handlägga en ansökan om anonym bevisning utan dröjsmål. Domstolen ska också utan dröjsmål förordna ett offentligt ombud för att bevaka den misstänktes eller svarandens intressen, om inte han eller hon själv har framställt ett yrkande om anonym bevisning, samt informera det offentliga ombudet om innehållet i ansökan och dess bilagor. Åklagaren ska höras med anledning av den misstänktes eller svarandens ansökan om anonym bevisning. Domstolen kan även skaffa annan utredning, om det behövs för utredningen av ärendet och inte äventyrar syftet med handläggningen.

Andra än åklagaren och en misstänkt eller svarande som har yrkat på anonym bevisning eller det offentliga ombudet har inte rätt att närvara vid handläggningen av ärendet eller när beslutet avkunnas. Den person som det yrkas att ska höras anonymt kan dock höras. Domstolen kan höra också en annan person än en misstänkt eller svarande som inte har yrkat på anonym bevisning, om det behövs för utredningen av ärendet och hörandet inte äventyrar syftet med handläggningen.

På det offentliga ombudet tillämpas 10 kap. 44–46 § i tvångsmedelslagen (806/2011).

11 d §

I fråga om offentlighet och sekretess för de rättegångshandlingar som gäller ett beslut om anonym bevisning tillämpas denna paragraf. Bestämmelser om offentlighet vid muntlig förhandling i ett ärende som gäller anonym bevisning finns i 11 c § 2 mom.

De rättegångshandlingar som gäller ett beslut om anonym bevisning är sekretessbelagda, om inte något annat föreskrivs i 3 mom.

De rättegångshandlingar som gäller ett beslut om anonym bevisning blir, om inte domstolen bestämmer något annat med stöd av 4 mom., offentliga som följer:

1) av de grundläggande uppgifter om rättegången som avses i 4 § i lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar (370/2007) blir domstolens namn och ärendets art offentliga genast när ärendet blivit anhängigt vid domstolen,

2) av de uppgifter som ingår i rättegångshandlingarna och de grundläggande uppgifterna om rättegången blir uppgifterna om

ärendets art och namnet på den domstol som har avgjort ärendet, sökanden och dennes motpart samt det i 11 a § 1 mom. 1 punkten avsedda ärende för vars utredning anonymitet har begärts offentliga när anonymitet har beviljats och avgörandet har vunnit laga kraft,

3) ett beslut av domstolen om att inte bifalla anonym bevisning och de rättegångshandlingar som hänför sig till beslutet, med undantag av uppgifterna om domstolens överläggningar, blir offentliga när ärendet har avgjorts och avgörandet har vunnit laga kraft,

4) om den som misstänks för ett brott har varit anonymt vittne eller om det annars är nödvändigt att röja en persons identitet och kontaktuppgifter för utredning av ett brott och uppgifterna inte ska hemlighållas av någon annan orsak, blir uppgifterna offentliga när åklagaren väcker åtal eller domstolen har beslutat att utfärda stämning enligt 7 kap. 5 a § för ett sådant brott och beslutet har vunnit laga kraft.

Sekretesstiden för de rättegångshandlingar som omfattas av sekretess enligt denna paragraf är 60 år. Dessutom kan domstolen bestämma att de rättegångshandlingar som gäller ett beslut om anonym bevisning ska vara sekretessbelagda i högst 60 år som följer:

1) de uppgifter om sökanden och dennes motpart som avses i 3 mom. 2 punkten, om det är nödvändigt för att skydda en persons liv eller hälsa,

2) de handlingar som avses i 3 mom. 3 punkten, till den del det är nödvändigt för att skydda en persons liv eller hälsa.

Trots det som föreskrivs ovan i denna paragraf om sekretess för rättegångshandlingarna

1) ska domstolen när det gäller ett beslut om att bifalla anonym bevisning ge sökanden en expedition, där det i 11 a § 1 mom. 1 punkten avsedda ärendet samt vittnet individualiseras, med hemlighållande på lämpligt sätt av vittnets person- och kontaktuppgifter,

2) får domstolen överlämna beslutet om anonym bevisning och de rättegångshandlingar som hänför sig till det till en anhållningsberättigad tjänsteman som leder förundersökningen eller till åklagaren eller domstolen, för utredning av om det har begåtts ett brott vid handläggningen av ärendet om att

bevilja anonymitet eller om det anonyma vittnet har gjort sig skyldigt till ett brott i sin utsaga.

11 e §

Tingsrättens beslut om anonym bevisning får överklagas hos hovrätten genom besvär utan att anmäla missnöje. Besvärsskriften ska ges in till den domstol som fattade beslutet inom sju dagar från det att beslutet avkunnades. Tingsrätten ska utan dröjsmål skicka besvärsskriften och akten i ärendet till hovrätten.

Ändringssökandens motpart har rätt att skriftligt bemöta besvären. Motparten ska ge in sitt bemötande till den tingsrätt som fattade beslutet inom sju dagar från utgången av besvärstiden. Bemötandet ska sändas till hovrätten utan dröjsmål.

Hovrättens beslut får överklagas hos högsta domstolen genom besvär, genom att ansöka om besvärstillstånd på det sätt som föreskrivs i 30 kap. i rättegångsbalken. Ett beslut av hovrätten om att bifalla anonym bevisning ska dock iakttas genast, om inte högsta domstolen bestämmer något annat.

Besvären ska behandlas skyndsamt.

6 kap.

Om huvudförhandling

3 §

Bestämmelser om bevisupptagning vid en huvudförhandling som avses i 2 mom. finns i 17 kap. 55 § i rättegångsbalken.

4 §

Bestämmelser om bevisupptagning utom huvudförhandlingen trots att huvudförhandlingen har ställts in och om ny bevisupptagning vid huvudförhandlingen finns i 17 kap. i rättegångsbalken.

5 §

Målsäganden i ett brottmål ska hålla sig till sanningen när målsäganden redogör för de omständigheter som han eller hon åberopar i målet och yttrar sig om de omständigheter som motparten anför.

7 §

Vid huvudförhandling ska i följande ordning:

1) åklagaren och målsäganden framställa sina yrkanden och i korthet grunderna för dem,

2) svaranden i korthet meddela hur svaranden ställer sig till de yrkanden som framställts mot honom eller henne,

3) åklagaren och målsäganden närmare motivera sin ståndpunkt,

4) svaranden ges tillfälle att uttala sig med anledning av motpartens motivering,

5) tas upp bevis,

6) parterna slutföra sin talan och då vid behov lägga fram sin uppfattning om svarandens skuld och följden av brottet.

Målsäganden kan delta i handläggningen så att en part eller någon annan person inte är närvarande, eller genom videokonferens eller någon annan lämplig teknisk dataöverföring, med iakttagande av vad som föreskrivs i 17 kap. 51 eller 52 § i rättegångsbalken.

7 kap.

Om behandlingen av brottmål där målsäganden ensam för talan

Utfärdande av stämning i ett ärende som gäller anonym bevisning

5 a §

Om målsäganden väcker åtal för ett brott som misstänks ha begåtts vid handläggningen av ett ärende som gäller beviljande av anonymitet enligt 5 kap. 11 a—11 e § eller mot ett anonymt vittne på grund av innehållet i en utsaga som vittnet avgett inför domstolen, ska målsäganden ge in en stämningsansökan till domstolen och yrka på att det anonyma vittnets identitet och kontaktuppgifter röjs, om den som misstänks för brottet är det anonyma vittnet eller om målsäganden anser att det annars är nödvändigt att röja uppgifterna för att utreda brottet.

Före avgörandet ska domstolen höra åklagaren och den som misstänks för brottet i fråga. Om någon annan person än det ano-

nyma vittnet misstänks för brottet, ska också det anonyma vittnet höras. Domstolen kan även höra målsäganden och skaffa annan utredning samt ordna en muntlig förhandling, om det behövs för att utreda ärendet. Ärendet ska handläggas utan att allmänheten och målsäganden är närvarande, om det är nödvändigt för att förhindra att det anonyma vittnets identitet och kontaktuppgifter röjs.

Om domstolen anser att det finns förutsättningar för att väcka åtal, eller om det anonyma vittne som misstänks för brott samtycker till att hans eller hennes identitet och kontaktuppgifter röjs och något annat inte följer av 5 §, ska domstolen fatta beslut om att utfärda stämning. I stämningen ska det anonyma vittnets identitet och kontaktuppgifter röjas, om han eller hon är misstänkt för brottet eller om det annars är nödvändigt att röja uppgifterna för att utreda brottet. Åklagaren får överklaga ett sådant beslut om att utfärda stämning i vilket ett anonymt vittnes identitet och kontaktuppgifter röjs genom besvär hos hovrätten, och överklaga ett beslut som hovrätten har fattat i första instans genom besvär hos högsta domstolen utan att ansöka om besvärstillstånd. Ett beslut om att utfärda stämning ska iakttas efter det att beslutet har vunnit laga kraft. Bestämmelser om rättegångshandlingarnas offentlighet finns i 5 kap. 11 d § 3 mom. 4 punkten. Om domstolen har beslutat att utfärda en stämning som gäller någon annan person än ett anonymt vittne och att inte röja ett anonymt vittnes identitet och kontaktuppgifter, får målsäganden överklaga beslutet om att inte röja uppgifterna med iakttagande av vad som i detta moment föreskrivs om åklagarens överklagande.

Om det inte finns förutsättningar för att väcka åtal och det anonyma vittnet inte samtycker till att hans eller hennes identitet och kontaktuppgifter röjs, ska domstolen förkasta talan genom en dom, utan att utfärda stämning. Domen och det rättegångsmaterial som hänför sig till saken ska hållas hemliga även för en part till den del de innehåller uppgifter som skulle kunna röja det anonyma vittnets identitet eller kontaktuppgifter. Sekretesstiden är 60 år. På ett beslut av domstolen om att utfärda en stämning som gäller någon annan person än ett anonymt vittne och att inte röja ett anonymt vittnes identitet

och kontaktuppgifter samt det rättegångsmaterial som hänför sig till beslutet tillämpas vad som ovan i detta moment föreskrivs om dom och det rättegångsmaterial som hänför sig till den.

Den domare som har fattat beslut om att utfärda stämning får inte handlägga det mål talan gäller.

11 kap.

Om domstolens avgörande

2 §

I domen får endast beaktas rättegångsmaterial som har lagts fram vid huvudförhandlingen. I domen får dock även beaktas bevis som har lagts fram utom huvudförhandlingen och som enligt 17 kap. 59 § 1 mom. i rättegångsbalken inte tas upp på nytt vid huvudförhandlingen. Om en ny huvudförhandling har hållits, får i domen endast beaktas vad som då har lagts fram. I domen får dock även det rättegångsmaterial beaktas som med stöd av 6 kap. 13 § har lagts fram vid en komplettering av huvudförhandlingen.

3 §

Domstolen får döma endast för den gärning som straffyrkandet gäller. Domstolen är inte bunden av brottsrubriceringen eller bestämmelsen i åtalet.

4 §

Domen i ett brottmål är antingen fällande eller friande.

En dom ska motiveras. I domskälen ska anges de omständigheter och den rättstillämpning som avgörandet grundar sig på. I domskälen ska också anges på vilka grunder en tvistig omständighet har styrkts eller inte styrkts.

Om ett anonymt vittne har hörts i ett brottmål, ska domstolen särskilt motivera vilken betydelse vittnets berättelse har som bevis i saken och vilka åtgärder som vidtogs för att trygga försvarets rättigheter. Domstolen har samma motiveringsskyldighet, om en utsaga som antecknats i förundersökningsprotokollet eller i någon annan handling eller upptagits på något annat sätt har använts som be-

vis, i stället för att höra målsäganden eller vittnet personligen. I detta fall ska domstolen också särskilt motivera varför målsägande eller vittnet inte hördes personligen vid rättegången.

Denna lag träder i kraft den 20 .

Målsägandens åtalsrätt bestäms enligt den lag som gällde när målsäganden framställde sitt straffyrkande.

3.

Lag

om jäv för vittnen vid rättshandlingar och förrättningar

I enlighet med riksdagens beslut föreskrivs:

1 §

Om enligt lag en rättshandling ska bevittnas av ett ojävigt vittne eller ett ojävigt vittne ska vara närvarande vid en förrättning, är ett vittne jävigt om

1) vittnet är delaktigt i rättshandlingen eller rättshandlingen ingås till hans eller hennes förmån,

2) vittnet är part i förrättningen eller förrättningen gäller hans eller hennes rätt,

3) vittnet är make eller tidigare make eller sambo eller ett syskon eller en släkting i rätt upp- eller nedstigande led till en person som avses i 1 eller 2 punkten, eller har någon annan med ett parförhållande eller med släktskap jämförbar nära relation till en person som avses i 1 eller 2 punkten,

4) vittnet står i ett förhållande som avses i 3 punkten till den som har till uppgift att utföra förrättningen eller att medverka till att rättshandlingen ingås,

5) vittnet inte har fyllt 15 år eller hans eller hennes psykiska funktioner är störda så att han eller hon uppenbart inte förstår innebörden av att vara vittne.

2 §

Denna lag ska iakttas, om inte annat föreskrivs någon annanstans om jäv för ett vittne vid en rättshandling eller förrättning.

3 §

Denna lag träder i kraft den 201 .

4.

Lag**om ändring av strafflagen**

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i strafflagen (39/1889) 2 c kap. 11 § 1 mom. 3 punkten samt 15 kap. 1 och 4 §, 10 § 2 mom. och 13 §, sådana de lyder, 2 c kap. 11 § 1 mom. 3 punkten i lag 780/2005, 15 kap. 1 § i lagarna 563/1998 och 361/2003 samt 4 §, 10 § 2 mom. och 13 § i lag 563/1998, som följer:

2 c kap.

Om fängelse

11 §

Avtjänande av hela strafftiden i fängelse

När en domstol dömer ut ett straff, kan den på yrkande av åklagaren besluta att den dömde frigges från fängelset först när han eller hon avtjänat hela den ådömda strafftiden, om

3) gärningsmannen på basis av de omständigheter som framgår av brotten och en utredning enligt 17 kap. 37 § 3 mom. i rättegångsbalken ska anses vara synnerligen farlig för någon annans liv, hälsa eller frihet.

15 kap.

Om brott mot rättskipning

1 §

Osann utsaga inför domstol

Om

1) ett vittne eller en sakkunnig inför domstol eller

2) någon annan inför domstol under ed eller försäkran lämnar en osann uppgift i saken eller utan lagligt skäl förtiger en omständighet som hör till saken, ska han eller hon för

osann utsaga inför domstol dömas till fängelse i högst tre år.

Bestämmelserna i 1 mom. tillämpas också när någon hörs med hjälp av videokonferens, telefon eller någon annan i 17 kap. 52 § eller 56 § i rättegångsbalken avsedd teknisk dataöverföring utan att han eller hon är personligen närvarande i domstolen.

4 §

Oaktsam osann utsaga

Den som

1) i egenskap av vittne eller sakkunnig inför domstol eller

2) under ed eller försäkran inför domstol eller vid ett myndighetsförfarande som kan jämföras med en rättegång

av oaktsamhet lämnar en osann uppgift i saken eller förtiger en omständighet som hör till saken, ska för *oaktsam osann utsaga* dömas till böter eller fängelse i högst sex månader.

10 §

Underlåtenhet att anmäla grovt brott

Till straff för underlåtenhet att anmäla grovt brott döms dock inte den som för att förhindra brottet borde ha angivit sin make eller tidigare make eller sin nuvarande sambo, ett syskon eller en släkting i rätt eller nedstigande led, eller borde ha angivit en

person till vilken han eller hon har någon annan nära relation som är jämförbar med ett parförhållande eller med släktskap.

13 §

Begränsningsbestämmelse

Bestämmelserna om osann utsaga tillämpas inte, om

1) den som avgett utsagan rättar denna eller uppger det som han eller hon har förtigit innan hörandet eller förhöret avslutas, eller

2) den som avgett utsagan inte har kunnat hålla sig till sanningen utan att löpa risk för att bli ställd till ansvar för ett brott eller en med ett brott jämförbar lagstridig gärning som personen själv har begått.

Bestämmelserna om osann utsaga inför domstol tillämpas inte på ett vittne som hörs i ett brottmål, om vittnet

1) är en målsägande som inte har några anspråk i ärendet,

2) har åtalats för samma gärning eller en gärning som står i omedelbart samband med den gärning som åtalet gäller,

3) har förelagts strafforder eller ordningsbot för en gärning som avses i punkt 2,

4) har begått en gärning som med stöd av 3 kap. 9 § i förundersökningslagen (805/2011) inte överlämnas till åklagaren för prövning eller som åklagaren med stöd av 1 kap. 7 eller 8 § i lagen om rättegång i brottmål eller någon annan motsvarande bestämmelse om åtgärdseftergift har beslutat att inte väcka åtal för.

Denna lag träder i kraft den 20 .

5.

Lag**om ändring av 7 och 9 kap. i förundersökningslagen**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i förundersökningslagen (805/2011) 7 kap. 7 och 8 §, 9 § 1 mom. och 11 § 1 mom.
 samt 9 kap. 4 § som följer:

7 kap.

Förhör

7 §

Hinder för att höra någon som vittne

Som vittne vid förundersökning får inte förhöras den som inte skulle få vittna i rättegång som gäller det brott som undersöks.

Undersökningsledaren beslutar om förhör i bevissyfte eller vittnesförhör med den som avses i 17 kap. 27 eller 30 § i rättegångsbalken.

8 §

Vittnens skyldighet att berätta vad de vet och rätt att vägra vittna

Ett vittne ska sanningsenligt och utan att förtiga något uppge vad han eller hon vet om den sak som undersöks. Om ett vittne dock i en rättegång som gäller det brott som undersöks skulle ha rätt att eller skyldighet att vägra vittna med stöd av 17 kap. 10–14 §, 16–21 § eller 22 § 1 eller 2 mom. i rättegångsbalken, har vittnet motsvarande rätt eller skyldighet också vid en förundersökning.

Trots det som i 1 mom. föreskrivs om ett vittnes rätt eller skyldighet att vägra vittna är ett vittne dock skyldigt att vittna, om

1) en i 17 kap. 11 § 2 eller 3 mom., 12 § 1 mom., 13 § 1 eller 3 mom., 14 § 1 mom. eller 16 § 1 mom. i rättegångsbalken avsedd person till vars förmån tystnadsplikten har föreskrivits samtycker till att vittna,

2) undersökningen gäller ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst sex år, eller försök eller medverkan till ett sådant brott, och domstolen vid en rättegång som gäller brottet skulle kunna förplikta personen att vittna med stöd av 17 kap. 12 § 2 mom. 13 § 2 eller 3 mom., 14 § 2 mom. eller 20 § 2 mom. i rättegångsbalken,

3) undersökningen gäller ett brott i fråga om vilket det enligt 17 kap. 9 § 3 mom. i rättegångsbalken inte föreligger rätt eller skyldighet att vägra vittna i domstolen, och vittnet inte är en person som avses i 20 § 1 mom. i det kapitlet.

Ett vittne är också skyldigt att lägga fram handlingar och annat bevismaterial som han eller hon innehar och som är av betydelse för förundersökningen, om de enligt 7 kap. 1 § i tvångsmedelslagen skulle kunna tas i beslag och det inte finns något hinder för beslaget enligt 3 § i det kapitlet.

Bestämmelserna i 2 och 3 mom. tillämpas inte på ett vittne som står i ett sådant förhållande till den misstänkte som avses i 17 kap. 17 § 1 mom. i rättegångsbalken.

9 §

Vittnesförhör inför domstol

Om det är uppenbart att ett vittne känner till någon omständighet som är av vikt för att skuldfrågan ska kunna utredas eller för att vinningen av ett brott ska kunna spåras och återtas, och om vittnet vägrar röja denna omständighet trots att han eller hon kan vara skyldig att ☐ göra det, ska frågan om grunden för vägran på undersökningsledarens begäran utredas i domstol. Vittnesförhöret ska hållas i

domstol, om det inte finns någon laglig grund för vägran.

11 §

Förhörsvittne

På begäran av den som förhöras ska ett tillförlitligt vittne som är ojävigt enligt 1 § i lagen om jäv för vittnen vid rättshandlingar och förrättningar (/) närvara vid förhöret. Utredaren kan också på eget initiativ tillkalla ett vittne. Om förhöret inte kan skjutas upp utan att undersökningen äventyras, får det trots begäran av den som ska förhöras hållas utan vittne. När en person som inte har fyllt 18 år är misstänkt för brott får han eller hon dock inte förhöras utan vittne, utom om den misstänktes biträde eller lagliga företrädare eller en företrädare för socialmyndigheten är närvarande.

9 kap.

Förundersökningsmaterial

4 §

Inspelning av förhör för att användas som bevis

Förhör med målsägande och vittnen ska spelas in som ljud- och bildupptagning, om avsikten är att förhørsberättelsen ska användas som bevis vid rättegång och den förhörde

på grund av sin unga ålder eller störningar i de psykiska funktionerna sannolikt inte kan höras personligen utan att orsakas men. Vid förhöret ska beaktas de särskilda krav som den förhördes utvecklingsnivå ställer på förhörsmetoderna, antalet personer som medverkar i förhöret och övriga förhållanden under förhöret. Före inspelningen ska den som ska förhöras underrättas om den.

Undersökningsledaren kan bestämma att också någon annan än förundersökningsmyndigheten får ställa frågor till den förhörde under förhørsledarens uppsikt. Den misstänkte ska ges möjlighet att ställa frågor till den som förhöras om alla de omständigheter som är av betydelse med tanke på utredningen av ärendet. Om den misstänkte begär det får hans eller hennes frågor också ställas av ett ombud eller biträde. Förhørsledaren kan dock bestämma att frågorna till den som förhöras ska ställas genom förhørsledarens förmedling.

Åklagaren ska ges tillfälle att närvara vid förhöret. Åklagaren har rätt att själv eller genom förhørsledarens förmedling ställa frågor till den som förhöras.

Vad som föreskrivs ovan i denna paragraf om förhör och inspelning av förhör ska också tillämpas på en målsägande i ett sexualbrott som avses i 20 kap. 1–7 § i strafflagen samt på en målsägande i åldern 15–17 år som behöver särskilt skydd, i synnerhet med beaktande av hans eller hennes personliga omständigheter och brottets natur.

Denna lag träder i kraft den 20 .

6.

Lag**om ändring av tvångsmedelslagen**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i tvångsmedelslagen (806/2011) 7 kap. 3 §, 8 kap. 1 § 3 mom. och 10 kap.
52 § som följer:

7 kap.

Beslag samt kopiering av handlingar

3 §

Förbud mot beslag och kopiering

Handlingar eller andra objekt som avses i 1 § får inte tas i beslag eller kopieras, om de innehåller sådant som en person med stöd av 17 kap. 10—14, 16, 20 eller 21 § i rättegångsbalken inte får vittna om eller med stöd av 15 § 2 mom. eller 20 § i den lagen har rätt att vägra vittna om.

Om tystnadsplikten eller tystnadsrätten grundar sig på 17 kap. 11 § 2 eller 3 mom. eller 13, 14, 16 eller 20 § i rättegångsbalken, är en förutsättning för förbudet utöver det som föreskrivs i 1 mom. dessutom att objektet innehas av en person som avses i bestämmelsen i fråga eller av någon som står i ett sådant förhållande till honom eller henne som avses i 22 § 2 mom. i det kapitlet, eller av den till vars förmån tystnadsplikten eller tystnadsrätten har föreskrivits.

Det finns dock inte något förbud mot beslag eller kopiering, om

1) den som avses i 17 kap. 11 § 2 eller 3 mom., 12 § 1 mom., 13 § 1 eller 3 mom., 14 § 1 mom. eller 16 § 1 mom. i rättegångsbalken och till vars förmån tystnadsplikten har föreskrivits samtycker till beslag eller kopiering,

2) en person som avses i 17 kap. 15 § 2 mom. eller 20 § 1 mom. i rättegångsbalken samtycker till beslag eller kopiering,

3) undersökningen gäller ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst sex år, och domstolen vid en rättegång som gäller brottet skulle kunna förplikta personen att vittna med stöd av 17 kap. 12 § 2 mom. 13 § 2 eller 3 mom., 14 § 2 mom. eller 20 § 2 mom. i rättegångsbalken,

4) undersökningen gäller ett brott i fråga om vilket det enligt 17 kap. 9 § 3 mom. i rättegångsbalken inte föreligger rätt eller skyldighet att vägra vittna i domstolen, och det objekt som ska tas i beslag eller kopieras inte innehas av en person som avses i 20 § 1 mom. i det kapitlet.

Trots det som föreskrivs ovan i denna paragraf får en handling eller något annat objekt tas i beslag, om det finns skäl att anta att handlingen eller objektet har berövats någon genom ett brott. En handling eller något annat objekt får hållas i beslag eller som kopia, om de inte kan lösgöras eller skiljas från det övriga som tagits i beslag.

8 kap.

Genomsökning

1 §

Definitioner.

Med särskild husrannsakan avses genom-
sökning av ett utrymme beträffande vilket det
finns anledning att anta att genomsökningen
kommer att omfatta information som någon

enligt 17 kap. 10—14, 16, 20 eller 21 § i rättegångsbalken har skyldighet eller rätt att vägra vittna om och som enligt 7 kap. 3 § i denna lag inte får tas i beslag eller kopieras.

10 kap.

Hemliga tvångsmedel

52 §

Förbud mot avlyssning och observation

Teleavlyssning, inhämtande av information i stället för teleavlyssning, teknisk avlyssning och optisk observation får inte riktas mot meddelanden mellan

1) en misstänkt och hans eller hennes rättsliga biträde som avses i 17 kap. 13 § 1 eller 3 mom. i rättegångsbalken eller tolk som avses i 1 mom. i den paragrafen, eller den som till det rättsliga biträdet står i sådant förhållande som avses i 22 § 2 mom. i det kapitlet,

2) en misstänkt och en i 17 kap. 16 i rättegångsbalken avsedd präst eller någon annan person i motsvarande ställning, eller

3) en misstänkt som berövats sin frihet på grund av brott och en läkare, en sjukskötare, en psykolog eller en socialarbetare.

Om inte utredningen gäller ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst sex år, får teleavlyssning, inhämtande av information i stället för teleavlyssning, teknisk avlyssning och optisk observation inte heller riktas mot meddelanden mellan

1) en misstänkt och dennes närstående som avses i 17 kap. 17 § 1 mom. i rättegångsbalken,

2) en misstänkt och en läkare eller någon annan yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården som avses i 17 kap. 14 § 1 mom. i rättegångsbalken, eller den som till läkaren eller den yrkesutbildade personen står i sådant förhållande som avses i 22 § 2 mom. i det kapitlet, eller

3) en misstänkt och en sådan upphovsman till eller utgivare av ett meddelande som gjorts tillgängligt för allmänheten eller utövare av programverksamhet som avses i 17 kap. 20 § 1 mom. i rättegångsbalken eller den som till upphovsmannen, utgivaren eller utövaren står i sådant förhållande som avses i 22 § 2 mom. i det kapitlet.

Om det under teleavlyssningen, inhämtandet av information i stället för teleavlyssning, den tekniska avlyssningen eller den optiska observationen eller vid något annat tillfälle framkommer att det är fråga om ett meddelande som inte får avlyssnas eller observeras, ska åtgärden avbrytas och de upptagningar som fåtts genom den och anteckningarna om de uppgifter som fåtts genom den genast utplånas.

De förbud mot avlyssning och observation som avses i denna paragraf gäller dock inte sådana fall där en person som avses i 1 eller 2 mom. är misstänkt för samma brott som den misstänkte eller ett brott som direkt anknyter till det brottet och det också i fråga om denne har fattats beslut om teleavlyssning, inhämtande av information i stället för teleavlyssning, teknisk avlyssning eller optisk observation.

Denna lag träder i kraft den 20 .

7.

Lag**om ändring av 25 a § i lagen om åklagarväsendet**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om åklagarväsendet (439/2011) 25 a §, sådan den lyder i lag 898/2011, som följer:

25 a §

Tystnadsplikt

Bestämmelserna i 7 kap. 1 och 5 § i polislagen (872/2011) om tystnadsplikt för personer som hör till polisens personal tillämpas också på personalen inom åklagarväsendet.

En åklagare har tystnadsrätt i fråga om de uppgifter som avses i 7 kap. 3 § 1 mom. i polislagen och som åklagaren har fått när han eller hon varit undersökningsledare enligt 2 kap. 4 § i förundersökningslagen (805/2011).

I fråga om åklagarens skyldighet att lämna ut information tillämpas vad som i 7 kap. 5 § i polislagen föreskrivs om skyldighet för dem som hör till polisens personal att lämna ut information.

Bestämmelser om skyldighet för dem som hör till åklagarväsendets personal att vittna vid en rättegång trots tystnadsplikt som avses i 1 mom. eller tystnadsrätt som avses i 2 mom. finns i 17 kap. 12 § 2 mom. i rättegångsbalken.

Denna lag träder i kraft den 20 .

8.

Lag**om ändring av 21 § i lagen om medling vid brott och i vissa tvister**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om medling vid brott och i vissa tvister (1015/2005) 21 § 1 mom. som följer:

21 §

Vittnesförbud och förbud mot att åberopa uppgifter

Bestämmelser om skyldigheten för en medlare och dennes biträde att vägra vittna finns _____

i 17 kap. 11 § 3 mom. och 22 § 2 mom. i rättegångsbalken.

Denna lag träder i kraft den 20 .

9.

Lag**om ändring av 19 kap. 10 § i fängelselagen**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i fängelselagen (767/2005) 19 kap. 10 §, sådan den lyder delvis ändrad i lag
 735/2011, som följer:

19 kap.

**Anmälningar och lämnande av upplys-
 ningar**

10 §

Tystnadsrätt

En tjänsteman vid Brottsföljdsmyndighe-
 ten som arbetar med verkställigheten av
 fängelsestraff har rätt att vägra röja identite-
 ten i fråga om den fånge som lämnat tjänste-
 mannen förtroliga tips under ett tjänsteupp-
 drag, om tipset gäller ett brott för vilket det
 strängaste föreskrivna straffet är minst fyra

års fängelse eller gäller ett narkotikabrott en-
 ligt 50 kap. 1—4 § i strafflagen. Tjänsteman-
 nen har dock inte tystnadsrätt, om den som
 lämnat tipset samtycker till att hans eller
 hennes identitet röjs eller om det är uppen-
 bart att röjandet av dessa uppgifter inte även-
 tystrar hans eller hennes, en nära anhörigs eller
 någon annan närståendes säkerhet.

Bestämmelser skyldighet för Brottsföljds-
 myndighetens tjänstemän att vittna vid
 en rättegång trots den tystnadsrätt som avses
 i 1 mom. finns i 17 kap. 12 § 2 mom. i rättegångs-
 balken.

Denna lag träder i kraft den 20 .

10.

Lag**om ändring av 40 § i lagen om säkerhetsutredning av olyckor och vissa andra händelser**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om säkerhetsutredning av olyckor och vissa andra händelser (525/2011)
 40 § som följer:

40 §

Vittnesförbud

Bestämmelser om skyldighet för en tjäns-
 temän vid Olycksutredningscentralen, en
 medlem av en utredningskommission eller
 någon annan som deltar i en säkerhetsutred-

ning att vägra vittna finns i 17 kap. 12 § 3 mom. i rättegångsbalken.

Denna lag träder i kraft den 20 .

11.

Lag

om ändring av lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar (370/2007) 15 § 7 punkten och 20 § 1 mom. samt
fogas till 2 § ett nytt 4 mom. som följer:

2 §

Lagens tillämpningsområde

Bestämmelser om offentlighet för de rättegångshandlingar som gäller ett beslut om anonym bevisning finns i 5 kap. 11 d § i lagen om rättegång i brottmål (689/1997) och bestämmelser om offentlighet vid muntlig förhandling i ett sådant ärende i 11 c § i det kapitlet. Bestämmelser om offentlighet för de rättegångshandlingar som gäller röjande av ett anonymt vittnes identitet vid behandlingen av brottmål där målsäganden ensam för talan och om offentlighet vid muntlig förhandling i ett sådant ärende finns i 7 kap. 5 a § i den lagen. Bestämmelser om hörande av ett anonymt vittne i ett brottmål utan att allmänheten är närvarande för att hemlighålla vittnets identitet finns i 17 kap. 53 § i rättegångsbalken.

15 §

Förhandling inom stängda dörrar

På begäran av den som har del i saken eller av andra särskilda skäl kan domstolen besluta att den muntliga förhandlingen i ett ärende

helt eller till behövliga delar ska ske utan att allmänheten är närvarande, om

7) en person trots ett i 17 kap. i rättegångsbalken föreskrivet förbud mot att vittna åläggs att vittna eller att lägga fram ett föremål eller en handling för syn, eller om en person trots en i det kapitlet föreskriven rätt att vägra vittna samtycker till att vittna eller till att lägga fram ett föremål eller en handling för syn.

20 §

Begränsning av allmänhetens närvarorätt

Domstolen får begränsa allmänhetens närvaro vid offentlig förhandling, om det behövs för att ett vittne, någon annan som ska höras eller en part eller den som står i ett i 17 kap. 17 § 1 mom. i rättegångsbalken avsett förhållande till en sådan person ska kunna skyddas mot hot mot liv eller hälsa. Domstolens ordförande får begränsa allmänhetens närvaro vid offentlig förhandling, om det behövs för att undvika trängsel.

Denna lag träder i kraft den 20 .

12.

Lag**om ändring av 10 § i lagen om bestridande av bevisningskostnader med statens medel**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om bestridande av bevisningskostnader med statens medel (666/1972)
 10 § som följer:

10 §	Bestämmelser om överklagande av ett domstols beslut eller en dom som gäller ersättning för bevisningskostnader finns i 17 kap. 68 § i rättegångsbalken.	Denna lag träder i kraft den 20 .
------	---	-----------------------------------

13.

Lag**om ändring av 22 § i lagen om rättsgenetisk faderskapsundersökning**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om rättsgenetisk faderskapsundersökning (378/2005) 22 § som följer:

22 §	inte är part i rättegången, ska i fråga om ersättning till den undersökte för ekonomisk förlust tillämpas vad som i 17 kap. 65 § i rättegångsbalken föreskrivs om ersättning till vittnen.
<i>Ersättning för ekonomisk förlust</i>	
Om domstolen har bestämt att en undersökning ska gälla en sådan man eller en sådan släkting till en man eller till modern som	Denna lag träder i kraft den 20 .

14.

Lag**om ändring av 5 § i lagen om säkerställande av bevisning i tvistemål som gäller immateriella rättigheter**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om säkerställande av bevisning i tvistemål som gäller immateriella rättigheter (344/2000) 5 § 1 mom. som följer:

5 §

Verkställighet av beslut om säkringsåtgärder

Utmätningssmannen har rätt att vid behov få handräckning av polisen för verkställigheten av ett beslut om säkringsåtgärder. Utmätningssmannen får vid behov anlita ojäviga sakkunniga som hjälp när ett beslut om säkringsåtgärd verkställs. I fråga om jäv för sak-

kunniga tillämpas vad som föreskrivs om jäv för sakkunniga i 17 kap. 35 § 2 mom. i rättegångsbalken. Sökanden eller en företrädare för sökanden kan dock vara sakkunnig, om det är sannolikt att det inte leder till att den sakkunnige får kännedom om en ovidkommande privat affärs- eller yrkeshemlighet.

—————
 Denna lag träder i kraft den 20 .

15.

Lag**om ändring av 2 § i lagen om sättande i kraft av de bestämmelser som hör till området för lagstiftningen i konventionen om ömsesidig rättslig hjälp i brottmål mellan Europeiska unionens medlemsstater och tillämpning av konventionen**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om sättande i kraft av de bestämmelser som hör till området för lagstiftningen i konventionen om ömsesidig rättslig hjälp i brottmål mellan Europeiska unionens medlemsstater och tillämpning av konventionen (148/2004) 2 § 2 mom. som följer:

2 §

Delgivning per post

nationell rättshjälp i straffrättsliga ärenden (4/1994) och lagen om immunitet i vissa fall för personer som deltar i rättegång och förundersökning (11/1994).

—————
 På ett förfarande enligt artikel 5 i konventionen tillämpas 17 kap. 42 § i rättegångsbalken, 15 § 4 mom. och 28 § i lagen om inter-

—————
 Denna lag träder i kraft den 20 .

16.

Lag

om ändring av 8 § i lagen om behörighet för och rättshjälp till tribunalen som behandlar brott som begåtts i det forna Jugoslavien

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om behörighet för och rättshjälp till tribunalen som behandlar brott som begåtts i det forna Jugoslavien (12/1994) 8 § som följer:

8 §

Vittens och sakkunnigas skyldigheter

Ett vittne eller en sakkunnig, som i Finland har delgetts tribunalens kallelse att höras, är skyldig att iaktta kallelsen.

Ett vittne som enligt 1 mom. har kallats för att höras av tribunalen och som uteblir utan laga hinder, avlägsnar sig utan tillstånd eller vägrar att avlägga vittneseden eller vittnesförsäkran eller vägrar att vittna eller besvara en fråga, ska dömas till böter och vid behov vid hot om vite eller häktning uppmanas att fullgöra sin plikt. Bestämmelser om vite och

häktning finns i 17 kap. 62 och 63 § i rättegångsbalken. Ett vittne eller en sakkunnig, som inför tribunalen har avgivit en osann utsaga eller utan laga skäl förtigit något som honom eller henne veterligen hade tjänat till upplysning i saken, ska för osann utsaga dömas till straff i enlighet med vad som föreskrivs i 15 kap. i strafflagen (39/1889).

I ett mål som gäller ett vittnes eller en sakkunnigs tredska eller osanna utsaga ska talan väckas av åklagaren efter anmälan av tribunalen och efter förordnande av justitieministeriet vid domstolen på den ort där den åtalade bor, vistas eller anträffas.

Denna lag träder i kraft den 20 .

17.

Lag**om ändring av lagen om skyldighet att i vissa fall inställa sig vid domstol i annat nordiskt land**

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i lagen om skyldighet att i vissa fall inställa sig vid domstol i annat nordiskt land (349/1975) 3–5 §, 8 § 3 mom. och 9 § 2 mom. som följer:

3 §

Om ett vittne uteblir utan laga hinder, tillämpas vad som föreskrivs i 17 kap. 62 § i rättegångsbalken. Vittnet får dock inte förordnas att hämtas till domstolen, om han eller hon inte befinner sig i Finland.

4 §

Ett vittne får inte åläggas att vittna, om detta skulle strida mot bestämmelserna i 17 kap. i rättegångsbalken eller motsvarande bestämmelser i det land där vittnet är bosatt.

5 §

Om den som ska kallas att höras som vittne innehar en skriftlig handling som kan antas ha betydelse som bevis i saken, är han eller hon skyldig att visa upp handlingen för domstolen, om inte detta strider mot bestämmelserna i 17 kap. i rättegångsbalken eller motsvarande bestämmelser i det land där vittnet är bosatt. Ett vittne som har förelagts att visa upp en handling ska ges tillfälle att yttra sig om föreläggandet innan handlingen visas upp.

Om ett vittne som har förelagts att visa upp en handling underlåter att fullgöra sin skyldighet, kan domstolen vid vite förplikta honom eller henne till detta.

8 §

Om en part har beviljats rättshjälp, iakttas i fråga om återbetalning av bevisningskostnaderna till staten vad som föreskrivs i rättshjälpslagen (257/2002).

9 §

Om en målsägande eller part som avses i 1 mom. uteblir från domstolen, iakttas vad som föreskrivs i 8 och 12 kap. i rättegångsbalken och i 8 kap. i lagen om rättegång i brottmål (689/1997). En part får dock inte förordnas att hämtas till domstolen, om han eller hon inte befinner sig i Finland.

Denna lag träder i kraft den 20 .

18.

Lag

om ändring av 7 § i lagen om det nationella genomförandet av de bestämmelser som hör till området för lagstiftningen i rambeslutet om en europeisk bevisinhämtningsorder för att hämta föremål, handlingar eller uppgifter som ska användas i straffrättsliga förfaranden och om tillämpning av rambeslutet

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om det nationella genomförandet av de bestämmelser som hör till området för lagstiftningen i rambeslutet om en europeisk bevisinhämtningsorder för att inhämta föremål, handlingar eller uppgifter som ska användas i straffrättsliga förfaranden och om tillämpning av rambeslutet (729/2010) 7 § 1 mom. 2 punkten, sådan den lyder i lag 831/2011, som följer:

7 §

Grunder för vägran

Verkställighet av en bevisinhämtningsorder ska vägras, om

2) det finns grundad anledning att misstänka att bevismaterial som avses i ordern innehåller uppgifter om vilka det enligt 17 kap. i

rättegångsbalken inte får avges vittnesmål eller ordern inte kan verkställas på grund av någon annan immunitet eller något annat privilegium som finns enligt lagstiftningen eller en internationell förpliktelse som är bindande för Finland.

Denna lag träder i kraft den 20 .

19.**Lag**

om ändring av 2 § i lagen om sättande i kraft av de bestämmelser som hör till området för lagstiftningen i avtalet om samarbete mellan Europeiska gemenskapen och dess medlemsstater, å ena sidan, och Schweiziska edsförbundet, å den andra, om bekämpande av bedrägerier och annan olaglig verksamhet som skadar deras finansiella intressen

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i lagen om sättande i kraft av de bestämmelser som hör till området för lagstiftningen i avtalet om samarbete mellan Europeiska gemenskapen och dess medlemsstater, å ena sidan, och Schweiziska edsförbundet, å den andra, om bekämpande av bedrägerier och annan olaglig verksamhet som skadar deras finansiella intressen (778/2008) 2 § 2 mom. som följer:

2 §

På förfaranden enligt artikel 28 i samlagsavtalet tillämpas 17 kap. 42 § i rättegångsbalken, 15 § 3 mom. och 28 § i lagen om internationell rättshjälp i straffrättsliga ärenden (4/1994) och lagen om immunitet i vissa fall för personer som deltar i rättegång och förundersökning (11/1994).

Denna lag träder i kraft samma dag som lagen om sättande i kraft av de bestämmelser som hör till området för lagstiftningen i avtalet om samarbete mellan Europeiska gemenskapen och dess medlemsstater, å ena sidan, och Schweiziska edsförbundet, å den andra, om bekämpande av bedrägerier och annan olaglig verksamhet som skadar deras finansiella intressen (778/2008).

20.

Lag**om ändring av 13 f och 33 § i lagen om dataskydd vid elektronisk kommunikation**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om dataskydd vid elektronisk kommunikation (516/2004) 13 f § 1 mom.
 och 33 § 6 mom., sådana de lyder, 13 f § 1 mom. i lag 125/2009 och 33 § 6 mom. i lag
 144/2007, som följer:

13 f §

*Särskilda begränsningar av behandlingsrät-
 ten i fall av missbruk*

Automatisk sökning får inte riktas och
 identifieringsuppgifter får inte hämtas eller
 tas till manuell behandling för att få reda på
 uppgifter som avses i 17 kap. 20 § 1 mom. i
 rättegångsbalken.

33 §

*Styrnings- och övervakningsmyndigheternas
 rätt att få uppgifter*

Den rätt att få uppgifter som avses i denna
 paragraf gäller inte uppgifter som avses i 141
 § i kreditinstitutslagen (121/2007) eller i 17
 kap. 20 § 1 mom. i rättegångsbalken.

Denna lag träder i kraft den 20 .

21.**Lag****om ändring av 3 a § i lagen om Institutet för hälsa och välfärd**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om Institutet för hälsa och välfärd (668/2008) 3 a § 2 mom., sådant det lyder i lag 1067/2009, som följer:

3 a §

Nämnden för rättspsykiatriska ärenden

Nämnden för rättspsykiatriska ärenden behandlar och avgör utlåtandeärenden som avses i 17 kap. 37 § i rättegångsbalken och som gäller en persons sinness tillstånd eller farlighet, ärenden som gäller bestämmande om

vård på psykiatriskt sjukhus eller på anstalt för specialomsorger för en åtalad eller misstänkt eller en person som på grund av sitt sinness tillstånd inte har dömts till straff samt ärenden som gäller avslutande av denna vård.

_____ Denna lag träder i kraft den 20

22.

Lag

om ändring av mentalvårdslagen

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i mentalvårdslagen (1116/1990) 6 § 3 mom., rubriken för 3 kap., 15—17 §, 17 a § 1 mom. och 18 §, av dem 6 § 3 mom., 16 och 17 §, 17 a § 1 mom. och 18 § sådana de lyder i lag 1066/2009, som följer:

6 §

Vård på statens sinnessjukhus

Beslut som gäller intagning på ett statligt sinnessjukhus av en misstänkt eller åtalad eller en person som på grund av sitt sinnestillstånd inte dömts till straff fattas av Institutet för hälsa och välfärd så som föreskrivs i 17 §. I annat fall fattas beslutet om intagning på ett statligt sinnessjukhus samt beslutet om avslutande av vården och utskrivning från sjukhuset av överläkaren för det statliga sinnessjukhuset.

3 kap.

Sinnesundersökning av en person som förordnats till sinnesundersökning och vård oberoende av personens vilja

15 §

Intagning för sinnesundersökning

Om en domstol med stöd av 17 kap. 37 § i rättegångsbalken bestämmer om undersökning av sinnestillståndet hos en misstänkt eller åtalad, får personen i fråga trots 2 kap. i denna lag oberoende av sin vilja tas in på sjukhus och hållas där för sinnesundersökning.

16 §

Sinnesundersökning

När domstolen har beslutat om sinnesundersökning av en misstänkt eller åtalad ska den utan dröjsmål sända handlingarna till Institutet för hälsa och välfärd. Institutet bestämmer var undersökningen ska utföras och, om den utförs någon annanstans än på ett sjukhus, vem som ska utföra den.

Sinnesundersökningen ska utföras och utlåntagandet om den misstänktes eller åtalades sinnestillstånd lämnas till Institutet för hälsa och välfärd senast två månader efter att undersökningen inleddes. Institutet kan av grundad anledning förlänga undersökningstiden med högst två månader.

På basis av utlåntagandet ger Institutet för hälsa och välfärd sitt eget utlåtande till domstolen om den misstänktes eller åtalades sinnestillstånd.

17 §

Vård oberoende av en persons vilja efter avslutad sinnesundersökning

Om det när sinnesundersökningen har utförts finns förutsättningar för att bestämma att personen i fråga ska tas in för vård oberoende av sin vilja, ska Institutet för hälsa och välfärd bestämma att han eller hon tas in för vård oberoende av sin vilja.

Om domstolen efter ett beslut som avses i 1 mom. konstaterar att den som förordnats till sinnesundersökning är oskyldig till den miss-

tänkta gärningen, förfaller det beslut om vård som institutet har fattat. Beslut om vård fattas då i enlighet med 2 kap.

Med stöd av ett beslut av Institutet för hälsa och välfärd får den som beslutet gäller oberoende av sin vilja hållas kvar för vård i högst sex månader. Före utgången av denna tid ska det ges ett observationsutlåtande om patienten för klarläggande av om det fortfarande finns förutsättningar för beslut om vård oberoende av patientens vilja. Innan vården har varat i sex månader ska frågan huruvida den ska fortsätta eller avslutas avgöras genom ett skriftligt beslut av den läkare som avses i 11 §. Ett beslut om fortsatt vård ska utan dröjsmål delges patienten och genast underställas förvaltningsdomstolen, varvid domstolen ska undersöka om det fortfarande finns förutsättningar för beslut om vård oberoende av patientens vilja. Likaså ska ett beslut om att vården avslutas delges patienten utan dröjsmål och genast underställas Institutet för hälsa och välfärd. Institutet ska antingen fastställa beslutet om att vården ska avslutas eller, om det finns förutsättningar för att fortsätta vården oberoende av patientens vilja, fatta beslut om fortsatt vård.

Med stöd av ett beslut om fortsatt vård får patienten oberoende av sin vilja hållas intagen för vård i högst sex månader. Om det innan denna tid har gått ut förefaller uppenbart att det är nödvändigt med fortsatt vård, ska det förfaras enligt 3 mom.

Om det framgår under vården av en person som förordnats till vård att det inte finns förutsättningar för beslut om vård oberoende av

patientens vilja, ska det förfaras enligt 3 mom.

17 a §

Högspecialiserad psykiatrisk sjukhusvård

Institutet för hälsa och välfärd ska bestämma om att vård av den som förordnats till sinnesundersökning oberoende av hans eller hennes vilja ska inledas på ett sjukhus som har den beredskap och särskilda sakkunskap som vården förutsätter.

— — — — —

— — —

18 §

Utskrivning efter sinnesundersökning

Är det utifrån sinnesundersökningen uppenbart att det inte finns förutsättningar för beslut om vård oberoende av personens vilja av den som förordnats till sinnesundersökning, får personen med samtycke av Institutet för hälsa och välfärd efter eget önskemål skrivas ut från sjukhuset redan innan institutet har gett sitt utlåtande.

Om Institutet för hälsa och välfärd i det utlåtande som avses i 16 § 3 mom. konstaterar att det inte finns förutsättningar att bestämma att en person som förordnats till sinnesundersökning ska tas in för vård oberoende av sin vilja, ska personen efter eget önskemål utan dröjsmål skrivas ut från sjukhuset.

Denna lag träder i kraft den 20 .

23.

Lag**om ändring av 4 § i lagen om köpvittnen**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om köpvittnen (573/2009) 4 § som följer:

4 §

Jäv för köpvittne

Denna lag träder i kraft den 20 .

I fråga om jäv för köpvittne gäller det som i
 lagen om jäv för vittnen vid rättshandlingar
 och förrättningar (/).

24.

Lag**om ändring av 27 och 29 § i lagen om skiljeförfarande**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om skiljeförfarande (967/1992) 27 § 2 mom. och 29 § 1 mom. som följer:

27 §

Skiljemännen har inte rätt att förelägga vite
 eller besluta om andra tvångsmedel. De har
 inte heller rätt att ta emot försäkran.

domstol eller att en part eller tredje man
 åläggs att förete en handling eller ett föremål
 som kan ha betydelse som bevis i saken, kan
 en part ansöka om detta hos domstolen.

29 §

Om skiljemännen anser det behövt att en
 part, ett vittne eller en sakkunnig hörs vid

Denna lag träder i kraft den 20 .

25.

Lag**om ändring av lagen om offentlighet och sekretess i fråga om beskattningsuppgifter**

I enlighet med riksdagens beslut
fogas till lagen om offentlighet och sekretess i fråga om beskattningsuppgifter (1346/1999)
en ny 19 a § som följer:

19 a §

*Rätt att vittna vid en rättegång trots tyst-
nadsplikten*

Den som är eller har varit anställd hos Skatteförvaltningen eller någon annan som verkar eller har verkat hos Skatteförvaltningen eller på uppdrag av Skatteförvaltningen eller som är eller har varit anställd hos någon som utför ett uppdrag hos Skatteförvaltningen får vittna om beskattningsuppgifter som

avses i 18 § 2 mom. och 19 § 1 mom. 1 punkten vid en rättegång som gäller brottmålet i fråga.

Den skyldighet att vägra vittna som avses i 17 kap. 12 § 1 mom. i rättegångsbalken gäller inte vittnesmål om beskattningsuppgifter som avses i 1 mom.

Denna lag träder i kraft den 20 .

26.

Lag

om ändring av 11 och 24 § i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet (621/1999) 11 § 2 mom. 7 punkten, sådan den lyder i lag 385/2007, samt

fogas till 11 § 2 mom., sådant det lyder delvis ändrat i lagarna 385/2007, 713/2007 och 701/2011, en ny 6 a-punkt och till 24 § 1 mom., sådant det lyder delvis ändrat genom lagarna 1151/2001, 1060/2002, 281/2004, 713/2007, 274/2009, 333/2011, 458/2011, 528/2011 och 302/2013, en ny 31 a-punkt som följer:

11 §

En parts rätt att ta del av en handling

En part, hans ombud eller hans biträde har inte den i 1 mom. avsedda rätten

6 a) när det är fråga om en ansökan om ett beslut om anonym bevisning och handlingar som hänför sig till beredningen av ansökan, handlingar som hänför sig till ett ärende som gäller röjande av ett anonymt vittnes identitet eller sådana sekretessbelagda uppgifter i rättegångshandlingar som gäller dessa ärenden på basis av vilka identiteten hos ett anonymt vittne eller någon som det yrkats att ska få vittna anonymt kan röjas, om inte något annat följer av 5 kap. 11 d § i lagen om rättegång i brottmål (689/1997),

7) när det är fråga om en sekretessbelagd adress-, telefon- och annan motsvarande kontaktinformation som hänför sig till något annat vittne än ett sådant som avses i 6 a-punkten eller till en målsägande, till en part eller till någon som har gjort polisanmälan, en anmälan som avses i 40 § i barnskyddslagen (683/1983) eller någon annan därmed

jämförbar anmälan som förutsätter myndighetsåtgärder, om utlämnandet av uppgifter skulle äventyra säkerheten, intressena eller rättigheterna för vittnet, målsäganden eller parten eller för den som gjort anmälan.

24 §

Sekretessbelagda myndighetshandlingar

Om inte något annat föreskrivs särskilt, är följande myndighetshandlingar sekretessbelagda:

31 a) en ansökan om ett beslut om anonym bevisning och de handlingar som hänför sig till beredningen av ansökan och de handlingar som hänför sig till ett ärende som gäller röjande av ett anonymt vittnes identitet samt de rättegångshandlingar som gäller dessa ärenden, om inte något annat följer av 5 kap. 11 d § i lagen om rättegång i brottmål,

Denna lag träder i kraft den 20 .

27.**Lag****om upphävande av 30 § 2 mom. i lagen om faderskap**

I enlighet med riksdagens beslut föreskrivs:

1 §	2 §
Genom denna lag upphävs i lagen om faderskap (700/1975) 30 § 2 mom.	Denna lag träder i kraft den 20 .

Helsingfors den 24 april 2014

Statsminister

JYRKI KATAINEN

Justitieminister *Anna-Maja Henriksson*

*Bilaga
Parallelltext*

1.

Lag

om ändring av rättegångsbalken

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i rättegångsbalken 6 kap. 2 och 8 §, 14 kap. 1§, 15 kap. 17 §, 17 kap., 24 kap. 2 § 1 mom., 25 a kap. 10 §, 26 kap. 23 § 2 mom. och 24 a § 2 mom. samt 31 kap. 7 § 1 mom. 2 punkten och 8 § 2 punkten,

sådana de lyder, 6 kap. 2 § och 24 kap. 2 § 1 mom. i lag 768/2002, 6 kap. 8 § i lag 1052/1991, 14 kap. 1 § i lag 595/1993, 15 kap. 17 § 1 i lag 585/1995, 25 a kap. 10 § i lag 650/2010, 26 kap. 23 § 2 mom. i lag 165/1998, 24 a § 2 mom. i lag 381/2003 samt 31 kap. 7 § 1 mom. 2 punkten och 8 § 2 punkten i lag 109/1960, och

fogas till 6 kap. 7 §, sådan den lyder i lag 1052/1991, ett nytt 3 mom. som följer:

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

6 kap.

Huvudförhandling i tvistemål

2 §

Vid huvudförhandlingen skall målet behandlas i följande ordning:

1) när sammanträdet inleds skall domstolen i ett sammandrag kort redogöra för resultatet av förberedelsen och förhöra sig om huruvida de yrkanden som framställts vid förberedelsen fortfarande motsvarar parternas uppfattning,

2) parterna skall i tur och ordning motivera sin uppfattning och yttra sig om de grunder som motparten har anfört,

3) domstolen skall ta upp bevis, samt

4) parterna skall slutföra sin talan.

Parterna skall förhöras i bevissyfte innan någon annan muntlig bevisning tas upp i den fråga som förhöret gäller. Domstolen kan be

2 §

Vid huvudförhandlingen ska, *om inte domstolen beslutar annat*, målet behandlas i följande ordning:

1) när sammanträdet inleds ska domstolen i ett sammandrag kort redogöra för resultatet av förberedelsen och förhöra sig om huruvida de yrkanden som framställts vid förberedelsen fortfarande motsvarar parternas uppfattning,

2) parterna ska i tur och ordning motivera sin uppfattning och yttra sig om de grunder som motparten har anfört,

3) domstolen ska ta upp bevis, samt

4) parterna ska slutföra sin talan.

stämman att bevisning som gäller någon viss omständighet skall tas upp före den övriga bevisningen.

Avvikelse från ordningsföljden enligt 1 och 2 mom. får dock ske vid behov.

7 §

Huvudförhandlingen får inledas fastän det föreligger ett hinder som nämns i 6 § 2 mom., om det finns skäl att anta att behandlingen av målet inte behöver skjutas upp trots hindret.

Även om handläggningen måste skjutas upp med stöd av 10 § får huvudförhandlingen inledas trots hindret, om det kan antas att ny huvudförhandling inte behöver hållas av det skäl som anges i 11 § och uppskovet inte medför någon olägenhet för behandlingen av målet.

(nytt)

8 §

Har den som skall höras infunnit sig, får domstolen trots att huvudförhandlingen har inställts ta upp muntlig bevisning, om det kan antas att

1) bevisningen inte behöver eller kan tas upp på nytt vid huvudförhandlingen, eller

2) den som skall höras inte kan inställa sig vid huvudförhandlingen utan sådana kostnader eller olägenheter som inte står i rimlig proportion till bevisningens betydelse.

Sker bevisupptagning med stöd av 1 mom., får målet även behandlas till övriga delar om det är synnerligen viktigt för bevisupptagningen.

14 kap.

Om handläggning av mål inför rätta

1 §

I ett tvistemål skall parterna hålla sig till sanningen då de redogör för de omständigheter som de åberopar i målet och då de uttalar sig om de omständigheter som motparten anför *samt då de besvarar frågor.*

7 §

Huvudförhandlingen får inledas fastän det föreligger ett hinder som nämns i 6 § 2 mom., om det finns skäl att anta att behandlingen av målet inte behöver skjutas upp trots hindret.

Även om handläggningen måste skjutas upp med stöd av 10 § får huvudförhandlingen inledas trots hindret, om det kan antas att ny huvudförhandling inte behöver hållas av det skäl som anges i 11 § och uppskovet inte medför någon olägenhet för behandlingen av målet.

Bestämmelser om bevisupptagning vid en huvudförhandling som avses i denna paragraf trots en parts utevaro finns i 17 kap. 55 §.

8 §

Bestämmelser om bevisupptagning utom huvudförhandlingen trots att huvudförhandlingen har ställts in och om upptagning av bevisningen på nytt finns i 17 kap..

1 §

I ett tvistemål *ska* parterna hålla sig till sanningen *när* de redogör för de omständigheter som de åberopar i målet och när de uttalar sig om de omständigheter som motparten anför.

15 kap.

Om rättegångsombud

17 §

Ett ombud, ett rättegångsbiträde eller deras biträden får inte olovligen röja en enskild per-

sons eller en familjs hemlighet som huvudmannen anförtrott honom, eller någon annan sådan förtrolig omständighet som han fått kännedom om i sitt uppdrag.

Till straff för brott mot tystnadsplikten enligt 1 mom. döms enligt 38 kap. 1 eller 2 § strafflagen, om inte gärningen skall bestraffas enligt 40 kap. 5 § strafflagen eller strängare straff stadgas för den på något annat ställe i lag.

17 §

Ett rättegångsombud eller -biträde eller deras biträden eller en tolk får inte olovligen

röja en enskild persons eller en familjs hemlighet eller affärs- eller yrkeshemligheter som han eller hon har fått kännedom om

1) vid skötseln av ett uppdrag i anslutning till en rättegång,

2) vid lämnande av juridisk rådgivning som gäller huvudmannens rättsliga ställning vid förundersökning eller i någon annan handläggningsfas inför en rättegång,

3) vid lämnande av juridisk rådgivning som gäller inledande eller undvikande av rättegång.

Till straff för brott mot tystnadsplikten enligt 1 mom. döms enligt 38 kap. 1 eller 2 § i strafflagen (39/1889), om inte gärningen utgör brott enligt 40 kap. 5 § i strafflagen eller om inte strängare straff för den föreskrivs någon annanstans i lag.

17 kap.

Om bevisning*Bevisning i allmänhet*

(nytt)

2 §

Ratten äger efter samvetsgrann prövning av alla omständigheter, som förekommit, avgöra, vad i målet skall anses vara sant.

Är i lag särskilt stadgat om verkan av visst slag av bevis, lände det till efterrättelse.

Allmänna bestämmelser

1 §

En part har rätt att för den domstol som prövar målet lägga fram all den bevisning parten önskar och att yttra sig om varje bevis som har lagts fram i domstolen, om inte något annat föreskrivs i lag.

Domstolen ska efter att ha prövat de framlagda bevisen och andra omständigheter som har kommit fram vid handläggningen av målet avgöra vad som har bevisats eller inte bevisats i målet. Domstolen ska grundligt och opartiskt bedöma bevisvärdet av bevisen och de övriga omständigheterna genom fri bevisvärdering, om inte något annat föreskrivs i

lag

1 § 1 mom.

I tvistemål äger käranden bevisa de omständigheter, som stöda käromålet. Anför svaranden till sin förmån någon omständighet, styrke jämväl densamma med bevis.

(nytt)

6 §

Är fråga om skadas belopp och kan bevisning därom icke alls eller allenast med svårighet föras, äge rätten uppskatta skadan till skäligt belopp.

(nytt)

1 § 2 mom.

I brottmål äger käranden styrka de omständigheter, på vilka hans yrkande stöder sig.

(nytt)

3 §

Ej heller erfordras bevis om vad lag stadgar. Skall främmande lag tillämpas, och är ej dess innehåll för rätten känt, skall rätten anmoda part att förebringa bevisning därom.

Är för visst fall särskilt stadgat, att rätten skall anskaffa utredning om innehållet av utländsk lag, som i saken skall tillämpas, lände det till efterrättelse.

2 §

I ett tvistemål ska en part styrka de omständigheter som partens yrkande eller motsättande grundar sig på.

För att en omständighet ska kunna läggas till grund för domen krävs det att parten har lagt fram trovärdiga bevis för omständighet-

en.

Om det inte går att få trovärdiga bevis om beloppet av en privaträttslig fordran, eller om sådana bevis kan fås endast med svårighet eller till kostnader och besvär som är oskäligen med beaktande av ärendets natur, ska domstolen uppskatta beloppet.

Bestämmelserna i 1 och 2 mom. iakttas, om inte det föreskrivs något annat i lag om bevisbördan eller styrkan av den bevisning som krävs eller om inte något annat följer av ärendets natur. Bestämmelserna i 3 mom. iakttas, om inte något annat föreskrivs i lag.

3 §

I ett brottmål ska käranden styrka de omständigheter som kärandens straffyrkande grundar sig på.

För en fällande dom krävs det att det inte finns något rimligt tvivel om att svaranden är skyldig

4 §

Domstolen tillämpar lagen på tjänstens vägnar. En part får ge domstolen en skriftlig utredning om hur lagen ska tillämpas. Den som gjort utredningen eller någon annan person kan höras personligen i domstolen, om domstolen anser att det behövs.

Om en främmande stats lag ska tillämpas i målet och domstolen inte känner till dess innehåll, ska domstolen uppmana parten att lämna in utredning om lagen. I fråga om domstolens skyldighet att på tjänstens vägnar skaffa utredning om innehållet i en främ-

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

Om en främmande stats lagstiftning borde tillämpas i något ärende, men utredning om dess innehåll inte fås, skall finsk lag tillämpas.

3 § 1 mom.

För omständighet, som är allmänt veterlig eller som rätten å tjänstens vägnar har kännedom om, kräves icke bevis.

4 §

Har part inför rätten erkänt viss omständighet, och är saken sådan, att förlikning därom är tillåten, skall vad parten erkänt gälla mot honom. Återkallar part sitt erkännande, pröve rätten med hänsyn till de skäl, som anförs för återkallelsen, och övriga omständigheter, vilken verkan som bevis må tillkomma erkännandet.

Är saken ej sådan, som i 1 mom. sägs, pröve rätten, vilken verkan parts erkännande må äga som bevis.

5 §

Underlåter part trots rättens påbud utan giltigt skäl att infinna sig vid rätten eller att eljest fullgöra något i rättegången eller att besvara för sakens utredning framställd fråga, pröve rätten med hänsyn till alla omständigheter, som i saken förekommit, vilken verkan som bevis må tillkomma parts förhållande.

8 §

Parterna skall sörja för bevisningen i målet. Domstolen får också, när det anses nödvändigt, självant besluta om att bevisning skall

mande stats lag förskrifs särskilt.

Saknas utredning om innehållet i en främmande stats lag, ska finsk lag tillämpas. Avsaknaden av utredning får dock inte vara till nackdel för svaranden i ett brottmål.

5 §

För en omständighet som är allmänt känd krävs det inte bevis.

I ett tvistemål där förlikning är tillåten krävs det inte heller bevis för en omständighet som en part har erkänt eller en omständighet som parterna är eniga om.

Om ett erkännande har gjorts i ett tvistemål där förlikning inte är tillåten eller i ett brottmål, eller om en part återkallar ett erkännande som avses i 2 mom., prövar domstolen vilken verkan erkännandet eller återkallandet av erkännandet har som bevis.

6 §

Domstolen prövar vilken verkan en parts förfarande har som bevis, om parten utan godtagbart skäl

1) inte infinner sig till rättegången trots att parten har kallats till den, eller avlägsnar sig därifrån utan lov,

2) inte yttrar sig om motpartens yrkande eller grunderna för det, trots en uppmaning från domstolen,

3) inte avger en berättelse eller svarar på frågor när parten hörs i bevissyfte, eller

4) inte iakttar en uppmaning från domstolen om att komplettera eller förtydliga sin framställning eller underlåter att följa någon annan uppmaning.

Om svaranden i ett brottmål har förfarit på ett sätt som avses i 1 mom., får detta beaktas till nackdel för svaranden endast i den utsträckning det inte kränker svarandens rätt att inte medverka till utredningen av sin egen skuld.

7 §

Parterna ska inhämta den bevisning som behövs i målet. Domstolen får självant besluta om att skaffa bevis i ett tvistemål där

läggas fram. Den får dock inte mot parternas gemensamma vilja självant bestämma att ett nytt vittne skall höras eller en ny handling läggas fram, om förlikning är tillåten i målet eller om en part yrkar straff för ett målsägandebrott för vilket inte stadgas annat eller strängare straff än böter eller fängelse i högst

fyra år.

7 §

Angår bevis, som part önskar framställa, omständighet, som icke verkar på sak eller redan är utredd, eller kan bevisning med avsevärt ringare besvär eller kostnad erhållas på annat sätt, må rätten ej tillåta framställande av

sådant bevis.

20 §

Vittne får ej undandraga sig vittnesmål.

57 § 1 mom.

Den, som innehar föremål, vilket utan svårighet kan bringas inför rätten och vilket kan antagas vara av betydelse såsom bevismedel i saken, vare skyldig tillhandahålla detsamma för besiktning.

12 § 1 mom.

Innehar någon skriftlig handling, som kan antagas äga betydelse som bevis i saken, vare skyldig förete den inför rätten.

46 § 2 mom.

Ej må någon mot sin vilja förordnas till sakkunnig, såvida han icke såsom innehavare av offentlig tjänst eller befattning eller enligt särskilt stadgande är därtill skyldig.

(nytt, jfr 11 b § 2 mom., 12 §, 48 § 1 mom., 56 § 2 mom., 57 § 1 och 2 mom.)

8 §

Domstolen ska avvisa bevisning som

- 1) gäller en omständighet som inte inverkar på saken,
- 2) annars inte behövs,
- 3) kan ersättas med bevisning som kan fö

ras med väsentligt mindre kostnader eller besvär,

- 4) kan ersättas med bevisning som är väsentligt mer tillförlitlig, eller

- 5) inte kan tas upp trots att behöriga åtgärder har vidtagits, om avgörandet inte bör fördröjas ytterligare.

9 §

Var och en är skyldig att infinna sig i domstolen för att höras i bevissyfte samt att överlämna föremål och handlingar till domstolen som bevis eller tillåta syn, om inte något annat föreskrivs i lag. I fråga om skyldigheten att stå till förfogande som sakkunnig föreskrivs särskilt.

Om en person som hörs i domstolen, antingen som part i bevissyfte eller som vittne

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

(nytt)

eller sakkunnig, har skyldighet eller rätt att vägra vittna, har han eller hon inte heller skyldighet att överlämna ett föremål eller en handling för att användas som bevis eller att tillåta att syn förrättas för att skaffa bevis om en uppgift som ska hållas hemlig eller som omfattas av tystnadsrätt. Svaranden i ett

brottmål och den som står i ett sådant förhållande till honom eller henne som avses i 17 § 1 mom. är dock skyldig att tillåta syn.

Den skyldighet eller rätt att vägra vittna som föreskrivs nedan i detta kapitel gäller inte uppgifter i ett mål där åklagaren utför åtal för att uppgifterna har inhämtats, röjts eller använts på ett obehörigt sätt.

(ny)

Skyldighet eller rätt att vägra vittna

23 § 1 mom. 2 punkten
Vittnesmål må icke avfordras:

2) någon därom, vad för rikets trygghet eller skyddande av dess rättigheter eller intressen bör hemlighållas för främmande stat;

10 §

Ingen får vittna om uppgifter som är sekretessbelagda på grund av statens säkerhet eller därför att de gäller Finlands relationer till andra stater eller till internationella organisationer.

(nytt)

23 § 1 mom. 5 punkten
Vittnesmål må icke avfordras:

5) i lagen om medling i tvistemål och stadfästelse av förlikning i allmänna domstolar (394/2011) avsedd medlare eller medlares biträde i tvistemål om vad han eller hon i sitt uppdrag har fått veta om det ärende som medlingen gällt, om inte särskilt viktiga skäl kräver att denne förhörs om detta eller den till vars förmån tystnadsplikten har bestämts ger sitt samtycke till vittnandet.

Lag om medling vid brott och i vissa tvister

21 § 1 mom.

En medlare får inte vittna om vad han eller hon i sin uppgift fått veta i ett ärende som är

11 §

Ingen får vittna om innehållet i domstolens beslutsöverläggning.

En medlare som avses i lagen om medling i tvistemål och stadfästelse av förlikning i allmänna domstolar (394/2011) får inte i ett tvistemål vittna om vad han eller hon i sitt uppdrag har fått veta om det ärende som medlingen gällt, om inte skäl som är synnerligen viktiga med beaktande av ärendets natur, bevisningens betydelse för avgörandet av målet och följderna av att bevisningen läggs fram samt övriga omständigheter kräver det eller den till vars förmån tystnadsplikten har föreskrivits ger sitt samtycke till det.

En medlare som avses i lagen om medling vid brott och i vissa tvister (1015/2005) får inte vittna om vad han eller hon i sitt uppdrag har fått veta om det ärende som medlingen gällt, om inte skäl som är synnerligen viktiga

föremål för medling, om inte synnerliga skäl föreligger för att höra medlaren om detta.

med beaktande av ärendets natur, bevisningens betydelse för avgörandet av målet och följderna av att bevisningen läggs fram samt övriga omständigheter kräver det eller den till vars förmån tystnadsplikten har föreskrivits ger sitt samtycke till det.

23 § 1 mom. 1punkten

Vittnesmål må icke avfordras:

1) tjänsteman eller den, som valts eller förordnats att förrätta offentligt uppdrag eller offentlig syssla, om sådant, som han i denna egenskap är pliktig att hemlighålla;

12 §

Tjänstemän och offentligt anställda arbetstagare samt de som utövar offentlig makt eller sköter ett offentligt förtroendeuppdrag och andra personer som har tystnadsplikt enligt 23 § i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet (621/1999) får inte vittna om innehållet i en handling eller rättegångshandling som ska hemlighållas för en part med stöd av 11 § 2 mom. i den lagen eller 12 § 2 mom. i lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar (370/2007). De får inte heller vittna om något som med stöd

av någondera av dessa bestämmelser vore sekretessbelagt om det ingick i en handling, om inte den till vars förmån tystnadsplikten har föreskrivits ger sitt samtycke till det. Bestämmelserna i 16 § 3 mom. i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt (361/1983), 18 § 1 mom. i lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården (812/2000) eller någon annan motsvarande paragraf enligt vilken det är tillåtet att röja sekretessbelagda uppgifter vid en rättegång ska dock tillämpas i stället för det som föreskrivs ovan i detta moment.

(nytt, jfr lag om åklagarväsendet 25 a §, polislagen 7 kap. 4 §, fängelselagen 19 kap. 10 §)

En person som avses i 25 a § 1 mom. i lagen om åklagarväsendet (439/2011) samt en anställd vid polisen eller vid någon annan myndighet som sköter brottsbekämpning är skyldig att vägra vittna om uppgifter som avses i 7 kap. 1 § 1 mom. i polislagen (872/2011). En åklagare som avses i 25 a § 2 mom. i lagen om åklagarväsendet (439/2011) samt en anställd vid polisen eller vid någon annan myndighet som sköter brottsbekämpning har rätt att vägra vittna om uppgifter som avses i 7 kap. 3 § 1 mom. i polislagen. En tjänsteman vid Brottsförhållningsmyndigheten har rätt att vägra vittna om uppgifter som avses i 19 kap. 10 § 1 mom. i fängelselagen (767/2005). Domstolen får dock ålägga per-

sonen att vittna, om

1) åklagaren utför åtal för ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst sex år,

2) en parts rätt att försvara sig på behörigt sätt eller att annars på behörigt sätt bevaka sin rätt under rättegången skulle kränkas om uppgifterna inte lämnades, och

3) röjandet av den persons identitet som lämnat ut konfidentiell information eller tips eller deltagit i bevisprovokation genom köp eller en täckoperation uppenbart inte skulle allvarligt äventyra säkerheten för denna person eller en närstående till honom eller henne.

En tjänsteman vid Olycksutredningscentralen, en medlem av en utredningskommission eller någon annan person som avses i lagen om säkerhetsutredning av olyckor och vissa andra händelser (525/2011) och som deltar i en säkerhetsutredning får inte vittna om vad han eller hon i sitt uppdrag har fått veta om en olycka. Domstolen får dock ålägga en person som avses ovan att vittna, om skäl som är synnerligen viktiga med beaktande av ärendets natur, bevisningens betydelse för avgörandet av målet och följderna av att bevisningen läggs fram samt övriga omständigheter kräver det.

Lagen om säkerhetsutredning av olyckor och vissa andra händelser

40 § 1 mom.

Utöver det som föreskrivs i 17 kap. 23 § i rättegångsbalken får en tjänsteman vid

Olycksutredningscentralen, en medlem av en utredningskommission eller någon annan som deltar i en säkerhetsutredning inte vittna om vad han eller hon i ett enskilt utredningsuppdrag har fått veta om en olycka, om inte synnerligen viktiga skäl kräver att personen i fråga hörs.

Rättegångsbalken

17 kap 23 § 1 mom. 4 punkten och 3 mom.

4) ombud eller rättegångsbiträde om sådant som huvudmannen anförtrott för målets utförande, om inte huvudmannen samtycker till avläggande av vittnesmålet;

Trots 1 mom. 3 och 4 punkten kan någon annan i dem avsedd person än rättegångsbiträdet för den anklagade förpliktas att vittna i saken, då åklagaren utför åtal för brott på vilket kan följa fängelse i sex år eller strängare straff, eller för försök till eller delaktighet i

13 §

Ett rättegångsombud, ett rättegångsbiträde eller en tolk får inte olovligen vittna om vad han eller hon har fått veta

1) vid skötseln av ett uppdrag i anslutning till en rättegång,

2) vid lämnande av juridisk rådgivning som gäller huvudmannens rättsliga ställning vid förundersökning eller i någon annan handläggningsfas inför en rättegång,

3) vid lämnande av juridisk rådgivning som gäller inledande eller undvikande av rättegång.

Domstolen får ålägga någon annan person som avses i 1 mom. än ett rättegångsombud eller rättegångsbiträde för svaranden i ett brottmål eller en tolk att vittna i ett mål där åklagaren utför åtal för ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i

dylikt brott.

(nytt, jfr lag om advokater 5 c §, lag om rättegångsbiträden med tillstånd 8 § 1 mom. 4 punkten)

minst sex år.

En advokat, ett rättegångsbiträde som avses i lagen om rättegångsbiträden med tillstånd eller ett offentligt rättsbiträde som avses i lagen om ställiga rättshjälpsbyråer (258/2002) får inte olovligen vittna om en enskild persons eller en familjs hemlighet eller affärs- eller yrkeshemligheter som han eller hon har fått kännedom om i något annat uppdrag än ett sådant som avses i 1 mom. Domstolen får dock ålägga personen att vittna i ett mål där åklagaren utför åtal för ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst sex år, eller om skäl som är synnerligen viktiga med beaktande av ärendets natur, bevisningens betydelse för avgörandet av målet och följderna av att bevisningen läggs fram samt övriga omständigheter kräver det.

23 § 1 mom. 3 punkten och 3 mom.
Vittnesmål må icke avfordras:

3) läkare, apotekare eller barnmorska eller deras biträden om vad de på grund av sin

ställning erfarit och vad till följd av sakens natur bör hemlighållas, såframt icke den, i vars intresse tystnadsplikten påbjudits, samtycker till avgivande av vittnesmålet;

Trots 1 mom. 3 och 4 punkten kan någon annan i dem avsedd person än rättegångsbiträdet för den anklagade förpliktas att vittna i saken, då åklagaren utför åtal för brott på vilket kan följa fängelse i sex år eller strängare straff eller för försök till eller delaktighet i dylikt brott.

(ny)

14 §

En läkare eller någon annan yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården som av-

ses i lagen om yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården (559/1994) eller i en

förordning som utfärdats med stöd av den får inte vittna om känsliga uppgifter om en enskild persons eller familjs hälsotillstånd eller någon annan hemlighet som gäller en enskild person eller familj och som han eller hon har fått kännedom om på grund av sin ställning eller uppgift, om inte den till vars förmån tystnadsplikten har föreskrivits ger sitt samtycke till det.

Domstolen får ålägga en person som avses i 1 mom. att vittna i ett mål där åklagaren utför åtal för ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst sex år.

15 §

Trots 11 § 2 och 3 mom., 12 § 1 mom. och 13 och 14 § får domstolen ålägga en person som avses i någon av de bestämmelserna att vittna, om den till vars förmån tystnadsplikten har föreskrivits har avlidit och skäl som är synnerligen viktiga med beaktande av ärendets natur, bevisningens betydelse för

avgörandet av målet och följderna av att bevisningen läggs fram samt övriga omständigheter kräver det.

Trots 13 och 14 § får en person som avses i någon av de paragraferna vittna till den del uppgifterna är nödvändiga för att ordna försvaret på grund av att det har framställts ett straffyrkande eller något annat yrkande som grundar sig på brott mot personen eller någon som står i ett sådant förhållande till honom eller henne som avses i 22 § 2 mom., eller för att utöva de rättigheter som personen har som målsägande.

(nytt, jfr 23 § 2mom.)

16 §

En präst i ett registrerat religionssamfund som avses i religionsfrihetslagen (453/2003) eller någon annan person i motsvarande ställning får inte vittna om vad han eller hon har fått veta under bikt eller enskild självård, om inte den till vars förmån tystnadsplikten har föreskrivits ger sitt samtycke till det.

I fråga om tystnadsplikt i den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland och den ortodoxa kyrkan i Finland gäller dock särskilda bestämmelser

20 §

Vittne får ej undandraga sig vittnesmål. Dock må vittnesmål icke mot sin vilja avfordras:

1) den, som är eller varit gift eller är trolovad med någondera parten;

2) den, som står i rätt upp- eller nedstigande skyldskap till part, eller som är eller varit gift med person, som till part står i sådant släktskapsförhållande; ej heller

3) parts syskon eller deras makar eller parts adoptant eller adoptivbarn.

(nytt)

24 § 1 mom.

Vittne får undandraga sig att yppa omstän-

17 §

En parts make eller tidigare make eller nuvarande sambo, syskon, släkting i rätt upp- eller nedstigande led eller den som har någon annan motsvarande nära relation till parten som kan jämföras med ett parförhållande eller släktskap får vägra vittna.

Om en person som avses i 1 mom. samtycker till att vittna i domstol, får samtycket inte återkallas, om inte något annat följer av någon annan tystnadsplikt eller tystnadsrätt enligt detta kapitel

18 §

Var och en har rätt att vägra vittna till den

dighet eller besvara fråga, varöver vittnet ej skulle kunna yttra sig utan att för åtal utsätta sig själv eller annan, som till vittnet står i sådant förhållande, som i 20 § är sagt.

—————

(nytt)

24 § 1 mom.

—————

Vittne får även vägra att avgiva utsaga, varigenom affärs- eller yrkeshemlighet skulle uppenbaras, om ej synnerlig anledning förekommer, att vittnet höres därom

24 § 2—4 mom.

En i lagen om yttrandefrihet i masskommunikation (460/2003) avsedd upphovsman till ett meddelande som gjorts tillgängligt för allmänheten, utgivare eller utövare av programverksamhet får vägra besvara en fråga om vem som har lämnat de upplysningar som meddelandet grundar sig på samt en fråga som inte kan besvaras utan att det framgår vem som har givit upplysningarna. Samma rätt har den som har fått del av nämnda omständigheter i anställning hos upphovsmannen, utgivaren eller utövaren av programverksamhet.

En person som avses i 2 mom. har också rätt att vägra besvara en fråga om vem som är upphovsman till ett meddelande som har gjorts tillgängligt för allmänheten samt en fråga som inte kan besvaras utan att upphovsmannens identitet avslöjas.

Angår i 2 eller 3 mom. avsedd sak brott, på vilket kan följa fängelse i sex år eller strängare straff, eller försök till eller delaktighet i dylikt brott, eller uppgift, vilken lämnats av någon trots sådan tystnadsplikt, för vars brytande straff särskilt är stadgat, kan i sagda mo-

del detta skulle medföra risk för åtal för personen själv eller någon som står i ett sådant förhållande till honom *eller henne som avses i 17 § 1 mom. eller medverka till utredningen av hans eller hennes skuld eller en persons skuld som står i ett sådant förhållande till honom eller henne som nämns ovan.*

Trots vad som i 17 § och ovan i denna paragraf föreskrivs om tystnadsrätt för den som står i ett sådant förhållande till en part som avses i 17 § 1 mom., kan domstolen i ett brottmål besluta att en målsägande som hörs som vittne och inte har några anspråk inte har tystnadsrätt, om det finns skäl att mistänka att personen inte själv har beslutat om att utöva denna rätt.

19 §

En person får vägra vittna om en affärs- eller yrkeshemlighet, *om inte skäl som är synnerligen viktiga med beaktande av ärendets natur, bevisningens betydelse för avgörandet av målet och följderna av att bevisningen läggs fram samt övriga omständigheter kräver att han eller hon vittnar.*

20 §

När ett meddelande enligt lagen om yttrandefrihet i masskommunikation (460/2003) har gjorts tillgängligt för allmänheten, får meddelandets upphovsman, utgivaren och utövaren av programverksamheten vägra vittna om vem som har lämnat de upplysningar som meddelandet grundar sig på samt om upphovsmannens identitet.

Domstolen får ålägga en person som avses i 1 mom. att vittna i ett mål där åklagaren utför åtal för ett brott för vilket det föreskrivna

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

ment nämnd person dock förpliktas att besvara däri avsedd fråga

strängaste straffet är fängelse i minst sex år eller som gäller straffbart brott mot tystnadsplikten.

(ny)

21 §

Ett anonymt vittne som avses i 33 § får vägra vittna till den del detta skulle kunna röja hans eller hennes identitet eller kontaktuppgifter.

Alla andra än det anonyma vittnet är skyldiga att vägra vittna till den del detta skulle kunna röja det anonyma vittnets identitet eller kontaktuppgifter.

Bestämmelser om röjande av ett anonymt vittnes identitet genom beslut av domstol finns i 7 kap. 5 a § i lagen om rättegång i brottmål

(nytt, jfr 23 § 4 mom.)

22 §

En skyldighet eller rätt att vägra vittna enligt 11 § 2 eller 3 mom., 12 §, 13 § 1 eller 3 mom., 14 § 1 mom., 16 § eller 20 § 1 mom. kvarstår även om personen i fråga inte längre befinner sig i den ställning i vilken omständigheten i fråga kom till hans eller hennes kännedom.

(nytt, jfr 23 § 1 mom. 3 och 5 punkterna)

Den person som har fått information som avses i 11 § 2 eller 3 mom., 13 § 1 eller 3 mom., 14 § 1 mom. eller 20 § 1 mom. när han eller hon var anställd hos eller annars biträdde den som avses i bestämmelsen i fråga har motsvarande skyldighet eller rätt att vägra vittna som den som avses i bestämmelsen i fråga. Personen kan dock åläggas att vittna under de förutsättningar som anges i 15 § 1 mom. Han eller hon får även

vittna under de förutsättningar som avses i

15 § 2 mom., om saken gäller en person som avses i 13 eller 14 § eller någon annan som har varit anställd hos eller annars biträtt en sådan person.

(nytt, jfr 23 § 3 mom. och 24 § 3 mom.)

Vid tillämpningen av bestämmelserna i 12 § 2 mom., 13 § 2 mom., 14 § 2 mom. eller 20 § 2 mom. om minimistraff beaktas inte vad som i 6 kap. 8 § i strafflagen bestäms om lindrigare straffskala.

25 §

Var, som undandrager sig vittnesmål eller besvarande av viss fråga, nämne tillika grun-

23 §

Om en person vägrar vittna, ska han eller hon uppge grunden för sin vägran och göra

den för sin vägran och styrke densamma med sannolika skäl.

(nytt)

(ny)

11 §

Om inte annat stadgas i lag, får såsom bevis vid domstol inte åberopas

1) skriftlig berättelse av privat natur, som någon med anledning av redan inledd eller förestående rättegång har avgivit, om inte domstolen av särskilda skäl beslutar tillåta det, eller

2) utsaga som antecknats i ett förundersökningsprotokoll eller annan handling eller som annars upptagits.

Om någon som inte har fyllt 15 år eller vars psykiska funktioner är störda, vid förundersökningen har avgett en berättelse som har videobandats eller lagrats genom någon annan jämförbar bild- och ljudupptagning, får denna berättelse dock användas som bevis vid domstol, om den åtalade har getts möjlighet att ställa frågor till den som förhörts. Bestämmelser om hörande av en dylik person som vittne eller i bevissyfte finns i 21 §.

Om ett vittne inte kan höras vid huvudförhandlingen eller utom den, kan domstolen tillåta att en i 1 mom. 2 punkten avsedd handling eller utsaga får beaktas i rättegången.

Om svaranden bestrider ett sådant yrkande

av käranden som nämns i 5 kap. 14 § och som grundar sig på ett löpande skuldebrev, en växel eller en check, får han i samband med sitt svaromål tillstå domstolen en skriftlig berättelse av privat natur som nämns i 1 mom. för att styrka sannolika skäl för bestridandet.

de omständigheter som stöder den sannolika.

Om en person dock vägrar vittna på en grund som avses i 18 eller 21 §, godtas vägran, om inte personen klart har misstagit sig beträffande innehållet i rätten eller skyldigheten att vägra vittna eller vägran annars är klart ogrundad

Förbud mot att använda skriftliga berättelser och utnyttja bevis

24 §

En skriftlig berättelse av privat natur som någon har avgett med anledning av en redan inledd eller förestående rättegång får inte åberopas som bevis i domstolen, utom om

1) parterna samtycker till att berättelsen används som bevis i ett tvistemål där förlikning är tillåten,

2) svaranden bestrider ett yrkande enligt 5 kap. 14 § som grundar sig på ett löpande skuldebrev, en växel eller en check och i samband med sitt svaromål ger in berättelsen till domstolen för att styrka sannolika skäl för bestridandet,

3) något annat föreskrivs på annat ställe i lag,

4) domstolen av särskilda skäl tillåter det.

En utsaga som antecknats i ett förundersökningsprotokoll eller i någon annan handling eller som upptagits på något annat sätt får inte åberopas som bevis i domstolen om inte något annat föreskrivs i lag, utom om den som har avgett utsagan inte kan förhöras vid huvudförhandlingen eller utom denna, eller om personen i fråga inte har kunnat nå trots att man har vidtagit behöriga åtgärder och avgörandet inte bör fördröjas ytterligare.

gare.

När det gäller följande personer får förhör som vid förundersökningen har videobandats eller lagrats genom någon annan jämförbar bild- och ljudupptagning dock åberopas som bevis, om den åtalade har getts behörig möjlighet att ställa frågor till den förhörde:

1) någon som inte har fyllt 15 år eller vars psykiska funktioner är störda,

2) en målsägande i åldern 15–17 år som behöver särskilt skydd i synnerhet med beak-

tande av hans eller hennes personliga omständigheter och brottets natur,

3) en målsägande i ett sexualbrott som avses i 20 kap. 1–7 § i strafflagen som inte vill infinna sig för att höras vid rättegången.

(ny)

25 §

Domstolen får inte utnyttja bevis som har fåtts genom tortyr.

Ett bevis som har skaffats i strid med tystnadsrätten enligt 18 § får inte utnyttjas i ett brottmål. Förbudet mot att utnyttja bevis gäller även ett bevis som i något annat förfarande än vid en förundersökning eller rättegång i brottmål har fåtts av en person genom hot om användning av tvångsmedel eller annars mot personens vilja, om personen vid tidpunkten i fråga var misstänkt för brott eller svarande i ett brottmål eller om en förundersökning eller rättegång var anhängig med anledning av det brott som personen åtalades för och det skulle ha stridit mot 18 § att skaffa beviset i brottmålet. Om en person dock i något annat förfarande än vid handläggningen av ett brottmål eller ett därmed jämfällbart förfarande i samband med fullgörandet av en lagstadgad skyldighet har avgett en utsaga som strider mot sanningen eller gett in en handling som är falsk eller till sitt innehåll osann eller ett felaktigt eller förfalskat föremål, får dessa utnyttjas som bevis i ett brottmål som gäller det förfarande som stred mot denna skyldighet.

Domstolen får inte heller utnyttja bevis som har fåtts på ett lagstridigt sätt, om det finns vägande skäl för det med beaktande av ärendets natur, hur allvarlig den rättskränkning som hänför sig till sättet att skaffa beviset var, hur sättet att skaffa beviset påverkar dess tillförlitlighet, bevisets betydelse för avgörandet av målet och övriga omständigheter.

Förhör av en part

61 § 1 mom.

En part kan förhöras i bevissyfte.

Förhör av en part

26 §

Parterna får förhöras i bevissyfte. En part i ett tvistemål ska hålla sig till sanningen när parten avger sin berättelse och besvarar frågor. En målsägande i ett brottmål ska tala sanning när målsäganden redogör för saken

14 kap. 1 mom.

I ett tvistemål skall parterna hålla sig till sanningen då de redogör för de omständigheter som de åberopar i målet och då de uttalar sig om de omständigheter som motparten anför samt då de besvarar frågor.

Lag om rättegång i brottmål

6 kap. 5 § 3 mom.

Målsäganden i ett brottmål skall hålla sig till sanningen då han redogör för de omständigheter som han åberopar i målet och då han yttrar sig om de omständigheter som motparten anför samt då han besvarar frågor.

Rättegångsbalken 17 kap.

21 § 1 och 2 mom.

Den som inte har fyllt 15 år eller vars psykiska funktioner är störda kan höras som vittne eller i bevissyfte, om domstolen anser att detta är lämpligt och om

1) personligt hörande har väsentlig betydelse för att saken skall kunna redas ut, och

2) hörandet sannolikt inte orsakar personen sådant lidande eller annat men som kan skada honom eller hans utveckling.

Domstolen skall vid behov förordna en stödperson för den som skall höras. I fråga om stödpersonen gäller vad som i 2 kap. lagen om rättegång i brottmål (689/1997) föreskrivs om stödpersoner för målsägande.

64 §

Laga företrädare för part kan kallas till förhör enligt samma regler, som för part äro stadgade.

Vittnen

18 §

Alla utom den som är part i målet kan höras såsom vittne. I ett brottmål får målsäganden inte vittna, även om han inte för talan, och i tvistemål får inte den vittna till vars förmån eller mot vilken domen blir gällande som om

och besvarar frågor.

27 §

En part som inte har fyllt 15 år eller vars psykiska funktioner är störda får höras i bevissyfte, om domstolen anser att det är lämpligt och om

1) det är av väsentlig betydelse för att saken ska kunna redas ut att parten hörs personligen, och

2) hörandet sannolikt inte orsakar den som ska höras sådant lidande eller annat men som kan skada personen i fråga eller hans eller hennes utveckling.

Domstolen ska vid behov förordna en stödperson för den som ska höras. På stödpersonen tillämpas vad som i 2 kap. i lagen om rättegång i brottmål (689/1997) bestäms om förordnande av en stödperson för en målsägande.

28 §

Vid förhör av en laglig företrädare för en part iaktas vad som föreskrivs om förhör av en part.

Vittnen

29 §

Var och en som inte är part i målet får höras som vittne.

En målsägande som inte har några anspråk i ärendet ska höras som vittne i ett brottmål. På målsäganden tillämpas dock

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

den hade meddelats i en rättegång där han varit part.

I brottmål får inte den vittna som har

1) åtalats för samma gärning eller en gärning som står i omedelbart samband med den gärning som åtalet gäller,

2) förelagts strafforder eller ordningsbot för en gärning som avses i 1 punkten, eller

3) begått en gärning beträffande vilken en förundersökningsmyndighet med stöd av 3 kap. 9 § i förundersökningslagen (805/2011) har avstått från att vidta åtgärder för att ställa den misstänkte under åtal eller som åklagaren med stöd av 1 kap. 7 eller 8 § i lagen om rättegång i brottmål eller någon annan motsvarande paragraf har beslutat att inte väcka åtal för.

Om domstolen vill höra någon som avses i 1 eller 2 mom. och som inte är part i målet, skall beträffande kallelse, utevaro och förhör i tillämpliga delar iakttas vad som gäller för parter. Angående rätten till ersättning för den som infinner sig vid domstolen gäller i tillämpliga delar vad som stadgas om vittnen.

21 § 1 och 2 mom.

Den som inte har fyllt 15 år eller vars psykiska funktioner är störda kan höras som vittne eller i bevisssyfte, om domstolen anser att detta är lämpligt och om

1) personligt hörande har väsentlig betydelse för att saken skall kunna redas ut, och

2) hörandet sannolikt inte orsakar personen sådant lidande eller annat men som kan skada honom eller hans utveckling.

Domstolen skall vid behov förordna en stödperson för den som skall höras. I fråga om stödpersonen gäller vad som i 2 kap. lagen om rättegång i brottmål (689/1997) föreskrivs om stödpersoner för målsägande.

19 §

Åberopas en domare till vittne, ska han pröva på sin domared om han vet något som kan inverka på saken. Finner han att det är så, ska han höras som vittne. Åberopas en åklagare till vittne ska rätten pröva om detta är behövligt för att få upplysning i saken och då ska åklagaren träda från saken.

inte vad som i 44 § bestäms om vittnesförsäkringen och i 63 § om tvångsmedel när ett vittne vägrar att vittna.

Vad som bestäms i 2 mom. ska i ett brottmål även tillämpas

1) på den som har åtalats för samma gärning eller en gärning som står i omedelbart samband med den gärning som åtalet gäller,

2) på den som har förelagts strafforder eller ordningsbot för en gärning som avses i punkt 1,

3) på den som har begått en gärning som med stöd av 3 kap. 9 § i förundersökningslagen inte överlämnas till åklagaren för prövning eller som åklagaren med stöd av 1 kap. 7 eller 8 § i lagen om rättegång i brottmål eller någon annan motsvarande bestämmelse om åtgärdseftergift har beslutat att inte väcka åtal för.

30 §

På ett vittne som inte har fyllt 15 år eller vars psykiska funktioner är störda tillämpas vad som i 27 § bestäms om en part som förhörs i bevisssyfte.

31 §

Om domaren i målet eller någon annan person som avses i 13 kap. 2 § 1 mom. åberopas som vittne, ska frågan om han eller hon behöver höras avgöras med iakttagande av vad som i 13 kap. 9 § bestäms om avgörande av en invändning om jäv.

Om åklagaren i målet eller en parts rättegångsbiträde eller rättegångsombud åbero-

pas som vittne, ska domstolen pröva om personen i fråga behöver höras. Om åklagaren, rättegångsbiträdet eller rättegångsombudet åläggs att vittna, ska han eller hon avsäga sig sitt uppdrag. Domstolen ska då ge personen i fråga eller hans eller hennes huvudman tillfälle att ersätta den som har avsagt sig uppdraget med någon annan person.

22 §

Republikens president må icke kallas att vittna.

32 §

Republikens president *ska inte kallas för att höras som vittne.*

(ny)

33 §

I ett brottmål får ett vittne höras utan att hans eller hennes identitet eller kontaktuppgifter avslöjas (anonymt vittne), om

1) det enligt ett beslut som har fattats utifrån 5 kap. 11 a—11 e § i lagen om rättegång i brottmål har bestämts att vittnet ska höras anonymt,

2) beslutet har vunnit laga kraft, eller beslutet ska iakttas enligt 11 e § 3 mom. i det kapitlet,

3) vid huvudförhandlingen prövas ett åtal för det brott för vars utredning vittnet har beviljats anonymitet, och

4) vittnet yrkar på att höras så att hans eller hennes identitet inte avslöjas.

Sakkunniga

44 § 1 mom.

Finnes för prövning av fråga, vars bedömande kräver särskild fackkunskap, nödigt att anlita sakkunnig, äge rätten över frågan inhämta utlåtande av myndighet eller tjänsteman eller annan inom detta fack verksam person, eller ock uppdraga åt en eller flere för redbarhet och för skicklighet i ämnet kända personer att avgiva yttrande.

44 § 1 mom.

Finnes för prövning av fråga, vars bedömande kräver särskild fackkunskap, nödigt att anlita sakkunnig, *äge rätten över frågan inhämta utlåtande av myndighet eller tjänsteman eller annan inom detta fack verksam*

Sakkunniga

34 §

Sakkunniga ska höras om erfarenhetssatser som kräver särskild kunskap och om tillämpningen av dessa erfarenhetssatser på de omständigheter som framkommit i ärendet.

35 §

En sakkunnig ska vara känd för redbarhet och skicklighet inom sitt område.

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

person, eller ock uppdraga åt en eller flere för redbarhet och för skicklighet i ämnet kända personer att avgiva yttrande.

47 §

Ej må den vara sakkunnig, som till saken eller till någondera parten står i sådant förhållande, att hans tillförlitlighet därigenom kan anses förringad.

50 §

En sakkunnig skall lämna en klar redogörelse för vad han har fått fram vid undersökningen samt ett motiverat utlåtande som grundar sig på denna i den fråga som har förelagts honom. Utlåtandet skall vara skriftligt, om inte domstolen anser att det är skäl att tilllåta att det avges muntligen. Om någon annan än den som på grund av att han innehar en offentlig tjänst eller befattning anlitas som sakkunnig, skall domstolen fastställa en tid inom vilken utlåtandet skall ges.

En sakkunnig som har givit ett skriftligt utlåtande skall muntligen höras av domstolen, om en part så yrkar och det är uppenbart att det inte saknar betydelse att han hörs, eller om domstolen anser det vara nödvändigt att han hörs. Om det finns flera sakkunniga, kan en eller flera av dem kallas att höras.

45 §

Domstolen kan bestämma att sinnestillståndet hos en svarande i brottmål skall undersökas, om

1) domstolen i en mellandom enligt 11 kap. 5 a § i lagen om rättegång i brottmål har konstaterat att svaranden har förfarit på ett sådant straffbart sätt som anges i åtalet,

2) det är motiverat att svarandens sinnestillstånd undersöks, och

3) svaranden samtycker till sinnesundersökningen eller svaranden är häktad eller åta-

las för ett brott som kan medföra strängare straff än fängelse i ett år.

Domstolen kan på framställning av åklagaren, den misstänkte eller den misstänktes intressebevakare under de förutsättningar som

Den som står i ett sådant förhållande till ärendet eller till en part att hans eller hennes opartiskhet äventyras får inte vara sakkunnig

36 §

En sakkunnig ska ge sitt utlåtande skriftligt.

En sakkunnig ska höras muntligt i domstolen, om

1) det behövs för att undanröja oklarheter, brister eller motstridigheter i hans eller hennes utlåtande,

2) domstolen anser att det behövs av någon annan orsak, eller

3) en part begär det och det är uppenbart att det inte saknar betydelse att den sakkunnige hörs.

37 §

Domstolen kan bestämma att sinnestillståndet hos en svarande i ett brottmål ska undersökas, om

1) domstolen i en mellandom enligt 11 kap. 5 a § i lagen om rättegång i brottmål har konstaterat att svaranden har förfarit på ett sådant straffbart sätt som anges i åtalet,

2) det är motiverat att svarandens sinnestillstånd undersöks, och

3) svaranden samtycker till sinnesundersökningen eller svaranden är häktad eller åta-

las för ett brott som kan medföra strängare straff än fängelse i ett år.

Domstolen kan på framställning av åklagaren, den misstänkte eller den misstänktes intressebevakare under de förutsättningar som

anges i 1 mom. 2 eller 3 punkten förordna om undersökning av den misstänktes sinnestillstånd redan under förundersökningen eller före huvudförhandlingen, om den misstänkte har erkänt att han eller hon har gjort sig skyldig till en straffbar gärning eller om det annars är klart att en sinnesundersökning är nödvändig. Bestämmelser om domstolens domförhet och hur sammanträdet ska hållas när ett beslut som avses i detta moment fattas finns i 3 kap. 1 § 2 mom. i tvångsmedelslagen (806/2011).

Innan ett beslut om avtjänande av hela strafftiden i fängelse enligt 2 c kap. 11 § i strafflagen fattas, skall den åtalade förordnas att genomgå sinnesundersökning. Domstolen skall samtidigt begära ett utlåtande om huruvida den åtalade skall anses vara synnerligen farlig för någon annans liv, hälsa eller frihet.

För ny behandling enligt 2 c kap. 12 § i strafflagen av frågan om avtjänande av hela strafftiden i fängelse skall Helsingfors hovrätt begära ett utlåtande om huruvida den som avtjänar hela strafftiden alltså skall anses vara synnerligen farlig för någon annans liv, hälsa eller frihet.

I ett beslut om sinnesundersökning får ändring inte sökas särskilt genom besvär. Den som enligt domstolens beslut skall genomgå sinnesundersökning får anföra klagan över beslutet. Klagan får anföras utan tidsbegränsning. Klagan skall behandlas skyndsamt.

I fråga om sinnesundersökning och intagning på sjukhus i detta syfte föreskrivs särskilt.

Skriftliga bevis Syn

56 § 1 mom.

Skall fastighet eller sådant föremål, som ej utan svårighet kan bringas inför rätten, besiktigas, må rätten förrätta syn på fastigheten eller där föremålet befinner sig. Finner rätten nödigt att förrätta syn på plats, där något inträffat, beslutet om dess föranstaltande.

11 b § 2 mom.

Om handlingen innehåller en uppgift som en part enligt 12 § inte är skyldig att eller får lämna, eller om den annars innehåller en

anges i 1 mom. 2 och 3 punkten förordna om undersökning av den misstänktes sinnestillstånd redan under förundersökningen eller före huvudförhandlingen, om den misstänkte har erkänt att han eller hon har gjort sig skyldig till en straffbar gärning eller om det annars är klart att en sinnesundersökning behövs. Bestämmelser om domstolens beslutförhet och om hur sammanträdet får hållas när ett beslut som avses i detta moment fattas finns i 3 kap. (806/2011) 1 § 2 mom. i tvångsmedelslagen.

Innan ett beslut om avtjänande av hela strafftiden i fängelse enligt 2 c kap. 11 § i strafflagen fattas, ska den åtalade förordnas att genomgå sinnesundersökning. Domstolen ska samtidigt begära ett utlåtande om huruvida den åtalade ska anses vara synnerligen farlig för någon annans liv, hälsa eller frihet.

För ny behandling enligt 2 c kap. 12 § i strafflagen av frågan om avtjänande av hela strafftiden i fängelse ska Helsingfors hovrätt begära ett utlåtande om huruvida den som förordnats att avtjäna hela strafftiden ska anses vara synnerligen farlig för någon annans liv, hälsa eller frihet.

(se 69 §)

Angående sinnesundersökning och intagning på sjukhus i detta syfte föreskrivs särskilt.

Handlingar och syneobjekt

38 §

Som bevisning kan för domstolen läggas fram föremål och handlingar. Domstolen kan för att skaffa bevis förrätta syn av ett föremål som inte utan svårighet kan hämtas till domstolen eller av fast egendom *eller en plats el-*

ler något annat objekt.

Bevis som avses i 1 mom. får läggas fram eller skaffas trots att uppgifter som omfattas av sekretess eller av tystnadsrätt framgår av

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

uppgift som inte får röjas, skall ett sådant utdrag av handlingen lämnas där denna uppgift inte ingår.

en handling eller ett föremål eller något annat syneobjekt, om beviset utan oskäligen olägenheter kan behandlas så att uppgifterna inte kommer fram.

11 b § 1 mom.

En handling som läggs fram som bevis skall lämnas till domstolen i original, om domstolen inte anser det tillräckligt att en kopia läggs fram.

39 §

Om inte domstolen bestämmer att en handling ska läggas fram i original, får en kopia av handlingen läggas fram.

15 § 2 mom.

Har domstolen ålagt någon att visa upp en handling, skall han lägga fram handlingen i original eller i bestyrkt kopia. Han är dock skyldig att visa upp handlingen i original, om rätten anser det vara nödvändigt.

12 § 1 mom.

Innehar någon skriftlig handling, som kan antagas äga betydelse som bevis i saken, vare skyldig förete den inför rätten.

40 §

Domstolen kan förordna att ett föremål eller en handling ska läggas fram för domstolen eller att syn ska hållas, om föremålet eller handlingen kan ha betydelse som *bevis eller förrättandet av syn kan ha betydelse för att få bevis.*

57 § 1 mom.

Den, som innehar föremål, vilket utan svårighet kan bringas inför rätten och vilket kan antagas vara av betydelse såsom bevismedel i saken, vare skyldig tillhandahålla detsamma för besiktning

14 §

Innan innehavare av handling förpliktas förete densamma, skall honom beredas tillfälle att avgiva förklaring. För utredande av spørsmål om skyldighet att förete handling kan innehavaren förhöras i enlighet med vad nedan angående förhör med vittne eller part stadgas, dessliques kunna andra bevis företes.

Innan domstolen meddelar ett förordnande enligt 1 mom. ska personen i fråga ges tillfälle att bli hörd. Vid behov kan personen höras på det sätt som föreskrivs om förhör av en part eller hörande av ett vittne och även annan bevisning tas emot.

15 § 3 mom.

Rätten får också, om den finner det vara nödvändigt, vid vite förplikta den som skall lägga fram en handling att fullgöra sin skyldighet eller bestämma att den skall inges genom en utmätningsmans försorg.

Domstolen får vid behov ålägga personen i fråga att fullgöra sin skyldighet vid vite. Domstolen kan även bestämma att en utmätningsman ska hämta handlingen *eller föremålet till domstolen, varvid 3 kap. i utsökningensbalken ska iakttas. Domstolen har rätt att få handräckning av polisen för att säker-*

57 § 2 mom.

Vad i 13—17 §§ är stadgat, äge motsvarande tillämpning, då föremål eller handling bör tillhandahållas för besiktning. Beträffande tillhandahållande av handling till besiktning vare dessutom gällande, vad i 12 § är stadgat.

ställa förrättandet av syn.

(ny)

Kallelser

26 § 1, 3 och 4 mom.

Om den som har åberopats som vittne är närvarande vid domstolen, är han skyldig att genast vittna.

Domstolen har hand om uppgiften att kalla vittnen, om denna inte har anförtrots parterna på den grund som anges i 11 kap. 2 §. Ett vittne ska kallas att infinna sig vid vite, som domstolen förelägger, och kallelsen ska delges vittnet personligen enligt 11 kap. 3, 3 b och 4 §.

I kallelsen skall vittnet underrättas om vilken dag och vid vilket klockslag samt var sammanträdet hålls. Där skall också alla nödvändiga uppgifter om parterna och målet nämnas. Dessutom skall i kallelsen meddelas vad som stadgas i 36 och 39 §§ samt i 40 § 4 och 5 mom.

58 § 1 mom.

Om anställande av syn eller besiktning skola parterna underrättas. Är för brott anklagad häktad och prövas hans närvaro nödig, förordne rätten om hans inställande till förrättningen.

26 a §

Skall vittneskallelse delges utom landet, skall domstolen ha hand om delgivningen. I kallelsen skall anges den dag då den senast skall delges.

Kallelse skall begäras genom en till tings-

41 §

Om en part som ska höras i bevissyfte eller den som åberopats som vittne eller sakkunnig är närvarande i domstolen, får han eller hon genast höras.

Vid behov ska domstolen kalla vittnen och sakkunniga, om inte denna uppgift har anförtrots parterna på den grund som anges i 11 kap. 2 § eller om inte något annat följer av 5 kap. 19 § i lagen om rättegång i brottmål. Den som ska höras ska kallas att infinna sig vid vite, som domstolen förelägger, och kallelsen ska delges personligen på det sätt som anges i 11 kap. 3, 3 b eller 4 §.

I kallelsen ska det anges vilken dag och vid vilket klockslag samt var sammanträdet hålls. Där ska också nämnas alla behövliga uppgifter om parterna och målet. Dessutom ska i kallelsen lämnas de uppgifter som avses i 62 eller 64 § och i 65 § 3 mom.

Om ett förhör som avses i 52 § eller i 56 § 2 mom. hålls hos en myndighet, kan på förhöret tillämpas vad som föreskrivs om påföljderna av att en part som ska höras i bevissyfte eller ett vittne eller en sakkunnig är frånvarande och om de tvångsmedel som får riktas mot dem. I kallelsen ska lämnas de uppgifter som anges i 3 mom. och meddelas hur förhöret verkställs.

I fråga om kallelse till syn av en person som avses i 1 mom. iakttas vad som ovan i denna paragraf och annanstans föreskrivs om kallelse till sammanträde.

42 §

Om inte annat följer av någon annan lag, Europeiska unionens lagstiftning eller en internationell överenskommelse som är bindande för Finland, ska domstolen sköta kal-

lelsen, när en kallelse ska delges ett vittne el-

*Gällande lydelse**Föreslagen lydelse*

rättens kansli inlämnad ansökan. Kallelsen skall såsom särskilt stadgats eller överenskommits genom domarens försorg för delgivning sändas till myndigheten i det land där vittnet vistas.

På ett vittne som trots en kallelse som i en främmande stat delgivits honom enligt begäran om rättshjälp inte infinner sig i Finland, skall inte tillämpas vad 36 och 39 §§ i detta kapitel stadgar om påföljderna för förfallolös utevaro, om inte den inkallade därefter på nytt frivilligt har kommit till Finland och inte iakttagit en här i landet delgiven kallelse att infinna sig för att höras vid domstol. Om vittnens skyldighet att från ett annat nordiskt land komma till Finland för att höras vid domstol stadgas i lagen om skyldighet att i vissa fall inställa sig vid domstol i annat nordiskt land (349/75).

Justitieministeriet utfärdar närmare föreskrifter om kallelsens innehåll.

51 § 1 mom.

Bestämmelserna i 26 a, 31, 33, 34, 34 a och 41 § gäller i tillämpliga delar också sakkunniga.

ler en sakkunnig utanför Finland. Domstolen ska sända kallelsen för delgivning till myndigheterna i det land där vittnet eller den sakkunniga vistas. I kallelsen ska anges vilken dag kallelsen senast ska delges.

På ett vittne eller en sakkunnig som inte infinner sig i Finland trots att en kallelse har delgivits honom eller henne i en främmande stat enligt en begäran om rättslig hjälp tillämpas inte vad som i 62 § bestäms om påföljderna för att utebli utan laga hinder, om inte personen i fråga efter det frivilligt har kommit till Finland och inte har iakttagit en här i landet delgiven kallelse att infinna sig för att höras vid domstol.

Bestämmelser om skyldighet för vittnen och sakkunniga att komma från ett annat nordiskt land till Finland för att höras i finsk domstol finns i lagen om skyldighet att i vissa fall inställa sig vid domstol i annat nordiskt land (349/1975).

(ny)

Bevisningsförfarandet vid huvudförhandlingen

28 §

Sedan vittne uppropats, skall rättens ordförande fråga vittnet om hans namn, ålder, befattnings och hemvist samt, där skäl därtill föreligger, även göra sig underrättad om sådana omständigheter, vilka utgöra laga hinder för avläggande av vittnesed eller berättiga eller förplikta vittnet att undandraga sig vittnesmål, så ock om sådant, som kan inverka på vittnets trovärdighet; och varde allt detta i protokollet antecknat.

Är vittne berättigat att vägra avgiva vittnesmål eller besvara fråga, skall ordföranden därom upplysa vittnet och tillika erinra, att vittnet, om det icke önskar tillgodonjuta denna förmån, vid enahanda äventyr som jämväl annat vittne är skyldigt att tala sanning

43 §

Innan ett vittne eller en sakkunnig hörs ska domstolens ordförande fråga personen om hans eller hennes namn och vid behov försäkra sig om personens identitet. Vid behov ska ordföranden fråga om det finns något hinder för att avge försäkran och om den som ska höras har skyldighet eller rätt att vägra vittna. Ordföranden ska vid behov underrätta sig om omständigheter som påverkar personens trovärdighet.

Om ett vittne eller en sakkunnig har rätt att vägra vittna, ska ordföranden upplysa personen i fråga om detta och underrätta personen om att han eller hon har samma samningsplikt som andra vittnen och sakkunniga, om han eller hon inte vill använda sig av denna

och yppa, vad i saken är honom veterligt.

(ny)

29 §

Vittnena skall var för sig enligt eget val aningen avlägga vittnesed eller avge vittnesförsäkran. Ett vittne som inte hör till något trosamfund skall dock avge en försäkran.

Vittneseden avläggs enligt detta formulär: Jag N. N. lovar och svär vid Gud den allsmäktige och allvetande, att jag skall vittna och giva tillkänna allt, som jag i denna sak vet sant vara, utan att något därav förtiga eller något därtill tillägga eller däri ändra.

Vittnesförsäkran avges enligt detta formulär: Jag N. N. lovar och försäkrar på heder och samvete, att jag skall vittna och giva tillkänna allt, vad jag i denna sak: vet sant vara, utan att något därav förtiga eller något därtill tillägga eller däri ändra.

30 §

Ej må vittnesed eller motsvarande försäkran avläggas av:

- 1) den, som icke fyllt femton år;
- 2) den, som till följd av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan rubbning av själsförmögenheterna finnes sakna klar uppfattning om edens betydelse; ej heller
- 3) i brottmål den, som står i sådant förhållande till den åtalade, som avses i 20 §.

rätt. Ordföranden ska dessutom vid behov även i övrigt redogöra för innehållet i en tystnadsplikt eller tystnadsrätt som gäller den som ska höras.

Ett anonymt vittne är inte skyldigt att uppge sin identitet.

44 §

Innan ett vittne hörs ska vittnet avge följande försäkran: Jag N.N. lovar och försäkrar på heder och samvete att jag ska vittna och säga hela sanningen i denna sak, utan att förtiga, lägga till eller ändra någonting.

Försäkran avges inte

- 1) av den som inte har fyllt 15 år,
- 2) av den vars psykiska funktioner är störda så att han eller hon uppenbart inte förstår innebörden av försäkran,
- 3) i ett brottmål
 - a) av en målsägande som inte har några anspråk i ärendet,
 - b) av den som har åtalats för samma gärning eller en gärning som står i omedelbart samband med den gärning som åtalet gäller,
 - c) av den som har förelagts strafforder eller ordningsbot för en gärning som avses i b-punkten,
 - d) av den som har begått en gärning som med stöd av 3 kap. 9 § i förundersökningslagen inte överlämnas till åklagaren för prövning eller som åklagaren med stöd av 1 kap. 7 eller 8 § i lagen om rättegång i brottmål eller någon annan motsvarande bestämmelse om åtgärdseftergift har beslutat att inte väcka åtal för,
- 4) av ett anonymt vittne.

49 §

En sakkunning som hörs personligen vid domstolen skall enligt eget val antingen avlägga sakkunniged eller avge försäkran. En sakkunnig som inte hör till något trossamfund skall dock alltid avge försäkran.

Sakkunnigeden avläggs enligt detta formulär: Jag N.N lovar och svär vid Gud den allsmäktige och allvetande, att jag efter bästa förstånd skall fullgöra det mig anförtrödda uppdraget.

När en sakkunnigförsäkran avges skall edsformuläret i tillämpliga delar följas.

Den sakkunnige skall avlägga eden eller avge försäkran innan han hörs muntligen i domstolen. Om han på förhand har avgivit ett skriftligt utlåtande, skall formen för eden eller försäkran anpassas efter detta. Den som på grund av att han innehar en offentlig tjänst eller befattning eller ett offentligt uppdrag anlitas som sakkunnig behöver inte avlägga ed eller avge försäkran.

31 §

Innan vittne avgiver sin utsaga, skall rättens ordförande erinra vittnet om hans sanningsplikt, så ock, om ed eller försäkran avlagts, om vikten därav. *Pinnes anledning därtill, skall vittnet även uppmärksam göra s på innehåll i 23 och 24 §§.*

32 §

Ett vittne ska utge sin utsaga muntligen. En skriftlig vittnesberättelse får inte åberopas men vittnet får anlita skriftliga anteckningar till stöd för minnet.

En utsaga som vittnet tidigare avgett inför rätten, åklagaren eller en polismyndighet får uppläsas vid vittnesförhör endast då vittnet i sin vittnesutsaga avviker från vad han eller hon tidigare berättat eller då vittnet vid förhöret förklarar att han eller hon inte kan eller vill yttra sig i saken.

6 kap. 2 § 2 mom.

Parterna skall förhöras i bevissyfte innan någon annan muntlig bevisning tas upp i den

45 §

Innan en sakkunnig hörs ska han eller hon avge följande försäkran: Jag N.N. lovar och försäkrar på heder och samvete att jag enligt bästa förstånd ska fullgöra det sakkunniguppdrag som jag fått.

46 §

Innan ett vittne eller *en sakkunnig* avger sin berättelse, ska domstolens ordförande *påminna honom eller henne om sanningsplikten* och, om försäkran har avgetts, om vikten av den.

47 §

En part som hörs i bevissyfte och ett vittne ska avge sin utsaga muntligt. En skriftlig berättelse får inte åberopas, men den som hörs får dock använda skriftliga anteckningar till stöd för minnet.

Om den som hörs i sin muntliga utsaga avviker från vad han eller hon tidigare har berättat för domstolen, åklagaren eller en förundersökningsmyndighet eller inte avger någon utsaga, får den tidigare berättelsen användas som bevis till den del den muntliga utsagan avviker från den tidigare berättelsen eller den som hörs inte har avgett någon utsaga.

48 §

Om inte domstolen av särskilda skäl beslutar något annat, ska parterna i ett tvistemål och målsäganden och svaranden i ett brott-

fråga som förhöret gäller. Domstolen kan bestämman att bevisning som gäller någon viss

omständighet skall tas upp före den övriga bevisningen.

Lagen om rättegång i brottmål

6 kap. 7 § 2 mom.

När parterna förhörs i bevissyfte skall i tillämpliga delar iaktas vad som i 17 kap. 32 och 33 §§ rättegångsbalken stadgas om vittnesförhör. Parterna skall förhöras i bevissyfte innan någon annan muntlig bevisning upptas i den fråga som förhöret gäller.

Rättegångsbalken

17 kap 65 §

När en part förhörs under sanningsförsäkran skall utöver 61 § iaktas vad som i 23, 24, 26, 32, 34 och 34 a § föreskrivs om vittnen.

21 § 3 mom.

Den som hörs skall förhöras av domstolen, om inte domstolen anser att det finns särskilda skäl att enligt 33 § anförtro parterna förhöret. Parterna skall ges tillfälle att genom domstolens förmedling ställa frågor till den som hörs eller, om domstolen anser det lämpligt, direkt till denne. Hörandet kan vid behov äga rum på någon annan plats än i domstolens rättssal.

33 §

Vittnesförhöret skall inledas av den part

mål förhöras innan någon annan muntlig bevisning tas upp. Förhöret hålls på det sätt

som bestäms nedan i denna paragraf. Vid behov kan man dock avvika från 2–4 mom.

I ett tvistemål ska huvudförhöret av en part hållas av partens biträde. I ett brottmål ska huvudförhöret av svaranden hållas av svarandens biträde. Huvudförhöret av målsäganden ska hållas av målsägandens biträde eller av åklagaren. Om inte en part i ett tvistemål eller svaranden i ett brottmål har något biträde, ska huvudförhöret hållas av domstolen eller, i ett brottmål, även av åklagaren. Vid huvudförhöret ska den som hörs självständigt och vid behov med stöd av frågor avge sin berättelse i ett sammanhang.

Motförhöret ska hållas av motparten till den part som höll huvudförhöret. Motförhör av en målsägande som inte har några anspråk i ärendet ska hållas av åklagarens motpart. Om motparten inte är närvarande, ska motförhöret hållas av domstolen eller, i ett brottmål, även av åklagaren.

Efter motförhöret har domstolen och parterna rätt att ställa frågor till den som hörs. Den part som höll huvudförhöret ska ges tillfälle att ställa sina frågor först.

Domstolen ska förhöra den som inte har fyllt 15 år eller vars psykiska funktioner är störda, om inte den anser att det finns särskilda skäl att uppgiften ska anförtros en part. Parterna ska ges tillfälle att ställa frågor till den som hörs antingen genom domstolens förmedling eller, om domstolen anser att det är lämpligt, direkt till den som hörs. Vid behov kan förhöret hållas någon annanstans än i domstolens sessionssal.

Frågor som genom sitt innehåll, sin form eller sitt framställningssätt inbjuder till ett visst svar får inte ställas vid huvudförhöret. Vid ett motförhör och när kompletterande frågor ställs är sådana frågor tillåtna, när avsikten är att klarlägga i vilken mån vittnets berättelse motsvarar det verkliga händelseförloppet. Domstolen ska avvisa frågor som inte hör till saken eller som är förvirrande eller annars olämpliga.

49 §

Förhör av vittnen och sakkunniga hålls på

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

som åberopar vittnet, om inte domstolen bestämmer något annat. Vittnet skall självman- och vid behov genom att besvara frågor avge sin berättelse i ett sammanhang.

Efter vittnesförhören enligt 1 mom. skall vittnet förhöras av motparten till den som åberopat vittnet. Om motparten inte är närvarande eller om domstolen annars anser det befogat, kan domstolen förhöra vittnet.

Härefter skall domstolen och parterna få ställa frågor till vittnet. Den part som åberopat vittnet skall först ges tillfälle att ställa sina frågor.

Har ingendera parten åberopat vittnet, eller har båda parterna gjort det, skall domstolen inleda vittnesförhören, om den inte anser det lämpligare att uppgiften anförtros någondera parten.

Frågor som genom sitt innehåll, sin form, eller sitt framställningssätt inbjuder till ett visst svar får inte ställas vid andra förhör än de som avses i 2 och 3 mom., när avsikten är att klarlägga i vilken mån vittnets berättelse motsvarar det verkliga händelseförloppet. Domstolen skall avvisa frågor som uppenbart inte hör till saken eller som är förvirrande eller annars olämpliga.

51 § 1 mom.

Bestämmelserna i 26 a, 31, 33, 34, 34 a och 41 § gäller i tillämpliga delar också sakkunniga

21 § 3 mom.

Den som hörs skall förhöras av domstolen, om inte domstolen anser att det finns särskilda skäl att enligt 33 § anförtro parterna förhören. Parterna skall ges tillfälle att genom domstolens förmedling ställa frågor till den som hörs eller, om domstolen anser det lämpligt, direkt till denne. Hörandet kan vid behov äga rum på någon annan plats än i domstolens rättssal.

33 a §

Finns det flera vittnen i ett mål, skall de höras var för sig. Om vittnenas berättelser är oklara eller motstridiga, eller om det annars är skäl att höra vittnena mot varandra, är ett sådant förhör tillåtet.

Den som har åberopats att vittna får inte

det sätt som bestäms i 2 mom. samt i 48 § 3—6 mom. Vid behov kan man dock avvika från 2 mom. och 48 § 3 och 4 mom. En målsägande som inte har några anspråk i ärendet

ska dock höras i enlighet med 48 §.

Huvudförhören ska hållas av den part som åberopat den som ska höras. Om domstolen har åberopat den som ska höras, eller om båda parterna har gjort det, ska domstolen besluta om vilkendera parten som ska hålla huvudförhören, om inte det ska anses lämpligast att domstolen håller förhören.

50 §

Om flera personer hörs i bevissyfte i ett mål, ska de höras var för sig. Personerna får dock höras mot varandra, om deras utsagor eller utlåtanden är oklara eller motstridiga eller om det behövs av någon annan orsak.

Den som har åberopats som vittne eller

vara närvarande vid handläggningen av målet i större utsträckning än vad förhöret med honom kräver.

Lagen om rättegång i brottmål

6 kap. 8 §

Domstolen kan för trygghet av bevisningen besluta att en målsägande som inte har anspråk i målet inte får vara närvarande vid handläggningen förrän han skall höras för utredningen av målet.

34 §

Ett vittne, någon annan som skall höras i bevissyfte eller en målsägande kan höras vid huvudförhandlingen utan att en part eller någon annan person är närvarande, om domstolen anser att detta är lämpligt och förfarandet behövs

1) för att den som skall höras, eller någon som står i ett sådant förhållande till denne som avses i 15 kap. 10 § 2 mom. strafflagen, skall kunna skyddas för hot mot liv eller hälsa,

2) i det fall att den som skall höras annars skulle låta bli att berätta vad han vet om saken, eller

3) i det fall att någon stör eller försöker vilseleda den som skall höras medan denne talar.

Parterna skall ges tillfälle att ställa frågor till den som hörs.

Vittnen eller andra personer kan höras utan att allmänheten är närvarande enligt vad som föreskrivs i lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar (370/2007)

34 a §

Vittnen, andra personer som skall höras i bevissyfte eller målsägande kan höras vid huvudförhandlingen utan att de är personligen närvarande med anlitande av videokonferens eller någon annan lämplig teknisk dataöverföring där de som deltar i sammanträdet har sådan kontakt att de kan både höra och se varandra, om domstolen anser att detta är lämpligt och

1) den som skall höras inte personligen kan

sakkunnig får inte vara närvarande vid handläggningen av målet i större utsträckning än vad förhöret av honom eller henne kräver. Domstolen kan dock vid behov tillåta att en sakkunnig är närvarande vid övriga delar av handläggningen av målet. Vid behov kan

domstolen även tillåta att en målsägande som inte har några anspråk i ärendet är närvarande vid handläggningen innan han eller hon hörs i bevissyfte. En sådan målsägande får vara närvarande efter att ha hörts.

51 §

En part som ska höras i bevissyfte samt ett vittne och en sakkunnig kan höras vid huvudförhandlingen *skyddad på ett sådant sätt att han eller hon inte kan ses*, eller så att en part eller någon annan person inte är närvarande, om domstolen anser att detta är lämpligt och förfarandet behövs

1) för att den som hörs eller någon som står i ett sådant förhållande till honom eller henne som avses i 17 § 1 mom. ska kunna skyddas mot hot mot liv eller hälsa,

2) i det fallet att den som hörs annars skulle låta bli att berätta vad han eller hon vet om saken, eller

3) i det fallet att någon stör eller försöker vilseleda den som hörs medan han eller hon talar.

Parterna ska ges tillfälle att ställa frågor till den som hörs.

Bestämmelser om hörande av en person utan att allmänheten är närvarande finns i lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar.

52 §

En part som ska höras i bevissyfte samt ett vittne och en sakkunnig kan höras vid huvudförhandlingen utan att han eller hon är personligen närvarande, med anlitande av videokonferens eller någon annan lämplig teknisk dataöverföring där de som deltar i sammanträdet har sådan kontakt att de kan tala med och se varandra, om domstolen anser att detta är lämpligt och

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

närvara vid huvudförhandlingen på grund av sjukdom eller av andra skäl eller om personlig närvaro vid huvudförhandlingen orsakar oskäligen kostnader eller oskälig olägenhet i förhållande till betydelsen av beviset,

2) trovärdigheten av den berättelse som den som skall höras avger kan bedömas tillförlitligt utan att han är personligen närvarande vid

huvudförhandlingen,

3) förfarandet behövs för att den som skall höras, eller någon som står i ett sådant förhållande till denne som avses i 15 kap. 10 § 2 mom. strafflagen, skall kunna skyddas för hot mot liv eller hälsa, eller

4) den som skall höras inte har fyllt 15 år eller hans psykiska funktioner är störda.

Parterna skall ges tillfälle att ställa frågor till den som höras.

I de fall som avses i 1 mom. 1 och 2 punkten kan dock också telefon användas när någon höras.

1) den som höras inte personligen kan närvara vid huvudförhandlingen på grund av sjukdom eller av något annat skäl,

2) den som höras inte kan infinna sig personligen vid huvudförhandlingen utan att det uppstår *kostnader eller olägenheter som är betydande* i förhållande till bevisningens betydelse,

3) trovärdigheten av den berättelse som den som höras avger kan bedömas tillförlitligt utan att han eller hon är personligen närvarande vid huvudförhandlingen,

4) förfarandet behövs för att den som höras eller någon som står i ett sådant förhållande till honom eller henne som avses i 17 § 1 mom. ska kunna skyddas mot hot mot liv eller hälsa, eller

5) den som höras inte har fyllt 15 år eller hans eller hennes psykiska funktioner är störda.

I de fall som avses i 1 mom. 1—3 punkten kan personen i fråga dock även höras per telefon.

Parterna ska ges tillfälle att ställa frågor till den som höras.

(ny)

53 §

Om det är nödvändigt för att hemlighålla ett anonymt vittnes identitet, kan domstolen i ett brottmål besluta att vittnet ska höras vid huvudförhandlingen skyddat på ett sådant sätt att han eller hon inte kan ses eller så att svaranden inte är närvarande, eller med anlitande av telefon- eller videoförbindelse eller genom något annat lämpligt tekniskt kommunikationsmedel så att vittnet självt inte är personligen närvarande. När det anonyma vittnet höras kan vittnets röst också ändras så att han eller hon inte kan identifieras genom den.

Parterna ska ges tillfälle att ställa frågor till ett anonymt vittne.

Trots 51 § 3 mom. ska ett anonymt vittne höras utan att allmänheten är närvarande, om det är nödvändigt för att hemlighålla det anonyma vittnets identitet

51 § 2 mom.

Har sakkunnig avgivit skriftligt utlåtande, bör detsamma, såframt rätten ej av särskilda skäl annorlunda förordnar, i sin helhet eller

54 §

Ett sakkunnigutlåtande, en handling, ett syneobjekt samt en berättelse eller en utsaga som avses i 24 § eller i 47 § 2 mom. ska vid

delvis uppläsas.

huvudförhandlingen presenteras i den utsträckning det behövs.

9 §

I tvistemål kan bevis tas upp trots att en part utan laga förfall har uteblivit från handläggningen. I brottmål kan bevis tas upp trots att svaranden utan laga förfall har uteblivit från handläggningen endast om domstolen finner det lämpligt.

Om bevis har tagits upp i en parts utevaro, skall beviset tas upp på nytt när parten är närvarande, om det inte finns något hinder för detta och något annat inte följer av 7 § eller av 6 kap. 3 a § i lagen om rättegång i brottmål. Om beviset inte tas upp på nytt, skall domstolen redogöra för detta på basis av rättegångsmaterialet i målet.

Närvarande part skall beredas tillfälle att yttra sig om varje vid domstolen anført bevis.

Lagen om rättegång i brottmål

6 kap. 3 a §

När en huvudförhandling har inletts med stöd av 3 § 2 mom. kan domstolen trots svarandens utevaro höra vittnen och sakkunniga eller förhöra målsäganden eller en annan svarande i bevissyfte, om svaranden i samband med stämningen har underrättats om att bevisningen kan tas upp även om han eller hon är frånvarande. Målet får behandlas även till övriga delar, om det är nödvändigt för att målsägandens privaträttsliga anspråk skall kunna behandlas eller bevis tas upp.

När huvudförhandlingen fortsätter efter att ha varit uppskjuten skall domstolen för svaranden redogöra för det rättegångsmaterial som har kommit in i målet i svarandens utevaro.

Bevisningen tas inte upp på nytt när svaranden är närvarande. Bevisningen skall dock tas upp på nytt om svaranden begär det och svaranden har haft laga förfall för sin utevaro men inte har kunnat anmäla detta i tid, eller om domstolen anser att det är nödvändigt av något särskilt skäl. Bevisningen skall på sva-

55 §

När en huvudförhandling har inletts med stöd av 6 kap. 7 § i denna lag eller 6 kap. 3 § 2 mom. i lagen om rättegång i brottmål kan domstolen trots en parts utevaro förhöra en annan part i bevissyfte eller höra vittnen och sakkunniga, om parten i kallelsen har under

rättats om att bevisningen kan tas upp trots att han eller hon uteblir. Vid behov får målet behandlas även till övriga delar.

När huvudförhandlingen fortsätter efter att ha varit uppskjuten ska domstolen för parten redogöra för det rättegångsmaterial som har kommit in i målet i partens utevaro.

Bevisningen tas inte upp på nytt när parten är närvarande. Bevisningen ska dock tas upp på nytt om parten begär det och parten har haft laga hinder för sin utevaro men inte har kunnat anmäla detta i tid, eller om domstolen anser att det behövs av något särskilt skäl. Om det under huvudförhandlingen med stöd av 1 mom. har lagts fram bevisning som parten inte underrättats om i kallelsen, ska bevisningen tas upp på nytt på partens begäran.

randens begäran också tas upp på nytt, om det under huvudförhandlingen med stöd av 1 mom. har lagts fram bevisning som svaranden inte underrättats om i samband med stämningen.

(ny)

Rättegångsbalken

17 kap 8 a § 1 mom.

Bevisen skall tas upp vid huvudförhandlingen, om inte bevisupptagningen enligt 6 kap. 8, 12 eller 17 § i denna lag, 6 kap. 4 eller 12 § lagen om rättegång i brottmål (689/1997) eller 15, 41, 48 a, 51, 56 a, 61 eller 65 § i detta kapitel skall ske utom huvudförhandlingen.

6 kap. 8 §

Har den som skall höras infunnit sig, får domstolen trots att huvudförhandlingen har inställts ta upp muntlig bevisning, om det kan antas att

1) bevisningen inte behöver eller kan tas upp på nytt vid huvudförhandlingen, eller

2) den som skall höras inte kan inställa sig vid huvudförhandlingen utan sådana kostnader eller olägenheter som inte står i rimlig proportion till bevisningens betydelse.

Sker bevisupptagning med stöd av 1 mom., får målet även behandlas till övriga delar om det är synnerligen viktigt för bevisupptagningen.

Lagen om rättegång i brottmål

6 kap. 4 §

Även om huvudförhandlingen har inställts, kan domstolen höra vittnen eller sakkunniga eller förhöra målsäganden i bevissyfte, om det kan antas att

1) bevisningen inte behöver eller kan tas

Bevisningsförfarandet utom huvudförhandlingen

56 §

Ett bevis får tas upp utom huvudförhandlingen, om

1) huvudförhandlingen ställs in och det kan antas att ett vittne, en sakkunnig eller en part i ett tvistemål eller en målsägande som hörs i bevissyfte i ett brottmål inte behöver eller kan höras på nytt vid huvudförhandlingen, eller den som ska höras inte kan infinna sig vid huvudförhandlingen utan att det uppstår kostnader eller olägenheter som är *betydande* i förhållande till bevisningens betydelse,

2) en part som ska höras i bevissyfte eller ett vittne eller en sakkunnig inte kan närvara vid huvudförhandlingen på grund av sjukdom eller av något annat skäl eller inte kan infinna sig vid huvudförhandlingen utan att det uppstår kostnader eller olägenheter som är betydande i förhållande till bevisningens betydelse,

3) en handling inte kan läggas fram eller syn förrättas vid huvudförhandlingen, eller detta skulle orsaka kostnader eller olägenheter som är *betydande* i förhållande till bevisningens betydelse,

4) det före huvudförhandlingen är behövt att höra en part eller någon annan person eller ta emot annan utredning för att reda ut en omständighet om vilken en sakkunnig ska höras.

upp på nytt vid huvudförhandlingen, eller
2) den som skall höras inte kan infinna sig
vid huvudförhandlingen utan sådana kostna-
der eller olägenheter som är oskäligen med
hänsyn till bevisningens betydelse.

Sker bevisupptagning med stöd av 1 mom.,
får målet även behandlas till övriga delar om
det är synnerligen viktigt för bevisupptag-
ningen.

Rättegångsbalken

17 kap.15 § 1 och 2 mom.

Domstolen kan besluta att en handling tas
emot utom huvudförhandlingen, om den inte
kan läggas fram vid denna eller det i förhål-
lande till bevisets värde ger upphov till oskä-
liga kostnader eller oskäligt men att lägga
fram handlingen där. Målet får samtidigt be-
handlas i övrigt, om det är synnerligen viktigt
för utredningen.

Bereder det särskilda svårigheter att ge in
en handling i original, får den visas upp vid
den underrätt där det lämpligast kan ske.

41 §

Om ett vittne på grund av sjukdom eller av
något annat skäl inte kan infinna sig vid hu-
vudförhandlingen eller om kostnaderna för el-
ler olägenheterna av att vittnet infinner sig
vid huvudförhandlingen vore oskäligen i för-
hållande till vittnesmålets betydelse, kan
domstolen bestämma att vittnet skall höras
utom huvudförhandlingen. Kan vittnet på
grund av sjukdom inte höras vid domstolen,
får förhöret ske hos honom. Målet får samti-
digt behandlas i övrigt, om det är synnerligen
viktigt för utredningen.

48 a §

Före huvudförhandlingen kan en part eller
någon annan höras eller annan utredning tas
upp, om det är nödvändigt för att reda ut en
omständighet om vilken en sakkunnig skall

höras. Om bevisning då upptas, skall i tillämpliga delar iakttas de stadganden som gäller bevisupptagning utom huvudförhandlingen.

51 § 1 mom.

Bestämmelserna i 26 a, 31, 33, 34, 34 a och 41 § gäller i tillämpliga delar också sakkunniga.

56 a §

Syn kan hållas utom huvudförhandlingen, om det inte är möjligt att förrätta syn vid denna eller om det i förhållande till dess

värde ger upphov till oskäligen kostnader eller oskäligt men att hålla syn vid huvudförhandlingen. Om det är synnerligen viktigt för utredningen av målet, får målet då också behandlas till övriga delar.

61 § 1 mom.

En part kan förhöras i bevissyfte. Vid ett sådant förhör skall i tillämpliga delar iakttas vad 33 och 41 §§ stadgar om vittnesförhör.

65 §

När en part förhöras under sanningsförsäkran skall utöver 61 § iakttas vad som i 23, 24, 26, 32, 34 och 34 a § föreskrivs om vittnen

(ny)

Om ett bevis tas upp med stöd av 1 mom. 2 eller 4 punkten, kan personen i fråga höras utan att han eller hon är personligen närvarande, genom videokonferens eller något annat lämpligt tekniskt kommunikationsmedel där de som deltar i sammanträdet har sådan kontakt att de kan tala med och se varandra, om domstolen anser att detta är lämpligt.

Om det är synnerligen viktigt för utredningen av målet, får ett mål handläggas utom huvudförhandlingen även till övriga delar.

8 b §

Domstolen skall kalla parterna till förhandling som hålls för bevisupptagning utom huvudförhandlingen. I kallelsen skall nämnas att förhandlingen kan hållas trots att en part uteblir.

57 §

Domstolen ska kalla parterna till en förhandling enligt 56 § 1 mom. 2–4 punkten som hålls för bevisupptagning utom huvudförhandlingen. I kallelsen ska det nämnas att förhandlingen kan hållas trots att en part uteblir.

8 a § 2 mom.

Om ett bevis tas upp utom huvudförhandlingen eller om ingen huvudförhandling hålls, kan beviset tas upp också vid en annan under rätt.

8 c §

Om domstolen beslutar att bevis skall tas upp vid en annan domstol, skall den göra en framställning om bevisupptagning hos den andra domstolen och samtidigt kort redogöra för målet och vad som skall styrkas med beviset. Samtidigt skall den domstol som upptar beviset tillställas alla handlingar i målet, om detta är möjligt utan olägenhet.

8 d §

Den domstol som på framställning av en annan domstol upptar bevis beslutar när bevisupptagningen skall ske.

Den domstol som har upptagit beviset skall sända det rättegångsmaterial

8 e §

Ett bevis som har upptagits utom huvudförhandlingen skall tas upp på nytt vid huvudförhandlingen, om det inte finns något hinder för detta och något annat inte följer av 7 §.

Om beviset inte tas upp på nytt vid huvudförhandlingen, skall domstolen redogöra för det på basis av det rättegångsmaterial som har kommit in vid bevisupptagningen.

Domstolen kan bestämma att ett skriftligt bevis upptas vid huvudförhandlingen utan att det läses upp, endast om domstolens medlemmar känner till dess innehåll, parterna samtycker till detta och det också annars kan anses lämpligt.

11 a §

Om bevisupptagning utomlands stadgas

58 §

Om ett bevis tas upp utom huvudförhandlingen *med stöd av 56 § 1 mom. 2—4 punkten* eller om ingen huvudförhandling hålls, kan beviset även tas upp vid en annan domstol.

Om domstolen beslutar att ett bevis ska tas upp vid en annan domstol, ska den göra en framställning om bevisupptagning hos den andra domstolen och samtidigt kort redogöra för målet och vad som ska styrkas med beviset. Samtidigt ska den sända *de handlingar i målet som behövs för att ta upp beviset till den domstol som ska ta upp beviset*.

Den domstol som tar upp bevis på framställning av en annan domstol bestämmer när bevisupptagningen ska ske.

Den domstol som har tagit upp beviset ska sända det rättegångsmaterial som har kommit in vid bevisupptagningen till den domstol där huvudrättegången hålls.

59 §

Ett bevis som har tagits upp utom huvudförhandlingen ska inte tas upp på nytt vid huvudförhandlingen. Bevisningen ska dock tas upp på nytt om en part som har varit frånvarande begär det och parten har haft laga hinder för sin utevaro men inte har kunnat anmäla detta i tid, eller om domstolen anser att bevisningen behöver tas upp på nytt av särskilda skäl.

Domstolen ska vid behov vid huvudförhandlingen redogöra för det rättegångsmaterial som har kommit in vid bevisupptagning utom huvudförhandlingen.

60 §

I fråga om bevisupptagning utomlands fö-

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

särskilt.

reskrivs särskilt.

(ny)

Bevisning till framtida säkerhet

10 §

Vill någon till framtida säkerhet lägga fram bevis i en sak som inte ännu är föremål för rättegång, skall han begära tillstånd till detta av underrätten. Kan hans rätt vara beroende av att beviset tas upp och finns det risk för att beviset går förlorat eller att det blir svårt att lägga fram det senare och är avsikten inte att skaffa utredning om ett brott, skall han tillåtas att lägga fram beviset. Är någon annans rätt beroende av bevisningen kan denne, om det finns skäl därtill, kallas att vara närvarande. Hans kostnader skall ersättas av sökanden.

61 §

På ansökan av någon som saken gäller ska i tingsrätten höras ett vittne eller en sakkunnig eller läggas fram en handling eller ett föremål eller förrättas syn i ett tvistemål där rättegång ännu inte har inletts, om sökandens rätt kan vara beroende av att beviset tas upp eller syn förrättas. En ytterligare förutsättning är att det finns risk för att vittnet eller den sakkunnige endast med svårighet kan höras senare eller att något annat bevis går förlorat eller endast med svårighet kan läggas fram senare, eller att syn endast med svårighet kan förrättas senare.

Om någon annan persons rätt är beroende av bevisningen, kan han eller hon vid behov kallas till förhandlingen.

Ej må någon i ty fall förpliktas att som vittne eller sakkunnig inställa sig vid annan domstol än den underrätt, inom vars domkrets han är bosatt eller vistas.

Beviset tas upp i den tingsrätt som är allmänt forum för den som ska höras eller innehavaren av handlingen eller föremålet, eller i den tingsrätt till vilken personen i fråga samtycker till att infinna sig.

Den som ansökt om bevisning som avses i denna paragraf ska stå för kostnaderna för bevisningen.

(ny)

(ny)

Tvångsmedel

36 §

Ett vittne som uteblir utan laga förfall eller avlägsnar sig utan lov skall dömas till förelagt vite, och om domstolen inte beslutar att fortsätta behandlingen av målet senare, kan den bestämma att vittnet genast skall hämtas till domstolen. Beslutar domstolen att behandlingen av målet skall fortsättas vid ett senare sammanträde, skall den förelägga vittnet ett högre vite eller, då orsak finns, bestämma att vittnet skall hämtas till det senare sammanträdet. Ett vittne som skall hämtas får tas i förvar. Ett vittne får inte vara berövat sin frihet *av orsaker som avses i detta moment* längre än fem dygn, transporttiden inräknad. Frihetsberövandet får ändå inte räcka längre

62 §

Ett vittne som uteblir utan laga hinder eller avlägsnar sig utan lov ska dömas till förelagt vite, och om domstolen inte beslutar att fortsätta handläggningen av målet senare kan den bestämma att vittnet genast ska hämtas till domstolen. Om domstolen beslutar att handläggningen av målet ska fortsätta vid ett senare sammanträde, ska den förelägga vittnet ett högre vite eller vid behov bestämma att vittnet ska hämtas till det senare sammanträdet. Ett vittne som ska hämtas får tas i förvar. Ett vittne får inte vara berövat sin frihet längre än fem dygn, transporttiden inräknad. Frihetsberövandet får ändå inte vara längre än vad som är nödvändigt för att säkerställa

än vad som är nödvändigt för att säkerställa rättegången.

Om det på grund av hur ett vittne eller någon annan som skall höras personligen i bevis syfte uppför sig finns anledning att anta att han eller hon inte kommer att följa en uppmaning att infinna sig i domstolen, kan domstolen bestämma att personen i fråga skall hämtas till sammanträdet.

Om en i 1 eller 2 mom. avsedd person hämtas till domstolen får ett förelagt vite inte dömas ut.

En person som förordnats bli hämtad till domstolen med stöd av denna paragraf skall stå för kostnaderna för hämtningen.

37 §

Vägrar vittne utan laga skäl att avlägga vittnesed eller motsvarande försäkran eller att avgiva vittnesmål eller besvara framställd fråga eller att iakttaga honom med stöd av 27

§ meddelat föreläggande, kan rätten medelst vite och, där icke vittne därav låter sig rätta, fängelse tillhålla honom att fullgöra sin plikt. Ej må någon av sådan anledning hållas i fängelse mera än sex månader och i intet fall längre tid än saken är anhängig vid sagda rätt. Avstår vittnet tidigare från sin tredska, skall anmälan därom göras hos rättens ordförande, som äger förordna, att saken snarast möjligt skall upptagas till fortsatt handläggning.

rättegången.

Om det på grund av hur ett vittne eller någon annan som ska höras personligen i bevis syfte uppför sig finns anledning att anta att han eller hon inte kommer att iaktta en kallelse att infinna sig i domstolen, kan domstolen bestämma att personen i fråga ska hämtas till sammanträdet.

Om en person som avses i 1 eller 2 mom. hämtas till domstolen, får ett förelagt vite inte dömas ut.

En person som förordnats bli hämtad till domstolen med stöd av denna paragraf ska stå för kostnaderna för hämtningen.

63 §

Om ett vittne obehörigen vägrar avge vittnesmål, ska domstolen vid vite förelägga vittnet att fullgöra sin skyldighet. Om vittnet vägrar iaktta domstolens föreläggande, ska

domstolen döma ut vitet. Om vittnet fortfarande vägrar iaktta föreläggandet, kan domstolen med beaktande av ärendets natur, vittnesberättelsens betydelse för avgörandet av målet, vittnets personliga förhållanden och övriga omständigheter genom påtryckningshäktning ålägga vittnet att fullgöra sin skyldighet.

Vittnet får inte hållas i påtryckningshåkte längre än vad som är nödvändigt för att fullgöra skyldigheten att vittna och inte mer än högst sex månader. Påtryckningshäktningen får dock inte vara längre än den tid som målet är anhängigt i domstolen i fråga. Om vittnet samtycker till att vittna, ska handläggningen av målet fortsätta så snart som möjligt.

Domstolen ska minst varannan vecka på nytt behandla frågan om påtryckningshäktningen ska fortsätta. Den som berövats sin frihet ska höras personligen om huruvida han eller hon samtycker till att vittna. Vid handläggningen av ärendet iakttas i övrigt i tillämpliga delar 3 kap. i tvångsmedelslagen.

På ett vittne för vars del det har beslutats om påtryckningshäktning tillämpas lagen om behandlingen av personer i förvar hos polisen (841/2006) med beaktande av grunden för frihetsberövandet.

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

38 § 1 mom.

I fråga om vittne, som avses i 30 § 1 och 2 punkterna, må ej bestämmelserna i 36 och 37 §§ tillämpas. Sådant vittne må dock hämtas till rätten.

48 § 2 mom.

Angående tvångsmedel, vilka kunna tillgräpas mot tredskande sakkunnig, samt om ersättande av de kostnader, vilka åsamkats part, vare gällande, vad angående vittne är stadgat. Sakkunnig må likväl icke i fall av tredska hämtas till rätten eller medelst fängelse tvingas mottaga uppdraget.

38 § 2 mom.

Avstår den som åberopat ett vittne från att förhöra vittnet eller förfaller annars frågan om hörande av ett vittne, får vittnet inte dömas till förelagt vite enligt 36 eller 37 § eller tvångsmedel användas mot honom.

64 §

Bestämmelserna i 62 eller 63 § ska inte tillämpas på ett vittne som inte har fyllt 15 år eller vars psykiska funktioner är störda. Ett sådant vittne får dock hämtas till domstolen. Påtryckningshåktning får inte användas mot ett vittne som är yngre än 18 år. Bestämmelserna i 63 § tillämpas inte på ett vittne som avses i 29 § 2 eller 3 mom.

Bestämmelserna i 62 § ska tillämpas på en sakkunnig. Det får dock inte bestämmas att en sakkunnig ska hämtas till domstolen.

Om den som har åberopat ett vittne eller en sakkunnig avstår från att förhöra denna person eller om frågan om hörande annars förfaller, får vite som har förelagts vittnet enligt 62 eller 63 § eller som har förelagts den sak-

kunnige enligt 62 § inte dömas ut, och påtryckningshåkte får inte användas mot vittnet. Vittnet ska dock svara för kostnaderna för hämtning, om föreläggandet om hämtning meddelades innan man avstod från förhöret eller frågan om hörande förföll.

(ny)

Ersättningar och arvoden

40 §

Vittne äger rätt att utfå skälig ersättning för nödiga kostnader för resa och för uppehålle samt för ekonomisk förlust.

En enskild part skall betala ersättning till ett vittne som han har åberopat. Om domstolen självant har kallat ett vittne i ett tvistemål, skall parterna solidariskt betala ersättning till honom.

Angående ersättning, som utgår till vittne av statens medel, är stadgat särskilt.

Ett vittne som en enskild part har åberopat har rätt att i förskott få ersättning för resekostnader och uppehålle. Förskottet skall betalas av den som enligt 2 mom. skall betala ersättningen till vittnet. I samband med kallelsen skall vittnet underrättas om rätten till

65 §

Ett vittne har rätt att få skälig ersättning för behövliga kostnader för resor och uppehålle samt för ekonomisk förlust.

En enskild part som har åberopat ett vittne svarar ersättningen till vittnet. Om ett vittne har åberopats av flera parter, svarar de solidariskt för ersättningen. *Om domstolen självant har kallat ett vittne, ska de enskilda parterna solidariskt betala ersättning till vittnet.* I fråga om ersättning som betalas till vittnen av statens medel föreskrivs särskilt.

Ett vittne som har åberopats av en enskild part har rätt att i förskott få ersättning för kostnader för resor och uppehålle. Förskottet ska betalas av den som enligt 2 mom. ska betala ersättningen till vittnet. I samband med kallelsen ska vittnet underrättas om rätten till förskott. Domstolen ska pröva om förskottet

förskott. Domstolen skall pröva om förskottet är tillräckligt.

Underlåter part, som är skyldig att utgiva förskott, att på begäran erlagga sådant till vittne, är vittnet icke skyldigt att inställa sig vid domstolen. Part har ej heller därefter rätt att yrka att vittnet skall höras, om målet därigenom skulle fördröjas.

53 §

Sakkunnig äger rätt till skäligt arvode för arbete och tidsspillan samt till ersättning för nödiga kostnader. Har utlåtande avgivits av myndighet eller av innehavare av offentlig tjänst eller befattning eller av någon som förordnats att avgiva utlåtanden på ifrågavarande område, utgår arvode och ersättning endast såvitt därom är särskilt stadgat.

I tvistemål mellan enskilda parter skall ersättning betalas av parterna solidariskt eller, om sakkunnig blivit förordnad på anhållan av endast den ena parten, blott av denna part. Detsamma gäller med avseende på målsägande och åtalad, då målsäganden yrkar straff

eller utför privaträttslig talan i mål som angår målsägandebrott, för vilket ej är stadgat annat eller strängare straff än böter eller fängelse i högst fyra år. I övriga fall erlägges ersättning av statsmedel.

Rätten kan, då skäl därtill är, förordna, att ersättningen eller del av denna i förskott skall erläggas till sakkunnig. Förskott erlägges av den, som jämlikt 2 mom. bör betala ersättning till sakkunnig. I mål, där enskild part utför talan, må rätten likväl då densamma utan framställning av part sig till biträde förordnat sakkunnig, förordna, att denne tillkommande förskott skall erläggas ur statsmedel, därest part icke erlägger detsamma.

Om återbetalning till staten av ersättning som i förskott har betalats av statens medel stadgas i 21 kap. 13 §.

59 §

Om kostnaden för syn gälle i tillämpliga delar, vad i 53 § är stadgat.

16 §

Har annan än part ålagts att förete handling, äger han för besvär och kostnad, som honom

är tillräckligt.

Om en part som är skyldig att betala förskott underlåter att på begäran betala förskott till ett vittne, är vittnet inte skyldigt att inställa sig i domstolen. Parten har inte heller efter det rätt att yrka att vittnet ska höras, om det skulle fördröja målet.

66 §

En sakkunnig har rätt till skäligt arvode för sitt arbete och för tidsspillan samt till ersättning för behövliga kostnader. Om utlåtande har getts av en myndighet eller en innehavare av en offentlig tjänst eller befattning eller av någon som har förordnats att ge utlåtanden inom området i fråga, betalas arvode och ersättning endast om det föreskrivs särskilt om det.

En enskild part som har åberopat en sakkunnig svarar för arvodet och ersättningen till den sakkunnige. Om en sakkunnig har åberopats av flera parter, svarar de solidariskt för arvodet och ersättningen. Om domstolen själv har åberopat en sakkunnig,

ska de enskilda parterna solidariskt betala arvode och ersättning till den sakkunnige. I övriga fall betalas arvodet och ersättningen av statens medel.

En sakkunnig har rätt att i förskott få ersättning för behövliga kostnader. Förskottet ska betalas av den som enligt 2 mom. ska betala ersättningen till den sakkunniga. Domstolen ska pröva om förskottet är tillräckligt.

Bestämmelser om återbetalning till staten av en ersättning som har betalats i förskott av statens medel finns i 21 kap. 13 § i denna lag och i 9 kap. 1 § i lagen om rättegång i brottmål.

Bestämmelserna i denna paragraf ska också tillämpas på kostnader för förrättande av syn.

67 §

Om någon annan än en part har ålagts att lägga fram ett föremål eller en handling som

*Gällande lydelse**Föreslagen lydelse*

därigenom tillskyndas, erhålla skälig ersättning, vilken, då enskild part yrkar företeende av handling eller åberopar denna, bör av honom erläggas, men annars av statsmedel bestridas.

Om återbetalning till staten av ersättningar som betalats av statsmedel gäller i tillämpliga delar vad som stadgas i 21 kap. 13 § i denna lag och 9 kap. 1 § lagen om rättegång i brottmål.

57 § 1 mom.

Vad i 13–17 §§ är stadgat, äge motsvarande tillämpning, då föremål eller handling bör tillhandahållas för besiktning.

—————

avses i 38 § för domstolen, har denna person rätt att få skälig ersättning för sina kostnader.

För ersättningen svarar den enskilda part som har åberopat handlingen eller syneföremålet som bevis. Om handlingen eller syneföremålet har åberopats som bevis av flera parter, svarar de solidariskt för ersättningen. Om domstolen själv har åberopat handlingen eller syneföremålet som bevis, svarar de enskilda parterna solidariskt för ersättningen. I övriga fall betalas ersättningen av statens medel.

I fråga om återbetalning till staten av en ersättning som har betalats av statens medel tillämpas 21 kap. 13 § i denna lag och 9 kap. 1 § i lagen om rättegång i brottmål

(ny)

Ändringssökande

17 § 1 och 2 mom.

Den, som förpliktats att förete handling och för underlåtenhet att förpliktelsen efterkomma fällts till vite, äge rätt att däröver särskilt anföra besvär.

Den, som är missnöjd med rättens beslut angående ersättning för handlingens företeende inför rätta, kan likaså däri söka ändring genom besvär.

42 § 1 mom.

Den som inte nöjer sig med ett beslut genom vilket ett vittne för utevaro eller annan tredska har dömts till vite eller ersättningsskyldighet eller förordnats att hållas i fängelse eller hämtas till domstolen eller med ett beslut om vittnesarvode får söka ändring genom besvär.

54 § 1 mom.

I ett beslut genom vilket en sakkunnig har dömts till vite eller ersättningsskyldighet eller som gäller ersättning till sakkunnig får ändring sökas genom besvär.

17 § 3 mom.

Besvär må icke utgöra hinder för verkställande av beslutet, därest icke den rätt, som avkunnat detsamma, prövar särskild anledning till uppskjutande av verkställigheten förreligga eller besvärdomstolen det förordnar.

42 § 2 mom.

Angående verkan av besvär på beslutets verkställighet gälle, vad i 17 § 3 mom. är stadgat.

54 § 2 mom.

Angående den verkan på beslutets verkställighet anfört besvär har gälle, vad i 17 § 3 mom. är stadgat.

(ny)

68 §

Ett beslut som gäller bevisning får överklagas i samband med huvudsaken. Ändring i beslutet får dock sökas separat, om beslutet gäller

1) att döma ut vite,

2) att döma någon att betala kostnader för hämtning,

3) arvode och ersättning till ett vittne eller en sakkunnig,

4) ersättning till en person som har lagt fram en handling eller ett föremål för domstolen.

Beslutet ska iakttas även om överklagas, om inte den domstol som fattade beslutet eller fullföljdsdomstolen bestämmer något annat.

Trots 1 mom. kan domstolen bestämma att ett beslut får överklagas separat, om det med beaktande av beslutets innehåll inte skulle vara till någon nytta att överklaga beslutet i samband med huvudsaken och rättsskyddet för personen i fråga förutsätter en rätt till

separat överklagande, eller om det annars finns synnerligen vägande skäl för det. Änd-

ringsansökan ska behandlas skyndsamt.

42 §

Den som inte nöjer sig med ett beslut genom vilket ett vittne för utevaro eller annars tredska har dömts till vite eller ersättnings-skyldighet eller förordnats att hållas i fängelse eller hämtas till domstolen eller med ett beslut om vittnesarvode får söka ändring genom besvär. (11.7.1997/690)

Angående verkan av besvär på beslutets verkställighet gälle, vad i 17 § 3 mom. är stadgat.

45 § 5 mom.

I ett beslut om sinnesundersökning får ändring inte sökas särskilt genom besvär. Den som enligt domstolens beslut skall genomgå sinnesundersökning får anföra klagan över beslutet. Klagan får anföras utan tidsbegränsning. Klagan skall behandlas skyndsamt.

69 §

Ett beslut om sinnesundersökning eller påtryckningshäktning eller ett förordnande om hämtning får inte överklagas separat. Klagan över beslutet får anföras av den som har förordnats till sinnesundersökning, det vittne för vars del det beslutats om påtryckningshäktning eller det vittne för vars del det beslutats om hämtning. Det finns ingen tidsbegränsning för anförande av klagan. Klagan ska behandlas skyndsamt.

24 kap.

Om domstolens avgörande

2 §

I domen får beaktas endast det rättegångsmaterial som har lagts fram vid huvudförhandlingen. Om en ny huvudförhandling har hållits, får i domen endast beaktas det som då har lagts fram. I domen får dock också beaktas det rättegångsmaterial som har lagts fram vid en komplettering av huvudförhandlingen enligt 6 kap. 14 §.

2 §

I domen får beaktas endast det rättegångsmaterial som har lagts fram vid huvudförhandlingen. I domen får dock även beaktas ett bevis som har tagits upp utom huvudförhandlingen och som med stöd av 17 kap. 59 § 1 mom. inte ska tas upp på nytt vid huvudförhandlingen. Om en ny huvudförhandling har hållits, får i domen endast beaktas det som då har lagts fram. I domen får också beaktas det rättegångsmaterial som har lagts fram vid en komplettering av huvudförhandlingen enligt 6 kap. 14 §.

25 a kap.

Om inledande av förberedelsen av ett besvärssärende vid hovrätten och om tillstånd till fortsatt handläggning

10 §
Om ändringsyrkandet endast gäller rätte-

gångskostnader, kostnader som betalats av statsmedel eller vite som dömts ut, behövs tillstånd till fortsatt handläggning. Tillstånd till fortsatt handläggning behövs också när ändringsyrkandet gäller enbart beslut om verkställighet av reststraff på grund av brott mot övervakningsföreskrifterna.

10 §
Om ändringsyrkandet endast gäller rätte-

gångskostnader, kostnader som betalats av statsmedel, vite som dömts ut *eller slutsatsen i ett beslut som avses i 17 kap. 68 § 1 mom. 2–4 punkten eller 3 mom.*, behövs tillstånd till fortsatt handläggning. Tillstånd till fortsatt handläggning behövs också när ändringsyrkandet gäller enbart beslut om verkställighet av reststraff på grund av brott mot övervakningsföreskrifterna

26 kap.

Om fortsatt handläggning av besvärssärenden i hovrätten

23 §

I kallelsen skall meddelas vilken dag och vid vilket klockslag samt var huvudförhandlingen hålls. I kallelsen skall också uppges nödvändiga uppgifter om parterna och saken. I kallelsen skall dessutom anges vad som bestäms i 17 kap. 36 och 39 §, 40 § 4 och 5 mom. samt 48 § 2 mom.

23 §

Bestämmelser om de uppgifter som ska lämnas i kallelsen finns i 17 kap. 41 § 3 mom.

24 a §

Ett vittne, en sakkunnig eller en part som hörts i tingsrätten kan vid huvudförhandlingen i hovrätten i bevissyfte höras också per telefon eller med anlitande av någon annan för ändamålet lämplig ljud- eller bildöverföringsmetod, om förfarandet kan anses lämpligt och om tilltron till utsagan på ett tillförlitligt sätt kan bedömas utan att vittnet, den sakkunniga eller parten är personligen närvarande. Parterna skall ges tillfälle att ställa frågor.

24 a §

Utöver vad som föreskrivs i 17 kap. 52 §, får ett vittne, en sakkunnig eller en part som hörts i tingsrätten höras i bevissyfte vid huvudförhandlingen i hovrätten per telefon eller med anlitande av någon annan lämplig ljud- eller bildöverföringsmetod, om domstolen anser att detta är lämpligt och om tilltron till utsagan på ett tillförlitligt sätt kan bedömas utan att vittnet, den sakkunnige eller parten är personligen närvarande. Parterna ska ges tillfälle att ställa frågor till den som

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

hörs.

31 kap.

Om extraordinärt ändringssökande

7 §

Laga kraft vunnen dom i tvistemål må återbrytas:

2) om skriftlig handling, som använts såsom bevis, varit falsk eller med den persons vetskap, som utgivit handlingen, till sitt innehåll från sanningen avvikande eller om part, som hörts under sanningsförsäkran, eller vittne eller sakkunnig uppsåtligen avgivit osann utsaga, och handlingen eller utsagan kan antas ha inverkat på utgången;

7 §

Laga kraft vunnen dom i tvistemål må återbrytas:

2) om en skriftlig handling som har använts som bevis har varit falsk eller med den persons vetskap som har gett handlingen *till sitt innehåll* osann eller om ett vittne eller en sakkunnig *uppsåtligen* har avgett en osann utsaga och handlingen eller utsagan kan antas ha inverkat på utgången,

8 §

Laga kraft vunnen dom i brottmål må till förmån för den åtalade återbrytas:

2) om en skriftlig handling som har använts som bevis har varit falsk eller med den persons vetskap som har gett handlingen till sitt innehåll osann eller om ett vittne eller en sakkunnig uppsåtligen har avgett en osann utsaga, och handlingen eller utsagan kan antas ha inverkat på utgången,

8 §

Laga kraft vunnen dom i brott må till förmån för den åtalade återbrytas:

2) om en skriftlig handling som har använts som bevis har varit falsk eller med den personens vetskap som har gett handlingen *till sitt innehåll* osann eller om ett vittne eller en sakkunnig *uppsåtligen* har avgett en osann utsaga och handlingen eller utsagan kan antas ha inverkat på utgången,

Denna lag träder i kraft den 20 .

I ärenden som har blivit anhängiga före ikraftträdandet av denna lag iakttas de bestämmelser om tystnadsplikt och tystnadsrätt vid rättegång som gällde vid ikraftträdandet.

Om en person befinner sig i påtryckningshåkte när denna lag träder i kraft, ska domstolen utan dröjsmål höra honom eller henne personligen och besluta om påtryckningshåkningen ska fortsätta.

2.

Lag**om ändring av lagen om rättegång i brottmål**

I enlighet med riksdagens beslut
upphävs i lagen om rättegång i brottmål (689/1997) 1 kap. 14 § 2 mom., 6 kap. 3 a och 8 §, 6 a kap. 7 § samt 7 kap 1 § 3 mom., av dem 1 kap. 14 § 2 mom. sådant det lyder i lag 455/2011, 6 kap. 3 a § sådan den lyder i lag 243/2006 och 6 a kap. 7 § sådan den lyder i lag 769/2013,
ändras 5 kap. 4 §, 6 kap. 4 §, 5 § 3 mom. och 7 § samt 11 kap. 2 § 1 mom. och 3 och 4 §, och
fogas till 5 kap. nya 11 a–11 e § och en ny mellanrubrik före dem, till 6 kap 3 §, sådan den lyder i lag 243/2006, ett nytt 3 mom. och till 7 kap. en ny 5 a § och en ny mellanrubrik före den som följer:

*Gällande lydelse**Föreslagen lydelse*

1 kap.

Om åtalsrätt

14 §

En målsägande får själv väcka åtal för ett brott endast om åklagaren har beslutat att inte väcka åtal för brottet eller förundersökningsmyndigheten eller åklagaren har beslutat att förundersökning inte ska göras eller att den avbryts eller avslutas. En målsägande får också väcka åtal om förundersökningsåtgärderna har skjutits upp genom undersökningsledarens beslut

Den mot vilken åtal har begärts eller väckts får alltid väcka åtal för falsk eller ostyrt an- givelse även om åklagaren inte har fattat ett beslut som avses i 1 mom.

Målsäganden har rätt att förena sig med ett åtal som väckts av åklagaren eller av en annan målsägande samt att åberopa nya omständigheter till stöd för åtalet. Målsäganden får överklaga domstolens avgörande oberoende av om han fört talan i målet eller inte.

14 §

En målsägande får själv väcka åtal för ett brott endast om åklagaren har beslutat att inte väcka åtal för brottet eller förundersökningsmyndigheten eller åklagaren har beslutat att förundersökning inte ska göras eller att den avbryts eller avslutas. En målsägande får också väcka åtal om förundersökningsåtgärderna har skjutits upp genom undersökningsledarens beslut

(upphävs)

Målsäganden har rätt att förena sig med ett åtal som väckts av åklagaren eller av en annan målsägande samt att åberopa nya omständigheter till stöd för åtalet. Målsäganden får överklaga domstolens avgörande oberoende av om han fört talan i målet eller inte

5 kap.

Om väckande av åtal

4 §

Åklagaren skall i anslutning till stämningsansökan eller så snart som möjligt efter att åtalet har väckts tillställa domstolen en utskrift av förundersökningsprotokollet samt de skriftliga handlingar och föremål som han vill åberopa som bevis och övriga handlingar som behövs för behandlingen av målet.

4 §

Åklagaren ska i samband med stämningsansökan eller så snart som möjligt efter att åtalet har väckts *på det sätt som domstolen bestämmer ge in till domstolen de skriftliga handlingar och föremål som åklagaren vill åberopa som bevis, en utskrift av förundersökningsprotokollet och övriga handlingar som behövs för behandlingen av målet.*

Beslut om anonym bevisning

11 a §

(ny)

Domstolen kan på skriftlig ansökan av åklagaren eller den misstänkte eller svaranden besluta att höra en person som vittne i ett brottmål så att hans eller hennes identitet och kontaktuppgifter inte avslöjas (anonymt vittne), om

1) brottsmisstanken eller åtalet gäller ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst åtta år eller ett brott som är straffbart enligt 20 kap. 9 a § eller 25 kap. 3 § i strafflagen eller försök eller medverkan till ett sådant brott, och

2) förfarandet är nödvändigt för att skydda det anonyma vittnet eller en person som står i ett sådant förhållande till vittnet som avses i 17 kap. 17 § 1 mom. i rättegångsbalken mot ett allvarligt hot mot liv eller hälsa.

Ansökan eller dess bilagor ska innehålla uppgift om vem den person som det yrkas att ska höras som anonymt vittne är, en redogörelse för personens vilja att bli hörd som anonymt vittne samt uppgift om de omständigheter och bevis som sökanden åberopar som stöd för sitt yrkande.

11 b §

(ny)

Beslut om anonym bevisning fattas av tingsrätten. Ärendet handläggs vid den tingsrätt som är behörig i åtalsärendet eller där handläggningen av ärendet lämpligen kan ske.

I tingsrätten handläggs ansökan om ano-

nym bevisning av tingsrättens ordförande. Sammanträdet kan även hållas vid en annan tid och på en annan plats än vad som föreskrivs om domstolens sammanträde.

Den domare som har beslutat om anonym bevisning får inte handlägga det brottmål i vilket det anonyma vittnet i fråga ska höras.

(ny)

11 c §

Domstolen ska handlägga en ansökan om anonym bevisning utan dröjsmål. Domstolens ska också utan dröjsmål förordna ett offentligt ombud för att bevaka den misstänktes eller svarandens intressen, om inte han eller hon själv har framställt ett yrkande om anonym bevisning, samt informera det offentliga ombudet om innehållet i ansökan och dess bilagor. Åklagaren ska höras med anledning av den misstänktes eller svarandens ansökan om anonym bevisning. Domstolen kan även skaffa annan utredning, om det behövs för utredningen av ärendet och inte äventyrar syftet med handläggningen.

Andra än åklagaren och en misstänkt eller svarande som har yrkat på anonym bevisning eller det offentliga ombudet har inte rätt att närvara vid handläggningen av ärendet eller när beslutet avkunnas. Den person som det yrkas att ska höras anonymt kan dock höras. Domstolen kan höra också en annan person än en misstänkt eller svarande som inte har yrkat på anonym bevisning, om det behövs för utredningen av ärendet och hörandet inte äventyrar syftet med handläggningen.

På det offentliga ombudet tillämpas 10 kap. 44—46 § i tvångsmedelslagen (806/2011).

(ny)

11 d §

I fråga om offentlighet och sekretess för de rättegångshandlingar som gäller ett beslut om anonym bevisning tillämpas denna paragraf. Bestämmelser om offentlighet vid muntlig förhandling i ett ärende som gäller anonym bevisning finns i 11 c § 2 mom.

De rättegångshandlingar som gäller ett beslut om anonym bevisning är sekretessbelagda, om inte något annat föreskrivs i 3 mom.

De rättegångshandlingar som gäller ett beslut om anonym bevisning blir, om inte domstolen bestämmer något annat med stöd av 4

mom., offentliga som följer:

1) av de grundläggande uppgifter om rättegången som avses i 4 § i lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar (370/2007) blir domstolens namn och ärendets art offentliga genast när ärendet blivit anhängigt vid domstolen,

2) av de uppgifter som ingår i rättegångshandlingarna och de grundläggande uppgifterna om rättegången blir uppgifterna om ärendets art och namnet på den domstol som har avgjort ärendet, sökanden och dennes motpart samt det i 11 a § 1 mom. 1 punkten avsedda ärende för vars utredning anonymitet har begärts offentliga när anonymitet har beviljats och avgörandet har vunnit laga kraft,

3) ett beslut av domstolen om att inte bifalla anonym bevisning och de rättegångshandlingar som hänför sig till beslutet, med undantag av uppgifterna om domstolens överläggningar, blir offentliga när ärendet har avgjorts och avgörandet har vunnit laga kraft,

4) om den som misstänks för ett brott har varit anonymt vittne eller om det annars är nödvändigt att röja en persons identitet och kontaktuppgifter för utredning av ett brott och uppgifterna inte ska hemlighållas av någon annan orsak, blir uppgifterna offentliga när åklagaren väcker åtal eller domstolen har beslutat att utfärda stämning enligt 7 kap. 5 a § för ett sådant brott och beslutet har vunnit laga kraft.

Sekretesstiden för de rättegångshandlingar som omfattas av sekretess enligt denna paragraf är 60 år. Dessutom kan domstolen bestämma att de rättegångshandlingar som gäller ett beslut om anonym bevisning ska vara sekretessbelagda i högst 60 år som följer:

1) de uppgifter om sökanden och dennes motpart som avses i 3 mom. 2 punkten, om det är nödvändigt för att skydda en persons liv eller hälsa,

2) de handlingar som avses i 3 mom. 3 punkten, till den del det är nödvändigt för att skydda en persons liv eller hälsa.

Trots det som föreskrivs ovan i denna paragraf om sekretess för rättegångshandlingarna

1) ska domstolen när det gäller ett beslut om att bifalla anonym bevisning ge sökanden

en expedition, där det i 11 a § 1 mom. 1 punkten avsedda ärendet samt vittnet individualiseras, med hemlighållande på lämpligt sätt av vittnets person- och kontaktuppgifter,

2) får domstolen överlämna beslutet om anonym bevisning och de rättegångshandlingar som hänför sig till det till en anhållningsberättigad tjänsteman som leder förundersökningen eller till åklagaren eller domstolen, för utredning av om det har begåtts ett brott vid handläggningen av ärendet om att bevilja anonymitet eller om det anonyma vittnet har gjort sig skyldigt till ett brott i sin utsaga.

11 e §

(ny)

Tingsrättens beslut om anonym bevisning får överklagas hos hovrätten genom besvär utan att anmäla missnöje. Besvärsskriften ska ges in till den domstol som fattade beslutet inom sju dagar från det att beslutet avkunnades. Tingsrätten ska utan dröjsmål skicka besvärsskriften och akten i ärendet till hovrätten.

Ändringssökandens motpart har rätt att skriftligt bemöta besvären. Motparten ska ge in sitt bemötande till den tingsrätt som fattade beslutet inom sju dagar från utgången av besvärstiden. Bemötandet ska sändas till hovrätten utan dröjsmål.

Hovrättens beslut får överklagas hos högsta domstolen genom besvär, genom att ansöka om besvärstillstånd på det sätt som föreskrivs i 30 kap. i rättegångsbalken. Ett beslut av hovrätten om att bifalla anonym bevisning ska dock iakttas genast, om inte högsta domstolen bestämmer något annat.

Besvären ska behandlas skyndsamt.

6 kap.

Om huvudförhandling

3 §

Huvudförhandlingen får inledas trots sådana hinder som avses i 2 § 4—6 punkten, om det finns anledning att anta att behandlingen av målet inte behöver skjutas upp eller, om

3 §

Huvudförhandlingen får inledas trots sådana hinder som avses i 2 § 4—6 punkten, om det finns anledning att anta att behandlingen av målet inte behöver skjutas upp eller, om

behandlingen måste skjutas upp, att någon ny huvudförhandling inte behöver hållas av skäl som anges i 11 §, och uppskovet inte medför

behandlingen måste skjutas upp, att någon ny huvudförhandling inte behöver hållas av skäl som anges i 11 §, och uppskovet inte medför

någon betydande olägenhet för behandlingen av målet.

Huvudförhandlingen får inledas trots ett sådant hinder som avses i 2 § 2 punkten, om

1) svaranden inte har följt en uppmaning om att vid vite personligen infinna sig i domstolen, och

2) det trots att behandlingen måste skjutas upp finns anledning att anta att någon ny huvudförhandling inte behöver hållas av skäl som anges i 11 §, och uppskovet inte medför någon betydande olägenhet för behandlingen av målet.

(nytt)

någon betydande olägenhet för behandlingen av målet.

Huvudförhandlingen får inledas trots ett sådant hinder som avses i 2 § 2 punkten, om

1) svaranden inte har följt en uppmaning om att vid vite personligen infinna sig i domstolen, och

2) det trots att behandlingen måste skjutas upp finns anledning att anta att någon ny huvudförhandling inte behöver hållas av skäl som anges i 11 §, och uppskovet inte medför någon betydande olägenhet för behandlingen av målet.

Bestämmelser om bevisupptagning vid en huvudförhandling som avses i 2 mom. finns i 17 kap. 55 § i rättegångsbalken.

3 a §

När en huvudförhandling har inletts med stöd av 3 § 2 mom. kan domstolen trots svarandens utevaro höra vittnen och sakkunniga eller förhöra målsäganden eller en annan svarande i bevissyfte, om svaranden i samband med stämningen har underrättats om att bevisningen kan tas upp även om han eller hon är frånvarande. Målet får behandlas även till övriga delar, om det är nödvändigt för att målsägandens privaträttsliga anspråk skall kunna behandlas eller bevis tas upp.

När huvudförhandlingen fortsätter efter att ha varit uppskjuten skall domstolen för svaranden redogöra för det rättegångsmaterial som har kommit in i målet i svarandens utevaro.

Bevisningen tas inte upp på nytt när svaranden är närvarande. Bevisningen skall dock tas upp på nytt om svaranden begär det och svaranden har haft laga förfall för sin utevaro men inte har kunnat anmäla detta i tid, eller om domstolen anser att det är nödvändigt av något särskilt skäl. Bevisningen skall på svarandens begäran också tas upp på nytt, om det under huvudförhandlingen med stöd av 1 mom. har lagts fram bevisning som svaranden inte underrättats om i samband med stämningen.

(upphävs)

4 §

Även om huvudförhandlingen har inställts,

kan domstolen höra vittnen eller sakkunniga eller förhöra målsäganden i bevissyfte, om det kan antas att

1) bevisningen inte behöver eller kan tas upp på nytt vid huvudförhandlingen, eller

2) den som skall höras inte kan infinna sig vid huvudförhandlingen utan sådana kostnader eller olägenheter som är oskäligen med hänsyn till bevisningens betydelse.

Sker bevisupptagning med stöd av 1 mom., får målet även behandlas till övriga delar om det är synnerligen viktigt för bevisupptagningen

5 §

Målsäganden i ett brottmål skall hålla sig till sanningen då han redogör för de omständigheter som han åberopar i målet och då han yttrar sig om de omständigheter som motparten anför *samt då han besvarar frågor*.

7 §

Vid huvudförhandlingen skall i ordningsföljd

1) åklagaren och målsäganden framställa sina yrkanden och i korthet grunderna för dem,

2) svaranden i korthet meddela hur han ställer sig till de yrkanden som framställs mot honom,

3) åklagaren och målsäganden närmare motivera sin ståndpunkt,

4) svaranden ges tillfälle att uttala sig med anledning av motpartens motivering,

5) målsäganden och svaranden förhöras i bevissyfte samt andra bevis upptas, samt

6) parterna slutföra sin talan och därvid vid behov framlägga sin uppfattning om svarandens skuld och följden av brottet.

När parterna förhörs i bevissyfte skall i tillämpliga delar iaktas vad som i 17 kap. 32 och 33 §§ rättegångsbalken stadgas om vitt-

4 §

Bestämmelser om bevisupptagning utom

huvudförhandlingen trots att huvudförhandlingen har ställts in och om ny bevisupptagning vid huvudförhandlingen finns i 17 kap. i rättegångsbalken

5 §

Målsäganden i ett brottmål ska hålla sig till sanningen när målsäganden redogör för de omständigheter som han eller hon åberopar i målet och yttrar sig om de omständigheter som motparten anför.

7 §

Vid huvudförhandling ska i följande ordning:

1) åklagaren och målsäganden framställa sina yrkanden och i korthet grunderna för dem,

2) svaranden i korthet meddela hur svaranden ställer sig till de yrkanden som framställts mot honom eller henne,

3) åklagaren och målsäganden närmare motivera sin ståndpunkt,

4) svaranden ges tillfälle att uttala sig med anledning av motpartens motivering,

5) tas upp bevis,

6) parterna slutföra sin talan och då vid behov lägga fram sin uppfattning om svarandens skuld och följden av brottet.

Målsäganden kan delta i handläggningen så att en part eller någon annan person inte är närvarande, eller genom videokonferens

nesförhör. Parterna skall förhöras i bevissyfte innan någon annan muntlig bevisning upptas i den fråga som förhöret gäller.

eller någon annan lämplig teknisk dataöverföring, med iakttagande av vad som föreskrivs i 17 kap. 51 eller 52 § i rättegångsbalken.

8 §

(upphävs)

Domstolen kan för tryggnad av bevisningen besluta att en målsägande som inte har anspråk i målet inte får vara närvarande vid handläggningen förrän han skall höras för utredningen av målet.

6 a kap.

Rättegångsspråket och tolkning

7 §

(upphävs)

Vad som i rättegångsbalken föreskrivs om tystnadsplikt för ett rättegångsbiträde och skyldighet för ett rättegångsbiträde att vägra vittna, tillämpas också på en tolk.

Till straff för brott mot tystnadsplikten enligt 1 mom. döms enligt 38 kap. 1 eller 2 § i strafflagen, om inte strängare straff för gärningen föreskrivs någon annanstans i lag.

7 kap.

Om behandlingen av brottmål där målsäganden ensam för talan

1 §

Målsäganden väcker åtal genom att tillställa tingsrättens kansli en skriftlig stämningsansökan.

Brottmålet blir anhängigt då stämningsansökan har kommit till kansliet.

Svaranden kan utan stämning väcka åtal mot målsäganden för falsk eller ostyrt angivelse

1 §

Målsäganden väcker åtal genom att tillställa tingsrättens kansli en skriftlig stämningsansökan.

Brottmålet blir anhängigt då stämningsansökan har kommit till kansliet.

(upphävs)

(ny)

Utfärdande av stämning i ett ärende som gäller anonym bevisning

5 a §

Om målsäganden väcker åtal för ett brott

som misstänks ha begåtts vid handläggningen av ett ärende som gäller beviljande av anonymitet enligt 5 kap. 11 a—11e § eller mot ett anonymt vittne på grund av innehållet i en utsaga som vittnet avgett inför domstolen, ska målsäganden ge in en stämningsan-

sökan till domstolen och yrka på att det anonyma vittnets identitet och kontaktuppgifter röjs, om den som misstänks för brottet är det anonyma vittnet eller om målsäganden anser att det annars är nödvändigt att röja uppgifterna för att utreda brottet.

Före avgörandet ska domstolen höra åklagaren och den som misstänks för brottet i fråga. Om någon annan person än det anonyma vittnet misstänks för brottet, ska också det anonyma vittnet höras. Domstolen kan även höra målsäganden och skaffa annan utredning samt ordna en muntlig förhandling, om det behövs för att utreda ärendet. Ärendet ska handläggas utan att allmänheten och målsäganden är närvarande, om det är nödvändigt för att förhindra att det anonyma vittnets identitet och kontaktuppgifter röjs.

Om domstolen anser att det finns förutsättningar för att väcka åtal, eller om det anonyma vittne som misstänks för brott samtycker till att hans eller hennes identitet och kontaktuppgifter röjs och något annat inte följer av 5 §, ska domstolen fatta beslut om att utfärda stämning. I stämningen ska det anonyma vittnets identitet och kontaktuppgifter röjas, om han eller hon är misstänkt för brottet eller om det annars är nödvändigt att röja uppgifterna för att utreda brottet. Åklagaren får överklaga ett sådant beslut om att utfärda stämning i vilket ett anonymt vittnes identitet och kontaktuppgifter röjs genom besvär hos hovrätten, och överklaga ett beslut som hovrätten har fattat i första instans genom besvär hos högsta domstolen utan att ansöka om besvärstillstånd. Ett beslut om att utfärda stämning ska iakttas efter det att beslutet har vunnit laga kraft. Bestämmelser om rättegångshandlingarnas offentlighet finns i 5 kap. 11 d § 3 mom. 4 punkten. Om domstolen har beslutat att utfärda en stämning som gäller någon annan person än ett anonymt vittne och att inte röja ett anonymt vittnes identitet och kontaktuppgifter, får målsäganden överklaga beslutet om att inte röja uppgifterna

med iakttagande av vad som i detta moment föreskrivs om åklagarens överklagande.

Om det inte finns förutsättningar för att väcka åtal och det anonyma vittnet inte samtycker till att hans eller hennes identitet och kontaktuppgifter röjs, ska domstolen förkasta talan genom en dom, utan att utfärda stäm

ning. Domen och det rättegångsmaterial som hänför sig till saken ska hållas hemliga även för en part till den del de innehåller uppgifter som skulle kunna röja det anonyma vittnets identitet eller kontaktuppgifter. Sekretesstiden är 60 år. På ett beslut av domstolen om att utfärda en stämning som gäller någon annan person än ett anonymt vittne och att inte röja ett anonymt vittnes identitet och kontaktuppgifter samt det rättegångsmaterial som hänför sig till beslutet tillämpas vad som ovan i detta moment föreskrivs om dom och det rättegångsmaterial som hänför sig till den.

Den domare som har fattat beslut om att utfärda stämning får inte handlägga det mål talan gäller

11 kap.

Om domstolens avgörande

2 §

I domen får endast beaktas rättegångsmaterial som har lagts fram vid huvudförhandlingen. Om en ny huvudförhandling har hållits, får i domen endast beaktas vad som då har lagts fram. I domen får dock det rättegångsmaterial beaktas som med stöd av 6 kap. 13 § har lagts fram vid en komplettering av huvudförhandlingen.

2 §

I domen får endast beaktas rättegångsmaterial som har lagts fram vid huvudförhandlingen. *I domen får dock även beaktas bevis som har lagts fram utom huvudförhandlingen och som enligt 17 kap. 59 § 1 mom. i rättegångsbalken inte tas upp på nytt vid huvudförhandlingen.* Om en ny huvudförhandling har hållits, får i domen endast beaktas vad som då har lagts fram. I domen får dock även det rättegångsmaterial beaktas som med stöd av 6 kap. 13 § har lagts fram vid en komplettering av huvudförhandlingen.

3 §

Domstolen får döma endast för den gärning som straffyrkandet gäller *eller en gärning för vilken domstolen självmant får påföra straff.*

3 §

Domstolen får döma endast för den gärning som straffyrkandet gäller. Domstolen är inte bunden av brottsrubriceringen eller bestäm-

*Gällande lydelse**Föreslagen lydelse*

Domstolen är inte bunden av brottsrubriceringen eller lagrummen i åtalet.

melsen i åtalet.

4 §

En dom skall motiveras. I domskälen skall anges de omständigheter och den rättstillämpning som avgörandet grundar sig på. I domskälen skall också anges på vilka grunder

en tvistig omständighet har styrkts eller inte styrkts.

Domen i ett brottmål är antingen fällande eller friande.

(ny)

4 §

Domen i ett brottmål är antingen fällande eller friande.

En dom ska motiveras. I domskälen ska anges de omständigheter och den rättstil

lämpning som avgörandet grundar sig på. I domskälen ska också anges på vilka grunder en tvistig omständighet har styrkts eller inte styrkts.

Om ett anonymt vittne har hörts i ett brottmål, ska domstolen särskilt motivera vilken betydelse vittnets berättelse har som bevis i saken och vilka åtgärder som vidtogs för att trygga försvarets rättigheter. Domstolen har samma motiveringsskyldighet, om en utsaga som antecknats i förundersökningsprotokollet eller i någon annan handling eller upptagits på något annat sätt har använts som bevis, i stället för att höra målsäganden eller vittnet personligen. I detta fall ska domstolen också särskilt motivera varför målsäganden eller vittnet inte hördes personligen vid rättegången.

Denna lag träder i kraft den 20 .

Målsägandens åtalsrätt bestäms enligt den lag som gällde när målsäganden framställde sitt straffyrkande.

3.

Lag**om jäv för vittnen vid rättshandlingar och förrättningar**

I enlighet med riksdagens beslut föreskrivs:

*Gällande lydelse**Rättegångsbalken*

17 kap. 43 §

Där enligt lag viss rättshandling skall avslutas i närvaro av ojäviga vittnen eller där ojävigt vittne skall vid viss förrättning närvara, vare, såvida annat ej särskilt stadgats, som sådant vittne jävig:

1) den, som enligt 30 § ej må avlägga vittnesed;

2) den, som själv är part vild) förrättningen eller vars rätt densamma rör eller som själv är delaktig i rättshandlingen eller till vars förmån densamma företages;

3) den, som till person, vilken vid förrättningen är part eller vars rätt av densamma beröres eller som i rättshandlingen är delaktig eller till vars förmån den företages, står i sådant förhållande, som i 20 § avses; så ock

4) den, som till den, på vilken förrättningen ankommer, eller till notarie eller innehavare av tjänst eller befattning, som vid företagande av rättshandling anlitas, står i sådant förhållande, som i 20 § åsyftas.

Föreslagen lydelse

1 §

Om enligt lag en rättshandling ska bevittnas av ett ojävigt vittne eller ett ojävigt vittne ska vara närvarande vid en förrättning, är ett vittne jävigt om

1) vittnet är delaktigt i rättshandlingen eller rättshandlingen ingår till hans eller hennes förmån,

2) vittnet är part i förrättningen eller förrättningen gäller hans eller hennes rätt,

3) vittnet är make eller tidigare make eller sambo eller ett syskon eller en släkting i rätt upp- eller nedstigande led till en person som avses i 1 eller 2 punkten, eller har någon annan med ett parförhållande eller med släkt-skap jämförbar nära relation till en person som avses i 1 eller 2 punkten,

4) vittnet står i ett förhållande som avses i 3 punkten till den som har till uppgift att utföra förrättningen eller att medverka till att rättshandlingen ingås,

5) vittnet inte har fyllt 15 år eller hans eller hennes psykiska funktioner är störda så att han eller hon uppenbart inte förstår innebörden av att vara vittne.

2 §

Denna lag ska iakttas, om inte annat föreskrivs någon annanstans om jäv för ett vittne vid en rättshandling eller förrättning.

3 §

Denna lag träder i kraft den 201 .

4.

Lag**om ändring av strafflagen**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i strafflagen (39/1889) 2 c kap. 11 § 1 mom. 3 punkten samt 15 kap. 1 och 4 §,
 10 § 2 mom. och 13 §, sådana de lyder, 2 c kap. 11 § 1 mom. 3 punkten i lag 780/2005, 15
 kap. 1 § i lagarna 563/1998 och 361/2003 samt 4 §, 10 § 2 mom. och 13 § i lag 563/1998,
 som följer:

*Gällande lydelse**Föreslagen lydelse*

2 c kap.

Om fängelse*Gällande lydelse**Föreslagen lydelse*

11 §

11 §

*Avtjänande av hela strafftiden i fängelse**Avtjänande av hela strafftiden i fängelse*

När en domstol dömer ut ett straff, kan den
 på yrkande av åklagaren besluta att den döm-
 de frigges från fängelset först när han eller hon
 avtjänat hela den ådömda strafftiden, om

När en domstol dömer ut ett straff, kan den
 på yrkande av åklagaren besluta att den döm-
 de frigges från fängelset först när han eller hon
 avtjänat hela den ådömda strafftiden, om

3) gärningsmannen på basis av de omstän-
 digheter som framgår av brotten och en ut-
 redning enligt 17 kap. 45 § 3 mom. i rättegångsbalken skall anses vara synnerligen far-
 lig för någon annans liv, hälsa eller frihet.

3) gärningsmannen på basis av de omstän-
 digheter som framgår av brotten och en ut-
 redning enligt 17 kap. 37 § 3 mom. i rättegångsbalken ska anses vara synnerligen farlig
 för någon annans liv, hälsa eller frihet.

15 kap.

Om brott mot rättskipning

1 §

1 §

*Osann utsaga inför domstol**Osann utsaga inför domstol*

Om
 1) ett vittne eller en sakkunnig inför dom-
 stol,

Om
 1) ett vittne eller en sakkunnig inför dom-
 stol eller

2) *en part inför domstol vid förhör under sanningsförsäkran eller*

3) någon annan inför domstol under ed eller försäkran lämnar en osann uppgift i saken eller utan lagligt skäl förtiger en omständighet som hör till saken,

skall han för *osann utsaga inför domstol* dömas till fängelse i högst tre år.

Bestämmelserna i 1 mom. gäller också när någon hörs vid *huvudförhandling* med hjälp av videokonferens, telefon eller någon annan i 17 kap. 34 a § rättegångsbalken avsedd lämplig teknisk dataöverföring.

4 §

Oaktsam osann utsaga

Den som

1) i egenskap av vittne eller sakkunnig inför domstol eller

2) *under sanningsförsäkran*, ed eller försäkran inför domstol eller vid ett myndighetsförfarande som kan jämföras med en rättegång

av oaktsamhet lämnar en osann uppgift i saken eller förtiger en omständighet som hör till saken, skall för *oaktsam osann utsaga* dömas till böter eller fängelse i högst sex månader.

10 §

Underlåtenhet att anmäla grovt brott

Till straff för underlåtenhet att anmäla grovt brott döms dock inte den som för att förhindra brottet borde ha angivit make, syskon, släkting i rätt upp- eller nedstigande led eller den som har gemensamt hushåll med honom eller en person som annars är närstående på grund av ett med dessa jämförbart personligt förhållande.

13 §

Begränsningsbestämmelse

Bestämmelserna om osann utsaga tillämpas

2) någon annan inför domstol under ed eller försäkran lämnar en osann uppgift i saken eller utan lagligt skäl förtiger en omständighet som hör till saken,

skall han eller hon för *osann utsaga inför domstol* dömas till fängelse i högst tre år.

Bestämmelserna i 1 mom. tillämpas också när någon hörs med hjälp av videokonferens, telefon eller någon annan i 17 kap. 52 § eller 56 § i rättegångsbalken avsedd teknisk dataöverföring utan att han eller hon är personligen närvarande i domstolen.

4 §

Oaktsam osann utsaga

Den som

1) i egenskap av vittne eller sakkunnig inför domstol eller

2) under ed eller försäkran inför domstol eller vid ett myndighetsförfarande som kan jämföras med en rättegång

av oaktsamhet lämnar en osann uppgift i saken eller förtiger en omständighet som hör till saken, ska för *oaktsam osann utsaga* dömas till böter eller fängelse i högst sex månader.

10 §

Underlåtenhet att anmäla grovt brott

Till straff för underlåtenhet att anmäla grovt brott döms dock inte den som för att förhindra brottet borde ha angivit sin make eller tidigare make eller sin nuvarande sambo, ett syskon eller en släkting i rätt upp- eller nedstigande led, eller borde ha angivit en person till vilken han eller hon har någon annan nära relation som är jämförbar med ett parförhållande eller med släktskap

13 §

Begränsningsbestämmelse

Bestämmelserna om osann utsaga tillämpas

Gällande lydelse

inte, om

1) den som givit utsagan rättar denna eller uppger det som han förtigit innan hörandet eller förhöret avslutas eller om

2) den som givit utsagan inte kunnat hålla sig till sanningen utan att löpa risk för att bli ställd till ansvar för ett brott eller en därmed jämförbar lagstridig gärning som han själv begått.

(nytt)

Föreslagen lydelse

inte, om

1) den som avgett utsagan rättar denna eller uppger det som han eller hon har förtigit innan hörandet eller förhöret avslutas, eller

2) den som avgett utsagan inte har kunnat hålla sig till sanningen utan att löpa risk för att bli ställd till ansvar för ett brott eller en med ett brott jämförbar lagstridig gärning som personen själv har begått.

Bestämmelserna om osann utsaga inför domstol tillämpas inte på ett vittne som hörs i ett brottmål, om vittnet

1) är en målsägande som inte har några anspråk i ärendet,

2) har åtalats för samma gärning eller en gärning som står i omedelbart samband med den gärning som åtalet gäller,

3) har förelagts strafforder eller ordningsbot för en gärning som avses i punkt 2,

4) har begått en gärning som med stöd av 3 kap. 9 § i förundersökningslagen (805/2011) inte överlämnas till åklagaren för prövning eller som åklagaren med stöd av 1 kap. 7 eller 8 § i lagen om rättegång i brottmål eller någon annan motsvarande bestämmelse om åtgärdseftergift har beslutat att inte väcka åtal för.

Denna lag träder i kraft den 20 .

5.

Lag**om ändring av 7 och 9 kap. i förundersökningslagen**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i förundersökningslagen (805/2011) 7 kap. 7 och 8 §, 9 § 1 mom. och 11 § 1 mom.
samt 9 kap. 4 § som följer:

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

7 kap.

Förhör

7 §

Hinder för att någon ska höras som vittne

Som vittne vid förundersökning får inte förhöras den som inte skulle få vittna i rättegång som gäller det brott som undersöks.

Undersökningsledaren beslutar om vittnesförhör eller förhör i bevissyfte med den som avses i 17 kap. 21 § i rättegångsbalken.

7 §

Hinder för att höra någon som vittne

Som vittne vid förundersökning får inte förhöras den som inte skulle få vittna i rättegång som gäller det brott som undersöks.

Undersökningsledaren beslutar om förhör i bevissyfte eller vittnesförhör med den som avses i 17 kap. 27 *eller* 30 § i rättegångsbalken.

8 §

Vittnens skyldighet att berätta vad de vet och rätt att vägra vittna

Ett vittne ska sanningsenligt och utan att förtiga något uppge vad han eller hon vet om den sak som undersöks. Om ett vittne dock i en rättegång som gäller det brott som undersöks skulle ha rätt eller skyldighet att vägra vittna, röja en omständighet eller besvara en fråga, har vittnet samma rätt eller skyldighet också vid en förundersökning.

Ett vittne som har i 1 mom. avsedd skyldighet att berätta vad han eller hon vet är också skyldigt att lägga fram handlingar och annat bevismaterial som han eller hon innehar och

8 §

Vittnens skyldighet att berätta vad de vet och rätt att vägra vittna

Ett vittne ska sanningsenligt och utan att förtiga något uppge vad han eller hon vet om den sak som undersöks. Om ett vittne dock i en rättegång som gäller det brott som undersöks skulle ha rätt att eller skyldighet att vägra vittna med stöd av 17 kap. 10–14 §, 16–21 § *eller* 22 § 1 *eller* 2 mom. i rättegångsbalken, har vittnet samma rätt eller skyldighet också vid en förundersökning.

Trots det som i 1 mom. föreskrivs om ett vittnes rätt eller skyldighet att vägra vittna är ett vittne dock skyldigt att vittna, om

Gällande lydelse

som är av betydelse för förundersökningen.

Den som avses i 17 kap. 23 § 1 mom. i rättegångsbalken och som enligt 3 mom. i den paragrafen kan förpliktas att vittna om sådant som ska hållas hemligt har rätt att vittna om detta vid förundersökning, om den gäller ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst sex år eller försök till eller medverkan i ett sådant brott.

Den som avses i 17 kap. 24 § 2 mom. i rättegångsbalken och som enligt 4 mom. i den paragrafen kan förpliktas att besvara frågor som avses i 2 eller 3 mom. i paragrafen är skyldig att besvara sådana frågor och lägga fram handlingar eller annat bevismaterial som han eller hon innehar och som är av betydelse för förundersökningen också vid förundersökning som gäller ett brott som avses i 3 mom. i denna paragraf.

9 §

Vittnesförhör inför domstol

Om det är uppenbart att ett vittne känner till någon omständighet som är av vikt för att skuldfrågan ska kunna utredas eller för att vinningen av ett brott ska kunna spåras och återtats, och om vittnet vägrar röja denna omständighet trots att han eller hon kan vara skyldig att lämna berättelse eller enligt 8 § 3 mom. ha rätt att göra det, ska frågan om grunden för vägran på undersökningsledarens begäran utredas i domstol. Vittnesförhöret ska hållas i domstol, om det inte finns någon laglig grund för vägran.

Föreslagen lydelse

1) en i 17 kap. 11 § 2 eller 3 mom., 12 § 1 mom., 13 § 1 eller 3 mom., 14 § 1 mom. eller 16 § 1 mom. i rättegångsbalken avsedd person till vars förmån tystnadsplikten har föreskrivits samtycker till att vittna,

2) undersökningen gäller ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst sex år, eller försök eller medverkan till ett sådant brott, och domstolen vid en rättegång som gäller brottet skulle kunna förplikta personen att vittna med stöd av 17 kap. 12 § 2 mom. 13 § 2 eller 3 mom., 14 § 2 mom. eller 20 § 2 mom. i rättegångsbalken,

3) undersökningen gäller ett brott i fråga om vilket det enligt 17 kap. 9 § 3 mom. i rättegångsbalken inte föreligger rätt eller skyldighet att vägra vittna i domstolen, och vittnet inte är en person som avses i 20 § 1 mom. i det kapitlet.

Ett vittne är också skyldigt att lägga fram handlingar och annat bevismaterial som han eller hon innehar och som är av betydelse för förundersökningen, om de enligt 7 kap 1 § i tvångsmedelslagen skulle kunna tas i beslag och det inte finns något hinder för beslaget enligt 3 § i det kapitlet.

Bestämmelserna i 2 och 3 mom. tillämpas inte på ett vittne som står i ett sådant förhållande till den misstänkte som avses i 17 kap. 17 § 1 mom. i rättegångsbalken.

9 §

Vittnesförhör inför domstol

Om det är uppenbart att ett vittne känner till någon omständighet som är av vikt för att skuldfrågan ska kunna utredas eller för att vinningen av ett brott ska kunna spåras och återtats, och om vittnet vägrar röja denna omständighet trots att han eller hon kan vara skyldig att göra det, ska frågan om grunden för vägran på undersökningsledarens begäran utredas i domstol. Vittnesförhöret ska hållas i domstol, om det inte finns någon laglig grund för vägran.

*Gällande lydelse**Föreslagen lydelse*

11 §

11 §

*Förhörsvittne**Förhörsvittne*

På begäran av den som förhörs ska ett tillförlitligt vittne som är ojävigt enligt 17 kap. 43 § i rättegångsbalken närvara vid förhöret. Utredaren kan också på eget initiativ tillkalla ett vittne. Om förhöret inte kan skjutas upp utan att undersökningen äventyras, får det trots begäran av den som ska förhöras hållas utan vittne. När en person som inte har fyllt 18 år är misstänkt för brott får han eller hon dock inte förhöras utan vittne, utom om den misstänktes biträde eller lagliga företrädare eller en företrädare för socialmyndigheten är närvarande.

På begäran av den som förhörs ska ett tillförlitligt vittne som är ojävigt *enligt 1 § i lagen om jäv för vittnen vid rättshandlingar och förrättningar (/)* närvara vid förhöret. Utredaren kan också på eget initiativ tillkalla ett vittne. Om förhöret inte kan skjutas upp utan att undersökningen äventyras, får det trots begäran av den som ska förhöras hållas utan vittne. När en person som inte har fyllt 18 år är misstänkt för brott får han eller hon dock inte förhöras utan vittne, utom om den misstänktes biträde eller lagliga företrädare eller en företrädare för socialmyndigheten är närvarande.

9 kap.

Förundersökningsmaterial

4 §

4 §

*Inspelning av förhör för att användas som bevis**Inspelning av förhör för att användas som bevis*

Förhör med målsägande och vittnen ska spelas in som ljud- och bildupptagning, om avsikten är att förhørsberättelsen ska användas som bevis vid rättegång och den förhörde på grund av sin unga ålder eller störningar i de psykiska funktionerna sannolikt inte kan höras personligen utan att orsakas men. Vid förhöret ska beaktas de särskilda krav som den förhördes utvecklingsnivå ställer på förhørsmetoderna, antalet personer som medverkar i förhöret och övriga förhållanden under förhöret. Före inspelningen ska den som ska förhöras underrättas om den.

Undersökningsledaren kan bestämma att också någon annan än förundersökningsmyndigheten får ställa frågor till den förhörde under förhørsledarens uppsikt. Den misstänkte ska ges möjlighet att ställa frågor till den som förhörs. Om den misstänkte begär det får hans eller hennes frågor också ställas av ett

Förhör med målsägande och vittnen ska spelas in som ljud- och bildupptagning, om avsikten är att förhørsberättelsen ska användas som bevis vid rättegång och den förhörde på grund av sin unga ålder eller störningar i de psykiska funktionerna sannolikt inte kan höras personligen utan att orsakas men. Vid förhöret ska beaktas de särskilda krav som den förhördes utvecklingsnivå ställer på förhørsmetoderna, antalet personer som medverkar i förhöret och övriga förhållanden under förhöret. Före inspelningen ska den som ska förhöras underrättas om den.

Undersökningsledaren kan bestämma att också någon annan än förundersökningsmyndigheten får ställa frågor till den förhörde under förhørsledarens uppsikt. Den misstänkte ska ges möjlighet att ställa frågor till den som förhörs *om alla de omständigheter som är av betydelse med tanke på ut-*

Gällande lydelse

ombud eller biträde. Förhørsledaren kan dock bestämma att frågorna till den som förhör ska ställas genom förhørsledarens förmedling.

Åklagaren ska ges tillfälle att närvara vid förhöret. Åklagaren har rätt att själv eller genom förhørsledarens förmedling ställa frågor till den som förhörs.

(nytt)

Föreslagen lydelse

redningen av ärendet. Om den misstänkte begär det får hans eller hennes frågor också ställas av ett ombud eller biträde. Förhørsledaren kan dock bestämma att frågorna till den som förhör ska ställas genom förhørsledarens förmedling.

Åklagaren ska ges tillfälle att närvara vid förhöret. Åklagaren har rätt att själv eller genom förhørsledarens förmedling ställa frågor till den som förhörs.

Vad som föreskrivs ovan i denna paragraf om förhör och inspelning av förhör ska också tillämpas på en målsägande i ett sexualbrott som avses i 20 kap. 1–7 § i strafflagen samt på en målsägande i åldern 15–17 år som behöver särskilt skydd, i synnerhet med beaktande av hans eller hennes personliga omständigheter och brottets natur.

Denna lag träder i kraft den 20 .

6.

Lag**om ändring av tvångsmedelslagen**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i tvångsmedelslagen (806/2011) 7 kap. 3 §, 8 kap. 1 § 3 mom. och 10 kap.
52 § som följer:

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

7 kap.

Beslag samt kopiering av handlingar

3 §

3 §

Förbud mot beslag och kopiering när det gäller närstående samt tystnadsplikt och tystnadsrätt

Förbud mot beslag och kopiering

En handling som innehåller ett meddelande mellan den som misstänks för brott och någon som står i sådant förhållande till honom eller henne som nämns i 17 kap. 20 § i rättegångsbalken, eller mellan sådana personer inbördes vilka står i ett dylikt förhållande till den misstänkte, och som innehas av någon av dem, får inte tas i beslag eller kopieras för att användas som bevis. En sådan handling får dock tas i beslag eller kopieras, om det föreskrivna strängaste straffet för det brott som undersöks är fängelse i minst sex år.

En handling får inte tas i beslag eller kopieras för att användas som bevis, om den kan antas innehålla sådant som den som avses i 17 kap. 23 § 1 mom. i rättegångsbalken inte får vittna om vid rättegång eller som den som avses i 24 § 2 eller 3 mom. i nämnda kapitel har rätt att vägra röja, och handlingen innehas av honom eller henne eller av den till vars förmån tystnadsplikten eller tystnadsrätten har föreskrivits.

En handling får dock trots 2 mom. tas i beslag eller kopieras, om personen med stöd av 17 kap. 23 § 3 mom. i rättegångsbalken kan förpliktas att vittna eller med stöd av 24 § 4

Handlingar eller andra objekt som avses i 1 § får inte tas i beslag eller kopieras, om de innehåller sådant som en person med stöd av 17 kap. 10—14, 16, 20 eller 21 § i rättegångsbalken inte får vittna om eller med stöd av 15 § 2 mom. eller 20 § i den lagen har rätt att vägra vittna om.

Om tystnadsplikten eller tystnadsrätten grundar sig på 17 kap. 11 § 2 eller 3 mom. eller 13, 14, 16 eller 20 § i rättegångsbalken, är en förutsättning för förbudet utöver det som föreskrivs i 1 mom. dessutom att objektet innehas av en person som avses i bestämmelsen i fråga eller av någon som står i ett sådant förhållande till honom eller henne som avses i 22 § 2 mom. i det kapitlet, eller av den till vars förmån tystnadsplikten eller tystnadsrätten har föreskrivits.

Det finns dock inte något förbud mot beslag eller kopiering, om

1) den som avses i 17 kap. 11 § 2 eller 3 mom., 12 § 1 mom., 13 § 1 eller 3 mom., 14 § 1 mom. eller 16 § 1 mom. i rättegångsbalken och till vars förmån tystnadsplikten har föreskrivits samtycker till beslag eller kopiering,

2) en person som avses i 17 kap. 15 § 2 mom. eller 20 § 1 mom. i rättegångsbalken samtycker till beslag eller kopiering,

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

mom. förpliktas att besvara en fråga och om ett brott enligt 1 mom. i denna paragraf undersöks.

En handling får trots 1 och 2 mom. hållas i beslag eller som kopia, om den inte kan lös-
göras från det övriga som tagits i beslag.

3) undersökningen gäller ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst sex år, och domstolen vid en rättegång som gäller brottet skulle kunna förplikta personen att vittna med stöd av 17 kap. 12 § 2 mom. 13 § 2 eller 3 mom., 14 § 2 mom. eller 20 § 2 mom. i rättegångsbalken,

4) undersökningen gäller ett brott i fråga om vilket det enligt 17 kap. 9 § 3 mom. i rättegångsbalken inte föreligger rätt eller skyldighet att vägra vittna i domstolen, och det objekt som ska tas i beslag eller kopieras inte innehas av en person som avses i 20 § 1 mom. i det kapitlet.

Trots det som föreskrivs ovan i denna paragraf får en handling eller något annat objekt tas i beslag, om det finns skäl att anta att handlingen eller objektet har berövats någon genom ett brott. En handling eller något annat objekt får hållas i beslag eller som kopia, om de inte kan lösgöras eller skiljas från det övriga som tagits i beslag.

8 kap.

Genomsökning

1 §

Definitioner

Med särskild husrannsakan avses genom-
sökning av ett sådant utrymme beträffande
vilket det finns anledning att anta att genom-
sökningen kommer att omfatta information
som de som avses i 17 kap. 23 § 1 mom. i rät-
tegångsbalken inte får vittna om i rättegång
eller som de som avses i 24 § 2 eller 3 mom. i
nämnda kapitel får vägra röja och som med
stöd av 7 kap. 3 § i denna lag inte får tas i be-
slag eller kopieras.

1 §

Definitioner

Med särskild *husrannsakan* avses genom-
sökning av ett utrymme beträffande vilket det
finns anledning att anta att genomsökningen
kommer att omfatta information *som någon*
enligt 17 kap. 10—14, 16, 20 eller 21 § i rät-
tegångsbalken har skyldighet eller rätt att
vägra vittna om och som enligt 7 kap. 3 § i
denna lag inte får tas i beslag eller kopieras.

10 kap.

Hemliga tvångsmedel

52 §

Förbud mot avlyssning och observation

Teleavlyssning, inhämtande av information i stället för teleavlyssning, teknisk avlyssning och optisk observation får inte riktas mot meddelanden mellan

1) en misstänkt och dennes rättegångsbiträde,

2) en misstänkt och en präst som avses i 17 kap. 23 § 2 mom. i rättegångsbalken, eller

3) en misstänkt som berövats sin frihet på grund av brott och en läkare, en sjukskötare, en psykolog eller en socialarbetare.

Om utredningen inte gäller ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst sex år, får teleavlyssning, inhämtande av information i stället för teleavlyssning, teknisk avlyssning och optisk observation inte heller riktas mot meddelanden mellan

1) en misstänkt och dennes närstående som avses i 17 kap. 20 § i rättegångsbalken,

2) en misstänkt och en läkare, en apotekare eller en barnmorska eller deras biträden som avses i 17 kap. 23 § 1 mom. 3 punkten i rättegångsbalken, eller

3) en misstänkt och en sådan upphovsman till eller utgivare av ett meddelande som gjorts tillgängligt för allmänheten eller utöva-
re av programverksamhet som avses i 17 kap. 24 § 2 och 3 mom. i rättegångsbalken.

52 §

Förbud mot avlyssning och observation

Teleavlyssning, inhämtande av information i stället för teleavlyssning, teknisk avlyssning och optisk observation får inte riktas mot meddelanden mellan

1) en misstänkt och hans eller hennes rättsliga biträde som avses i 17 kap. 13 § 1 eller 3 mom. i rättegångsbalken eller tolk som avses i 1 mom. i den paragrafen, eller den som till det rättsliga biträdet står i sådant förhållande som avses i 22 § 2 mom. i det kapitlet,

2) en misstänkt och en i 17 kap. 16 i rättegångsbalken avsedd präst eller någon annan person i motsvarande ställning, eller

3) en misstänkt som berövats sin frihet på grund av brott och en läkare, en sjukskötare, en psykolog eller en socialarbetare.

Om inte utredningen gäller ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst sex år, får teleavlyssning, inhämtande av information i stället för teleavlyssning, teknisk avlyssning och optisk observation inte heller riktas mot meddelanden mellan

1) en misstänkt och dennes närstående som avses i 17 kap. 17 § 1 mom. i rättegångsbalken,

2) en misstänkt och en läkare eller någon annan yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården som avses i 17 kap. 14 § 1 mom. i rättegångsbalken, eller den som till läkaren eller den yrkesutbildade personen står i sådant förhållande som avses i 22 § 2 mom. i det kapitlet, eller

3) en misstänkt och en sådan upphovsman till eller utgivare av ett meddelande som gjorts tillgängligt för allmänheten eller utöva-
re av programverksamhet som avses i 17 kap. 20 § 1 mom. i rättegångsbalken eller den som till upphovsmannen, utgivaren eller utövaren står i sådant förhållande som avses i 22 § 2 mom. i det kapitlet.

Om det under teleavlyssningen, inhämtan-

Om det under teleavlyssningen, inhämtan-

det av information i stället för teleavlyssning, den tekniska avlyssningen eller den optiska observationen eller vid något annat tillfälle framkommer att det är fråga om ett meddelande som inte får avlyssnas eller observeras, ska åtgärden avbrytas och de upptagningar som fåtts genom den och anteckningarna om de uppgifter som fåtts genom den genast utplånas.

De förbud mot avlyssning och observation som avses i denna paragraf gäller dock inte sådana fall där en person som avses i 1 eller 2 mom. är misstänkt för samma brott som den misstänkte eller ett brott som direkt anknyter till det brottet och det också i fråga om denne har fattats beslut om teleavlyssning, inhämtande av information i stället för teleavlyssning, teknisk avlyssning eller optisk observation.

det av information i stället för teleavlyssning, den tekniska avlyssningen eller den optiska observationen eller vid något annat tillfälle framkommer att det är fråga om ett meddelande som inte får avlyssnas eller observeras, ska åtgärden avbrytas och de upptagningar som fåtts genom den och anteckningarna om de uppgifter som fåtts genom den genast utplånas.

De förbud mot avlyssning och observation som avses i denna paragraf gäller dock inte sådana fall där en person som avses i 1 eller 2 mom. är misstänkt för samma brott som den misstänkte eller ett brott som direkt anknyter till det brottet och det också i fråga om denne har fattats beslut om teleavlyssning, inhämtande av information i stället för teleavlyssning, teknisk avlyssning eller optisk observation.

Denna lag träder i kraft den 20 .

7.

Lag**om ändring av 25 a § i lagen om åklagarväsendet**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om åklagarväsendet (439/2011) 25 a §, sådan den lyder i lag 898/2011, som följer:

Gällande lydelse

25 a §

Tystnadsplikt

Bestämmelserna i 7 kap. 1, 4 och 5 § i polislagen (872/2011) om tystnadsplikt för personer som hör till polisens personal tillämpas också på personalen inom åklagarväsendet.
(nytt)

(nytt)

Föreslagen lydelse

25 a §

Tystnadsplikt

Bestämmelserna i 7 kap. 1 och 5 § i polislagen (872/2011) om tystnadsplikt för personer som hör till polisens personal tillämpas också på personalen inom åklagarväsendet.

En åklagare har tystnadsrätt i fråga om de uppgifter som avses i 7 kap. 3 § 1 mom. i polislagen och som åklagaren har fått när han eller hon varit undersökningsledare enligt 2 kap. 4 § i förundersökningslagen (805/2011). I fråga om åklagarens skyldighet att lämna ut information tillämpas vad som i 7 kap. 5 § i polislagen föreskrivs om skyldighet för dem som hör till polisens personal att lämna ut information.

Bestämmelser om skyldighet för dem som hör till åklagarväsendets personal att vittna vid en rättegång trots tystnadsplikt som avses i 1 mom. eller tystnadsrätt som avses i 2 mom. finns i 17 kap. 12 § 2 mom. i rättegångsbalken.

Denna lag träder i kraft den 20 .

8.

Lag

om ändring av 21 § i lagen om medling vid brott och i vissa tvister

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om medling vid brott och i vissa tvister (1015/2005) 21 § 1 mom. som
följer:

Gällande lydelse

21 §

*Vittnesförbud och förbud mot att åberopa
uppgifter*

En medlare får inte vittna om vad han eller
hon i sin uppgift fått veta i ett ärende som är
föremål för medling, om inte synnerliga skäl
föreligger för att höra medlaren om detta.

Föreslagen lydelse

21 §

*Vittnesförbud och förbud mot att åberopa
uppgifter*

*Bestämmelser om skyldigheten för en med-
lare och dennes biträde att vägra vittna finns
i 17 kap. 11 § 3 mom. och 22 § 2 mom. i rät-
tegångsbalken.*

Denna lag träder i kraft den 20 .

9.

Lag**om ändring av 19 kap. 10 § i fängelselagen**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i fängelselagen (767/2005) 19 kap. 10 §, sådan den lyder delvis ändrad i lag
735/2011, som följer:

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

19 kap.

Anmälningar och lämnande av upplysningar

10 §

10 §

Rätt att förtiga uppgifter

Tystnadsrätt

När en tjänsteman vid Brottspåföljdsmyndigheten som arbetar med verkställigheten av fängelsestraff hörs *som vittne i en rättegång eller vid förundersökning* är tjänstemannen inte skyldig att röja identiteten i fråga om den fänge som lämnat tjänstemannen förtroliga upplysningar under ett tjänsteuppdrag, om upplysningarna gäller ett brott för vilket det strängaste föreskrivna straffet är minst fyra års fängelse eller gäller ett narkotikabrott enligt 50 kap. 1—4 § i strafflagen. Tjänstemannen har dock inte rätt att förtiga uppgifterna, om den som lämnat uppgiften samtycker till att hans eller hennes identitet röjs eller om det är uppenbart att röjandet av dessa uppgifter inte äventyrar hans eller hennes, en nära anhörigs eller någon annan närståendes säkerhet.

Domstolen kan dock bestämma att identiteten i fråga om den fänge som lämnat upplysningen skall röjas när åklagaren driver åtal för ett brott på vilket kan följa fängelse i sex år eller strängare straff, förutsatt att brottsutredningen ovillkorligen kräver detta och att röjandet av uppgifterna på goda grunder inte kan antas allvarligt äventyra säkerheten för den som lämnade upplysningarna eller för någon nära anhörig eller annan närstående till honom eller henne.

En tjänsteman vid Brottspåföljdsmyndigheten som arbetar med verkställigheten av fängelsestraff har rätt att vägra röja identiteten i fråga om den fänge som lämnat tjänstemannen förtroliga tips under ett tjänsteuppdrag, om tipset gäller ett brott för vilket det strängaste föreskrivna straffet är minst fyra års fängelse eller gäller ett narkotikabrott enligt 50 kap. 1—4 § i strafflagen. Tjänstemannen har dock inte tystnadsrätt, om den som lämnat tipset samtycker till att hans eller hennes identitet röjs eller om det är uppenbart att röjandet av dessa uppgifter inte äventyrar hans eller hennes, en nära anhörigs eller någon annan närståendes säkerhet.

Bestämmelser skyldighet för Brottspåföljdsmyndighetens tjänstemän att vittna vid en rättegång trots den tystnadsrätt som avses i 1 mom. finns i 17 kap. 12 § 2 mom. i rättegångsbalken.

Bestämmelser om skyldighet en tjänsteman vid Brottspåföljdsmyndigheten att vittna vid en rättegång trots den tystnadsrätt som avses i 1 mom. finns i 17 kap. 12 § 2 mom. i rättegångsbalken

Denna lag träder i kraft den 20 .

10.

Lag**om ändring av 40 § i lagen om säkerhetsutredning av olyckor och vissa andra händelser**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om säkerhetsutredning av olyckor och vissa andra händelser (525/2011)
40 § som följer:

Gällande lydelse

40 §

Vittnesförbud

Utöver det som föreskrivs i 17 kap. 23 § i rättegångsbalken får en tjänsteman vid Olycksutredningscentralen, en medlem av en utredningskommission eller någon annan som deltar i en säkerhetsutredning inte vittna om vad han eller hon i ett enskilt utredningsuppdrag har fått veta om en olycka, om inte synnerligen viktiga skäl kräver att personen i fråga hörs.

Ett förbud som avses i 1 mom. gäller trots att vittnet inte längre har samma ställning som när han eller hon fick kännedom om det som skulle bevisas

Föreslagen lydelse

40 §

Vittnesförbud

Bestämmelser om skyldighet för en tjänsteman vid Olycksutredningscentralen, en medlem av en utredningskommission eller någon annan som deltar i en säkerhetsutredning att vägra vittna finns i 17 kap. 12 § 3 mom. i rättegångsbalken.

Denna lag träder i kraft den 20 .

11.**Lag****om ändring av lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar (370/2007) 15 § 7
punkten och 20 § 1 mom. samt
fogas till 2 § ett nytt 4 mom. som följer:

Gällande lydelse

2 §

Lagens tillämpningsområde

Denna lag gäller rättegångens och rättegångshandlingarnas offentlighet i riksrätten, högsta domstolen, hovrätterna, tingsrätterna, arbetsdomstolen och krigsrätterna.

Lagen tillämpas också på behandlingen av sådana ärenden i marknadsdomstolen på vilka förvaltningsprocesslagen (586/1996) inte tillämpas.

Till den del inte något annat föreskrivs i denna lag skall i domstolarna tillämpas lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet (621/1999).

(nytt)

Föreslagen lydelse

2 §

Lagens tillämpningsområde

Denna lag gäller rättegångens och rättegångshandlingarnas offentlighet i riksrätten, högsta domstolen, hovrätterna, tingsrätterna, arbetsdomstolen och krigsrätterna.

Lagen tillämpas också på behandlingen av sådana ärenden i marknadsdomstolen på vilka förvaltningsprocesslagen (586/1996) inte tillämpas.

Till den del inte något annat föreskrivs i denna lag skall i domstolarna tillämpas lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet (621/1999).

Bestämmelser om offentlighet för de rättegångshandlingar som gäller ett beslut om anonym bevisning finns i 5 kap. 11 d § i lagen om rättegång i brottmål (689/1997) och bestämmelser om offentlighet vid muntlig förhandling i ett sådant ärende i 11 c § i det kapitlet. Bestämmelser om offentlighet för de rättegångshandlingar som gäller röjande av ett anonymt vittnes identitet vid behandlingen av brottmål där målsäganden ensam för talan och om offentlighet vid muntlig förhandling i ett sådant ärende finns i 7 kap. 5 a § i den lagen. Bestämmelser om hörande av ett anonymt vittne i ett brottmål utan att allmänheten är närvarande för att hemlighålla vittnets identitet finns i 17 kap. 53 § i rättegångsbalken.

15 §

Förhandling inom stängda dörrar

På begäran av den som har del i saken eller av andra särskilda skäl kan domstolen besluta att den muntliga förhandlingen i ett ärende helt eller till behövliga delar skall ske utan att allmänheten är närvarande, om

7) i ärendet

a) någon förpliktas att röja en omständighet eller att till besiktning lägga fram ett föremål eller en rättegångshandling som personen enligt lag får vägra röja eller lägga fram till besiktning,

b) någon förpliktas att besvara en fråga som personen annars får vägra besvara, eller

c) en rättegångshandling som skall läggas fram innehåller meddelanden mellan den åtalade och någon som står i ett sådant förhållande till den åtalade som avses i 17 kap. 20 § i rättegångsbalken eller innehåller sådant som den som avses i 23 § i nämnda kapitel inte får vittna om vid rättegång eller den som avses i 24 § i nämnda kapitel får vägra röja.

20 §

Begränsning av allmänhetens närvarorätt

Domstolen får begränsa allmänhetens närvaro vid offentlig förhandling, om det är nödvändigt för att ett vittne, någon annan som skall höras eller en part eller den som står i ett i 15 kap. 10 § 2 mom. i strafflagen (39/1889) avsett förhållande till någon av de nämnda personerna skall kunna skyddas för hot mot liv eller hälsa. Domstolens ordförande får begränsa allmänhetens närvaro vid offentlig förhandling, om det är nödvändigt för att undvika trängsel.

15 §

Förhandling inom stängda dörrar

På begäran av den som har del i saken eller av andra särskilda skäl kan domstolen besluta att den muntliga förhandlingen i ett ärende helt eller till behövliga delar ska ske utan att allmänheten är närvarande, om

7) en person trots ett i 17 kap. i rättegångsbalken föreskrivet förbud mot att vittna åläggs att vittna eller att lägga fram ett föremål eller en handling för syn, eller om en person trots en i det kapitlet föreskriven rätt att vägra vittna samtycker till att vittna eller till att lägga fram ett föremål eller en handling för syn.

20 §

Begränsning av allmänhetens närvarorätt

Domstolen får begränsa allmänhetens närvaro vid offentlig förhandling, om det behövs för att ett vittne, någon annan som ska höras eller en part eller den som står i ett i 17 kap. 17 § 1 mom. i rättegångsbalken avsett förhållande till en sådan person ska kunna skyddas mot hot mot liv eller hälsa. Domstolens ordförande får begränsa allmänhetens närvaro vid offentlig förhandling, om det behövs för att undvika trängsel.

Denna lag träder i kraft den 20 .

12.**Lag****om ändring av 10 § i lagen om bestridande av bevisningskostnader med statens medel**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om bestridande av bevisningskostnader med statens medel (666/1972)
10 § som följer:

Gällande lydelse

10 §
Ändring i domstols beslut eller dom angående ersättning för kostnaderna för bevisning sökes genom besvär på sätt i 17 kap. 42 § rättegångsbalken är stadgat.

Föreslagen lydelse

10 §
Bestämmelser om överklagande av ett domstols beslut eller en dom som gäller ersättning för bevisningskostnader finns i 17 kap. 68 § i rättegångsbalken.

Denna lag träder i kraft den 20 .

13.

Lag**om ändring av 22 § i lagen om rättsgenetisk faderskapsundersökning**

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i lagen om rättsgenetisk faderskapsundersökning (378/2005) 22 § som följer:

Gällande lydelse

22 §

Ersättning för ekonomisk förlust

Om domstolen har bestämt att en undersökning skall gälla en sådan man eller en sådan släkting till en man eller till modern som inte är part i rättegången, gäller i fråga om ersättning till den undersökte för ekonomisk förlust i tillämpliga delar vad som i 17 kap. 40 § i rättegångsbalken föreskrivs om ersättning till vittnen.

Föreslagen lydelse

22 §

Ersättning för ekonomisk förlust

Om domstolen har bestämt att en undersökning ska gälla en sådan man eller en sådan släkting till en man eller till modern som inte är part i rättegången, ska i fråga om ersättning till den undersökte för ekonomisk förlust tillämpas vad som i 17 kap. 65 § i rättegångsbalken föreskrivs om ersättning till vittnen.

Denna lag träder i kraft den 20 .

14.

Lag**om ändring av 5 § i lagen om säkerställande av bevisning i tvistemål som gäller immateriella rättigheter**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om säkerställande av bevisning i tvistemål som gäller immateriella rättigheter
 (344/2000) 5 § 1 mom. som följer:

Gällande lydelse

5 §

Verkställighet av beslut om säkringsåtgärder

Utmätningssmannen har rätt att vid behov få handräckning av polisen för verkställigheten av ett beslut om säkringsåtgärder. Utmätningssmannen får vid behov anlita ojäviga sakkunniga som hjälp när ett beslut om säkringsåtgärd verkställs. I fråga om jäv för sakkunniga gäller vad som föreskrivs om jäv för sakkunniga i 17 kap. 47 § rättegångsbalken. Sökanden eller en företrädare för sökanden kan dock vara sakkunnig, om det är sannolikt att det inte leder till att den sakkunniga får kännedom om en ovidkommande privat affärs- eller yrkeshemlighet.

Föreslagen lydelse

5 §

Verkställighet av beslut om säkringsåtgärder

Utmätningssmannen har rätt att vid behov få handräckning av polisen för verkställigheten av ett beslut om säkringsåtgärder. Utmätningssmannen får vid behov anlita ojäviga sakkunniga som hjälp när ett beslut om säkringsåtgärd verkställs. I fråga om jäv för sakkunniga tillämpas vad som föreskrivs om jäv för sakkunniga i 17 kap. 35 § 2 mom. i rättegångsbalken. Sökanden eller en företrädare för sökanden kan dock vara sakkunnig, om det är sannolikt att det inte leder till att den sakkunnige får kännedom om en ovidkommande privat affärs- eller yrkeshemlighet.

Denna lag träder i kraft den 20 .

15.

Lag

om ändring av 2 § i lagen om sättande i kraft av de bestämmelser som hör till området för lagstiftningen i konventionen om ömsesidig rättslig hjälp i brottmål mellan Europeiska unionens medlemsstater och tillämpning av konventionen

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om sättande i kraft av de bestämmelser som hör till området för lagstiftningen i konventionen om ömsesidig rättslig hjälp i brottmål mellan Europeiska unionens medlemsstater och tillämpning av konventionen (148/2004) 2 § 2 mom. som följer:

Gällande lydelse

2 §

Delgivning per post

På ett förfarande enligt artikel 5 i konventionen tillämpas 17 kap. 26 a och 51 § rättegångsbalken, 15 § 3 mom. och 28 § lagen om internationell rättshjälp i straffrättsliga ärenden (4/1994) och lagen om immunitet i vissa fall för personer som deltar i rättegång och förundersökning (11/1994).

Föreslagen lydelse

2 §

Delgivning per post

På ett förfarande enligt artikel 5 i konventionen tillämpas 17 kap. 42 § i rättegångsbalken, 15 § 4 mom. och 28 § i lagen om internationell rättshjälp i straffrättsliga ärenden (4/1994) och lagen om immunitet i vissa fall för personer som deltar i rättegång och förundersökning (11/1994).

Denna lag träder i kraft den 20 .

16.

Lag**om ändring av 8 § i lagen om behörighet för och rättshjälp till tribunalen som behandlar brott som begåtts i det forna Jugoslavien**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om behörighet för och rättshjälp till tribunalen som behandlar brott som begåtts i det forna Jugoslavien (12/1994) 8 § som följer:

Gällande lydelse

8 §

Vittnes och sakkunnigs skyldigheter

Ett vittne eller en sakkunnig, som i Finland har delgetts tribunalens kallelse att höras, är skyldig att iaktta kallelsen.

Ett vittne som enligt 1 mom. har kallats för att höras av tribunalen och som uteblir utan laga hinder, avlägsnar sig utan tillstånd eller vägrar att avlägga vittneseden eller vittnesförsäkran eller vägrar att vittna eller besvara en fråga, skall dömas till böter och vid behov vid hot om vite eller fängelse uppmanas att fullgöra sin plikt enligt 17 kap. 36 och 37 §§ rätttegångsbalken.

Ett vittne eller en sakkunnig, som inför tribunalen har avgivit en osann utsaga eller utan laga skäl förtigit något som honom veterligen hade tjänat till upplysning i saken, skall för osann utsaga dömas till straff enligt 17 kap. 1 § strafflagen.

I ett mål som gäller ett vittnes eller en sakkunnigs tredska eller osanna utsaga skall talan väckas av *allmänna* åklagaren efter anmälan av tribunalen och efter förordnande av justitieministeriet vid domstolen på den ort där den åtalade bor, vistas eller anträffas.

Föreslagen lydelse

8 §

Vittnens och sakkunnigas skyldigheter

Ett vittne eller en sakkunnig, som i Finland har delgetts tribunalens kallelse att höras, är skyldig att iaktta kallelsen.

Ett vittne som enligt 1 mom. har kallats för att höras av tribunalen och som uteblir utan laga hinder, avlägsnar sig utan tillstånd eller vägrar att avlägga vittneseden eller vittnesförsäkran eller vägrar att vittna eller besvara en fråga, ska dömas till böter och vid behov vid hot om vite eller häktning uppmanas att fullgöra sin plikt. Bestämmelser om vite och häktning finns i 17 kap. 62 och 63 § i rätttegångsbalken.

Ett vittne eller en sakkunnig, som inför tribunalen har avgivit en osann utsaga eller utan laga skäl förtigit något som honom eller henne veterligen hade tjänat till upplysning i saken, ska för osann utsaga dömas till straff i enlighet med vad som föreskrivs i 15 kap. i strafflagen (39/1889).

I ett mål som gäller ett vittnes eller en sakkunnigs tredska eller osanna utsaga ska talan väckas av åklagaren efter anmälan av tribunalen och efter förordnande av justitieministeriet vid domstolen på den ort där den åtalade bor, vistas eller anträffas.

Denna lag träder i kraft den 20 .

17.

Lag**om ändring av lagen om skyldighet att i vissa fall inställa sig vid domstol i annat nordiskt land**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om skyldighet att i vissa fall inställa sig vid domstol i annat nordiskt land
 (349/1975) 3–5 §, 8 § 3 mom. och 9 § 2 mom. som följer:

Gällande lydelse

3 §

Uteblir vittne utan laga förfall, tillämpas vad i 17 kap. 36 och 39 §§ rättegångsbalken är stadgat. Vittne får dock icke förordnas att hämtas till domstolen, såframt han ej befinner sig här i landet.

4 §

Vittne får icke åläggas att vittna, så framt detta skulle strida mot stadgandena i 17 kap. 20, 23 eller 24 § rättegångsbalken eller motsvarande stadganden i det land, där vittnet är bosatt.

5 §

Innehar den som skall kallas att höras såsom vittne skriftlig handling, som kan antas äga betydelse som bevis i saken, är han skyldig att med de begränsningar som framgår av 17 kap. 12 § rättegångsbalken eller motsvarande stadganden i det land, där han är bosatt, förete handlingen för domstolen. Vittne, som förelagts att förete handling, skall beredas tillfälle att yttra sig över föreläggandet innan handlingen företes.

Underlåter vittne som förelagts att förete handling att fullgöra sin skyldighet, kan domstolen medelst vite förplikta honom därtill.

Föreslagen lydelse

3 §

Om ett vittne uteblir utan laga hinder, tillämpas vad som föreskrivs i 17 kap. 62 § i rättegångsbalken. Vittnet får dock inte förordnas att hämtas till domstolen, om han eller hon inte befinner sig i Finland.

4 §

Ett vittne får inte åläggas att vittna, om detta skulle strida mot bestämmelserna i 17 kap. i *rättegångsbalken* eller motsvarande bestämmelser i det land där vittnet är bosatt

5 §

Om den som ska kallas att höras som vittne innehar en skriftlig handling som kan antas ha betydelse som bevis i saken, är han eller hon skyldig att visa upp handlingen för domstolen, om inte detta strider mot bestämmelserna i 17 kap. i *rättegångsbalken* eller motsvarande bestämmelser i det land där vittnet är bosatt. Ett vittne som har förelagts att visa upp en handling ska ges tillfälle att yttra sig om föreläggandet innan handlingen visas upp.

Om ett vittne som har förelagts att visa upp en handling underlåter att fullgöra sin skyldighet, kan domstolen vid vite förplikta honom eller henne till detta.

8 §

Har part beviljats fri rättegång, gäller beträffande återbetalning av bevisningskostnader till staten vad i lagen om fri rättegång (87/73) är stadgat.

9 §

Uteblir i 1 mom. avsedd målsägande eller part från domstolen, tillämpas vad i 12 och 16 kap. rättegångsbalken är stadgat. Part får dock icke förordnas att hämtas till domstolen, såframt han ej befinner sig här i landet.

8 §

Om en part har beviljats rättshjälp, iakttas i fråga om återbetalning av bevisningskostnaderna till staten vad som föreskrivs i rättshjälpslagen (257/2002).

9 §

Om en målsägande eller part som avses i 1 mom. uteblir från domstolen, iakttas vad som föreskrivs i 8 och 12 kap. i rättegångsbalken och i 8 kap. i lagen om rättegång i brottmål (689/1997). En part får dock inte förordnas att hämtas till domstolen, om han eller hon inte befinner sig i Finland.

Denna lag träder i kraft den 20 .

18.

Lag

om ändring av 7 § i lagen om det nationella genomförandet av de bestämmelser som hör till området för lagstiftningen i rambeslutet om en europeisk bevisinhämtningsorder för att inhämta föremål, handlingar eller uppgifter som ska användas i straffrättsliga förfaranden och om tillämpning av rambeslutet

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om det nationella genomförandet av de bestämmelser som hör till området för lagstiftningen i rambeslutet om en europeisk bevisinhämtningsorder för att inhämta föremål, handlingar eller uppgifter som ska användas i straffrättsliga förfaranden och om tillämpning av rambeslutet (729/2010) 7 § 1 mom. 2 punkten, sådan den lyder i lag 831/2011, som följer:

Gällande lydelse

7 §

Grunder för vägran

Verkställighet av en bevisinhämtningsorder ska vägras, om

2) det finns grundad anledning att misstänka att bevismaterial som avses i ordern innehåller uppgifter om vilka det enligt 17 kap. 23 § i rättegångsbalken inte får avges vittnesmål eller ordern inte kan verkställas på grund av någon annan immunitet eller något annat privilegium som finns enligt lagstiftningen eller en internationell förpliktelse som är bindande för Finland.

Föreslagen lydelse

7 §

Grunder för vägran

Verkställighet av en bevisinhämtningsorder ska vägras, om

2) det finns grundad anledning att misstänka att bevismaterial som avses i ordern innehåller uppgifter om vilka det enligt 17 kap. i rättegångsbalken inte får avges vittnesmål eller ordern inte kan verkställas på grund av någon annan immunitet eller något annat privilegium som finns enligt lagstiftningen eller en internationell förpliktelse som är bindande för Finland.

Denna lag träder i kraft den 20 .

19.

Lag

om ändring av 2 § i lagen om sättande i kraft av de bestämmelser som hör till området för lagstiftningen i avtalet om samarbete mellan Europeiska gemenskapen och dess medlemsstater, å ena sidan, och Schweiziska edsförbundet, å den andra, om bekämpande av bedrägerier och annan olaglig verksamhet som skadar deras finansiella intressen

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i lagen om sättande i kraft av de bestämmelser som hör till området för lagstiftningen i avtalet om samarbete mellan Europeiska gemenskapen och dess medlemsstater, å ena sidan, och Schweiziska edsförbundet, å den andra, om bekämpande av bedrägerier och annan olaglig verksamhet som skadar deras finansiella intressen (778/2008) 2 § 2 mom. som följer:

Stadfäst lydelse

2 §

På förfaranden enligt artikel 28 i samarbetsavtalet tillämpas 17 kap. 26 a och 51 § i rättegångsbalken, 15 § 3 mom. och 28 § i lagen om internationell rättshjälp i straffrättsliga ärenden (4/1994) och lagen om immunitet i vissa fall för personer som deltar i rättegång och förundersökning (11/1994).

Föreslagen lydelse

2 §

På förfaranden enligt artikel 28 i samarbetsavtalet tillämpas 17 kap. 42 § i rättegångsbalken, 15 § 4 mom. och 28 § i lagen om internationell rättshjälp i straffrättsliga ärenden (4/1994) och lagen om immunitet i vissa fall för personer som deltar i rättegång och förundersökning (11/1994).

Denna lag träder i kraft samma dag som lagen om sättande i kraft av de bestämmelser som hör till området för lagstiftningen i avtalet om samarbete mellan Europeiska gemenskapen och dess medlemsstater, å ena sidan, och Schweiziska edsförbundet, å den andra, om bekämpande av bedrägerier och annan olaglig verksamhet som skadar deras finansiella intressen (778/2008).

20.

Lag**om ändring av 13 f och 33 § i lagen om dataskydd vid elektronisk kommunikation**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om dataskydd vid elektronisk kommunikation (516/2004) 13 f § 1 mom. och 33 § 6 mom., sådana de lyder, 13 f § 1 mom. i lag 125/2009 och 33 § 6 mom. i lag 144/2007, som följer:

Gällande lydelse

13 f §

Särskilda begränsningar av behandlingsrätten i fall av missbruk

Automatisk sökning får inte riktas och identifieringsuppgifter får inte hämtas eller tas till manuell behandling för att få reda på uppgifter som avses i 17 kap. 24 § 2 och 3 mom. i rättegångsbalken.

33 §

Styrnings- och övervakningsmyndigheternas rätt att få uppgifter

Den rätt att få uppgifter som avses i denna paragraf gäller inte uppgifter som avses i 141 § i kreditinstitutslagen (121/2007) eller i 17 kap. 24 § 2 och 3 mom. i rättegångsbalken.

Föreslagen lydelse

13 f §

Särskilda begränsningar av behandlingsrätten i fall av missbruk

Automatisk sökning får inte riktas och identifieringsuppgifter får inte hämtas eller tas till manuell behandling för att få reda på uppgifter enligt 17 kap. 20 § 1 mom. i rättegångsbalken.

33 §

Styrnings- och övervakningsmyndigheternas rätt att få uppgifter

Den rätt att få uppgifter som avses i denna paragraf gäller inte uppgifter som avses i 141 § i kreditinstitutslagen (121/2007) eller i 17 kap. 20 § 1 mom. i rättegångsbalken.

Denna lag träder i kraft den 20 .

21.

Lag**om ändring av 3 a § i lagen om Institutet för hälsa och välfärd**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om Institutet för hälsa och välfärd (668/2008) 3 a § 2 mom., sådant det
lyder i lag 1067/2009, som följer:

Gällande lydelse

3 a §

Nämnden för rättspsykiatriska ärenden

Nämnden för rättspsykiatriska ärenden be-
handlar och avgör utlåtandeärenden som av-
ses i 17 kap. 45 § i rättegångsbalken och som
gäller en persons sinnestillstånd eller farlig-
het, ärenden som gäller bestämmande om
vård på psykiatriskt sjukhus eller på anstalt
för specialomsorger för en åtalad eller miss-
tänkt eller en person som på grund av sitt sin-
nestillstånd inte har dömts till straff samt
ärenden som gäller avslutande av denna vård.

Föreslagen lydelse

3 a §

Nämnden för rättspsykiatriska ärenden

Nämnden för rättspsykiatriska ärenden be-
handlar och avgör utlåtandeärenden som av-
ses i 17 kap. 37 § i rättegångsbalken och som
gäller en persons sinnestillstånd eller farlig-
het, ärenden som gäller bestämmande om
vård på psykiatriskt sjukhus eller på anstalt
för specialomsorger för en åtalad eller miss-
tänkt eller en person som på grund av sitt
sinnestillstånd inte har dömts till straff samt
ärenden som gäller avslutande av denna vård.

Denna lag träder i kraft den 20 .

22.

Lag**om ändring av mentalvårdslagen**

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i mentalvårdslagen (1116/1990) 6 § 3 mom., rubriken för 3 kap., 15–17 §, 17 a § 1 mom. och 18 §, av dem 6 § 3 mom., 16 och 17 §, 17 a § 1 mom. och 18 § sådana de lyder i lag 1066/2009, 17 a § 1 mom. i lag 383/1997 samt 18 § i lag 1066/2009, som följer:

Gällande lydelse

6 §

Vård på statens sinnessjukhus

Beslut som gäller intagning på ett statligt sinnessjukhus av en åtalad eller en person som på grund av sitt sinnesskickstånd inte dömts till straff fattas av Institutet för hälsa och välfärd så som föreskrivs i 17 §. I annat fall fattas beslutet om intagning på ett statligt sinnessjukhus samt beslutet om avslutande av vården och utskrivning från sjukhuset av överläkaren för det statliga sinnessjukhuset

3 kap.

Sinnesundersökning av åtalade och vård oberoende av den åtalades vilja

15 §

Intagning för sinnesundersökning

Om en domstol med stöd av 17 kap. 45 § rättegångsbalken bestämmer om undersökning av sinnesskickståndet hos en åtalad, får denne utan hinder av 2 kap. i denna lag oberoende av sin vilja tas in på sjukhus och hållas där för sinnesundersökning.

Föreslagen lydelse

6 §

Vård på statens sinnessjukhus

Beslut som gäller intagning på ett statligt sinnessjukhus av en *misstänkt eller* åtalad eller en person som på grund av sitt sinnesskickstånd inte dömts till straff fattas av Institutet för hälsa och välfärd så som föreskrivs i 17 §. I annat fall fattas beslutet om intagning på ett statligt sinnessjukhus samt beslutet om avslutande av vården och utskrivning från sjukhuset av överläkaren för det statliga sinnessjukhuset.

3 kap.

Sinnesundersökning av en person som förordnats till sinnesundersökning och vård oberoende av personens vilja

15 §

Intagning för sinnesundersökning

Om en domstol med stöd av 17 kap. 37 § i rättegångsbalken bestämmer om undersökning av sinnesskickståndet hos en *misstänkt eller* åtalad, får personen i fråga trots 2 kap. i denna lag oberoende av sin vilja tas in på sjukhus och hållas där för sinnesundersökning.

16 §

Sinnesundersökning

När domstolen har beslutat om sinnesundersökning av en åtalad ska den utan dröjsmål sända handlingarna till Institutet för hälsa och välfärd. Institutet bestämmer var undersökningen ska utföras och, om den utförs någon annanstans än på ett sjukhus, vem som ska utföra den.

Sinnesundersökningen ska utföras och utlåntagandet om den åtalades sinnestillstånd lämnas till Institutet för hälsa och välfärd senast två månader efter att undersökningen inleddes. Institutet kan av grundad anledning förlänga undersökningstiden med högst två månader.

På basis av utlåntagandet ger Institutet för hälsa och välfärd sitt eget utlåtande till domstolen om den åtalades sinnestillstånd.

17 §

Vård oberoende av den åtalades vilja efter avslutad sinnesundersökning

Om det när sinnesundersökningen har utförts finns förutsättningar för att bestämma att den åtalade ska tas in för vård oberoende av sin vilja, ska Institutet för hälsa och välfärd bestämma att den åtalade tas in för vård oberoende av sin vilja.

(nytt)

Med stöd av ett beslut av Institutet för hälsa och välfärd får den som beslutet gäller oberoende av sin vilja hållas kvar för vård i högst sex månader. Före utgången av denna tid ska det ges ett observationsutlåtande om patienten för klarläggande av om det fortfarande finns förutsättningar för beslut om vård oberoende av patientens vilja. Innan vården har varat i sex månader ska frågan huruvida den ska fortsätta eller avslutas avgöras genom ett

16 §

Sinnesundersökning

När domstolen har beslutat om sinnesundersökning av en *misstänkt eller* åtalad ska den utan dröjsmål sända handlingarna till Institutet för hälsa och välfärd. Institutet bestämmer var undersökningen ska utföras och, om den utförs någon annanstans än på ett sjukhus, vem som ska utföra den.

Sinnesundersökningen ska utföras och utlåntagandet om den *misstänktes eller* åtalades sinnestillstånd lämnas till Institutet för hälsa och välfärd senast två månader efter att undersökningen inleddes. Institutet kan av grundad anledning förlänga undersökningstiden med högst två månader.

På basis av utlåntagandet ger Institutet för hälsa och välfärd sitt eget utlåtande till domstolen om den *misstänktes eller* åtalades sinnestillstånd.

17 §

Vård oberoende av en persons vilja efter avslutad sinnesundersökning

Om det när sinnesundersökningen har utförts finns förutsättningar för att bestämma att *personen i fråga* ska tas in för vård oberoende av sin vilja, ska Institutet för hälsa och välfärd bestämma att han eller hon tas in för vård oberoende av sin vilja.

Om domstolen efter ett beslut som avses i 1 mom. konstaterar att den som förordnats till sinnesundersökning är oskyldig till den misstänkta gärningen, förfaller det beslut om vård som institutet har fattat. Beslut om vård fattas då i enlighet med 2 kap.

Med stöd av ett beslut av Institutet för hälsa och välfärd får den som beslutet gäller oberoende av sin vilja hållas kvar för vård i högst sex månader. Före utgången av denna tid ska det ges ett observationsutlåtande om patienten för klarläggande av om det fortfarande finns förutsättningar för beslut om vård oberoende av patientens vilja. Innan vården har varat i sex månader ska frågan huruvida den ska fortsätta eller avslutas avgöras ge-

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

skriftligt beslut av den läkare som avses i 11 §. Ett beslut om fortsatt vård ska utan dröjsmål delges patienten och genast underställas förvaltningsdomstolen, varvid domstolen ska undersöka om det fortfarande finns förutsättningar för beslut om vård oberoende av patientens vilja. Likaså ska ett beslut om att vården avslutas delges patienten utan dröjsmål och genast underställas Institutet för hälsa och välfärd. Institutet ska antingen fastställa beslutet om att vården ska avslutas eller, om det finns förutsättningar för att fortsätta vården oberoende av patientens vilja, fatta beslut om fortsatt vård.

Med stöd av ett beslut om fortsatt vård får patienten oberoende av sin vilja hållas intagen för vård i högst sex månader. Om det innan denna tid har gått ut förefaller uppenbart att det är nödvändigt med fortsatt vård, ska förfaras enligt 2 mom.

Om det framgår under vården av en person som förordnats till vård att det inte finns förutsättningar för beslut om vård oberoende av patientens vilja, ska förfaras enligt 2 mom.

nom ett skriftligt beslut av den läkare som avses i 11 §. Ett beslut om fortsatt vård ska utan dröjsmål delges patienten och genast underställas förvaltningsdomstolen, varvid domstolen ska undersöka om det fortfarande finns förutsättningar för beslut om vård oberoende av patientens vilja. Likaså ska ett beslut om att vården avslutas delges patienten utan dröjsmål och genast underställas Institutet för hälsa och välfärd. Institutet ska antingen fastställa beslutet om att vården ska avslutas eller, om det finns förutsättningar för att fortsätta vården oberoende av patientens vilja, fatta beslut om fortsatt vård.

Med stöd av ett beslut om fortsatt vård får patienten oberoende av sin vilja hållas intagen för vård i högst sex månader. Om det innan denna tid har gått ut förefaller uppenbart att det är nödvändigt med fortsatt vård, ska det förfaras enligt 3 mom.

Om det framgår under vården av en person som förordnats till vård att det inte finns förutsättningar för beslut om vård oberoende av patientens vilja, ska det förfaras enligt 3 mom.

17 a §

Högspecialiserad psykiatrisk sjukhusvård

Institutet för hälsa och välfärd ska bestämma om att vård oberoende av den åtalades vilja ska inledas på ett sjukhus som har den beredskap och särskilda sakkunskap som vården förutsätter.

— — — — —
—

18 §

Utskrivning efter sinnesundersökning

Är det utifrån sinnesundersökningen uppenbart att det inte finns förutsättningar för beslut om vård oberoende av den åtalades vilja, får den åtalade med samtycke av Institutet för hälsa och välfärd efter eget önskemål skrivas ut från sjukhuset redan innan institutet har gett sitt utlåtande.

17 a §

Högspecialiserad psykiatrisk sjukhusvård

Institutet för hälsa och välfärd ska bestämma om att vård av *den som förordnats till sinnesundersökning oberoende av hans eller hennes vilja* ska inledas på ett sjukhus som har den beredskap och särskilda sakkunskap som vården förutsätter.

— — — — —
—

18 §

Utskrivning efter sinnesundersökning

Är det utifrån sinnesundersökningen uppenbart att det inte finns förutsättningar för beslut om vård oberoende av *personens* vilja av den som förordnats till sinnesundersökning, får *personen* med samtycke av Institutet för hälsa och välfärd efter eget önskemål skrivas ut från sjukhuset redan innan institutet har gett sitt utlåtande.

Om Institutet för hälsa och välfärd i det utlåtande som avses i 16 § 3 mom. konstaterar att det inte finns förutsättningar att bestämma att en åtalad ska tas in för vård oberoende av sin vilja, ska den åtalade efter eget önskemål utan dröjsmål skrivas ut från sjukhuset.

Om Institutet för hälsa och välfärd i det utlåtande som avses i 16 § 3 mom. konstaterar att det inte finns förutsättningar att bestämma att en person som *förordnats till sinnesundersökning* ska tas in för vård oberoende av sin vilja, ska personen efter eget önskemål utan dröjsmål skrivas ut från sjukhuset.

Denna lag träder i kraft den 20 .

23.

Lag**om ändring av 4 § i lagen om köpvittnen**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om köpvittnen (573/2009) 4 § som följer:

Gällande lydelse

4 §

Jäv för köpvittne

I fråga om jäv för köpvittne gäller det som i 17 kap. 43 § i rättegångsbalken föreskrivs om vittnesjäv.

Föreslagen lydelse

4 §

Jäv för köpvittne

I fråga om jäv för köpvittne gäller det *som i lagen om jäv för vittnen vid rättshandlingar och förrättningar (/)*.

Denna lag träder i kraft den 20 .

24.

Lag**om ändring av 27 och 29 § i lagen om skiljeförfarande**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om skiljeförfarande (967/1992) 27 § 2 mom. och 29 § 1 mom. som följer:

*Gällande lydelse**Föreslagen lydelse*

27 §

27 §

Skiljemännen har inte rätt att förelägga vite eller besluta om andra tvångsmedel. De har inte heller rätt att ta emot *ed eller* försäkran *eller sanningsförsäkran*.

Skiljemännen har inte rätt att förelägga vite eller besluta om andra tvångsmedel. De har inte heller rätt att ta emot försäkran.

29 §

29 §

Om skiljemännen anser det behövligt att ett vittne eller en sakkunnig förhörs vid domstol, *att en part förhörs under sanningsförsäkran* eller att en part eller tredje man åläggs att förete en handling eller ett föremål som kan ha betydelse som bevis i saken, kan en part ansöka därom hos domstolen.

Om skiljemännen anser det behövligt att en part, ett vittne eller en sakkunnig hörs vid domstol eller att en part eller tredje man åläggs att förete en handling eller ett föremål som kan ha betydelse som bevis i saken, kan en part ansöka om detta hos domstolen.

Denna lag träder i kraft den 20 .

25.

Lag

om ändring av lagen om offentlighet och sekretess i fråga om beskattningsuppgifter

I enlighet med riksdagens beslut
fogas till lagen om offentlighet och sekretess i fråga om beskattningsuppgifter (1346/1999)
en ny 19 a § som följer:

Gällande lydelse

(ny)

Föreslagen lydelse

19 a §

Rätt att vittna vid en rättegång trots tystnadsplikten

Den som är eller har varit anställd hos Skatteförvaltningen eller någon annan som verkar eller har verkat hos Skatteförvaltningen eller på uppdrag av Skatteförvaltningen eller som är eller har varit anställd hos någon som utför uppdrag hos Skatteförvaltningen får vittna om beskattningsuppgifter som avses i 18 § 2 mom. och 19 § 1 mom. 1 punkten vid en rättegång som gäller brottmålet i fråga.

Den skyldighet att vägra vittna som avses i 17 kap. 12 § 1 mom. i rättegångsbalken gäller inte vittnesmål om beskattningsuppgifter som avses i 1 mom.

Denna lag träder i kraft den 20 .

26.

Lag**om ändring av 11 och 24 § i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet (621/1999) 11 § 2 mom. 7 punkten, sådan den lyder i lag 385/2007, samt
fogas till 11 § 2 mom., sådant det lyder delvis ändrat i lagarna 385/2007, 713/2007 och 701/2011, en ny 6 a-punkt och till 24 § 1 mom., sådant det lyder delvis ändrat genom lagarna 1151/2001, 1060/2002, 281/2004, 713/2007, 274/2009, 333/2011, 458/2011, 528/2011 och 302/2013, en ny 31 a-punkt som följer:

Gällande lydelse

11 §

En parts rätt att ta del av en handling

En part, hans ombud eller hans biträde har inte den i 1 mom. avsedda rätten

 (ny)

7) när det är fråga om sekretessbelagd adress-, telefon- och annan motsvarande kontaktinformation som hänför sig till ett vittne, en målsägande eller en part eller till någon som har gjort polisanmälan, en anmälan som avses i 40 § i barnskyddslagen (683/1983) eller någon annan därmed jämförbar anmälan som förutsätter myndighetsåtgärder, om utlämnandet av uppgifter skulle äventyra säkerheten, intressena eller rättigheterna för vittnet, målsäganden eller parten eller för den som

Föreslagen lydelse

11 §

En parts rätt att ta del av en handling

En part, hans ombud eller hans biträde har inte den i 1 mom. avsedda rätten

 6 a) när det är fråga om en ansökan om ett beslut om anonym bevisning och handlingar som hänför sig till beredningen av ansökan, handlingar som hänför sig till ett ärende som gäller röjande av ett anonymt vittnes identitet eller sådana sekretessbelagda uppgifter i rättegångshandlingar som gäller dessa ärenden på basis av vilka identiteten hos ett anonymt vittne eller någon som det yrkats att ska få vittna anonymt kan röjas, om inte något annat följer av 5 kap. 11 d § i lagen om rättegång i brottmål (689/1997),

7) när det är fråga om en sekretessbelagd adress-, telefon- och annan motsvarande kontaktinformation som hänför sig till något annat vittne än ett sådant som avses i 6 a-punkten eller till en målsägande, till en part eller till någon som har gjort polisanmälan, en anmälan som avses i 40 § i barnskyddslagen (683/1983) eller någon annan därmed jämförbar anmälan som förutsätter myndighetsåtgärder, om utlämnandet av uppgifter skulle äventyra säkerheten, intressena eller

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

gjort anmälan, eller

rättigheterna för vittnet, målsäganden eller parten eller för den som gjort anmälan.

(ny)

24 §

Sekretessbelagda myndighetshandlingar

Om inte något annat föreskrivs särskilt, är följande myndighetshandlingar sekretessbelagda:

31 a) en ansökan om ett beslut om anonym bevisning och de handlingar som hänför sig till beredningen av ansökan och de handlingar som hänför sig till ett ärende som gäller avslöjande av ett anonymt vittnes identitet samt de rättegångshandlingar som gäller dessa ärenden, om inte något annat följer av 5 kap. 11 d § i lagen om rättegång i brottmål,

Denna lag träder i kraft den 20 .

27.

Lag**om upphävande av 30 § 2 mom. i lagen om faderskap**

I enlighet med riksdagens beslut föreskrivs:

Gällande lydelse

30 §

*Anskaffning av bevis**Föreslagen lydelse*

1 §
Genom denna lag upphävs i lagen om faderskap (700/1975) 30 § 2 mom.

*Parter eller företrädare för dem får icke
höras under sanningsförsäkran.*

Denna lag träder i kraft den 20 .
